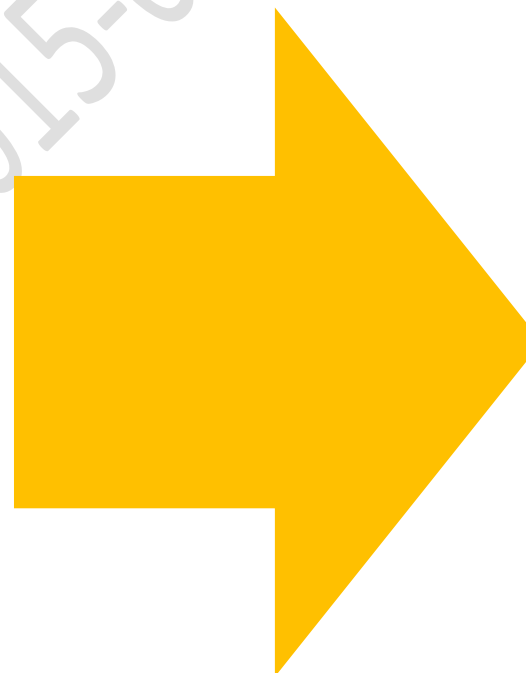

KSN-2014-1327

Översiktsplan för Uppsala kommun 2016 – samrådsförslag

DEL A: Huvudhandling

2015-08-18

Innehåll

RÄTT RIKTNING FÖR UPPSALA KOMMUN?	5
FRÅN FÖRSLAG TILL FÄRDIG PLAN – SÅ HÄR KAN DU PÅVERKA!	6
HÅLLBARHETSBEDÖMNING AV DEN NYA ÖVERSIKTSPLANEN.....	7
LÄSANVISNING	8
RESULTAT FRÅN MEDBORGARDIALOG	9
MÅL FÖR UPPSALAS LÅNGSIKTIGA UTVECKLING.....	11
UPPSALA I VÄRLDEN.....	13
VI BLIR FLER.....	17
EN KOMMUN FÖR ALLA.....	21
DE GODA LIVEN	25
UPPSALAPRINCIPER FÖR SAMHÄLLSBYGGNAD.....	30
ÖKA TÄTHETEN I NODER OCH STRÅK.....	31
BLANDA	31
KOPPLA SAMMAN	31
SKAPA NÄRHETER.....	31
UTNYTTJA OCH UTVECKLA DET PLATSSPECIFIKA.....	32
SKAPA MERVÄRDEN.....	32
SAMORDNA INVESTERINGAR	32
FRÅN SJU SCENARIER TILL TVÅ STRUKTURBILDER	33
TEST AV SJU SCENARIER FÖR KOMMUNENS UTVECKLING	33
Scenario 1: Utspridning.....	34

Scenario 2: Stationsorter.....	34
Scenario 3: Stad + stråk.....	35
Scenario 4: Attraktiva landskap.....	35
Scenario 5: Fåkärnig stad + tillgängliga motorvägslägen	36
Scenario 6: Flerkärnig stad – fåkärnig kommun	36
Scenario 7: Enkärnig stad– fåkärnig kommun	36
UTVECKLING AV SCENARIO 6 OCH 7 TILL STRUKTURBILDER FÖR FORTSATT DISKUSSION	37
REFERENSSCENARIO	40
SUCCESSIVA VÄGVAL.....	40
PLANKARTA HELA KOMMUNEN	43
PLANKARTA STADEN	44
STADSVÄVEN	46
Innerstad	47
Stadsnod	48
Stadsdelsnod.....	50
Handelsområde.....	51
Bytespunkt för kollektivtrafik	51
Stadsstråk och Stadsstråk med verksamhetsmiljöer.....	52
Större utvecklingsområde.....	55
Park- och naturlänk	57
Park- och naturlänk med huvudavrinningsstråk	57
VERKSAMHETSOMRÅDE	59

STADENS OMLAND	62
Uppsalaslätten	62
Dalgångslandskapet	62
Småbrutet landskap	63
Skogslandskapet	63
TÄTORTERNA OCH LANDSBYGDERNA	64
Landsbygder	64
Prioriterad tätort	65
Servicenod	74
Lågstrålande zon	74
DET GRÖNA OCH BLÅ	75
Park och natur	75
Planerat naturreservat	77
Stort naturområde	79
Å-stråk	81
Särskilt värdefullt vatten	83
Åsens grundvatten	83
TRANSPORTINFRASTRUKTUR	84
Cykelstråk på landsbygden	84
Kollektivtrafikstråk	84
Brolänk (broreservat)	85
Vägreservat	86

Järnvägsreservat	87
Stationsreservat	88
Logistikpunkt tåg och järnvägsdepå	88
Trafikplats E4	88
Flygplats	88
TEKNISK ANLÄGGNING	89
Återvinningscentral	89
Ny vattentäkt	89
Vattenverk	89
Reningsverk	89
Avfallsanläggning	89
KULTURMILJÖ	91
HÅLLBARHETSBEDÖMNING	94
ÖVERSIKTSPLANENS SAMLADE KONSEKVENSER OCH BIDRAG TILL HÅLLBAR UTVECKLING	95
GENOMFÖRANDE	96
UNDERLAGSRAPPORTER	98

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

RÄTT RIKTNING FÖR UPPSALA KOMMUN?

Översiktsplanen handlar om att ha framförhållning och beredskap på lång sikt, till år 2050, ofta för händelser utanför vår egen kontroll. Den ska samtidigt vägleda i dagsaktuella beslut om bebyggelse och användning av mark- och vattenområden. I dokumentet används begreppet ”planperioden” för tiden fram till 2050.

Översiktsplanen är en avsiktsförklaring om hur den fysiska miljön bör utvecklas - i staden, på landsbygderna och i tätorterna. Den ska bidra till att ge bästa möjliga förutsättningar för människor, företag och organisationer. Den ska bädja för åtgärder som innebär förändringar i den fysiska miljön. Det kan handla om sådant som kommunen genomför själv, eller i samverkan med andra eller helt och hållet av privata eller offentliga aktörer. Översiktsplanen ger en grov ram för den fysiska utvecklingen och hur olika intressen kan samspara i en växande kommun. Den ger också vägledning för ställningstaganden om stora och viktiga investeringar i till exempel transportinfrastruktur, beroende på hur omvärlden utvecklas. För att förändringar konkret ska genomföra behöver dock översiktsplanen kompletteras och fördjupas inom olika områden. Utifrån översiktsplanen kan kommunen öka den egna effektiviteten i efterföljande planläggning och beslut om till exempel bygglov.

Med så lång framförhållning, till år 2050, är det möjligt att ha beredskap för en hög befolkningsökning och stora investeringar. Det ger också tid att påbörja systemförändringar som kräver nya sätt att tänka och agera, exempelvis kopplat till avfallshantering och transporter.

Fler Uppsalabor skapar goda förutsättningar för effektiv kommunal verksamhet. Samtidigt ökar kommunens investeringsbehov med krav på hållbar finansiering. God kommunalekonomisk hushållning är ett grundvillkor: Vi får inte förbruka mer resurser än vi har.

Det är viktigt att översiktsplanens intentioner har hög legitimitet om den ska kunna påverka samhällsutvecklingen i den önskade riktningen. Enskilda människor, företag, organisationer och andra aktörer bidrar sammantaget till många förändringar i den fysiska miljön. Genom sitt agerande kan de skapa ytterligare beredskap för och förväntningar på en utveckling i planens riktning.

Uppsala planerar för alla!

Det innebär att alla människor i kommunen, oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder, ska ha likvärdiga förutsättningar att ta del av service och delta i samhället.

Därför ska all planering och alla beslut, alla verksamheter, projekt och utvecklingsarbeten utföras utifrån kunskap om behov, erfarenheter och intressen hos olika grupper. Så skapar vi en kommun för alla.

Vad säger lagen?

I översiktsplanen ska kommunen redovisa hur mark- och vattenområden bör användas i framtiden, hur man tänker ta hänsyn till allmänna intressen, hur riksintressen och miljö kvalitetsnormer kommer att tillgodoses, hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras, hur den fysiska planeringen ska samordnas med nationella och regionala mål inom olika områden och hur kommunen avser att tillgodose det långsiktiga behovet av bostäder.

Det som ska redovisas i översiktsplanen regleras i tredje kapitlets fjärde och femte paragrafer i plan- och bygglagen.

Översiktsplanering pågår hela tiden

Även sedan planen antagits fortsätter arbetet med översiktsplaneringen. Kommunfullmäktige har beslutat att den ska ses som en fyraårig, rullande process med årliga uppföljningar, aktualitetsförklaringar och löpande uppdateringar. Kommunens egen roll för att genomföra planen kan behöva förtydligas i kommunens mål- och budgetprocess, till exempel genom att uppdrag ges till olika kommunala nämnder.

När översiktsplanen inte längre är tillräckligt aktuell för att ge vägledning som beslutsunderlag beslutar kommunfullmäktige på nytt att den ska revideras.

FRÅN FÖRSLAG TILL FÄRDIG PLAN – SÅ HÄR KAN DU PÅVERKA!

(FIGUR XX: Översiktsplaneprocessen)

Frågor till samrådsdialog

I slutet av varje kapitel hittar du en gul ruta med frågor. Detta är frågor som vi tror är extra viktiga att diskutera nu under samrådet.

Under samrådet testas nu en första skiss till ett planförslag, i dialog med uppsalabor och samhällsaktörer. Utifrån synpunkter i samrådet och fortsatta utredningar revideras och fördjupas planförslaget inför ställningstagande i kommunstyrelsen. Det bearbetade och politiskt godkända planförslaget skickas sedan ut på ytterligare en dialogrunda (utställning). Då får alla som vill lämna synpunkter på det reviderade förslaget. Därefter finputsas planförslaget ytterligare, innan översiktplanen antas av kommunfullmäktige.

I arbetet med översiktsplan har även en tidig dialog skett med uppsalaborna. Resultatet av denna har använts som underlag till detta planförslag. Du kan hitta ett koncentrat av vad uppsalaborna tyckte i avsnittet Röster från enkäten. En sammanställning av resultatet finns bland underlagsrapporterna.

Medskick från hållbarhetsbedömningen

Du hittar medskick från hållbarhetsbedömningen i rosa rutor. I kapitlet Hållbarhetsbedömning hittar du en sammanfattande bedömning av hur översiktsplanen bidrar till hållbar utveckling. Hela den integrerade hållbarhetsbedömningen redovisas i Del C i planförslaget.

HÅLLBARHETSBEDÖMNING AV DEN NYA ÖVERSIKTSPLANEN

Figur xx: Hållbarhetsaspekter har integrerats i översiktsplanen

För att säkra att miljöaspekter integreras i planen ska en miljöbedömning av översiktsplanen göras. Uppsala kommun har valt att ta ett stort steg längre i arbetet med denna översiktsplan och gör en hållbarhetsbedömning där även sociala och ekonomiska aspekter bedöms. Det betyder att planens innehåll under processen har stämts av mot olika faktorer med påverkan på hållbar utveckling. Resultatet av detta är en översiktsplan som svarar upp bättre mot de utmaningar och möjligheter som framtiden för med sig.

LÄSANVISNING

Samrådsunderlaget består av flera dokument som tillsammans utgör planförslaget:

- A. Huvudhandling
- B. Ställningstaganden till riksintressen
- C. Hållbarhetsbedömning

Därutöver redovisas ett antal underlagsrapporter som tagits fram som stöd under arbetets gång:

Läsanvisning för huvudhandlingen

Kapitlet *Mål för Uppsalas långsiktiga utveckling* beskriver kommunens viljeinriktning inom fyra temaområden. Det efterföljande kapitlet, *Uppsalaprinciper för samhällsbyggande*, ger övergripande vägledning för den fysiska utvecklingen i kommunen. Därefter följer *Från sju scenarier till två strukturbilder* som beskriver olika möjligheter för kommunens utveckling fysiskt-strukturellt fram till år 2050. Kapitel *Planbeskrivning* är den fysiska planen. Avsnittet består av en plankarta med tillhörande beskrivningen och ställningstaganden om inriktningen för mark- och vattenanvändningen för olika områden. Sista kapitlet, *Genomförande*, är i samrådet huvudsakligen en beskrivning av det kommande innehållet i detta avsnitt.

– I stort sett alla badplatser i naturen kräver att man har bil vilket är tråkigt. De allmänna kommunikationerna till bland annat Fjällnora fungerar dåligt. Dessutom är det skönt svårt att cykla till en badplats eller naturen i allmänhet i Uppsala.”

– Boländerna. Biltrafiken har ökat ordentligt de senaste åren. Är trångt att ta sig fram. Tyvärr är bilen oslagbar när man behöver handla. Bussen går bort där.”

– City är knepigt för oss landsortsbor att ta sig till. Det verkar som om city mer och mer blir till för de som bor på cykelavstånd. P-platser, dubbdäcksförbud och höga p-avgifter. Som landsortsbo undviker jag faktiskt att ta mig in i city vilket ju är tråkigt eftersom Uppsala city är en trevlig upplevelse i sin blandning av småstad och växande storstad.”

TRE UPPSALARÖSTER OM PLATSER MAN GÄRNA BESÖKER MEN SOM UPPLÉVS KOMPLICERADE ATT NÅ.

– Uppsala erbjuder bra kommunikationer, universitetet med fantastiska resurser och ett livskraftigt föreningsliv kombinerat med närhet till grönt och natur.

– Mycket är bra i Uppsala: arbetsvillkor, möjligheter för barn, trygghet, kunskapsanda, gemytlighet, internationaleten, uppiggande studentstämning, en framväxande entreprenöranda, närheten till naturen och närheten till Arlanda (och ibland även Stockholms möjligheter).

– Jag älskar Salabacke. Nära stan, ändå en bit bort. Grönområden och bra bussförbindelser. Jag tycker Uppsala är fantastiskt. Dock känns vissa stadsdelar lite bortglömda, typ Gamla Uppsala utan mataffär.”

TRE UPPSALARÖSTER OM UPPSALA I DAG.

– Arbetsmarknaden inom mitt framtida yrkesområde är koncentrerad till Stockholm.”

– Svårt med boende, inget kulturliv som är anpassat för annat än rika människor.”

– Vi är på väg att flytta mot mindre, gemytligare ställen där folk inte är så anonyma som i Uppsala.”

TRE UPPSALARÖSTER SOM INTE THOR ATT DE BOR I UPPSALA OM FEM ÅR.

– Ett fint torg med trevliga uteserveringar. Ta bort bussarna och all trafik från Stora Torget och gör det till ett torg där det är trevligt att vistas.”

– En plats inomhus (funkar även utomhus på sommarhalvåret) där man kan samlas och träffa människor utan att egentligen ha något ärende. Jag saknar ett offentligt rum. Idag får man besöka fik om man vill träffa någon vilket leder till utgifter. Biblioteket kan annars ses som ett sådant, men där krävs tystnad. Jag vill ha en plats där man kan ta med eget fika eller där man bara kan slå sig ned med sina vänner eller kanske träffa nya vänner.”

– En ordentlig fotbollsarena. Bygg ut Studenternas och skapa i samma veva boende i området för att inte få ett område som är tomt de flesta dagarna och sen bara blommar upp när det är match.”

TRE UPPSALARÖSTER OM SÅDANT SOM SAKNAS I UPPSALA.

– En miljö som är hållbar för framtiden. Ekologiskt tänk, inte bygga för tät. Bra kollektivtrafik, bra priser så inte tar bil jämt.”

– Ett bilfritt eller mindre biltätt Uppsala där man utgår från gång- och cykeltrafiken i planering och verkställande av infrastrukturen. Där kommunens alla delar hänger ihop på ett genomtänkt sätt, även områdena utanför tätorten.”

– Jag hoppas att jag kan bo i Uppsala under flera år framöver och att Uppsala ska växa till att bli en stad som rymmer många olika saker. Jag hoppas att centrum ska expandera på så vis att det blir lättare för nya företag, såväl restauranger som butiker, att etablera sig och göra Uppsala centrum till en större mötesplats.”

TRE UPPSALARÖSTER OM UPPSALA I FRAMTIDEN.

– I en levande stadskärna med handel, kultur och restauranger. För mig är en levande stad en mångfald av människor och kulturytringar. För mig är naturen viktig, men inte i själva stadskärnan. Här ska det vara stad, riktig stadskänsla, men det ska vara möjligt att snabbt och enkelt kunna komma ut i naturen.”

– Jag drömmer om att bo i hus på landet som ligger på cykelavstånd från tågstationen. Med tåget tar jag mig till mitt jobb som ligger i stan. I orten där jag bor finns en förskola, affär och ett idrottsliv.”

– Det finns många platser i Uppsala som har de flesta av mina punkter. Det finns till och med platser som är helt perfekta, men det tycker även många andra vilket gör att priserna är väldigt höga och att jag inte har råd att bo där. Jag vill äga min egen bostad.”

TRE UPPSALARÖSTER OM DRÖMBOENDE.

MÅL FÖR UPPSALAS LÅNGSIKTIGA UTVECKLING

I det här avsnittet redovisas förslag till övergripande mål inom fyra temaområden. De beskriver kommunens viljeinriktning för den fysiska utvecklingen på lång sikt. Varje temaområde sammanfattar även kommunens övergripande prioritering av vad som är viktiga och aktuella, så kallade, allmänna intressen.

Kommunens viljeinriktning inom fyra temaområden

Det är i första hand de förtroendevalda i kommunen som genom beslut om planer och bygglov ska ta ställning till vilken utveckling som är lämplig för kommunen. Översiktsplanen är vägledande. Målen, tillsammans med övriga delar i översiktsplanen, ska alltså bidra till att styra olika beslut. Det handlar exempelvis om var man bör bygga, eller inte, i en gemensam riktning. Målen ska också användas för att följa upp hur översiktsplanen genomförs.

Det framgår av plan- och bygglagen att översiktsplanen ska redovisa hur kommunen avser att främja och ta hänsyn till olika allmänna intressen. Både vid kommande planläggning och vid beslut om bygglov och förhandsbesked. Som ett allmänt intresse räknas bland annat samordning av bebyggelse, transportinfrastruktur och grönområden, att bygga bostäder, förutsättningar för att bedriva jord- och skogsbruk och industriell produktion samt vattenförsörjning och avfallshantering.

De fyra temaområdena, med förslag till övergripande mål, beskrivs på följande sidor. De har tagits fram som en del i arbetet med översiktsplanen och utgår från aktuella kunskapsunderlag, kommunala styrdokument samt nationella och regionala prioriteringar. Dessa fyra områden är också svar på de utmaningar som identifierades i aktualitetsförklaringen av den nu gällande översiktsplanen, ÖP 2010. Beskrivningarna kommer att preciseras fram till den färdiga planen. Efterföljande kapitel redovisar hur och var kommunens utveckling bör ge fysiska avtryck och viktiga steg på vägen.

Faktaruta: Läs om allmänna intressen på Boverkets hemsida <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/Allmänna-och-enskilda-intressen/>

Uppsala i
världen

Vi blir fler

En kommun
för alla

De goda livet

UPPSALA i VÄRLDEN

Handlar om utveckling, ansvar och identitet. Vilken roll vill vi ha och hur tar vi globalt ansvar?

MÅL 1: Uppsala är en drivande kraft med stark identitet där människors kompetens och innovationer tas tillvara

MÅL 2: Uppsala är en föregångare i ansvarsfull resurseffektiv samhällsutveckling

MÅL 3: Uppsalas platsunika förutsättningar tas strategiskt till vara, värnas och utvecklas

VI BLIR FLER

Handlar om kapacitet och kvalitet. Hur ska vi ta tillvara befolkningsökningen?

MÅL 4: Utrymme och kvalitéer finns för att leva, trivas och verka i Uppsala, långvarigt eller för en kortare tid.

MÅL 5: Utrymme, kapacitet och kvalitet finns för näringslivets, organisationers och offentliga aktörers utveckling, omvandling och omflyttning

MÅL 6: De samhällstekniska försörjningssystemen är samordnade och bidrar till goda livsvillkor och till uthållig användning av resurser

EN KOMMUN FÖR ALLA

Handlar om sammanhållning och sammanhang. Hur ska vi stärka sammanhållningen?

MÅL 7: Uppsala är fysiskt och socialt sammanhållet, jämställt och öppet

MÅL 8: I Uppsala finns plats, närhet och hög tillgänglighet till service och spontana och planerade aktiviteter

MÅL 9: Transportsystemet och bebyggelsestrukturen samspelar för rörelse och vistelse på likvärdiga, inbjudande och säkra villkor samt för resurseffektivitet

DE GODA LIVEN

Handlar om kvalitet, närhet och utbud. Hur skapar vi förutsättningar för livskvalitéer?

MÅL 10: Människors vardagsliv, arbetsliv och Uppsalas näringsliv präglas av kvalitet och närhet

MÅL 11: God möjlighet finns till inspirerande små och stora upplevelser

MÅL 12: Miljön i Uppsala främjar alla människors hälsa och säkerhet

Figur x: Översikt temaområden med planeringsmål

UPPSALA I VÄRLDEN

UTVECKLING, ANSVAR OCH IDENTITET

- Vilken roll vill vi ha och hur tar vi globalt ansvar?

Uppsala är en del av Europas och Sveriges mest konkurrenskraftiga region och Europas snabbast växande storstadsregion. Utmaningen är att hitta det som är unikt här och samtidigt kunna dra fördel av det gynnsamma geografiska läget inklusive närheten till Arlanda. Det är viktigt att Uppsala kan samspela effektivt med Stockholm-Mälarenregionen och övriga världen och samtidigt erbjuda något som attraherar spetskompetens, investeringar, invånare och besökare. Det ökar regionens samlade styrka i ett internationellt perspektiv, vilket gynnar Uppsala. Det innebär också konkurrens med andra kommuner och platser. Det uppsalaunika ur ett världsperspektiv ligger i kombinationen av å ena sidan de historiska och naturgeografiska förutsättningarna med staden, tätorterna och de stora landsbygderna och å andra sidan de unika verksamheterna som finns här: universiteten, forskningen, kyrkan, kulturen, samhällsföreningar och organisationer. Det handlar också om den kompetens och de samarbeten som detta genererar.

Näringslivsstrukturen i Uppsala präglas av en specialisering inom livsvetenskaper (life science), en koncentration av bolag inom informations- och kommunikationsteknologi (ICT) och tjänsteföretag med produkter och tjänster med högt kunskapsinnehåll. Utmaningen ligger i att fortsätta förstärka de urbana kvaliteter som skapar attraktivitet för investeringar hos befintliga internationella företag inom life science. Det handlar också om attrahera nyetableringar inom kunskapsintensiva verksamheter samt att generellt värna om ett varierat näringsliv i kommunen.

Uppsala är Sveriges fjärde befolkningsrikaste kommun, med drygt 200 000 invånare. Cirka 150 000 av invånarna bor i Uppsala stad och cirka 50 000 i övriga tätorter och omgivande landsbygd. Uppsala är därmed den kommun i landet som har flest invånare på landsbygden, med goda förutsättningar till varierade boendemiljöer och utveckling av verksamheter. Uppsala stad är en internationell plats som präglas av närhet och en växande, levande stadskärna med ett kvalificerat utbud av handel, service och nöjen. Delar av staden är av riksintresse, som lyfter fram centralmakten, domkyrkostaden, ärkestiftet och lärdomsstaden och vad detta har inneburit för stadens framväxt och struktur. Detta historiska arv är en viktig förutsättning för den fortsatta utvecklingen idag och in i framtiden.

Uppsala kommun och invånarna påverkar och påverkas av förändringarna i omvärlden. Samtidigt som den stora inflyttningen ger bra förutsättningar för kommunen att växa, innebär det även utmaningar för kommunens ekonomi med bland annat behov av investeringar i den byggda miljön. En viktig förutsättning är att det skapas nya jobb för den växande befolkningen. För att nå internationella klimatmål om högst 2 graders genomsnittlig global temperaturhöjning år 2050 krävs ytterligare ansträngningar, däribland att samhällsbygget främjar livsstilsförändringar som minskar våra ekologiska fotavtryck och ökar tilliten mellan människor samt ett jämlikt deltagandet i samhällsutvecklingen. Större samhällstag krävs, där de offentliga samhällsaktörerna tar en ledande roll i samverkan med närings- och föreningsliv samt akademi, för att nå de uppsatta målen.

UPPSALA I VÄRLDEN

MÅL 1: Uppsala är en drivande kraft med stark identitet där människors kompetens och innovationer tas tillvara

Det innebär att:

- i. *Uppsala drar nytta av sitt geografiska läge och får därmed del av och bidrar till utvecklingen i Stockholm-Mälardalenregionen, nationellt och internationellt.*
- ii. *I Uppsala är det offentliga, akademien och näringslivet, tillsammans med samhällsorganisationer, drivande i sektors- och gränsöverskridande strategiska samarbeten.*
- iii. *Uppsala profilerar sig inom kunskap, forskning och innovationsutveckling som drar till sig människor, idéer, företag och forskning från hela världen.*
- iv. *Uppsala erbjuder goda levnadsvillkor, med variation av attraktiva, levande miljöer, både för olika människor och verksamheter, i stad, tätorter och på landsbygden.*

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 1.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- Att verka för att Uppsala kan erbjuda unikt goda förutsättningar för närhet och rörlighet av människor och gods
- Att lägen nära stationer och viktiga bytespunkter prioriteras för arbetsplatser, service och besöksintensiva verksamheter för att långsiktigt svara upp mot och motivera investeringar i transportinfrastruktur.
- Att ta tillvara och förstärka kultur- och naturvärden i strategiska lägen och därigenom erbjuda ett varierat utbud av platsunika miljöer för människor och verksamheter.
- Att landsbygdens förutsättningar och roll som lokal producent av livsmedel, förnyelsebar energi och biomassa samt upplevelser och tjänster tas till vara och utvecklas.
- Att vidareutveckla en aktiv närings-, bostads- och markpolitik och verka för ytterligare breddning av näringslivsstrukturen.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att verka för en utveckling av både specialiserade miljöer samt ökad funktionsblandning av bostäder, arbetsplatser, service, kulturliv och fritidsaktiviteter.
- Att utveckla stadskärnans möjlighet att vara attraktiv och levande med ett starkt utbud för boende, besökare, arbete och aktörer.
- Att möjligheterna med attraktiva levande landsbygder och tätorter tas till vara och vidareutvecklas, bl.a. genom att ge förutsägbarhet när det gäller lokalisering och utbud av kommunal och kommersiell service, kollektivtrafik, utbyggd bredbandsinfrastruktur samt, elförsörjning.

Åtaganden

- Att tillsammans med andra aktörer intensifiera arbetet med den enskilt viktigaste infrastrukturfrågan för Uppsalas kommuns utveckling: att få till stånd ökad kapacitet i spårsystemet i stråket Uppsala – Arlanda – Stockholm.
- Att i samverkan mellan kommun, fastighetsägare, företagsstödande organisationer och universitet få fram gemensamma kunskapsunderlag och analyser som tydliggör olika behov och synergimöjligheter för utveckling av innovationsmiljöer med hög internationell standard.
- Att ta initiativ som säkrar allas tillgång till kultur med stor kvalitet och mångfald.
- Att skapa planberedskap för att ge förutsättningar för Uppsalas globala position som världsstad och närheten till Arlanda.
- Att lämpliga verksamhetsområden prioriteras för planläggning och strategiska markförvärv.

UPPSALA I VÄRLDEN

MÅL 2: Uppsala är en föregångare i ansvarsfull och uthålligt resurseffektiv samhällsutveckling

Det innebär att:

- i. Uppsala bidrar till global ekologisk återhämtning samt är lokalt klimatneutralt år 2030 och globalt klimatpositivt år 2050.
- ii. Utformning och lokalisering av infrastruktur, bebyggelse och grönstruktur bidrar till att minimera resursbehoven och främja en god samhälls- och kommunalekonomisk hushållning
- iii. Den ekologiska infrastrukturen, biodiversitet och ekosystemtjänster värnas, utvecklas och används på ett uthålligt sätt.
- iv. Bebyggelse och samhällssystemen rustas för omvärldsförändringar, bland annat genom att ha hög motståndskraft mot extremväder med ökad nederbörd, värmeböljor och torka i ett förändrat klimat.
- v. Uppsala är världsledande på lokala och globala lösningar, tjänster och produkter inom miljödriven affärs- och verksamhetsutveckling samt inom kretsloppsteknik där avfall, material och massor utgör viktiga resurser.
- vi. Uppsala importerar och exporterar giftfria material och tar ett ansvar för de sociala och ekologiska effekterna av vår konsumtion utanför de kommungeografiska gränserna.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 2.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- Att lokalisering och utformning av bebyggelse och funktioner sker medvetet för att minska behov av tillförd energi för transporter, uppvärmning/kyllning, belysning med mera och för att kunna utveckla de gröna näringarna.
- Att det vid bebyggelseutveckling tas fram kunskapsunderlag och analyser av ekosystemtjänster så att potentialen för att stärka och utveckla dessa beaktas både lokalt och på övergripande systemnivå.
- Att samspel mellan bebyggelse-, vatten-, ekosystem och grönstruktur samt samhällstekniska försörjningssystem tas tillvara så att de samlar bidrar till attraktivitet, minskad miljö- och klimatpåverkan samt hantering av klimatförändringar.
- Att hantering av restprodukter genererar innovationer, där huvudmannen utgör en kompetensresurs för universitet och näringsliv samt att kommunens anläggningar för behandling av restprodukter håller världsklass och bidrar till exportmöjligheter och arbetstillfällen.
- Att vid stadsplanering och byggnationer stimulera innovativa lösningar och testbäddar som synliggörs och marknadsförs globalt.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att verka för en medveten utformning av bebyggelseområden och grönstruktur, som beaktar mikroklimat, nyttjande av solenergi samt att säkra träd och annan stadsgrönnska som svalkar.
- Att viktiga ekologiska samband, spridningskorridorer och livsmiljöer säkras och utvecklas
- Att säkra utformning och lokalisering vid om- och nybyggnation som beaktar framtida klimatförhållanden
- Att säkra ytor för odling även i stad och tätort samt i anslutning skolor/förskolor.
- Att ytor på stadsdelsnivå säkras för lokaler som underlättar återanvändning, återvinning samt rymmer annan service för ökad hållbarhet.

Åtaganden

- Att säkra att det finns bra uppdaterade kommun-/stadsövergripande kunskapsunderlag för ekosystemtjänster.
- Att stärka de offentliga aktörernas roll som medvetna och utvecklingsdrivande beställare bl.a. genom kravställning i upphandling som skapar förutsättningar för miljötekniska innovativa lösningar.
- Att etablera samarbeten med universiteten kring grön infrastruktur och hållbart nyttjande av ekosystemtjänster i samhällsutvecklingen
- Att skapa forum för övergripande samverkan som främjar innovativa lösningar och hållbar lokal och regional utveckling (exempelvis inom ramen för Uppsala klimatprotokoll)
- Att kommunen tillsammans med andra aktörer aktivt deltar och bidrar i relevanta utvecklings- och forskningsprojekt som rör hållbar stads- och landsbygdsutveckling.
- Att utveckla och besluta om flera och olika typer av åtgärder för att säkra långsiktigt förvaltning av viktiga naturområden.

MÅL 3: Uppsalas platsunika förutsättningar tas strategiskt till vara, värnas och utvecklas

Det innebär att:

- i. Uppsalas olika identiteter och unika värden utvecklas kontinuerligt och värnas i befintliga och tillkommande miljöer.
- ii. Uppsala utmärker sig som en innovationsregion i världsklass och attraherar kompetens och investeringar nationellt och internationellt.
- iii. Uppsalas unika landskap, kulturmiljöer, stads-, natur- och vattenmiljöer är värnade och framlyfta som strategiska resurser för lokal- och regional utveckling.
- iv. Uppsala stads identitet som landets mest betydande lärdoms- och levande kulturstad manifesteras i stadens byggnadskultur och stadsliv.
- v. Förutsättningarna för närproducerad livsmedelsproduktion nyttjas liksom en ökad lokal produktion av material och energi.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 3.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- Att medvetet planlägga för innovativa funktionsblandade verksamhetsmiljöer av intresse för global företagsamhet.
- Att betrakta kulturarv, park, natur- och kulturmiljöerna som strategiska resurser för lokal- och regional utveckling särskilt Linnés historiska landskap, Gamla Uppsala-området och Uppsalas historiska stadskärna
- Att park- och grönstruktur med framlyfta unika värden såsom Kronparken, Årike Fyris, Gamla Uppsala-stråket och Linnéstigarna vidareutvecklas som besöksmål.
- Att genom naturgivna lokala förutsättningar, lantbruket och stadsutvecklingen skapa ökade ekologiska samband och ansvarsfullt nyttjande av ekosystemtjänster samt knyta viktiga kretsloppssamband av resurser.
- Att byggande på jordbruksmark samt på mark lämpad för produktion av biomassa eller förnybar energi begränsas.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Sekundära avrinningsvägar säkras och översvämningsbara ytor skapas som ett viktigt led i stadens klimatanpassning.
- Att säkra och utnyttja befintliga lågstråk i naturen för avledning av dagvatten
- Att säkra utrymme för rening, fördröjning och infiltration av dagvatten

Åtaganden

- Att genom ökad tillgänglighet till kunskap och tydliga riktlinjer underlätta att kulturvärden nyttjas som resurs i samhällsutvecklingen.
- Att öka tillgängligheten till information som bidrar till att förstå betydelsen av kulturhistoriska och estetiska värden i vardagens miljöer
- Att kommunen i särskilt uppdrag kopplat till översiktsplaneringen utreder säkerställandet av sekundära avrinningsvägar
- Att genom samarbeten med fastighetsägare, företagsstödjande organisationer och universitet tydliggöra behoven på kort och lång sikt för verksamhetsmiljöer med global prägel.
- Att genom samarbete, forskning och samsyn skapa möjligheter för en hållbar produktion av livsmedel, material och energi.

VI BLIR FLER

KAPACITET OCH KVALITET

HUR SKA VI TA TILLVARA BEFOLKNINGSÖKNINGEN?

Uppsalas befolkning ökar i snabb takt. Ökningen beror dels på att det föds många nya invånare, dels på inrikes inflyttning och på inflyttning från övriga världen. Att vi tillhör Sveriges största arbetsmarknadsregion driver på ökningstakten. På längre sikt till 2050, behöver kommunen ha beredskap för mellan 75 000 och 135 000 fler invånare, jämfört med idag. Det innebär att det kan komma att behövas upp till 67 000 fler bostäder fram till 2050.

Uppsala behöver utvecklas till ett fullvärdigt alternativ för både boende och jobb. Om Uppsala ska kunna öka sin befolkning i enlighet med antagandena behöver näringslivet växa och breddas. En kommun med 340 000 invånare år 2050 kräver uppemot 70 000 nya jobb. Omkring 25 000 av dessa behöver komma till inom kvalificerade företagstjänster och andra kunskapsintensiva verksamheter. Sådana verksamheter är avgörande för Uppsalas internationella konkurrens- och attraktionskraft. För att ge god förutsättningar för kunskapsintensiva verksamheter krävs mark- och lokalberedskap i centrala lägen och möjlighet för verksamheter att flytta till markområden med lägre prisnivå.

Fler människor behöver bostäder, social infrastruktur med god kommunal service, kommersiell service samt teknisk infrastruktur. Det är även viktigt att fler arbetsplatser kan etableras i centrala lägen och nära kollektivtrafik. Trycket på såväl mark- och vattenresurser som bebyggda miljöer ökar. Att hantera detta förutsätter, i sin tur, helhetssyn och systemtänkande. Detta innebär viktiga utmaningar, inte minst i kapaciteten hos tekniska systemen, tillgång och kapacitet på lokaler och ytor för olika typer av social infrastruktur. Det gäller exempelvis förskola, skola, särskilda boenden, anläggningar för kultur och idrott samt verksamheter. Många olika funktioner - som inte alltid låter sig kombineras på enkelt sätt - behöver alltså beredas plats inom begränsade ytor. Samtidigt är det viktigt att samlokalisering och samutnyttjande kan bidra till att bl.a. energiförbrukningen hålls nere och resurser för nyproduktion begränsas.

Vi behöver fortsätta bygga Uppsala som en kommun med attraktiva livsmiljöer för att locka kompetens och företagsetableringar. En ökad befolkning och fler bebyggda miljöer ställer krav men ger även möjligheter att medvetet och aktivt möta skärpta miljökrav samt ställa om till en långsiktigt uthållig stad och kommun. Befolkningstillväxten kommer även att utmana transportsystemets funktionalitet. Det innebär, särskilt i lägen nära hållplatser och stationer, att kollektivtrafikens effektivitet prioriteras och att yteffektiva resor (gång och cykel) gynnas.

Allt fler människor vill etablera sig i Uppsala och efterfrågan på nya bostäder är stort. Uppsala har en ung befolkning, samtidigt ökar andelen äldre. Bostaden och dess närmiljö har en viktig roll för både individen, kommunen och kommersiella aktörer. Bostadsbyggandet i Uppsala ligger på en relativt hög nivå, men trots en hög byggtakt möter ännu inte utbudet efterfrågan. Med en större befolkning attraherar Uppsala fler människor och därmed nya grupper. I den växande kommunen behövs ett brett utbud av bostadstyper och upplåtelseformer som möjliggör ett bra boende under livets olika skeenden. Vi ska samtidigt utmana och hitta de framtida lösningarna för att blanda boende med arbetsplatser, fritids- och kulturutbud i syfte att skapa spännande och attraktiva livsmiljöer.

VI BLIR FLER

MÅL 4: Utrymme och kvalitéer finns för att leva, trivas och verka i Uppsala, långvarigt eller för en kortare tid.

Det innebär att:

- i. *Möjligheter skapas för människor att flytta hit och trivas oavsett om inflyttningen beror på ett attraktivt näringsliv, bra boendemiljöer eller förändringar i omvärlden.*
- ii. *Bostadsbyggandet möter efterfrågan och olika behov vad gäller lokalisering, bostadstyp upplåtelseformer samt pris.*
- iii. *Befolkningsökningens utmaningar och möjligheter tas till var för att skapa ett varierat utbud av bostäder, lokaler, mark och miljöer samt ge förutsättningar för en god tillgång till social infrastruktur och långsiktigt god utveckling av kommunens ekonomi.*
- iv. *Möjligheter till mångfunktionalitet och samordning i användningen av ytor, byggnader och lokaler underlättas och tas tillvara vid lokalisering och utformning av stads- och tätortsmiljöer.*

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 4.**

Särskilt viktiga frågor och rikttningsförändringar

- Att drivkraften i befolkningsökningen nyttjas för att skapa både bostäder och utrymme för social infrastruktur (skola, park, service, idrott, motion, kultur, m.m.), grönska, utrymme för verksamheter och kapacitet i samhällstekniska försörjningssystem.
- Att genom en aktiv markpolitik möjliggöra för många olika aktörer att vara delaktiga i utvecklingen av Uppsalas bebyggelsemiljöer. t.ex. genom markanvisning för byggemenskaper, m.m.
- Att prioritera utbyggnader och finansieringslösningar som håller nere markkostnader för kommunala serviceåtaganden med mera samt behov av lånefinansiering för sådana åtaganden.
- Att vid planering, utveckling och ombyggnation aktivt verka för att det ska finnas tillgång till bostäder och lokaler med olika upplåtelseform, utformning, storlek och hyresnivåer i samtliga kommunens stadsdelar och tätorter
- Att ytberedskap finns som underlättar för kraftigt ökad immigration till följd av klimatförändringar eller andra omvärldsförändringar.
- Att säkra ytberedskap för social infrastruktur samt möjligheterna till samlokalisering av social infrastruktur och övriga samhällsfunktioner.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att möjligheten till etablering av särskilda boenden för äldre säkerställs genom markreservation i nya bostadsområden.
- Att gruppboheter och bostäder med särskild service integreras och ges plats i nya områden och vid kompletteringsbebyggelse av befintliga bostadsområden.
- Att aktivt verka för att byggnader, lokaler och ytor har mångfunktionell användning för att skapa resurseffektivitet, flexibilitet och ekonomiska, sociala samt ekologiska synergieffekter.
- Att säkerställa att ytor i högre grad har multifunktionell användning t.ex. avseende dagvattenfördröjning, grönska för gott mikroklimat, biologisk mångfald och lokala vistesle kvalitéer.
- Att bygga vidare på fastighetsägarnas kunskaper och engagemang för att utveckla attraktiva och affärsmässiga miljöer av internationellt intresse och med lokal livskvalité

Åtaganden

- Att en långsiktig markreserv finns för att klara av minst ca 5 års stads- och tätortsutveckling i närtid, samt därutöver en ständig markreserv av jord- och skogsbruksmark att använda till markbyten.
- Att genom kontinuerliga analyser och utredningar prioritera och välja områden för planläggning och strategiska markförvärv.
- Att aktivt verka för samordning av funktioner samt offentliga och privata initiativ för att skapa resurseffektivitet och synergieffekter.
- Utveckla kulturcentra för att utöka tillgängligheten till kulturella mötesplatser och skapa förutsättningar för att ta tillvara ungas engagemang, vilja och lust till kulturupplevelser och eget skapande i fritidsverksamheten.
- Att planera och avsätta utrymme för framtida stadsparkar med tillräcklig yta (ca 4-10 ha) som kan utvecklas över tid.

VI BLIR FLER

MÅL 5: Utrymme, kapacitet och kvalitet finns för näringslivets, organisationers och offentliga aktörers utveckling, omvandling och omflyttning

Det innebär att:

- i. I stad, tätorter och landbygder finns tillgång till ytor och lokaler med olika lägesegenskaper, storlek och prisklass i samspel med övrig bebyggelseutveckling.
- ii. Utveckling och utbud av mark och lokaler för organisationers, näringslivets och offentliga aktörers olika behov utgör en del i utvecklingen av en öppen, inspirerande och uthållig kommun.
- iii. Utrymme och kvalitéer för olika verksamheters utveckling finns både i specialiserade miljöer med tydlig identitet och profil och i funktionsblandade miljöer.
- iv. Goda resurseffektiva och långsiktiga förutsättningar för etableringar, nyföretagande och företagsutveckling finns i kommunens olika delar.
- v. Lokala förutsättningar och synergieffekter ur resursperspektiv nyttjas aktivt för näringslivsutveckling och lokalisering/samlokalisering av verksamheter.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 5.**

Särskilt viktiga frågor och rikttningsförändringar

- Att skapa förutsättningar för specialiserade verksamhetsmiljöer respektive förutsättningar för verksamheter i blandstadsmiljöerna.
- Att förutsättningar skapas för kulturella och kreativa näringar och särskilt insatser som stärker kulturutövarnas möjligheter att samverka
- Att i samverkan med fastighetsägare och verksamhetsutövare skapa förutsättningar för att näringsliv, offentlig verksamhet, organisationer och universitet bidrar till ett Uppsala som är öppet, inspirerande och uthålligt med funktionsblandade varierade goda livsmiljöer.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att främja en beredskap och tillgång till flexibla boendelösningar för forskningens/akademins, företags och andra verksamheters behov av arbetskraft.
- Att vid lokalisering och utformning vid verksamhetsområden ska angöring, tillgänglighet samt trygghet och trafiksäkerhet uppmärksammas och hanteras.
- Att behovet av tunga transporter identifieras och samordnas.

Åtaganden

- Att kommunen ständigt ska äga tillräckligt mycket ändamålsenlig mark och att det ska finnas planberedskap i olika lägen för så väl ytkrävande specialiserade verksamheter, småskaliga verksamheter och verksamheter med höga anspråk på närmiljöns utformning och innehåll.
- Att synliggöra Uppsalas attraktiva och innovativa verksamhetsområden internationellt
- Att verka för goda förutsättningar för utveckling av landsbygdsnärings, d.v.s. areella näringar samt verksamheter som är ytkrävande och/eller kräver speciella anläggningar/lokaler och/eller innebär brukande av mark/vatten och som svårigen kan lokaliseras i staden, tätorterna eller i särskilda verksamhetsområden.

VI BLIR FLER

MÅL 6: De samhällstekniska försörjningssystemen är samordnade och bidrar till goda livsvillkor och till uthållig användning av resurser

Det innebär att:

- i. Uppsalas energisystem är långsiktigt hållbart, där olika små- och storskaliga delsystem, distributionsätt, energiproducenter och energikonsumenter är integrerade, samverkande och stödjer varandra.
- ii. Ekosystemtjänster utgör en naturlig del av övriga system, vilket innebär att naturliga förutsättningar och processer nyttjas ansvarsfullt som resurser.
- iii. Avfall, material och schaktmassor utgör resurser som nyttjas i utvecklade kretsloppssystem och som samverkar med övriga samhällstekniska försörjningssystem.
- iv. Uppsala har en långsiktigt tryggad dricksvattenförsörjning samt robusta VA-system utvecklas med kapacitet för att möta befolknings- och näringslivstillväxten i kommunen och som samverkar med övriga försörjningssystem och kretslopp. En robust dagvattenhantering säkras och utgör en resurs för lokala lösningar och naturlig vattenbalans, tillför värden för människors trevnad samt gynnar biologisk mångfald och god ekologisk och kemisk status vattendragen.
- v. Bredband finns utbyggt åt alla och håller en hög kvalitet och kapacitet, vilket möjliggör en hög kapacitet och täckningsgrad även i mobilnät.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 6.**

Särskilt viktiga frågor och rikttningsförändringar

- Att verka för en bebyggelseutveckling i de prioriterade tätorterna och i staden som är i balans med genomförda och framtida behov av tröskelinvesteringar.
- Att förutsättningar säkras för ett energisystem som år 2050 är fossil- och kärnbränslefritt, resurseffektivt och med hög lokal självförsörjningsgrad.
- Att utreda och vid ny bebyggelseutveckling beakta möjligheten för utbyggnad av ett integrerat samhällstekniskt system med där synergier mellan VA-, Energi-, ICT- och avfallssystemen effektivt kan utnyttjas.
- Att säkerställa att näringsämnen i biogödsel och rötslam tas till vara och används inom jordbruket i ett slutet kretslopp.
- Att kommunen aktivt skapar möjligheter för framtida IT-infrastruktur vid övrig bebyggelse- och infrastrukturutveckling. Ett väl utbyggt fibernät möjliggör för utbyggnad av det mobila telenätet
- Att marknadsmässiga förutsättningar skapas för ett effektivt resursutbyte mellan samhällstekniska systemaktörer såväl som mellan fastighets-/anläggningsägare och de gemensamma samhällstekniska systemen.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att säkra utrymme för nya kapacitetshöjande ledningsstråk i staden
- Att ytor på stadsdelsnivå säkras för lokaler som underlättar återanvändning, återvinning samt rymmer annan service för ökad hållbarhet.
- Att vägnätets bärighet och dimension möjliggör transporter av avfall och material.
- Att möjligheter till lokalt omhändertagande av avfall och material i regionen säkerställs genom långsiktigt utvecklande av befintliga anläggningar för behandling av avfall och restprodukter. Bostäder bör därför inte tillåtas i nära anslutning till förbränningsanläggningen i Boländerna, Hovgårdens avfallsanläggning eller biogasanläggningen vid Kungsängens gård.

Åtaganden

- Att Uppsala kommun underlättar, i samverkan med nätägare och fordonstillverkare, för en fortsatt övergång till eldrivna fordon, där plats finns för laddningsstationer i kollektivtrafikknutpunkter och nära service och arbetsplatser.
- Eldistribution: Att utforma en kommungemensam utvecklingsplan för elnätet tillsammans med de två nätägarna, länsstyrelsen och andra viktiga lokala intressenter för att möta upp en utveckling av avsevärt ökad mikroproduktion, ökat antal medelstora omvandlingsanläggningar som producerar el samt nya effektkrävande anläggningar (elektrolyserings-, snabbladdnings-, eldrift/väg) i staden, tätorter och på landsbygden.
- Värmedistribution i planerade områden: Att ta fram en utvecklingsplan för vattenburen värmedistribution (fjärr- och närvärmsystem) för den geografiska kommunen tillsammans med befintliga energiaktörer (Vattenfall och Bionär), VA-huvudmannen (Uppsala Vatten och Avfall AB) och andra identifierade viktiga lokala intressenter.

EN KOMMUN FÖR ALLA

SAMMANHÅLLNING OCH SAMMANHANG

Hur ska vi stärka sammanhållningen?

Den fysiska planeringen ska bidra till att Uppsala har livsmiljöer som stärker sammanhållningen för invånarna. Det handlar om att stödja alla människors likvärdiga villkor och utanförskap och att otrygghet och segregation förebyggs. Alla kommuninvånare ska ha likvärdiga livsvillkor, möjlighet att ta del av service och kunna delta i samhället. Detta oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder (Diskrimineringslag 2008:567).

I och med att befolkningen i Uppsala ökar ges möjlighet att utveckla och länka samman stads- och kommundelar. Det ger också förutsättningar att skapa fysiska miljöer och strukturer som stödjer människor, organisationer och företags möjligheter att leva och utvecklas i kommunen. Väl utvecklade transportsystem för gång-, cykel och kollektivtrafik skapar snabba och enkla förbindelser mellan bostäder, arbetsplatser, rekreation och service för invånarna. Det är ett viktigt medel för att få en sammanhållen kommun.

Bebyggelse och transportsystem i Uppsala ska främja invånarnas möjligheter att dela på ansvaret för hem och barn samt att delta i arbetslivet och i det civila samhället. Det är viktigt att samhällsplaneringen bidrar dels till god tillgänglighet, dels till ett tillräckligt utbud av social infrastruktur. Det gäller exempelvis förskolor, skolor, anläggningar och platser för fritid och kulturverksamhet, tillgång till rekreationsytor och naturupplevelser för alla grupper. Det är också viktigt att det dagtid och kvällstid finns trygga, tillgängliga och inkluderande mötesplatser av olika slag i kommunens boendemiljöer.

Människor möjlighet till delaktighet och lokalt ansvarstagande i utvecklingen av den fysiska miljön är centralt. Här är integration och jämlikhet viktiga aspekter i arbetet. Kulturhistoriska miljöer, namnsättning och utsmyckning i det offentliga rummet speglar invånarnas mångfald och lyfter fram tidigare osynliggjorda grupper.

En snabb befolknings- och bostadsutveckling innebär att nya bebyggelseområden, både i staden och i kommunens tätorter, etableras inom ett relativt kort tidsspann. Därmed ökar konkurrensen om stadens och kommunens fysiska miljöer. Detta kräver ett medvetet handlande för att säkra att den fysiska miljön, till innehåll och utformning, stödjer möjligheten till ett inkluderande och demokratiskt lokalsamhälle.

MÅL 7: Uppsala är fysiskt och socialt sammanhållet, jämställt och öppet

Det innebär att:

- i. *Invånarnas förutsättningar att påverka både sin närmiljö och andra offentliga miljöer stärks genom att dialog och medskapande främjas.*
- ii. *Fysiska strukturer och miljöer är utformade så att de främjar jämställdhet, social blandning, integration samt närhet, trygghet, rörelse och tillgänglighet.*
- iii. *Lokala platsidentiteter stärker lokalsamhället och skapar orienterbarhet, sammanhang och variation.*
- iv. *Tydliga rumsliga samband med utgångspunkt i den mänskliga skalan präglar utvecklingen av bebyggelseområden och landskap.*

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 7.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- .
- Att säkerställa goda kommunikationer med kollektivtrafik, gång och cykel som svarar emot behov och intressen hos olika grupper av kvinnor och män.
- Att planeringen bidrar till ett balanserat utbud av fritidsanläggningar och rekreationsytor samt god tillgänglighet till friluftsområden och naturupplevelser för olika grupper och åldrar.
- Att nyttja den sociala infrastrukturens potential som mötesplatser genom medveten lokalisering samt utformning av anlutande miljöer som stödjer funktionen som god mötes plats.
- Att öka kännedomen om kulturhistoriska karaktärsdrag och betydelsebärande element i landskapet som helhet och därigenom ta tillvara kulturmiljön som resurs för utveckling och stöd vid lokalisering och utformning.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att säkerställa mångfald av bostadstyper och boendemiljöer som passar människors olika behov.
- Att säkerställa att det i den byggda miljön finns parker, gång- och cykelstråk och kollektivtrafik etc. upplevs som tillgängliga och inkluderande.
- Att det både dagtid och kvällstid finns trygga, tillgängliga och inkluderande mötesplatser.
- Att utrymme finns för medborgare att uttrycka sig och göra avtryck, bland annat genom att ge plats i det offentliga rummet för aktiviteter som initieras av boende och andra aktörer.

Åtaganden

- Att kommunen utvecklar närhets- och täthetsprincip för olika funktioner, så att utveckling av staden och tätorternas form samt funktions- och bebyggelsesdisponering sker med beaktande av den faktiska och upplevda närheten.
- Att kommunen, tillsammans med andra aktörer, underlättar delaktighet och medskapande i planering och utformning av den egna närmiljön
- Att öka och sprida kunskapen samt ha relevanta underlag om hur den fysiska miljön behöver utvecklas för att upplevas som inkluderande och välkomnande för alla.

MÅL 8: I Uppsala finns plats, närhet och hög tillgänglighet till service och spontana och planerade aktiviteter

Det innebär att:

- i. Lokalisering och utformning av byggda miljöer ger förutsättningar för möten mellan människor och ger möjligheter till aktivitet och återhämtning.
- ii. Det finns god tillgång och närhet till offentlig och kommersiell basservice i stadsdelar och tätorter.
- iii. Offentliga miljöer är inkluderande, tillgängliga och välkomnande.
- iv. Det finns god tillgång och närhet till ytor och lokaler för planerad och spontan lek, kultur, idrott och motion i alla stadsdelar och tätorter
- v. Det finns god tillgång och närhet till park, närnatur, och friluftsområden för boende och verksamma i alla delar av kommunen.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 8.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- Att utbyggnad av social infrastruktur i form av förskola, skola, särskilda boenden, liksom ytor och lokaler för kultur, idrott och motion samplaneras med bostadsbyggandet
- Att utveckling av handel och annan kommersiell service samordnas med bostads- och kollektivtrafikutveckling så lättillgänglighet och närhet för kommuninvånarna och handeln skapas.
- Att säkerställa att alla invånare har närhet och tillgänglighet till parker, och gröna sammanhängande stråk, liksom ytor och platser för lek, spontanidrott och möten mellan människor.
- Att utöka tillgängligheten till kulturella mötesplatser, platser för invånarengagemang och föreningshus.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att bereda plats för olika grupper av barn och unga och beakta deras behov och möjligheter till fritidsaktiviteter, friluftsliv, upplevelser och lärande.
- Att i planeringen och utformningen av den offentliga miljön och av lokaler och anläggningar för idrott och motion tar stor hänsyn till spontana, egenorganiserade aktiviteter
- Att vid utveckling av handelsmiljöer tydligt främja en ökad funktionsblandning med bostäder och ökad sammanlänkning med närliggande bebyggelse.

Åtaganden

- Att förstärka det offentliga rummet genom konstnärlig gestaltning och säkerställa resurser för detta.

EN KOMMUN FÖR ALLA

MÅL 9: Transportsystemet och bebyggelsestrukturen samspelar för rörelse och vistelse på likvärdiga, inbjudande och säkra villkor samt för resurseffektivitet

Det innebär att:

- i. *Rörelsefrihet, trafiksäkerhet och upplevelsevärden säkras och god folkhälsa möjliggörs.*
- ii. *Transporter och rörelsestrukturer prioriteras för långsiktig social sammanhållning och utvecklingskraft samt för klimat- och yteffektivitet.*
- iii. *Uppsala är en cykelvänlig kommun där det går snabbt och tryggt att cykla.*
- iv. *De olika rörelsenäten är tydligt sammanlänkade både med varandra och mellan stads-, tätorts- landsbygds- och kommundelar samt ger få barriärer.*

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 9.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- Att den fysiska utformningen underlättar och ger möjligheter för fler kommuninvånare att välja gång-, cykel och kollektivtrafik, särskilt för korta resor.
- Att lokalisering av bebyggelse i möjligaste mån samordnas med hållplatser och stationslägen för kollektivtrafiken såväl i stad, tätort som på landsbygden.
- Att andelen yta för transportsystemet per capita minskar till förmån för andra funktioner och kvalitéer samtidigt som god tillgängligheten till arbetsplatser och viktiga målpunkter säkras.
- Att stadens och tätorternas form och utbredning främjar cykling.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att transportsystem och rörelsestrukturer medvetet länkar samman olika delområden och funktioner/målpunkter så att barriäreffekter minskar och överbryggas.
- Att bebyggelseutvecklingen och investeringar bidrar till att gång- och cykelvägnätet sammanlänkas mellan stadsdelar, orter och särskilda målpunkter i övrigt utvecklas i samplanering med kollektivtrafiken.
- Att vid lokalisering och utformning av verksamhetsområden ska angöring, tillgänglighet samt trygghet och trafiksäkerhet uppmärksammas och hanteras.

Åtaganden

- Att kontinuerligt kartlägga godstranporter för att se och möjliggöra samordning och effektivisering.
- Att fortsätta satsningar och prioritering för utbyggnad av snabbcykelvägar samt utbyggnad av cykelvägar från tätorter till Uppsala stad
- Att öka antalet cykelparkeringar i centrala och andra strategiska lägen, vid hållplatser samt vid målpunkter/besöksmål inom kvartersmark och att länecykel system utvecklas.
- Att fortsatt aktivt arbeta och samverka för att säkra långsiktigt kapacitetstarka kollektivtrafiklösningar med hög framkomlighet.

DE GODA LIVEN

KVALITET, NÄRHET OCH UTBUD

Hur skapar vi förutsättningar för livskvalitéer?

I Uppsala kommun ska alla människor ha möjligheten att leva goda liv. De fysiska strukturerna, dess innehåll och samspel ger ramarna och förutsättningarna för de goda vardagslivet, arbetslivet och Uppsalas näringsliv. Tillgången till basfunktioner lika väl som till de speciella upplevelserna och utbudet är viktiga för livskvaliteten och kommunens samlade attraktivitet.

En särskild kvalitet är närheten i lokalsamhället, såväl i staden som i övriga orter och på landsbygden. Det ger goda möjligheter att nå viktiga vardagliga och specialiserade funktioner, arbetsplatser, social infrastruktur och social service. Blandningen av funktioner ökar närheten, och kan minska behovet av persontransporter med motorfordon på korta avstånd.

Närhet och tillgång till såväl andra människor som samhällsfunktioner påverkar också vår livskvalitet och hälsa. Tillgången till ren luft och rent vatten, mat, bostad, vård/omsorg, utbildning, arbete och utrymme för en meningsfull fritid är centralt för människors livskvalitet. Att ha närhet till servicefunktioner och arbete och att smidigt kunna förflytta sig inom både kommunen, regionen och vidare ut i världen är viktiga faktorer för ett gott liv. Även god tillgänglighet till parker, grönytor och vatten samt möjlighet till bad och friluftsliv har betydelse för det goda vardagslivet och för hälsan.

Det är en utmaning hur utvecklingen av den bebyggda miljön kan säkra god livskvalitet både för nuvarande och kommande generationer. Det gäller deras möjligheter att leva, verka och utvecklas. Den byggda miljön ska främja en samhällsutveckling som svarar upp mot behov, erfarenheter och intressen hos alla invånare.

Människors närmiljö är viktigt för livskvalitet, välbefinnande och för folkhälsan. Den bör därför ge bra förutsättningar för rekreation, motion, lek och andra aktiviteter, upplevelser och vila. Närmiljön är extra viktig för barn, äldre och andra känsliga grupper, vilket man behöver ta hänsyn till i planeringen. De miljöer som byggs i dag ska både vi och kommande generationer kunna leva i på ett hälsosamt sätt. Luftkvalitet, bullernivåer, trafiksäkerhet och andra riskfaktorer är självklara aspekter som ska vägas in vid lokalisering och utformning av ny bebyggelse. Som komplement till aktivitetstäta och livfulla miljöer behövs även lugnare platser för vila och avkoppling. Även i de mindre tätorterna behövs platser för möten och aktiviteter.

Det ska vara lätt att göra rätt när det kommer till frågor som återvinning, hållbart resande samt hållbar konsumtion av resurser och energi. De viktigaste funktionerna för vardagslivet ska finnas nära med gång-, cykel- och kollektivtrafik, samtidigt som närheten till ett större mer specialiserat utbud, samt arbetsmarknad inom 60 minuter, är viktig för många människor och aktörer. Även en tryggad försörjning med teknisk infrastruktur för dricksvatten, avlopp, energi och telekommunikation är viktig. Detta ställer även krav på ytor tillgängliga för avfallshantering/ återvinning, minskat energibehov samt möjlighet att i större grad kunna producera egen energi.

DE GODA LIVEN

MÅL 10: Människors vardagsliv, arbetsliv och Uppsalas näringsliv präglas av kvalitet och närhet

Det innebär att:

- i. Den faktiska och upplevda närheten till grundläggande funktioner värnas och utvecklas som en grund för de goda livnen.
- ii. Fysiska strukturer och lokaliseringar underlättar vardagsliv samt deltagande i arbetsliv och civil samhället på jämställda och lika villkor samt ger goda förutsättningar för olika livstilar och familjekonstellationer.
- iii. Förutsättningarna för idrott, motion, rörelse och möjlighet till kulturella aktiviteter är tillgängliga för alla grupper och utgör en del i utvecklingen av kommunen.
- iv. Utformningen av människors vardagsmiljöer ger goda möjligheter till solljus, lek, fysisk och social aktivitet, stimulans och återhämtning samt har ett medvetet jämställdhets, barn- och äldreperspektiv.
- v. För att attrahera kompetens till näringsliv och andra verksamheter finns ett brett utbud av boende och verksamhetsmiljöer.
- vi. I Uppsala finns högkvalitativa miljöer för kunskapsintensiva verksamheter och tjänstesektorn i centrala lägen, med god tillgänglighet till Stockholm-Mälardalen och övriga världen, samt i övriga lägen nära kollektivtrafik.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 10.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

- Att tillgänglighet med gång-, cykel och kollektivtrafik till viktiga målpunkter och funktioner särskilt prioriteras och utvecklas.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att det i den tätbebyggda staden ges förutsättning så att alla bostäder och skolor har en gård med möjlighet till grönska, upplevelse samt lek och rekreation, där det finns både solljus och skugga alla årstider.
- Att det även i områden med mindre tät bebyggelse skapas förutsättningar för gemensamma mötesplatser och vistelseytor av god kvalitet.
- Att ekosystemtjänster stärks och andsvänd som en kvalitativ resurs vid utveckling av ny och befintlig bebyggelse.
- Att planeringen av nya och komplettering av existerande bostadsmiljöer möjliggör en mångfald av livsstilar och familjekonstellationer.

Åtaganden

- Att stötta initiativ till kulturdriven stads- och kommunutveckling som utifrån kreativa idéer eller kulturbaserade tjänster och produkter bidrar till ökad social tillhörighet samt till kvalitet och dynamik i kommunen som livsmiljö.
- Att medvetet utveckla befintliga och nya park- och grönområden, som en viktig del av livskvalitet och attraktivitet i bebyggelsemiljöer.

DE GODA LIVEN

MÅL 11: God möjlighet finns till inspirerande små och stora upplevelser

Det innebär att:

- i. Uppsala är en ledande plats för spännande evenemang i nya och unika miljöer.
- ii. Goda möjligheter finns till hög kvalitativa variationsrika upplevelser av kultur, park och natur.
- iii. I Uppsala stimuleras och uppmuntras initiativ från människor och föreningar som bidrar till en levande upplevelserikt kulturbud.
- iv. I kommun, stad och tätorter finns utrymme och anläggningar för större och mindre kultur- och idrottsevenemang
- v. I kommunen finns olika slags friluftsvärden med god tillgänglighet
- vi. Uppsala tar till vara och utvecklas som en grön destination, där besöksnäringen erbjuder småskaliga lokalt baserade tjänster och upplevelser.

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 11.**

Särskilt viktiga frågor och rikttningsförändringar

- Att sträva efter att fler evenemang kan möjliggöras på centrala platser, exempelvis Stora torget och Vaksala torg samt runt om i kommunens tätorter och olika bostadsområden.
- Attraktionskraften i de historiska delarna av Uppsala ökas genom breddat utbud av kultur och upplevelser samt ökade rörelse- och vistelsekvaliteter.
- Att i den fysiska planeringen och utvecklingsprocessen stödja förutsättningar för kulturevenemang som är betydelsefulla för Uppsalas identitet, kreativitet och utveckling.
- Att stödja initiativ från föreningar och det civila samhället och vilka bidrar till att skapa möjligheter att ta tillvara och utveckla stadsdelarnas samt landsbygdens identitet.
- Att strategiskt arbeta för att attraktiva vatten och ökad tillgång till friluftsbad i och utanför staden ger kvalitet till uppsalabor och besökare.
- Att parkerna och grönstråken i större utsträckning, där så är möjligt, kan nyttja närheten till sjöar och vattendrag.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

- Att närnatur och tätortsnära natur reserveras långsiktigt i och kring staden och tätorterna för att tillgodose dagens och framtidens behov. Skolor och förskolors behov ska särskilt uppmärksammas.
- Att utveckla och nyutveckla park- och friluftsområden med särskilt fokus på stor bredd av upplevelsevärden, däribland skönhet, vila och rekreation.
- Att ha som utgångspunkt att anläggningar som inte kan finnas i närmiljön, men som behövs för goda vardagsliv, i största möjliga mån samlas i sammanhållna anläggningar på stadsdel-/områdesnivå.
- Att säkra utrymme för de platser och anläggningar som behövs för olika typer av evenemang
- Att friluftsområden så som Fjällnora, Hammarskog, Hågadalen och Nästen långsiktigt värnas och är tillgängliga med kollektivtrafik och cykel.
- Avståndet till närmaste park/närnatur ska vara max 300 meter från bostäder (se även Parkplan för Uppsala).

Åtaganden

- Att ett antal strategiskt viktiga ytor i Uppsala stad förses med vatten, avlopp och elförsörjning för att underlätta evenemang på platsen.
- Att säkerställa att kommunen alltid förfogar över ett innehav av mark som säkrar en långsiktig buffert för ändamål som friluftsliv, rekreation, biologisk mångfald och hänsyn till vattenresurser
- Att slå fast grundprinciperna för vilka anläggningstyper som är rimliga att anlägga på kommun-, stadsdels-, och närområdesnivå och prioriteringsordning för anläggningar av bredd- och motionskaraktär.
- Att ta fram sammanhängande berättelser om kommunen som synliggör och kan levandegöra landskapet som attraktion samt synliggör kommunens kulturmiljöer.

DE GODA LIVEN

MÅL 12: Miljön i Uppsala främjar alla människors hälsa och säkerhet

Det innebär att:

- i. I Uppsala utvecklas ett tydligt hälsoperspektiv och god säkerhet, där särskild uppmärksamhet ges till barn och andra känsliga grupper.
- ii. Uppsala har goda ljudmiljöer med ansvarsfull bullerhantering för livskvalité och stadsutveckling.
- iii. Uppsala har god luftkvalitet, en medveten bebyggelse- och verksamhetsutveckling samt materialanvändning bidrar aktivt till detta.
- iv. Uppsala har en tillfredställande framkomlighet och säkerhet för transporter av farligt gods

Strategiska delsteg genom beslut, prioriteringar, åtaganden med mera kommer att krävas av kommunen samt andra offentliga och privata aktörer för att uppnå de föreslagna målen. Dessa steg behöver preciseras och diskuteras under den fortsatta dialogen kring översiktsplanen. **Nedan följer EXEMPEL för mål 12.**

Särskilt viktiga frågor och riktningförändringar

HÄLSA

- Att en god hälsosam ljudmiljö eftersträvas, både och inomhus- och utomhus. Avsteg från riktlinjer avseende buller och platsspecifika lösningar prövas enbart i lägen där lokalisering och förtätning av bebyggelse är särskilt motiverat för att för att främja en övergripande god stad- och samhällsutveckling, exempelvis i innerstaden, stadsstråk, stadsnoder, stadsdelsnoder och kollektivtrafiknoder i prioriterade tätorter. Att god luftkvalitet innebär att miljömålen för luft uppfylls

RISK, SÄKERHET OCH TRANSPORTER MED FARLIGT GODS

- Att en god säkerhet för kommunens invånare och besökare kan vidmakthållas samtidigt som bebyggelsen i centrala delar kan utvecklas och framkomligheten för nödvändiga transporter med farligt gods kan säkras.
- Med väl genomarbetade riskanalyser och väl förankrade riskreducerande åtgärder kan staden fortsätta att utvecklas i centrala lägen.
- Att om tillräckliga riskreducerande åtgärder inte kan genomföras bör avvägningar och avsteg från riktlinjer kunna göras gentemot möjligheten att utveckla staden i centrala lägen.

Viktiga aspekter och frågor för efterföljande planering och genomförande

HÄLSA

- Att hälsokonsekvensbedömningar som tar särskild hänsyn till barn och känsliga grupper genomförs i utsatta miljöer i syfte att se vilka åtgärder som behöver vidtas för att säkerställa en hälsofrämjande miljö genomförs i samband med planering och bebyggelseutveckling.
- Att hänsyn tas till alla bullerkällor som kan innebära olägenhet.
- Att tysta områden samt andra områden med lägre ljudmiljöer i stad- och tätorter som erbjuder återhämtning och rekreation ska identifieras, utvecklas och bevaras.

RISK, SÄKERHET OCH TRANSPORTER MED FARLIGT GODS

- Att riskanalyser med bredd och perspektiv genomförs så att förändringar i risk och hotbild uppmärksammas på ett tidigt skede.
- Att markens förutsättningar och risker ska beaktas och hanteringen beskrivas mycket tidigt vid all planering och exploatering. Det kan handla om ras, skred, radon, sulfidhaltiga leror översvämningsrisker och förorenad mark.
- Att behov av brandvattenförsörjning beaktas vid utveckling av nya områden och vid ändrad verksamhet.

Åtaganden

HÄLSA

- Att miljöer som idag utgör en risk för människors hälsa ska identifieras och handlingsplaner arbetas fram.
- Att utveckla verktyg för att kontinuerlig och enkelt kunna bedöma trafikbuller påverkan av olika förändringar i den byggda miljöns utveckling.
- Att i samverkan med andra aktörer arbeta proaktivt med att söka begränsa bullergenerering vid källan.
- Att utveckla verktyg för att bedöma tillkommande bebyggelses påverkan på luftkvalitet tas fram

RISK, SÄKERHET OCH TRANSPORTER MED FARLIGT GODS

- Att en övergripande riskutredning kan identifiera risksituationen längs farligt godslederna, samt peka ut var riskerna är oacceptabla höga ("omöjliga platser").

Medskick från hållbarhetsbedömningen

- Planen har breda och välformulerade mål. Det bidrar till en hållbar utveckling genom att många olika typer av intressen får utrymme och syns samtidigt och på lika villkor.
- Bedömningen visar att målen kan nås till 2050, om planering och investeringar tydligt prioriteras i denna riktning.
- För att de sociala målen ska kunna nås behöver bostadsbyggandet ske så att byggtakten och variationen i det som byggs gör att det hela tiden finns olika dyra bostäder tillgängliga, för människor med olika behov och med olika inkomst.
- Planen har höga mål på klimatområdet. De kraftiga minskningarna av transportsystemets klimatpåverkan kan bara åstadkommas med en kombination av kraftfulla styrmedel.
- Målen omfattar livet i Uppsala i stort nu och i framtiden. Detta innebär en stor utmaning och möjlighet – vilka krafter bland medborgare och i områden kan användas för att få kommunens utveckling i den riktning som planen pekar ut?

Dialogfrågor till samråd

UPPSALAPRINCIPER FÖR SAMHÄLLSBYGGNAD

Uppsalapriniciperna ger principiell vägledning för den rumsliga utvecklingen i kommunen: i staden, på landsbygderna och i tätorterna.

Använd Uppsalapriniciperna:

- alltid tillsammans, eftersom de kompletterar varandra.
- i arbetet med fördjupade översiktsplaner och områdesprogram, vid planläggning, inför beslut om bygglov och vid planering av transportnät och teknisk infrastruktur.
- vid överväganden om var olika verksamheter bör lokaliseras exempelvis service och parker.
- av olika aktörer och sektorer eftersom de går att applicera på olika situationer och i olika geografiska sammanhang.
- i olika skeden av samhällsbyggnadsprocessen: i startfasen, vid planering, under genomförande och vid uppföljning.

Öka tätheten i noder och stråk

• Förändringar ska bidra till att värden och aktiviteter koncentreras till noder och stråk.

Blanda

• Förändringar ska öka variationen och mångfalden av karaktärer och funktioner i den byggda miljön.

Koppla samman

• Förändringar ska bidra till att koppla samman kommunens delar fysiskt och socialt.

Skapa närheter

• Förändringar ska öka människors möjligheter att enkelt nå viktiga målpunkter i vardagslivet.

Utnyttja och utveckla det platsspecifika

• Förändringar ska utnyttja och utveckla platsspecifika värden och karaktärer.

Skapa mervärden

• Förändringar ska skapa mervärden för sin nära omgivning såväl som ur ett större perspektiv.

Samordna investeringar

• Förändringar ska samordnas för att investeringarna ska bli långsiktigt effektiva och skapa mervärden och synergier

ÖKA TÄTHETEN I NODER OCH STRÅK

Förändringar ska bidra till att värden och aktiviteter koncentreras till noder och stråk. Det betyder att det ska finnas fler värden och aktiviteter i noder och stråk och färre utanför dem. Bebyggelse, offentliga rum och verksamheter ska i första hand koncentreras hit. Noderna har särskilt goda lägesegenskaper. De ska utgöra samlingspunkter. Därför är hög täthet extra viktig i noderna. Unika funktioner, som ska vara lätta att nå för många människor, ska lokaliseras hit. Stråken ska fungera som sammanbindande länkar. Den här principen gäller noder och stråk i alla skalor: från platser till kvarter, stadsdelar, tätorter, kommunen som helhet och även på regional nivå. Lägesegenskaperna hos en plats är avgörande för hur den ska användas och därmed för hur hög tätheten bör vara.

BLANDA

Förändringar ska öka variationen och mångfalden av karaktärer och funktioner i den byggda miljön. Det gäller även offentliga platser och gröna områden, så som gator, torg och parkmiljöer. Blandning av olika funktioner, exempelvis av bostäder, arbetsplatser, service och grönstruktur ska eftersträvas. När det gäller bebyggelse ska en blandning av skalor, upplåtelseformer och verksamhetstyper eftersträvas. Hur funktionsblandad en plats eller ett område ska vara avgörs av läget och förutsättningarna. Blandning i den lilla skalan ska addera mångfald på stads-, tätorts och kommunnivå, så att inte alla platser eller områden blir likadana.

KOPPLA SAMMAN

Förändringar ska bidra till att koppla samman kommunens delar fysiskt och socialt. Stadsrum, grönstruktur, bebyggelse och transportnät ska hänga ihop inbördes och med varandra. Sammankopplingen ska ske genom att orienterbarheten (kontinuiteten) och framkomligheten (konnektiviteten) ökar. Det ska vara lätt att orientera sig och förstå hur den fysiska miljön hänger ihop. Det ska vara lätt att komma fram och det ska finnas många kontaktytor inom och mellan stadsrum, grönstruktur, bebyggelse och transportsystem. Kopplingarna i och mellan de olika strukturerna ska utformas så att flöden kanaliseras till prioriterade noder och stråk. Korsningspunkterna ska vara utformade så att varje struktur fortsätter att vara sammanhängande även över denna punkt. Detta gäller exempelvis ett stadsstråk möter en grön länk. Korsningspunkterna ska om möjligt utformas som trygga och attraktiva offentliga rum. Förändringar ska även bidra till att stadsdelar i staden som tillkommit som öar med direkta förbindelser till stadskärnan och resecentrum kopplas samman med intilliggande stadsdelar.

SKAPA NÄRHETER

Förändringar ska öka människors möjligheter att enkelt nå viktiga målpunkter i vardagslivet. Det handlar exempelvis om dagligvarubutiker, förskola, park/natur och arbetsplatser. I staden, i prioriterade tätorter och längs kollektivtrafikstråken på landsbygden ska det vara möjligt att nå sådana vardagsfunktioner inom ca 5-10 minuters resa med gång, cykel eller kollektivtrafik. En större regional eller storregional arbetsmarknad ska kunna nås på 60 minuter med kollektivtrafik, liksom Arlanda flygplats. Utanför staden, de prioriterade tätorterna och kollektivtrafikstråken på landsbygden behövs andra lösningar, så som bredband och resor med bil, för att överbygga tidsavstånden. För att skapa ökad närhet ska bostadsbyggande, verksamhets- och servicelokalisering gå hand i hand med utveckling av gång- och cykelstråk och kollektivtrafik. Bostäder och verksamheter ska lokaliseras till platser där det redan finns god närhet så att förändringen stärker underlaget för fler vardagsfunktioner. Om lokaliseringen ska ske på andra platser behöver man förstärka närheten på den platsen genom att stärka transportsystemet och/eller se till att utbudet av vardagsfunktioner ökar.

UTNYTTJA OCH UTVECKLA DET PLATSSPECIFIKA

Förändringar ska utnyttja och utveckla platsspecifika värden och karaktärer. Det platsspecifika ska bidra till identitet för sin lokala omgivning, och ibland även för regionen och hela Sverige, som till exempel när det gäller vissa riksintressen. Platsspecifika värden och karaktärer kan både vara skapade av människor och av naturen. Förändringar ska samspela med platsens befintliga värden och karaktärer, men även med platsens läge, potential och framtida roll. Utifrån platsens förutsättningar kan nya värden och karaktärer läggas till eller i vissa fall så gott som ersätta befintliga värden.

SKAPA MERVÄRDEN

Förändringar ska skapa mervärden för sin nära omgivning såväl som ur ett större perspektiv. Att något skapar mervärden betyder att det bidrar på ett positivt sätt utöver sitt ursprungliga huvudsyfte, alltså på mer än ett sätt. Mervärden för den nära omgivningen kan vara att förändringen tillför något nytt eller att den förstärker något som redan finns och som är viktigt att ha kvar. Mervärde kan också vara att bädda för ytterligare förändringar. Ur ett större perspektiv ska förändringen bidra till en hållbar utveckling genom att bidra till de långsiktiga målen för kommunens utveckling om exempelvis robusta och öppna sociala sammanhang, effektiv kommunalekonomi, ökad biologisk mångfald och övergång till miljövänliga transport- och energisystem.

SAMORDNA INVESTERINGAR

Förändringar ska samordnas så att investeringarna ska bli långsiktigt effektiva och skapa synergier. Samordningen ska ske mellan både funktion, system och aktörer samt med redan gjorda investeringar. Investeringar ska möjliggöra en flexibel användning och ge beredskap för samordning med framtida investeringar. Kapacitetsutnyttjandet ska vara balanserat över tid. Samordningen handlar även om att gemensamt utveckla platser, områden och den bebyggda miljön: investeringar i allmänna platser samt i olika typer av infrastruktur kan behöva komma före för att möjliggöra ytterligare investeringar, som i sin tur ökar nyttan av den första investeringen.

Medskick från hållbarhetsbedömningen

- Uppsalapriincipernas stora värde ligger i att de ger en samlad inriktning för avvägningar och ställningstaganden i kommande beslutsfattande
- Det är bra att principerna är tydligt formulerade och presenteras som ett paket. De kan hjälpa till i avvägningar mellan olika intressen, och på så sätt konkret bidra till hållbar utveckling.
- Principerna utgör konkreta verktyg som är lätta att förstå och kan användas av såväl yrkesverksamma som medborgare, vilket är en styrka. Dessutom kan de användas när man beslutar om både stora och små frågor.
- Det är speciellt bra att principerna tydliggör att tillväxt och ny bebyggelse ska vara möjligt samtidigt som det som är fint, unikt och speciellt på en plats värnas och utvecklas.

Dialogfrågor till samråd

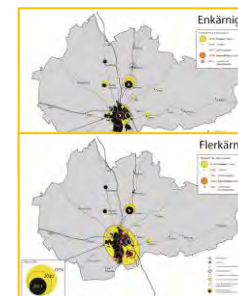
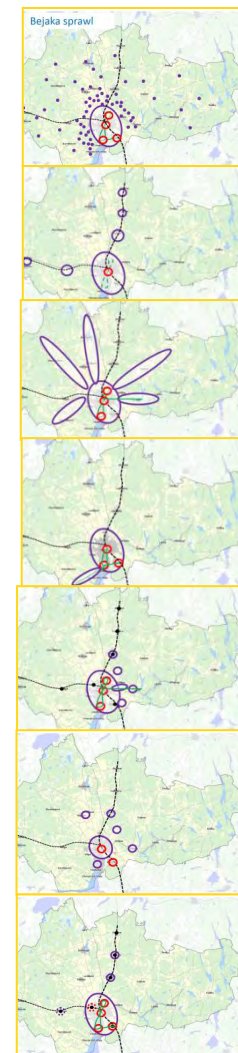
FRÅN SJU SCENARIER TILL TVÅ STRUKTURBILDER

En ökande takt i befolknings- och sysselsättningsutvecklingen i Uppsala kommun ger stora utmaningar för kommunens fysiska utveckling. Förutom att nå de mål som formulerats i föregående kapitel handlar det om att faktiskt åstadkomma den attraktivitet och kapacitet som är en förutsättning för högre utvecklingstakt. Med en planeringshorisont år 2050 ska översiktsplanen visa hur 75 000-135 000 nya invånare och uppemot 70 000 fler arbetsplatser får plats på ett bra och ändamålsenligt sätt. Förslaget till översiktsplan visar två strukturbilder för hur det kan ske. De två strukturbilderna skiljer sig åt på fler principiellt viktiga sätt, men båda visar en genomförbar utveckling av kommunen, dock under vissa förutsättningar.

Strukturbilderna ska inte ses som alternativ att välja bland, utan som utgångspunkt för diskussion. De ska tydliggöra viktiga nyckelfrågor, exempelvis: Hur ska människors behov att förflytta sig hanteras? Vilka krav ställs på kollektivtrafiken? Hur påverkas tillgängligheten till parker och naturområden? Vilka krav ställs på den kommunala ekonomin? Hur påverkas stadens och kommunens regionala roll och utvecklingsmöjligheter?

Till 2050 kan mycket hända och man kan därför tänka sig en stor mängd alternativa utvecklingsvägar. I arbetet med att ta fram två strukturbilder har först sju scenarier tagits fram och testats. De testade scenarierna är konstruerade utifrån att dels fånga en tänkbar omvärldsutveckling, dels att de bedöms som möjliga och/eller önskvärda givet denna utveckling. Ett antal nyckelfrågor hanteras, exempelvis tillväxt i staden och i tätorterna, station i Uppsala södra och broar över Fyrisån. Sex av sju testade scenarier bygger på en utbyggd kapacitet av Ostkustbanan mellan Stockholm och Uppsala.

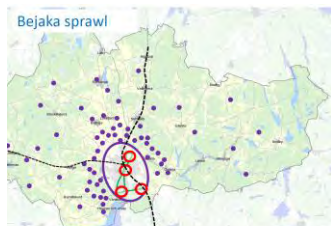
De sju scenarierna har utvärderats gentemot långsiktiga megatrender så som globalisering, ökad andel äldre, ökad mångfald och ökad kunskaps- och informationsspridning. Scenarierna har också utvärderats enligt en modell som tagits fram i arbetet med den integrerade hållbarhetsbedömningen av översiktsplanen. Detta ledde stegvis fram till de två strukturbilder som presenteras i slutet av det här avsnittet.

TEST AV SJU SCENARIER FÖR KOMMUNENS UTVECKLING

Nedan finns en sammanfattande beskrivning och utvärdering av de sju olika scenarier för kommunens utveckling som testats i arbetet med översiktsplanen.

Scenario 1: Utspridning

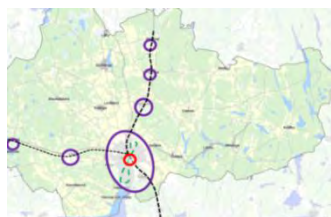

Scenariot Utspridning utgår från den starka efterfrågan på småhusboende som finns i Uppsala stads närhet och att det under lång tid har byggts mycket på landsbygden. I scenariot kanaliseras befolkningsutvecklingen utanför staden i stor utsträckning just till den stadsnära landsbygden. Viktigt är dock att det sker i form av bebyggelsegrupper kring gemensamhetsanläggningar för VA och vägar. Scenariot utgår även från att staten investerar i Ostkustbanan, vilket möjliggör ett stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra). Dessutom möjliggör statlig medfinansiering i kapacitetsstark kollektivtrafik en flerkärnig utveckling av staden.

Utvärdering av scenario 1: Utspridning

Resultatet från utvärderingen av scenariot är överlag negativt. Orsaken är den spridda bebyggelsen utanför staden. Den innebär en hög bilanvändning och en täthet i stadens närhet som gör det svårt att samtidigt behålla övergripande handlingsfrihet för stadens expansion. Det är även tveksamt om hållbara tekniska försörjningssystem kan skapas. Den spridda bebyggelsen innebär vidare att man inte utnyttjar befintlig kapacitet i infrastruktur och tekniska försörjningssystem i till exempel Almungestråket. Det kommer även att göra det svårare att behålla kommersiell och offentlig service i tätorter utanför staden. Däremot bedöms scenariot vara genomförbart ur ett marknadsperspektiv.

Scenario 2: Stationsorter

I detta scenario ökar befolkningen i befintliga och tillkommande stationsorter från 10 000 personer till cirka 40 000 personer, för att märkbart avlasta staden. Detta kräver stora investeringar i tekniska försörjningssystem och sannolikt också i transportinfrastruktur (stationslägen, kapacitetshöjande åtgärder) för Dalbanan. För staden innebär scenariot en lägre tillväxt och att omfattande investeringar i kollektivtrafiksystem kan senareläggas. Kommunala medel för infrastruktur satsas i detta scenario i nordliga stationslägen vilket innebär att planer på en ny station i Bergsbrunna (Uppsala södra) utgår. I övriga kommunen tillkommer bebyggelse inom de ramar som de tekniska försörjningssystemen medger.

Utvärdering av scenario 2: Stationsorter

Trots befolkningsökningen i stationsorterna bedöms efterfrågan på bostäder även fortsättningsvis vara starkt fokuserat på staden. Detta är grunden till att det ur ett marknadsperspektiv bedöms som svårt att nå denna kraftiga befolkningsökning i tätorterna. Samtidigt är de redovisade befolkningsnivåerna nödvändiga för att motivera de investeringar som krävs och för att en påtaglig avlastning av stadens tillväxt ska kunna ske. En minskad tillväxt i staden och ett uteblivet stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra) minskar möjligheterna att utveckla staden till en nordlig nod i huvudstadsregionen.

Scenario 3: Stad + stråk

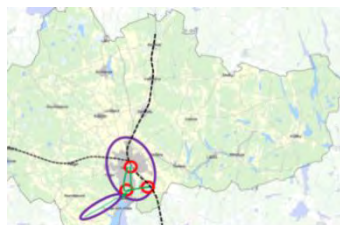

Scenariot Stad + stråk innehåller en flerkärnig utveckling med på sikt spårburen kollektivtrafik i staden, men inget stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra). I detta scenario lokaliseras småhusbebyggelse i större och mindre grupper nära busshållplatser längs några av de större statliga vägarna in mot Uppsala. Samfälligheter ansvarar för vägar, VA och energi. Alternativet kräver vissa investeringar i statlig transportinfrastruktur längs de radiella vägarna. För det landskapsmässigt attraktiva Almungestråket hålls möjligheten öppen för en större utbyggnad runt spårburen trafik. Detta innebär fokus på några av stråkets stationsorter. I övriga kommunen, utanför stråken, tillkommer bebyggelse enligt efterfrågan och inom de kapacitetsramar som tekniska försörjningssystem och transportinfrastruktur ger.

Utvärdering scenario 3: Stad + stråk

Som generell inriktning bedöms scenariot vara svårt att utveckla på ett bra sätt. Det krävs en samordning av lokalisering av ny bebyggelse, kollektivtrafik och investeringar i infrastruktur. Eftersom kommunen saknar rådighet över bland annat markinnehav i stråken blir det svårt att få till stånd en ändamålsenlig struktur. Dessutom kommer det sannolikt att krävas medfinansiering i det regionala vägnätet för att få till detta scenario. Alternativet innebär att kommunala investeringsmedel satsas utanför staden längs regionalt vägnät vilket innebär att något stationsläge inte tillkommer i Bergsbrunna (Uppsala södra), vilket gör att en viktig pusselbit för Uppsala som en nordlig nod uteblir.

Scenario 4: Attraktiva landskap

Detta scenario innebär en kanalisering av stadens tillväxt till de södra delarna av staden samt till Mälärstranden, som är mycket attraktiv för bosättning på grund av det sjönära läget. I staden byggs inte något kapacitetsstarkt kollektivtrafiksystem i de norra delarna, vilket innebär en lägre utbyggnad av bostäder och lokaler där. Istället sker en kraftigare utbyggnad av bostäder och arbetsplatser längs Mälärstranden, tillräckligt stor för att motivera en konkurrenskraftig kollektivtrafik, i förlängningen möjligen spårburen. Scenariot förutsätter en koppling till en ny tågstation i Bergsbrunna (Uppsala södra). Den nya stationen behövs också för att avlasta trafik till och från Uppsala resecentrum.

Utvärdering scenario 4: Attraktiva landskap

Scenariot innebär en kraftig förskjutning av bebyggelse och investeringar till såväl den södra delen av kommunen som den södra delen av staden. En konkurrenskraftig kollektivtrafik längs Mälärstranden förutsätter ganska omfattande utbyggnader. En utbyggnad i andra riktningar är dock mindre investeringstung, vilket gör det svårt att motivera en satsning här.

Scenario 5: Fåkärnig stad + tillgängliga motorvägslägen

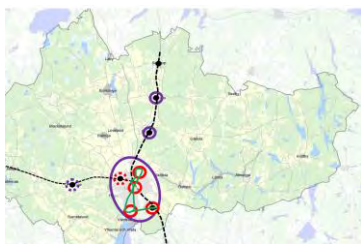

I det här scenariot sker, av finansiella skäl, inga omfattande kapacitetsstärkande investeringar på Ostkustbanan. I stället genomförs mindre kostsamma investeringar i E4:an: ett motorvägsbussystem och stärkt kapacitet i övrigt på vägen. Scenariot möter detta med en bebyggelseutveckling som kopplar till motorvägssystemet. Staden växer särskilt längs ett kapacitetsstarkt kollektivtrafikssystem i bland annat Södra staden och Gränby.

Utvärdering scenario 5: Tillgängliga motorvägslägen

Motorvägsbussar kopplar dåligt till målpunkter i såväl Uppsala som i Stockholmsregionen. Det blir svårt att skapa ett system som kan konkurrera med bilen, och därigenom bedöms detta scenario som negativt ur både effektivitets- och miljösynpunkt. En utbyggd Ostkustbana med utökad trafikering bedöms vara en förutsättning för att Uppsala kommun ska kunna nå de ambitioner som finns om en fortsatt ökad befolkning, eftersom en djupare integrering med huvudstadsregionen är en förutsättning för den högre befolkningsökningen.

Scenario 6: Flerkärnig stad – fåkärnig kommun

Scenariot innebär en flerkärnig utveckling av staden med stora investeringar i transportinfrastruktur. Ett stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra) är aktuellt i detta scenario för att bland annat avlasta resecentrum. Utanför staden koncentreras befolkningsökningen framför allt stationsorter längs Ostkustbanan. Om kapaciteten på Dalabanan byggs ut kan även en kraftigare tillväxt i Vänge vara möjlig, kopplat till ett nytt stationsläge. Dessutom kan Börjetull utvecklas till en stadsnod med en ny station.

Utvärdering av scenario 6: Flerkärnig stad

Det här scenariot var ett av de två scenarierna som utvärderades mest positivt. Scenariot redovisar en struktur för staden som ligger i linje med pågående planeringsarbeten och pågående utbyggnader. Det bygger på en mycket kapacitetsstark kollektivtrafik som har möjlighet att ta färdmedelsandelar från biltrafik. I en flerkärnig struktur i staden möjliggörs även gröna länkar i större utsträckning än i en enkärnig struktur. Genom att investera i befintliga stationsorter nyttjas befintlig infrastruktur för konkurrenskraftig spårburen kollektivtrafik som ger hög tillgänglighet till en stor arbetsmarknad. Det förutsätter omfattande kommunala åtaganden i form av investeringar för särskilt transportinfrastruktur. Det bedöms dock svårt att hantera nödvändig kommunal medfinansiering i bland annat nya uppehåll längs en utbyggd Dalabana. För övriga kommunen möjliggör scenariot en utveckling av orter inom ramen för kapaciteten som finns för vatten och avlopp, energi och social infrastruktur, såsom skolor.

Scenario 7: Enkärnig stad – fåkärnig kommun

Scenariot innebär en mer koncentrerad tillväxt av staden inom en radie av fyra kilometer från resecentrum. På så sätt maximeras förutsättningarna för gång och cykel att ta större andelar av resandet i staden. Utanför staden koncentreras tillväxten till de orter där tillväxten finns idag, i enlighet med fördjupade översiktsplaner för Storvreta och Funbo, samt till Jälla och Bälunge-

Lövstalöt. Ett stationsläge tillkommer i Bergsbrunna (Uppsala Södra) och ett nytt stationssamhälle utvecklas där, funktionsmässigt som Storstora norr om staden. Gottsunda med sitt centrum utvecklas mer som en självständig kärna utanför Uppsala stad.

Utvärdering scenario 7: Enkärnig stad – fåkärnig kommun

Detta scenario är det andra av två som utvärderats mest positivt. Det är dock knappast rimligt att se utvecklingen runt Gottsunda och Sävja/Bergsbrunna som något som sker utanför staden. En enkärnig struktur medför större täthet i centrala Uppsala och bedöms därigenom göra det svårare att behålla ekologiska samband och hantera utrymme för den sociala infrastrukturen, Samtidigt skapar en högre täthet förutsättningar för intressanta och attraktiva miljöer för såväl boende som verksamheter. Genom ny bebyggelse kan existerande barriärer, såväl fysiska som andra, överbryggas. Scenariot kräver inte så omfattande kommunala investeringar i transport- och teknisk infrastruktur. Det passar också väl in på efterfrågan av bostäder. Det är dessutom inte så beroende av statliga infrastrukturinvesteringar, förutom Ostkustbanan som är en förutsättning. För övriga kommunen innebär scenariot en koncentration till några tätorter där ökad befolkning skapar goda förutsättningar för att utveckla såväl offentlig som privat service.

UTVECKLING AV SCENARIO 6 OCH 7 TILL STRUKTURBILDER FÖR FORTSATT DISKUSSION

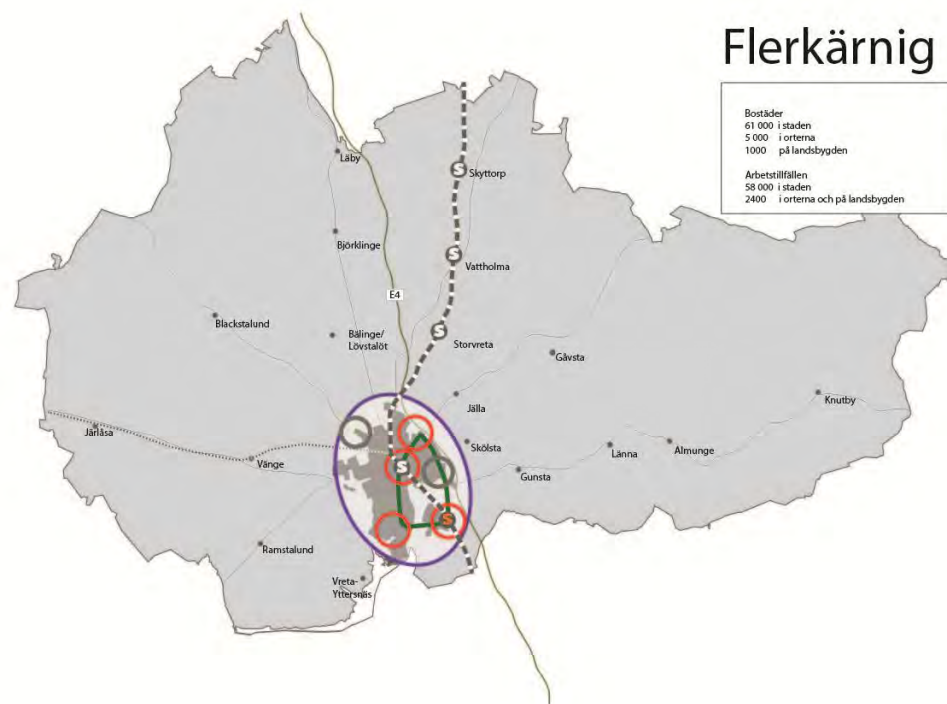
De två sista scenarierna, nummer 6 och 7, är de som fallit ut bäst i utvärderingen av de sju scenarierna. Genom att lyfta in delar från andra scenarier har de två ”vinnande” scenarierna bearbetats till mer utvecklade strukturbilder. Som nämnts tidigare ska strukturbilderna inte ses som alternativ, utan tydliggöra knäckfrågor och val och uppmuntra till diskussion. Hur åstadkommer vi en flerkärnig utveckling av staden? Hur hanterar vi trängseln i resecentrum om det visar sig svårt att få till stånd avlastning i en enkärnig stad? Är det möjligt och önskvärt att få till stånd den täthet i de mest centrala stadsdelarna, som en enkärnig stad kan innebära? Vad innebär en fortsatt fokusering på staden för kommunen som helhet?

Nedan redovisar vi strukturbilderna som också ska uppfylla tre grundkrav:

- de ska vara måluppfyllande
- de ska vara genomförbara
- de ska vara tydligt olika

Strukturbild Flerkärnig - investeringar för sydlig stadsutbyggnad och utveckling inom befintlig kapacitet i övriga orter

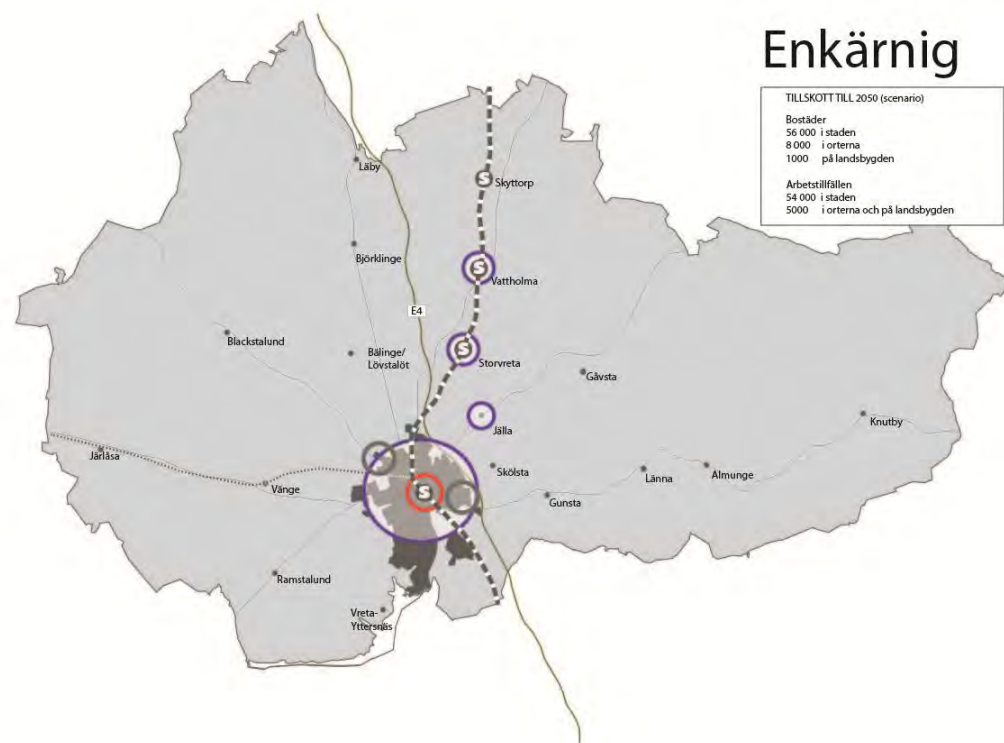
I staden utvecklas nya stadsnoder i Gränby, Bergsbrunna (Uppsala södra) och Gottsunda-Ultuna. De utvecklas med hög exploateringsgrad och med en mångfald av funktioner som kompletterar varandra och innerstaden. En förutsättning för den här strukturen är en utveckling av kapacitetsstark kollektivtrafik som binder samman stadsnoderna med varandra och med Stockholmsregionen via ett nytt stationsläge i Uppsala södra. Flerkärnigheten innebär en robust struktur och kostym som staden kan växa i under lång tid, även efter planperioden (2050), bland annat på grund av den avlastning av resecentrum ett stationsläge i Uppsala södra kan innebära. Utmaningarna ligger i att åstadkomma de stora investeringar i transportinfrastruktur som krävs och att faktiskt få till stånd en utveckling av täta stadsnoder i de angivna lägena. Därmed bedöms, i den här strukturen, inte investeringar i Dalabanan och kommunala finansiella åtaganden i bland annat stationsuppehåll längs med banan kunna prioriteras under planperioden. Utanför staden får därför utbyggnaderna ta stöd i befintlig kapacitet, det vill säga måttliga tillskott i flera tätorter och större tillskott i främst Storvreta och Gunsta, som förberetts för detta tidigare.

Figur x: Strukturbild Flerkärnig
(lay out uppdateras)

Strukturbild Enkärnig - utveckling inom befintlig stadsstruktur och satsningar i några tätorter

I denna struktur möjliggörs inget stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra). Inom staden sker merparten av bostads- och lokalbyggande inom en radie på cirka fyra kilometer från resecentrum. Det ökar möjligheten att röra sig till fots eller med cykel samtidigt som investeringar i transportinfrastruktur hålls nere. Det innebär också att det inom staden blir svårare att svara upp mot efterfrågan på villa- och radhusmiljöer. Förutom Storvreta och Gunsta, kan Jälla och Vattholma ha goda möjligheter genom sina korta tidsavstånd till staden och relativt små investeringsbehov för att rymma fler bostäder. I Storvreta utvecklas också ett större verksamhetsområde för industri och logistik. Utmaningarna i detta scenario ligger i att frigöra utrymme för tillkommande bostäder och lokaler i en redan tät stadsmiljö, utan att förlora viktiga kvaliteter. En annan utmaning ligger i att upprätthålla tillräcklig kapacitet i trafiksystemen. Den avlastning som resecentrum behöver kan eventuellt ske i Börjetull, i slutskedet av planperioden eller strax därefter, genom att Stockholmstågen kan vända där i stället för i resecentrum.

Figur x: Strukturbild Enkärnig
(lay out uppdateras)

REFERENSSCENARIO

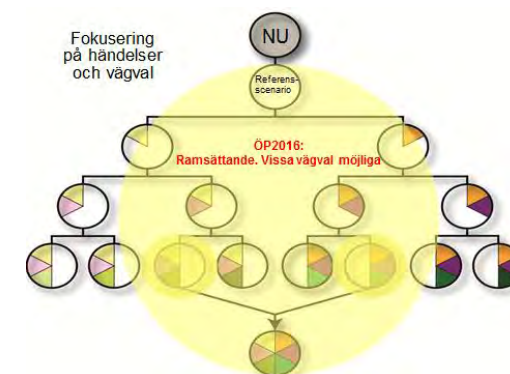
Även ett referensscenario har tagits fram. Det har en långsammare befolknings- och syselsättningsutveckling och bygger på en lägre reallöneutveckling än i utvecklingsscenarierna. En konsekvens av detta är en lägre ekonomisk tillväxt som också medför en lägre investeringsnivå i transportinfrastruktur. Det får till följd att nationella järnvägsinvesteringar koncentreras till stambanorna i södra Sverige. Därmed tillkommer inga större kapacitetshöjande åtgärder på Ostkustbanan mellan Stockholm och Uppsala, vilket i sin tur dämpar Uppsalas attraktivitet. Strukturmässigt liknar referenssceneriet ”enkärnig”, men med lägre volymer av ny bebyggelse och ett mindre utvecklat kollektivtrafiksystem.

SUCCESSIVA VÄGVAL

För både strukturbilderna och referensscenariot finns många gemensamma element, som innebär en möjlighet att stegvis besluta om investeringar och utbyggnadsområden, givet händelser och beslut i omvärlden. Figuren illustrerar principiellt hur sådana successiva vägval leder till strukturella lösningar av vad som blir möjliga slutstrukturer. Strukturlösningarna illustreras av färgkombinationerna i respektive cirkel. Vägvalen beror starkt av händelser utanför kommunens rådighet. Sista steget illustrerar att kommunens struktur, exempelvis efter 2050, kan ha drag av båda strukturbilderna. Det betyder att innehållet i de två slutstrukturerna ömsesidigt skulle kunna komplettera varandra.

Översiktsplanen har lång tidshorisont och kan inte förutse alla framtida händelser och vägval. Den behöver därför ge en ram som tillåter olika slutstrukturer, vilket föreliggande planförslag gör, (se plankarta och planbeskrivning). Den bör vidare klargöra kritiska händelser och vägval och även vad som krävs för att hålla öppet för kombinationer av strukturer. En mer utvecklad vägledning för detta kan tas fram i arbetet med det slutliga planförslaget, efter samrådet. Ett exempel på överväganden allra högst upp i figuren (nuläget) ges nedan.

Innan bindande beslut fattats om en investering i högre kapacitet i Ostkustbanan bör kommunen agera i linje med utbyggnad enligt referensscenariot, men med beredskap för en högre kapacitet i ett senare skede och som då medför högre takt i utvecklingen. Det innebär en koncentration av faktisk utbyggnad inom en radie på fyra kilometer från resecentrum, med krav på hög täthet i dessa projekt. Det innebär också en försiktighet med tröskelinvesteringar. Investeringar prioriteras som kan förväntas bäras av den lägre tillväxten och som möjliggör högre tillväxt i enkärnig riktning. Samtidigt måste det strategiska arbetet för att åstadkomma de önskade investeringarna i ostkustbanan drivas med full kraft, liksom för ett effektivt stomlinjesystem för kollektivtrafiken. Dessutom behöver kommunen hålla tillbaka initiativ som exempelvis gles villabebyggelse i de potentiella stadsnoderna, eftersom det skulle försvåra eller omöjliggöra senare utveckling till just stadsnod runt till exempel en ny station. Förändringar som är förenliga med en senare nodutveckling ska dock kunna göras, vilket innefattar sådant som inte är svårt eller dyrt att flytta i senare skede. På motsvarande sätt bör initiativ inom fyra kilometerszonen, som inte har eller bäddar för sådan täthet som krävs för att utveckla strukturbild ”enkärnighet”, modifieras eller tillbakavisas.

Medskick från hållbarhetsbedömningen

En av ambitionerna med hållbarhetsbedömningen var att undersöka egenskaperna hos de två utvalda strukturbilderna Enkärnig och Flerkärnig, och där så möjligt jämföra dem med referensscenariot (som ju karaktäriseras av betydligt lägre befolkningstillväxt). Det övergripande resultatet från denna analys är att strukturerna Enkärnig och Flerkärnig i många viktiga avseenden är likvärdiga. De styrkor och svagheter som de eventuellt har kommer att komma till uttryck först i senare skeden när det (möjligen) visar sig att möjligheterna att få till vissa för de båda strukturerna centrala element eller byggstenar är så begränsade att strukturen i praktiken inte går att skapa. Risken att detta ska ske bedöms som högst för strukturbild Flerkärnig, som ju som bärande element har skapandet av helt nya stadsmässiga och täta miljöer i moderna Gränby, Gottsunda/Ultuna och Bergsbrunna (Uppsala Södra). De svenska erfarenheterna av att på kort tid skapa sådana stadsmässiga kvaliteter som beskrivs i planen är små.

Egenskaper hos strukturbilderna och referensscenariot/nollalternativet sammanfattas kortfattat nedan. Mörkt grön färg indikerar mycket positiva egenskaper, ljus grön färg positiva egenskaper och blå färg begränsade eller dåliga egenskaper. Notera att referensscenariot bygger på en svagare tillväxt i befolkning och sysselsättning. Behovet av ny bebyggelse blir då mindre, vilket medför mindre behov av exploatering av ny mark.

	Flerkärnig	Enkärnig	Referensscenariot/ nollalternativ
Funktionella samband	<u>Mycket goda egenskaper</u> Strukturen utvald baserat på goda funktionella egenskaper, i första hand för transportsystemet (men beroende av styrmedel)	<u>Goda egenskaper</u> Strukturen utvald baserat på goda funktionella egenskaper, i första hand för transportsystemet (men beroende av styrmedel). Mindre robusthet än i Flerkärnig	<u>Dåliga egenskaper</u> Både styrmedel och investeringar i ny infrastruktur antas utebli, och förändring mot mer resurseffektiva system uteblir.
Skapande av attraktiva miljöer	<u>Goda egenskaper</u> Förtätningen ger många fördelar, men risker finns kopplade till hälsa och goda levnadsmiljöer i övrigt	<u>Goda egenskaper</u> Förtätningen ger många fördelar, men risker finns kopplade till hälsa och goda levnadsmiljöer i övrigt	<u>Goda egenskaper</u> Lägre befolkningstillväxt ger lägre behov av förtätning, men frigör inte resurser för utveckling av värden
Påverkan på existerande värden	<u>Goda egenskaper</u> , men stor lokal påverkan vid stadsnoder samt i sydöstra staden (Bergsbrunna/Sävja)	<u>Goda egenskaper</u> , men stark förtätning kräver stark styrning för att bevara och utveckla värden	<u>Mycket goda egenskaper</u> , i jämförelse med strukturbilderna där befolkning och bebyggelse växer betydligt mer
Ekonomiska konsekvenser	<u>Måttliga eller höga kostnader</u> . Två kollektivlänkar, en ny station och helt nya stadskärnor tillkommer. Oklart hur stor del av dessa kostnader som kan täckas med exploateringsintäkter. Vid periodens slut finns kapacitet kvar för fortsatt samhällsbyggande genom de gjorda investeringarna	<u>Måttliga kostnader</u> . Korta och färre stomlänkar för kollektivtrafik och huvudsakligen utveckling i existerande stadsstruktur. Vid periodens slut står dock kommunen inför stora investeringsbehov	<u>Låga kostnader</u> . Inga betydande investeringar i kapacitetshöjande insatser görs
Genomförbarhet	<u>Osäker genomförbarhet</u> . Svårigheter förknippade med skapandet av stadsmässiga noder och risker förknippade med behovet av statliga investeringar.	<u>God genomförbarhet</u> Strukturen bygger i huvudsak på en utökning och förtätning av existerande bebyggelse, med bibehållen karaktär. Utmaningen ligger i att frigöra tillräckligt mycket utrymme för byggnation	<u>God genomförbarhet</u> Referensscenariot bygger varken på stora investeringar eller byggandet av nya strukturer

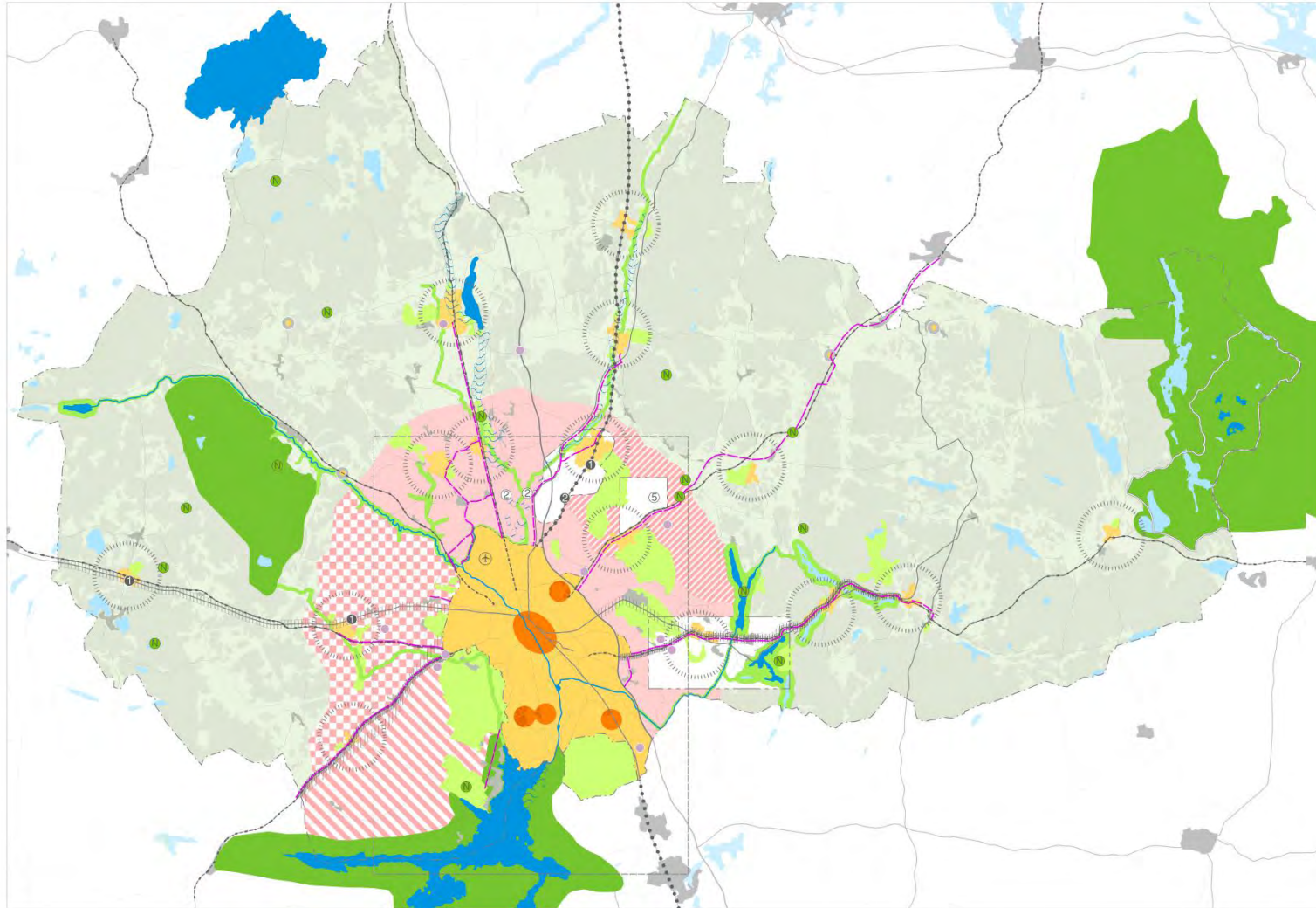
Medskick från hållbarhetsbedömningen- fortsättning

På plankartan är strukturbilderna inritade överlagrade på varandra, vilket tolkas som att de enskilt och i valfri ordning skulle kunna ses som steg på vägen – exempelvis kan en enkärnig struktur 2030 under de efterföljande 20 åren kompletteras med element från Flerkärnig (i första hand stadsnoderna) så att slutresultatet 2050 är enligt plankartan. Eller så kan en Flerkärnig struktur senare kompletteras med förtätning i centrala lägen enligt scenario Enkärnig.

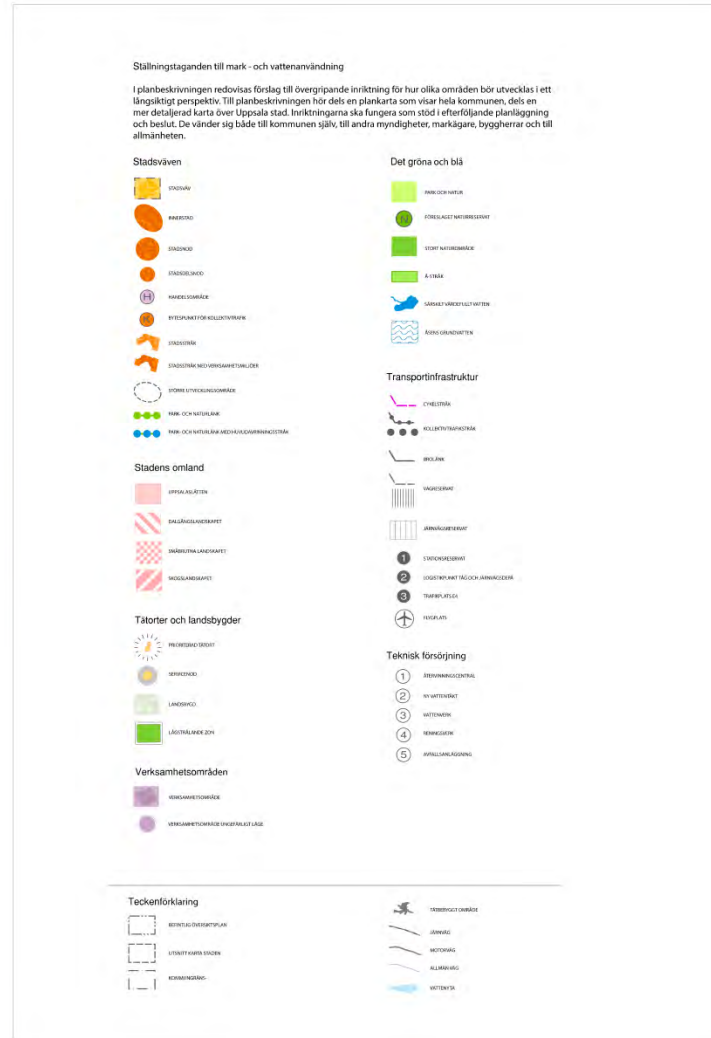
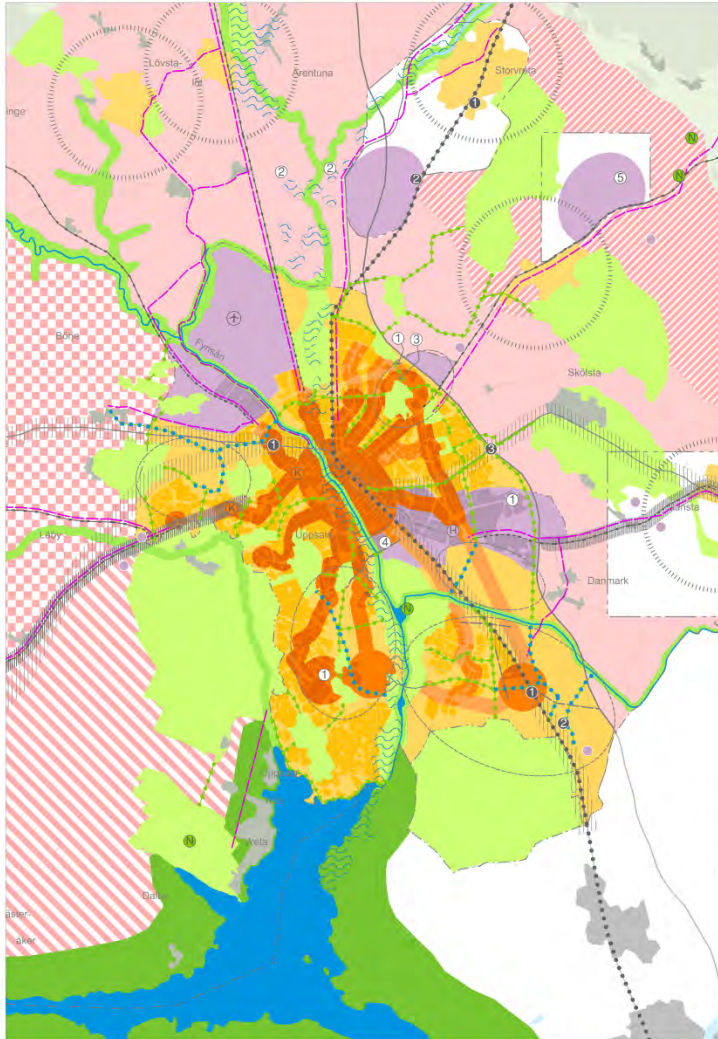
Dialogfrågor till samråd

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

PLANKARTA HELA KOMMUNEN

PLANKARTA STADEN

PLANBESKRIVNING

Inriktning för mark- och vattenanvändningen i Uppsala kommun

I planbeskrivningen redovisas Uppsala kommuns prioriteringar för mark- och vattenanvändningen, exempelvis hur bebyggelse och andra anläggningar bör lokaliseras och hur den byggda och obebyggda miljön bör utvecklas i ett långsiktigt perspektiv. Till planbeskrivningen hör dels en plankarta som visar hela kommunen, dels en mer detaljerad karta över Uppsala stad.

Områden har olika förutsättningar och funktion och bör därför användas och utvecklas på olika sätt. I planbeskrivningen redovisas därför olika typer av områden, tillsammans med förslag till övergripande inriktning för deras användning. Inriktningarna för hur olika mark- och vattenområden bör utvecklas ska fungera som stöd i efterföljande planläggning och beslut, för att målen och principerna som beskrivs i de föregående kapitlen ska uppnås. De vänder sig både till kommunen själv, till andra myndigheter, markägare, byggherrar och till allmänheten. I nästa steg, till utställningsversionen av översiktsplanen, kommer inriktningarna att preciseras ytterligare.

Översiktsplanen ska dels ta ett samlat grepp och redovisa tydliga viljeinriktningar, dels hantera dagsaktuella vägvalsfrågor för användningen av mark, vatten och den byggda- och obebyggda miljön. Många intressen behöver kunna samspela i en växande kommun. Plankartan tillsammans med planbeskrivningen visar hur de fysiska strukturerna (bebyggelse, transportsystem, grönstruktur och vattenområden) långsiktigt kan samspela effektivt. Och hur olika funktioner bör lokaliseras för att underlätta för människor och en ur alla aspekter hållbar utveckling.

I föregående kapitel redovisat två strukturbilder och ett referensscenario som underlag för diskussioner under samrådet. Prioriteringar och anvisningar på plankartan och i den här planbeskrivningen har tagits fram för att ge en ram som möjliggör en utveckling både enligt strukturbild Flerkärning och Enkärning samt enligt referensscenariot.

Stadsväven

- Stadsväv
- Innerstad
- Stadsnod
- Stadsdelsnod
- Handelsområde
- Bytespunkt för kollektivtrafik
- Stadsstråk
- Stadsstråk med verksamhetsmiljöer
- Större utvecklingsområde
- Park- och naturlänk
- Park- och naturlänk med huvudavrinningsstråk

Stadens omland

- Uppsalaslätten
- Dalgångslandskapet
- Småbrutna landskapet
- Skogslandskapet

Tätorter och landsbygder

- Prioriterad tätort
- Servicenod
- Landsbygd
- Lågsträlände zon

Verksamhetsområde

- Verksamhetsområde

Det gröna och blå

- Park och natur
- Föreslaget naturreservat
- Stort naturområde
- Å-stråk
- Särskilt värdefullt vatten
- Åsens grundvatten

Transportinfrastruktur

- Cykelstråk
- Kollektivtrafikstråk
- Bro-länk
- Vägreservat
- Järnvägsreservat
- Stationsreservat
- Logistikutpunkt tåg och järnvägsdepå
- Trafikplats E4
- Flygplats

Teknisk försörjning

- Återvinningscentral
- Ny vattentäkt
- Vattenverk
- Reningsverk
- Avfallsanläggning

STADSVÄVEN

Stadsväven är en avgränsning av Uppsala stad fram till 2050. Fram till dess bör alltså stadsutvecklingen i staden i huvudsak rymmas inom stadsvävens gränser. Stadsvävens kvaliteter och funktioner utgörs av just väven av olika funktioner som finns i en stad: bebyggelse, gator och andra offentliga rum så som platsbildningar och parker, vatten och natur, idrottsområden, social och kommersiell service, en stor bredd av olika verksamheter, transportanläggningar och tekniska installationer. De ingående delarna utgör både egna system och nät samtidigt som de samspelar med varandra. Stadsväven skiljer sig i sin uppbyggnad mellan olika områden.

Inriktning

Följande generella inriktning gäller för hela stadsväven. Specifika beskrivningar och inriktningar finns för vissa mark- och vattenanvändningssorter inom stadsväven (se lista).

Stadsväven ska göras tätare och bädda för en intensivare användning. Utvecklingen ska ha inriktning på mångfald, kvalitet i utformningen, samverkan mellan de olika systemen samt sammanlänkning och hög tillgänglighet mellan stadsvävens olika delar. Förändringarna mot en intensivare markanvändning ska ske på ett sätt som tar hänsyn till platsens karaktär och som tillför kvaliteter för närmiljön, staden och kommunen som helhet. Kompletteringar ska stödja gång- cykel- och kollektivtrafik. De ska också bidra till att minska barriäreffekter och förbättra mötesfunktioner och samband av olika karaktär. Möjligheter till funktionsblandning ska alltid utnyttjas. Plats för parker och grönområden att utveckla succesivt under lång tid samt för idrott ska reserveras för framtida behov när staden växer. Potential för ekosystemtjänster ska tillvaratas och brister på park- och naturmark, särskilt i de nordöstra stadsdelarna, ska åtgärdas. Områden längs Fyrisån, som riskerar att översvämmas, bör inte bebyggas utan att särskilda åtgärder vidtas för att hantera och minimera eventuella konsekvenser. Samhällsfunktioner av betydande vikt bör förläggas till nivåer till med låg sannolikhet för översvämning.

I stadens centralare delar, cirka fyra km från resecentrum (se figur) förutsätts alla förändringar bidra till en sammantaget hög täthet i denna zon. Syftet med detta är dra nytta av det centrala läget och minska behoven av biltransporter inom staden.

Markanvändningssorter som ingår i stadsväven

- Innerstad
- Stadsnod
- Stadsdelsnod
- Handelsområde
- Bytespunkt för kollektivtrafik
- Stadsstråk
- Stadsstråk med verksamhetsmiljöer
- Större utvecklingsområde
- Park- och naturlänk
- Park- och naturlänk med huvudavrinningsstråk

Figur: Stadsväven med 4km-zonen

Figur: Områden längs Fyrisån som riskerar att översvämmas

Innerstad

Innerstaden har en speciell och överordnad roll i kommunen och länet. Den är en del av den gemensamma identiteten och ansiktet utåt för kommunen. Innerstaden är den mest tillgängliga och aktivitetstäta miljön med mycket goda lägen för handel, nöjen, kultur, kontorsverksamheter och boende. Förändringstrycket är starkt i innerstaden. Här är det många som vill etablera sig, bo och anordna aktiviteter. Det finns många värden och intressen här som kräver hänsyn vid förändring. Stora delar av innerstaden är kulturhistoriskt värdefull och erbjuder inspirerande miljöer för alla. I innerstaden finns några av stadens mest uppskattade stadsrum. Det handlar om väl utformade gatumiljöer, torg, parker och andra rekreationsytor som är omtyckta platser för möten, upplevelser och vila.

Innerstadens bebyggelse domineras i sina inre delar av verksamhetslokaler och i dess yttre delar av bostäder, men karaktären av blandad kvartersstad finns i hela området. Ofta återfinns verksamheter och bostäder i samma byggnad.

Innerstadens lägesegenskaper och innehåll gör den till en nyckelmiljö för ett kontaktintensivt och specialiserat närings- och arbetsliv. Detta kräver räckvidd till större delen av huvudstadsregionen och till Arlanda för att få bra matchning medarbetare och affärspartners. Innerstaden är en stimulerande lokal miljö som inkluderar ett stort och diversifierat utbud av potentiella samarbetspartners.

Inriktning

Innerstadens unika position för näringslivet, stadslivet och identiteten ska utvecklas. Den nuvarande innerstaden behöver expandera med byggd yta för verksamheter och bostäder både inåt och utåt och rymma allt fler funktioner. Expansionen ska ske så att blandstadskaraktären utvecklas med mer variation. Fler goda lägen ska skapas och reserveras för verksamheter av skilda slag. Det historiska arvet, kvaliteterna i de offentliga rummen och de gröna kvaliteterna ska värnas. Men de ska också utvecklas, visas upp och medverka till ett rikare stadsliv.

Till innerstaden ska det vara nära och lätt att ta sig, men prioriteringen mellan olika trafikantslag måste vara tydlig. I Uppsalas innerstad ska gång och cykel prioriteras. Cyklister ska ges plats utifrån en tydlig sammanhållen logik. Bilen har tillgänglighet till centrumhandel och bebyggelse, men i lägre hastigheter och på de gåendes villkor. Parkeringen på gator och torg ersätts över tid med parkering i parkeringshus och garage för att skapa yta för stadsliv och handel. De befintliga parkeringsgaragen ska prioriteras för boende och besökare. Varuförsörjningen ska ges ordnade platser och ökad framkomlighet under delar av dygnet. Gatunätet för gående görs mer finmaskigt och sammanhängande för att förbättra tillgängligheten och attraktiviteten. Kollektivtrafiken ska ta hänsyn till stadsbilden och stadslivet, och får tydligare prioriterade stråk och fler större knutpunkter som utvecklas centralt.

Inom ramen för översiktsplaneringen har en innerstadsstrategi tagits fram. I den finns inriktningen för markanvändningen i Uppsalas innerstad mer utförligt beskriven (länk).

Stadsnod

Stadsnoder är noder i staden som kompletterar innerstadens speciella och överordnade roll i kommunen och länet. De har en starkt strukturerande roll, är övergripande knutpunkter och mötesplatser i staden och har en innerstadsliknande fysisk struktur.

Inriktning

Stadsnoder ska utvecklas mot en hög stadsmässighet, inlemmad i stadsväven. Stadsmässighet kräver en tydlig struktur av stadens byggstenar, det vill säga kvarter, gator och andra offentliga rum, exempelvis torg och parker. Inom varje kvarter ska en variation i uttryck och funktion eftersträvas. Stadsnoder ska ha ett mångfunktionellt innehåll med ett upptagningsområde som kan sträcka sig över större delar av eller hela staden respektive kommunen. De kan också ha funktioner med ett regionalt eller till och med nationellt upptagningsområde. Utifrån sina egenskaper och geografiska läge ska stadsnoderna komplettera varandra och innerstaden. Stadsnoder utvecklas utifrån sina lägesegenskaper. Syftet är att skapa en större mångfald av attraktiva miljöer där människor, företag och andra aktörer vill bo och verka. För att de ska utvecklas på detta sätt är det viktigt att det finns en tillräckligt stor kritisk massa av bostäder, verksamheter och besöksmål. Det innebär att en hög täthet och exploateringsgrad eftersträvas inom ett omland på ca 600 meter från den utpekade centrala punkten med hänsyn till lokala förutsättningar. Stadsnoderna ska skapa förutsättningar för en högre effektivitet i resursutnyttjande av såväl transportsystem som annan infrastruktur. Noderna ska ha en hög tillgänglighet vilket innebär att de är knutpunkter och/eller bytespunkter för kollektivtrafik. Stadsnoderna ska säkra tillgänglighet till såväl basservicefunktioner som specialiserade servicefunktioner. För att säkerställa nodernas funktion som knutpunkt och bytespunkt för kollektivtrafiken ska plats för högkvalitativa resecentra reserveras och utvecklas på central och strategisk plats både för kollektivtrafiken och för stadslivet.

Huruvida platserna som utpekats som stadsnoder kan/ska utvecklas till stadsnoder beror på om Uppsala stad utvecklas till en enkärnig eller en flerkärnig stad (Se avsnitt Från sju strukturscenarier till två strukturbilder). Platserna som utpekats som stadsnoder ska dock under alla omständigheter utvecklas med flexibilitet och beredskap för att ha möjlighet att kunna utvecklas till stadsnoder i framtiden. Stadsnoderna ingår i olika Större utvecklingsområden ([länk](#)), där inriktningen för utvecklingen av områdena runt stadsnoderna beskrivs.

Stadsnoder

- Gränby
- Bergsbrunna (Uppsala Södra)
- Gottsunda-Ultuna

Beskrivning och inriktning för de olika stadsnoderna

Gränby

Gränby centrum består idag av ett köpcentrum och ett idrottsområde med regionala funktioner. Det gränsar till Gränbyparken, en viktig rekreationspark för östra Uppsala. **Inriktning:** Stadsnoden bör utvecklas utifrån de generella inriktningarna för stadsnoder, men integrerat med en utveckling av idrottsanläggningar av regional karaktär.

Bergsbrunna (Uppsala södra)

En stadsnod i Bergsbrunna är helt beroende av att det etableras ett stationsläge (Uppsala södra). Stationsläget ger en kraftigt förbättrad tillgänglighet och skapar förutsättningar för såväl bostäder som verksamheter. Läget på Ostkustbanan mellan Stockholm och Uppsala gör att stadsdelen bidrar till integrationen mellan Stockholm och Uppsala och en utveckling av Uppsala stad mot en nordlig nod i huvudstadsregionen. **Inriktning:** Bergsbrunna (Uppsala södra) ska byggas utifrån en stationsorts specifika förutsättningar. Kollektivtrafik på Ostkustbanan ska vara det naturliga valet för att ta sig till målpunkter utanför stadsdelen. Befintliga stadsdelar; Bergsbrunna, Sävja, Nántuna och Vilan, kopplas till ett nytt stationsläge med gena gång- och cykelstråk och kollektivtrafik. Utbyggnaden av stadsdelen behöver ske under lång tid. Efterfrågan på lokaler och bostäder i mer täta stadsmiljöer kommer sannolikt inte att uppkomma förrän ett tillräckligt stort underlag finns i närområdet. Det finns därmed en risk att den stationsnära marken används till ändamål som gör det svårt att i längden uppnå eftersträvd täthet. Därför är det viktigt att en kommande fördjupad översiktsplan hanterar genomförandefrågor och etapputbyggnader, särskilt i de stationsnära lägena.

Gottsunda/Ultuna

Stadsnoden består av två tyngdpunkter, Gottsunda centrum och området runt SLU i Ultuna. **Inriktning:** Gottsunda Allé och Ultuna Allé är centrala gator för att knyta ihop de båda centrala punkterna i stadsnoden. Särskild hänsyn ska tas för att stråket längs alléerna ges en utformning och innehåll som binder samman de båda tyngdpunkterna.

INFÖR SAMRÅD 2015-05-20

Stadsdelsnod

Stadsdelsnoder är centrala platser för service och mötesplatser för invånare och verksamma i en eller flera angränsande stadsdelar. Här finns också bostäder och arbetsplatser och besöksintensiva funktioner. De kan också ha någon enskild funktion, exempelvis handel, som sträcker sig över ett större omland (Stenhagen C). Noderna är viktiga offentliga mötesrum och strukturerande för den ”sociala infrastrukturen”.

Stadsdelsnoder bidrar till att säkra tillgänglighet till basservicefunktioner i staden. Noderna ligger i utpekade stadsstråk och genom att vara viktiga målpunkter bidrar de till att kollektivtrafiken får en strukturerande roll i stadsutvecklingen.

Inriktning

Stadsdelsnoder ska, liksom stadsnoder, utvecklas mot en hög stadsmässighet, inlemmad i stadsväven. För att åstadkomma det krävs en tydlig struktur för stadens byggstenar, kvarter, gata och andra offentliga rum, såsom torg och parker. Men med hänsyn till platsens lokala förutsättningar. Inom varje kvarter ska en variation i uttryck och funktion eftersträvas.

Ett flerfunktionellt innehåll bidrar till att liv och aktivitet finns stora delar av dygnet. Innehållet ska bidra till och stärka det sociala livet för sin stadsdel och omgivande stadsdelar. För att utvecklas till noder med ett varierat utbud av målpunkter ska en hög täthet eftersträvas inom en radie på ca 300 meter från platsens mittpunkt, men med hänsyn till platsens lokala förutsättningar.

Stadsdelsnoder har en hög tillgänglighet och alltid en hållplats för minst en stomlinje för kollektivtrafik. De kan också utgöra bytespunkt för kollektivtrafik.

Stadsdelsnoder

- Stenhagen centrum
- Heidenstams torg
- Västertorg
- Börjetull
- Årsta centrum
- Torbjörns torg
- Torg i Ulleråker
- Torg i Rosendal

Handelsområde

Boländerna är ett existerande externhandelscentrum av regional betydelse. Det är viktigt för staden som handelscentrum. Boländerna skiljer sig från stadsnoder och stadsdelsnoder både vad gäller struktur och förutsättningar för att utveckla en innerstadsstruktur. Närliggande industri med krav på säkerhetsavstånd gör området olämpligt för bostadbyggnad. Noden har en regional funktion som handelscentrum särskilt för handel som förutsätter god tillgänglighet med bil.

Inriktning

Boländerna bör utvecklas mot en mer urban karaktär med större tydlighet i de offentliga rummen. Bostadsbyggnad är inte tillåtet på grund av närliggande industri. Noden är särskilt specialiserad på handel men kan också kompletteras med andra branscher inom de förutsättningar som handeln sätter. Högre täthet bör eftersträvas och en koppling till innerstaden via ett stadsstråk längs Bolandsgatan samt längs Fyrislundsgatan är viktigt för sammanlänkning med övriga stadsväven. Noden har en hög tillgänglighet med minst 1 stomlinje och utgör framtida bytespunkt för kollektivtrafiken. Det är viktigt att en sådan plats utvecklas med hög täthet, besöksintensiva funktioner och hög tillgänglighet till och från närområdet. En utveckling mot mer grönyta i området ska eftersträvas. (Se Bolandsprogrammet, KS 2014.)

Handelsområde

- Boländerna

Bytespunkt för kollektivtrafik

Bytespunkter för kollektivtrafik ska säkerställa effektiva byten mellan olika busslinjer. Bytes- och knutpunkter för kollektivtrafik är i de allra flesta fall lokaliserade till stadsnoder och stadsdelsnoder. Det finns dock några platser där en bytespunkt för kollektivtrafik är nödvändig för dess funktionalitet även utanför dessa noder. Två lägen är angivna på plankartan: vid Flogsta och vid Ekonomikum (Luthagesplanaden /Kyrkogårdsgatan).

Inriktning

Tillräcklig mark ska säkerställas för att rymma de funktioner som en effektiv och attraktiv kollektivtrafikknutpunkt kräver.

Bytespunkt för kollektivtrafik

- Flogsta
- Ekonomikum

Stadsstråk och Stadsstråk med verksamhetsmiljöer

Från innerstaden löper gatustråk ut mot olika stadsdelar. Några av dessa har delar som redan idag har en innerstadskaraktär med täthet och variation och med ett innehåll av såväl bostäder som arbetsplatser. Stadsstråk består av två delar som är beroende av varandra. För det första ett gaturum och offentliga rum, för det andra, i de allra flesta fall, bebyggda kvarter på ömse sidor om gatan. Stadsstråken strukturerar staden i syfte att främja gång, cykel och kollektivtrafik som naturliga och attraktiva sätt att förflytta sig på. I samtliga stadsstråk skapas förutsättningar för stomlinjer med turtät och snabb kollektivtrafik.

Generell inriktning

Stadsstråken ska utvecklas till livfulla gator med variation av funktioner såsom boende och arbetsplatser mellan och, så långt möjligt, inom varje kvarter. De ska ha inslag av platsbildningar som inbjuder till aktivitet och i övrigt hög kvalitet i de offentliga rummen. Stadsstråk ska bidra till att utveckla en attraktiv levande stad och gaturum som är trevliga och behagliga för människor att röra sig och vistas i, ett aktivt stadsliv ska eftersträvas tvärs över och längs med gatan. Entréer till lokaler, arbetsplatser och bostäder ska orienteras mot gatan. För att stadsstråken ska få en strukturerande roll med många boende, verksamma och besöksfunktioner ska en hög exploateringsgrad eftersträvas inom en bredd av cirka 200 meter på ömse sidor om gatans mitt. Gaturummen ska säkra en hög framkomlighet för kollektivtrafik. Det innebär att egna körfält för kollektivtrafik ska eftersträvas. Där egna körfält inte är möjligt på grund av befintligt gaturums bredd, ska kollektivtrafikens framkomlighet prioriteras. Det innebär att angöringsparkering i de allra flesta fall inte är möjligt, och bör säkras på annat sätt, till exempel längs tvärgator.

Utveckling i vissa av stråken beror på om Uppsala stad utvecklas i enkärnig eller flerkärnig riktning (Se Från sju strukturscenarier till två strukturbilder). Stråken som utpekats som stadsstråk ska dock under alla omständigheter utvecklas med flexibilitet och beredskap för att ha möjlighet att kunna utvecklas till stadsstråk i framtiden. Där stråken ingår i Större utvecklingsområde (länk) så gäller att de behöver utredas om utvecklingsområdet beslutas att utvecklas.

Inriktning för stadsstråk med verksamhetsmiljöer

I stadsstråk med verksamhetsmiljöer ska lokaler för olika typer av verksamheter säkerställas i samtliga bottenvåningar, samt i övriga placeringar där så är möjligt så att miljön sammantaget blir attraktiv för etableringar. Verksamhetsmiljöerna ska vidare underbygga aktiviteter och stadsliv i stråken. I undantagsfall kan kravet på verksamheter i bottenvåningen frångås. I stadsstråk med verksamhetsmiljöer är angöringsparkering i de flesta fall särskilt viktigt. Om plats för egna körfält för kollektivtrafik inte kan samordnas med angöringsparkering ska angöringsparkering säkerställas på annat sätt, exempelvis längs tvärgator eller i parkeringshus.

Inriktning för stadsstråk (utan tillägget - med verksamhetsmiljöer)

I övriga stadsstråk ska lokaler placeras i bottenvåningarna, eller i övriga placeringar, säkras i goda lägen.

Stadsstråk med och utan verksamhetsmiljöer

- Stenhagsstråket
  - Börjestråket
  - Svartbäcksstråket
  - Nybystråket
  - Gränbystråket
  - Vaksalastråket
  - Salabacksstråket
- Bolandsstråket
  - Fyrislundsstråket
  - Sävjastråket
  - Ultunastråket
  - Gottsundastråket
  - Eriksbergsstråket

Särskild inriktning för vissa stråk

Stenhagsstråket

Där stråket passerar naturreservat är endast en ensidig stadsutveckling möjlig.

Bolandsstråket

Längs vissa delar av stråket är bostäder inte möjliga på grund av skyddsavstånd till störande verksamheter. Inriktningen i dessa delar är fortsatt att stråket bör utvecklas mot en stadsmässig tät karaktär men baserat på verksamheter.

Fyrislundsstråket

En utveckling av Fyrislundsstråket i delen söder om Kungsängsleden enligt den generella inriktningen beskriven ovan ligger tidsmässigt sannolikt i den senare delen av planperioden.

Sävjastråket

Hur Sävjastråket utvecklas är beroende av huruvida Uppsala stad utvecklas till en enkärnig eller en flerkärnig stad (Se Från sju strukturscenarier till två vägledande strukturbilder).

Ultunastråket

Hur Ultunastråket utvecklas är beroende av huruvida Uppsala stad utvecklas till en enkärnig eller en flerkärnig stad (Se Från sju strukturscenarier till två vägledande strukturbilder). En utveckling i riktning mot stadsmässighet och hög exploatering är inte möjligt där stråket passerar Fyrisån och Åriket. Det är därför viktigt att utformningen av en länk tvärs de delarna bidrar till att knyta samman staden på bägge sidor på ett annat sätt än genom bebyggelse.

Gottsundastråket

Hur Gottsundastråket utvecklas är beroende av huruvida Uppsala stad utvecklas till en enkärnig eller en flerkärnig stad (Se Från sju strukturscenarier till två vägledande strukturbilder).

Eriksbergsstråket

Där stråket passerar naturreservat Stadsskogen är endast ensidig stadsutveckling möjlig.

Figur: Stomlinjer för kollektivtrafik

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

Större utvecklingsområde

Större utvecklingsområden är områden inom stadsväven som på skilda sätt kan spela en större roll stadens bebyggelseutveckling.

Inriktning

I flera avseenden går det inte att idag ta ställning till när eller hur det kan vara aktuellt att välkomna en bebyggelseexpansion. Förutsättningarna för respektive område framgår i texten nedan. Flera av områdenas utveckling beror på om Uppsala stad utvecklas i enkärnig eller flerkärnig riktning (Se Från sju strukturscenarier till två strukturbilder).

Områdena som berörs är:

- Södra staden
- Sydöstra stadsdelarna
- Herrhagsskogen och delar av Stabbygårderna
- Gränby-Österleden
- Slättlandet mellan centrala staden och sydöstra stadsdelarna

Inriktning för specifika större utvecklingsområden

Södra staden

Hanteras i kommande FÖP. Möjliggör ca 25 000 bostäder.

Sydöstra stadsdelarna

En fördjupad översiktsplan bör upprättas som förberedelse för en omfattande stadsexpansion under planperioden. Stadsexpansionen kan innehålla uppemot 10 000 nya bostäder och stora utrymmen för verksamhetsmiljöer, och en etablering av en ny tågstation (Uppsala Södra) strax söder om Bergsbrunna (Se Stadsnod). Den goda regionala tillgängligheten med koppling till såväl E4 som järnväg och till Uppsalas innerstad och övriga kärnbildningar ger förutsättningar för kärnbildning även runt en ny station, med hög täthet och för verksamhetsetableringar av skilda slag.

Det finns flera osäkerheter som måste utredas inom ramen för en fördjupad översiktsplan. Området berörs av riksintressen för kulturmiljö i väster och öster, vilket ställer särskilda krav. Trafikförbindelser mellan E4, ny tågstation och väg 255 bör belysas. Likaså trafikförbindelser mellan ny tågstation och Fyrislund, samt inbördes kopplingar mellan befintliga och tillkommande bebyggelsemiljöer. Utöver detta bör den fördjupade översiktsplanen bevaka möjligheten att på lång sikt foga samman utvecklingsområdet med Uppsala stad via slätten norr om Sävjaån (se utvecklingsområde Slättlandet mellan centrala staden och sydöstra stadsdelarna).

Det är endast aktuellt att expandera ut på slättlandet öster om järnvägen efter det att statsmakterna tagit beslut om att etablera en ny tågstation. För att säkerställa möjligheten till tätt stadsbyggande i lämpliga lägen ska inte området söder om befintliga stadsdelarna Sävja och Bergsbrunna och pågående

planläggningar bebyggas före positivt beslut om ny tågstation har lämnats. På Nántuna-sidan av järnvägen bör man tillämpa motsvarande försiktighet, särskilt i partierna söder om reservatet för ny kollektivtrafiklänk samt i reservatets närområde norrut. Innan en fördjupad översiktsplan upprättats ska stadsbyggande och andra åtgärder i området ta hänsyn till de grova strukturer för nya trafikkopplingar som syns i översiktsplanens plankarta.

Herrhagsskogen och delar av Stabbyärderna

Området ligger väster om Bärbyleden och bör tas i anspråk för stadsutveckling först när ett genomförande av ny järnväg till Enköping fått en stabil tidsplan, alternativt i ett läge när andra alternativ saknas för stadsexpansion. Oavsett vilket, så behöver strukturfrågorna lösas i sin helhet för området.

Ett reservat för ny järnväg löper genom området. Ett ianspråktagande av området kräver ställningstagande till om det är rimligt att utveckla stadsbebyggelse på båda sidor om en sådan järnväg. Dessutom kräver det ett klargörande om påverkan på trafikkopplingarna mot de södra stadsdelarna och eventuella behov av åtgärder i trafiksystemet.

Gränby – Österleden

Området kan bidra till utveckling av en mer diversifierad stadsnod i Gränby. Noden kan innehålla ett bredare utbud av näringslivsmiljöer många nya bostäder och fortsatt utveckling av idrotts- och rekreationsfunktioner (För mer utförlig inriktning för noden se Stadsnod). Kopplingar till ett nytt verksamhetsområde nordost om E4 behöver utvecklas, liksom över Österleden. En förutsättning är att turtäta och snabba kollektivtrafikförbindelser (stomlinjer) kan etableras via såväl Råbyvägen som Vaksalagatan mot innerstaden och Gottsunda-Ultuna. Helst ska detta även etableras via Fyrislundsgatan ner till en ny tågstation vid Bergsbrunna (Uppsala Södra). Om bostadsutbyggnad kommer först måste utrymme reserveras för verksamheter i tillräcklig omfattning på ett sätt som bäddar för att goda etableringsmiljöer för näringsverksamheter kan åstadkommas senare.

Slättlandet mellan centrala staden och sydöstra stadsdelarna

Området utgörs av värdefull jordbruksmark och värdefullt landskap som formerar karaktären av stad på slätten och dessutom en viktig inflygningskil för streckfåglar mot årike Fyris. Marken har också ett gott läge för att kunna inlemmas i stadsväven genom mer intensiv markanvändning och genom att det sammanlänkar olika stadsområden. Primär markanvändning kan vara verksamhetsmark närmast Boländerna och Kungsängens gård, samt kommersiell odling, stadsodling och gröna idrotts- och rekreationsytor på övrig mark för att bevara en öppen karaktär i delar av området. En cykel- och kollektivtrafiklänk mellan Gnista-rondellen och Uppsala södra kan ge mycket god tillgänglighet mellan de sydöstra och östra stadsdelarna. Norra delen av området bör inte tas i anspråk för bebyggelse innan angränsande åkermark i nordväst har exploaterats. Om ytterligare delar av området ska bebyggas får avgöras i fördjupningsstudier. Detta blir först aktuellt i samband med ett positivt beslut om ny tågstation Bergsbrunna (Uppsala södra).

Park- och naturlänk

Park- och naturlänk med huvudavrinningsstråk

Park och natur-länk är viktiga gröna sociala och i många fall även ekologiska huvudstrukturer som knyter ihop befintliga och framtida park- och naturområden i och kring staden. De utgör alltså, tillsammans med Å-stråk, viktiga länkar mellan Park och natur-områden. Flera av länkarna följer viktiga befintliga rörelsestråk som till exempel Gula stigen och Linnéstigar. De har också potential för utveckling av ekosystemtjänster, det vill säga tjänster som naturen gratis tillhandahåller åt oss människor. Några av länkarna är viktiga avrinningsstråk, det vill säga lågstråk i park- eller naturmark som avbördar markvatten och dagvatten från större bebyggelseområden. Stråken ökar säkerheten mot översvämningar, sänker hastigheten på vattnet och bidrar till rening av dagvatten. Avrinningsstråken har även potential för utveckling av såväl rekreativa som ekologiska kvaliteter. Länkarna har särskilt stor betydelse i de delar av staden där det finns ont om skog och naturområden. För närmare information om ekologiska och sociala värden och deras potential längs länkarna se aktuella planeringsunderlag.

Övergripande inriktning

Längs Park- och naturlänkar ska större och mindre grönområden tas tillvara långsiktigt, utvecklas och sammankopplas med tillgängliga och trygga rörelsestråk. Där det finns behov och förutsättningar för det ska även ekologiska samband stärkas och ekosystemtjänster utvecklas och nyttjas. Längs de länkar som även utgör viktigt dagvattenstråk ska plats för dagvattenhantering reserveras.

Inriktning för Park- och naturlänk med huvudavrinningsstråk

Huvudavrinningsstråk inom Park- och naturlänk ska reserveras och utvecklas för fördröjning och rening av dagvatten i öppna system. Dagvattenanläggningar ska anläggas på ett sätt som ger även rekreativa och ekologiska kvaliteter.

Inriktning för specifika park- och naturlänkar

Mälarstranden: Bevarat och utvecklat rörelsestråk längs Mälarstranden mellan Flottsund och Vårdsättraviken. Rörelsestråk, målpunkter, aktivitets- och vistelsevärden, bland annat bad, utvecklas. Stråk utvecklas också vidare ned mot Hammarskog vid Dalbyviken.

Gula stigen: Rekreativstråk, i huvudsak genom park och natur, från stadens centrum till Skarholmen. Stråkets nuvarande bredd bör upprätthållas genom skogspartier, såsom Kronparken och Sunnerstaskogen. Livsmiljöer och spridningssamband för gammeltall säkerställs och tillgängligheten utvecklas inom ramen för utvecklingen av Södra staden. Gula stigen länkar via Vårdsätra skog och Gottsundagipen vidare till Hågadalen.

Bäcklösadiket: Park- och dagvattenstråk utvecklas inom ramen för utbyggnaden av Södra Staden. Våtmarker med rekreativa kvaliteter utvecklas nära Fyrisån. Dessa kan även förstärka Årike Fyris värde för bl.a. häckande och rastande fågel.

Stadsskogen- Ultunaåsen: Livsmiljöer och spridningssamband för bland annat gammeltall säkerställs och rörelsestråk utvecklas inom ramen för utvecklingen av Södra staden.

Lunsenlänken: Ett sammanhängande grönstråk utvecklas mellan Årike Fyris och Lunsen, via Kuggebro, Bergsbrunna och Stordammen-området. Ytterligare ett par tvärgående stråk utvecklas mellan Åriket och Lunsen, ett via Sävja stadsdelspark. Stråket länkar i förlängningen samman Lunsen med Hågadalen, via Årike Fyris och Stadsskogen.

Östra stadsrandstråket: Ett sammanhängande grönstråk utvecklas i den östra stadsranden, från Gamla Uppsala och på sikt ända ner till Bergsbrunna framtida stationsläge

Fyrislundstråket: Dagvattenstråk med potential för utveckling av även rekreativa och ekologiska värden. Flera befintliga parker ligger i stråket, bl.a. Årstaparken och Boktryckarparken.

Länkar i stadens nordöstra delar: Stadens norra och östra delar har brist på skog så det är viktigt att bibehålla och utveckla länkar ut mot Råby park, och Jälla/Storskogen samt Veyxaskogen. Von Bahrska häcken är viktig i skogsfattig del av staden och knyter ihop Gamla Uppsalastråket med Gränbyparken, med länk via Kapellgårdesparken mot innerstaden. Länk från Gränbyparken knyter också an mot innerstaden.

Länkar i stadens nordvästra delar: Sammanhängande rörelsestråk längs Librobäcken. Från bäcken länkas söderut via Stabby-Hällby och Herrhagsskogen vidare mot Hågadalen och norrut mot Hässelby park, Hässelby hage och vidare mot Fyrisån. Hågadalen länkas mot innerstaden via Ekebydalen, Arosparken och gamla kyrkogården.

VERKSAMHETSOMRÅDE

Verksamhetsområden är miljöer avsedda exklusivt för störande och störningståliga verksamheter. Detta för att vissa verksamheter (exempelvis processindustri, flygplats) måste ha skyddsavstånd till störningskänsliga funktioner som bostäder, skolor med mera. De stora ytorna som pekas ut inkluderar denna zon av skyddsavstånd. Den zonen lämpar sig för verksamheter som inte kräver vidlyftiga skyddsavstånd och som är störningståliga. Skyddsavstånd till befintliga verksamheter är inkluderat inom verksamhetsområdets gränser på plankartan.

Lokalisering och storlek på dessa verksamhetsområden avgörs av dagens situation och tidigare ställningstaganden, bedömd efterfrågan till 2050 och inriktningen att kunna erbjuda en mångfald av verksamhetsmiljöer som sammantaget kan matcha denna efterfrågan. Det finns en bredd avseende tillgänglighet för gods, personal och besökare, skyltlägen, storlek, verksamhetsinnehåll, förväntat tomtpris och utbud av stödverksamheter etc. Många av verksamhetsområdena ligger i anslutning till större transportleder eller transportnoder och har därför gott transportläge och/eller ligger i bullriga miljöer som inte lämpar sig för bostäder eller annan störningskänslig verksamhet.

Generell inriktning

Nya verksamhetsområden ska utformas med en flexibilitet i tomtindelning och transportnät för att kunna möta skilda verksamhetsbehov. I mer centrala områden prioriteras hög täthet i byggd miljö och sysselsättningsinnehåll. De bör också ges en flexibel struktur som ger möjlighet till senare omvandling till mer blandad stadsmiljö. Inslaget av grönt är särskilt viktigt på den allmänna platsmarken, och på tomter där stora delar av tomtmarken hårdgörs bland annat så att inte värmeöar skapas.

Inriktning för specifika verksamhetsområden

Boländerna. Äldre verksamhetsområde vars centrala del innehåller industriverksamheter med stora skyddsavstånd. Områdets centralitet är hög och förändringar i riktning mot tätare bebyggelsemiljöer och högre sysselsättningsintensitet välkomnas. För Boländerna finns ett godkänt planprogram med djupare vägledning. För inriktning för Främre Boländerna – se innerstad.

Fyrislund. Mycket stort verksamhetsområde som inkluderar Business park och de mer sentida östra delarna som fortfarande är under etablering. Utvidgning föreslås på slätten öster om E4 norr om Kumla trafikplats, med hänsyn till läge och möjligheten att knyta an direkt till befintlig infrastruktur. Här krävs noggrann anpassning till landskapet och stadens möte med detta (stadsbrynet). Planläggning bör föregås av en bredare analys. En möjlig utveckling är också norrut mot Rörby, på västra sidan E4. Särskild programutredning behöver göras för att finna lämplig avgränsning mot blandstadsmiljöer i norr. Det finns stora möjligheter till förtätning i området. För Östra Fyrislund finns godkänt planprogram med djupare vägledning.

Librobäck-Husbyborg. Expanderande verksamhetsområde som ligger i bullerzonen från Uppsala flygplats och skjutfält vid Ärna. Mötet mellan staden och det öppna landskapet kräver väl gestaltad stadsbrynzon. Planläggning kan ske efter programstudier, där bland annat trafikstrukturen klarläggs.

Nordöstra stadsgränsen. Området begränsas av E4, väg 288 och vägkopplingen dem emellan. Läget och möjligheten att knyta an till befintlig infrastruktur motiverar ianspråktagandet av jordbruksmark i detta läge. Mötet mellan staden och slätten kräver noggrann gestaltning av stadsbrynet. Anpassning behöver ske till landskapet och siktlinjerna från Vaksala kyrka. Området är av riksintresse för kulturmiljövården. Planläggning kan ske efter programstudier.

Ärna. Här finns Uppsala Garnison med Uppsala flygplats, som är av riksintresse för såväl försvarsflyg som civilflyg. Med hänvisning till områdets höga centralitet är det önskvärt att öka intensiteten i markanvändningen med ytterligare verksamheter som inte är störningskänsliga. För civil verksamhet av större omfattning krävs sannolikt planläggning.

Inriktning för områden markerade som punkter på plankartan

Ett skyddsavstånd till befintliga verksamheter är inte inkluderat för de verksamhetsområden som är illustrerade med en punkt istället för en yta. Dessa är begränsade områden som ibland kan bestå av ett enda företag, men där ytterligare etableringar bedöms vara rimliga. Några av dessa områden är markområden där det idag inte finns verksamheter, men som genom sitt läge i det övergripande transportsystemet är lämpliga som verksamhetsområden.

Hovgården. Här finns avfallshantering och Rörkens motorsportanläggning. Expansion kan ske med annan miljöstörande och/eller störningstålig verksamhet. En fördjupning av översiktsplanen från 1994 stödjer denna inriktning

Fullerö. Ett omfattande markområde är utpekad i den fördjupade översiktsplanen för Storvreta. Här finns det en möjlig koppling till såväl E4 som ostkustbanan för godshantering.

Uppsala Södra. Ett markområde söder om tillkommande station kan vara lämpligt som verksamhetsmiljö med möjlig koppling till såväl E4 som ostkustbanan för godshantering. Närmare precisering får ske i fördjupat översiktsplanearbetet för sydöstra stadsdelarna.

Bläckhornet. Mindre område med blandade verksamheter. Det finns vissa expansionsmöjligheter. Ligger inom FÖP Funbo, som ger djupare vägledning

Västra stadsgränsen . Befintlig verksamhetstomt. Begränsad expansion för ytterligare verksamheter kan vara möjlig. Hög kvalitet i gestaltningen krävs här vid stadsbrynet, där också landskapet utanför är känsligt och av riksintresse för kulturmiljövården. Planläggning krävs.

Vaksala-Eke. Sammanhållen småföretagsmiljö där viss expansion bör vara möjlig. Anpassning behöver ske till landskapet, som är av riksintresse för kulturmiljövården. Planläggning kan ske efter programstudier.

Forsamotet. Området kring E4:ans trafikplats i höjd med Björklinge och Vattholma. Kan vara intressant för trafikantservice eller logistikverksamhet, exempelvis. Utbredning och funktionellt innehåll får klargöras vid planläggning. Initialt kan enstaka mindre verksamhet prövas direkt med bygglovsförfarande.

Öster om Vänge. Platsens läge är endast ungefärligt. Kan på längre sikt vara intressant att utveckla som verksamhetsområde, eventuellt med koppling till Dalabanan. Kräver programutredning, som antingen kan göras separat eller som del i en fördjupad översiktsplan för Vänge.

Läby Österby, Grän, Vedyxa. Detta är stadsnära bergtäkter och/eller platser för masshantering som är viktiga för stadens flöden av ballastmaterial. Expansion med annan typ av miljöstörande verksamhet kan vara möjlig i anslutning. Mindre expansion bör kunna prövas utan planläggning.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-19

STADENS OMLAND

Området omfattar de närmaste landskapen utanför stadsväven där det råder särskilt starkt bebyggelsestryck på grund av just närheten till staden.

Generell inriktning

Syftet med att avgränsa ett omland runt staden är att säkra utvecklingsmöjligheterna för landsbygdsnäringsarna¹, att inte bygga bort möjligheterna att i framtiden expandera staden på ett ekonomiskt och miljömässigt effektivt sätt samt att värna vissa rekreations- och landskapsvärden. Till landskapsvärdena hör en tydlig gräns mellan staden och det omgivande landskapet. Sammantaget innebär detta att ny bostadsbebyggelse endast bör tillkomma i begränsad omfattning under planperioden.

Beskrivning och inriktningar för de olika landskapen

Uppsalaslätten

Storskaligt slättlandskap norr och öster om Uppsala stad. Uppsalaslättens typiska karaktär är vidsträckta vyer åt flera väderstreck och stora arealer högproduktiv åkermark. Slätten avgränsas med en tydlig övergång mot mer kuperade bryn- och skogsområden i öster och övergår successivt till ett uppbrutet och mer kuperat odlingslandskap i väster. Många av bergs- och moränholmarna liksom brynen mot skogslandskapet i öster är bebyggda med såväl äldre som mer sentida bostadsbebyggelse. I stadens närområde i öster och nordost finns på slätten inslag även av företagsetableringar för verksamheter. Uppsalaslätten har stor betydelse för jordbruksproduktion, upplevelsevärden och för att behålla Uppsalas karaktär av ”staden på slätten” inklusive viktiga siktlinjer. Merparten av Uppsalaslätten utgör riksintresse för kulturmiljövården.

Inriktning

Jordbruksmarken ska värnas och ingrepp som försvårar fortsatt brukande ska undvikas. Bebyggelse och andra anläggningar utan koppling till lantbruket, annat mark- och vattenbruk eller redan befintlig annan landsbygdsnäring ska undvikas. Det gäller även berg- och moränkullarna i slättlandskapet. Bebyggelse/anläggningar som ändå tillkommer ska anpassas till skala och utformning för att inte påtagligt framträda.

Dalgångslandskapet

Landskapet sydväst om staden, ner mot Mälaren. Området är en mycket gammal kulturbygd. Det utgörs av ett flackt, småbrutet och mycket öppet odlingslandskap, som genomkorsas av flera dalgångar med vattendrag som mynnar i Mälaren. Landskapet är varierat med stort inslag av betesmarker och lövträd. Gränsen mot Mälaren är till stora delar kuperad och med släta hållar som stupar direkt ned i vattnet. Bebyggelsen utgörs av ensamgårdar och mindre byar i gamla gårdslägen från järnåldern med betespräglad mark och gårdsgravfält i närheten. Äldre kyrkor är placerade på strategiska platser i närheten av

---

¹ Landsbygdsnäring: Areella näringar samt verksamheter som är ytkrävande och/eller kräver speciella anläggningar/lokaler och/eller innebär brukande av mark/vatten och som svårigen kan lokaliseras i staden, tätorterna eller i särskilda verksamhetsområden.

Mälaren. Dalgångslandskapet har, utöver stor betydelse för jordbruket och kulturmiljövården, stora upplevelsevärden och betydelse för friluftsliv. Nyare bebyggelse finns främst i dalstråken längs det allmänna vägnätet och vid de äldre bybildningarna. Läget är förhållandevis ogynnsamt vad gäller tillgänglighet till större målpunkter i staden och kapaciteten i stadens biltrafiksystem.

Inriktning

Fortsatta utvecklingsmöjligheter för landsbygdsnäringar värnas. God jordbruksmark fredas från exploatering för annat än landsbygdsnäring. Tillkomst av ny bebyggelse för annan näringsverksamhet bejakas där det är förenligt med trafiksystemet och de lokala förutsättningarna: platsbundna natur- och kulturmiljövården inklusive landskapsbild, vatten- och avlopp med mera. Ny bostadsbebyggelse bör endast undantagsvis tillkomma och då som kompletteringar - men inte utvidgningar - av befintliga bebyggelsegrupper om det kan ske med hänsyn till de lokala förutsättningarna enligt ovan.

Småbrutet landskap

Böljande odlingslandskap väster om staden, kring Vänge och upp mot Jumkil. Landskapet består av flacka odlingsmarker uppbrutna av höjder med skog eller betesmarker. Det skiljer sig från slättlandskapet genom sin småbrutenhet och mindre öppna karaktär. De västra områdena utgörs mer uttalat av flacka odlingsmarker uppbrutna av kuperade skogsklädda moränhöjder med barrblandskog. Det småbrutna landskapet har utöver stora produktionsvärden för lantbruket även stora upplevelsevärden och betydelse för friluftsliv. Bebyggelsen är främst koncentrerad till de större dalstråken längs det allmänna vägnätet och de äldre bybildningarna, men närmast staden även i andra lägen. Kapaciteten i stadens trafiksystem är mindre god när det gäller att ta hand om biltrafik från detta västliga landskap.

Inriktning

Fortsatta utvecklingsmöjligheter för landsbygdsnäringar värnas. God jordbruksmark fredas från exploatering för annat än landsbygdsnäring. Tillkomst av ny bebyggelse för annan näringsverksamhet bejakas där det är förenligt med trafiksystemet och de lokala förutsättningarna: platsbundna natur- och kulturmiljövården inklusive landskapsbild, vatten- och avlopp med mera. Ny bostadsbebyggelse bör endast tillkomma som enstaka kompletteringar av befintliga bebyggelsegrupper om det kan ske med hänsyn till de lokala förutsättningarna enligt ovan.

Skogslandskapet

Skogslandskap öster om staden mellan Storvreta och Funbo. Området är en, av små odlingar uppsplittrad, storskog inpå Uppsalaslätten. Större delen av skogsområdet används för produktionsskogsbruk. I norr finns höga naturvärden. Det långa skogsbrynet mot Uppsalaslätten präglas av ett stort antal gårdar och herrgårdar. Bebyggelse finns i övrigt främst i skogens brynzoner och längs Östhammarsvägen. Skogslandskapet har utöver stora produktionsvärden för lantbruket även stora naturvärden och upplevelsevärden med betydelse för friluftsliv och närrekreation.

Inriktning

Brynen mot slättlandskapet, i synnerhet mot Uppsalaslätten, som har natur- och rekreationsvärden bör inte ytterligare bebyggas. Eventuella bostadsbebyggelsestillskott området, ska lokaliseras i samlad form.

TÄTORTERNA OCH LANDSBYGDERNA

Landsbygder

Landsbygderna utgör merparten av kommunens yta och innefattar flera bygder och bygdedelar med många småorter och byar, skilda landskapskaraktärer och en arealmässig dominans av jord- och skogsbruksnäringarna. Till skillnad från landskapen i stadens omland är bebyggelsestrycket här mindre tydligt på grund av längre avstånd till Uppsala stad och andra större arbetsplatskoncentrationer. Landsbygdernas roller har förändrats över tid. Strukturuomvandlingen av de areella näringarna, teknisk utveckling och den relativa närheten till Uppsala stad och hela stockholmsregionen är faktorer som förändrat villkoren för både människor och företag. Sammantaget har det stärkt förutsättningarna för bosättning och utkomst på landsbygderna. Att bo och leva i landsbygdsmiljö är möjligt även för den som arbetar i staden. Det innebär att det för många landsbygdsbor krävs mycket resande för att klara vardagen. Landsbygderna präglas av ett kulturlandskap som under tusentals år byggts upp och brukats. Jord- och skogsbrukets betydelse för råvaru- och energiproduktion kommer sannolikt att öka, liksom för så kallade ekosystemtjänster. Samtidigt växer landsbygdsnäringar fram som innefattar nya former av mark- och vattenbruk och som till del använder landskapet för upplevelser, pedagogik, rekreation med mera. Sammantaget har landsbygderna potential för att öka sin betydelse såväl för kommunens och regionens egen försörjning av ovanstående som för att vidareutveckla och skapa nya exportvaror och -tjänster.

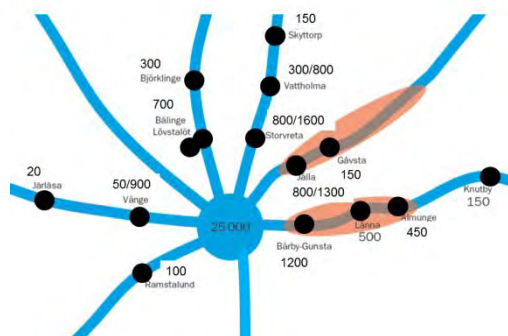
Inriktning

Fortsatta utvecklingsmöjligheter för landsbygdsnäringar värnas. God jordbruksmark fredas från exploatering för annat än landsbygdsnäring². Tillkomst av ny bebyggelse för annan näringsverksamhet samt för bostäder bejakas där det är förenligt med de lokala förutsättningarna: platsbundna natur- och kulturmiljövärden inklusive landskapsbild, vatten- och avlopp med mera. Initiativ för nybyggnation som förbättrar eller tillför nya funktioner till bygden eller kommunen, tydligt stöttar lokal service, bidrar till starkt bygdegemenskap och bäddar för lågt bilberoende välkomnas särskilt.

---

² Landsbygdsnäring: Areella näringar samt verksamheter som är ytkrävande och/eller kräver speciella anläggningar/lokaler och/eller innebär brukande av mark/vatten och som svårigen kan lokaliseras i staden, tätorterna eller i särskilda verksamhetsområden.

Prioriterad tätort

Figur xx (lay out uppdateras): Ramsta, Vänge, Järlåsa, Bälinge, Lövestalöt, Björklinge, Storvreta, Vattholma, Skyttorp, Jälla, Gåvsta, Gunsta, Länna, Almunge och Knutby föreslås som i tidigare översiktsplan vara prioriterade tätorter. Siffrorna redovisar föreslagen ramberedskap för antalet nya bostäder fram till 2050 i respektive ort.

Tätorterna och landsbygderna erbjuder tillsammans med staden ett varierat utbud av boende- och verksamhetsmiljöer. Tätorternas överblickbara sociala sammanhang, en förhållandevis småskalig bebyggelse, tillgång till basservice, inre små avstånd, närhet till omgivande natur och landsbygd samt goda pendlingsmöjligheter är viktiga för orternas attraktivitet. De prioriterade tätorterna är stödjepunkter för basservice för de egna invånarna och för omgivande landsbygder och ibland andra orter. Här finns ett visst utbud av lokala arbetstillfällen och möjligheter till verksamhetsetablering. Lokala arbetstillfällen bidrar även med underlag till service och är viktigt för det lokala "samhällskittet". Flertalet av tätorterna är dock starkt beroende av goda pendlingsmöjligheter till Uppsala stad eller till stora arbetsplatskoncentrationer i andra kommuner. De prioriterade tätorterna ligger väl till i det regionala kollektivtrafiksystemet, med god turtäthet.

Tätorterna har sammantaget haft en positiv befolkningsutveckling sedan mitten på 00-talet. Det underlättar möjligheten att upprätthålla service. Även om landsbygdsbefolkningen också ökat måste basservicen i allt högre grad förlita sig till befolkningsunderlaget inne i själva tätorten, eftersom många landsbygdsbor i högre grad nyttjar den service som finns i staden om man ändå dagligen arbetspendlar dit. Närbelägen service är ändå viktig för landsbygden. Tätorternas funktioner som besöksmål för kommuninvånare och andra mer långväga besökare är sammantaget svagt utvecklade, men undantag finns – exempelvis Storvretas skidanläggning med konstsnö.

Generell inriktning för de prioriterade tätorterna

En fortsatt befolkningsstillväxt välkomnas i flertalet av tätorterna, i en takt och till nivåer som underbygger god kommunalekonomi. Basservice och andra grundläggande funktioner ska finnas i och i anslutning till orten. Det innebär i flertalet fall att det på några års sikt minst ska finnas barnomsorg och skola upp

till klass 3, återvinningsstation, pendlarparkering, god kollektivtrafik (minst 15 minuters-trafik i högtrafiktid, trafikering under hela trafikdygnet och låg restidskvot³ i förhållande till bil) mot Uppsala, ytor för lek, motion och rekreation, brandförsvaret inom 20 minuter, biblioteksservice, god mobiltäckning, möjlighet till bredbandsanslutning, gatubelysning, samlingslokaler. Det bör också finnas idrottsutrymmen samt någon form av platsbunden tillgänglighet till kommersiell service. Plan- och tomtberedskap för bostäder bör alltid finnas i varje prioriterad tätort om inte kapacitetstaket är nått för teknisk- eller social infrastruktur. Utrymme för verksamhetsetableringar bör också finnas. Dessa ambitioner innebär inte att det i samtliga fall är kommunens ansvar att säkerställa dessa funktioner. Kollektivtrafikeringen ombesörjs exempelvis av landstinget, bredband av privata aktörer, många idrottsplatser drivs i förenings regi.

Eftersom tätorterna och deras närområden ligger väl till i kollektivtrafiksystemet är de också lämpliga platser för lokalisering av vissa besöksfunktioner av betydelse för andra delar av kommunen och regionen. De kan exempelvis fungera som portfunktioner till rekreativa natur- och kulturmiljöer eller till ytkrävande specialanläggningar för sport- och idrott.

Förtätning och funktionsblandning i tätorternas centrala delar och invid kollektivtrafikhallplats välkomnas. I dessa delområden finns också oftast de bästa förutsättningarna för tillkomsten av andra bostäder än småhus med äganderätt. Det är angeläget att tätorternas utveckling går i riktning mot ökad blandning av boendeformer och bostadstyper för att möjliggöra bosättning för alla människor i skilda skeden av sin levnadsbana.

Vid expansion av tätorter är det viktigt att åstadkomma så pass hög täthet att kvaliteten med närhet och överblick behålls och att nya områden får en god sammanlänkning med befintliga. Gränsen till omgivande landsbygd bör hållas tydlig. Möjligheterna till cykling inom tätorterna och deras närmaste omgivning behöver stärkas och byte mellan cykel och kollektivtrafik underlättas. Prioriterade sträckor, som ger förbättrade möjligheter att cykla mellan tätorter och in till staden, framgår av markanvändningssorten ”cykelstråk landsbygd”.

---

³ Förklaring restidskvot: Kollektivtrafikrestiden i relation till bilrestiden. Låg restidskvot innebär att kollektivtrafiken tidsmässigt ligger nära motsvarande resa med bil.

Tätort	Befolkning 2014	Befolkningsutveckling 2004-2014	Antal servicefunktioner (=jämfört med antalet i Storvreta, som har flest)	Pendling till Uppsala 2012	(Tids-)avstånd till Uppsala 2015	Besöksmål som lockar även utsocknes
Stråket längs väg 55						Golfanläggning, paintball MC-center
Ramstalund	335	13,2 %	6 (19)	69 %	Avstånd: 14,7 km Bil: 14 min Kollektivtrafik: 24 min Cykel: 49 min	
Stråket längs väg 72 och Dalabanan						Ekeby by, golfbana
Vänge	1 307	6 %	11 (19)	65 %	Avstånd: 13,5 km Bil: 14 min Kollektivtrafik: 25 min Cykel: 45 min	
Järlåsa	538	14 %	15 (19)	61 %	Avstånd: 26,2 km Bil: 23 min Kollektivtrafik: 32 min Cykel: 87 min	Sjöar
Stråket längs väg 700						Högsta fotbollsgolf
Stråket längs 272						Linnéstigen, Sundbro flygfält, Ekeby Boda skjutbana, motormarknad, Ulva kvarn,
Lövstalöt	1 357	45,9 %	4 (19)	68%	Avstånd: 14km Bil: 14 min Kollektivtrafik: 18 min Cykel: 47 min	
Bälinge	2 465	23 %	13 (19)	66%	Avstånd: 15,2 km Bil: 15 min Kollektivtrafik: 25 min Cykel: 50 min	Badanläggning Skidspår
Björklinge	3 361	6 %	18 (19)	61%	Avstånd: 20,3 km Bil: 19 min Kollektivtrafik: 26 min Cykel: 68 min	Badplats Långsjön Wiksta traktormuseum.
Stråket längs väg 290 och ostkustbanan						Salsta golf och Salsta slott, Fullerö, Paintbollanläggning, Tensta kyrka, Fullerö värdshus, Vals gårde, Fullerö backar.
Storvreta	6 350	2,8 %	19 (19)	62%	Avstånd: 15,9 km Bil: 15 min Kollektivtrafik: 10 min Cykel: 53 min	Skidspår med skidskytte
Vattholma	1453	- 1%	11 (19)	66 %	Avstånd: 24,8km Bil: 23 min	Bruksmiljön, Slottsmiljö,

					Kollektivtrafik: 15 min Cykel: 83 min	Golfbana Biograf för ungdomar
Skyttorp	663	-2,4 %	9 (19)	58 %	Avstånd: 30,1 km Bil: 26 min Kollektivtrafik: 19 min Cykel: 100 min	Bad Maskinmuseum
Stråket längs väg 288						Rörken. möbelvaruhus. Hovgården, Stavby biograf,
Jälla (Lindbacken)	230	(Ny tätort)	(<i>under uppbyggnad</i>)		Avstånd: 5,4 km Bil: 11 min Kollektivtrafik: 12 min Cykel: 18 min	Gymnasieskola, ridskola
Gävsta	570	30,7 %	10 (19)	64 %	Avstånd: 18,1 km Bil: 17 min Kollektivtrafik: 29 min Cykel: 60 min	
Stråket längs väg 282						Lännabanans museijärnväg Marielund (bad och konferens) Fjällnora. Burviks golfanläggning.
Gunsta	960	90,8 %	4 (19)	62 %	Avstånd: 12,6 km Bil: 12 min Kollektivtrafik: 22 min Cykel: 42 min	Lännakatten
Länna	646	- 7 %	11 (19)	63 %	Avstånd 20,3 km Bil: 18 min Kollektivtrafik 32 min Cykel: 68 min	Lännakatten, Vårdshus i Bruksmiljön, olika badmiljöer
Almunge	893	10,9 %	18 (19)	45 %	Avstånd 26,2 km Bil: 24 min Kollektivtrafik: 38 min Cykel: 87 min	Lännakatten, sporthall, golfbanor
Knutby	688	- 0,3 %	18 (19)	25 %	Avstånd: 41,8 km Bil: 37 min Kollektivtrafik: 55 min Cykel: 139 min	Fyrväpplingen (fiske) Badplats

Beskrivning och inriktning för de olika tätorterna

Här följer korta beskrivningar av de föreslagna prioriterade tätorterna, med förslag till inriktning för den fysiska utvecklingen. Ortsfördjupningarna i den gällande översiktsplanen pekade ut lämpliga områden för ny bebyggelse samt utredningsområden för ny bebyggelse. Dessa bör omprövas. Samrådet är ett tillfälle att påbörja en ny sådan diskussion. Därför finns för de flesta tätorter inte förslag till särskilda utbyggnadsriktningar eller utbyggnadsområden. För varje tätort finns förslag till ett eller flera större grönområden för rekreation av betydelse för hela tätorten, vilket framgår av plankartan. För inriktning för dessa områden se ”Park och natur”.

Ramstalund

Ramstalund består av främst villabebyggelse några hundra meter från det gamla sockencentrumet vid Ramsta kyrka där förskola och skola är belägna. Ortens skola har ett stort upptagningsområde. Ramstalund omges av lätt kuperade landskap ganska jämt fördelat mellan odlingslandskap och skogsbygd. Kyrkan i Ramsta by har en väl synlig plats i landskapet. Eftersom bebyggelsen på orten till stor del omges av åker är ett område vid skolan viktigt närnatur. Det finns kapacitet i VA-systemet för 100 nya bostäder i Ramstalund. För ytterligare tillväxt behövs investeringar i överföringsledningar för VA till Uppsala stad, vilket kräver ytterligare ca 2000 småhus i stråket ut mot Ramstalund för att finansiera investeringen. **Inriktning:** Orten bör kunna rymma upp till 100 nya bostäder under planperioden om det kan göras med måttliga investeringar i förskola och skola. Utbyggnad bör ske på samma sida av väg 55 som den befintliga orten är belägen. Möjligheten att ordna ytterligare mark för verksamheter invid väg 55 bör bevakas. Kommunen äger inte mark som är lämplig för någon omfattande bebyggelseexpansion.

Vänge

Vänge är huvudsakligen uppbyggt kring järnvägen. Bebyggelsen består mestadels av småhus. Större delar har tillkommit från 1960-talet och framåt. I orten ligger också en medeltida kyrka med nyrenässansstruktur som tillsammans med prästgården och före detta skolan utgör ett väl sammanhängande sockencentrum. Vänges serviceutbud är mellangott sett i förhållande till andra tätorter. Tidsavståndet till staden är gott med Stenhagens centrum som närmsta servicenod. Vänge är omges av slättlandskap och har därför brist på närbelägen skog. Öster om tätorten finns ett större skogsområde och i nordväst finns en obebyggd liten ”skogsö. Den är en viktig resurs för rekreation men också för ortens karaktär. Vängeåns dalgång ned mot Ekeby f.d. sjö har också stor potential att utvecklas som friluftsområde. Teknisk kapacitet i VA-systemet finns för 50 nya bostäder. För ytterligare tillskott krävs överledning av VA till staden, vilket i sin tur kräver 800 nya bostäder för att finansiera investeringen. **Inriktning:** Vänge kan på sikt få pendeltågstrafik med Uppståget. Sannolikt krävs kapacitetshöjande investeringar för att åstadkomma tillräcklig turtäthet för att tågtrafiken ska kunna ta över stora andelar resande mot Uppsala stad. När förutsättningarna för en sådan trafikering klargjorts och det finns en stabil tidsplan kan det bli aktuellt att förbereda Vänge för en större utbyggnad. Minst ca 850 nya bostäder behövs för att finansiera en nödvändig utbyggnad av VA-systemet. Strukturstudier behövs kring utbyggnadsinriktning, grönstruktur, trafikföring inklusive planskildheter med järnvägen samt lämplig plats för tågstopp med kringfunktioner. Tills vidare kan Vänge växa inom befintlig struktur och kapacitet med ca 50 bostäder. Det finns kommunal mark att använda för ändamålet.

Järlåsa

Järlåsa samhälle uppkom som stationsort och har sedan 1920-talet vuxit i relativt jämn och lugn takt. Det har gjort att Järlåsa har god blandning av bebyggelse från olika åldrar. Järlåsa utvecklades till en stationsort i samband med att torven från mossarna kunde användas i en torvströfabrik som lades ned 1938. Järlåsa kan karaktäriseras av närheten till skogsmarkerna men domineras också av industribyggnaderna i centrum. Till skillnad från många andra orter ligger kyrkomiljön en bit ifrån Järlåsa tätort. Järlåsa har i förhållande till sin storlek gott om service. I närheten av samhället finns flera fritidshusområden, såsom Kvicksätra/Borgarbo, Skyttstennäs, Friberga/Balsbo och Ribbingebäck vilka över tid omvandlats mer och mer till permanentboende. Skogen vid motionsspåret är en tillgång. I övrigt finns det gott om friluftsmarker i hela Järlåsa bygden. Järlåsa har haft en viss bostadsutbyggnad de senaste åren och

planläggning pågår för omvandling av mejeriet till bostäder. Färskvattentillgångarna är mycket begränsade och förutsättningarna för ytterligare en vattentäkt är dålig, vilket innebär att ungefär 20 nya bostäder kan byggas med de förutsättningar som finns idag. För att kunna finansiera överledning av VA till Uppsala stad krävs en utbyggnad med minst 2700 villor. **Inriktning:** En större utbyggnad av Järlåsa samhälle bedöms inte vara möjlig under planperioden, om inte förutsättningarna förändras mycket. Med investeringar i Dalabanan kan tätare pendeltågstrafik på sikt bli möjlig. Handlingsfrihet bör därför hållas för att möjliggöra till tågstopp centralt i samhället. Tills vidare får Järlåsa utvecklas inom ramen för vad färskvattentillgångarna klarar av. Ny styckebebyggelse utanför tätorten kan i rätt lägen ge värdefulla tillskott till ortens serviceunderlag. Men även runt tätorten är VA-förutsättningarna ofta svaga. Kommunen äger inte mark som är lämplig för ny bebyggelse.

Bälinge och Lövstalöt

Bebyggelsen i Bälinge tillkom kring kyrkomiljön efter andra världskriget. Samhället utvecklades till en villaförort till Uppsala på 1960- och 1970-talen. Typiskt för Bälinge är låg bebyggelse med mycket grönt mellan husen och ett välutvecklat gång- och cykelvägnät inom orten. Även Lövstalöt har i huvudsak vuxit fram som villaförort, på grund av det goda läget för pendling mot Uppsala invid före detta E4. Här skedde också en utbyggnad under 1900-talets senare del. Båda orterna har haft en förhållandevis omfattande bostadsutbyggnad de senaste 10 åren. Både Bälinge och Lövstalöt är orter på slätten med begränsad tillgång till närbelägen skog, vilket innebär att Högstaåsen, motionsspåren och skogsmarkerna upp mot Kiplingeberg är viktiga för närrekreation. Bälinge har ett medelgott serviceutbud medan Lövstalöt har väldigt få servicefunktioner. Teknisk kapacitet i VA-systemet finns för ytterligare ca 700 bostäder. **Inriktning:** Det finns inga självklara expansionsriktningar eller förtätningmöjligheter i orterna som kan ta emot ca 700 bostäder sammantaget. För att bedöma möjligheten till ytterligare utbyggnader behövs programstudier som tar ett helhetsgrepp på båda orterna. Kommunen äger mark som kan vara lämplig för ny bebyggelse.

Björklinge

Björklinge har sitt ursprung i ett medeltida sockencentrum. Villabebyggelsen i Björklinge har växt fram främst från 1950-talet, men det var i slutet av 1960- och under 1970-talet som den stora utbyggnaden skedde. Det som gör Björklinge unikt är att samhällsbildningen började redan i slutet av 1800-talet med industrietablering, skola, fattighus, backstugor och världshus. Riksvägen har också haft stor påverkan på Björklinges utveckling. Kulturmiljön i Björklingeområdet är delvis av riksintresse. Björklinge-Långsjön är en populär badsjö som har gjort området attraktivt för sommarstugetomter. Ett stort antal byggdes under 1940- och 1950-talet. Prästgårdsskogen och Björklinge friluftsområde med bad är stora tillgångar för rekreation, liksom Höggebyskogen, som är det närmaste större skogsområdet där tillgängligheten kan utvecklas. Orten har förhållandevis gott om service. Teknisk kapacitet i VA-systemet finns för ytterligare ca 300 bostäder. **Inriktning:** Orten bedöms kunna rymma upp till 300 nya bostäder inom planperioden. Det finns potential för bebyggelseutveckling genom förtätningar på central mark. De kommunala planer som finns för friluftslivet invid och på Långsjön bör ses över, utvecklas och konkretiseras. Kommunen äger mark som kan vara lämplig för ny bebyggelse.

Storvreta

Inriktning: Strategin för orten finns i en särskild fördjupning av översiktsplanen (2012) som fortsätter att gälla och därför inte upprepas här, förutom ett förslag till korrigering av strategin: Stationsläget är inte aktuellt att flytta på kommunens initiativ under planperioden. Markreservatet för en eventuellt senare flytt bör dock behållas och långsiktig låsning av annan användning bör därför undvikas. Tillväxtpotentialen är 800-1600 bostäder samt ett omfattande område för verksamheter, bland annat ytkrävande och miljöstörande anläggningar. Genomförandet bedöms pågå under längre tid. Kommunen äger en del av marken som är tänkt för ny bebyggelse.

Vattholma

Vattholma har en lång och intressant historia med kyrkomiljö från medeltiden, en järnbruksmiljö med anor från 1500-talet och en slottsmiljö med bevarad huvudbyggnad från 1670-talet. Järnväg och stationshus (rivet) tillkom på 1870-talet. Bostadsbebyggelsen har sedan byggts ut i etapper från 1940-talet och framåt. Vattholmas långa och varierade byggnadshistoria har skapat en mångfald av byggnader och miljöer som tillsammans ger unika förutsättningar att bygga vidare på. Samtidigt innebär dess kvaliteter i vissa delar även ökade krav på såväl placering som gestaltning av nya bebyggelsemiljöer och strukturer. Serviceutbudet är förhållandevis svagt. Vattholma har ett gott tidsavstånd till Uppsala stad genom upptåget. Skogen öster om landsvägen och park- och naturmiljöerna kring ån och åsen är viktiga tillgångar för orten och har potential för utveckling av rekreativa kvaliteter. Vattholma har VA-kapacitet för 300 nya bostäder. För ytterligare expansion behövs ett nytt avloppsreningsverk och minst 500 fler bostäder. **Inriktning:** En bebyggelseexpansion bör i första hand ske i stationsnära lägen och inom befintlig VA-kapacitet, dvs med maximalt 300 bostäder. Potentiell utbyggnadsmark finns i direkt anslutning till stationsområdet. Området har ett känsligt läge i landskapet som är av riksintresse för kulturmiljövården och eventuell ny bebyggelse behöver därför prövas i förhållande till dessa värden. Om expansionsmöjligheter ges i goda lägen bör på längre sikt övervägas investeringar i högre VA-kapacitet innebärande totalt sett en expansion med minst 800 bostäder under planperioden. Kommunen äger en del mark som eventuell kan vara möjlig för bebyggelseutveckling.

Skyttorp

Skyttorp tillkom som en följd av att järnvägen drogs fram mellan Uppsala och Gävle på 1870-talet. Vid det gamla Skytt-torpet under Salsta byggdes en banvaktarstuga och senare lastplats och stationshus 1898. Under 1900-talet utvecklades snickerirörelsesom kom att sätta en stark prägel på orten. Bostäder byggdes i takt med industriernas utveckling i tre delområden, norr om Vikstavägen, på Åsby backar österut till Fyrisån samt söder om snickerifabrikens mark närmast öster om järnvägen. Sedan industrin lagt ner har ytterligare en del villabebyggelse tillkommit. En stor fördel för samhället är läget vid stationen som ger ovanligt goda pendlingsmöjligheter. Dessutom ger angränsande skogsområden god tillgång till närfriluftsmarker. Ortens eget serviceutbud är svagt, men tillgången till upptåget ger goda tidsavstånd till noder med mer service. Teknisk kapacitet i VA-systemet finns för 150 nya bostäder. För ytterligare tillskott krävs överledning av VA till Storvreta, vilket i sin tur kräver över 2000 nya bostäder för att finansiera investeringen och dessutom påverkar kapaciteten för Storvreta. **Inriktning:** Skyttorp kan i första hand rymma 150 nya bostäder, dvs upp till kapacitetsgränsen för VA. Lägen nära stationen bör prioriteras för ny bebyggelse/förtätning. Närmast inpå stationsområdet eftersträvas högre täthet. Det stora industriområdet invid stationen utgör på sikt potential för omvandling till en helt ny tätortsmiljö. Kommunen äger en mindre del mark i gott läge för ny bebyggelse.

Jälla

En kärna i Jälla är gymnasieskolan, från början en lantbruksskola. Här finns också en vårdinrättning och föreningsverksamhet, bland annat en ponnyklubb, samt tills nyligen ett begränsat antal hushåll. I Lindbacken norr om Jälla pågår nu utbyggnad med över 800 bostäder och förskola/skola. Orten är välbelägen med relativt kort resväg in till staden och har gott om stora sammanhängande skogsområden för rekreation i direkt anslutning; i norr Jälla-Storsskogen och i söder Örlösan. **Inriktning:** Om orten ska expandera ännu mer behövs en samlad strategi för bland annat inre sammanhang och basservice. Även sambanden med verksamhetsområdet vid Hovgården och Rörken bör studeras. Läget kan vara attraktivt för ytterligare verksamhetsetableringar. Sammantaget bör en ytterligare utbyggnad innefatta minst ca 500 bostäder för att finansiera ny VA-kapacitet. Kommunen äger mark som kan vara lämplig för större utbyggnader.

Gävsta

Gävsta är ett gammalt sockencentrum i Rasbo. En större bostadsexpansion skedde i början av 1970-talet då det tillkom två större villaområden. Under 1990- och 2000-talet tillkom ytterligare småhusområden. Orten är till stora delar omgiven av slättlandskap, varför hagmarks och skogsområdet från kyrkan och söderut är en viktig tillgång för rekreation. Gävsta har svagt till medelgott serviceutbud som är viktigt för hela Rasbobygden. Orten har egen VA-försörjning som klarar en utbyggnad med ytterligare ca 150 bostäder. Ytterligare tillväxt kräver överledning till Uppsala stad, vilket i sin tur kräver en utbyggnad med ytterligare drygt 2200 bostäder. **Inriktning:** Orten bedöms kunna rymma upp till 150 nya bostäder inom planperioden. Kommunen äger mark som lämpar sig för ny bebyggelse.

Gunsta

Inriktning: Strategin för orten finns i en fördjupad översiktsplan för Funboområdet (2011) som fortsätter att gälla och därför inte upprepas här. Tillväxtpotentialen är över 1000 bostäder och genomförandet bedöms pågå under minst ett decennium. Kommunen äger en hel del av marken som är tänkt för utbyggnad, liksom flera privata aktörer.

Länna

Länna är en långsträckt ort som vuxit ut från den ursprungliga bruksmiljön längs väg 282 och Lännabanan. Länna har en lång och rik brukshistoria som än idag sätter sin prägel på samhället även om en större del av bostadsbebyggelsen är från de senaste 60 åren. De nyare bostadsområdena ligger glesare och mellan de bergiga partierna som huvudsakligen är orörda. Länna har god tillgång till högkvalitativa rekreationsvärden i form av sjönära vacker natur, bad, motionsspår, vandringsleder (bl.a. Upplandsleden) och närhet till Fjällnora friluftsområde. Lännakattens trafikering sommartid med stopp vid Länna station lockar, tillsammans med bruksmiljön med världshus och rekreations- och badmöjligheter vid Lötsjön, till besök. Serviceutbudet är medelgott. Efter en längre tid av byggstopp på grund av bristande VA-kapacitet kommer en sammankoppling med stadens VA-nät att från 2017 medge utbyggnad med ca 500 bostäder. **Inriktning:** Orten bedöms kunna rymma upp till 500 nya bostäder under planperioden. Lännas långsträckta karaktär och trafikförhållandena på väg 282 gör att större utbyggnader av trafikskäl är lämpligare invid ortens västra delar. Många ortsnära markområden har bevarandevärden för friluftsliv, naturvård och kulturmiljö. Planläggning pågår för närvarande i centrala delar av orten, liksom utredning av framtida skollokalisering. I samband med dessa processer bör det

- tillsammans med ortens invånare, markägare med flera intressenter - belysas vad som är ytterligare lämpliga expansionsområden. Kommunen äger en del mark som kan vara lämplig sig för ny bebyggelse.

Almunge

Almunge centralbygd har en tämligen spridd bebyggelse. Den har sin utgångspunkt i framför allt kyrkomiljön med anor från 1200-talet och stationsmiljön som tillkom efter dragningen av järnvägen på 1880-talet. Dessutom ligger där flera äldre torp- by- och herrgårdsmiljöer i ett varierat landskap med höga natur- och kulturvärden. Almunge har god tillgång på friluftsmark i omgivningarna. Upplandsleden passerar i närheten och det stora naturreservatet Tjäderleksmossen ligger relativt nära tätorten. Orten är välförsörjd med service och har därför betydelse inte bara för omgivande landsbygd utan också för tätorterna Länna och Knutby. Genom väg 273 finns en koppling till arbetsmarknaden vid Arlanda. Pendlingen till Uppsala är därför blygsammare än för andra orter på ungefär samma avstånd till staden. Under 2017 beräknas överföringsledningarna för VA till staden vara i drift, vilket tillåter en utbyggnad med ca 450 bostäder.

Inriktning: orten bör kunna rymma upp till 450 nya bostäder inom planperioden. Almunges spridda struktur beror bland annat på att mellanliggande områden har komplicerade markförhållanden, höga natur- och kulturvärden samt fornlämningar. Vid utbyggnad av dessa enklaver eller etablering av nya är det viktigt att se till att sambanden inom orten med trygga gång- och cykelstråk förstärks. Kommunen äger en del mark som eventuellt lämpar sig för ny bebyggelse av större omfattning.

Knutby

Knutby, som bildats vid en vägkorsning med handelsboden intill kyrka och skola, är liksom Gunsta av sent datum. Småhusexpansion skedde främst på 1960- och 1970-talen. Villabebyggelsen domineras framför allt av envåningshus, dels i skogsmark och dels i åkermark, vilket ger ett relativt omväxlande intryck av tätorten. Knutby har gott om natur för rekreation inpå knuten och många fina marker i närheten, bland annat Åsbyåsen ut mot Hosjön (Stort naturområde på plankartan) och de vackra betesmarkerna kring Knutby prästgård (se riksintressebilagan). Upplandsleden passerar igenom orten. Serviceutbudet är gott och betjänar även en stor omgivande landsbygd. Knutby är den tätort som är minst beroende av arbetsmarknaden i Uppsala stad, endast en fjärdedel av de arbetande pendlar in till Uppsala. Arbetsmarknaderna vid Arlanda och i Norrtälje kommun är viktiga för orten. Knutby har eget VA-system med kapacitet för ytterligare ca 150 bostäder. **Inriktning:** Orten bör kunna rymma 150 nya bostäder under planperioden. Markerna kring Hosjön kan göras mer tillgängliga för friluftslivet. Kommunen äger inte mark som lämpar sig för ny bebyggelse.

Serviceod

En serviceod är en plats med viss samhällsservice och andra funktioner som har betydelse för en omliggande landsbygd som saknar god tillgänglighet till en prioriterad tätort. Platserna som föreslås för detta är Stavby, Tuna, Åkerlänna och Junkil. Funktioner som finns är exempelvis förskola, skola, kyrka, idrottsplats, bygdegård. Den kommunalt finansierade servicen (barnomsorg och skola) är för sin fortlevnad beroende av att tillräckligt söktryck finns.

Inriktning

På platserna välkomnas ytterligare servicefunktioner/målpunkter, om de också är lämpliga i förhållande till lokala förutsättningar som markbeskaffenhet, VA etcetera.

Lågstrålande zon

I Uppsala kommun har sedan 2006 års översiktplan markerats en del av Vällenområdet som ”lågstrålande zon”. Detta område är förhållandevis opåverkat av exploateringar, har få invånare och det finns få eller inga master för tele-/radiokommunikation. Radiovågor används huvudsakligen för att överföra ljud, bild eller text trådlöst, exempelvis från en TV-sändare till en TV-antenn eller mellan en mobiltelefon och en basstation. Området markerades efter initiativ från medborgare som upplever en överkänslighet för elektromagnetisk strålning. Strålsäkerhetsmyndigheten bedömer dock att exponeringen från basstationer inte orsakar några skadliga hälsoeffekter och inte innebär några risker från strålskyddssynpunkt.

Inriktning

Kommunens strävan är att inom detta område fortsatt begränsa den elektromagnetiska strålningen från större anläggningar samt även att upprätthålla skyddsavstånd från vissa bostäder för att bidra till stabilitet för det enskilda hushållet. Master med antenner för tele-/radiotrafik får inte etableras inom anvisad ”lågstrålande zon”. I lågstrålande zoner ska försiktighetsprincipen å ena sidan alltid beaktas vid lokalisering, för att hålla nere risken för att människors hälsa kan påverkas negativt. Å andra sidan finns inte stöd från centrala myndigheter som vare sig styrker ett behov av mast- och antennfria zoner eller i praktiken gör dem möjliga att säkerställa. Detta gör att kommunen överväger att låta denna zon hädanefter ha samma inriktning för mark- och vattenanvändning och lokaliseringar som det omgivande Vällenområdet, som utgör Stort naturområde ([länk](#)).

DET GRÖNA OCH BLÅ

Park och natur

Park och natur utgör stora parker och naturområden i eller kring staden och tätorterna som har rekreativ betydelse för hela staden, för flera stadsdelar eller för en hel tätort. De är viktiga resurser för den växande befolkningen och utgör i många fall även viktiga livsmiljöer och spridningssamband för arter av växter och djur. Sju Linnéstigar och Gula stigen passerar igenom flera av områdena. Park och natur i urbana miljöer erbjuder även många andra ekosystemtjänster, utöver rekreation och upplevelser. Grönytor och annan grönska kan bland annat rena luft och skapa luftväxling, bromsa och omhänderta dagvatten, minska erosion, minska effekter av värmeböljor och bidra med pollinerande och skadedjursreglerande tjänster. Park och natur i urban miljö erbjuder också möjligheter till information om arter, naturmiljöer och ekologiska samband för alla invånare.

Utöver de stora Park och natur-områden som visas på plankartan finns i den mindre skalan många mindre grönområden inom stad och tätorter. Sådana mindre områden är ofta viktiga för närboende, skolor och förskolor samt i många fall för ovan nämnda spridningssamband. En del av dessa återfinns inom eller längs Park- och naturlänk eller Å-stråk. Några av de områdena som på kartan redovisas som Park och natur har formella skydd. Några utgör, helt eller delvis, kommunalt förvaltade friluftsområden eller parker. Övriga utgör tätortsnära skogs- och jordbruksmarker med potential för utveckling av rekreativa kvaliteter.

Inriktning

Områden som är **befintliga naturreservat** eller ingår i EU:s nätverk för skyddade områden, så kallade **Natura 2000-områden**, (områdena 1-5 på kartan nedan) är i sin helhet skyddade, sköts och utvecklas i enlighet med gällande skötsel- eller bevarandeplaner. För områdena 3-5 se även riksintressebilagan.

Områden som är oskyddade men utgör **kommunalt förvaltade friluftsområden** (områdena 6-10, mindre del av 11 samt 12-14) bevaras och utvecklas med inriktning på rekreation och biologisk mångfald. För områdena 6-8 se även Planerade naturreservat. **Parkerna** (områdena 15-19) bevaras och utvecklas med fler parkkvaliteter.

Övriga områden: Områdena reserveras och utvecklas som allmänt tillgänglig park eller natur under planperioden och värnas därför från tillkommande privatiserande bebyggelse och anläggningar. Områdena ska skyddas från ändrad markanvändning som skadar rekreativvärdena, försämrar den allemansrättsligt grundade tillgängligheten för allmänheten eller försvårar utveckling av kvaliteter och tillgänglighet för friluftslivet. I sådana områden som innehåller enstaka bostadsbebyggelse kan enstaka bostadshus eventuellt tillkomma i direkt anslutning till befintlig bebyggelse, under förutsättning att de inte skadar natur- eller friluftsvärden eller försvårar utveckling av kvaliteter och tillgänglighet för friluftslivet. I övrigt nyttjas områdena tills vidare inom ramen för pågående markanvändning (jord- och skogsbruk). Kommunen kan vid behov överväga att aktivt arbeta för att säkerställa och utveckla områdenas natur- och friluftsvärden.

Kompletterande inriktning för områdena 9, 20, 21 samt del av 22

För nedanstående områden bör långsiktigt skydd övervägas i närtid:

Kronparken (område 9): Mycket gammalt skogsbestånd med unika upplevelsevärden och biologiska kvaliteter. Detta är ett kärnområde för livsmiljöer och spridningssamband av gammal tall och organismer knutna till dessa miljöer, som är unikt i ett nationellt perspektiv. **Inriktning:** De delar av Kronparken som ligger norr om Kungsängsleden/Vårdsättravägen skyddas långsiktigt, som naturreservat eller på annat sätt. Ekologiska spridningssamband för gammal tall mot Stadsskogen, Kronåsen och Ultunaåsen bevaras inom ramen för stadsutvecklingen.

Råby park (område 20): Närmaste skogsområde för stadens nordöstra delar, där det råder brist på närbelägen skog. Väl tillgängligt genom stig (Linnéstig) över åkermarken. **Inriktning:** Bevaras obebyggt och utvecklas i närtid som friluftsområde. Skyddas långsiktigt som naturreservat eller på annat sätt.

Västra Herrhagsskogen (område 21): Viktig rekreationsskog för de nordvästra stadsdelarna som kommer att få ännu större betydelse vid en eventuell utbyggnad norr om Stenhagen. Skogen har också inslag av nyckelbiotoper, bl.a. värdefull kalkbarrskog vilket är en skogstyp som utgör ansvarsmiljö för länet. **Inriktning:** Området utvecklas i närtid till ett friluftsområde. Biologiska värdekärnor bör skyddas från avverkning, reservatsbildning kan bli aktuell.

Hässelby hage (del av område 22): Hässelby hage är ett biologiskt och vetenskapshistoriskt värdefullt naturområde. **Inriktning:** Kommunalt naturreservat kan bli aktuellt för Hässelby hage och Linnéstig bör på sikt läggas om till att passera här.

1. Hågadalen-Nåsten
2. Stadsskogen
3. Norra Lunsen
4. Bäcklösa
5. Tjäderleksmossen (Almunge)
6. Årike Fyris
7. Hammarskog
8. Fjällnora
9. Kronparken
10. Storskogen (delvis naturreservat)
11. Vedyxaskogen
12. Gamla Uppsala-stråket
13. Stabby-Hällby
14. Björklinge friluftsområde
15. Lerdammsparken
16. Gränbyparken
17. Vaksala kyrkmarker
18. Årstaparken
19. Ekebydalen
20. Råby park
21. Västra Herrhagsskogen
22. Hässelby hage m.m. (3 objekt)
23. Örlösan mellan Lunda och Halmbyboda
24. Ramstalund
25. Vänge (3 objekt)
26. Järlåsa motionsspår
27. Bälinge (2 objekt)
28. Lövstalöt (där del av området, Högstaåsen, är naturreservat)
29. Björklinge (2 objekt utöver Björklinge friluftsområde)
30. Storvreta å-rum
31. Vattholma (3 objekt)
32. Skyttorp (2 objekt)
33. Gävsta
34. Gunsta (nåtnatur enligt FÖP)
35. Gammelskog i Länna
36. Almunge motionsspår
37. Knutby motionsspår

Planerat naturreservat

Här behandlas områden som planeras ges ett långsiktigt formellt skydd; främst som naturreservat, de flesta i närtid, några längre fram. De av de nedan listade områdena som är betydelsefulla för tätortsnära friluftsliv (d.v.s. alla objekt utom Örnsätra) utgör även Park och natur på plankartan.

Övergripande inriktning

Till dess gränserna är närmare utredda och beslut eventuellt tagna får ingen typ av intrång ske. Kommunen, Länsstyrelsen eller Skogstyrelsen arbetar aktivt för att områdenas värden bevaras i avvaktan på beslut.

Kompletterande beskrivning och inriktning för respektive område

Årike Fyris: Unikt landskapsrum längs åsen och ån. Beträktas och förvaltas som kommunalt friluftsområde, även om större delen av marken ägs av SLU. Är idag skyddat med äldre landskapsbildsförordnande. Två Linnéstigar passerar igenom området. **Inriktning:** Skyddas som naturreservat. Gränsen är inte beslutad, kan komma att justeras.. Tillgängligheten till och inom området, i synnerhet öster om Fyrisån, förbättras genom utveckling av målpunkter och rörelsestråk, bland annat broar över åarna. (Illustreras nu på plankartan med samrådsgränsen från 2010.)

Fjällnora: Stort kommunalt friluftsområde med betydelse för hela Uppsala. Utgörs av biologiskt värdefull skog och jordbruksmarker med gårdscentrum. Välutvecklat för friluftsliv med bl.a. bad, servering, stugor, camping, spår och leder. En skötselplan är framtagen för naturmarkerna i samarbete med Upplandsstiftelsen och med stöd av statligt bidrag (LONA). **Inriktning:** Fortsatt förvaltning och utveckling av det kommunala friluftsområdet med inriktning på biologisk mångfald och rekreation. Området planeras att skyddas som naturreservat framöver, enligt fördjupad översiktsplan för Funbo . Gränsen för reservatet är ännu oklar. Den gräns som anges på kartan är föreslagen av Länsstyrelsen. Om kommunen ska ta ansvar för reservatsbildningen kan gränsen komma att justeras till att bara omfatta den kommunala marken.

Hammarskog: Kommunalt större friluftsområde för hela Uppsala med bl.a. skog, jordbruksmark, vatten, bad och våtmarker samt Herrgårds- och torpmiljöer. Stor potential för utveckling av fler vistelsevärden. **Inriktning:** Skyddas som kommunalt naturreservat i närtid och vidareutvecklas för friluftsliv. Gränsen är inte beslutad, kan komma att justeras. (Illustreras nu på plankartan med kommunens fastighetsinnehav)

Örnsätra

Utgörs av naturskogsartad barrskog kring skogsbäck längs Linnéstigen i Jumkil vid Örnsätra. Ligger inom Stort naturområde i objektet Ulleråkers allmänning-Fibyområdet. **Inriktning:** Reservatsbildning påbörjad av kommunen i samarbete med Upplandsstiftelsen, beräknas klart i närtid.

Funbosjön med omgivningar

Stort område bestående av Funbosjön, delvis med omgivande marker. Sjön utgör Natura 2000-område och Frötunaviken utgör riksintresse för naturvärden. För närmare beskrivning av dessa delar se riksintressebilagan. I synnerhet de södra delarna av området är en stor tillgång för den växande orten Funbo-Gunsta.

Inriktning: För riksintresse och Natura 2000-objekten se riksintressebilagan. För planerat naturreservat: Länsstyrelsen har ansvaret för planerad reservatsbildning, vilken inte är aktuell i närtid.

Länsstyrelsen har kommit långt i arbetet med nedan listade objekt. För närmare beskrivning av objekten hänvisas till Länsstyrelsen. **Inriktning:** Statliga naturreservatsbeslut förväntas i närtid.

- Lindsjön
- Andalsglupen
- Stora branden
- Sånkkärret
- Hocksbohlupen
- Högstaåsen (utvidgning)
- Edshammarskogen (N resp S)
- Örby
- Forsvreten
- Bokaren
- Älvgärde

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

Stort naturområde

Stora naturområden är större sammanhängande och av exploatering delvis opåverkade landskapsområden med höga befintliga eller potentiella natur- och rekreationsvärdenvärden.

Övergripande inriktning

Utifrån sitt innehåll och sin omfattning bedöms de som unika i relation till sin omgivning. De är eller kan utifrån sina ingående värden utvecklas till exklusiva rekreativa och turistiska utflyktsmål.

Inriktning för specifika stora naturområden

Ulleråkers allmänning -Fibyområdet

Ulleråkers allmänning med omgivningar är både biologiskt och hydrologiskt ett av Upplands mest varierade och unika skogsområden. Området har en omväxlande hydrologi som skapat Sveriges största glupområde, en uppländsk våtmarkstyp. Även många andra våtmarkstyper och källor förekommer frekvent. Skogen är rik och omväxlande med inslag av lundartad ädellövskog och gammelskog. Styggkärret, Fäbodmossen och Fiby urskog är skyddade som naturreservat, samt utpekade som riksintressen och natura 2000-områden. De är mycket populära utflyktsmål för allmänheten. **Inriktning:** Områdets stora opåverkade karaktär ska bevaras. Området ska i stora drag värnas från tillkommande privatiserande eller avskärmande bebyggelse och anläggningar. Mindre kompletteringar i anslutning till befintlig bebyggelse kan ske under förutsättning att den stora opåverkade karaktären inte skadas. Området utgör en stor resurs för biologisk mångfald och friluftsliv och kan utvecklas ytterligare som besöksmål för natur- och kulturturism.

Vällen - Hosjöområdet

Inom Vällen-Hosjöområdet, i gränstrakterna mellan Uppsala, Östhammar och Norrtälje kommuner, ryms en osedvanligt hög koncentration av högt klassade naturområden med skyddsvärda arter. Området utgör en viktig resurs för biologisk mångfald och friluftsliv och i vissa delar även för kulturmiljövården där bland annat bruksmiljöer ingår. Naturvärdena är många och varierade, men i stora drag kopplade till värdefulla sjöar, våtmarker och en rik mångfald av skogar, exempelvis äldre naturskog, ädellövskog och örtrika granskogar. Områdets stora sammanhängande ytor, relativt opåverkade karaktär och ostörda läge bidrar till dess bevarandevärde. Det är ett stort och mycket värdefullt rekreationsområde för kommuninvånarna och även regionalt, särskilt attraktivt för vandring, naturupplevelser, paddling, bad och fiske. I området nära Knutby ingår sportfiskeområdet Fyrväplingen och Hosjön, med mellanliggande skogslandskap. Genom området passerar Upplandsleden och kommunalt förvaltade badplatser finns i Vällen och i Hosjön. Vällensområdet och Hosjön med omgivningar utgör riksintressen för naturvården. Inom området finns sju naturreservat och alla sjöarna har utvidgat strandskydd. **Inriktning:** Områdets stora opåverkade karaktär ska bevaras. Området ska i stora drag värnas från tillkommande privatiserande eller avskärmande bebyggelse och anläggningar. Mindre kompletteringar i anslutning till befintlig bebyggelse kan ske under förutsättning att den stora opåverkade karaktären inte skadas. Området kan utvecklas som besöksmål för natur- och kulturturism. För riktlinjer för riksintressena Vällensområdet respektive Hosjön, se riksintressebilagan. För inriktning för den

långstrålande zonen inom området, se Lågstrålande zon.

Ekoln med strandområden

Området är del av riksintresset för turism och friluftsliv ”Mälaren med öar och stränder” enligt miljöbalkens kapitel 4. Inom området ska turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön. Sådan exploatering tillåts endast om det kan ske utan att områdets natur- och kulturvärden påtagligt skadas. Bestämmelserna innebär dock inte någon restriktion för utvecklingen av tätorter och det lokala näringslivet (MB 4:1-2). Delen från Vårdsätraviken till Vreta domineras av bebyggelse. De obebyggda delarna här är därför särskilt betydelsefulla. Hela strandremsan från Vreta till kommungränsen mot Enköpings kommun har stort värde för friluftslivet. Här finns höga naturvärden i form av attraktiv flora och fauna, fina utsiktslägen ut mot Ekoln och badmöjligheter. Tillgängligheten till stranden för friluftslivet är på många platser låg från landsidan på grund av fritidshustomter, branter eller igenvuxen skog, varför de tillgängliga strandpartierna är mycket viktiga att värna. Utifrån ett turistiskt perspektiv är Wiks slott centrum i området. Miljön här är även av riksintresse för kulturmiljövården. Bebyggelsestrycket i området är mycket starkt. Särskilt Vreta har över tid vuxit genom omvandling och ny bebyggelse så att det utgör en egen tätort. För ytterligare utveckling av denna tätort skulle krävas stora infrastrukturinvesteringar. **Inriktning:** Inom området ligger fokus på att bevara och utveckla befintliga natur- och kulturvärden för friluftsliv och turism samt att bevara och förbättra tillgängligheten till stranden, från både sjö- och landsidan. Tillkomst av ny bebyggelse för näringsverksamhet bejakas där det är förenligt med ovanstående och andra lokala förutsättningar som vatten- och avlopp med mera, samt med trafiksystemet. Ingen ytterligare bostadsbebyggelse bör tillkomma i Vreta eller Bodarna. På övriga platser kan bostadsbebyggelse undantagsvis tillkomma genom klyvning av befintliga tomter eller tillskott till befintliga bebyggelsegrupper utan att deras yta ökar.

Å-stråk

Åstråk är de stråk längsmed sjöar och vattendrag som är särskilt viktiga för att skydda känsliga vatten eller som har stor potential för att utvecklas till rekreativa rörelsestråk. Ofta finns båda syftena. Stränder med vattenkontakt är viktigt för människors upplevelser och biologisk mångfald samt skapar naturliga rörelsestråk för både människor och djur. Naturmark längs vatten skapar förutsättningar för sådana rörelsestråk och skyddar vattenkvaliteten både i vattendraget och i nedströms i mottagande vattenområden. Vattenkvaliteten i Åstråken påverkas av förutsättningarna inom avrinningsområdet. Jordbruk, tillförsel från avlopp och förorenat dagvatten bidrar med gödande ämnen och föroreningar. Vid tät bebyggelse i omgivningarna har stråken också viktiga funktioner som buffert mot översvämningar och recipient för dagvatten. Inriktningen för respektive stråk gäller även för de Särskilt värdefulla vatten som ingår i stråken.

Övergripande inriktning

Åstråken och ingående Särskilt värdefulla vatten värnas från byggnationer och anläggningar samt andra åtgärder som riskerar att avskärma eller påverka vatten- och strandmiljöerna negativt. Stråkens rekreativa värden tas tillvara och utvecklas långsiktigt där så är möjligt, bl.a. genom att tillgängligheten utvecklas längs med, till och över stråken, där dessa utgör barriärer. Stråken värnas från all typ av negativ påverkan på vattenmiljön och vattenkvaliteten och zoner med skyddande naturmark bevaras eller utvecklas där så är möjligt.

Inriktning för specifika å-stråk

Fyrisån med biflöden

Fyrisån rinner genom Upplandsslätten från Dannemorasjön till Ekoln och dess avrinningsområde motsvarar en stor andel av kommunens yta. Ån är en typisk slätthlandså, och belastas av hårt dikad och rationellt nyttjad åkermark. Det bidrar till övergödning och ökningen av humusämnen i vattnet (brunifiering). Större biflöden är Vendelån, Björklingeån, Jumkilsån, Samnan, Librobäcken, och Sävjaån. Fyrisån och merparten av dess biflöden har måttlig ekologisk status och uppnår f.n. inte god kemisk status. Del av Fyrisån samt Jumkilsån och Siggeforasjön har särskilda kvaliteter och är utpekade som Särskilt värdefulla vatten. Fyrisån rinner igenom centrala Uppsala där den utgör en betydelsefull del av stadsmiljön, och ett attraktivt åstråk genom staden. Dess vatten filtreras norr om staden genom åsen för att bli dricksvatten åt tätorten. Ån är därför mycket betydelsefull, för Uppsalas karaktär och upplevelse och som naturresurs, för bland annat vattenförsörjning och som mottagare av dagvatten och renat spillvatten. Delar av ån, bland annat i staden och vid Ulva, är tillgängliga för allmänhetens fiske. Ån och delar av dess strandmiljöer är också mycket viktiga för landskapsfiskens asp och för häckande och rastande fågel. **Inriktning:** Fyrisån med biflöden, i hela sin sträckning, värnas från all typ av negativ påverkan på vattenkvalitet och ekologisk funktion. Årnas ekologiska status förbättras genom fortsatt arbete med fria vandringsvägar för fisk samt ökade insatser för bl.a. rening och fördröjning av dagvatten. Genom och kring staden (bland annat i Åstråket, i Årike Fyris och upp mot Ulva), längs Librobäcken och i och kring tätorterna Storvreta, Vattholma, Skyttorp, Björklinge och Lövstalöt eftersträvas att utveckla större tillgänglighet till vattnet genom nya vistelseytor och rörelsestråk. Vid lokalisering och utformning av sådana ytor och stråk ska hänsyn tas till störningskänsliga arter (t.ex. utter och störningskänslig fågel). Den rörelsebarriär som ån och dess biflöde Sävjaån utgör bl.a. i Årike Fyris ska överbryggas genom flera gång- och cykelbroar. Se vidare inriktning för Årike Fyris under Föreslaget naturreservat. För Jumkilsån och Sävjaån-Funbosjön se även riksintressebilagan.

Sjöstråket Almunge-Funbo

Det tätortsnära sjörika landskapet mellan Funbo och Almunge är sällsynt ur ett uppsalaperspektiv. Det innehåller exklusiva rekreativvärden för närbelägna orter som är värt att bevara och utveckla. Stråket utgörs av Långsjöarna i Almunge och Länna, Lötsjön, Trehörningen och Ramsen samt mellanliggande småsjöar och vattendrag fram till inflödena i Funbosjön respektive Funboån. Vattensystemet ingår i Fyråsåns avrinningsområde. Sjöarna med omgivning utgör en stor tillgång för tätorterna och boende längs sträckan mellan Funbo och Almunge. Trehörningen har särskilt stor betydelse för det växande Marielund och för friluftsområdet Fjällnora, med stort fokus på skridsko, bad och fiske. Längs de östra delarna av stråket löper Upplandsleden. Fjällnora är även tillgängligt genom vandringleder från Länna. Trehörningen, med en av kommunens populäraste badplatser, är idag hårt belastad av enskilda avlopp. Almunge Långsjön har måttlig, och Funbosjön otillfredställande, ekologisk status och båda sjöarna uppnår ej god kemisk status. **Inriktning:** Stränderna värnas och tillgängliggörs i samband med utbyggnader i omgivningarna och med högst prioritet nära tätorter och andra större utbyggnadsområden, exempelvis Marielund. Genom VA-anslutning från staden förväntas vattenkvaliteten förbättras, inte minst för Trehörningen. För Sävjaån-Funbosjön se även riksintressebilagan.

Fibyån-Vängeån –Hågaån

Vattendraget rinner, huvudsakligen genom jordbruksmark, från Fibysjön till Vårdsätraviken där det mynnar i Mälaren. Fibyån/Vängeån övergår, vid den sänkta Ekeby sjön, till Hågaån. Vattnet är starkt belastat av gödande ämnen och vattenföringen är emellanåt mycket låg, exempelvis i Hågaån under sommaren. Hågaån har måttlig ekologisk status och uppnår inte god kemisk status. Utvecklad tillgänglighet finns idag främst i naturreservaten Hågadalen-Nåsten i söder och Fiby urskog i väster. Mellanliggande jordbrukslandskap erbjuder idag ett mycket begränsat rörelseutrymme för friluftsliv och växt- och djurliv. **Inriktning:** Vattenkvaliteten bör förbättras genom att skapa skyddszoner som samtidigt kan förbättra tillgängligheten till ån, samt att anlägga våtmarker i lågpunkter. Ekeby sjö har potential att utvecklas till en målpunkt för Vänge tätort (ingår i område markerat som Park och natur) och tillgängligheten längs Vängeån bör förbättras.

Särskilt värdefullt vatten

Särskilt värdefulla vatten är vattenområden som är särskilt viktiga på grund av sin vattenkvalitet, för friluftslivet eller för kommunens vattenförsörjning. Dessa vattenområden är:

1. Mälaren
2. Tämnaren
3. Sävjaån-Funbosjön
4. Björklinge-Långsjön
5. Trehörningen
6. Jumkilsån och Siggeforasjön
7. Fyrisån mellan Ulva kvarn och Ekoln
8. Fyrväpplingen

Inriktning

Dessa vattenområden ska särskilt prioriteras i kommunens planerings- och åtgärdsarbete. Arbetet ska syfta till att bland annat minska tillförseln av näringsämnen och miljögifter för att god ekologisk och kemisk vattenstatus ska uppnås. För beskrivning och riktlinjer för objekten 1-4 se riksintressebilagan. För beskrivning och inriktning för objekten 5-7 se Å-stråk och för beskrivning och inriktning för objekt 8 se Stort naturområde.

Åsens grundvatten

Uppsalaåsen löper, mer eller mindre sammanhängande, genom Uppsala kommun i nord-sydlig riktning. Den bildar, tillsammans med Fyrisån och Björklingeån, ett stort Y i landskapet. Den västra skänkeln utgörs av den mäktiga huvudåsen som löper förbi Björklinge och den östra utgörs av den mindre Vattholmaåsen. Den är relativt välbevarad tack vare de talrika fornlämningarna på dess krön. Den nordligaste delen av huvudåsen har de mäktigaste åspartierna, med välutbildade stentorg och strandlinjer, främst i riksintresset Vikstaåsen. Åsen är ett viktigt karaktärsmärke för Uppsala och är mycket betydelsefull, bland annat som naturresurs och för vår natur- och kulturhistoria. Den transporterar och bildar grundvatten genom att rena vatten som filtreras genom åsmaterialet, och är därmed en livlina för hela Uppland. Som linjär struktur har den även en stor friluftspotential, där ett historiskt rörelsestråk än idag kan leda människor vidare ut i landskapet. I Uppsala tätort vilar våra viktigaste monument och kulturskatter tryggt och majestätiskt längs åsens krön; Slottet, domkyrkan och Gamla Uppsala högar. Den höga och genomsläppliga rullstensåsen hyser också naturtyper och arter som är sällsynta i det omgivande flacka slättlandskapet. Stora delar av åsen skyddas som vattenskyddsområde.

Inriktning

Åsen skyddas i sin helhet från all typ av negativ påverkan på grundvattenkvaliteterna. Ingen ny grustäkt tillåts och befintliga täkter efterbehandlas på ett sätt som gynnar natur- och friluftsvärden och skyddar vattenresursen. Nyexploatering på känsliga delar av åsen sker i begränsad omfattning och risk för förorening av dricksvattnet minimeras genom tekniska lösningar, lokal dagvattenrening och stor försiktighet av dem som bor och verkar inom området. Se vidare inriktningar för Gamla Uppsala-stråket och Årike Fyris under Park och närmatur, för Kronåsen under Grön länk och för Högstaåsen under Tätortsnära natur

TRANSPORTINFRASTRUKTUR

Cykelstråk på landsbygden

Avstånden för arbets- och skolpendling med cykel förlängs alltmer och gång- och cykelvägar längs det radiella, statliga vägnätet förbinder därför staden med de närmaste tätorterna på ett avstånd av 15-20 kilometer från resecentrum. Där cykelstråk inte pekats ut finns alternativa cykelvägar.

Inriktning

Gång- och cykelvägar längs det radiella statliga vägnätet ska vara separata från motorfordonstrafik. Gång- och cykelvägar ska finnas inom rimliga cykelavstånd för arbets- och skolpendling. Det innebär normalt till tätorter inom 15-20 km från Uppsala resecentrum. Cykelstråken ska planeras utifrån ett dörr-till-dörrperspektiv och därmed bidra till att länka samman busshållplatser med tätorter och andra målpunkter. Om det är en rimlig lösning kan delar av en statlig väg separeras för gång- och cykel.

Kollektivtrafikstråk

Kollektivtrafikstråken visar den prioriterade kollektivtrafiken utanför staden. Här går en tät och snabb kollektivtrafik som möjliggör alla typer av resande. På lämpliga platser och i anslutning till större hållplatser finns pendlarparkeringar för såväl bil som för cykel.

Inriktning

I de kollektivtrafikstråk som ligger längs statlig väg ska bussens framkomlighet prioriteras så att en konkurrenskraftig restidskvot gentemot bil uppnås till viktiga målpunkter. Större hållplatser med anslutande pendlarparkeringar för bil och cykel bör utformas för att stärka ett dörr-till-dörrperspektiv men också för att möjliggöra en behaglig väntan på buss. Anläggandet av större hållplatser ska så långt möjligt stärka möjligheterna att cykla och gå till hållplatsen.

Brolänk (broreservat)

Generell inriktning

Handlingsfrihet ska hållas för den typ av brolänk som beskrivs under respektive rubrik nedan. Det innebär att exempelvis byggnation av hus eller anläggningar, som riskerar att försvåra senare åtgärder, inte ska tillåtas.

Bro i Kungsängsesplanadens förlängning

En ny förbindelse i detta läge ökar tillgängligheten mellan det växande Kungsängen och södra staden. På så sätt bidrar det till att Kungsängen kan utvecklas till en stadsdel med större andel verksamheter eftersom tillgängligheten ökar. Den möjliggör också en ökad framkomlighet för kollektivtrafik på Islandsbron och för kollektivtrafiken i stort i innerstaden, särskilt till och från resecentrum. En Esplanadbro ska bidra till att säkra en god framkomlighet för kollektivtrafiken samt öka tillgängligheten mellan olika delar av innerstaden samt till södra staden. Utformningen av bron ska säkerställa möjligheter för stadsliv, samt att den inte uppfattas som en gen länk i det övergripande gatunätet för staden.

Ultunalänk

En förbindelse i detta läge ska bidra till att koppla ihop stadens södra och sydöstra delar med varandra och med ett framtida stationsläge vid Bergsbrunna (Uppsala södra). Med den omfattande stadsomvandling som föreslås i programarbetet för Södra staden är länken en förutsättning för tillgängligheten i de södra delarna av staden, för tillgängligheten regionalt och särskilt till och från Stockholmsregionen. Länken går genom ett mycket känsligt område med höga natur- och kulturvärden. Länken ska göra det möjligt för gång- och cykeltrafik samt kollektivtrafik, på ett sätt som minimerar intrånget i natur- och kulturmiljöerna. Utvecklad kollektivtrafik av typ light rail eller spårtaxi gör det möjligt att använda förhållandevis lätta, alternativa brokonstruktioner.

Vägreservat

Generell inriktning

Inom vägreservat ska handlingsfrihet hållas för den typ av vägåtgärder som beskrivs under respektive rubrik nedan. Det innebär att exempelvis byggnation av hus eller anläggningar som riskerar försvåra senare vägåtgärder inte ska tillåtas.

Inriktning för specifika vägreservat

Uppsala södra-E4: an: En kraftig utbyggnad av Sävja och sydöstra staden tillsammans med en utbyggnad av södra staden ger ett behov av att säkra handlingsfrihet för väglänk mellan E4 och väg 255 och vidare kopplat till det stadsstråk som förbinder sydöstra staden med Ultuna-Gottsunda. Ett vägreservat är schablonmässigt inritat. Ett eventuellt behov av och i så fall mer exakt läge för en väg bör utredas i en fördjupad översiktsplan över sydöstra staden.

Vägreservat sydöstra staden: Med ett stationsläge i Uppsala södra (Bergsbrunna) följer en större samhällsutbyggnad i området. Den behöver utredas i en fördjupad översiktsplan, se större utvecklingsområden och stadsnoder. För att försäkra en god tillgänglighet till ett nytt stationsläge för befintliga delar av sydöstra staden samt mellan befintliga och nya delar av densamma krävs ett gent huvudgatunät. För att säkerställa handlingsfrihet bör vägreservat pekas ut tills en fördjupad översiktsplan fastsätter ett övergripande gatunät.

Väg 282: Planerade utbyggnader av stråket fram till Almunge ger ett behov att säkra framkomlighet, tillgänglighet och trafiksäkerhet för gång- och cykeltrafik, kollektivtrafik och övrig fordonstrafik. En förstudie och kompletterande förstudie finns från 2008 respektive 2011. Dessa bör uppdateras efter nytillkomna förutsättningar såsom till exempel pågående och kommande program- och detaljplanarbeten. För att säkerställa en framkomlig och konkurrenskraftig kollektivtrafik och gång- och cykeltrafik bör kommande uppdatering av förstudier tydligt visa hur infrastruktur, trafikering och övrigt byggande bör samspela.

Väg 55: Vägen är hårt trafikerad och en ombyggnad gagnar trafiksäkerhet och framkomlighet. Förstudier finns men dessa är inaktuella och behöver uppdateras i en åtgärdsvalsstudie. En systemstudie är initierad för hur person- och godstransporter kan effektiviseras på kort och lång sikt i öst-västlig riktning norr om Mälaren. Flera sträckor är möjliga, Uppsala-Enköping är en och systemstudien ska klargöra vilken sträckning som är mest lämplig. Det påverkar avgränsningen och inriktningen för kommande åtgärdsvalsstudie. Antingen genomförs en åtgärdsvalsstudie som behandlar transporterna längs väg 55, eller görs en transportslagsövergripande åtgärdsvalsstudie där även spårburen trafik hanteras. Vägen är viktig såväl ur ett lokalt som ur ett regionalt perspektiv. Många människor bor, och verksamheter är lokaliserade, längs vägen. Vid ombyggnad ska åtgärder göras som stärker kollektivtrafikens konkurrenskraft. Det innebär bland annat väl belägna hållplatser med hög standard, pendlarparkeringar för såväl bil som cykel vid strategiska platser samt god tillgänglighet för oskyddade trafikanter till och från hållplats. En ombyggd väg ska också säkerställa tillgängligheten till andra målpunkter längs vägen för oskyddade trafikanter. Se vidare under järnvägsreservat ”ny järnväg Uppsala-Enköping”.

Järnvägsreservat

Generell inriktning

Inom järnvägsreservat ska handlingsfrihet hållas för den typ av vägåtgärder som beskrivs under respektive rubrik nedan. Det innebär att exempelvis byggnation av hus eller anläggningar som riskerar försvåra senare vägåtgärder inte ska tillåtas.

Ostkustbanan: Reservatet ska möjliggöra en utbyggnad av Ostkustbanan söderut från Uppsala C till fyra spår, samt till en station i Uppsala södra (Bergsbrunna). Inom Uppsala kommun möjliggör reservatet två ytterligare spår i huvudsak öster om nuvarande spår. Inom Trafikverket pågår under 2015-2016 uppdatering av det arbete med precisering av riksintresset som påbörjades under 2010. De två kvarvarande enkelspårssträckorna mellan Uppsala och Gävle, i Gamla Uppsala och Skutskär, byggs nu ut till dubbelspår. Utbyggnaden möjliggör ett stationsläge i Gamla Uppsala. Därmed bedöms kapaciteten på denna sträcka vara tillgodosedd. För norra infarten, Uppsala C till där Dalabanan viker av, kvarstår reservat för ett tredje spår samt planfri koppling till Dalabanan. Järnvägsreservatet ska säkra en tillräcklig kapacitet på banan för en trafikering som möter kommande resandebehov samt integrerar Uppsala med Stockholmsregionen. Ett ianspråktaget reservat skapar förutsättningar för Uppsala stad att utvecklas till en nordlig nod i Stockholmsregionen samtidigt som det säkrar tågtrafiken norrut i landet.

Dalabanan: Reservatet ska säkerställa en utbyggnad av Dalabanan samt stationer för resandeutbyte vid Börjetull, i Vänge och i Järlåsa. Reservatet ska möjliggöra en utvecklad pendeltågstrafik mellan Uppsala och Sala med nya uppehåll och en konkurrenskraftig tidtabell. Det innebär dubbelspår eller partiella dubbelspår. Handlingsfrihet för ett stationsläge vid Börjetull bör finnas kvar som en möjlighet att hantera kapacitetsbrister i Uppsala C. En åtgärdsvalsstudie för tillgängligheten mellan Vänge och Uppsala pågår under 2015 och ska klargöra förutsättningarna och anspråken på en konkurrenskraftig kollektivtrafik för sträckan Vänge-Uppsala med hänsyn till hela stråket Uppsala-Sala.

Ny järnväg Uppsala-Enköping: Reservatet ska säkerställa utrymme för en ny järnväg mellan Uppsala och Enköping. Reservatet ska möjliggöra effektivare förbindelser i östlig, västlig riktning norr om Mälaren för såväl gods- som persontransporter. Ur ett storregionalt Stockholm-Mälaregionsperspektiv finns ett flertal möjliga sträckningar för detta ändamål och där Uppsala-Enköping är en. En systemstudie pågår under 2015 med intressenter från regioner och kommuner norr om Mälaren. Den ska klarlägga vilken alternativ sträckning som är mest lämplig. Reservatet ska ge handlingsfrihet för utveckling på lång sikt. För utveckling i ett närmare tidsperspektiv, se också vägreservat för väg 55. Med en ny järnväg mellan Uppsala och Enköping bör det följa en trafikering som säkerställer storregionala transporter mellan de större städerna och mål- och bytespunkterna i Stockholm-Mälaregionen, Arlanda och norra Storstockholm. Med betydligt snabbare persontransporter bidrar järnvägen till att vidga de funktionella arbetsmarknaderna och stärka en flerkärnig utveckling i Stockholm-Mälaregionen. Samtidigt ges kollektivtrafiken konkurrenskraft stärkas gentemot bilen. Det innebär att reservat för nya stationslägen (Stenhagen, Skärfelten/Ramsta) utgår.

Lännabanan: Reservatet ska möjliggöra snabbspårväg/lätt järnväg mellan Uppsala C och Bärby/Gunsta. Reservatet har därmed förkortats gentemot gällande översiktsplan, där Lännabanan var utpekad ända fram till Almunge. Längs reservatet är avsikten att hålla öppet för åtgärder som möjliggör framtida linjetrafik efter planperioden. Fortsättning österut till fram mot Länna kan vara en möjlighet, men då i gemensam korridor med väg 282 (Se vägreservat väg 282).

Stationsreservat

Stationslägen vid Bergsbrunna (ostkustbanan), i Börjetull, Vänge och Järlåsa längs Dalabanan är markerade som reservat. Förutsättningar för ett tåguppehåll i Vänge utreds under 2015. Ytterligare stationslägen på Dalabanan, med uppehåll för pendeltåg med en konkurrenskraftig tidtabell, kräver sannolikt större kapacitetshöjande åtgärder på Dalabanan och kan bli aktuellt under senare delen av planperioden.

Inriktning

Handlingsfrihet bör behållas för att etablera stationer med tåguppehåll vid Bergsbrunna, i Börjetull, Vänge och Järlåsa. Handlingsfrihet för ett nytt stationsläge bör behållas på den plats som är utpekad i den fördjupade översiktsplanen för Storvreta.

Logistikpunkt tåg och järnvägsdepå

Mark för omlastningsterminal för gods till och från järnväg finns markerat vid verksamhetsområdena söder om Storvreta samt söder om Bergsbrunna. Platserna kombineras med möjliga platser för järnvägsdepåer. Omlastningsplats och plats för uppställning av järnvägsfordon finns också vid existerande bangård i Boländerna.

Inriktning

Tillräcklig yta för ovanstående behov ska reserveras. För läget vid Storvreta bör mark också säkras för järnvägsdepå för höghastighetsjärnväg.

Trafikplats E4

Långsiktigt reservat för en trafikplats behövs bland annat för att ha kvar handlingsfriheten att hantera ökade tillgänglighetsbehov på grund av större befolkning och sysselsättning inom staden.

Inriktning

Kommande planering får tydliggöra behov av trafikplats och i så fall omfattning av trafikplats.

Flygplats

Ärna flygplats utgör riskintresse för totalförsvaret och för civil flygverksamhet. Tillstånd finns sedan 2014 att bedriva civil luftfart vid flygplatsen.

Inriktning

Kommunen ska i sin planering säkerställa att riksintresset kan bestå.

TEKNISK ANLÄGGNING

Återvinningscentral

Det finns åtta återvinningscentraler i kommunen. På dessa är det möjligt att lämna allt från grov- och elavfall till farligt avfall, textilier och återanvändbara produkter. För att möta behoven hos en växande befolkning krävs både fler återvinningscentraler och ombyggnationer av de befintliga. En kretsloppspark är en återvinningscentral med särskilt fokus på återanvändning. **Inriktning:** Tre nya återvinningscentraler säkras i staden, placerade i Gränby, Fyrislund och Gottsunda. Återvinningscentralen i Gränby utvecklas till en kretsloppspark. Återvinningscentralerna i Fyrislund och Gottsunda utvecklas med flexibilitet för att kunna utvecklas till kretsloppsparkar om efterfrågan finns.

Ny vattentäkt

För stadens expansion behövs ytterligare vattentäkter. Lämpliga områden för nya vattentäkter ligger norr om Uppsala vid Svista och Fullerö där kommunen förvärvat mark för detta ändamål. **Inriktning:** Nya vattentäkter i Svista och Fullerö säkras.

Vattenverk

Idag finns det två vattenverk i Uppsala kommun: Bäcklösa och Gränby. Här behandlas vatten som distribueras inom Uppsala stad och kransorter kopplade till stadens dricksvattensystem. **Inriktning:** Expansion av Gränby vattenverk säkras för kommunens fortsatta utveckling. Ett nytt vattenverk planeras och ska lokaliseras på lämplig plats mellan vattentäkterna och staden.

Reningsverk

Spillvatten från Uppsala stad och kransorter kopplade till stadens spillvattensystem behandlas i reningsverket vid Kungsängen. Det finns tillräcklig kapacitet i reningsverket för att möta kommunens utveckling. Reningsverket är placerat i stadens lågpunkt dit alla stadens spillvattenledningar leder. Vid en ny lokalisering av reningsverket är det därför oundvikligt att omfattande anläggningar i form av pumpstationer, bassänger och högflödesrening måste ligga inom nuvarande fastighet. Det är stor risk att det uppstår svårlösta konflikter med en verksamhet som inte går att flytta utan enorma kostnader om bostäder tillåts alltför nära reningsverket. **Inriktning:** Kungsängsverkets strategiska lokalisering säkras i kommunens framtida utveckling. Bostäder tillåts därför inte i nära anslutning till den. Plats för nytt eller kompletterande reningsverk ska utredas med inriktningen att klara kapacitetsbehoven, möjliggöra synergier med andra system och hålla nere konflikter med annan markanvändning

Avfallsanläggning

Uppsalas avfallsanläggning är strategiskt lokaliserad vid Hovgården. Lokaliseringen är sannolikt den enda möjliga i kommunen. Det finns en stor risk att det uppstår mycket svårlösta konflikter mellan bostäder och den verksamhet som bedrivs inom fastigheten om bostäder tillåts alltför nära avfallsanläggningen.

Inriktning: Hovgårdens strategiska lokalisering säkras i kommunens framtida utveckling. Bostäder tillåts inte i nära anslutning till den.

Medskick från hållbarhetsbedömningen

- Planen har som tydligt mål att rikta förändringstrycket in mot staden och på så sätt hindra en utspridning av bebyggelsen. Detta är bra eftersom sådan utspridd bebyggelse är dyr, svår att försörja med samhällsservice och har påverkan på till exempel landskapskaraktären och flera ekosystemtjänster.
- Förtätningen av staden kommer inte att kunna genomföras utan en bred förståelse bland medborgare och beslutsfattare för motiven bakom strategin, och med de avfärdade alternativa strategierna tydligt förklarade. För att förebygga eller begränsa de möjliga negativa konsekvenserna av en förtätning av bebyggelsen behövs bra beslutsunderlag. Ett förslag är att sociala konsekvensanalyser alltid görs när områden ska utvecklas.
- Social infrastruktur som skolor och möteslokaler är viktiga för att skapa bra levnadsförhållanden. Det är viktigt att sådana behov får plats tidigt i planeringen och att sista-minuten-lösningar undviks.
- Staten, landstinget och kommunen behöver vara överens om exempelvis transportsystemets utveckling. Viktiga företag behöver engageras tillsammans med kommunen så att båda partner tjänar på att vara med, och marknadens kraft behöver utnyttjas. Kommunen bör tidigt initiera och sedan upprätthålla en dialog om översiktsplanens inriktning med de viktigaste aktörerna.

Dialogfrågor till samråd

KULTURMILJÖ

Uppsala kommun är i många stycken ett unikt kulturlandskap med komplexa och täta kulturmiljöer som uttrycker sociala, politiska, ekonomiska, religiösa och kulturella för-hållanden igår och idag. Det avspeglas i att Riksantikvarieämbetet har pekat ut 18 områden som riksintresse för kulturmiljövården i kommunen (se vidare i del B: Ställningstaganden till riksintressen).

Kommunen har för egen del pekat ut vissa områden som särskilt värdefulla ur ett lokalt kulturmiljöperspektiv. Inom dessa kulturmiljöområden finns på landsbygden även så kallade värdekärnor utpekade, som särskilt väl illustrerar området kulturhistoriska innehåll. För Uppsala stad finns ett antal miljöer utpekade som särskilt värdefulla se karta xy. Dessa ställningstaganden redovisas i översiktsplan 2010 och föreslås preliminärt kvarstå, med följande modifieringar:

- Funbo kyrkomiljö: hänsynsområdet utvidgas i enlighet med den fördjupade översiktsplanen för Funbo (redan beslutat av kommunfullmäktige 2011)
- Lännabanan: Införlivas i sin helhet från stadsvävens gräns och till Faringe. (redan beslutat av kommunfullmäktige 2011 avseende delen genom den fördjupade översiktsplanen för Funbo)

De kommunala kulturmiljöområdena framgår av karta **x och y**. Kommunen arbetar med att ta fram ett kulturmiljöprogram med förnyade ställningstaganden.

Inriktning

Den generella inriktningen är att upprätthålla och varsamt utveckla den lokala historiska kulturmiljön och göra den tillgänglig. I samband med initiativ till väsentliga förändringar inom kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer, bör det klargöras i vilken utsträckning objekten är skyddsvärda. Inom de kommunala kulturmiljöområdenas värdekärnor bör nybebyggelse endast tillkomma i en omfattning som är lämplig med hänsyn till kulturmiljön och lokaliseras till befintliga byar eller bebyggelsemiljöer alternativt till lägen som liknar de traditionella tomtplatserna. Nya bostadshus bör inte tillkomma i enskilda gårds- eller torpmiljöer av stort kulturhistoriskt värde.

Karta x: Kommunala kulturmiljöområden

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

Karta y: Kommunala kulturmiljöområden

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

HÅLLBARHETSBEDÖMNING

Samlad bedömning – Hur väl bidrar översiktsplanen till hållbar utveckling?

Sammantaget är bedömningen att planen med de principer och inriktningar som anges lägger en god grund för att Uppsala fram till 2050 ska kunna röra sig betydligt mot de mål som satts upp för planeringen och att den därför kommer att kunna bidra till hållbar utveckling. Det dominerande skälet till denna bedömning är att den process som lett fram till samrådsförslaget har präglats av ett stort antal omtag och avstämningar såväl internt som externt, och att planen därför präglas av ett konsekvent tänk, väl i linje med dominerande tankemodeller kring hållbar utveckling i kommuner.

Planens samlade bidrag till att funktionella samband stärks och utvecklas bedöms som gott. Denna bedömning bygger på att en kombination av de styrmedel som ingått i trafikanalyserna införs, och att biltrafiken därmed inte ökar så kraftigt som befolkningstillväxt och ökad disponibel inkomst annars skulle medföra. Bedömningen bygger också på att kommande planering och beslutsfattande sker i linje med planens intentioner.

Planen har höga ambitioner när det gäller att skapa attraktiva miljöer för såväl boende som verksamma, och de inriktningar som definieras måste sägas ligga väl i linje med de ambitionerna. Dock bedöms planens samlade bidrag till skapande av attraktiva miljöer som måttligt på grund av de stora utmaningarna som förtätning och trafikökning har på rekreation, biologisk mångfald, buller, luftkvalitet och risken för påverkan på hälsan hos känsliga grupper.

Risken för negativ påverkan på existerande värden är med nödvändighet stor med den starka befolkningstillväxt som ligger framför kommunen, inte minst när det gäller förtätningens konsekvenser i den existerande bebyggelsen. Indirekt påverkar detta möjligheterna att skapa attraktiva miljöer för de boende. Det är dock positivt att planen så tydligt tar ställning mot en expansion av stadsbyggandet ut på slätten. På detta sätt behålls Uppsalas tydliga karaktär av ”staden på slätten”, samtidigt som stora värden i det omgivande landskapet kan värnas och utvecklas till gagn för ekosystem och biologisk mångfald, samt alla de Uppsalabor och besökare som nyttjar landskapet idag. När det gäller kulturmiljön är bedömningen planens ambitioner är höga och artikulerade, men att det förhållningssätt till kulturmiljö och arkitektoniska som ska präglade kommande planering och beslutsfattande ytterligare behöver tydliggöras genom hela planen, i första hand i planbeskrivningen.

Både genomförbarhet och ekonomiska konsekvenser framstår som hanterbara utmaningar, även om stor medverkan från ett antal andra aktörer (i första hand staten och landstinget) kommer att krävas för att transportsystemets funktion ska hållas hög och dess och miljöpåverkan minska i riktning mot nivåer nära noll år 2050. Frågor kring marknadens villighet att bygga i linje med planen finns, och riktade analyser kring just detta kan vara motiverade framöver.

Den stora utmaningen för Uppsala de kommande åren blir att ge planen den tyngd och naturliga plats i det kommunala beslutsfattandet som den måste ha för att målen ska kunna uppnås. Det är i efterföljande planering (fördjupade översiktsplanering, områdesprogram, detaljplaner), i bygglovsprövning, i beslut och genomförande av investeringar i infrastruktur för transporter och tekniska system, och i näringslivets investerings- och lokaliseringsbeslut som planens genomförande i praktiken kommer att ske – om summan av alla dessa steg, justeringar och tillägg till staden och kommunen i tillräcklig utsträckning ligger i linje med planens inriktningar och intentioner har kommunen stora möjligheter att röra sig mot de mål som satts upp för 2050, till gagn för såväl Uppsalaborna som världen i stort.

ÖVERSIKTSPLANENS SAMLADE KONSEKVENSER OCH BIDRAG TILL HÅLLBAR UTVECKLING

Översiktsplanens samlade konsekvenser och bidrag till hållbar utveckling sammanfattas översiktligt i Tabell 4 nedan. Mörkt grön färg indikerar mycket positiva egenskaper, ljus grön färg positiva egenskaper och grå färg begränsade eller dåliga egenskaper.

Tabell 1. Sammanfattning av översiktsplanens samlade konsekvenser och bidrag till hållbar utveckling

	Översiktsplan 2016	Osäkerheter i bedömningen	Krav på efterföljande planering för att målen ska kunna nås
Funktionella samband	Planen har <u>höga och tydliga ambitioner</u> , och ställningstaganden och inriktningar i linje med dessa ambitioner. Strukturbilderna är utvald baserat på goda funktionella egenskaper, i första hand för transportsystemet, men dess goda egenskaper är beroende av kraftfulla styrmedel	Kommunens rådighet över styrmedel i transportsystemet är mycket begränsade. Deltagandet på arbetsmarknadens påverkar förutsättningarna för social utveckling i linje med planen, men kommunen saknar rådighet över regler som styr arbetsmarknadens funktion.	Tydlighet och likriktning i kommunens planering och efterföljande beslut om investeringar – alla delar av kommunens organisation måste sträva mot samma mål. Tydliga besked från staten rörande kommande investeringar i Ostkustbanan och ny station i Bergsbrunna.
Skapande av attraktiva miljöer	Planen har <u>goda förutsättningar att bidra till att attraktiva miljöer</u> skapas för både invånare och verksamma. Förtätningen ger många fördelar, men risker finns kopplade till hälsa och goda levnadsmiljöer i övrigt.	Frågetecken finns kring hur väl efterföljande planering klarar att följa planens intentioner. Marknadsförutsättningarna för att skapa de täta stadsmiljöerna som eftersträvas är svåra att bedöma.	Framtagande av breda beslutsunderlag i planering och investeringsbeslut, med riktade konsekvensbedömningar som belyser frågor och perspektiv som annars riskerar att förbises.
Påverkan på existerande värden	Planen har <u>tydliga förhållningssätt till skydd och utveckling av existerande värden</u> . Men risken för negativ påverkan är med nödvändighet stor med den starka befolkningstillväxt som ligger framför kommunen. Det blir betydande lokal påverkan vid stadsnoder samt i sydöstra staden (Bergsbrunna/Sävja)	Frågetecken finns kring hur väl efterföljande planering klarar att följa planens intentioner. Den exakta utformningen av enskilda byggnader, kvarter och områden kommer att avgöra omfattningen av den negativa påverkan.	Tydlighet och likriktning i kommunens planering och efterföljande beslut om investeringar – alla delar av kommunens organisation måste sträva mot samma mål.
Ekonomiska konsekvenser	Planens ekonomiska konsekvenser i termer av <u>kommunala kostnader är måttliga eller höga</u> , beroende på vilken av strukturbilderna som dominerar den fysiska strukturen.	Stora osäkerheter föreligger kring möjligheten att skapa exploateringsintäkter, samt kostnadsfördelningen mellan olika aktörer för en eventuell utveckling av ett stationsläge i Bergsbrunna.	Stor vikt behöver fästas vid de inriktningar som planen har. Enskilda vägvalsbeslut och ställningstaganden av strukturerande karaktär behöver bedömas ekonomiskt och kopplas till möjliga utfall i termer av exploateringsintäkter och driftskostnader
Genomförbarhet	Planens <u>genomförbarhet ligger är osäker eller god</u> , beroende på valet av strukturbild. Enkärnig struktur framstår som en mer robust strategi än Flerkärnig, ur ett genomförandeperspektiv	Osäkerheter finns kring kommunens förmåga att få staten, landstinget och marknadens aktörer att besluta och investera i linje med planens mål och intentioner.	Tydlighet kring planens mål, ställningstaganden och inriktningar i kommunens kommunikation med andra aktörer, så att alla centrala aktörer får möjlighet anpassa sina beslut till planen.

GENOMFÖRANDE

Översiktsplanen kommunicerar kommunens viljeinriktning och fungerar som vägledning för efterföljande beslut och handlingsinriktningar. Planen ger både kommunen och andra aktörer möjlighet att prioritera de viktigaste frågorna för den långsiktiga utvecklingen

Kommunen har det yttersta ansvaret för bebyggelseutvecklingen och den fysiska samhällsplaneringen. Kommunen har dock inte ensam rådighet över genomförandet av översiktsplanens inriktning. Det är många som måste medverka och samverka för att översiktsplanens intentioner ska kunna förverkligas.

Sammanfattningsvis kan översiktsplanering påverka samhällsutvecklingen på olika sätt:

För det första fattar olika *myndigheter beslut* med stöd av översiktsplanen. Exempelvis ger översiktsplanen vägledning för efterföljande beslut om detaljplaneläggning och bygglov enligt plan- och bygglagen.

För det andra vidtar *kommunen egna aktiva åtgärder* i enlighet med översiktsplanens intentioner. Det handlar om att underlätta för att rätt saker inträffar vid rätt tidpunkt och på rätt plats utifrån ett helhetsperspektiv. Ett exempel är en genomtänkt markpolitik, det vill säga markförvärv och -försäljningar samt markförvaltning och markutveckling som stärker förutsättningarna för att klara både tillväxttrycket och kvaliteter i den byggda miljön.

För det tredje handlar det om *kommunikation och samverkan*. En konsekvent och transparent kommunikation av översiktsplanens intentioner, motiv och riktlinjer bidrar till att nå de uppsatta målen. På så sätt påverkas olika aktörer, exempelvis exploatörer och markägare, att ta egna initiativ i enlighet med planens intentioner. Det är kommunens ansvar att driva och samordna förverkligandet av översiktsplanen. Det innebär dock inte att kommunen ensamt har ansvaret för genomförandet. Byggd miljö tillkommer huvudsakligen genom privata investeringar. Även offentliga aktörer så som landstinget, våra båda universitet och trafikverket har en stor direkt påverkan på samhällsbyggandet. Därför behövs samverkan mellan berörda aktörer inom många olika områden.

För det fjärde handlar det om systematisk *uppföljning*, det vill säga återkoppling om kommunala beslut, andra viktiga aktörers agerande samt hur den byggda miljön med mera faktiskt förändras. Genom en utvecklad uppföljning kan översiktplanen hållas aktuell och rätt åtgärder vidtas inom ramen för kommunens löpande mål- och budgetprocess.

Genomförandeavsnittet kommer att utvecklas och fördjupas till nästa version av planförslaget (den så kallade utställningen), bland annat med utgångspunkt från de remissvar som kommer in under samrådet på avsnittet *Mål för Uppsalas långsiktiga utveckling*. Fokus kommer att ligga på de tre sistnämnda påverkansfunktionerna, det vill säga hur kommunen och andra aktörer - var för sig och tillsammans - kan arbeta proaktivt för att nå den önskade utvecklingen.

Då behöver nyckelfrågor och ansvar klargöras, med betoning på principiella frågor. Mer kortsiktiga åtaganden och prioriteringar tas upp för separata beslut i kommunfullmäktige i samband med att översiktsplanen antas och därefter löpande i mål- och budgetprocessen.

Det behövs också riktlinjer för vilka generella exploateringsvillkor som ska gälla, som underlag för genomförandeavtal mellan kommun och exploatör i samband med detaljplaneläggning. Det handlar bland annat om principer för marköverlåtelse och fördelning av exploateringskostnader.

Särskild uppmärksamhet behöver ägnas de kommunalekonomiska frågorna. Befolkningsökningen har under lång tid kunnat ske med begränsade kommunala investeringar i bland annat infrastruktur, men kommer nu att kräva större så kallade tröskelinvesteringar. Samtidigt kommer kommunens skattefinansierade investeringsutrymme sannolikt att vara mycket begränsat de närmaste 10-15 åren. Det innebär att alternativa finansieringskällor behöver sökas, exempelvis medfinansiering från fastighetsägare och exploatörer. Vissa större investeringar kan behöva skjutas till perioden efter 2030. Behovet ökar också av en samordnad investeringsplanering med ett tydligt etapptänkande och prioriteringar mellan utbyggnadsområden.

Dialogfrågor till samråd

UNDERLAGSRAPPORTER

(Lista)

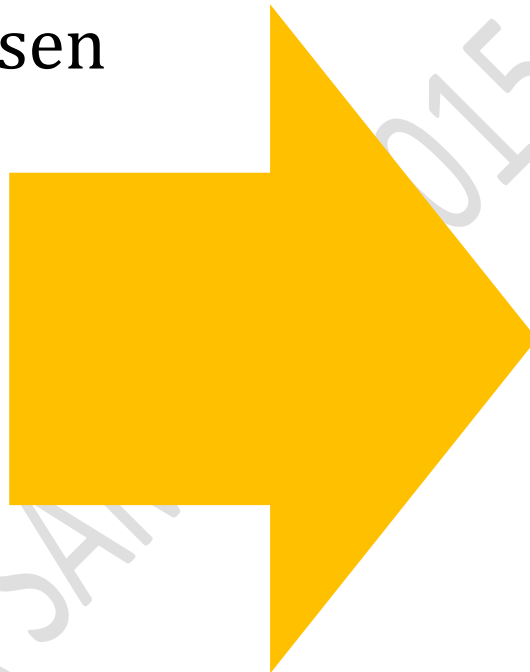
INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

KSN-2014-1327

2015-08-18

Översiktsplan för Uppsala kommun 2016 – samrådsförslag

DEL B:
Riksintressen

Innehåll

1 INLEDNING.....	sid 7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Riksintressen ifrågasätts nationellt.....	7
1.3 Processen kring ändringar av gränser för kulturmiljövårdens riksintressen i Uppsala kommun.....	8
1.4 Bättre riksintressebeskrivningar i översiktsplanen.....	9
1.5 Uppsala kommuns redovisning och hantering av riksintressen.....	9
1.6 Sammanfattande kommentarer angående planerade projekt där riksintressen berörs och där kommunen ger förslag till utvecklade synsätt.....	10
2 RIKSINTRESSEN.....	sid 12
2.1 Kulturmiljövård.....	12
2.1.1 Uppsala stad. C 40	
2.1.2 Bennebols och Vällnora bruk. C 34	
2.1.3 Bladåkers centralbygd. C 32	
2.1.4 Bladåkers skogsbygd. C 33	
2.1.5 Bälinge mossar. C 28	
2.1.6 Gamla Uppsala samt Fyrsisåns och Björklingeåns dalgångar. C 30	
2.1.7 Hågaåns dalgång. C 39	
2.1.8 Långhundraleden. C 41	
2.1.9 Rasbo – Funbo. C 37	
2.1.10 Skuttungeby. C 29	

- 2.1.11 Sätuna. C 27
- 2.1.12 Sävaåns dagång. C 42
- 2.1.13 Trätmot. C 31
- 2.1.14 Uppsala-Näs. C 43
- 2.1.15 Uppsala slätten och Jumkilsåns dalgång. C 35
- 2.1.16 Vaksala. C 36
- 2.1.17 Viks slott och Balingsta. C 44
- 2.1.18 Åland. C 38

2.2 Naturvård/Natura 2000.....122

- 2.2.1 Tämnaren och Sörsjön. N 15
- 2.2.2 Vikstaåsen. N 16
- 2.2.3 Andersby ängsbackar. N 21
- 2.2.4 Ryggmossen. N 23
- 2.2.5 Vissjön. N 24
- 2.2.6 Björklinge-Långsjön. N 25
- 2.2.7 Jumkilsåns dalgång. N 26
- 2.2.8 Fiby urskog. N 27
- 2.2.9 Harparbol lund. N 30
- 2.2.10 Almungemassivet. N 31
- 2.2.11 Vällenområdet och Bennebol. N 32
- 2.2.12 Lunsen. N 44
- 2.2.13 Rungarn. N 48
- 2.2.14 Aspbladsmossen. N 50
- 2.2.15 Degermossen. N 52
- 2.2.16 Frötunaviken. N 59
- 2.2.17 Faringe. N61
- 2.2.18 Långbergsbacken. N 63

- 2.2.19 Ekeby-Ånge. N65
- 2.2.20 Örby. N 66
- 2.2.21 Kungshögarna. N 68
- 2.2.22 Styggkärret. N 71
- 2.2.23 Fäbodmossen. N 72
- 2.2.24 Knutby. N 73
- 2.2.25 Hosjön med kringliggande våtmarker. N 74
- 2.2.26 Ulvsbygden. N 75
- 2.2.27 Hågahögen. N 76
- 2.2.28 Uppsala-Näsdalen. N 77
- 2.2.29 Ultuna källa/Ultuna källor. N 78
- 2.2.30 Natura 2000 Aspbladsmossen
- 2.2.31 Natura 2000 Björnsundet-Storkärren
- 2.2.32 Natura 2000 Bokaren
- 2.2.33 Natura 2000 Bäcklösa
- 2.2.34 Natura 2000 Dammen-Edsjön
- 2.2.35 Natura 2000 Degermossen
- 2.2.36 Natura 2000 Ekdalen
- 2.2.37 Natura 2000 Ekeby-Ånge
- 2.2.38 Natura 2000 Faringe
- 2.2.39 Natura 2000 Fiby urskog
- 2.2.40 Natura 2000 Fullerö backar
- 2.2.41 Natura 2000 Fäbodmossen
- 2.2.42 Natura 2000 Gåsholmen
- 2.2.43 Natura 2000 Harparbol lund
- 2.2.44 Natura 2000 Hästhagen.-Kilholmen
- 2.2.45 Natura 2000 Högstaåsen
- 2.2.46 Natura 2000 Knutby
- 2.2.47 Natura 2000 Kroppsjön

- 2.2.48 Natura 2000 Kärr norr om Sjödyn
- 2.2.49 Natura 2000 Lena-Husby
- 2.2.50 Natura 2000 Lunsen
- 2.2.51 Natura 2000 Ola skifte
- 2.2.52 Natura 2000 Oxkällan
- 2.2.53 Natura 2000 Pansarudden
- 2.2.54 Natura 2000 Ramsens västra strand
- 2.2.55 Natura 2000 Ryggmossen
- 2.2.56 Natura 2000 Rytthagen
- 2.2.57 Natura 2000 Siggefora ledningsgata södra
- 2.2.58 Natura 2000 Stigsbo rödmosse
- 2.2.59 Natura 2000 Storskogen
- 2.2.60 Natura 2000 Styggkärret
- 2.2.61 Natura 2000 Sävjaån-Funbosjön
- 2.2.62 Natura 2000 Tjäderleksmossen
- 2.2.63 Natura 2000 Tämnaren öst
- 2.2.64 Natura 2000 Uppsala kungsäng
- 2.2.65 Natura 2000 Viksta stentorg
- 2.2.66 Natura 2000 Wik
- 2.2.67 Natura 2000 Örby
- 2.2.68 Natura 2000 Östra Nästen

2.3 Totalförsvarets militära del.....174

- 2.3.1 Totalförsvarets militära del
- 2.3.2 Uppsala övningsplats

2.4. Transportinfrastruktur.....177

Vägar av riksintresse

- 2.4.1 E4 Helsingborg-Haparanda
- 2.4.2 Väg 600 – Uppsala flygplats
- 2.4.3 Väg 55 Norrköping-Uppsala
- 2.4.4 Väg 72 Sala-Uppsala
- 2.4.5 Väg 288 Uppsala-Hargshamn
- Järnvägar av riksintresse
- 2.4.6 Ostkustbanan
- 2.4.7 Dalabanan
- 2.4.8 Uppsala C
- 2.4.9 Uppsala bangård
- 2.4.10 Uppsala/Ärna flygplats

2.5 Mälaren med öar och strandområden (MB 4:2).....183

2.6 Yrkesfisket (MB 3:5).....184

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

1 INLEDNING

Riksintresse i Sverige är mark- eller vattenområden som anses **viktiga ur en nationell synvinkel** och som därför **långsiktigt ska skyddas** mot åtgärder som påtagligt kan skada det värde som konstituerat riksintresset.

Riksintressen skyddas enligt hushållningsbestämmelserna i **3 och 4 kap i miljöbalken**. Riksintressen kan bland annat utgöras av orörda naturtillgångar, kulturhistoriska miljöer, energiförsörjning och kommunikationer.

Riksintressen och innebörden av dessa preciseras i dialog mellan stat och kommun och **redovisas i översiktsplanen**. Riksintressen bevakas av länsstyrelsen och får inte skadas påtagligt av exempelvis nya byggprojekt.

1:1 Bakgrund

Miljöbalkens hushållningsbestämmelser om riksintressen infördes parallellt med plan- och bygglagen 1987, då det beslutande ansvaret för detaljplanering överfördes från länsstyrelse till kommun. Med det utökade kommunala planansvaret följde en skyldighet att verka för en god hushållning av mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt. Att föra in nationella prioriteringar i den lokala markplaneringen var ett av huvudsyftena med hushållningsbestämmelserna. Delegeringen av planansvaret byggde bl.a. på att kommunen, i en aktuell översiktsplan, kom överens med länsstyrelsen om hur bl.a. riksintressen skulle tillgodoses. Om kommunen i sin planering inte tillgodosåg dessa i lagen angivna intressen gavs staten möjlighet ingripa. Utöver de statliga ingripandegrunderna angavs ett väl utvecklat system för kunskapsförsörjning som en förutsättning för att reglerna skulle få avsedd verkan.

Hushållningsbestämmelsens syfte är att främja en hållbar utveckling genom att hushålla med långsiktiga och för landet väsentliga värden som inte kan tänkas bli tillräckligt beaktade utan stöd av en lag. I Sverige har Boverket det övergripande ansvaret vad gäller riksintressen. Enligt en förordning är det ett antal centrala förvaltningsmyndigheter som har ansvaret att bedöma vilka mark- eller vattenområden som ska betraktas som riksintresse. Kommunerna ska sedan i sina översiktsplaner visa hur man ska tillgodose riksintressena enligt Miljöbalken 3 och 4 kap.

Avvägning mellan riksintressen och nya riktlinjer för hur de ska tillgodoses kan bara göras vid en revidering av översiktsplan, där PBLs regler om samråd, miljöbedömning och utställning följs.

1.2 Riksintressen ifrågasätts nationellt

Att utse ett riksintresse är samma sak som ett statligt anspråk på markanvändningen, vilket bekräftas först när det testas i samhällsplaneringen. Den första prövningen sker när kommunen gör sin översiktplan. Kommer inte kommunen och länsstyrelsen överens ska det framgå av översiktsplanen. Men det är inte förrän i en rättslig prövning som riksintressets status bestäms. Det kan ske till exempel vid länsstyrelsens överprövning av detaljplanen.

Riksintressena med beskrivningar och gränsdragningar kom till på 1980-talet. Under senare år har kritik framkommit på såväl kommunal som på nationell nivå. Den har bland annat gällt gränsdragning, otydlig underlagsmaterial, bristfälliga dialoger mellan stat och kommun med mera. Det har även framförts kritik att riksintressena är för många och för omfattande för att kunna försvara och utveckla i planeringssammanhang. Flera städer och kommuner har också sett riksintressena som problem i stället för som resurser när staden expanderar.

Denna kritik har lett till att regeringen 2013 beslutade att göra en översyn av miljöbalkens bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden i 3 kap. miljöbalken. Utredaren ska föreslå sådana ändringar som ger ett system för hushållning med mark- och vattenområden, och särskilt områden av riksintresse, som är ändamålsenligt, anpassbart över tiden, fokuserat på väsentliga och aktuella behov och som inte leder till onödiga inskränkningar i användningen av mark- och vattenområden eller för planeringen av sådan användning. Utredaren ska med förtur behandla frågan om bostadsförsörjning i relation till riksintresssystemet och utveckla ett system där det kan göras avvägningar mellan olika riksintressen och behov av bostadsförsörjning. Uppdraget ska slutredovisas den 1 december 2015. Även Sveriges Kommuner och Landsting har kritiskt granskat hanteringen av riksintressen och även kommit med förslag till förbättringar.

Vad beträffar kulturmiljövårdens riksintressen har Riksantikvarieämbetet genomfört ett tvåårigt utvecklingsprojekt, *Kulturmiljövårdens riksintressen*, som bland annat resulterat i en handbok som stöd för länsstyrelserna i sitt arbete med rådgivning och stöd till kommunerna. Handboken fungera även bra för kommunens handläggare av planer och bygglov. Som en följd av denna utveckling har flera länsstyrelser, bland annat i Uppsala län (2012-14) genomfört en i hög grad nödvändig översyn av riksintressena med förslag till omarbetade texter och ändrade gränsdragningar.

1.3 Processen kring ändringar av gränser för kulturmiljövårdens riksintressen i Uppsala kommun

Länsstyrelsens översyn av riksintressen för kulturmiljövården i Uppsala kommun med förslag till reviderade texter har legat till grund för dialogen mellan kommunen och länsstyrelsen. För de riksintressen som ligger utanför Uppsala stad har texterna i skrivande stund inte antagits av Riksantikvarieämbetet. För riksintresset Uppsala stad tog länsstyrelsen fram ett fördjupat kunskapsunderlag (Länsstyrelsens meddelandeserie 20014:1). I rapporten delas riksintresset upp i olika tema *Centralkmakten, Domkyrkostaden, Lärdomsstaden och Stadens framväxt och struktur*. Detta tillvägagångssätt i kombination med berättelsemetoden ger ökad tydlighet och därmed en bättre förståelse för värdena vid kommunens hantering av detaljplaner och bygglovfrågor.

Eftersom nu gällande värdebeskrivningar och gränser anses otydliga välkomnade kommunen detta underlag. Däremot redovisade kommunen en avvikande inställning till temat *Stadens struktur*. Kommunen menade att delar av dessa värden är svåra att vid handläggning enligt plan- och bygglagen försvara som intressanta ur rikets synvinkel. Dessutom menade kommunen att ett alltför brett perspektiv på riksintresset Uppsala stad riskerar att undergräva statusen för detsamma i stället för att, stärka förtroendet och förståelsen i dialogen mellan tjänstemän, politiker och medborgarna för

riksintresset Uppsala stad. I kommunens aktualitetsförklaring av översiktsplan 2010 (KF 2014-05-26) föreslogs därför en snävare gränsdragning för riksintresset Uppsala stad.

I länsstyrelsens fördjupade kunskapsunderlag för Uppsala stad lyfts även siktlinjer och stadens siluett fram som en viktig del av riksintresset. Kommunen har även här gjort vissa omtolkningar för att försöka renodla de mest värdefulla och försvarbara siktsektorerna, vilka redovisas på särskild karta. Dessutom behandlas stadens siluett och värdefulla siktsektorer ytterligare i kommunens förslag till innerstadsstrategi, vilken ska godkännas tillsammans med översiktsplanen 2016.

1.4 Bättre riksintressebeskrivningar i översiktsplanen

I Länsstyrelsens granskningsyttrande (2010-05-12) gällande Översiktsplan 2010 framgår att översiktplanen uttrycker i allmänhet ett passivt förhållningssätt till hanteringen av riksintressena, vilket även framgår i Länsstyrelsen sammanfattande redogörelse för Uppsala kommuns översiktsplan 2013-09-04. Eventuella konflikter mellan utvecklings- och bevarandebestånden samt mellan kommunala och statliga intressen inte är uttryckligt omhändertagna. Länsstyrelsen menar att det är högst rimligt att kommunen anger sin uppfattning i områden där det finns betydande konflikter, t ex i områden där det finns risk för påtaglig skada på och hinder för riksintressen. Ett exempel är om nya trafikleder byggs tvärs över Årummet som enligt länsstyrelsens bedömning kan strida mot värden inom riksintresseområdet C 40 A. Dessutom efterlyser länsstyrelsen så kallade tematiska tillägg för natur och kulturvärden.

Inom ramen för arbetet med aktualitetsförklaringen av översiktsplan 2010 initierades hösten 2013 en rad kommunala delprojekt, bland annat *Avgränsning och hantering av riksintressen*. Syftet med detta delprojekt var att genomföra en översyn av alla riksintressen. Det kan t ex gälla gränser och riktlinjer, vilket i sin tur kan resultera i nya mål, förhållningssätt, gränser, förslag till nya (tolkning av) riktlinjer etc. En utmaning var att svara på länsstyrelsens kritik och tydligare än förr beskriva hur kommunen tänker tillgodose riksintressena i översiktsplanen. En grupp med kompetenser inom respektive riksintressekategori bildades och en mall för beskrivning av riksintressena utarbetades. Av staten beslutade (och ej beslutade) texter lades in i mallen med kommentarer om kommunens hantering av respektive riksintresse. Texter och gränser analyserades och plan- och bygglovhandläggare bjöds in för att lämna synpunkter med bäring på handläggningsfrågor. Materialet översändes till länsstyrelsens planenhet för eventuella synpunkter våren 2015. Samtidigt pågick en dialog om kulturmiljövårdens riksintressen och dess gränsdragningar mellan kommunen och länsstyrelsens kulturmiljöenhet. Dialogen har varit givande och konstruktiv men inte lett till någon fullständig enighet. För varje riksintresseområde framgår det under rubriken *Utbredning* om gränserna justerats eller inte. För några av riksintresseområdena (kultur och natur) på landsbygden återstår dock gränsjusteringarna i kartorna.

1.5 Uppsala kommuns redovisning och hantering av riksintressen

Uppsala kommun är stolt över att staten har pekat ut så många skilda värden av riksintresse i kommunen och känner ett stort ansvar för att bevara och utveckla dessa värden för kommunens nuvarande och framtida medborgare. Flera av dessa värden bidrar till att göra Uppsala till den attraktiva kommun det är. Många vill bo och verka här och Uppsala växer hela tiden i en allt snabbare takt.

Kommunens utvecklingsstrategi sammanfattas i planförslaget och innebär i några områden och avseenden att tidigare tolkningar av värden och vad som behövs för riksintressenas bevarande och utveckling bör omprövas.

Följande riksintressen behandlas: kulturmiljövård, naturvård/natura 2000, totalförsvarets militära del, transportinfrastruktur, Mälaren med öar och strandområden samt yrkesfisket.

Länsstyrelsen har dessutom föreslagit Havs- och vattenmyndigheten att besluta om ett riksintresseområde för vattenförsörjningen för Uppsala stad. Beslut är inte fattat.

Vidare finns förslag till områden av riksintresse för friluftslivet i Uppsala län. Naturvårdsverket har fått i uppdrag av regeringen att göra en översyn av vilka områden som bedöms vara av riksintresse för friluftslivet enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (MB). Länsstyrelserna ska senast den 28 februari 2014 lämna underlag till Naturvårdsverket med översiktliga bedömningar av nuvarande och eventuellt tillkommande områden som kan vara av riksintresse för friluftslivet. Länsstyrelserna ska lämna underlagen till kommunen i enlighet med Naturvårdsverkets och Havs- och Vattenmyndighetens riktlinjer.

Vad beträffar riksintresset Mineraltillgångar finns ett område i Östhammars kommen med Dannemora i centrum som sträcker sig över gränsen till Uppsala kommun. Denna begränsade del av riksintresset behandlas inte vidare i översiktsplanen för Uppsala kommun.

I det följande redogörs för alla övriga riksintressen, hur kommunen bedömer dessa och utkast till riktlinjer m.m. för att tillgodose respektive riksintresse. För några riksintresseområden finns tillsvidare såväl den gällande/beslutade texten som den nya föreslagna men av staten ej beslutade texten. Alla riksintressen har behandlats med utgångspunkt från rubrikerna nedan:

- *Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset.*
- *Utbredning.*
- *Förutsättningar för bevarande och utveckling.*
- *Skyddsinstitut.*
- *Kommunens bedömning och ställningstagande (används inte generellt).*
- *Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering).*
- *Förslag till åtaganden.*
- *Kommunen ska aktivt arbeta med (används endast då aktivt arbete pågår eller föreslås).*

1.6 Sammanfattande kommentarer angående planerade projekt där kulturmiljövårdens riksintressen berörs och där kommunen ger förslag till utvecklade synsätt

Riksintresset Uppsala stad

- Utvecklingen av Södra staden (FÖP-samråd sommar – höst 2015) innebär i flera delar en utmaning för att kvalitativt hantera riksintresset Uppsala stad. En del av riksintresset är institutionernas historiska utveckling från staden söderut mot Ultuna, en utveckling som tillsammans med bostäder planeras fortsätta.
- I översiktsplanens intentioner ligger en utbyggnad av södra delarna av Uppsala stad. För att klara trafiken och kontakterna med stadsdelarna öster om Fyrisån behövs en kollektivtrafikförbindelse över ån vid Ultuna och vidare mot ett planerat stationsläge vid Bergsbrunna. En sådan kommer till viss del att påverka landskapsrummet som ingår i riksintresset Uppsala stad.

Riksintresset Vaksala

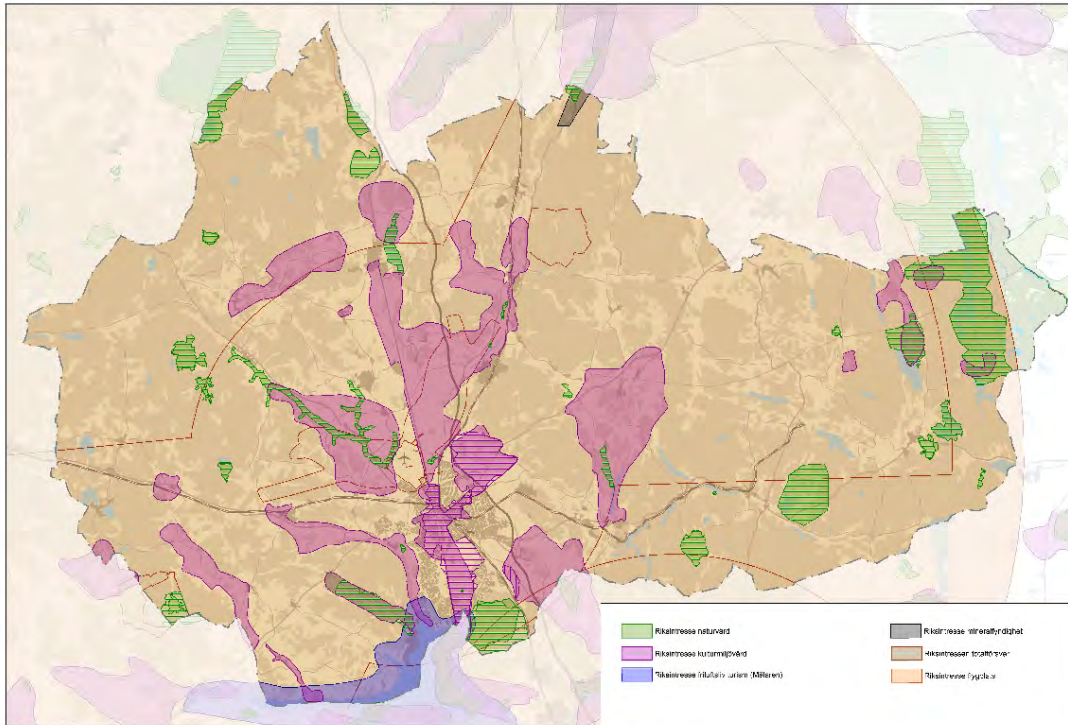
- I översiktsplanen föreslås ett nytt läge för ytkrävande verksamheter öster om E4 inom riksintresset Vaksala. Området är strategiskt ur trafiksynvinkel, kräver få investeringar i infrastruktur och är delvis redan ianspråktaget genom handel och uppställningsplatser. I länsstyrelsens nya förslag till riksintressetexter beskrivs slättlandskapets siktlinjer in mot Vaksala kyrka. Kommunens förslag här är att riksintresset fokuserar på siktlinjer och landskapssammanhang i den del som ligger söder om väg 288.

Riksintresset Långhundraleden

- Översiktsplanens intentioner med nytt stationsläge vid Bergsbrunna och tillhörande tät stadsutveckling påverkar inte riksintresset direkt men riksintressegränsen och mötet mellan staden och landskapsrummet öster om Sävjaån och E4 behöver ytterligare studeras. En gränsjustering föreslås.

Riksintresset Gamla Uppsala och Björklingeåns och Fyrisåns dalgångar

- För att utnyttja stationsläget i Vattholma bör ny, förhållandevis tät bebyggelse kunna komma till delvis i det öppna landskapet mot Salsta. I Länsstyrelsens förslag till ny riksintressetext framhålls att jordbrukslandskapet på ett övergripande plan bör behålla sin öppna karaktär så att "...byar, herrgårdar och kyrkomiljöer kan upplevas som de viktiga landmärken de är idag. Kommunens bedömning är att det finns utrymme för ny bebyggelse i nämnda lägen men att utbredningen behöver vägledas av såväl kultur- som landskapsanalyser.
- Söder om Gamla Uppsala, invid Bärbyleden, finns åkermark som med anledning av områdets växande centralitet motiverar användning för mer urbana ändamål som stadsodling, idrott eller annat som dock inte förändrar den öppna karaktären.

Riksintressen i Uppsala kommun. (Kompletteringar och gränsjusteringar kommer till den färdiga samrådshandlingen)

2 RIKSINTRESSEN

2.1 Kulturmiljövård

Områden av riksintresse för kulturmiljövården pekades ut av Riksantikvarieämbetet efter införandet av naturresurslagen 1987. I Uppsala kommun finns 18 områden av riksintresse för kulturmiljövården. En stor del av Uppsala stad och kulturlandskapet söderut till Flottsund är ett sådant område. Men även större delarna av kommunens öppna slätt- och dalgångslandskap är klassificerade som riksintressanta. Några av dessa riksintresseområden når in till staden och ansluter där riksintresset Uppsala stad. Tillsammans speglar de Upplands tusenåriga utveckling från det att landet steg ur havet fram till idag.

För riksintresset Uppsala stad genomförde länsstyrelsen en revidering av texterna åren 2011-12 som beslutades av Riksantikvarieämbetet 2013. Vad beträffar landsbygdens kulturmiljöer så finns reviderade texter men dessa är i skrivande stund inte beslutade av Riksantikvarieämbetet. Med kommunens översiktplan (2016) planeras såväl tidigare som nytolkade gränser att fastställas.

2.1.1 Uppsala stad. C 40

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering

Stad starkt präglad av centralmakt, kyrka och lärdomsinstitutioner från medeltid till idag.

Uttryck för riksintresset

Centralmaktens, domkyrko- och lärdomsstadens bebyggelse och miljöer från medeltiden fram till idag. Kronogodsens med ängsmarker utmed Fyrisån. Miljöer och offentliga byggnader som hör samman med funktionen som residens-, förvaltnings- och regementsstad från 1600-talet till 1900-talet. Gatumönster med medeltida drag och rester av oregelbundna tomter från tiden före 1643 års reglering, gatunät enligt rutnätsplan med hörnslutet torg och långa raka tillfartsvägar från 1600-talet.

Vetenskapshistoriskt intressanta trädgårdsanläggningar och parker från 1600-talet till 1900-talet. Bebyggelse-, kommunikations- och stadsplanestruktur som visar på stadens uppkomst och utveckling från medeltid till 1900-talet. Bebyggelsens utformning, placering och inbördes rumsliga samband. Den monumentala bebyggelsens dominans i stadsbilden genom siktlinjer och vyer längs gator, från torgrum och från Fyrisån. Stadens siluett från infarterna och vägar som passerar staden med domkyrkan, slottet och Carolina Rediviva som viktiga landmärken. Gatu- och platsnamn som anknyter till stadens kulturhistoriska utveckling.

Kulturhistoriska värden

Uppsala stads ställning som riksintresseområde för kulturmiljövården motiveras av de kulturhistoriska värden som staden representerar. De kulturhistoriska värdena presenteras i fyra teman: centralmakten, domkyrkostaden, lärdomsstaden och stadens struktur. Var och en för sig speglar de en rad olika perspektiv som markanvändning, bebyggelse, historiska händelser, samhällsutveckling, sociala aspekter samt tro och tradition. De kulturhistoriska värdena är uttryck för stadens riksintressanta betydelse.

Centralmakten

I Uppsalaområdet, från Gamla Uppsala till Uppsala är det möjligt att följa kungamaktens framväxt och utveckling samt övergång till statlig verksamhet. Centralmaktens etablering i området har tagit en rad olika uttryck såsom försvarsborg, Erikslegenden och dess betydelse under medeltid, donation av mark till domkyrkobygget, kungsgårdar och stora kronogods på landsbygden.

Det öppna jordbrukslandskapet söder om staden vid Ultuna och Kungsängen representerar kronans markinnehav, Uppsala öd, under medeltid. Dessa marker har utgjort en viktig del i den kungliga försörjningen med jordbruk och betesdrift. Med några kortare avbrott under medeltid har marken varit statligt brukad jordbruksmark fram till idag. Området utgör en del i upplevelsen av Uppsala stad med slott och kyrka när man närmar sig staden från söder och är av stor betydelse för naturupplevelsen och friluftslivet.

I staden finns en rad byggnader och andra lämningar som visar på kungamakten och dess betydelse under medeltid, t.ex. S:t Eriks källa, Domkyrkan, Helga Trefaldighetskyrkan och spår av den äldsta borgen och kungsgårdarna som ingår i byggnaderna runt domkyrkan och i stadens kulturlager. Tillsammans visar dessa miljöer framväxten av kungamakten och dess dominerande och drivande ställning i Uppsala under medeltiden. De representerar stora vetenskapliga och samhällshistoriska värden.

I Uppsala finns många miljöer och enskilda byggnader som visar på kungamakten närvaro och inflytande. Slottet intar en särställning genom att det, vid sidan om domkyrkan, dominerat stadsbilden i närmare 500 år. Tillsammans med domkyrkan utgör slottet stadens främsta landmärke med identitetsskapande betydelse. Från slottet har man vida utblickar över staden, Botaniska trädgården och universitets- samt domkyrkoområdet. Slottets visuella samband med domkyrkan har inte bara ett miljöskapande utan också ett symboliskt värde. Vid kröningar var vägen mellan slottet och domkyrkan

processionsväg. De nära banden mellan kungamakten och kyrkan kommer även till uttryck i att Domkyrkan är en kunglig gravplats för bl.a. Gustav Vasa och Johan III med gemåler.

Rutnätsplanen från 1640-talet med sina raka tillfartsvägar är en reglering tillkommen på centralmaktens initiativ inför Drottning Kristinas kröning, som dock skedde i Stockholm. Den visar på kronans maktställning och styrning även inom områden som stadsplanering.

Slottets omgivningar med slottsträdgård, Botaniska trädgården och Odinslund som binder samman slottet med universitets- och domkyrkoområdet är ett område med stora estetiska och miljöskapande värden samt betydande rekreationsvärden. Till de kungliga miljöerna hör en rad fenomen, såsom platser med tradition och kungliga namn t.ex. S:t Eriks källa, Gunillaklockan och enskilda byggnader som Carolina Rediviva. Slottet med museer och närmiljö tillsammans med domkyrkan och de kungliga gravarna utgör sevärdheter av nationellt intresse med stor symbolisk attraktionskraft.

Till slottet och dess närmiljö kan en rad historiska händelser och personer knytas. Gustav Vasa lät uppföra Uppsala slott, deltog i utvecklingen av Ultuna som betydande jordbruksenhet och stödde återuppbyggnaden av domkyrkan efter brand. Uppsala slott är ursprungligen en av Sveriges Vasaborgar och kan ses som ett uttryck för konsolideringen av kungamakten.

- Uppsala slott utgör en intressant renässansborg som genomgått en rad reparationer och ombyggnationer som visar på olika tiders arkitektoniska ideal som tillsammans bidrar till anläggningens mycket stora kulturhistoriska värden.
- Från Gustav Vasas tid var Uppsala officiell kröningsstad och rikets andra stad vilket kan utläsas i en rad lämningar där kungamaktens engagemang haft avgörande betydelse. I staden har det ägt rum tolv kröningar från 1441 till 1719 (undantaget drottning Kristina och Karl XII). Många av Sveriges regenter har varit personligt engagerade i ombyggnationer och reparationer av slottet. Betydande händelser i nationens historia med Uppsala slott och närmiljö som scen är bland annat Sturemorden, Uppsala möte och drottning Kristinas abdikation.
- Under 1800- och 1900-talet kan statsmaktens utökade engagemang och ansvarsområden följas genom institutioner för sjukvården, framväxten av militära regementsområden, fångvård och andra statliga officiella verksamheter såsom Telegrafstation och Riksbank. Dessa miljöer är representativa med autentisk prägel och speglar samhällets förändring och utveckling. Byggnaderna har stora arkitektoniska värden.
- Framväxten av den militära organisationen kan följas i Polacksbacken som fick rollen av exercisfält redan på 1600-talet. Även Stadsskogen har använts som övningsområde. Regementsområdet omfattar ett autentiskt, komplett och varierat militärhistoriskt byggnadsbestånd. Tillsammans med de stora regementsbyggnaderna från tidigt 1900-tal speglar de viktiga militärhistoriska epoker och på ett övergripande plan den svenska försvarsorganisationen.
- Ulleråkers sjukhus och Akademiska sjukhuset, den senare med ett direkt samband med universitetet är sjukhusmiljöer som uppvisar stora arkitektoniska, medicin- och arkitekturhistoriska värden. Till miljöerna kan även knytas kända historiska personer, t.ex. diktaren Gustaf Fröding och målaren Ernst Josephson.

Domkyrkostaden

Uppsala domkyrka är av nationell betydelse som ärkebiskopssäte. Ärkebiskopen i Uppsala är Svenska kyrkans huvudman med uppgift att viga biskopar i Uppsala domkyrka och att vara ordförande i kyrkostyrelsen. Förutom att verka på nationell nivå som Sveriges rikshelgedom fungerar domkyrkan som stifts kyrka och församlingskyrka. Idag har domkyrkan mer än en halv miljon besökare varje år.

Domkyrkan utgör Stiftsstadens Uppsalas signum. Domkyrkan har ett dominerande läge på en markant höjd invid Fyrisån. Den omges av en rad byggnader med särskilda funktioner uppförda för stiftsstadens behov. Tillsammans utgör de en särpräglad och väl sammanhållen miljö som berättar om kyrkans ställning och betydande roll i samhället från medeltid till idag. Miljön är autentisk med sin medeltida struktur och tydliga avläsbara årsringar, som bl.a. vittnar om byggnadshistoriska och konstnärliga värden. Miljön är en av de viktigaste ur kyrkohistoriskt och symboliskt perspektiv för Svenska kyrkan. Tillsammans med slottet och universitetet har kyrkomiljön på åsen präglat stadsbilden sedan medeltid. I området finns det goda möjligheter att förstå och uppleva framväxten av och sambanden mellan kungamakten, kyrkan och universitetet.

Den katolska tiden kan följas i Helga Trefaldighetskyrkan och Domkyrkan med kringliggande byggnader i vilka det ingår delar av medeltida byggnader. Här utgör den rekonstruerade ruinen av Uppsala franciskanerkloster på östra sidan av Fyrisån en viktig beståndsdel genom att den är den enda lämning i Uppsala som speglar den katolska tiden utan protestantiska tillägg. Klosterruinen speglar den medeltida staden, där kyrka och kloster var integrerade med den världsliga staden. Ruinen besitter stora samhälls- och byggnadshistoriska värden.

Domkyrkan, Helga Trefaldighetskyrkan och de omgivande byggnaderna visar på byggnadsteknisk tradition från 1200-talet fram till 1800-talets restaureringar. Domkyrkan är en basilika, byggd av tegel och kalksten, den är uppförd i gotisk stil med enhetlighet i arkitektur och rikt utformade detaljer, bl.a. märks särskilt den skulpterade sydportalen. Domkyrkan är ett unikt byggnadsverk och intar en särställning som säte för ärkebiskopen, viktig vallfartsort genom Erik den Helige och senare som scen för reformationen och en rad kröningsceremonier.

Till domkyrkan hör en rad konstnärligt högtstående inventarier, föremål, inredningar och gravar med vetenskapliga, konstnärliga och inte minst personhistoriska värden. Särskilt märks Erik den Heliges relikskrin, Gustav Vasas grav, Linnés grav och ”Skattkammaren”, ett museum med en av världens finaste samlingar av medeltida textilier. I kyrkan finns även de kläder som bars av medlemmar ur Stureätten vid Sturemorden under Erik XIV:s tid.

Domkyrkans omgivande bebyggelse har genom tiderna byggts om och till för både kyrkans och universitetets verksamheter. Miljön omfattar många byggnader med medeltida ursprung som idag bär prägel av 1700-talets arkitekturstil. Arkitektoniskt är området ovanligt väl sammanhållet där det finns mycket goda förutsättningar att uppleva 1700-talets stilideal. Bland byggnader för kyrkan märks Gamla Domkapitelhuset från 1600-talet, ombyggt av Carl Hårleman vid mitten av 1700-talet. Vice pastorshuset består av medeltida murverk och en fasad ritad av Hårleman. Vid sidan om detta ligger Domkapitelhuset, också detta med medeltida grundmurar och en fasad som ritats av Carl Hårleman. Domtrapphuset omfattar delar av en medeltida tornbyggnad som troligen ingått i den ringmursborg som legat på platsen. Byggnaden fick sin nuvarande utformning på 1760-talet, enligt ritningar av C.J. Cronstedt. Miljön är unik för Sverige genom sin autentiska, enhetliga prägel med mycket högtstående och tidstypiska arkitektoniska utformning. Den representerar stora konst- och arkitekturhistoriska värden.

- Till miljön kan även en rad specifika historiska händelser, kyrkliga liksom världsliga, och personer knytas. Exempel på symboliska och personhistoriska värden är Erikslegenden, domkyrkan som kröningskyrka för en rad av Sveriges regenter, gravplats för Gustav Vasa med flera. Ett exempel på en person med direkt koppling till Uppsala domkyrka är Nathan Söderblom, känd teolog, Svenska kyrkans ärkebiskop 1914–31 och mottagare av Nobels fredspris 1930. Han har sin gravplats i domkyrkan.
- I staden finns en rad kyrkor från 1800- och 1900-talet som utgör viktiga delar i Svenska kyrkans historia. Särskilt viktiga blir de i Uppsala som är Svenska kyrkans huvudsäte. De visar på kyrkans utveckling och engagemang över tiden. De uppvisar såväl arkitektur- och konsthistoriska värden som socialhistoriska värden. Flera av dem är ritade av namnkunniga arkitekter som Kumlien och Celsing. De visar på Uppsalas samhällsutveckling och utgör bärande inslag i stadsbilden.

- Domkyrkan är med sina höga torn det första tecknet på att vi närmar oss Uppsala. Kyrkan har haft rollen av landmärke sedan medeltiden och tillsammans med slottet har den dominerat stadsbilden. Domkyrkan är ständigt i blickfånget när man rör sig utmed stadens gator och när man går utmed Fyrisån.
- Närheten mellan slottet och domkyrkan bildar en väl sammanhållen miljö där den kyrkliga makten och världsliga makten kan upplevas på plats genom sina många specifika byggnader. Domkyrkan och dess närhet till slottet och universitetet har stor symbolisk betydelse för gemene man men också för Svenska kyrkan och Uppsalas ställning inom kyrkans organisation. Miljön har stora pedagogiska kvaliteter där det finns utomordentligt goda förutsättningar att förstå och fysiskt uppleva samspelet mellan den världsliga och den andliga makten. Här spelar även universitetet en viktig roll.
- Domkyrkan och Helga Trefaldighetskyrkan är medeltida kyrkobyggnader som erbjuder konsthistoriskt intressanta och estetiskt tilltalande exteriörer och interiörer. Närheten mellan domkyrka och stadens församlingskyrka är en viktig del i förståelsen och upplevelsen av den kyrkliga miljön.
- Domkyrkan med närmiljö har en stor attraktionskraft och utgör ett bärande inslag i marknadsföringen av Uppsala som en historisk stad. Kyrkans roll, byggnader och inventarier är alla omistliga delar i berättelsen och upplevelsen av Svenska statskyrkan. Miljön har en stark ställning som ett historiskt besöksmål med internationell dragningskraft.

Lärdomsstaden

Lärdomsstaden med sina två universitet, varav det ena är landets och Nordens äldsta, illustrerar den historiska framväxten, utvecklingen och den kontinuerliga förändringen av bildningsväsendet i landet. Det finns en växelverkan och ett ömsesidigt beroende mellan universitetet och staden beroende av strukturförändringar i både universitet och stad. Landets första universitet lokaliserades till Uppsala och har anpassat sig fysiskt till denna plats och miljö samtidigt som universitetet är en nationell institution med uppgift att tjäna hela nationen. Från början inrymdes universitetet i en byggnad, men med tiden har verksamheten vuxit och med det behovet av nya byggnader. På många håll i Uppsala är också akademins och kyrkans byggnader intimt sammanlänkade med varandra, framför allt runt domkyrkan. Ibland kan en och samma byggnad vara uttryck för såväl domkyrkokostaden som lärdomsstaden, t.ex. Domkapitelhuset. Under århundraden har stadsbilden förändrats när universitetet breddat ut sig över hela staden. Universitetet har varit och är än idag en av stadens största byggherrar. I stadens centrala delar finns de äldre byggnaderna och mot utkanterna finns större och moderna områden som kallas campus. Universitetet har varit och är än idag en del av stadens tillväxt, bl.a. är Uppsalas näringsliv med bioteknik och läkemedelsindustri i spetsen starkt knutet till forskningen på universitetet.

Uppsalas långa historia som lärdomssäte och bildningsort sträcker sig från medeltiden fram till idag, vilket ger ett stort kontinuitetsvärde. Uppsala har länge varit en utpräglad skolstad varför byggnader, anläggningar och miljöer från olika tidsåldrar vittnar om den vetenskapliga och pedagogiska verksamheten som varit och är en central del av staden och dess historia. Byggnadernas, anläggningarnas och miljöernas olika åldrar och patina förstärker upplevelsen av det historiska skeendet.

Många av universitets- och nationsbyggnader samt övriga skol- och institutionsbyggnader har höga byggnads-, byggnadstekniska- och arkitekturhistoriska värden (uppförda av bl.a. Carl Hårleman, Carl Johan Cronstedt, Alvar Aalto, Artur Schmalensee, Gunnar Leche m.fl.). Det finns även höga arkitektoniska värden genom att man från universitets- och övriga skolläringar genom tiderna investerat i arkitekturen och dess utformning.

- Lokaliseringen av byggnaderna och anläggningarna har varit viktig. Universitetet har fram till modern tid hållit sig inom stadens hjärta och många byggnader har getts ett välexponerat läge, exempelvis universitetets huvudbyggnad i domkyrkans närhet och Carolina Rediviva på

Drottninggatans krön. Många av byggnaderna och miljöerna är ännu idag välbevarade med hög grad av autenticitet, och det oavsett om de än idag brukas för det ursprungliga ändamålet

- Lärdomsstadens har ett stort samhällshistoriskt värde både på lokal och på nationell nivå. I Uppsala finns en rad exempel på byggnader och miljöer som visar på utbildningsväsendets samhälls- och socialhistoriska utveckling. Från att från början ha varit förbehållet de högre samhällsskikten och i huvudsak manliga studenter, har det idag blivit möjligt att studera oberoende av klass och kön.
- Uppsalas lärdoms-, universitets- och institutionsbyggnader och miljöer har vetenskapshistoriska värden genom att de beskriver utvecklingen av lärdomsstadens kunskapscentra där verksamheterna lämnat spår i den fysiska miljön. I staden finns även Akademiska sjukhuset, ett undervisningssjukhus och centrum för medicinsk forskning vars långa verksamhet har ett betydande medicinhistoriskt värde. Vid lantbruksuniversitetet finns flera kulturhistoriskt värdefulla institutions-, ekonomi-, och bostadsbyggnader som vittnar om lantbruksskolans utveckling.

Ett stort antal byggnader och anläggningar har stora personhistoriska värden som är knutna till viktiga företrädare för lärdomsstadens, exempelvis Olof Rudbeck d.ä., Johan Skytte, Carl von Linné och Anders Celsius m.fl.

Akademins blomstringsperiod under 1700-talet manifesteras bl.a. i de byggnader som Carl Hårleman med efterföljare ritat, vanligtvis uppförda i putsat tegel, med gult avfärgade partier i slät- eller spritputs med kontrasterande rusticerade bottenvåningar, hörnkedjor och lisener i grått, detta i jämförelse med stadens och borgerskapets byggnadsverksamhet som var mer blygsam.

Universitetet har sedan grundandet 1477 behållit sin ställning som centrum för vetenskap och utbildning. Många av dess byggnader och miljöer har stora symbol- och traditionsvärden, t.ex. mösspåtagningen på Carolinabacken.

Akademins närvaro i staden ger stora identitetsvärden då grunden för en plats identitet ligger i dess historia. I Uppsalas fall är universitetet och dess historia intimt sammanlänkad med stadens.

Många av universitetets anrika byggnader används än idag som undervisningslokaler och arbetsplatser. Det är en levande miljö där det gamla bryts mot det nya. Det är av vikt att så kan ske även framgent, med beaktande av befintliga byggnaders och miljöers särart och kulturhistoriska värde.

Många av lärdomsstadens byggnader och miljöer har slutligen stora miljöskapande värden och utgör attraktiva besöksmål, t.ex. Linnéstigarna, Linnéträdgården och Carolina Rediviva med sin unika silverbibel.

Stadens framväxt och struktur

Stadsplanen är grunden till förståelsen av stadsmiljön, både som helhet och till delar, och dess förändringar är ett tydligt uttryck för en stads historia. Platsen för mötet mellan Uppsalaaåsen och Fyrisån har varit en strategisk nod där land-och vattenvägar korsats. Fyrisån var en viktig kommunikationsled och vadet vid nuvarande kvarnfallet var platsen för den mötes-och handelsplats som kom att bli Uppsala. Fyrisån utgör ett markant inslag i stadsmiljön och utgör gräns mellan den västra och den östra åsidan. Traditionellt sett har staden en uppdelning mellan den kyrkligt-akademiska västra sidan och den borgerliga östra sidan, vilket lämnat avläsbara spår i den fysiska miljön.

Fyrisån har delat in staden i en östra och en västra sida. Den tydliga uppdelningen med domkyrko- och universitetsstaden på västra sidan och den mer världsliga staden med handel och stadsbornas gårdar på östra sidan har kontinuitet sedan tidig medeltid. I Uppsala och i synnerhet utmed Fyrisåns årum är stadens uppdelning och den långa kontinuitet som den ger uttryck för lätt att förstå och uppleva. Stadens etablering och den struktur som växer fram speglar Uppsalas strategiska läge och betydelse

med närvarande kungamakt, ärkebiskopssäte och handelsplats. Staden har också fungerat som en strategisk nod för den uppländska bergsslagen. Kontrasten mellan kyrk- och lärdomsstaden på västra sidan om Fyrisån och den profana handelsstaden i öster har kontinuitet tillbaks till medeltid. Den tydliga skillnaden mellan östra och västra sidan av Fyrisån medger goda pedagogiska möjligheter att förklara den medeltida stadens struktur och historia.

Återstående partier av de äldre kulturlagren döljer information om tidigare människors liv och äldre byggnadsskick. Det finns fortfarande spår av det medeltida Uppsalas stadsplan med gatunät med bevarade rester av oregelbundna tomter från tiden innan regleringen 1643, främst runt domkyrkan. På östra sidan om Fyrisån kan det medeltida gatunätet avläsas i Celsiushuset snedställda orientering mot Svartbäcksgatan.

År 1643 års regleringsplan berättar om den politiska och ekonomiska utvecklingen under den svenska stormaktstiden, dess uppbyggnadsskede och den nyordning av samhället som ägde rum. Planen vittnar även om internationella kontakter och influenser och framstegen inom teknik och hantverkskunnande. De kilometerlånga raka infartsvägarna är en förlängning och viktig del i rutnätsplanen och planerade så att upplevelsen av Uppsala slott och domkyrkan blir mycket imponerande. Stadsplanen har legat till grund för stadens fortsatta utveckling och de raka infartsvägarna utgör tillsammans med Fyrisån stadens bärande stråk. De leder förbi stadens centrala mötesplatser och fram till kyrkan och slottet. Rutnätsplanen har satt ramarna för stadens bärande stråk och noder. Regleringen i sig är sällsynt omfattande för sin tid och speglar ett viktigt historiskt skede. Det kontinuerliga bruket av vägarna har pedagogiska kvaliteter genom att det är möjligt att uppleva och färdas i 1600-talets reglerade vägnät.

Det hörnslutna torget förekommer i flera av renässansens och barockens idealstadsprojekt, men är i övrigt en mindre vanlig platstyp. Det hörnslutna torget har en stark rumsverkan och ger en påtaglig centrumkänsla. Torgformen är mycket ovanlig i Sverige, förutom Stora torget i Uppsala finns endast ett till exempel på ett hörnslutet torg kvar än idag inom landet, i Piteå.

Under 1600-talet fick Uppsala en framskjuten plats i landet och det kom till uttryck i bebyggelsen som dominerades av det högt belägna renässansslottet och domkyrkan med sina spiror. Tillsammans har dessa byggnader gett Uppsala dess klassiska siluett. Av 1600-talets övriga bebyggelse återstår bl.a. Oxenstiernska huset vid Riddartorget och professor Schefferus biblioteksbyggnad vid S:t Eriks torg.

Under 1600-talet drogs nya spikraka infartsvägar med utgångspunkt i den nya stadsplanen och med hänsyn till Uppsalaåsen och de sedan tidigare etablerade huvudvägarna i Uppland. De vittnar om den betydelse som tillmättes staden under denna tid och kontakterna med bergsbruksområdena i norr och mottagarstäderna i söder. De kilometerlånga och spikraka infartsvägarna har stora miljöskapande värden och är unika för Uppsala, d.v.s. de saknar motstycke i landet.

Trots omfattande citysaneringar under 1950-, 60- och 70-talen finns fortfarande partier av småskalig trähusbebyggelse från 1700-talet kvar, om än delvis ombyggda, främst utmed Övre Slottsgatan, Svartbäcksgatan och Trädgårdsgatan. En enhetlig 1700-talsmiljö återfinns även i Linnéträdgårdens anläggningar.

Uppsala har även ett bebyggelsebestånd som fysiskt illustrerar stadens framväxt utanför rutnätsstaden. I anslutning till den äldre stadskärnan ligger bostadsområden från 1900-talet av plan- och arkitekturhistoriskt intresse, bl.a. flerbostadskomplexen Port Artur från 1904 och Tripolis från 1911–1913, egnahemsbebyggelsen vid Slöjdgatan från 1920-talet, bostadsrättshusen från 1920- och 30-talen utmed Väderkvarnsgatan och Storgatan. Från 1940- och 50-talen kan nämnas Tuna Backar, Sala Backe och Eriksberg samt egnahemsområdena i Svartbäcken. En viktig del i staden är Stadsskogen som från 1930-talet medvetet sparats som ett viktigt rekreationsområde för medborgarna.

Den byggda miljön och dess historiska värden är en grundläggande resurs i en långsiktigt hållbar samhällsutveckling och stadsutvecklingen är en av de viktigaste frågorna. Grunden för en plats identitet och särart ligger i dess historia och har stor betydelse för den sociala gemenskapen.

Utbredning

Riksintresseområdet gränsar mot tre andra riksintressen för kulturmiljövården; i norr mot Gamla Uppsala, i öster mot Vaksala och i söder mot Herrgårdslanskapet inom Knivsta kommun.

Områdets gränser har justerats. Se karta.

Siktsektorn från norr mot domkyrkan börjar inom riksintresset Gamla Uppsala samt Fyrisåns och Björklingeåns dagångar. Siktsektorn från sydost (E4 och järnväg) börjar inom riksintresset Långhundraleden.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3 kap.6 § MB

Naturresevat: Kungsängen, Nántunalund och Stadsskogen

Natura 2000: Kungsängen

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Områdesbestämmelser för Lilla Djurgården

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

(Gamla) Naturvårdslagen

Landskapsbildsskydd för Kungsängen

Förutsättningar för bevarande och utveckling samt kommunens bedömning och ställningstagande

Mötet mellan Uppsalaåsen och Fyrisån gav de topografiska förutsättningarna för utveckling av handel och senare religionen, universitetet och kungamakten att etablera sig i området. Domkyrkan invigdes på 1430-talet och några decennier senare inrättades Uppsala universitet som en direkt avknoppning från kyrkan och härmed lades grunden för utvecklingen av Uppsala till Sveriges främsta läro- och kulturstad. Detta är ett koncept som innefattar såväl historisk tid som nutid och framtid och som Uppsala kommun vill värna och utveckla.

I denna ambition ska kommunen arbeta aktivt med att skydda bebyggelse och aktivt planerande för att till exempel universitetsanknutna institutioner ska kunna få utvecklas för att möta nya krav på verksamheterna och på funktionsdugliga lokaler. Det innebär också ett aktivt planerande för att allt flera människor ska kunna bo, leva och verka i staden.

Behovet av nya bostäder och lokaler för näringslivet är fortsatt stort. Det innebär att staden, liksom tidigare hela tiden kommer att utvecklas och expandera. Utvecklingen av Södra staden (FÖP-samråd sommar – höst 2015) innebär i flera delar en utmaning för att kvalitativt hantera riksintresset Uppsala stad. En del av riksintresset är institutionernas historiska utveckling från staden söderut mot Ultuna, en utveckling som tillsammans med bostäder planeras fortsätta.

I översiktsplanens intentioner ligger en utbyggnad av södra delarna av Uppsala stad. För att klara trafiken och kontakterna mellan stadsdelarna öster om Fyrisån behövs en kollektivtrafikförbindelse över ån vid Ultuna och vidare mot ett planerat stationsläge vid Bergsbrunna. En sådan kommer till viss del att påverka landskapsrummet.

I förslaget till innerstadsstrategi har delar av centrala staden pekats ut som kulturmiljö som ska värnas, göras mer levande och tillgänglig. Det innebär bland annat att kulturstråket mellan S.t Eriks torg och slottet ska knytas samman genom flera målpunkter. I samma dokument framgår att stadens klassiska siluett ska värnas, liksom viktiga siktsektorer och siktlinjer. Kommunen kommer vid förändringar att ställa högre krav på underlag, såsom siktstudier och gestaltningsprogram.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Riksintresseområden ska enligt miljöbalken skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Tillskott och förändringar kan göras om kulturmiljövärden beaktas.

Ny bebyggelse ska föregås av en genomarbetad gestaltningsidé med hög arkitektonisk kvalitet.

Utveckling och förändring av kulturhistoriskt värdefull bebyggelsemiljö ska utgå från ett kulturhistoriskt underlag.

Vid planering av nya, högre hus ska alltid en genomarbetad sikt- och stadsbildsstudie genomföras, där förhållanden mellan nya och befintliga högre byggnader studeras. Inga högre hus som stör stadens siluett får uppföras inom de värdefulla siktsektorerna. Se vidare kapitlet *Värna stadens siluett* i förslag till *Innerstadsstrategi för Uppsala*.

För särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer, enligt beslut av KF 1988 gäller dessutom följande riktlinjer:

Bebyggelsemiljöer, med tillhörande parker eller enstaka byggnader ska inte förvanskas. Parkernas och torgens kulturhistoriska värde ska respekteras. Byggnader och miljöer av högt industrihistoriskt värde bör bevaras och får inte förvanskas. När det upprättas nya detaljplaner ska kulturhistoriska värden preciseras och skyddas genom Q/q-märkning eller varsamhetsbestämmelser.

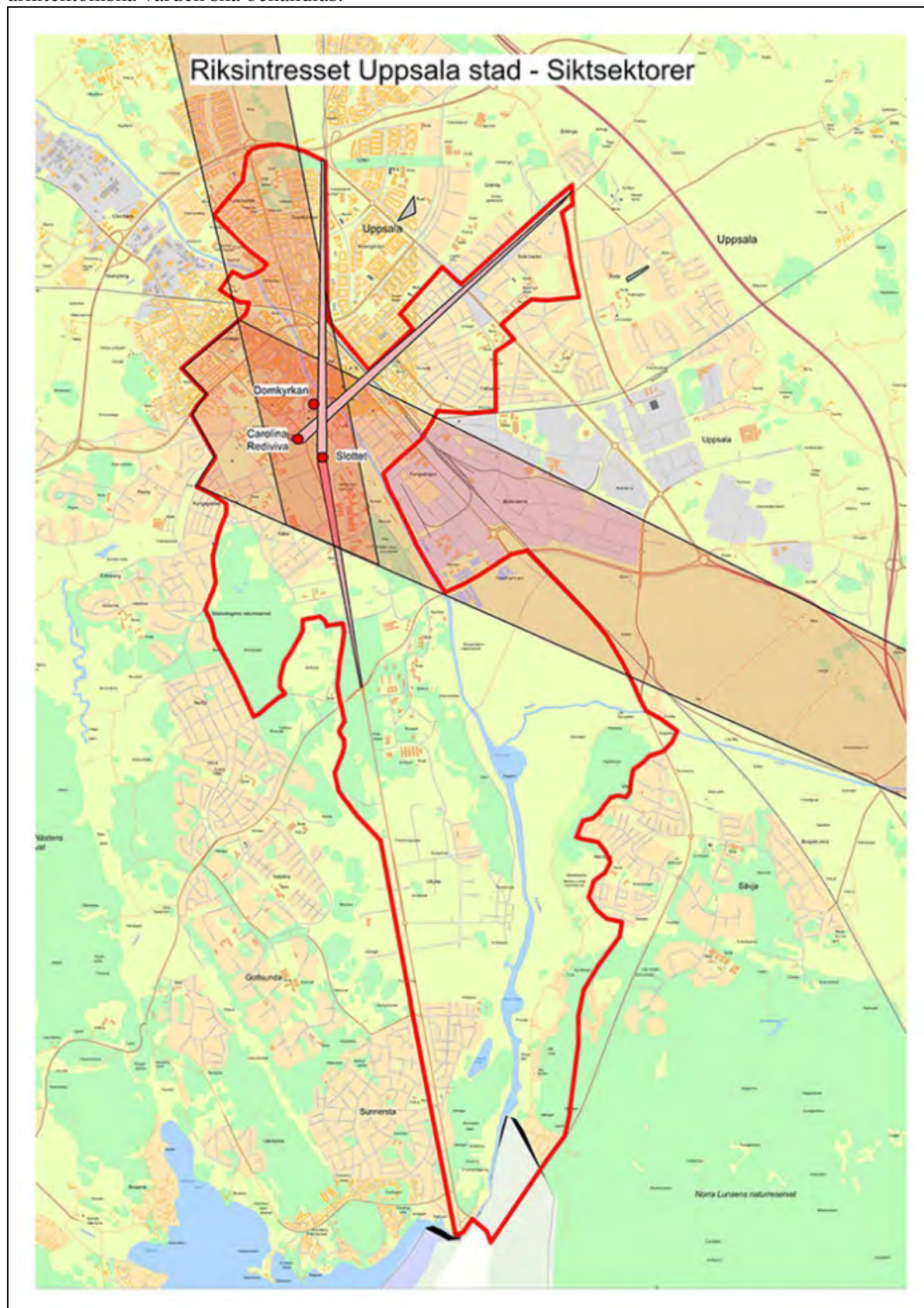
För central delarna av Uppsala se även karaktärsområden, inriktning och riktlinjer i förslag till *Innerstadsstrategi för Uppsala*.

Se områdesbestämmelser för Lilla Djurgården.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Kommunen ska aktivt arbeta med att värna och utveckla staden och dess kulturhistoriska värden. Ett nytt kulturmiljöprogram och ett nytt kulturpolitiskt program ger vägledning. Dessutom planeras ett

arkitekturpolitiskt program där stadens bebyggelseutveckling och stadens arkitekturhistoriska och arkitektoniska värden ska behandlas.

Riksintresset Uppsala stad med justerade gränser och värdefulla siktsektorer. Se även värdefull siktsektor från UKK mot slottet och Domkyrkan i förslag till Innerstadstrategi för Uppsala.

2.1.2 Bennebols och Vällnora bruk. C 34

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Bruksmiljöer ursprungligen från 1600-talet, vars lokalisering till skogsbygden illustrerar tidens decentraliserade utnyttjande av naturresurserna.

Uttryck för riksintresset:

Fördämningar, masugnar, slaggvarp, industribyggnader m fl produktionslämningar samt bostadsbebyggelse, huvudsakligen tillkomna under 1800-talet.

Utbredning

Samma som tidigare minus fornborgen

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskap, brukande bebyggelsestruktur

Landskapsbild

Skogsbygd, igenvuxen tidigare hävdad mark som skogen återtagit varför bruksmiljöerna idag är tätt omgivna av skog.

Brukande

Bruksmiljöerna nyttjas främst för museal verksamhet, kulturturism, guidade turer men även som bostadsmiljöer för både fritids- och permanentboende. Det finns goda möjligheter till friluftsliv, fiske och jakt. Upplandsleden passerar genom Bennebols bruk, och inte långt från Bennebol ligger Fyrväpplingens fiskeområde och dess campingplats. Strax utanför Vällnora bruk finns en skyltad väg till fornborgen och många naturområden intill bruket. Skogsbruk.

Bebyggelsestruktur

Bennebols bruk

I Bennebol är de flesta husen tillkomna i samband med en högkonjunktur efter 1800-talets mitt. I industriområdet står de restaurerade byggnaderna kvar, masugnen från 1856-57 (vars äldsta delar är från 1737) och rostugnen från 1877. Masugnen och rostugnen restaurerades på 1970-talet. Ytterligare restaureringar gjordes på 1990-talet. Strax intill ligger den lilla inspektorsgården med en huvudbyggnad från 1700-talet och två flygelbyggnader från mitten av 1800-talet (den östra flygeln har varit brukskontor). Mitt emot inspektorsbostaden finns ett f.d. skolhus, tidigare masmästarbostad, stall- och logglängor, det gamla kolhusets ruin, klensmedja, labbi (skjul eller liten stuga där arbetarna kunde vila mellan arbetspassen), magasin och linbastu. Uppe i backen ligger tre bruksarbetarlängor med uthus, vedbodas och ladugårdslängor.

Vällnora bruk

I Vällnora är miljön likartad, med några vitputsade arbetarbostäder, en liten inspektorsgård samt en ståtlig masugn omgiven av ruiner efter kolhus och rådstuga m.m. Vid Norrsjön ligger även brukets klensmedja. Den välbevarade masugnen vid Vällnora bruk uppfördes 1858. Invid masugen ligger det

f.d. labbit, även det från 1700-talet. Från samma tid är även den stora timmerbyggnaden som står invid vattenrännan från masugnen och som sannolikt är en f.d. kvarn. Den gamla bruksgården har en enhetlig välbevarad mangårdsbebyggelse från 1700-talets förra hälft. Vid bruksgatan ligger en rad med bruksarbetarbostäder med tillhörande uthus, samtliga uppförda under 1800-talets förra hälft. Längst ner på samma gata ligger arrendatorsbostaden från 1870.

Historiska skikt

Järnålder/folkvandringstid

Fornborg

1500-talet

Bennebol omtalas i skrift för första gången. Den första namngivna ägaren till Bennebol, Görvel Fadersdotter Sparre (en av dåtidens rikaste kvinnor) äger gården och de stora skogarna fram till 1602 då gården dras in till Kronan.

1600-talet

Stormaktsidens behov av järn ger upphov till bruken. Bennebols bruk anläggs 1676 när riksamiral Gustaf Otto Stenbock köper gården och införlivar den med Hargs bruk. Masugnen anlades 1680 och Bennebol blev masugnsbruk till Hargs bruk. Malmen hämtades från Dannemora gruvorna och transporterades vintertid med hästforor till Bennebol där den rostades och smältes till tackjärn. Tackjärnet forslades sommartid med båt via sjöar och åar till Hargs bruk där det bearbetades till stångjärn. Efter smältningen fraktades sedan det erhållna järnet till bruket i Harg för vidare bearbetning. Stenbock önskade en skogsgård till både Dannemora och Harg. Vattenkraft erhöles genom uppdämning av Rör sjöns utflöde i Norrsjön. Vällnora anläggs 1684 av Jakob Leijel under namnet Åsby bruk.

1700- och 1800-talen

Bruksverksamheten utvecklas, en högkonjunktur vid mitten av 1800-talet och sedan nedläggning vid slutet av 1800-talet. Vällnora bruk med både masugn och hammarsmedja säljs till Jean Jacques De Geer på Gimo bruk 1733, som redan 1735 lade ner smidet. Efter 1744 då masugnen övertogs av Rånäs bruk fungerade Vällnora huvudsakligen som tackjärnsleverantör till detta bruk. Bennebols bruk var i produktion fram till 1884 och i Vällnora upphörde driften 1890. Invånarna i området kom därefter vara sysselsatta med jord- och skogsbruk.

Historiska näringar, kommunikation, visuella/historiska samband

Bruksverksamhet, småskalig järnhantering, skogsbruk och jordbruk.

De goda transport- och vattenkommunikationerna var avgörande för de båda brukens anläggande. Viktiga vintervägar till Dannemora och Harg via sjösystem.

Bruken ligger isolerade i den sjörika skogsbygden på gränsen mellan Bladåkers och Knutby socknar. De bägge bruken anlades under 1600-talets senare del och representerar den tidens strävan till decentralisering av järnhanterings olika komponenter. Den malm som nyttjades togs från Dannemora gruvor. Anläggandet av de båda bruken berodde på tillgången på skog och goda vattenkommunikationer samt vattenkraft (i Bennebol fallet i Rör sjön mellan Rör sjön och Norrsjön).

Kulturhistoriskt värde

Bruksmiljöerna i Bennebol och Vällnora visar på ett tydligt sätt hur masugnar lokaliserades till skogsbygderna för att effektivare utnyttja naturresurserna. De båda bruken anlades i slutet av 1600-

talet som ett led att decentralisera järnhanteringen. Fornlämningarna inom bruksmiljöerna och dagens bruksmiljöer illustrerar vikten av tillgång på skog, vattenkraft och goda kommunikationer som avgörande faktorer för etablering. Den välbevarade industri- och bostadsbyggelsen visar på hur bruksverksamheten var uppbyggd. Bruksmiljöerna har sitt ursprung i 1600-talet, men de flesta byggnaderna är goda exempel på industri- och bostadsbebyggelse från 1700- och framför allt från 1800-talet. Masugnen i Bennebol är en av Upplands bäst bevarade. Både Bennebols och Vällnora bruk har stora pedagogiska värden genom sin industri- och bostadsbebyggelse, slaggstenshögar, dämmen, fornlämningar m.m. som samtliga vittnar om den aktivitet och produktion som en gång fanns på platsen. Båda bruksmiljöerna är relativt lättillgängliga. I Bennebol kan man till och med komma in i några av byggnaderna.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Bruksmiljöerna i Bennebol och Vällnora industri- och övriga bruksbyggnader
- Ruiner och fornlämningar som är knutna till järnbruksverksamheten som t.ex. masugnar, fördämningar och slaggvarp.
- Vattendrag och fördämningar knutna till bruksverksamheten

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i området.

- Fornlämningar ska bevaras enligt 2 kap KML.
- Det ska vara möjligt att besöka, uppleva och förstå fornlämningarna.
- Viktiga kulturhistoriska lämningar som slaggstenshögar, dämmen m.m. bör bevaras.
- Det ska vara möjligt att besöka, uppleva och förstå bruksmiljöerna.
- Bruksmiljöernas byggnader och miljöer bör underhållas och bevaras på sådant sätt att dess karaktär inte förvanskas.
- Vattendragen som var viktiga förutsättningar för delar i framställningen och hanteringen vid bruken bör respekteras.

Skyddsinstitut *Miljöbalken*

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3 kap.6 § MB
Riksintresseområde för naturvården, 3 kap.6 § MB; Vällenområdet

Natura 2000, 4 kap. 8 § MB, 2 st.

Naturreservat; Hästhagen-Kilholmens naturreservat, Dammens naturreservat

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Särskilda områdesbestämmelser Bennebol och Vällnora

Regionalt intresse kulturmiljövård; U 48, Bennebol och Vällnora – Fornborgar och järnbruksmiljöer

Kulturmiljölagen

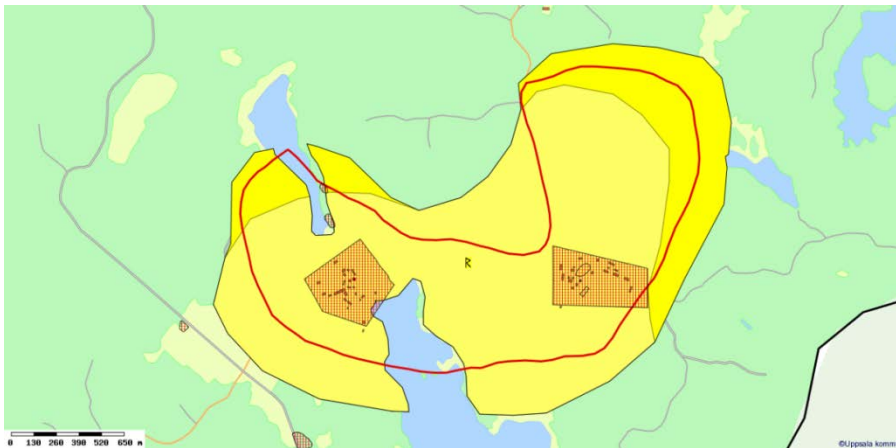
Fornlämningar, 2 kap. KML

Kommunens bedömning och ställningstagande

Området har höga kulturhistoriska värden och är en resurs för rekreation och upplevelser. Förutsätter att historiskt värdefulla strukturer bevaras och värnas från negativ påverkan.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ny bebyggelse anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas. Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan. Se även områdesbestämmelser för Bennebol och Vällnora bruk.

Riksintresseområde Bennebols och Vällnora bruk, (röd avgränsning), kommunal kulturmiljö (gult område)

2.1.3 Bladåkers centralbygd C 32

*Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset**Motivering:*

Herrgårdslandskap med anor från medeltiden men i huvudsak präglad under 1600-talet, som tydligt visar hur en medeltida bygd förändrats genom säteribildningar.

Uttryck för riksintresset:

Ett större äldre järnåldersgravfält och flera yngre järnåldersgravfält, de senare intill avhysta bytomter, rester av en tidigmedeltida befäst gård vid Norrgarn, medeltida kyrka och sockencentrum, Norrgarns och Rungarns herrgårdar med 1700- och 1800-talsbebyggelse och herrgårdslandskap.

Utbredning

Gränserna justeras i N för att inrymma ett välbevarat ålderdomligt odlingslandskap. Vidare justeras gränsen S om Norrgarn och V om Rungarn för att få med gårdarnas inägomark. Slutligen justeras gränsen i Ö, gränsen bör till största delen följa den gamla landsvägen.

*Förutsättningar för bevarande och utveckling***Dagens landskap, brukande och bebyggelsestruktur**

Bladåkers centralbygd utgörs av en sluten fornlämningsrik dalgång mellan Olandsån i norr och sjön Söder-Ginningen i söder. Den smala och flacka dalgången är i sin helhet uppodlad. Kulturlandskapet

och bebyggelsen domineras av kyrkan och de stora gårdarna Norrgarn och Rungarn, till vilka leder långa alléer. I områdets södra del kring Rungarn bryts slättkaraktären av glest ekbevuxna och betade moränkullar, på vilka flera stora gravfält ligger. Längs dalgångens östra sida slingrar sig den gamla landsvägen. Bladåkers kyrka ligger på en svag förhöjning i den flacka dalgången. Fram till herrgårdarna leder långa alléer. Från Knutbyvägen leder en lång, rak allé fram till Rungarns gård, belägen på en svag åshöjd, omgiven av ett lummigt herrgårdslandskap. Dalgången öster om gården upptas av öppna åkermarker, delvis uppsplittrade av större och mindre skogsbackar och hagmarker. Skogsbryn och hagar är bevuxna med ädellövskog. Området avgränsas mot väster av barrskog och mot söder övergår området i de omväxlande strandpartierna kring Söder-Ginningen. I den nordvästra viken ligger sjöns avlopp mot Norr-Ginningen. Kring Rungarns gård finns ett stort antal fornlämningar som i huvudsak utgörs av omfattande järnåldersgravfält. Dessa är belägna i de mer höglänta skogsbackarna och hagmarkerna i söder och i norr om gårdsbebyggelsen.

Gravfälten har utgjort bygravfält till den numera försvunna byn Rungarn, som under 1600-talet inlemmades i säteribildningen. De närmaste omgivningarna präglas av ädellövsrika backar. Norrgarns gård ligger vid sjön Norr-Ginningens östra strand och omges av ett karaktäristiskt herrgårdslandskap. Från Bladåkers kyrka sträcker sig en lång, delvis ädellövskantad väg fram till gården. Till en början löper vägen genom täta barrskogsmarker. Närmare gården övergår skogen i ett öppet odlingslandskap som sträcker sig ned mot Norr-Ginningens stränder. Norr om gården är odlingslandskapet mer småbrutet med ädellövträdsbevuxna moränkullar och beteshagar. Ett rikt inslag av ek och hassel finns inom området. Omgivningarna närmast gården utgörs av ett lummigt parklandskap med gamla ädla lövträd. I skogskanten längs dalgångens östra sida, mellan Ola och Bladåkers byar, slingrar den gamla landsvägen fram i sin ursprungliga sträckning. Av de ursprungliga byarna i området återstår idag Bladåkers by, Ignesta och Ola. Ola by har varit den största byn i socknen och har än idag ett stort byggnadsbestånd. Efter en brand 1840 fick byn sin nuvarande glesa struktur med hus och gårdar spridda utmed Gimovägen och utmed den vägslinga som löper öster om bykärnan. Strax efter branden färdigställdes laga skiftet som påbörjats året innan. Ett flertal av gårdarna flyttades ut från den gamla bytomten. På en svag förhöjning mitt i dalgången ligger Bladåkers kyrka.

Dagens brukande är jordbruk- och skogsbruk, bostäder, rekreation och friluftsliv. Kyrka och kyrkomiljö är alltjämt i bruk.

Bebyggelsen domineras av Bladåkers kyrka, den omgivande kyrkbyn samt de stora gårdarna Norrgarn och Rungarn. I skogsområdena kring de båda stora gårdarna ligger spridda f.d. arbetarbostäder och dagsverkstorp.

Bladåkers kyrka och kyrkby

Kyrkan är belägen mitt i den flacka dalgången på en svag förhöjning. Kyrkan antas ha föregåtts av en äldre träkyrka på samma plats. Den nuvarande kyrkan är byggd under senmedeltiden, vid slutet av 1400-talet eller vid början av 1500-talet. Den är uppförd som en rektangulär salkyrka med skalmurar i gråsten med inslag av tegel i gavelröstena. Sakristian i norr har ansetts vara äldre och tros ha hört till den äldre träkyrkan. Vapenhuset i söder är byggt strax efter kyrkan uppförande, vid början av 1500-talet. Kyrkan omges av en, delvis bevarad, medeltida bogårdsmur. Den medeltida stigluckan är bevarad i den norra längan. Kyrkogården är försedd med en trädkran av lövträd. Öster om kyrkogården står klockstapeln och i närheten ligger ett flertal välbevarade äldre byggnader, bl.a. två f.d. skolhus, av vilka det äldsta byggdes och användes som sockenstuga fram till 1800-talets mitt. Huset härrör troligen från 1800-talets första hälft men har genomgått ombyggnationer, då det senare inreddes till skolhus. Den faluröda tvåvåningsbyggnaden har höga fönster på övervåningen där skolsalen låg, medan bottenvåningen var lärarbostad. Skolhuset blev sedermera bespisning och gymnastiklokal, då ett nytt skolhus och en ny lärarbostad tillkom på 1930-talet. Både skolhuset från 1931 och

lärarbostaden från 1934 har väl bibehållna, tidstypiska exteriörer med faluröda, locklistpanelade fasader. Kring skolgården grupperar sig ytterligare byggnader och bland dem märks främst en typisk uthuslänga och en källarbod. Undervisningen i skolan lades ned i början av 1970-talet. Av den äldre bebyggelsen i Bladåkers by återstår bl.a. på gården Kullen, ett välbevarat bostadshus med femdelad plan från mitten av 1800-talet som flankeras av en timrad dubbelbod från 1700-talet. Miljön runt kyrkan bildar ett väl sammanhållet sockencentrum, mitt i den utpräglade jordbruksbygden.

Norrgarn

Vid mitten av 1400-talet omnämns Norrgran som sätesgård för väpnaren Gregers Nilsson. På en udde som kallas Husholmen vid sjön Norr-Giningen finns rester av medeltida husgrunder och terrasser, vilka kan vara resterna av den medeltida sätesgården Norrgarn. Efter skiftande öden kommer egendomen på 1670-talet i Aron Mörners ägo och han lät återupprätta säteriet då ”de gamla små herrbyggningar”, som fanns där var alldeles förfallna. Under 1690-talet övergick godset i släkten Wattrings ägo. Under Johan Wattrings tid, i början av 1700-talet, lade säteriet samtliga hemman inom Norrgarns by under sig. Den nuvarande huvudbyggnaden lät brukspatronen C.A. F Reuterskiöld uppföra 1874. Fram till gården sträcker sig en allé. Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1874 i senklassicistisk stil med flackt, valmat och falsplåtklätt tak. De envåniga flyglarna på vardera sidan tillkom 1890. I anslutning till infartsallén öster om huvudbyggnaden ligger gårdens ekonomibyggnader samt några f.d. arbetarbostäder. På gården finns för övrigt två ålderdomliga timrade magasinsbyggnader. Norrgarn är välbevarad herrgårdsmiljö med sen 1800-talskaraktär. Bland gårdens ekonomibyggnader märks ett stall byggt i gråsten, ett stort tvåvånings magasin från 1900-talets början samt två parställda timrade bodar från tidigt 1800-tal. I parken står en lekstuga i schweizerstil byggd 1890.

Rungarn

Från 1400-talet ska gården ha ägts av medlemmar ur Banérsläkten, bl.a. Knut Eskilsson Banér, ett av offren för Stockholms blodbad. Egendomen var också troligen under 1500-talet i Vasaättens ägo, men vid slutet av 1500-talet kom det genom gifte till Johan Jakob Månesköld, vars ättlingar innehade gården ända till 1696. På 1600-talet fick Rungarn sin nuvarande omfattning då gårdarna Västra Rungarn och Sundsgärdet sammanslogs till ett säteri. År 1717 köptes Rungarn av lagman Carl Wattring som bildade fideikommiss av sina omfattande egendomar med Rungarn som huvudgård. Genom arv kom Rungarn 1827 till familjen Braunerhielm i vars ägo det var fram tills gården såldes till Gimo-Österby 1914 och då fideikommisset upplöstes. Sedan 1960-talet ägs själva herrgården av familjen Littorin. Rungarn har till övervägande del behållit en 1700-talskaraktär. Huvudbyggnaden är uppförd 1747 och är ett tydligt exempel på rokokons byggnadskonst. Det tvåvåninga tegelhuset har ljusa slätputsade fasader med vita lisener och byggnadens mittparti markeras av en frontespis. Taket är valmat och täckt med falsad plåt. Huvudbyggnaden flankeras av två identiska, parställda bostadsflyglar med tegeltäckta, brutna tak och gulputsade fasader. Flygelbyggnaderna är sannolikt samtida med huvudbyggnaden. En vacker, smidd herrgårdsgrind finns vid infarten till parken som omger mangården. På en höjd nordväst om mangården ligger de stora ekonomibyggnaderna från 1800-talets slut. Den faluröda ladugården är uppförd i restimmerkonstruktion medan det vitputsade stallet är byggt i sten. I slutningen strax nedanför ligger två välbevarade magasinsbyggnader från skilda tider. Det stora rödfärgade magasinet här rör från 1800-talets slut och det intilliggande reveterade, vitputsade magasinet med brutet tak är byggt 1821. Från magasinsbyggnaderna slingrar sig en mindre väg fram till en skogsbacke där en stor arbetarbostad står. Det faluröda, locklistpanelade huset, som är ovanligt långsträckt, inrymmer flera bostäder. I skogsområdet väster om gården ligger torpet Björklund med en småskalig, faluröd bebyggelse som bevarar en äldre karaktär. Stora alléer leder från landsvägen fram till gården och omgivningen präglas av ett tydligt herrgårdslandskap.

Historiska skikt

Järnålder

Området koloniserades under äldre järnålder. Som belägg för en forntida bebyggelse i området finns ett flertal stora gravfält från äldre och yngre järnålder. Det finns bl.a. invid Hällmyran ett stort gravfält av äldre järnålderskaraktär med ett flertal resta stenar och flera stora gravfält ligger invid Norrgarn och Rungarn som troligtvis hör samman med senare avhysta byar och gårdar.

Medeltid

I början av medeltiden var sannolikt landskapet bondepräglat. Under 1400-talet bildades säterierna Norrgarn och Rungarn. Rungarn omnämns i de historiska källorna 1344 då Uppsala domkyrka byter jord i Rungarn mot jord i Söderby. Från 1400-talet ska gården ha ägts av medlemmar ur Banérläkten. Vid Norrgarn finns redan under medeltiden en gård, vilken vid mitten av 1400-talet omtalas som sätesgård för Greger Nilsson. På ett bergkrön vid Husholmen finns husruiner som troligen härrör från den medeltida sätesgården. Under senmedeltiden uppförs Bladåkers kyrka, som antas ha föregåtts av en träkyrka på samma plats.

Nyare tid

På 1600-talet får Rungarn sin nuvarande omfattning. Norrgarn vid Ginningen förekommer som adligt gods 1560, och har på 1600-talet tillhört släkterna Ulfsparre, Bonde och Mörner. Norrgarn bildades som en storgård i början av 1700-talet, då säteriet lade samtliga hemman inom Norrgarns by under sig. I samband med detta försvann hela den äldre bondebebyggelsen. De mindre enheterna lades samman med sätesgårdarna och stordriften kom från den tiden att prägla landskapet

Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Historiska näringar, kommunikation, visuella/historiska samband

Jordbruk, skogsbruk är bygdens historiska näringar. Det är en sluten dalgångsbygd på vars östra sida slingrar sig den gamla landsvägen. Vägsträckningen kan sannolikt föras tillbaks till järnåldern, vilket indikeras av fornlämningsbilden.

Detta är adelns/högrestånden och dess underlydande med äterier och kyrka med sockencentrum.

Fornlämningarna berättar om hur landskapet koloniserades. Fornlämningsbilden runt Rungarn präglas helt av stora gravfält, belägna i de mer höglänta skogspartierna och hagmarkerna i söder, väster och norr om gårdsbebyggelsen. Den flacka och smala dalgången är i sin helhet uppodlad och omges av skog. De stora gårdarna Norrgarn och Rungarn omges av karaktäristiska herrgårdslandskap. Bladåkers kyrka med den omgivande kyrkbyn ligger belägen på en flack moränhöjd mitt i det utpräglade jordbrukslandskapet.

Kulturhistoriskt värde

Fornlämningarna berättar om hur landskapet koloniserades. Fornlämningsbilden runt Rungarn präglas helt av stora gravfält, belägna i de mer höglänta skogspartierna och hagmarkerna i söder, väster och norr om gårdsbebyggelsen. Den starka koncentrationen av forn lämningar vittnar om att det redan under järnåldern fanns en etablerad bosättning invid Söder-Giningens vattendrag.

Bladåkers kyrka har i hög grad behållit sin ursprungliga karaktär från byggnadstiden omkring 1500. Kyrkan har aldrig genomgått några stora om- eller tillbyggnader vilket ger byggnaden ett stort

byggnadshistoriskt värde. Kyrkogården har bevarat en medeltida stiglucka i norra muren som är av stor betydelse för upplevelsen av kyrkomiljön. Bladåkers kyrkby med sin medeltida kyrka och omkringliggande bebyggelse visar hur ett sockencentrum är uppbyggt, samt utgör en intressant skolmiljö med välbevarade skolhus från skilda tider.

Herrgårdslandskapet med Norrgarns och Rungarns gårdar med underliggande torp och avhysta gårdar berättar om hur landskapet genom säteribildningen under medeltid och 1600-tal helt ändrat karaktär. Rungarns huvudbyggnad är äldst och har bibehållit den äldsta karaktären, utgör idag ett välbevarat exempel på rokokotidens byggnadsideal. Rungarns gård är av stort kulturhistoriskt intresse med sin välbevarade huvudbyggnad med tillhörande flyglar från 1700-talets första hälft och för att den för trakten, genom tiderna, så betydelsefulla storgården ännu i sin helhet bevarar en mycket typisk herrgårdsanläggning med alla de inslag som karaktäriserar en herrgårdsmiljö. Norrgarns gård med sin herrgårdsmiljö bevarar en sen 1800-talskaraktär. Den välbevarade huvudbyggnaden med sitt strandnära läge och den övriga för storgårdar så karaktäristiska bebyggelsen, med storskaliga ekonomibygnader, arbetarbostäder och kringliggande torp, bildar tillsammans en kulturhistoriskt intressant bebyggelsemiljö. Båda herrgårdarna omges av lummiga herrgårdslandskap med alléer som leder fram till gårdarna, vilket vittnar om godsens påverkan på det agrara landskapet. Landskapet med kyrkbyn, herrgårdsmiljöerna med de underliggande torpen berättar vidare om bygdens sociala struktur.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen värdebärare/värdekärnor.

- Fornlämningar bl.a. gravfält och bytomter
- Norrgarns och Rungarns herrgårdsmiljöer med underliggande torp och avhysta gårdar
- Alléer
- Bladåkers medeltida kyrka och kyrkomiljö
- Bladåkers kyrkby med sin karaktär av sockencentrum
- Den slingrande landsvägen genom dalgången i ursprunglig sträckning
- Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningar ska skyddas i enlighet med 2 kap KML.
- Fornlämningar bör kunna upplevas i landskapet.
- Kyrka och kyrkomiljö ska skyddas i enlighet med 4 kap KML.
- Kyrkan med omgivande kyrkby mitt i dalgången bör fortsätta ha en dominerande plats i landskapet
- Herrgårdslandskapen med tillhörande byggnader, alléer och parkanläggningar bör bevaras och vårdas.
- Den öppna anblicken mot kyrkan och kyrkbyn bör respekteras.
- Den gamla landsvägens sträckning genom dalgången bör respekteras.

Skyddsinstitut
Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården, 3 kap. 6 § MB

Riksintresseområde för naturvården, 3 kap. 6 § MB

Odlingslandskapets bevarandeområden; Ekeby-Bladåker

Biotopsskydd för ädellövsskog, alléer, vattendrag etc.

Landskapsbildsskydd enligt § 19 Naturresurslagen. Även om begreppet inte finns i den nu gällande miljöbalken gäller bestämmelserna fortfarande i de berörda områdena (lag 1998:811 om införande av miljöbalken).

Bestämmelser om naturminne 7 kap 10§ (den vårbundna eken och Trolltallen)

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 45 Bennebol och Vällnora

Områdesbestämmelser Bladåkers kyrka

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Kyrkliga kulturminnen, 4 kap. KML (Bladåkers kyrka)

Kommunens bedömning och ställningstagande

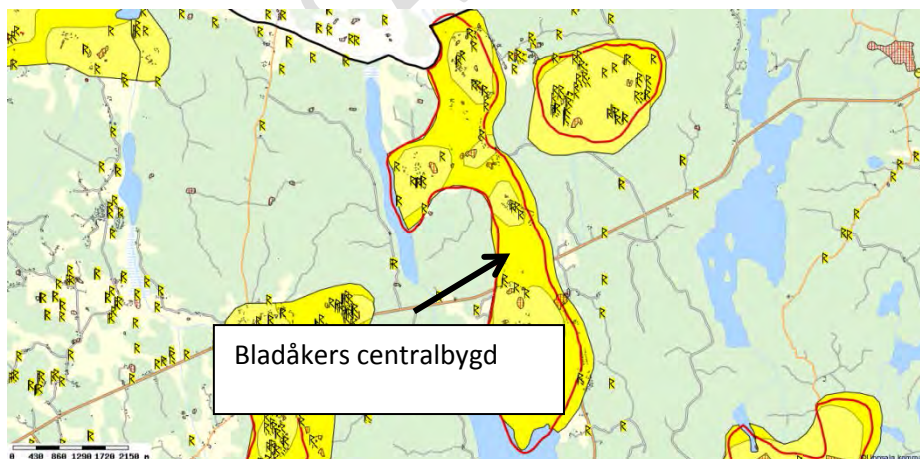
Historiskt värdefulla strukturer bevaras och värnas från negativ påverkan.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att prioriterade bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Se områdesbestämmelser för Bladåkers kyrkomiljö.

Riksintresseområde Bladåkers centralbygd (röd avgränsning), kommunal kulturmiljö (gult område)

2.1.4 Bladåkers skogsbygd C 33

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Avgränsad fornlämningsmiljö från bronsålder i ett område som utgjorde en viktig passage mellan två fjärdar under mellersta och yngre bronsålder. Torpmiljöer från 1700-talet

Uttryck för riksintresset:

Minst fyra grav- och boplatSMiljöer som omfattar rösen, stensättningar, skärvtenshögar och röjningsröseområden. Bosättningsområden med strandnära läge runt en forntida vattenfarled med rösen placerade så att de vänder sig ut mot leden.

Minst fyra torpmiljöer, övergivna, några med flera bostadshus, daterade till minst 1700-talet. Torpen illustrerar en nykolonisation av utmarksområden som var bebodda under bronsålder.

Utbredning

Gränserna består.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskap, brukande och bebyggelsestruktur

Området omfattar moränbunden skogsmark med trånga sprickdalar i nordnordväst-sydsydostlig riktning med kärr och mossmark. Skogsmark med skogsbilvägar kännetecknar landskapsbilden och dagens brukande.

Historiska skikt

Bronsålder

Bronsåldersmiljö som växte fram när landhöjningen skapade ett sund och ett strategiskt läge mellan två fjärdar under mellersta bronsålder. Vid Kristi födelse hade området blivit ett perifert utmarksområde.

I området finns minst fyra väl avgränsade boplatssområden med gravfält, rösen, stensättningar och skärvtenshögar som speglar bosättningsmönster och en sluten bygd under en mycket begränsad period. Bosättningarna låg under denna tid i strandnära läge.

Historisk tid

Nykolonisation genom en rad torpmiljöer under 1600-1800-talen. I flera fall sker uppodlingen på marker som troligen odlades under bronsålder. Odlingsrösen förekommer i ungefär samma områden som bronsålderns gravar. Spår efter torpbebyggelse finns vid Nyborg, Svanhus, Fäbrotorp, Hägnaden, Trottsjötorp samt vid ytterligare platser vilka inte kunnat beläggas i kartmaterialet. Miljöerna vid Svanhus och Fäbrotorp är intressanta och spännande genom sina tydliga lämningar. All bebyggelse är idag försvunnen och området präglas av igenväxning och återbeskogning.

1900-talet

Torpen Nyborg, Hägnaden och Fäbrotorp brukades och var bebyggda in på 1950-talet, enligt Ekonomiska kartan från 1950-talet.

Historiska näringar, kommunikation och visuella/historiska samband

Bronsåldersmiljön har samband med en period då landhöjningen innebar att området utgjorde en passage från en fjärd till en annan. Området hade vid denna tid ett strategiskt läge. Man kan se hur områdets största rösen vänder sig ut mot den forna farleden.

I området finns även yngre lämningar av nykolonisation från 1500-talet och framåt där man återvändit till bronsålderns bosättningsområden. Här finner man bronsåldersrösen och röjningsrösen parallellt med varandra från såväl bronsålder som historisk tid. (hemsida över kulturmiljöer)

Kulturhistoriska värden

Bronsåldersmiljö som speglar bosättningar under en avgränsad förhistorisk period då det genom landhöjningen växte fram ett strategiskt sund mellan två fjärdar under mellersta bronsålder. Vid Kristi födelse hade området blivit ett perifert utmarksområde.

I området finns minst fyra väl sammansatta boplatssområden med gravfält, rösen, stensättningar, skärvtenshögar och röjningsröseområden som speglar bosättningsmönster och en sluten bygd under en mycket begränsad period. Miljöns avgränsning i tid och geografin ger goda förutsättningar för att studera en sammanhållen och sannolikt välbevarad bronsåldersbygd.

Varierade fornlämningar som tillsammans visar hur flera bronsåldersmiljöer bildade en bygd omkring 1000 f.Kr. – till stora delar igenväxta - men som genom uppröjning skulle ha stora upplevelsevärden.

Områdets största rösen vänder sig ut mot Svanhuskärret som var en viktig vattenfarled under den tid denna bronsåldersbygd blomstrade. Genom sin placering i den idag otillgängliga skogsmarken kan de ses som en påminnelse om ett forntida havslandskap.

I området är det möjligt att följa nykolonisationen av torp under 1600-talet till 1800-talet i områden som tidigare utgjorde bronsålderns boplatser. Torpexpansionen visar på en omfattande nyodling under en begränsad tidsperiod som idag är helt igenlagd.

I området finns ett stort antal husgrunder som kan bidra med kunskap om torpmiljöernas framväxt och utveckling. I området finns flera områden med fossil åker, delvis odlade under 1800-talet.

Området utgör ett tydligt exempel på en miljö som först koloniserar under bronsålder och överges inom kanske 500 år för att på 1600-1800-talen dra till sig en nykolonisation av torp.

Bevarande: Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Följande element utpekats av länsstyrelsen värdebärare/värdekärnor.

- Fyra boplatssmiljöer med gravfält, rösen, stensättningar och skärvtenshögar som tillsammans speglar en i tid och rum avgränsad bronsåldersbygd.
- Svanhuskärret som illustrerar en strategiskt belägen vattenfarled under bronsålder som gett upphov till bosättningarna.
- Åtta övergivna torpmiljöer som berättar om nykolonisation i bronsålderns bosättningsmiljöer. De berättar om torpexpansionen under 1600-1800-talen och de obesuttnas villkor i skogsmarkens marginalområden.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningssmiljöerna, fornlämningar och området mellan dessa, bevaras enligt 2 kap. KML.
- Fornlämningarna ska betraktas som sammanhållna boplatsoområden.
- Skogsbruket i området ska ta hänsyn till fornlämningssmiljöerna.
- Torpmiljöerna med deras många husgrunder och tillhörande odlingsspår ska bevaras och kunna fortsätta att upplevas.

Skyddsinstitut
Miljöbalken

Riksintresse för kulturmiljövården 3 kap. 6§

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 46 Bladåkers skogsbygd

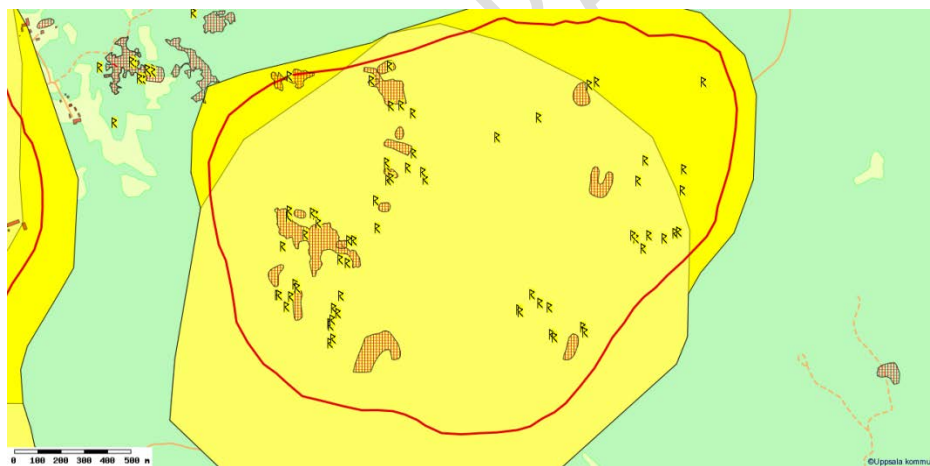
Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresseområde Bladåkers skogsbygd (röd avgränsning)

2.1.5 Bälinge mossar. C 28

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Motivering:

- Mycket pedagogiskt komplex av boplatser från yngre stenålder invid dåtidens havsfjärdar.
- Agrarhistoriskt intressant utdikningsföretag från 1800- och 1900-talet.

Uttryck för riksintresset:

- A. Spår efter boplatser invid dåtida havsstrand - idag belägna i övergången mellan skogbevuxen moränmark och odlad mark.
- B. Ett för det tidiga 1900-talet representativt torrlägnings- och uppodlingsföretag med avvattningskanaler, vägnät, broar, ängslador och minnesstenar över företaget.

I området ingår även:

Odlingslandskap med gravfält av olika typer som avspeglar bebyggelseutvecklingen från yngre bronsålder till yngre järnålder, flera välbevarade bymiljöer bl a Hammarby samt vid laga skifte utflyttade gårdar med tidstypisk bebyggelse. Forsby snickerifabrik från 1914.

Utbredning

Gränsen har varit felaktig sett till 1996 och 2014 års motiv och uttryck, d.v.s. att området har pekats ut p.g. av sina stenåldersmiljöer och den utdikade mossmarken. Väster om det utritade området ligger Rörmossen, som även den ingick i utdikningsföretaget Bälunge mossar och där det finns en större torvtäkt i drift under 1800-talet. Runt denna mosse finns det goda förutsättningar att finna stenåldersboplatser då miljön bör ses som en fortsättning av den stenåldersmiljö som finns i öster. Miljön för stenåldersbosättningarna sammanfaller i stort med 1800-talets utdikning av mossmarken.

I värdetexten har tidigare ingått rubriken ”I området ingår även” där man fört in ett område i öster med några kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer och flera fornlämningsmiljöer som hör hemma i bronsålder och järnålder. Detta område har inte något att göra med varken stenåldersmiljöerna eller 1800-talets utdikningsföretag som drevs av mossmarkernas ägare i Bälunge. Därför bör den östra delen utgå och gränsen för riksintresseområdet bör sättas mellan Vilsåker och Hammarby.

*Förutsättningar för bevarande och utveckling***Dagens landskap, brukande och bebyggelsestruktur**

Området har karaktär av en flack dal med Björklingeån i dalens botten. Den består idag av öppen åkermark medan de omgivande höjderna är skogbevuxna. Genom området leder en rak väg som ligger upplyft på en bank ovan den utdikade mossmarken. Vägen kantas av breda kanaler. Merparten av de dikeskantade åkertegarna ligger i vall, är hägnade och betas, några ligger i träda. En del åkermark i öster odlas. I anslutning till vägen ligger lador från 1900-talets första hälft. En del av ladorna ligger ute på odlingsstyckena, oftast i anslutning till ett impediment eller invid ett dike eller fastighetsgränsen. Merparten av ladorna är i förfallet skick, några är omkullfallna. Runt den utdikade mossmarken möter mörka granskogar. I kanten av de uppodlade mossarna anas några enstaka små gårdar. I väster, vid Oxsätra går en höjdrygg i nord-sydlig riktning med en vägsträckning utmed höjden. Vid vägen ligger några jordbruk och en rad yngre villor. I öster finns flera låga höjder med jordbruksbebyggelse. Jordbruk karakteriserar dagens brukande.

I området finns fler små bondgårdar runt de uppodlade mossmarkerna. Merparten av dessa har legat här sedan minst mitten av 1800-talet, vilket kan utläsas genom Häradskartan från 1859-63. Flera av gårdarna i området kan antas ha haft en utveckling som gått från fåbod till torp och vid laga skifte har torpet blivit en egen kameral enhet, en gård.

Gårdarna präglas av sen 1800- och tidig 1900-tals bebyggelse och har placerats i ett tidstypiskt läge, ensamt mitt i inägorna.

De uppodlade mossarna präglas av ett stort antal lador. De ligger utmed vägen, invid ägo gränser och i brytsonen mellan uppodlad mosse och moränmark. Ladorna är av stor betydelse för landskapsbilden i området. Många är mycket förfallna och flera ligger raserade på marken, andra är på väg att falla omkull. Mitt på Södra Myren ligger en mycket stor ladugård som aldrig tagits i bruk, med murade tegelväggar, fönster och dörröppningar samt ett högt loft under ett sadeltak med tegel. Ladugården har aldrig försetts med fönster eller dörrar. Ladorna på Bälunge mossar riskerar att inom nära framtid vara en försvunnen epok.

Historiska skikt

Stenålder

Trakten kring Bälunge mossar torrlades genom landhöjningen under yngre stenåldern, från ca 3500 till 3000 f. Kr. Från att ha varit en öppen fjärd övergick området successivt till en havsrik och vidare till ett område med grunda sjöar. Vid ca 3000 f. Kr präglades området av flera insjöar och vid Römossen och i öster mötte havet. Utmed kanterna av norra och södra myren ligger närmare ett tiotal kända boplatser. Merparten av boplatserna ligger i anslutning till platser där den forna havsviken smalnat av och där sjöar med tiden snörts av. Dessa platser har haft karaktären av smala sund med närhet till både sötvattens och saltvatten miljöer. De ligger vid Anneberg, Ytterby, Vadsbron, Persbo, Skinnarbacken och Solberga. Boplatserna vid Bälunge mossar har varit strandbundna och ligger på utskjutande uddar, höjder och i flacka sluttningar invid havet på en nivå av ca 40 meter över havet.

Flera boplatser har undersökts arkeologiskt på 1910-, 1920- och 1980-talen. De arkeologiska undersökningarna har resulterat i ett rikt fyndmaterial som omfattar härdar, skörbränd sten och på några ställen har det noterats hyddbottnar. Det har även kommit fram ett ovanligt rikt benmaterial med ben från människa, nöt, tamfår, älg, svin, brunbjörn, hund, vikaresäl, bäver, storskrake, knipa, gräsand, sångsvan, gädda och abborre. En särställning intar det stora antalet keramikskärvor, som visar att boplatserna hört till den gropkeramiska kulturen. Vid Vadsbron II påträffades närmare 54000 krukskärvor efter gropkeramiska kärl. Vid Anneberg, den boplatserna som ligger längst västerut, har keramiken visat att boplatserna bör kategoriseras som en trattbägarboplatser. Boplatserna visar att området har varit mycket attraktivt för bosättningar under denna tid.

Bronsålder – järnålder

Under bronsålder och järnålder sker en förskjutning i bosättningsmönstret österut mot Björklinge. Under bronsålder förefaller området runt Bälunge mossar ha varit en avlägsen utmark.

Under järnålder finns det några mindre bosättningar i området. Vid Broddbo och Ytterbyn ligger det två mindre gravfält om ca 10 gravar vardera vilka troligen bör dateras till yngre järnålder. Mitt i gravfältet vid Broddbo står en runsten. Gravfältet och runstenen kan ses som indikationer på en färdväg under vikingatid. I samband med uppodling vid Svarvarbo kom det fram ett träåder som hör hemma i yngre järnålder. Fyndet är unikt genom att det är ett av två träåder från denna tid i Sverige.

Medeltid

Området runt Bälunge mossar präglas av ortnamn av yngre karaktär bl.a. –sätra och –bonamn, som anger att de tillkommit under medeltid och efterreformatorisk tid. En del platser har nyttjats som fäbodan i äldre tid av Bälungeborna. En del av dessa har permanentats och utvecklats till torp.

1700-, 1800- och 1900-talen

Bälunge mossar utgjorde mossmark fram till 1800-talet. Runt mossarna, i den skiftade skogen låg det enstaka torp, flera med namn som anspelar på deras läge invid myrmarken. Dessa finns med på Häradskartan från slutet av 1850-talet, t.ex. Myrby och Myrortorp. I spåren av storskiftet av

Häradsallmännings 1760, kom det dikeslängder som angav att någon form av utdikning påbörjats i området. Merparten av den skiftade skogen var dock obebyggd och mossarna hade ännu inte skiftats.

Fram till 1860-talet var Bälunge mossar Upplands tredje största våtmarksområde. Stora delar var fuktiga ängsmarker som slogs med lie på sommaren. Utdikningen påbörjades 1904 och tog fyra år. Det var ett av de största dikningsföretagen i Sverige. Redan 1916 var huvuddelen av de tidigare våtmarkerna omvandlade till åker. Mellan åren 1917-22 byggdes det en väg genom området som kantas av djupa kanaler. Utmed vägen finns tre minnesstenar som berättar om torrläggningen av mossarna och vägbygget. Bälunge mossar förblev till stor del mosse då jordmånen var för dålig att odla.

Efter utdikningen har markerna använts som slåttermark av slättbygdens gårdar. Området har präglats av ett stort antal markägare, där varje ägare haft ett skifte och en lada för förvaring av höet. De forna mossmarkerna omvandlades till ett område präglat av ängslador och breda, raka, öppna diken. I området finns även minnesstenar över utdikningsföretaget och flera stenvalvsbroar som ingår i det vägnät som nyanlades vid denna tid

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner

Jordbruk har länge präglat landskapsbilden. Vägen anlades under tidigt 1900-tal efter utdikningarna av mossmarken. I vägsträckningen ingår flera välbevarade stenvalvsbroar. Utmed vägen finns flera minnesstenar över utdikningsföretaget. Vägen får sin sträckning som en följd av 1800-talets dikningsföretag.

Stenåldersmiljön har en stark koppling till naturgeografin med boplatser som ligger strax ovan mossmarken på sandiga, grusiga partier. Boplatserna ligger på platser som när de var i bruk låg invid en havsvik, som i grova drag hade sin motsvarighet i mossarnas utbredning.

Den uppodlade mossmarken motsvarar norra och södra myren, åkermarken vid Römossen motsvarar områdena runt mossen. Römossen har inte varit lämplig att odla upp. I Römossen har det istället funnits en torvfabrik.

Kulturhistoriskt värde

Stenåldersmiljön vid Bälunge mossar omfattar en rad boplatser från yngre stenålder som tillsammans erbjuder mycket goda möjligheter att studera en sammanhållen miljö från tiden 3500 – 3000 före Kristus. Antalet boplatser, deras omfattning tillsammans med ovanligt rika fyndmaterial innebär att området representerar mycket stora vetenskapliga värden.

Miljön har studerats inom ramen för forskningsprojekt vid Arkeologiska institutionen vid Uppsala universitet och bidragit med viktig kunskap och ny förståelse för stenåldersmiljöer i Mellansverige. Stenåldersmiljön vid Bälunge mossar illustrerar ovanligt väl forskningspotentialen i en sammanhållen stenåldersmiljö. Området har varit av stor betydelse inte bara för ny arkeologisk kunskap utan även för landhöjningsstudier. Genom tidigare undersökningar i området finns det goda förutsättningar att fördjupa och utforska området ur nya aspekter.

Områdets boplatsermiljöer har pedagogiska kvaliteter eftersom det är möjligt att på plats förstå och uppleva boplatsernas lägen i anslutning till den dåtida fjärden, även om den idag speglas genom utdikade mossmarker.

Bälinge mossars utdikningsföretag är ett av de största dikningsföretagen i Sverige och speglar ovanligt väl det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets utveckling av nya tekniker och idéer inom odlingsområdet. Till utdikningsföretaget hör förutom faktiska spår som nya ägoindelningar, åkrar, diken, kanaler, lador och vägar hör även utveckling av odlingsmetoder och bearbetning av jorden. Till exempel utvecklades en ny kunskap om hur mossmarken skulle odlas och gödslas. Till Bälinge mossars nya odlingsmarker hör även de kringliggande gårdarnas utveckling under tidigt 1900-tal och det ekonomiska uppsving som flera gårdar upplevde. Det fortsatta brukandet av Bälinge mossar under 1900-talet fram till idag berättar om fortsatta förändringar inom det agrara området. Mossodlingarna speglar förändringar och ny agrar teknik inom jordbruket.

Ladorna på Bälinge mossar visar på ängsladors utformning i slutet av 1800-talet och tidigt 1900-tal. De har byggnadshistoriska värden och är av stor betydelse för landskapsbilden.

Bälinge mossar är en särpräglad miljö där man färdas på raka vägsträckningar på upplyfta vägbankar med långa utblickar över det utdikade landskapet med sina solitära ängslador. Merparten av området används idag som betesmark eller ligger i träda. Endast mindre områden används som åkermark, företrädesvis i väster och i öster. Området har stora skönhetsvärden där de kvarvarande ängsladorna utgör viktiga blickfång och bidrar till upplevelsen och förståelsen av områdets identitet.

Bevarande: Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Lösfynd av stenyxor indikerar boplatser från stenålder
- Stenåldersboplatser med rika fyndmaterial från 3500-3000 f. Kr.
- Kunskap om förhistorisk strandlinje
- Utdikade mossmarker, kanaler och diken som berättar om Sveriges mest omfattande utdikningsföretag
- Ängslador som visar på områdets betydelse som slåttermark.
- Vägar, broar, minnesstenar

Utveckling: Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet

- Fornlämningarna och sambanden mellan dem och deras läge i terrängen invid en forntida fjärd ska värnas
- Merparten av den utdikade mossmarken bör brukas på ett sådant sätt att det behåller sin öppna karaktär
- Det rätlinjiga vägnätet på vägbank och kantat av kanaler bör fortsätta att nyttjas och behålla sin övergripande karaktär.
- Ladorna bör underhållas i syfte att de ska kunna fortleva som viktiga landmärken.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB
Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§

Regionalt kulturmiljövårdsområde, U 4 Bälinge mossar

Kulturmiljölagen

Kap 2 Fornminnen

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

2.1.6 Gamla Uppsala samt Fyrisåns och Björklingeåns dalgångar. C 30

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering: (ny text)

Centralbygd av stor betydelse för rikets historia med kontinuitet sedan bronsåldern och med monumentalt och traditionsbärande rikspolitiskt centrum under forn- och medeltid med kultplats, kungsgård och Sveriges första ärkebiskopssäte.

En successiv kolonisation av landskapet som speglar landhöjningen vilken styrkt val av plats för de förhistoriska centrumbildningarna och flytten av centralplatsen vid Gamla Uppsala till Uppsala. Kontinuitet till medeltida kyrkomiljöer, jordbruksbygd och herrgårdslandskap. Åar med förindustriella miljöer.

Uttryck för riksintresset: (Ny text)

Omfattande bestånd av skärvtenshögar och boplatzlämningar från bronsåldern belägna invid dåtidens strandlinje genom Björklinge, Ärentuna, Lena och Tensta socknar. Bronsåldersgravfält med hällkista vid Dragby samt gravfält i Lena, Tensta och Ärentuna socknar som uppvisar kontinuitet från bronsålder till äldre järnålder. Äldre järnåldersgravfält med resta stenar och offerkälla vid Gödåker. Yngre järnåldersgravfält med inslag av monumentala högar utmed Uppsalaåsen i Björklinge och Vattholmaåsen i Lena, båtgravfältet vid Valsgårde. Kommunikationslämningar utmed åsarna och åarna i form av hålvägssystem och flera vadställen med runstenar och högar, t.ex. vid Storvad och kung Skutes hög i Lövstalöt. Gamla Uppsala med kungshögar och gravfält från järnåldern, lämningar av kungsgård och tidigmedeltida domkyrka samt senare sockencentrum. Björklinge, Lena, Tensta och Ärentuna medeltida kyrkor med anknytning till stormannaätter och tillhörande administrativa sockencentrum. Det medeltida Salstagodset med 1600-talsslott och omgivande herrgårdslandskap. Den raka 1600-talsvägen från Uppsala med stenvalvsbro och gästgivaregård i Högsta samt med Björklinge kyrka som fond. Byar med radbystruktur. Protoindustriella miljöer knutna till områdets åar och vattenkraft som kvarnar, sågar och småindustrier av olika slag vid Ekeby, Rosta och Järsta samt Vattholma bruksmiljö med byggnader från 1700- och 1800-talen.

Genom särskilt beslut utpekade kulturmiljöer

Lena sockenstuga ligger intill Lena kyrka. Byggnaden har ett egenartat utseende och en välbevarad exteriör. Byggnaden förklarades som byggnadesminne 1975.

Altomta gård i Tensta socken omfattar en huvudbyggnad och fyra flyglar från 1770-talet. Miljön utgör en välbevarad gårdsbildning från 1770-talet och minner om sin tids byggnadstradition och kapten Ekbergs liv och gärning. Altomta är byggnadsminne sedan 1993.

Salsta slott med parkanläggning byggdes 1672-78. Slottet har sin förebild i Vaux-le-Vicomte, ett slott sydost om Paris som kom att bli mönsterbildande för många barockslott. Med hänsyn till värdet som välbevarat barockslott och platsens långa historia är Salsta slott statligt byggnadsminne sedan 1993

Utbredning

I Tensta socken utvidgas området västerut fram till motorvägen så att hela Tensta bronsåldersbygd ingår i riksintresset, med undantag av en enda hällristning och ett röse i skogen som ligger väster om motorvägen. Här är motorvägen placerad så att den ligger ”bakom” bygden och de förhistoriska miljöerna.

Landhöjningens betydelse för områdets framväxt och utveckling från äldsta bronsålder till det att centralplatsen/ärkebiskopssätet flyttar från gamla Uppsala har lyfts in i motivtexten. Under uttrycket har även byar och protoindustriella miljöer lyfts in som ett uttryck för Uppsalaslättens centrala odlingsbygd.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande och bebyggelsestruktur

Uppsalaslätten är en vidsträckt jordbrukslätt med gårdar och byar på flacka höjder som bildar landmärken i det öppna odlingslandskapet. Inslaget av naturlig betesmark är begränsat. Genom slätten rinner Fyrisån och Björklingeån med djupt nedskurna, meandrande åfåror. De framträder genom trädriddar och buskar som ligger nedsänkta i det öppna landskapet. Tydligast är de när de korsas av vägar. Ofta finns det bebyggelse eller någon mindre vattendriven industri i anslutning till de platser där broar och vad leder över åarna. Dessa miljöer framträder på långt håll som nedsänkta bebyggelsekluster i det öppna landskapet.

I öster där Fyrisån följer Vattholmaåsen har landskapet karaktär av en mjuk ådal kantad av en hög ås med hävdad ängs- och hagmark, ofta med rika fornlämningsmiljöer vilka utgör ett viktigt inslag i landskapsbilden. Björklingeån följer delvis Uppsalaåsen som domineras av hävdade hagmarker och skogspartier. Vägnetet i området, i synnerhet vägen utmed Fyrisån erbjuder fina vyer över jordbruksbygden och ängsmarken utmed Fyrisån.

Utmed åsarna återfinns flera mycket stora gravfält med högar och resta stenar placerade så att de utgör blickfång i landskapet, t.ex. vid Lena, Husby, Rosta. I söder ligger Gamla Uppsala med Uppsala högar som är ett av Upplands mest framträdande fornlämningsområde.

I området ingår flera sockencentra, Gamla Uppsala, Ärentuna, Björklinge, Lena och Tensta och utkanten av flera mindre samhällen som Björklinge, Vattholma, Gamla Uppsala, Lövsta Löt och Storvreta vilka präglas av sentida villabebyggelse. Sockencentrumen är synliga på långt håll i det flacka, öppna landskapet genom kyrktornen som bildar igenkännande landmärken.

I området finns ett stort antal jordbruksenheter, hästgårdar och lantligt belägen villabebyggelse från 1900-talet. Jordbruksverksamheten präglar landskapet. Området tangeras av flera mindre tätorter Björklinge, Vattholma, Gamla Uppsala, Lövstalöt och Storvreta som utgör expansiva närförorter till Uppsala stad. Vid Fullerö och Svista finns mindre handelscentrum med satsning på specialiserade butiker.

Uppsala högar är ett av Sveriges mest besökta fornlämningsområden som även utgör ett viktigt rekreativområde för Uppsalaborna. Miljön har stora turistiska värden av betydelse för regionen och på det nationella planet. Uppsala högar har ett stort symbolvärde som platsen för Sveriges riksbildning

och är ett attraktivt utflyktsmål där besökarna introduceras till området genom Gamla Uppsala museum.

Området rymmer många övriga sevärd och skyltade fornlämningsmiljöer som är tillgängliggjorda med P-platser.

Bebyggelsestruktur och historiska skikt - Den kulturhistoriska berättelsen

LANDSKAPET TAS I ANSPRÅK – CENTRALBYGDEN VÄXER FRAM

Under *stenåldern* täcktes större delen av området av vatten, det är endast de norra delarna med höglänt moränmark i *norra Ärentuna och västra Tensta* som torrlagts. I dessa områden har det tidigare noterats enstaka lösfynd från stenåldern. De arkeologiska undersökningarna för motorvägen under 2000-talet ledde till en ny bild av stenåldern i Uppland. Vid *Ryssgården* och *Forsa* undersöktes boplatstilljöer med långhus från senneolitikum, ca 2000 f. Kr. Dessa undersökningar har lyft fram potentialen för att fina ytterligare boplatstilljöer från stenåldern i de norra delarna av området. De utgör spår av den första kolonisationen av området.

I början av bronsålder hade landhöjningen lett till att den norra delen av *Ärentuna*, ett höglänt område präglat av moränmark torrlagts. Delar av *Björklinge* och trakten vid *Vattholma* samhälle hade bildat land i början av bronsåldern. Vid denna tid var slätten en vidsträckt fjärd i ett skärgårdslandskap. Landhöjningen och områdets topografi innebar att det successivt torrlades stora arealer nytt land. Denna omständighet har utgjort grund för att bosättningsområdena varit mycket expansiva under bronsålder, bl.a. i norra Ärentuna och utmed den östra sidan av den fjärd som idag finns kvar som Fyrisåns dalgång.

I *Ärentuna vid Fjuckby, Kyrsta och Gränby* finns ett stråk med många rika boplatstilljöer från bronsålder utmed dåtidens strandlinje, idag utgör området övergångszon mellan lera och morän. Dessa boplatstilljöer omfattar ett stort antal skärvstenshögar, hållristningar och enstaka rösen och stensättningar. De arkeologiska undersökningarna för motorvägen kom att beröra stora boplatstilljöer i både Kyrsta och Kättsta. Bland fynden kan nämnas spår av järnhantering i Kyrsta och att det dokumenterades mer än 30 hus från bronsålder och järnålder i Kättsta. I detta område ligger även Torsberget, ett område med begravningar och kultiska inslag på en blockrik moränhöjd.

På höjden vid Ärentuna kyrka finns en omfattande och representativ bronsåldersmiljö med en koncentration av skärvstenshögar. Utmed Vattholmaåsen finns en fortsättning av den täta bronsåldersmiljön runt Ärentuna-Fjuckby med flera boplatstilljöer med skärvstenshögar, gravar och hållristningar. På Uppsalaåsen vid Dragby ligger det mest berömda gravfältet från denna tid. Vid utgrävningar påträffades en hållkista från ca 1500 f.Kr. under ett gravröse. Hållkistan som är undersökt och restaurerad tycks ha använts under ett par hundra år för begravning av obrända kroppar. Kring hållkistan och röset utbreder sig det stora Dragbygravfältet, som även innehåller gravar från äldre järnåldern. Det omfattar sammanlagt 330 anläggningar som består av stora, låga stensättningar såväl runda, triangulära som rektangulära. Vid Fullerö finns ytterligare en hållkista. I likhet med Dragby är Fullerö en plats där man bott kontinuerligt från början av bronsålder fram till historisk tid, vilket kan följas genom gravarna i området.

I området finns flera fyndplatser för exklusiva bronsföremål vilka kan antas vara offerplatser, bl.a. ett vapenoffer i Lena socken. I västra Tensta finns flera bronsåldersmiljöer på de höglänta moränmarker som fortsätter till Ärentuna i söder. Dessa miljöer växte fram utmed dåtidens strandlinje och

kännetecknas av ett stort antal skärvtenshögar, enstaka rösen och hållristningar, oftast i form av skålgropar.

Under bronsålder medförde landhöjningen att merparten av lerjordarna i Tensta, Lena, Ärentuna och Björklinge socknar torrlades. Vidsträckta markområden med bördiga strandängar växte fram och skapade förutsättningar för expansiva bosättningar och kolonisation av ny mark.

De arkeologiska undersökningarna för motorvägen innebar att det undersöktes ett stort antal boplatser från bronsålder och järnålder, sammanlagt undersöktes mer än 100 hus. Undersökningarna har berikat bilden av boplatsernas inre liv från bronsålder till historisk tid. De har lyft fram husformer, inre detaljer i husen, anläggningsformer som ugnar, brunnar och järnframställning i området. Vid Fullersta framkom ett hantverksområde från järnåldern. Fynd av järnhantering under äldre järnålder förebådar den stora betydelse som järnframställningen kommer att få för området.

Ett nytt fenomen var de nya typer av begravningsplatser, gravfält, som undersöktes på flera platser. På platser som närmast framstår som naturliga moränbackar kom det fram kremeringsplatser och begravingar samt spår av riter och kult under bronsålder och äldre järnålder som saknar tidigare motsvarighet. Några av de mest uppmärksammade platserna är Sommaränge skog och Ryssgårdet strax utanför riksintresseområdet. Torsberget vid Odenslunda är ytterligare en kultplats som undersökts i området.

Den sammantagna bilden är att boplatserna utnyttjats kontinuerligt över tiden även om bebyggelsen flyttat runt inom områdena. Under järnåldern flyttade de centrala bebyggelseområdena söderut, ut på den av landhöjningen torrlagda slätten, där det växte det fram ett stort antal bosättningar. Merparten av dessa bosättningar är endast kända genom gravfält som visar att slätten koloniserades under järnåldern. Det syns tydligt bl.a. i Björklinge och Ärentuna där gravfälten återfinns på höjder i åkermarken. Från Gränby till Lund i Björklinge finns gravar och gravfält som visar på denna kolonisation. Vid Buddbo och Vaxmyra i Ärentuna finns en rik fornlämningsmiljö med gravfält och boplatser från bronsålder fram till yngre järnålder.

I Tensta ligger gravfälten på höglänta partier utmed Vendelån. Gödåker i Tensta är ett av de större gravfälten i denna bygd. Det omfattar högar, stensättningar och ett stort antal resta stenar. Vid gravfältet finns en källa som troligen varit helgad åt en gudinna. Arkeologiska undersökningar 1915 och 1924-25 resulterade bl.a. i att man fann två mycket rika begravingar efter en man och en kvinna. Många av äldre järnålderns gravfält, till exempel det vid Gödåker, har kontinuitet fram i yngre järnålder.

Vid övergången till yngre järnålder har områdena utmed Björklingeån och Fyrisån torrlagts så att åarna framträder med ungefär den form de har idag. Norr om Uppsala högar har dock Fyrisån - Björklingeån haft en bredare vattenspegel, troligen fram till Rosta och Husby. På östra sidan om denna vattenspegel och den plats där åarna med tiden kom att dela sig ligger Fullerö där det finns ett större fornlämningsområde som omfattar gravar från bronsålder, äldre järnålder och yngre järnålder. I Fullerö har det bl.a. undersökts en rik kammargrav med fynd från slutet av 200-talet.

CENTRALBYGD – YNGRE JÄRNÅLDER

I början av 500-talet hade området utvecklats till en centralbygd med Gamla Uppsala kungsgård som centrum omgiven av ett antal betydande ”storgårdar” i närliggande bygder. I slutet av vikingatid och i början av medeltiden var området centrum i folklandet Tiundaland som under yngre järnåldern var kärnan i Sveariket och säte för kungarna av Ynglingaätten. Många mycket betydelsefulla lämningar

återstår från denna tid, varav fornlämningsmiljön i Gamla Uppsala och Valsgärde utgör de viktigaste och mest kända. Gamla Uppsala hade ett strategiskt läge invid Fyrisån och dess utlopp i Mälaren. Gamla Uppsala by, som en gång var Upplands största, bestod av en östlig del som bildade kärnan i kungens godscomplex, det s.k. Uppsala öd, och en västlig som utgjorde själva kungsgården. Adam av Bremen beskriver 1000-talets Uppsala med sitt tempel, som en central hednisk kultplats och dess betydelse framgår även av att Sveriges första ärkebiskopssäte placerades här 1164. Då hade emellertid landhöjningen berövat Gamla Uppsala dess strategiska läge.

Fornlämningsmiljön i Gamla Uppsala domineras av de tre stora kungshögarna och tingshögen. Kungshögarna har daterats till tiden runt 500 e.Kr. och utgör, enligt traditionen, gravar för kungarna Aun, Egil och Adils. I högarna har det påträffats exklusiva fynd, bl.a. en ryttarutrustning med stort inslag av guld. Norr om kyrkan ligger kungsgårdsterrasserna, två av lera byggda plattor för större byggnader. På åsen sydväst om kungshögarna ligger ett stort gravfält från yngre järnåldern med 155 högar, fyrtiotalet runda och rektangulära stensättningar samt ett tjugotal resta stenar. Uppsala universitet driver sedan flera år ett projekt som behandlar Gala Uppsala och som undersöker kungsgårdsterrasserna. Dessa undersökningar har lyft fram en rad exklusiva föremål som visar på en plats med ställning utöver det vanliga och lyxföremål, som ädelstenar av granater och specialiserat metallhantverk.

På moränmarken öster om Fyrisån vid Valsgärde ligger det berömda båtgravfältet med 15 båtgravar från tiden 550-1100 e.Kr. I gravarna har det framkommit påkostade krigarutrustningar, bl.a. hjälmar med guldutsmyckningar och granatinfattningar. De antas representera en förmögen ätt och deras huvudmän. Till gravfältet hör även ett sextiotal enkla brandgravar, av vilka flertalet tillhör samma period.

Ortnamnen i området domineras helt av – sta och bynamn som antas vara namn med ursprung i yngre järnålder. I området finns även två Tunaenheter, Ärentuna och Tuna i Tensta socken, Husby ligger invid Fyrisån mitt emellan Lena och Gamla Uppsala. Tuna och Husby är enheter som haft en administrativ roll i det förhistoriska – tidig medeltida samhället. Samtliga byar med namn som härrör från yngre järnålder har ett båtgravfält, ofta nära den historiska bebyggelsen.

Utmed Vattholmaåsen och Uppsalaåsen finns ett flertal högggravfält från yngre järnåldern. Vid Husby i Lena ligger Horsbergets och Långbergsbackens gravfält. På krönet av Horsberget ligger en stor hög med en diameter av fyrtio meter och en höjd av tre meter, omgiven av ett brätte. Upp mot högen leder en uppfartsramp vilken närmast toppen avslutas med en rektangulär stensättning, som tolkats som en slags ingång eller ett offerbord. På Horsberget finns ytterligare en hög och en stensättning som båda är anlagda på en trolig terrasserad yta. Långbergsbacken omfattar två gravfält, vilka tillsammans innehåller femtio runda stensättningar och tjugo högar, anlagda i ett dominerande läge vid Fyrisån. Andra stora högggravfält finns på Vattholmaåsen vid Backa-Trollbo, Ekeby och Lena kyrka. På Uppsalaåsen vid Lövstalöt ligger ett mindre gravfält med sju resta stenar och sex gravhögar, varav den s.k. Kung Skutes hög är den största.

Området har haft ett kommunikationsmässigt fördelaktigt och mycket strategiskt läge med flera vattendrag, Fyrisån i öster som uppströms delar sig i Vattholmaån och Vendelån samt Björklingeån i väster. Alla leder de norrut mot de skogsrika och järnrika områdena i norra Uppland. Från Gamla Uppsala har man haft nära kontakt med Mälaren och det inre av Svealand samt med Östersjön via Långhundaleden. Vid sidan om dessa viktiga farleder var Uppsalaåsen och Vattholmaåsen viktiga färdvägar på land. Ett kännetecken i denna centralbygd är att många yngre järnåldersgravfält vänder sig mot vattenfarleder och eller mot färdvägar på land. Exempel på detta är Valsgärde och Horsbergets

gravfält. Inom området finns många spår av äldre åsvägar och vadställen liksom ålderdomliga vägsträckningar och broar. Vid Kung Skutes hög genomskärs Uppsalaåsen av Björklingeån. Ett forntida vadställe har gett upphov till områdets mest omfattande hålvägssystem. Från vadet löper ett antal hålvägar i solfjäderform upp på åsen i norr. På flera andra platser har vadställen funnits. Vid Vendelån, i Hånsta, i Lena står en runsten, vars text omtalar en bro. Vid Årby vid Fyrisån i Lena finns en runsten som tillsammans med sju resta stenar markerade ett vadställe över till Husby. Även vid Ensta intill Valsgårde är ett vadställe belagt, liksom vid Storvad norr om Gamla Uppsala.

I den norra delen av området som koloniserades redan under bronsålder visar yngre järnåldersgravfält att bebyggelsen fortlevt fram till historisk tid då byarna och sockenbildningen tar vid. Denna kontinuitet kan bl.a. följas i Ärentuna genom de yngre järnåldersgravfält som återfinns invid de historiska bytomterna och ett rikt förgrenat vägnät med ålderdomlig, terränganpassad karaktär kantat av runstenar.

JORDBRUKSBYGD MED KYRKOMILJÖER, BYAR OCH HERRGÅRDAR

På 1200-talet flyttar ärkebiskopssätet från Gamla Uppsala till dagens Uppsala och områdets betydelse som central plats för kyrkan och kungamakten flyttar definitivt till Uppsala. Det innebär att området övergår till att vara Uppsala stads centrala och viktigaste jordbruksområde. Stora delar av området tillhör kyrkan eller ingår i Uppsala öd, som kan beskrivas som kungens visthusbod, d.v.s. marker som skulle försörja kungamakten. En stor del av området låg även inom Uppsala stads frihetsmil vilket innebar att de inte betalade tull när de förde in varor till staden. Från att vara Svearikets centrum övergår områdena runt Fyrisån och Björklingeån till att bli Upplands centrala jordbruksbygd med stor betydelse för kronans och kyrkans försörjning.

Området berör några av Uppsalaslättens bördigaste socknar som varit centrala jordbruksbygder sedan förhistorisk tid. I området finns flera välbevarade sockencentrum som tillika uppvisar väl sammanhållna kyrkomiljöer. Från väster till öster är de Björklinge, Ärentuna, Lena och Tensta samt Gamla Uppsala i söder. Vid sidan om dessa socknar ingår även de östra delarna av Bälinge socken i riksintresseområdet. Vendelån, Fyrisån och Björklingeån slingrar sig över lerslätten och binder samman socknarna och har också utgjort viktiga vattenflöden till vilka det knutits en rad verksamheter och regleringar för nyttjandet av vattenkraften.

Området präglas av en till stora delar likartad historia med medeltida kyrkobygge, utveckling av sockencentrum och framväxten av stora byar ur förhistoriska bebyggelseenheter. Bebyggelsen består mestadels av väl sammanhållna byar med inslag av mindre herrgårdsanläggningar. Gamla Uppsala kyrka med omgivning intar en särställning i området genom att vara Sveriges första ärkebiskopssäte grundat på platsen för de första Sveakungarna säte. Under tidig medeltid var Gamla Uppsala landskapets största by. Ett gemensamt drag är att många byar uppvisar radbytomter vilket kan tyda på att de reglerats mycket tidigt för att gynna ett effektivt utnyttjande av jordbruksmarken, kanske i samband med tvåsädets utveckling. Området var redan under medeltiden en stor spannmålsproducent.

Flera byar har delvis kvar sin radbykaraktär. Under 1800-talet löstes de upp mer eller mindre till följd av 1800-talets laga skifte. Ensamliggande gårdar med läge mitt i åkermarken speglar denna epok. Jordbruksbebyggelsen omfattar ett stort antal byggnader av kulturhistoriskt intresse. Merparten av landsbygdens byggnader har dock utvecklats och förändrats under 1900-talet till följd av nya användningsområden och krav på bättre ekonomi och komfort. Vid sidan om byarna finns det flera herrgårdar i området, varav några uppvisar medeltida föregångare, andra är ett resultat av 1600-talets säteribildning. Några av herrgårdsmiljöerna är resultat av uppköp och sammanläggning av gårdar. Jordbrukslandskapets bebyggelse presenteras sockenvis.

Björklinge socken

Björklinge kyrka är från 1300-talet med ett mittparti som härrör från tidigt 1300-tal. Dagens kyrka präglas av en omfattande om- och tillbyggnad utförd under 1650-talet på uppdrag av och bekostat av Agneta Horn på Sätuna. Kyrkan fick ett nytt kor i öster, skulpterade sandstenportalerna, vapensköldar på korgaveln, valmat tak samt fyra hörnsträvor med spiror som gett kyrkan ett karaktäristiskt utseende. Klockstapeln uppfördes 1827. Sydväst om kyrkan ligger prästgården med en huvudbyggnad från 1793. Den övriga gårdsbebyggelsen är huvudsakligen från 1700-talet, däribland en äldre mangårdsbyggnad.

Byarna ligger ute i den öppna åkermarken ofta i anslutning till en mindre höjd eller invid Björklingeån. I Drälinge kan man fortfarande ana radbykaraktären genom den äldre välbevarade bebyggelsen som ligger kvar i ursprungligt läge. Lund har en bebyggelsestruktur som är densamma som under 1800-talets början med gårdar kvar på bytomten. Gårdarna ligger i en löst grupperad klunga och byn genomkorsas av ett förgrenat vägnät. Vid *Salsta*, *Lund* och i Gränby finns det kvar äldre bebyggelse.

Sandbro är en medeltida godsbildning som ligger i den östra kanten av den flacka slätten i Björklinge. Det nuvarande godset tillkom som säteri på 1500-talet. Huvudbyggnaden är i två våningar med vit reveterad fasad, uppförd 1754. Huset omges av en park och flera byggnader. Bland dessa märks några som fått rik dekor av lövsågeri i slutet av 1800-talet. Säteriet är synligt i det flacka landskapet genom rester av en allé som leder fram till godset.

Vägen från Uppsala till Björklinge var huvudväg mot Norrland fram till att motorvägen färdigställdes på 2000-talet. Den anlades efter att drottning Kristina 1643 påbjudit att tillfärdsvägarna till Uppsala skulle dras rakt genom landskapet. Detta uttryck för stormaktstidens planeringsideal saknar motsvarighet i landet. Vägen löper rakt från staden två mil fram till Björklinge kyrka, endast krökt av Uppsalaåsen ett kort stycke vid Drälinge. Vägen har haft stor betydelse som förbindelselänk till järnbruken i norra Uppland.

Bälinge socken

Östra delen av Bälinge socken följer Björklingeån och ingår i detta riksintresseområde. Utmed den raka Björklingevägen ligger Högsta gästgivaregård som består av ett vitputsat stenhus i två våningar från 1700-talet och några rödfärgade ekonomibygnader. Vid Högsta liksom på andra platser där åarna korsas av vägar finns en stenvalvsbro. I sydost ligger Högsta by som delvis bevarat sin radbykaraktär. Söder om byn finns en plats för ett vad över en mindre å kantad av en runsten.

I Lövsta by vid Lövsta löt ligger fortfarande några gårdar kvar och berättar om byns ursprung som reglerad radby. En av gårdarna har bevarat sin centralsvenska gårdsstruktur, övrig bebyggelsen är dock moderniserad och har en tydlig 1900-talsprägel.

Svista i Bälinge ligger på en låg moränrygg mitt ute på slätten och har varit en av områdets större byar. Radbystrukturen är alltså bevarad. I byn finns några byggnader från 1700- och 1800-talen.

Skediga är en mindre herrgårdsanläggning med en välbevarad huvudbyggnad från 1700-talet, uppförd i timmer som vitreveterats. På gården finns även en samtida faluröd timrad länga och stora ekonomibygnader från sent 1800-tal till tidigt 1900-tal.

Ärentuna socken

Ärentuna kyrka uppfördes 1250-1350. Den består av långhus, ett smalare rakt avslutat kor och sakristia. Kyrkan har rikt dekorerade gavelrösten. På 1430-talet tillkom vapenhuset och tjugo år senare försågs kyrkan med kalkmålningar av en anonym mästare, den s.k. Ärentunamästaren. Klockstapeln är troligen från 1600-talet men fick sin nuvarande form 1772.

Vid Skällsta finns en parstuga från tidigt 1800-tal. Vid Kättsta och Östa finns delar av radbyarna kvar. Med framträdande läge på slätten ligger två herrgårdar av något olika karaktär. Stora Skärna är en mindre herrgårdsanläggning som tillkommit under 1900-talet. Fyrisvall, f.d. Vallby, är en framträdande bebyggelse invid Fyrisån med en stor huvudbyggnad i två våningar från 1761 omgiven av stora ekonomibyggnader. Vallby var en radby som slogs ihop till en enhet under namnet Fyrisvall först under 1880-talet.

Lena socken

Lena kyrka ligger i ett markant läge på Vattholmaåsen norr om den plats där Fyrisån går samman med Vendelån. Kyrkan är från omkring 1300 och byggd i tegel med långhus och smalare, rakt avslutat kor, sakristia och västtorn. Kyrkan har vägg- och valvmålningar i Tierpsskolans stil som tillkommit runt 1450. Sakristians målningar är dock från 1300-talet. År 1717 blev kyrkan begravningskyrka för Salstagodset och det s.k. Salsta- eller Bielkekoret uppfördes.

Kyrkomiljön som helhet omfattar en rad olika byggnader som speglar det äldre sockencentrumets många funktioner. Nedanför kyrkan ligger prästgården med en gulmålad huvudbyggnad från 1774. I den värdefulla kyrkomiljön ingår även församlingens socken- och fattigstuga från 1733, en rödfärgad byggnad med valmat tak som är en av landets äldsta bevarade sockenstugor, samt en äldre och en yngre klockargård. Lena sockenstuga är byggnadsminne.

Brunna är en radby med fyra gårdar med flera välbevarade äldre byggnader, bland dessa märks tre parstugor av ålderdomlig karaktär. Nära Brunna står en väl bibehållen transformatorstation i tegel, troligen från 1900-talets första hälft. Vid Norrbacken finns ett bostadshus från tidigt 1700-talet i karolinsk form. Björhammar, väster om Salsta var ursprungligen en by där det finns kvar två parstugor från 1700-talet som nyttjats som arbetarbostäder till Salsta. Vid Hälltorp och Hagberga finns välbevarade torpmiljöer. Ugglesta är en mindre herrgård. Förutom manbyggnad från 1870-talet märks en rustbod från 1870-talet och ett litet lerhus från tidigt 1800-tal.

Salsta gods anlades under medeltiden som en befäst gård på en utskjutande udde i den dåvarande Salstasjön. På 1670-talet uppfördes det nuvarande slottet i putsat tegel i barockstil efter ritningar av arkitekten Nicodemus Tessin d.ä. Salsta slott har två våningar med utskjutande sidopartier och sal ovanpå en hög souterrainvåning. Borggården kringgärdas av två flyglar och smidda grindar. Alléer leder ut till omgivningarna. Till slottet hör även en stor park. I den värdefulla miljön ingår en mångfald av byggnader, bl.a. en biblioteksbyggnad i timmer från 1710, en smedja i slaggsten, arbetarbostäder och ett rikt utformat stall i klassisk stil från 1931. Till Salsta har det hört ett trettiotal torp, belägna på den forna utmarken.

Edshammar blev säteri på 1600-talet för att senare hamna under Salsta. Manbyggnaden är från ca 1900. Vid sidan om denna finns ekonomibyggnader i tegelkross från Vattholma tegelbruk samt en vitputsad arbetarbostad från omkring 1800.

Tensta socken

Tensta kyrka är uppförd i tegel runt år 1300 med långhus och smalt kor med tresidig avslutning. Kyrkbyggnad har en påkostad utformning och är delvis inspirerad av Uppsala domkyrka. På

ytterväggarna finns grunda, höga, rundbågiga nischer. I västra gaveln finns en port som tidigare ledde till en s.k. emporläktare för kyrkans patronus. Högre upp på gaveln finns ett rundfönster med ursprungligt masverk i ek. På 1430-talet slogs tegelvalv och kyrkan dekorerades med målningar av Johannes Rosenrod. Från slutet av 1400-talet härrör en målning i långhuset av Albertus Pictors skola. Klockstapeln är från 1756 men ombyggdes på 1830-talet. Invid kyrkan ligger den s.k. Vitskolan, en liten putsad stenbyggnad med sadeltak, uppförd 1754.

Kyrkomiljön och sockencentrumet är en väl sammanhållen miljö med en av landets äldsta skolbyggnader från 1754 och en folkskola från 1888. I området finns även ett klockarstall från 1864, en lärarbostad från 1910 och nära kyrkan ligger prästgården.

Inom området finns flera välbevarade bymiljöer. Forsa i Tensta utgör en tät bymiljö belägen på den öppna slätten med gårdarna grupperade längs en åravin. Många av de ursprungligen kringbyggda gårdarna uppvisar äldre byggnader. Manbyggnaderna är företrädesvis från sekelskiftet 1800-1900, flera försedda med frontespis. Mellan de kringbyggda gårdarna slingrar sig ålderdomliga vägar. I anslutning till gårdslägena har det tillkommit en del yngre villor. Vid Järsta finns en f.d. länsmansgård med en välbevarad framkammarsstuga och timrade bodar. Till Järsta hör även en såg och kvarnmiljö som behandlas i avsnittet om protoindustri.

Altomta var ursprungligen en by om tre gårdar som köptes upp på 1760-talet av sjökaptен Ekegren. Han slog samman gårdarna till en enhet och troligen med inspiration från militära mönsterritningar lät han uppföra en ny manbyggnad i två våningar under 1770-talet. Den flankeras av två tidstypiska, timrade flyglar. Mangården utgör en särpräglad och fin miljö. Av den forna ekonomigården finns inga äldre byggnader kvar. I området för denna finns en sentida maskinhall/lagerbyggnad. Öster om Altomta finns det kvar två välbevarade soldattorp vilka används som sommarbostäder. Det ena har rustats mycket pietetsfullt.

Tuna har en liknande historia som Altomta och var en by om två-tre gårdar som slogs samman på 1760-talet. Manbyggnaden flankeras av en parstuga och en enkelstuga, samtliga byggnader daterar sig till sent 1700-tal. Tillsammans med ett timrat magasin och andra äldre rödmålade ekonomibygnader utgör Tuna en välbevarad miljö.

Gamla Uppsala socken

Av områdets alla medeltidskyrkor intar Gamla Uppsala kyrka en särställning genom att det är den äldsta kyrkan i landskapet och att den har varit domkyrka. Den byggdes i början av 1100-talet och var ursprungligen en s.k. centralkyrka av betydande storlek. Den hade troligen sin upprinnelse som en gårdskyrka till den närbelägna kungsgården och som huvudkyrka för Tiundaland. År 1164 blev kyrkan domkyrka för Uppsala ärkestift vilket den var fram till 1273 då ärkebiskopssätet flyttades till nuvarande Uppsala.

År 1245 eldhärjades den varefter långhus och tvärskepp revs. Under 1300- och 1400-talen tillkom sakristia och vapenhus. Tegelvalv slogs samtidigt och försågs med målningar i Tierpsskolans stil. Av den äldsta kyrkobyggnaden återstår centralornets nedre del samt koret och absiden. Det forna tvärskeppets utsträckning har markerats med stenar på kyrkogården. Klockstapeln har en ålderdomlig stolpkonstruktion medan ytterpanelen härrör från 1823. Intill kyrkan ligger prästgården med timrade bodar och ett brygghus från 1700-talet.

I nordväst ligger Kungsgården. Intill denna ligger Upplandsmuseets friluftsmuseum, Disagården, med timrade byggnader från 1500 till 1800-talen vilka flyttats dit från olika delar av Uppland. Öster om

kyrkan ligger Odinsborg, en restaurangbyggnad i nationalromantisk stil från 1800-talets slut. I sydost ligger Gamla Uppsala museum, invigt år 2000. I sydost passerar järnvägen, intill vilken det finns en stationsbyggnad från 1875 i nygotisk stil. I spåren av järnvägen växte det fram ett villaområde utmed järnvägen. Området väster om järnvägen har till stora delar bevarat sin prägel från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

På västra sidan av Tunaåsen med Uppsala högar ligger Stora och Lilla Myrby, gårdar som idag ägs av Vitterhetsakademien. En mangårdsbyggnad är från mitten av 1800-talet medan övriga byggnader uppförts i början av 1900-talet.

Liksom på andra platser på Uppsalaslätten så finns det kvar byar som delvis bevarat sin radbykaraktär. I Ekeby ligger stora delar av radbyn kvar på ursprunglig plats. Byn domineras fortfarande av äldre enhetlig faluröd bebyggelse. Vid Ensta finns det kvar två gårdar med bostadshus från sent 1800-tal och några större ekonomibyggnader från sekelskiftet 1800-1900. Gårdarna i Hämringe by har till stora delar bevarat sin karaktär från 1800-talet. På gårdarna finns flera välbevarade timrade byggnader. Ett av husen ska enligt uppgift vara ett lerhus uppfört under 1800-talet.

LANDSBYGDENS KVARNMILJÖER OCH VATTENDRIVNA SMÅINDUSTRI

Åarna i området har gett upphov till flera mycket tidiga vattenkraftsbaserade verksamheter. Flera av dessa har med stor sannolikhet etablerats redan under medeltid. Utmed åarna finner vi en bruksmiljö, kvarnar, sågar och även andra industrimiljöer från 1800-1900-talet. Sammantaget finner vi ett stort antal välbevarade kvarnmiljöer med representativt byggnadsbestånd utmed åarna på Uppsalaslätten. Uppsalaslättnens kvarnar ska ses i samband med områdets betydelse som Upplands centrala odlingsbygd med ett ursprung i yngre järnålderns centralbygd. Studier av äldre kartor och skriftliga källor visar att kvarnarna i många fall kan föras tillbaka till minst 1600-tal genom det äldsta kartsnittet från 1600-talet och ännu längre tillbaka. Ett antal av Uppsalaområdets kvarnar har med stor sannolikhet sitt ursprung i medeltid.

Utmed Fyrisån och Vendelån

Vattholma bruk ligger utmed Fyrisån en bit söder om Salstasjön. Bruket som troligen har medeltida anor drevs från 1544 och några decennier framöver av kronan. Det förvaltades tillsammans med Dannemora gruva och Österby bruk. Vid slutet av 1500-talet övertogs Vattholma av ägaren till Salsta. Fram till 1758 fanns det både masugn och hammarsmedja vid bruket. Genom avtappningen av Gruvsjön i Dannemora samma år, torrlades hela Salstasjön och vattentillgången blev otillräcklig för Vattholma. Därför flyttades masugnen till Länna bruk. Stångjärnssmidet fortgick till 1905 varefter driften lades om till verkstads- och gjuteriverksamhet. I trakterna kring Vattholma finns flera gruvor och stenbrott. Vid Brunna och Salsta var järnmalmsbrytning en viktig verksamhet från 1850-talet till 1922. Järnmalm har även brutits vid Stenby, där brytning av kalksten var betydande mellan 1860 och 1937.

Bebyggelsen vid Vattholma är väl sammanhållen och omfattar en rad olika byggnader såväl för verksamheten som för boende. Industribyggnaderna som bl.a. flera smedjor ligger invid dammen. Den faluröda bostadsbebyggelsen ligger i norr parallellt med ån. Här finns smedbostäder, och andra bostäder, ett värdshus med kringbyggd gård, magasin och skolhus. Bruksherrgården, Trollbo, har en huvudbyggnad från 1812 och en flygel från 1700-talet. Båda är av timmer med ljust målade paneler. Vid Stenby söder om Vattholma finns rester av ett gruvarbetarsamhälle. Bostäder för gruvarbetare finns även vid Brunna och Salsta.

Vid Järsta invid Vendelån, i Tensta socken, finns en välbevarad industrimiljö från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal som omfattar kvarnbyggnad, grunder efter såg samt ett bryggeri. Miljön omfattar många byggnader av äldre karaktär som tillsammans bildar en fin helhet. Över ån går vägen på en stenvalvsbro från 1860. I miljön ingår flera kallmurade rännor och fall som formats för att ta tillvara åns vattenflöde.

Ekeby kvarn vid Fyrisån, är en kvarn uppförd 1791 i tegel med ljust putsad fasad och brutet tak. Även dammen med luckor är bevarad. Till miljön vid Ekeby hör en rad vitputsade byggnader såsom mjölnarbostad och ekonomihus. Vid Ensta, nära Valsgärde, ligger en stor, karaktäristisk, rödfärgad byggnad invid ån som tidigare varit sämskinnsfabrik. Byggnaden som är från slutet av 1800-talet är idag privatbostad.

Utmed Björklingeån

Dragby kvarn omfattar, kvarn och kvarngård med mjölnarbostad samt flera uthus. Kvarnen är från 1800-talet. Vid Rosta finns det alltjämt kvar en rad byggnader som hör samman med den såg- och kvarndrift som bedrivits på platsen. Den rödfärgade kvarnbyggnaden uppfördes i början av 1900-talet och fick en vinkelställd såg i början av 1920-talet. Kvarngården omfattar en kringbyggd fågård och en mangårdsbyggnad från 1880-talet som byggts om till jugendstil år 1907. Den senaste verksamheten i kvarnbyggnaden har varit en snickerifabrik.

Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Nya arkeologiska undersökningar vid Gamla Uppsala innebär att den tidigare bilden av områdets utveckling och omfattning under förhistorisk tid ska justeras.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner samt Visuella/ historiska samband

Jordbruksverksamhet, kvarn och sågverksamhet utmed områdets vattendrag är områdets historiska näringar

I området finns en rad olika kommunikationslämningar som speglar såväl det förhistoriska som det historiska resandet. Kommunikationerna från det centrala Gamla Uppsala ut i landet var av stor betydelse och de naturgivna lederna var här gynnsamma. Vid sidan av vattenfarlederna var de torra åsarna utmärkta kommunikationsstråk. De viktigaste färdvägarna har följt Uppsalaåsen och Vaksalaåsen i nord-sydlig riktning. Från Bälinge har det gått en färdväg som följt den öst-väsliga terränggränsen mellan lerslätten och de skogbeväxta moränmarkerna i norr. Den har gått från de västra delarna av slätten, till Ärentuna och vidare mot nordost till Lena socken. De viktigaste farlederna har varit har varit Björklingeån, Fyrisån och Vendelån som bundit samman centrala Uppland med den järnrika skogsmarken i norr.

Inom området finns ett rikligt med tydliga spår av äldre åsvägar och vadställen liksom ålderdomliga vägsträckningar och broar. Förhistoriska vadställen återfinns vid Kung Skutes hög där åsen genomskärs av Björklingeån. Här har ett forntida vadställe gett upphov till ett av Uppsalaslättens mest omfattande hålvägssystem. Från vadet löper ett antal hålvägar i solfjäderform upp på åsen i norr. Andra vadställen är Hånsta vid Vendelån i Lena, kantad av en runsten som berättar om en bro, Årby vid Fyrisån i Lena kantas av en runsten och sju resta stenar invid ett vadställe över till Husby. Även vid Ensta intill Valsgärde är ett vadställe belagt, liksom vid Storvad norr om Gamla Uppsala.

Av yngre tidens vägar har den nuvarande huvudvägen mot Norrland speciellt värde. Den anlades sedan drottning Kristina 1643 påbjudit att tillfartsvägarna till Uppsala skulle dras rakt genom landskapet. Detta uttryck för stormaktstidens planeringsideal saknar motsvarighet i landet. Vägen löper rakt från staden två mil fram till Björklinge kyrka, endast krökt av Uppsalaåsen ett kort stycke vid Drälinge. Utmed vägen finns en gästgivaregård i Högsta med en tvåvåning vitputsad stenbyggnad från 1700-talets slut samt faluröda ekonomibyggnader. Här, liksom på andra platser utmed åövergångarna i området, finns en stenvalvsbro. Parallellt med denna reglerade vägdragning är det möjligt att följa den förhistoriska föregångaren genom vadställen kantade av runstenar, t.ex. vid Högsta och Lövsta.

Viktig centralplats från 500-talet och fram till 1200-talet. Centrum för den svenska riksbildningen som formeras under 1000-talet och 1100-talet i Gamla Uppsala. Sveriges första ärebiskopssäte ligger i Gamla Uppsala från 1164 till 1270-talet. Till områdets betydelse som en av Sveriges mest betydande platser under yngre järnålder och tidig medeltid hör; Gamla Uppsala kultplats, Kungshögarna, Kungsgården, Tuna gårdar, Husbygårdar, Uppsala öd som utgör kronans markinnehav under medeltid. Till medeltiden hör även Salsta sätesgård, och sannolikt har kyrkan och kronan ägt kvarnar i området, sockenbildning. Stora delar av området har legat inom Uppsala stads frihetsmil och varit av stor betydelse för stadens försörjning. Under efterreformatorisk bildas ett antal säterier i området. Sockencentrum växer fram med en rad kyrkliga och samhällsliga funktioner.

Fornborgarna i området omger den flacka dalgången och har haft utsikt över dalen. Sockencentrum och byarnas placering har en stark koppling till områdets naturgivna kommunikationsstråk.

Kulturhistoriska värden

I området är det möjligt att följa hur landhöjningen skapat förutsättningar för en successiv kolonisation av området och framväxten av en av Sveriges mest betydande centralbygder. Det är möjligt att följa hur bebyggelsen och markanvändningen flyttar i området från bronsålderns miljöer i kanterna av den höglänta moränen till järnålderns boplatzområden på höjder på slätten. Invid järnålderns boplatser växte de historiska byarna fram.

Området har varit centralt i regionen sedan bronsålder vilket innebär att det finns ett stort antal lämningar och miljöer såsom gravfält, boplatzområden och spår av markanvändning som tillsammans speglar det förhistoriska samhället ur en rad olika aspekter, t.ex. sociala, ekonomiska och organisatoriska. Många av dessa lämningar och berättelser ligger dolda under ytan som en stor kunskapsbank samtidigt som många lämningar är tydliga, lätta att förstå och uppleva på plats i området.

Genom den nya motorvägen och nya järnvägen förbi Gamla Uppsala har det genomförts många omfattande arkeologiska undersökningar inom riksintresseområdet som bidragit till en delvis ny bild av Upplands förhistoria. Undersökningarna resulterade i boplatser och gravläggningar från stenålder fram till yngre järnålder och en rad historiska lämningar. Sammantaget har de visat på de arkeologiska undersökningarnas mycket stora informationsinnehåll och möjligheter till att bidra med ny kunskap.

I ett band från Ärentuna via Lena till Tensta finns en mycket rik bronsålders- och äldre järnåldersmiljö med en rad olika lämningar, hållristningar, gravar, skärvtenshögar och kultplatser som genom sitt breda spektrum kan bidra med viktig och fördjupad kunskap om bronsålderns och äldre järnålderns samhälle i Mälardalen.

Under yngre järnålder växer en av Sveriges mest betydande maktcentra och centralbygder fram i området till vilken det hör en rad stora och betydande bebyggelseenheter med en stormannaklass som manifesterar sig genom monumentala och omfattande höggravfält. Dessa är strategiskt placerade invid

områdets viktiga vattenfarleder och på åsryggar, t.ex. Ekebygravfälten, Horsberget vid Husby, gravfälten vid Lövsta Löt och Rosta samt vid Valsgårde.

Många av områdets fornlämningsmiljöer, såväl bronsåldersmiljöer som äldre och yngre järnåldersmiljöer är lättillgängliga, vårdade och skyltade med pedagogiska kvaliteter. Från bronsåldern märks Dragbygravfältet i Björklinge, grav- och boplotsområden vid Kyrsta, Fjuckby, Ekeby och Bräcksta. Exempel på järnåldersmiljöer med upplevelsevärde och pedagogiska kvaliteter är Gödåkers gravfält i Tensta, Horsberget vid Husby, gravfält och Kung Skutes hög vid Lövsta löt där det också finns en komplett vägmiljö med vad, hålvägar och storhög.

Den rika fornlämningsmiljön vid Gamla Uppsala med Uppsala högar som kan ses som ett historiskt dokument som berättar om framväxten av Svea rike. Till miljön hör kungsgårdsplatån, kungsgården, berättelsen om hednatemplet och det som blir Sveriges första domkyrka. De arkeologiska undersökningarna i Gamla Uppsala har resulterat i ny sensationell kunskap som fördjupat och berikat bilden av platsen för den Svenska riksbildningen. Vid undersökningarna har det bland annat kommit fram en stolprad som kan vara rester av en processionsväg, ett stort antal hus, gravar och spår av hantverk m.m. från yngre järnålder och medeltid. Resultaten av undersökningarna kommer när de är färdigbearbetade att bidra med viktig ny kunskap och kanske delvis förändra vår bild av Gamla Uppsala-området.

Norr om Gamla Uppsala ligger Husby som fungerat som kungsgård med administrativ roll i det tidigmedeltida samhället. Husby är en av flera platser utmed Björklingeån och Fyrisån där höggravfält med storhögar berättar om framväxten av betydelsefulla stormannaenheter under yngre järnålder.

I området finns kommunikationsstråk som speglar resande och kommunikationer i äldre tid. De visar var Upplands mest betydande farleder och färdvägar gick under förhistorisk tid, Uppsalaåsen, Vattholmaåsen, Fyrisån, Vendelån och Björklingeån. Till åarna och åsarna kan det knytas en rad kommunikationslämningar såsom runstenar, hålvägar, vad och broläggningar samt i flera fall vikingatida högar med placering invid knutpunkter. Det är alltså möjligt att färdas på stora delar av områdets terränganpassade vägar med rötter i järnåldern. Vägarne kantas av äldre järnåldersgravfält, vikingatida höggravfält och runstenar som tillsammans med grusbeläggning förmedlar en upplevelse av lång kontinuitet. Utmed områdets vägar är det också möjligt att se gästgiveri, stenbroar, milstolpar, milstenar, väghållningstenar och vägbankar som speglar hur vägnätet underhölls och reglerades i äldre tid.

I området finns Björklinge, Ärentuna, Tensta, Lena och Gamla Uppsala kyrkomiljöer med arkitektur- och konsthistoriskt mycket värdefulla kyrkor från medeltid. Tillsammans speglar de kyrkobyggnadstraditionen från 1100-talet fram till 1400-talet och senare genom olika ombyggnationer. Gamla Uppsala kyrka intar en särställning som platsen för Sveriges första domkyrka 1164 och ärkebiskopssäte fram till flytten av ämbetet till Uppsala. Flera av kyrkorna uppvisar unika medeltida kalkmålningar och arkitektoniskt högtstående detaljer.

Kyrkomiljöerna utgör väl sammanhållna miljöer med ett rikt och välbevarat byggnadsbestånd. De speglar det äldre agrarsamhällets sockenorganisation med prästgård, sockenmagasin, fattigstuga och skolhus av olika ålder.

I nordost, utmed Vattholmaåsen, ligger Salsta slott. Med ett ursprung som ett medeltida frälsegods uppfördes under 1670-talet vad som idag är ett av Sveriges bäst bevarade barockslott efter ritningar av Nicodemus Tessin d.ä. Till slottet hör flera intressanta byggnader och lindalléer. Salsta utgör en miljö

med stora konsthistoriska och arkitektoniska värden samtidigt som miljön genom sin ägarlängd berättar om flera av Sveriges mest betydande adelsätter, t.ex. Oxenstierna och Bielke.

I området finns ytterligare en rad herrgårdsmiljöer med bebyggelse från 1700-talet till tidigt 1900-tal. Sandbro, Skediga, Fyrisvall, Edshammar, Tuna och Altomta visar på etableringen av säterier och herrgårdar under 1600- och 1700-talet och de ideal som format mangårdsbyggnader, tillhörande parker, ekonomibygnader och arbetarbostäder av varierande karaktär. Tillsammans visar de på variationer i produktion och organisation. Enskilda byggnader har stora byggnadshistoriska värden, t.ex. Altomta väl sammanhållna mangård med karaktäristisk bebyggelse och Skediga huvudbyggnad, båda miljöer från 1700-talet. Till herrgårdarna hör alléer och parker med ädellövträd vilka har stor betydelse för upplevelsen av herrgårdsmiljöerna.

Många av byarna i området har mer eller mindre bevarat sin radbykaraktär som berättar om en bystruktur med rötter i medeltid, t.ex. Drälinge och Lövsta. Andra kulturhistoriskt värdefulla bymiljöer är Forsa, som visar på en väl sammanhållen bymiljö och Järsta med en länsmansgård. Merparten av den agrara bebyggelsen speglar det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets byggnadsskick, typiska för en bördig jordbruksbygd. I området finns en rad enskilda kulturhistoriskt och byggnadstekniskt intressanta byggnader, bl.a. lerhus i Uggelsta och Hämringe. Uppsalaslättens byar utgör framträdande inslag och viktiga blickfång i det öppna odlingslandskapet.

Det öppna odlingslandskapet speglar Uppsalaslättens betydelse som Upplands mest betydande jordbruksområde där markanvändningen tillsammans med bebyggelse speglar ett jordbruk med rötter i förhistorisk tid. Jordbruksmarkens öppna karaktär är bärande för upplevelsen av landskapets byar och gårdar. Det öppna landskapet medger långa utblickar över meandrande åar och åsryggar med fornlämningsmiljöer.

I området finns flera kvarnmiljöer med ursprunglig karaktär t.ex. vid Järsta och Ekeby samt vattendriven alternativt vattenanknuten småindustri, idag tagna ur bruk men med bevarad karaktär. Dessa miljöer berättar om och speglar den protoindustri som växte fram på landsbygden i Uppland. Här märks bl.a. ett snickeri vid Rosta och ett bryggeri vid Järsta. Vid Vattholma finns en bruksmiljö med ett rikt byggnadsbestånd som genom sin variation speglar ett helt brukssamhälle med dess olika funktioner och sociala grupperingar.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande velement utpekats av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Boplatsområden från bronsålder med skärvtenshögar, hållristningar och gravfält från Ärentuna till Tensta.
- Hällkistor vid Dragby och Fullerö med bronsålders och äldre järnåldersgravfält.
- Gödåkers äldre järnåldersgravfält.
- Höggravfält utmed vattendragen och på åsryggarna i området som speglar en framväxande stormannaklass i området, t.ex. Kungs Skutes hög vid Lövsta löt, Horsberget vid Husby, Uppsala högar.
- Gamla Uppsala kungsgård, kungsgårdsterrassen, Gamla Uppsala kyrka, f.d. domkyrka, Sveriges första ärkebiskopsäte.
- Kyrkomiljöer med medeltida kyrkor i Björklinge, Ärentuna, Lena och Tensta med tillhörande sockencentrum.
- Salsta slott med ursprung som medeltida frälsegods.
- Jordbruksbygd med radbyar och mindre herrgårdar, t.ex. Drälinge, Lövsta, Skediga och Altomta.
- Vattholma bruk med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Ingrepp och förändringar i fornlämningsmiljöerna ska undvikas.
- Det ska vara möjligt att förstå och uppleva fornlämningarna i sina sammanhang. De rika fornlämningsmiljöerna utmed områdets åar och åsryggar bör vara tillgängliga och vårdade.
- Vägsträckningarnas terränganpassade och autentiska karaktär med vad, broplatser, runstenar och vikingatida högar bör vara möjliga att uppleva.
- Byggnadsminnena ska bevaras och underhållas enligt KML.
- Det öppna jordbrukslandskapet bör på ett övergripande plan behålla sin öppna karaktär så att jordbrukslandskapets bebyggelse med byar, herrgårdar och kyrkomiljöer kan upplevas som de viktiga landmärken de är idag. Jordbruksslätten omges av en skogsridå som bidrar till förståelsen av den historiska gränsen mellan inägor och utägor. Fortsatt hävd av ängs- och hagmarker bör gynnas och om möjligt undantas från exploatering för bebyggelse eller planteras med sådan gröda att de öppna utblickarna försvinner.
- Kyrkorna och kyrkomiljöerna ska bevaras och underhållas enligt KML. Kyrkomiljöerna ska värnas så att de behåller sin autentiska och i många fall sammanhållna och ålderdomliga prägel. Särskilt miljön vid Gamla Uppsala ska behandlas med stor hänsyn.
- Värdefulla utpekade bebyggelsemiljöer som herrgårdar, byar och torp bör inte förändras på ett sådant sätt att deras karaktär går förlorad. Jordbruksbebyggelsen på slättområdena ska behålla sin ställning som dominerande landmärken genom att ny bebyggelse anpassas och underordnas dessa bymiljöer. Kulturhistoriskt intressant bebyggelse bör underhållas varsamt. Ny bebyggelse anläggs inte i exponerade lägen, utan bör placeras så att den underordnar sig befintlig kulturhistorisk bebyggelse.

Skyddsinstitut Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap. 6§ MB - C 30 - Gamla Uppsala samt Fyrisåns och Björklingeåns dalgångar.

Riksintresseområde för naturvården, 3 kap.6§ MB : N63-Långbergsbacken, N65-Ekeby-Ånge, N68-Kungshögarna

Landskapsbildsskydd; Område från Ekeby kvarn till Lena kyrka, LST C-län beslut 19700714; Område vid Lövsta hagar mellan Björklingevägen och Högstaåsen.

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag.

Natura 2000, 4 kap. 8 MB; Högstaåsen, Ekeby-Ånge, Lena-Husby, Fullerö backar,

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 21, Björklingeåns och Fyrisåns dalgångar.

Områdesbestämmelser Tensta kyrkomiljö

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Byggnadsminne, 3 kap. KML, Altomta gård i Tensta socken; Lena gamla sockenstuga invid Lena kyrka

Förordningens om Statliga byggnadsminnen, Salsta slott i Lena socken

Kyrka och kyrkomiljö, 4 kap. KML; Björklinge k:a, Ärentuna k:a, Tensta k:a, Lena k:a, Gamla Uppsala k:a

Kommunens bedömning och ställningstagande

Söder om Gamla Uppsala, invid Bärbyleden, finns åkermark som med anledning av områdets växande centralitet motiverar användning för mer urbana ändamål som stadsodling, idrott eller annat som dock inte förändrar den öppna karaktären.

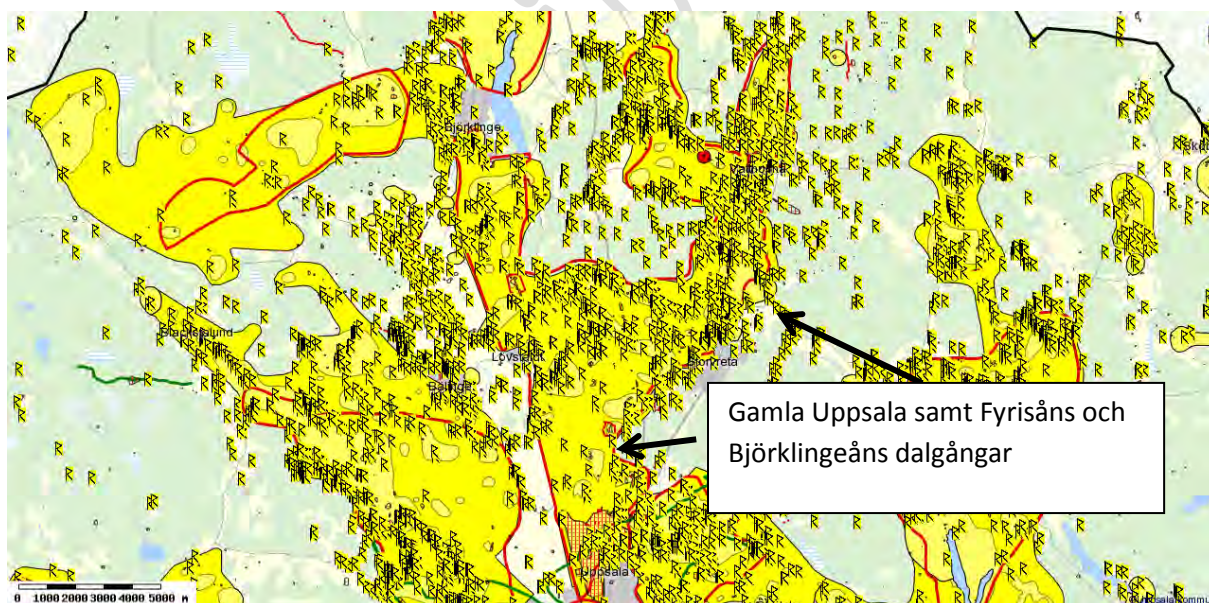
Vattholma. För att utnyttja stationsläget bör ny, förhållandevis tätbebyggelse kunna komma till delvis i det öppna landskapet mot Salsta, utan hinder av riksintresset. I Länsstyrelsens förslag till ny riksintressetext framhålls att jordbrukslandskapet på ett övergripande plan bör behålla sin öppna karaktär så att "...byar, herrgårdar och kyrkomiljöer kan upplevas som de viktiga landmärken de är idag. Kommunens bedömning är att det finns utrymme för ny bebyggelse i nämnda lägen och att utbredningen behöver vägledas av såväl kultur- som landskapsanalyser.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Se Områdesbestämmelser för Tensta kyrkomiljö.

Riksintresseområde Gamla Uppsala och Fyrisåns och Björklingeåns dalgångar (röd avgränsning), kommunal kulturmiljö (gult område)

2.1.7 Hågaåns dalgång. C 39

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Gällande text: Viktig forntida dalgångsbygd med monumental fornlämningar samt by- och kyrkomiljöer.

Ny text: Centralplats och monumental fornlämningsmiljö från bronsålder vid Håga. Dalgång med rika fornlämningsmiljöer som uppvisar kontinuitet från bronsålder fram till historisk tid. Kommunikationsmiljöer från yngre järnålder. Bymiljöer och kyrkomiljöer.

Uttryck för riksintresset:

Gällande text: Boplatskomplex från bronsåldern vid Håga, fornborg, storhögarna vid Håga och Vadbacka, vägbank, flera gravfält med varierad sammansättning samt vägbank och flera äldre vadställen markerade av fornlämningar. Medeltida kyrkomiljöer i Läby och Vänge, Ekeby och Långtibble reglerade byar, stenvälvbron och vasamonumentet från 1800-talet vid Läbyvad.

I området ingår även:

Brunna stationsområde med kvartersindelad plan och välbevarad sen 1800-talsbebyggelse.

Ny text: Fornlämningskomplex vid Håga som speglar en centralplats och kultplats med boplatz och ”Kung Björns” hög, en storhög från bronsålder. Förhistoriska boplatzsmiljöer från bronsålder, vid bl.a. Håga, Österby, Almby, Körlinge, Ekeby och Håmö med skärvstenshögar, hällristningar och gravar. Predikstolen, s.k. fornborg, ett hägnat berg med lämningar från bronsålder, möjligen boplatz och kultplats. Boplatzområdena med kontinuitet in i järnålder uttryckt i stora gravfält från äldre och yngre järnålder. Till yngre järnålder hör vadställen med hålvägar, färdvägar, gravfält med högar, resta stenar och runstenar, vid Brunna, Läby-Vadbacka och Läby bro. Vid Vadbacka ligger en storhög från yngre järnålder invid vadplatsen. Kyrkomiljöer med medeltida kyrkor i Läby och Vänge och för sockencentrum typiska bebyggelsemiljöer med skolhus och prästbostäder. Ekeby med bevarad medeltida bystruktur och ålderdomligt byggnadsbestånd. Långtibble reglerade by.

Genom särskilda beslut utpekade kulturmiljöer

Ekeby by har trots en kontinuerlig utveckling bevarat sina tidiga huvuddrag ända in i nutid. Byns ringgata är den enda i landet som bevarats i sin helhet. Sedan 1997 är byn byggnadsminne.

Vänge prästgård omfattar fem byggnader varav det äldsta är från 1700-talet. Prästgården är ett av de tidigaste exemplen på en sätesbyggnad uppförd i två våningar och den första uppländska prästgården som inte målades i falu rödfärg. Prästgården förklarades som byggnadsminne 1993.

Utbredning

Motiv för revidering 2014

Gränserna är i det stora hela bra och är de som Uppsala kommun presenterade i ÖP 2002. På några platser i väster, utmed södra sidan av dalgången, har gränsen justerats så att hela fornlämningsområden omfattas av riksintresseområdet, t.ex. vid Långtibble och Nåtuna.

Jämförelse tidigare RIO-beskrivning och motivering:

Motiveringen har preciserats och omnämner några av de mest särpräglade fornlämningsmiljöerna i Hågadalen som Håga med Kung Björns hög och vadställen med storhög, höggravfält, runstenar, resta stenar och stensatta broläggningar. Motivet har även tagit med platskontinuiteten i området.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande och bebyggelsestruktur

Den norra delen kan beskrivas som ett öppet odlingslandskap där skogshorisonten står som en vägg i norr och i söder. I landskapet finns hyllor med inslag av åkerholmar och mindre höjder. I nordväst

ligger Vänge tätort med yngre villabebyggelse. I norr finns flera gårdar och byar som ligger på framträdande höjder i den öppna dalgången. I södra Hågdalen, med nord-sydlig riktning, är upplevelsen av en smal och långsträckt dalgång mycket tydlig. Den västra sidan består av en skogsklädd förkastningsbrant som framstår som en sluten ridå utan bebyggelse. Den östra sidan har mjukt sluttande avsatser där det återfinns enstaka fornlämningar och något äldre gårdsläge. Området avgränsas i öster av villaområden som Gottsunda, Norby och Eriksberg. I söder är dalgången smal och utmed Vårdsättravikens västra sida finns ett område med fritidshus/villor som sträcker sig fram till strandkanten. Östra sidan av Vårdsättraviken är relativt öppen med mjukt böljande marker med ett stort inslag av ädellövskog och framträdande stora lövträd.

I norr dominerar levande jordbrukslandskap och i söder friluftsområden. Utmed hela dalgången ligger det hästgårdar. I området ingår Vänge tätort, villaområden vid Hågelby och Vårdsättraviken. Området som helhet utgör ett populärt friluftsområde med många besökare. Området är mycket naturskönt med flera vandringsleder, bl.a. Linnéstigar, som nyttjas flitigt av uppsalaborna. Fornlämningsmiljöerna utgör ett bärande inslag i Hågdalens friluftsområde och vandringsstiger passerar förbi ett stort antal fornlämningar och erbjuder utblickar över fornlämningsmiljöerna.

Hågdalens riksintresseområde avser en 18 kilometer lång dalgång av varierande karaktär. Inom området som uppvisar olika terräng och landskapsbild återfinns många bebyggelsemiljöer av olika slag. Området har dominerats av jordbruk med byar och två sockencentrum, Läby och Vänge. Under 1800-talet tillkom ny bebyggelse som ett resultat av järnvägens utbyggnad och närheten till Uppsala, t.ex. Brunna stationssamhälle och Vänge, Håga och Gottsunda samt Vårdsätra. Vid Håga och Gottsunda har det bedrivits institutionsvård vilket har en koppling till annan vårdverksamhet i Uppsala under tidigt 1900-tal.

Hågaåns dalgång berör tre socknar, Vänge och Läby socken samt i söder Helga trefaldighets socken med Vårfrukyrkan som sockenkyrka. Bebyggelsen presenteras här sockenvis, från norr till söder.

Vänge socken

Vänge socken präglas av att det finns ett stort antal arrendegårdar, som i flera fall gått i arv i flera led. En stor del av marken ägs av ärkebiskopsstolen, Uppsala akademi och von Kiisellska stiftelsen.

Vänge kyrka och kyrkomiljö

Vänge kyrka uppfördes som en romansk kyrka omkring 1200. Av denna återstår långhusets västra del samt västtornet. Kyrkan förlängdes senare, troligen under 1300-talet, åt öster till salskyrka. Under 1400-talet uppfördes vapenhuset och kyrkan välvdes med kryssvalv. På 1600-talet fick den ett torn. Den består av ett rektangulärt långhus med rakslutet korparti, tvärskepp i öster, vapenhus i söder samt västtorn. Sitt nuvarande utseende med korsarmar och absid i nyrenässansens stil tillkom på 1880-talet sedan Läby blivit ödekyrka. Kyrkan har kalkmålningar av Albertus Pictor. Bland inventarierna finns en romansk dopfont av sandsten från 1100-talet.

Väster om kyrkan ligger prästgården med en tvåvåning gulmålad huvudbyggnad med frontespis, byggd på 1840-talet i empiristil. Huset är byggt i två våningar med fronton och lockpanelklädd fasad. Det flacka sadeltaket är täckt med enkupigt tegel. Byggnaden med sina ny-klassicistiska drag har i sin utformning präglats av den nya träarkitekturen som utvecklats i Uppsala under 1830–40-talen. Framför huvudbyggnaden står två timrade flyglar från 1700-talet. Den västra flygelbyggnaden, med reveterad fasad, inrymmer församlingshem. Mot Salavägen står en rödfärgad tiondebod från 1800-talets förra hälft. Prästgårdens ekonomibygnader ligger närmare kyrkan.

Vänge prästgård är ett av de tidigaste exemplen på en sätesbyggning, som uppförts i två våningar. Det är också den första uppländska prästgård, där fasaden inte målats med Falu rödfärg. Det som gör prästgården synnerligen märklig, är inte bara de enskilda byggnaderna, utan i högsta grad

helhetsmiljön. Prästgården har dessutom spelat en viktig roll som kultur- och bildningscentrum för församlingsborna. Vänge prästgård förklarades som byggnadsminne den 26 mars 1993.

Till kyrkomiljön hör också Vänge f.d. kyrkskola, som ligger intill kyrkan. Skolhuset uppfördes 1882-83 i restimmer med reveterad, ljusputsad fasad och tegeltäckt sadeltak. Skolan som varit både folk- och småskola var i bruk fram till 1964. Vänge kyrka utgör tillsammans med prästgården och en f.d. skola en väl sammanhållen enhet som karaktäriserar ett typiskt sockencentrum.

Vänge samhälle

Vänge station anlades 1880 utmed Norra stambanan, anlagd 1875. Mellan stationen och Vänge kyrka växte Brunna stationssamhälle fram med ett kvartersindelad tomtområde. Runt sekelskiftet bebyggdes många av de nya tomterna med stora villor. Av denna bebyggelse finns endast några få villor kvar. I övrigt präglas Vänge, som det kallas idag, av villor av olika ålder.

Almby

Stora Almby har en huvudbyggnad i en våning från tidigt 1800-tal med ljusträpanel. Den ha en flygelbyggnad i samma stil och från samma tid. *Lilla Almby* har välbevarad bebyggelse från 1800-talets andra hälft. Vid gårdarna, bl. a. utmed den gamla landsvägen, finns några välbevarade torp.

Brunna

Brunna gård är känd sedan medeltid. Huvudbyggnaden är uppförd 1818 i två våningar med frontespis. Den har gulmålad panel. Till gården hör flera ekonomibygnader från 1800-talets andra hälft, t.ex. lider, loge, stall och magasin. Här kan även nämnas att Olof Rudbeck d. y. dotter Christina Charlotta Hjärne, gift med bergsrådet Hjärne, ägde gården. Efter henne finns en dagbok som berättar om livet på Brunna och Vänge socken under 1740-talet.

Ekeby

Ekeby är en av de mest välbevarade och ålderdomliga bymiljöerna i Uppland och utgör byggnadsminne. Byn är känd sedan 1299 och har till stora delar bevarat sin medeltida byplan.

”Gårdsgrupperingen svarar helt mot de medeltida bestämmelserna. Byn är en dubbel radby med en längsgående bygata och en fullständig ringgata som löper runt bytomten. Gårdstomterna är fyrkantstun. Två av gårdarna är dubbelgårdar av närmast centralsvensk karaktär. Mycket av det äldre byggnadsbeståndet har också bevarats. På byns svinvall har sedan 1700-talet legat en väderkvarn och än i dag finns där en sådan. En av gårdarna är Vänge hembygdsgård.

Att Ekeby så väl behållit sin gamla karaktär har närmast sin förklaring i ägarförhållandena. Vissa av byns gårdar har åtminstone sedan 1500-talet ägts av ärkebiskopsstolen. I slutet av 1600-talet ägde ärkebiskopen tre frälsehemman i byn, resterande hemman var också frälse. Dessa ägarförhållanden kvarstod vid storskiftet 1764. Skiftet resulterade i allt för många tegar för att anses lyckat. 1822 begärde därför dåvarande ärkebiskopen enskifte av byn. På ärkebiskopens tre hemman bodde då sammanlagt sex bönder. Dessa fick dela upp åkertegarna fritt emellan sig. Denna typ av samsjedelning kvarstod länge. 1933 övertog stiftsnämnden förvaltningen av byn. Därefter har jordbrukssammanslagningar skett. Husen i Ekeby hyrs ut och en av gårdarna disponeras av Vänge hembygdsförening. Utanför bytomten i SV ligger byns källa. De nuvarande byggnaderna i byn är från 1700-talet fram till 1952.” (Upplandia webbplats)

Finsta

I Finnsa kan man fortfarande uppleva en radby genom de tre gårdar som ligger kvar på bytomten. 1872 före laga skifte bestod byn av fem gårdar, runt bytomten kan man se spår av den ringväg som omgett byn. Vid en av gårdarna finns en parstuga i två våningar troligen uppförd i början av 1700-talet.

Långtibble

I Långtibble finns stora delar av den ursprungliga bytomten kvar. Långtibble by ligger väl synlig på en moränhöjd vid Salavägen, väster om Brunna samhälle. Byn har kvar karaktären av tät, ålderdomlig radby och består idag av fyra gårdar som grupperar sig längs byvägen, vilken kantas av stora miljöskapande lövträd. En av gårdarna i Långtibble har en parstuga från 1700-talet, medan övriga manbyggnader är från tidigt 1900-tal. Vid en av gårdarna finns även en portliderbyggnad.

Nåstuna

Vid Nåstuna har den äldre radbykaraktären bevarats. Två av gårdarna i Nåstuna ägs av Uppsala Akademiförvaltning och på dessa gårdar är manbyggnaderna parstugor från sent 1700-tal alternativt tidigt 1800-tal. På den tredje gården i Nåstuna är manbyggnaden från 1901. En av de äldre byggnaderna har tidigare varit militieboställe. Ekonomibygnaderna är från sekelskiftet 1800 – 1900.

Väsby

Väsby söder om Vänge samhälle består av två gårdar med äldre bostadshus, en enkelstuga och en parstuga, båda i två våningar och tillkomna i början av 1800-talet.

Läby socken

Kyrkan av sten härrör troligen från *Läby kyrka och kyrkomiljö* ca 1200 och förlängdes mot öster ca 1600. Tornet byggdes 1801-03. Kyrkan har varit annexkyrka till Vänge. År 1860 lämnades kyrkan att förfalla p.g. av sviktande befolkningsunderlag till förmån för utbyggnad av Vänge kyrka. Övergavs kyrkan men restaurerades och återinvigdes 1928. Altarpredikstolen är utförd av Magnus Granlund 1753. Bland medeltida träskulptur, nu i Statens historiska museum, märks Kristusbilden till ett triumfkrucifix från 1100-talets senare del. Intill ligger ett skolhus och klockarbostad, båda byggda på 1920-talet med faluröda paneler och klassicistiska detaljer.

Strax intill kyrkan ligger Läby kyrkskola från 1927 som ersatt ett äldre skolhus. Intill ligger lärarbostaden. Byggnaderna är rödmålade och i två våningar. Den har varit både småskola och folkskola och lades ner 1953 då barnen fick ta sig till Vänge istället. Norr om kyrkan ligger prästgården som är en den äldsta bebyggelsemiljön i socknen. Manbyggnaden är en parstuga sedan tiden före skiftena som flankeras av en mindre stuga och en bod. Ekonomibygnaderna är uppförda under tidigt 1900-tal.

Västerby

Väster om Läby kyrka, längs en äldre vägsträckning av Salavägen, ligger Västerby by, som bildar en intressant bymiljö med bevarad radbykaraktär. På storskifteskartan från 1759 låg det sex gårdar på rad på bytomten. I samband med laga skifte 1887 flyttades tre gårdar ut medan tre blev kvar på bytomten som ligger i en sydsluttning ned mot Hågaån. Mangårdarna i Västerby har 1800-talskaraktär i senempir. En av manbyggnaderna ligger kvar i sitt äldre läge och är från 1812 med ljus panel och brutet tak. Övriga manbyggnader är från slutet av 1800-talet och tidigt 1900-tal, faluröda och med frontespis. Ekonomibygnaderna är framför allt från sekelskiftet 1800-1900.

Österby

Invid och på västra sidan om kyrkan ligger Österby. Fram till 1813 års enskifte var Österby en radby om nio gårdar. Vid tiden för enskiftet flyttas flera gårdar ut, andra slogs ihop. Idag finns det 2-3 gårdar kvar som uppvisar bostadshus från 1880-talet till 1920-talet.

Kvarnbo

Kvarnbo kan beläggas så tidigt som 1316 vilket visar att det redan då fanns en kvarn på platsen. Kvarnbo gård bebyggdes till säteri före 1660 men säterifriheten upphörde 1719 då egendomen skatteköptes av professor Johan Reftelius. Vid en auktion 1826 köpte Uppsala universitet gården, som därmed blev akademigård. I köpet ingick också kvarn och värdshus, det s.k. Kvarnbo Wärdshus, som utgjorde ett populärt utflyktsmål för Uppsalaborna till 1863, då värdshuset revs.

Kvarnbo gård består av en äldre välbevarad mangård från 1700-talet med en huvudbyggnad flankerad av två flyglar. Fågården består av stora ekonomibyggnader från sent 1900-tal. Till gården hör även en timrad kvarnbyggnad med brutet tak från början av 1800-talet.

Helga trefaldighets socken

Håmö

Håmö ligger på södra sidan av dalgången och är ett militieboställe med manbyggnad från tidigt 1800-tal med ljus panel och sadeltak. Till gården hör ett antal ekonomibyggnader från tidigt 1900-tal. Idag är det golfbana i området. Byggnaderna ingår i golfklubben och är renoverade.

Håga

Håga by ligger söder om Hågaån där ån gör en skarp krök. Byn ligger på en markant höjd med ån runt om. Den ursprungliga byn är skiftad och de utskiftade gårdarna uppvisar byggnader som är uppförda i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Bebyggelsen i Håga by präglas numera av Håga ekoby. Här finns ett centrum med samlingslokal och affär. I området finns även en waldorfskola. I området fanns tidigare Hågaby vårdhem, som drevs av Uppsala läns landsting. Vårdhemsanläggningen utgörs av byggnader från olika tidsskeden. Av särskilt intresse är de byggnader som är uppförda under 1920-talet då de utgör exempel på utformandet av det tidiga 1900-talets vårdinrättningar.

Håga ägdes vid denna tid av Uppsala läns landsting som drev ”arbetshem för sinneslöa män” på gården.

Utmed östra sidan av Hågaån ligger *Norby och Stora Djurgården*, som ägs av Akademiförvaltning och Ulltuna. Vid Norby finns flera äldre byggnader från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. I ladugårdarna pågår livaktig hästverksamhet. Vid Stora Djurgården har en brukshundsklubb verksamhet.

Gottsunda gård

Gottsunda ligger i kanten av riksintresseområdet. Gården som tidigare benämndes Stora Gottsunda utgjordes ursprungligen av två kyrkohemman som 1648 köptes från kronan av G.B. Oxenstierna. Före 1664 bebyggde J. Axelhielm gården till säteri men vid reduktionen 1681 drogs sätesfriheten in men återvanns sedermera genom kunglig nåd. I mitten av 1900-talet fanns det ett ålderdomshem på den tidigare herrgården och vid sidan om detta ett pensionärshem uppfört 1946 som drevs av Uppsala stad. Mangårdsbyggnaden är i två våningar med panel och med timrade flyglar från 1830- och 1840-talen.

Vårdsätra

Vårdsätra gård som ligger i söder vid Mälaren blev säteri i början av 1600-talet. Huvudbyggnaden ska vara från 1600-talet men är kraftigt ombyggd under 1800-talet. Byggnaden är vitputsad. På gården finns ytterligare två bostadshus från 1700-talet. Miljön som helhet är välbevarad med en rad fina detaljer. Vid Vårdsätra viken ligger en ålderdomlig enkelstuga sammanbyggd med en vedbod som kallas för Vaktstugan.

Historiska skikt

Bronsålder

Under bronsålder medförde landhöjningen att Hågadalen blev ett område med goda förutsättningar för bosättningar och djurhållning på de strandängar som ökade i omfattning genom hela bronsåldern. Området vid Håga har haft en särställning som en centralplats inte bara för den närmaste bygden utan sannolikt för en större region från äldsta bronsålder och fram till järnålder.

I början av bronsålder, ca 1800, anlades en hällkista vid Håga. Några hundra år senare anlades ett kulthus, Brobyhustyp, ungefär samtidigt som Predikstolens fornborg i söder togs i bruk. Predikstolen ligger i områdets södra del, där fjärden varit smalast. Anläggningen ligger på ett högt berg som gett anläggningen dess namn, i kanten av det skogsområde som följer Hågaåns västra sida. Inom Predikstolen har det genomförts flera arkeologiska undersökningar som visat att anläggningen uppförts under bronsålder och byggts till i flera omgångar. Inom "borgen" finns flera ytor där det påträffats fynd, bl.a. rabbig keramik som kan tillskrivas bronsålder. Predikstolen har utifrån de arkeologiska undersökningarna tolkats som en anläggning med betydelse i dödsritualer under bronsålder och äldre järnålder.

Ungefär samtidigt som kulthuset i "Hågahagen" togs ur bruk, ca 1100 f. Kr, uppfördes den s.k. "Hågakyrkan" också för rituella ändamål. Runt 1000 f. Kr anlades "Kung Björns hög" på en plats som då var en udde i ett skärgårdslandskap. Högen är närmare 50 meter i diameter och sju meter hög. Högen undersöktes i början av 1900-talet och är den guldrikaste bronsåldersgraven i Sverige. I graven framkom delar av guldspiraler och ett gulddornerat svärd som anger att graven anlades under bronsålderns senare del.

I området vid Håga finns ytterligare en rad lämningar som skärvstenshögar, stensättningar och hällristningar som tillsammans visar på ett stort och komplext boplatsoområde. Vid sidan om Håga finns flera bronsåldersmiljöer på båda sidor om den havsvik som dominerat Hågaområdet. Från väster till öster finns följande större fornlämningskomplex från bronsålder; Väsby-Långtibble; Brunna-Kvarntorp; Nåtuna; Almby; Håmö; (Läby-Österberga norr om och utanför RIK på norra sidan av Salavägen).

Gemensamt för dessa boplatsoområden är att de synliga fornlämningarna ligger på moränmark, ovanför och i nära anslutning till dagens åker samt på impediment i åkermarken. De består framförallt av skärvstenshögar och hällristningar. I flera områden finns röjda ytor, stensträngsliknande lämningar samt möjligen någon husgrundsterrass. Genom de arkeologiska undersökningar som utförts för Salavägen vet vi att det finns stora, extensiva boplatsoområden i den flacka åkermarken i anslutning till de synliga lämningarna.

Äldre järnålder

På samma platser som vi finner rika fornlämningsmiljöer från bronsålder finns även ensamliggande stensättningar och gravfält som uppvisar kvadratiska och runda stensättningar med fyllning av sten

som anger att de bör dateras till järnålder och som visar att det finns en bebyggelsekontinuitet genom hela järnåldern. I flera fall omfattar dessa gravfält även ett antal högar. Inför ombyggnationen av väg 72 söder om Vänge utfördes ett antal undersökningar som visade på omfattande bosättningar i området från bronsålder till folkvandringstid.

I den norra delen finns flera vadställen över Hågaån som brukats redan under förhistorisk tid. Kvarnbolund omfattar en rad lämningar som speglar platsens betydelse som vadställe. Platsen är troligen det berömda Läbyvad, där Gustav Vasa var nära att drunkna i flykten undan danskarna. Söder om ån, i övergången mellan lera och morän, ligger ett gravfält med ett femtiotal runda stensättningar och ett trettiotal resta stenar, vilka härrör från århundradena före Kristi födelse. Invid gravfältet finns spår av forntida vägar, s.k. hålvägar, och öster om gravfältet står en grupp resta stenar, varav en har runor. Stenarna har troligen varit riktmärken för ett forntida vadställe. På norra stranden, på gränsen till den nuvarande odlingsmarken, finns rester av en liknande grupp stenar. Den nuvarande Läbyvadsbron utgörs av en stenvalvsbro. Intill södra fästet står ett monument, rest av Karl XIV Johan, över Gustav Vasas olyckstillbud vid vadstället.

Yngre järnålder

Hågaån var farbar in i historisk tid och vadställena över ån har varit viktiga punkter i dåtidens kommunikationsnät. Detta markeras inte minst av den stora Vadbackahögen med rester av en broanläggning samt runstenar på andra sidan ån. Samtliga byar i området har bygravfält med gravar från yngre järnålder. Det största ligger vid Österby i Läby och omfattar en hög och femtio runda stensättningar.

Medeltid

Inom området finns två medeltida kyrkor, Läby och Vänge som ligger väl synliga i dalgången. Kyrkornas ställning som administrativa centrum för bygden kommer till uttryck i de övriga byggnader som hör till miljön, såsom tiondebod, bostäder för församlingens anställda och skolor. De utgör intressanta och välbevarade kyrkomiljöer. För mer utförlig beskrivning av kyrkorna se avsnittet om bebyggelsen.

Nyare tid

I området finns en rad byar som etablerades redan under yngre järnålder. Idag finns samtliga byar kvar och flera av dem uppvisar alltså en oskiftad karaktär från tiden föreskiftena, t.ex. Ekeby, Finnsta och Långtibble. Det har medfört att det finns ett ovanligt stort antal äldre byggnader kvar som speglar det historiska jordbrukssamhället. Byar med välbevarad struktur och värdefulla byggnader är radbyarna Ekeby, Finnsta och Långtibble i Vänge samt Västerby i Läby.

Under tidigt 1600-tal fanns ett stort antal säterier i Vänge, Brunna, Bärby, Ekeby, Fiby, Finnsta, Kil, Långtibble, Nåstuna, Täby och Vagnsby. Herrgårdsmiljöernas karaktär är till delar bevarad vid Stora Almby, Vårdsätra, Kvarnbo och Gottsunda.

I slutet av 1800-talet anlades norra stambanan som kom att beröra norra delen av området. På 1870-talet placerades en station vid Brunna som kom att ge upphov till Brunna stationssamhälle. I Brunna finns en kvartersindelad plan och välbevarad sen 1800-talsbebyggelse, framförallt utmed riksvägen.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner, visuella/ historiska samband och koppling till naturgeografi

Området är en utpräglad jordbruksbygd. Vid Vänge finns ett stationssamhälle och vid Håga har det under 1900-talets första hälft funnits en vårdinrättning för sinnesvaga personer.

Hågaån var en viktig farled under stenålder och bronsålder. Under järnåldern kom landvägarna att få allt större betydelse vilket bland annat kan utläsas genom de förhistoriska färdvägar som är synliga genom en rad olika fornlämningar med anknytning till vadställen. De framträder tydligt genom stenlagda broar, bl.a. vid Läby där det finns tre vadställen markerade genom hålvägar, stenbankar, runstenar och resta stenar och Vadbackahögen vid Läby vad. Utmed dalgången finns ytterligare platser som troligen varit passager/broställen t.ex. söder om Vänge och mellan Brunna-Ekeby samt söder om Gottsunda.

Norra stambanan förbi Vänge uppfördes runt 1875 och fem år senare fick Vänge en station. Idag finns det ingen station i Vänge.

Sockencentrum vid Läby och Vänge med skolmiljöer. Brunna stationssamhälle som det kallades under en period, idag Vänge samhälle växte fram i spåren av att det anlades en järnvägsstation. En stor del av markerna hör till Uppsala Akademiförvaltning och Uppsala stift och brukas av arrendatorer. Hågadalen har mycket stor betydelse som ett stadsnära friluftsområde för Uppsalaborna.

Merparten av bebyggelseenheter utmed Hågaåns dalgång uppvisar lång kontinuitet bakåt i tiden. Invid bytomterna ligger gravfält från äldre och yngre järnålder. Vid de byar som ligger utmed dalgångens kanter finns lämningar från bronsålder som visar att det funnits bosättningar i området redan under denna tid. I området är således det kontinuerliga brukandet av, oftast, topografiskt avgränsade platser mycket tydligt från bronsålder genom järnålder och in i historisk tid.

Inom respektive tidsperiod har de olika fornlämningar ett tydligt samband med varandra. Som ex. kan nämnas bronsålderns fornlämningsbild, med skärvstenhögar i för dem typiska lägen i brytsonen mellan åker och impediment, hållristningar ute på den flacka gräsmarken och rösen på de högsta höjderna.

Många av de förhistoriska lämningarna, framför allt gravfält och ensamliggande rösen och högar ligger så att de är exponerade ut mot dalgången. Det har varit meningen att de ska vara väl synliga. Här intar Kung Björns hög i Hågadalen en särställning genom att ligga där dalgången böjer sig och har därigenom varit väl synlig från flera håll om man utgår från att landskapet varit öppet.

Runstenarna ligger invid vägarna, ofta intill bro- och vadställen samt i anslutning till byarnas ”entréer”. De har ett historiskt samband med vägsträckningen, representerar ”markägande” och har ett visuellt samband med vägen och broställen.

Fornlämningarna ligger på för dem typiska lägen i landskapet, bronsålderns lämningar ligger lite uppdraget ovanför den historiska inägomarken vilket delvis har samband med att det gick upp en vik i Hågadalen vid denna tid. Landhöjningen medförde att nytt land tillkom och under järnåldern flyttade bosättningarna ut mot och upp på impedimenten i dalgången. I yngre järnålder har havsviken dragit sig undan och kvar finns Hågaån med flera vadställen över ån.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekas av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Bronsåldersmiljöer med skärvstenshögar, hållristningar och stensättningar vid Håga, Österby, Almby, Körlinge, Brunna - Ekeby och Håmö.
- Håga centralplats och kultplats med ett stort antal fornlämningar, bl.a. storhög från bronsålder, Kung Björns hög och kulthus (s.k. Brobyhus).

- Predikstolen, s.k. fornborg som utgör ett hägnat berg med spår efter möjliga boplatsaktiviteter och kult från bronsålder.
- Järnåldersgravfält som visar på bebyggelsens kontinuitet från bronsålder fram genom järnålder och in i historisk tid med byar. Bebyggelsekontinuitet kan följas vid Långtibble-Körlinge-Vänge, Brunna-Ekeby, Nåtuna, Håmö, Läby-Österby och Håga.
- Vadställena från yngre järnålder med hålvägar, färdvägar, gravfält med högar, resta stenar och runstenar, vid Brunna, Läby-Vadbacka och Läby bro. Vid Vadbacka ligger en storhög från yngre järnålder invid vadplatsen.
- Renodlade yngre järnåldersmiljöer vid Norby och Stora Djurgården.
- Kyrkomiljöer med medeltida kyrkor i Läby och Vänge med skolhus och prästbostäder.
- Ekeby med närmast intakt medeltida plan och bebyggelsestruktur. Långtibble reglerade by.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Dalgångens öppna karaktär med sin tydliga markzoner av öppen, odlad inägomark omgiven av kontrasterande hagmark och skogsklädda höjder bör bevaras. Ängs- och hagmarker ska fortsätta att betas och att åkermarken brukas och inte planteras igen.
- Landskapets kulturhistoriska komponenter bör vårdas och vidmakthållas.
- Fornlämningarna ska bevaras i enlighet med KML. Det stora antalet monumentala fornlämningar, deras variation och sammanhang utgör en viktig del i förståelsen av området och de ska därför bevaras. Fornlämningarna bör skötas genom beten och med fördel skyltas. I synnerhet miljön vid Håga och vadställena vid Läby bör vara tillgängliga och vårdas.
- Byggnadsminnena ska bevaras och underhållas i enlighet med KML.
- Kyrkorna och kyrkomiljöerna ska bevaras och underhållas i enlighet med KML. Kyrkomiljöerna och deras betydelse som äldre administrativt centrum bör kunna upplevas.
- Välbevarade, ålderdomliga bebyggelsemiljöer och enskilda byggnader med kulturhistoriska kvaliteter bör bevara sin karaktär och underhållas med stor varsamhet. Nyttillskott i bebyggelsen bör underordnas och utformas med hänsyn till den äldre bebyggelsen i området.
- Den äldre bebyggelsen och dess karaktär bör fortsätta att präglade området och dominera landskapsbilden.
- Området bör kunna behålla sina förutsättningar att vara ett attraktivt friluftsområde med god tillgänglighet.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB
Riksintresse för det rörliga friluftslivet, 4 kap. 2§ MB; Ekoln
Riksintresse, Natura 2000, 4 kap. 8§MB Östra Nåtsten

Naturreservat; Hågadalen-Nåtsten, Värdsätra naturpark

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag

Plan och byggnadslagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljövårdsområde, U 19 Hågaåns dalgång

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Byggnadsminne, 3 kap. KML; Vänge prästgård och Ekeby by

Kyrkor och kyrkomiljöer, 4 kap. KML; Vänge och Läby kyrkor

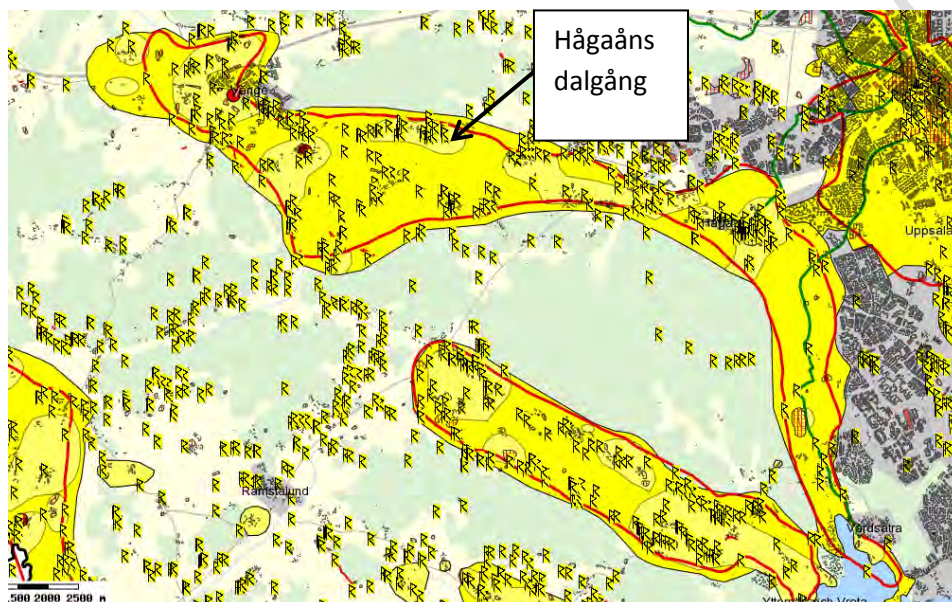
Kommunens bedömning och ställningstagande

Området har höga kulturhistoriska värden och kan bli en attraktiv resurs för rekreation och upplevelser. Förutsätter att historiskt värdefulla strukturer bevaras och värnas från negativ påverkan.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresseområde Hågaåns dalgång (röd markering)

2.1.8 Långhundraleden. C 41

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Odlingslandskap utmed den under forntiden betydelsefulla Långhundraleden med ett rikt innehåll av monumentala fornlämningar samt medeltidsminnen av rikspolitiskt betydelse. Välbevarad socialhistoriskt intressant bebyggelsestruktur från tiden före 1800-talet (

Uttryck för riksintresset:

Ett flertal fornborgar, den största benämnd Broborg belägna vid åpassage med stora äldre järnåldersgravfält, flera med inslag av storhögar, runsten som omtalar brobygge vid vadstället Falebro med ett av Mälardalens lägst belägna gravfält, kungavalsplatsen Mora stenar, medeltida kyrkomiljöer, Linnés Hammarby samt bymiljöer med främst 1700- och 1800-tals bebyggelse.

Genom särskilt beslut utpekade kulturmiljöer

Kulturresevatet Linnés Hammarby omfattar ett markområde runt byggnadsminnet Linnés Hammarby. Det omfattar ett återskapat landskap så som det såg ut under slutet av 1700-talet, innan laga skifte, en reform som lade grunden för det moderna jordbrukets utveckling. Kulturresevatet bildades 2007.

Det statliga byggnadsminnet Linnés Hammarby är en av Sveriges mest stilriktigt bevarade 1700-talsgårdar. Den köptes av Carl von Linné 1758. Här speglas både Carl von Linnés privatliv och hans vetenskapliga gärning. Linnés Hammarby är statligt byggnadsminne sedan 1935

Utbredning

Översiktsplanens intentioner med nytt stationsläge vid Bergsbrunna och tillhörande tät stadsutveckling påverkar inte riksintresset direkt men riksintressegränsen och mötet mellan staden och landskapsrummet öster om Sävjaån och E4 behöver ytterligare studeras.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Det saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

*Skyddsinstitut*Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap 6§ MB
Kulturresevatet 7 kap MB, Linnés Hammarby

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL
Regionalt kulturmiljöområde, Storåns och Sävjaåns dalgångar U 29

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML
Kyrka och kyrkomiljö, 4 kap. KML (Danmarks kyrka)

Förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. Linnés Hammarby

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i området anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Del av riksintresseområdet Långhundraleden. Gränsen i väster (skrafferad del) föreslås justeras.

2.1.9 Rasbo – Funbo. C 37

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

- A. Odlingslandskap med mycket rikt innehåll av fornlämningar, by- och torpmiljöer.
- B. Herrgårdslandskap av medeltida ursprung.

Uttryck för riksintresset:

A. Stråk med rösen och skärvstenshögar från främst bronsåldern i områdets norra del. Flera varierade gravfält från äldre och yngre järnålder samt fyra fornborgar. Bymiljöer med bebyggelse från 1700- och 1800-talen. Rasbo och Funbo sockencentra med medeltida kyrkor, prästgårdar och sockenstugor från 1700-talet. Ålderdomligt vägnät markerat med runstenar vid vadställen samt stenvalvsbro från 1700-talet i Funbo.

B. Lämningar efter de medeltida sätesgårdarna Näsudden och Yttergård. Frötuna, med omfattande herrgårdslandskap, huvudgård, utgårdar och torp samt Hallkveds medeltida kungsgård, båda med bebyggelse från 1700- och 1800-talen.

Utbredning

Gränserna har justerats något så att sammanhängande fornlämningsmiljöer ingår i sin helhet, d.v.s. så att gränsen inte går rakt genom ett slutet fornlämningskomplex. Gravfältet Gråmunkehöga, runstenarna vid det forntida vadstället vid Broby och runstenen vid Sundby införlivas i riksintresset. För att få ett sammanhang bör området även vidgas vid Hallkved. Älvgärde införlivas i riksintresseområdet då det speglar en säteribildning inom Rasbo som uppvisar flera för ett säteri representativa delmiljöer, t.ex. torp, avhyst bytomt. Vid Västerberga och Hov är gränsen för snävt satt så att fornlämningsmiljön skärs av.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande, bebyggelsestruktur

Området utgörs dels av ett odlingslandskap med ett rikt innehåll av fornlämningar och bymiljöer i norr och ett herrgårdslandskap av medeltida ursprung i söder.

Landskapet i Rasbo domineras av lerslätter mellan barrskogsklädda moränryggar och mindre höjder på vilka fornlämningar och bebyggelse är belägna. Det största slättområdet, Rasboslätten, återfinns i områdets norra del. Härifrån sträcker sig två flacka dalgångar, i väster utmed Tomtaån och i öster

utmed Lejstaån. Tomtaån mynnar ut i Funbosjön, Lejstaån mynnar ut i Långsjön som via Vistebyån har sitt utlopp i Funbosjön. Områdets södra del, i Funbo, är mera kuperat och brutet av låga skogklädda partier. Lillån genomflyter området och bildar strax före sitt utlopp i Funboån en tydlig meanderslinga. Invid Funbosjön finns ädellövrika backar, främst med inslag av ek. Odlingslandskapet har en pastoral prägel och är välhävdad med utblickar över byar, gårdar och fornlämningsmiljöer vilka framträder tydligt på flera ställen i området. Vid Frötuna och Hallkved finns det alléer, devis drabbade av askskottssjuka, och ekskogspartier vilka präglar landskapsbilden.

I området finns många aktiva jordbruk, som bedriver åkerbruk och djurhållning, främst får och nöt. Området kan beskrivas som levande landsbygd med två sockencentrum, ett i norr utmed väg 288, Rasbo och ett i söder utmed väg 282, Funbo. I anslutning till dessa sockencentrum har det vuxit fram två mindre tätorter, Gåvsta vid Rasbo och Funbo invid Funbo kyrka. Vid dessa tätorter har det vuxit fram villaområden, skolor och service.

Frötuna herrgård fungerar som konferensanläggning med en betydande kursverksamhet. Inom området finns stora åkerarealer vilket är värdefullt. Herrgårdsmiljöerna Frötuna, Hallkved och Älvgärde domineras av storskaligt jordbruk.

I Rasbo och Funbo domineras odlingslandskapets bebyggelse av byar och enstaka utskiftade gårdar. Avskilt från den övriga jordbruksbygden, i anslutning till Funbosjön ligger två större herrgårdar Frötuna och Hallkved som dominerat en stor del av socknarna. I öster ligger säteriet Älvgärde med närhet till Långsjön. I området ingår Funbo och Rasbo kyrkor med tillhörande sockencentrum. I skogskanterna finns det alltjämt kvar enstaka torp från 1800-talet och villor som tillkommit under 1900-talet.

Rasbo kyrka och prästgård

Rasbo kyrka med långhus, västtorn och kor stod färdig ca 1280. Troligtvis var tunnvalven täckta av trä, de ersattes med tegelvalv omkring 1450. Omkring 1450 påbyggdes tornet till nuvarande höjd och strax därefter försågs valven med kalkmålningar i Strängnässkolans stil. Mot medeltidens slut ersattes koret med det nuvarande i samma bredd som långhuset och korsarmarna med sina tegelblinderade gavlar tillkom. Tornspiran har blivit förstörd av blixtnedslag inte mindre än två gånger, 1702 och 1795. Nuvarande tornspiran härstammar från 1802. Kyrkan hade redan under äldre medeltid en särskild betydelse som dopkyrka eftersom äldre uppgifter gör gällande att ”under tornet är en källa morat som kallas S:te Olofs källa”. Strax norr om kyrkan ligger prästgården med en tvåvåning huvudbyggnad med ljus panel från 1799. På gården finns även några byggnader från 1700-talet, bl.a. en tiondebod.

Funbo kyrka

Funbo kyrka står på mark som förr hörde till Hallkved och kan tyda på att kyrkan byggts som patronatskyrka för en storman i slutet av 1100-talet. Funbo kyrka är en romansk byggnad från slutet av 1100-talet med långhus och smalare kor avslutat med absid. I början av 1300-talet skedde en ombyggnad under inflytandet av domkyrkobygget i Uppsala, varvid långhuset förhöjdes. På 1400-talet tillkom sakristia och vapenhus samt kalkmålade tegelvalv. Klockstapeln uppfördes 1685. Intill kyrkan ligger den gamla socken- och fattigstugan i sten från 1780-talet, skolhus från 1800-talet samt en stenvalvsbro med tre valv som sannolikt haft ytterligare två.

Funbo prästgård

Ett par kilometer norr om kyrkan ligger prästgården med en huvudbyggnad i timmer med panel under ett brutet tak. Byggnaden, från 1700-talets senare hälft, har en tegelmurning i källaren som kan härröra från medeltiden. Huset byggdes ut 1815 och vid gården finns även några timrade bodar från 1700-talet.

Sockenstuga eller fattigstuga

Fattigstugan i Funbo kan ha tjänat som fattig- och sockenstuga i samma hus. Fattigstugan uppfördes av

tegel någon gång under 1775-1776. Redan 1757 hade en kunglig förklaring uppmuntrat lantmännen att bygga sina bostadshus och eldstäder av tegel eller gråsten, detta kan ha påverkat valet av byggnadsmaterial. I ett protokoll från kommunalstämman 1865 framgår att det var fattigt och eländigt i stugan. Med tiden blev man medveten om att byggnaden hade tjänat ut som fattigstuga. Ett annat hus köptes in och inflyttning i nya ålderdomshemmet skedde 1916. Fattigstugan rustades upp och användes en tid som kommunalhus fram till 1950 då huset var för nedgången. 1969 började en grundlig restaurering av byggnaden liksom indragning av vatten och avlopp.

Odlingslandskapets byar

I området finns flera byar som bevarat sin struktur från tiden före laga skiftet, bl.a. *Lejsta* och *Ströja*. Båda har en oregelbunden struktur med många byggnader bevarade från 1700- och 1800-talen samt ett ålderdomligt vägnät, vilket i Ströja kantas av lövträd. Inom området har det tidigare funnits några radbyar men dessa har nu gett vika för en modernare struktur såsom exempelvis *Sämjesta* och *Trevlinge* i Rasbo. Västerberga omfattar flera gårdar med många äldre byggnader från 1800-talet bl.a. välhållna manbyggnader med frontespis. Vid Skeke ligger det fortfarande kvar flera gårdar på bytomten med bebyggelse från 1700- och 1800-talen, bl.a. en parstuga. Karby och Årsta byar har delvis bevarad ålderdomlig bystruktur även om några gårdar flyttats ut i samband med skiftena. Årsta bebyggelse är välbevarad från sent 1800-tal. Vid Sandbol finns det en framkammarsstuga av äldre typ.

Kvarnmiljöer

I Rasbo finns en lång tradition av kvarnverksamhet som omfattat såväl skvaltkvarnar som väderkvarnar. På gården Västerberga finns en väderkvarn som byggdes ca år 1870. Kvarnen återuppfördes på ursprunglig plats 1984-85 efter att ha stått på flera andra platser samt under en period varit nedplockad. Vid Lejsta bro finns det väl sammanhållen kvarnmiljö som varit i bruk in på 1990-talet.

Frötuna

Herrgårdslandskapet vid Frötuna och präglas av den stora herrgårdens bebyggelse och alléer, samt av utgårdar och dagsverkstorp som ligger belägna i periferin. Herrgårdslandskapet vid Frötuna har medeltida ursprung. Längst ut på Näsudden i Funbosjön finns rester av ett medeltida fast hus, sannolikt Frötunas föregångare, och strax väster om Frötuna finns ruinerna av sätesgården Yttergård.

Frötuna blev med tiden en av landskapets största egendomar och inköptes 1775 av Charles De Geer på Lövsta bruk som gjorde godset till fideikommiss. Louis de Geers äldsta dotter Marianne, gift med Oscar II:s sonson Carl Bernadotte af Wisborg, tog över gården år 1925. Carl Gustaf Oscar Fredrik Christian Bernadotte upphävde fideikommisset 1979 och lät omvandla gården till AB. Sedan 2001 ägs Frötuna av sonsonen Carl Bernadotte och hans hustru Charlotte.

Den nuvarande huvudbyggnaden med framspringande flyglar, uppfördes i sten mellan 1775-1786. Sin nuvarande arkitektur, i nyklassicistisk stil, fick den efter en brand 1840, då bland annat huvudbyggnaden skadades. Omkring 1800 uppfördes ytterligare två stenhus, "Gamla kontoret" och brygghuset. Samtliga byggnader som är putsade i en ljusgul färg är välbevarade. Bland ekonomibygnaderna märks ett timrat sockenmagasin hitflyttat från Rasbo kyrka på 1920-talet samt en stor magasinsbyggnad från 1920-talet i tre våningar och med tälttak. Stallbyggnaderna är från tiden runt sekelskiftet 1800. Till huvudgården leder en allé kantad av arbetarbostäder och en förvaltarvilla i 1920-talsklassicism.

Efter allén och invid s.k. "Långa raden" ligger gårdens faluröda arbetarbostäder från 1800-talets senare del och 1900-talets början. I slutet av allén ligger förvaltarbostaden, en intressant byggnad i klassicistisk stil från 1920-talet med dekorativt utformade fönsteröverstycken, dörrar, takfot osv, samt en förstukvist utformad som en grekisk tempelgavel. Invid vägen mot "Långa raden" ligger en

långsträckt byggnad från 1800-talets förra hälft, vilken innehåller en f.d. trädgårdsmästarebostad, gårdens smedja och en snickarverkstad. Till godset har en mängd torpställen hört, varav de flesta återstår i välbevarat skick. Utgården Ny-Karby har en tydlig 1800-talskaraktär, en arbetarbostad med snickarglädjedekor och stallbyggnad i gråsten. Frötunas ägor sträcker sig ner mot Funbosjön och Långsjön med utbredda betesmarker och ekbackar vid Funbosjön.

I äldre tider utgjordes gårdens arbetsstyrka av dagsverkstorpore som bodde i torp på gårdens utmarker. Till Frötuna hörde 14 torp vid 1600-talets början och vid mitten av 1800-talet hade dessa ökat till omkring 30, varav två var soldattorp. Flera av dessa torp finns ännu kvar bevarade. Bostadshusen utgörs vanligen av enkel- eller sidokammarstugor. Flera av husen byggdes till under senare delen av 1800-talet, då antalet arbetare på gården kraftigt ökade och flera av torpen förvandlades till statorp.

Grän

I Grän finns en mindre herrgårdsmiljö med flygel från 1700-talets slut omgivet av gamla ädellövträd. Grän utgör men mycket välbevarad bebyggelsemiljö som är pietetsfullt underhållen.

Henriksberg

I Rasbo ligger även *Henriksberg* som varit ett säteri med en mangård med flyglar från 1876 samt en imponerande ladugårdslänga i gråsten från 1880-talet.

Hallkved

Hallkved finns omnämnt redan 1288 men är sannolikt äldre. Senare under medeltiden blev Hallkved kungsgård. Under 1500-talet ägdes gården av Gustav Vasa och var i kungafamiljens ägo fram till 1629. Hallkveds gård ligger naturskönt på Funbosjöns sydöstra strandbrink omgiven av ekbevuxna skogs- och betesmarker. Huvudbyggnaden är i två våningar av reveterat timmer med brutet och valmat tak. Bottenvåningen uppfördes i början av 1700-talet medan övervåningen tillkom mot århundradets slut liksom de båda flyglarna.

Älvgärde

Platsen har fått sitt namn efter ett tegelbruk som låg här vid 1800-talets mitt. Av tegelbruket finns inga rester men från platsen för tegelbruket leder en allé fram till gården Älvgärde som har en välbevarad gårdsstruktur och flera äldre byggnader.

Historiska skikt

Bronsålder och äldre järnålder

Det är först under bronsålder som området kommer att torrläggas genom landhöjningen och bli tillgängligt att kolonisera. Omkring 1000 f. Kr. utgjorde den norra delen av Rasbo, från Lejsta till Gåvsta, Kallesta och vidare till Grän en ö omfluten av vatten. De delar som idag utgör bygdens dominerande odlade dalgångar utgjorde havsvikar vid denna tid. Här, i den norra delen av området finns flera tydligt avgränsade och läsbara bronsåldersmiljöer med skärvstenshögar, hällristningar i form av skålgropar/älvkvarnar, ensamliggande stensättningar men även stora rösen och gravfält. De återfinns norr om Henriksberg, i ett stråk mellan Lejsta och Årsta, vid Grän samt öster om Ströja i Rasbo, liksom väster om Locksta i Funbo. Två områden, Sämjesta och Lejsta utmärker sig genom ett mycket stort antal skärvstenshögar. den södra delen av området, Funbosjön och Funbo kyrkomiljö låg under vatten.

Några av de fornborgar som finns i området kan utifrån konstruktion och gravar inom anläggningen antas vara gravhöggnader eller s.k. hägnade berg, dvs. platser för riter och kultutövning av en typ som daterats till bronsålder. Det gäller t.ex. för ”fornborgen” vid Hallkved och Fjällbo i söder utanför området, samt möjligen den s.k. fornborgen vid Lejsta.

Under äldre järnålder fortskrider landhöjningen och gravfält med äldre järnåldersgravar visar att bosättningarna fortlever i ungefär samma områden som under bronsålder. I området har landhöjningen dock gett nya låglänta marker som varit av betydelse för en fortsatt expansion i området. Invid de historiska byarna finns det stora gravfält, ofta med långt mer än 100 gravar som uppvisar gravar från hela järnåldern. Många gravfält omfattar även bronsåldersrösen, röseliknande stensättningar och gravar av äldre järnålderstyp som kvadratiska stensättningar. I området finns registrerat ett omfattande stensträngssystem vid Bärby i söder samt enstaka stensträngar på flera platser i Rasbo-Funbobygden. Möjligen kan det indikera att det finns ytterligare stensträngssystem att upptäcka i området.

Yngre järnålder

Vid övergången till yngre järnålder sträcker det sig alltjämt in en havsvik ifrån söder, med en utbredning som ungefär motsvarar dagens Funbosjön. Denna havsvik har haft förbindelse söderut med Långhundaleden. I norr har dalgångarnas lägsta partier varit sjöar.

Tillfolkvandringstid hör sannolikt flera av områdets fornborgar som ligger utmed de dåtida farlederna. (Några av dem nämns även under bronsåldersavsnittet då de kan ha haft en kultisk roll under denna tid). Fyra återfinns i Funbo. Två ligger intill varandra på höjden norr om Funbo prästgård, den tredje i skogskanten väster om Hallkved och den fjärde väster om byn Locksta strax utanför riksintresseområdet. I Rasbo finns en fornborg söder om Lejsta.

På bygravfälten finns, förutom äldre järnålderns gravar, treuddar, resta stenar och framför allt övertorvade runda stensättningar. På gravfälten finns även ett mindre antal högar, ca fem till 20 stycken. Antalet gravfält och antalet gravar per bebyggelseenhet visar på ett stort antal individer per enhet. Tillsammans med byarnas namnformer som ofta slutar på -by och -sta visar gravfälten att de historiska byarna var helt etablerade under yngre järnålder. Undantag utgörs av det medeltida Sandbol i Rasbo och Åkerby i Funbo. Områdets största gravfält vid Ginhammar och Lejsta i Rasbo samt vid Gråmunkehöga i Funbo är från yngre järnålder. De är höggravfält och Gråmunkehöga utgör en monumental storhög med en diameter av 21 meter och en höjd av nära fyra meter.

Även vägnätet kan föras tillbaks till järnåldern genom vadställen och områdets många runstenar som ofta står invid vadplatserna. Tre runstenar står invid ett forntida vadställe vid Broby och en förmodad fjärde står idag i Universitetsparken i Uppsala. En av de märkligare runstenarna är den vid Sundbys ägor i Funbo socken, vars runor omtalar att Ingrid och Ingegärd lät resa stenen till minne av fadern Tore "och göra vad uti sundet" och att Tore lät bygga en själastuga till minne av hustrun Ingetora. Själastugan - härbärgen - har troligen legat intill sundet och vadstället, där stenen stått. Vid Sandbol går dagens väg intill en förhistorisk vägsträckning kantad av resta stenar. Området runstenar ansluter till vad och broplatser och visar de förhistoriska vägarnas sträckning.

Medeltid

Området äldsta byggnader utgörs av områdets två medeltida kyrkor. Funbo kyrka kan antas vara en patronatskyrka till hallkved uppförd mot slutet av 1100-talet. Kyrkan är en av länets äldre kyrkor och representativ för den romanska stilen. Rasbo kyrka tillkom mot slutet av 1200-talet och har senare byggts om i flera omgångar.

Under medeltiden fanns flera sätesgårdar i bygden. Frötuna har medeltida ursprung vilket bl.a. kommer till uttryck i ruiner efter sätesgårdar. Längst ut på Näsudden i Funbosjön finns rester av ett medeltida fast hus, troligtvis Frötunas föregångare och strax väster om Frötuna finns ruinerna av sätesgården Yttergård. Frötuna omnämns som sätesgård 1328 men namnet tyder på ett förhistoriskt ursprung. Övriga medeltida sätesgårdar var Grän, Hallkved, Tomta, Trevlinge och Årby. Under 1500-talet tillkom Yttergård och Älvgärde samt under 1600-talet ytterligare säterier.

Efterreformatorisk tid/Nyare tid

Under 1500-talet och 1600-talet fortsatte säteribildningen med bl.a. Yttergård och Älvgärde. I Rasbo finns en lång tradition av kvarnverksamhet belagd långt tillbaks i tiden, var fjärde by i Rasbo hade en kvarn på 1600-talet. I flera fall rörde det sig om skvaltkvarnar men det kan även ha varit väderkvarnar eller sågkvarnar. Antalet kvarnar under 1600-talet har antagits bero på den stora mängden skattebönder som fanns i området. Under slutet av 1600-talet när adelns makt ökade så minskade även antalet kvarnar.

I Visteby fanns en hel liten kvarnby med kvarnar skötta av professionella mjölnare, men vanligast var de små gårdskvarnarna som gick höst och vår. I området finns i dag en del kvarnlämningar men inga kvarnar kvar från den tiden. På gården Västerberga finns en väderkvarn som byggdes ca år 1870. Kvarnen återuppfördes på ursprunglig plats 1984-85 efter att ha stått på flera andra platser samt under en period varit nedlockad.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner, visuella/ historiska samband och koppling till naturgeografin

Skogbruk, fiske, jordbruksverksamhet, kvarnverksamhet utmed områdets många vattendrag är områdets historiska näringar.

Vattenlederna dominerade som kommunikationsstråk under bronsålder. Vattendragen band samman Rasbobygden till ett gemensamt område som via nuvarande Funbosjön och Funboån stod i förbindelse med Långhundraleden, en av de viktigaste farlederna mellan det centrala Uppland och Östersjön. Under järnåldern kom landvägarna att få allt större betydelse, vilket kan utläsas bland annat genom det stora antal runstenar som restes invid vadställen och stenvalvsbroar.

Vid Broby i Funbo socken finns en grupp runstenar, två på norra sidan om Lillån och en på den södra, vilka markerar ett vikingatida vadställe. Övergången över Lillån vid Broby har troligen varit av stor betydelse. Sannolikt passerade här en huvudväg från Rasbo härads centrala delar via Frötuna och Gråmunkehöga, vidare över Brunnby ägor.

Över Funboån öster om kyrkan leder länets äldsta kända stenvalvsbro, troligen uppförd under 1700-talets förra hälft. Ända fram till 1900-talets början var det framför allt landskapets topografi som bestämde vägarnas utseende och sträckning. Under 1920- och 30-talen förbättrades Östhammarsvägen och Almungevägen. Vägarna breddades och rätades ut, de drogs nu fram oberoende av naturliga hinder. Flera av vägbyggena genomfördes som nödhjälpsarbeten. På några ställen kom de äldre vägsträckningarna att ligga kvar oförändrade vid sidan om den nya vägen. Så har t.ex. en sträcka av stora landsvägen bevarats mellan Ärnevi och Hallkved i Funbo socken och av gamla Östhammarsvägen återstår en äldre slinga förbi Lejstaby och en förbi Hov.

Sockencentrum Gåvsta vid Rasbo samt Funbo kyrkor som båda utvecklats till samhällen med affärer, skolor och daghem. Området har både haft en stor andel skattefrälsebönder samt frälsejord. Bönderna

har dominerat den norra delen medan frälset dominerat området runt Funbosjön och den östra delen av bygden.

Merparten av områdets byar uppvisar kontinuitet bakåt i tiden till järnålder, uttryckt i de gravfält som finns vid samtliga byar. Ett stort antal fornlämningar från brons- och järnåldern finns i anslutning till den nuvarande bebyggelsen. Vid Funbosjöns sydspets är många av de förhistoriska lämningarna placerade så att de är exponerade ut mot dalgången vid Lillån. Det rör sig om ett stråk med gravhögar varav de vid Gråmunkehöga är de största. Det finns även ett stråk med runstenar varav flera är placerade vid forntida vad- och broställen. Det är tydligt att många av yngre järnålderns fornlämningar är placerade på ett sådant sätt att de vänder sig utåt, t.ex. för att möta de som färdades på vatten och på land. Området vägar har brukats sedan järnålder. Sätessgårdar och herrgårdarna är placerade på framträdande platser i landskapet som accentuerats genom alléer och symmetriska planer.

Kulturhistoriska värden

Rasbo-Funboområdet utgör ett odlingslandskap som hävdats kontinuerligt sedan bronsålder då de första bosättningarna etableras efter att landhöjningen torrlagt de högst belägna delarna. I området är det möjligt att följa hur landområden koloniserats och odlas allteftersom landhöjningen fortskrider.

Fornlämningsskildern berättar om ett tiotal bosättningsområden under bronsålder som med tiden förtätas uttryckt i ett ökande antal gravfält och uppkomsten av bebyggelseenheter med ortnamn på – inge, – sta och – by. Bosättningar tillkommer i områden som inte varit bebyggda tidigare. I området finns det goda möjligheter att studera förändringar och sega strukturer i bebyggelseutveckling och markutnyttjande från bronsålder till äldre och yngre järnålder och vidare in i medeltid och historisk tid. Fornlämningsskildern belyser även landhöjning och expansion över nya markområden.

Bronsåldersmiljöerna rymmer en rad olika lämningar såsom skärvstenshögar, gravläggningar och hållristningar. De utgör väl sammanhållna fornlämningsskildern i klart avgränsbara topografiska avsnitt i landskapet. Lämningarna är ofta tydliga med pedagogiska kvaliteter där det är möjligt att på plats följa hur lämningarna relaterar till varandra.

Järnålderns fornlämningar i området domineras av ett mycket stort antal gravfält, där de enskilda gravarnas antal och formvariationer berättar om järnålderns bebyggelseutveckling och framväxten av en vikingatida stormannaklass. Markanvändningen under järnålder speglas genom äldre järnålderns stensträngssystem, bl.a. vid Bärby. Fornborgarna ligger utmed områdets farleder och berättar om strategiska punkter och kommunikation i landskapet.

Andra inslag som berättar om det vikingatida samhället är runstenar, färdvägar och storhögar. Dessa lämningar utgör påtagliga inslag i landskapet, där framför allt stora högar har en monumental verkan. Runstenarna är inte bara intressanta genom att vara de äldsta skriftliga dokument vi har utan de visar också på det förhistoriska vägnätet med tillhörande vad- och broplatser. Dessa yngre järnålderns fornlämningar är av stor betydelse för upplevelsen och förståelsen av landskapets historiska tidsdjup.

Antalet järnålderslämningar representerar stora vetenskapliga värden som utgör ett gott underlag för mer ingående studier av bebyggelseutvecklingen under järnålder. Många av järnålderns lämningar ligger i anslutning till det ålderdomliga vägnätet och är lättillgängliga. Deras formrikedom och tydlighet innebär att många av dem uppstår pedagogiska kvaliteter.

Rasbo och Funbo kyrkomiljöer omfattar medeltida kyrkobyggnader, kyrkogårdar och sockencentrum med en rad olika byggnader och funktioner. Miljöerna har arkitektur- och konsthistoriska värden med stor symbolisk och religiös betydelse för bygden. De har även haft rollen som administrativa centrum och är av betydelse för förståelsen för den samhällshistoriska utvecklingen.

I området är det möjligt att följa framväxten av ett medeltida feodalt landskap speglat genom ruinerna efter de medeltida sätesgårdarna Näsudden och Yttergård. Frälselandskapet och godsens förändring kan följas i de herrgårdsmiljöer med tillhörande herrgårdslandskap som utvecklats och växer fram under 1500- och 1600-talen vid Frötuna och Hallkved men även Älvgärde, Henriksberg, Grän m.fl. säterier.

Herrgårdsmiljöerna uppvisar ett rikt bebyggelsebestånd med arkitektoniskt mycket intressanta och konsthistoriskt värdefulla byggnader. Miljöerna berättar om en rad vitt skilda aspekter som ekonomi, byggnadsteknik, sociala aspekter, brukningsteknik m.m. som visar på herrgårdsmiljöerna som egna världar. De uppvisar ofta ett naturskönt landskap med hävdad betesmark och ädellövskogspartier som tillsammans har stora miljöskapande värden.

Herrgårdslandskapen Hallkved och Frötuna är två kulturhistoriskt mycket värdefulla herrgårdsmiljöer som bevarar karaktären från 1700- och 1800-talen. Båda miljöerna har välhållna huvudbyggnader och flygelbyggnader. Med storskaliga ek ekonomibyggnader, arbetarbostäder och kringliggande torp, bildar de ett intressant och representativt herrgårdslandskap. Till Herrgårdarna leder storslagna alléer.

Frötuna gård med sin välbevarade herrgårdsanläggning, arbetarbostäder och talrika torp utgör en kulturhistoriskt mycket värdefull och enhetlig herrgårdsmiljö, där samtliga de komponenter som genom tiderna tillhört en storgård ännu finns bevarade. Frötuna utgör ett exempel på ett storgods och dess organisation samt drift där det är möjligt att studera frälsets dominans över ett område i kanske närmare 1000 år.

I Rasbo socken har det i äldre tid funnits ett stort antal kvarnar som har en direkt koppling till landskapets betydelse som ett rikt och framstående odlingslandskap. De har haft en stark koppling till områdets åar och den vattenkraft som där utvunnits. Här intar Lejstaån med Lejsta kvar, Lissån, Tomtaån och Vistebyån med Visteby nu försvunna kvarnby viktiga miljöer med stor vetenskaplig potential. Kvarnmiljöerna utgör viktiga historiska platser som berättar om ekonomi och jordbrukets organisation med ett stort antal lokala bondekvarnar i området under äldre tid.

Odlingslandskapet har brukats kontinuerligt sedan det torrlades genom landhöjningen och rymmer en rad former och spår som tillsammans med fornlämningarna i området visar på rester av det förhistoriska jordbruket. I området finns även en rad rester som diken, åkerholmar, övergivna odlingsytor, rester av gränsmärken och bebyggelselägen som tillsammans berättar om markutnyttjande och jordbrukets organisation och teknik.

I området finns flera byar med en bystruktur som går tillbaka till tiden före 1800-talets jordbruksskiftet och gårdar där det är möjligt att uppleva ett ålderdomligt och många gånger välbevarat byggnadsbestånd, t.ex. vid Sandbol, Skeke, Årby m.fl. Enskilda byggnader och gårdsmiljöernas struktur berättar byggnadsteknik, jordbrukets organisation och den byggnadshistoriska utvecklingen i Rasbo-Funbo-området.

Jordbrukslandskapets byar och gårdar, dess utformning och placering i landskapet, utgör tillsammans med odlingslandskapets öppenhet och många olika former bärande inslag i landskapsbilden. Det är också dessa komponenter som tillsammans berättar om bygdens långa kontinuitet, fram till idag, som ett intensivt nyttjat odlingslandskap.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Fornlämningssmiljöerna i Rasbo-Funboområdet speglar den successiva kolonisationen av landskapet i spåren av landhöjningen.
- Ett tiotal rika bronsåldersmiljöer med skärvtenshögar, gravar och hällristningar.
- Fornborgar utmed farleder och vid knutpunkter.
- Ett stort antal järnåldersfornlämningar, bl.a. stensträngar, resta stenar och stora gravfält som visar på bebyggelsekontinuitet.
- Runstenar, färdvägar och storhögar berättar om det vikingatida stormannasamhället.
- Rasbo och Funbo medeltida kyrkor med tillhörande sockencentrum.
- Medeltida feodalt landskap med ruiner efter sätesgårdarna Näsudden och yttergård.
- Hallkved herrgård med kulturhistoriskt värdefull herrgårdsmiljö.
- Frötuna gård, en storgodsmiljö med välbevarad herrgårdsmiljö.
- Ett stort antal kvarnplatser, befintliga kvarnar och platser för annan vattendriven verksamhet. Kvarnmiljöer som speglar bondeägda verksamheter.
- Odlingslandskapet som brukats kontinuerligt sedan början av bronsåldern i spåren av landhöjningen.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i området.

- Fornlämningarna ska vara möjliga att förstå och uppleva i sina sammanhang. Med fördel betas och skyltas några av områdets fornlämningar.
- Kyrkorna och kyrkomiljöerna ska bevaras och underhållas.
- Värdefull kulturhistorisk bebyggelse bör bibehålla sin karaktär. Nyttillskott i bebyggelsen bör underordnas och utformas med hänsyn till den äldre bebyggelsen i området. Den äldre bebyggelsen och dess karaktär bör fortsätta att präglade området och dominera landskapsbilden.
- De ålderdomliga vägsträckningarna med runstenar och vad-/broplatser bör behålla sin terränganpassade prägel.
- Det öppna landskapet med sin långa utblickar bör behålla sin öppna karaktär. Högväxande grödor bör undvikas. De brukade ängs- och hagmarkerna samt den brukade åkern är av stor betydelse för upplevelsen av odlingslandskapet och bör värnas.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB
Natura 2000, 4 kap. 8 § MB, ett område vid Hov och ett vid Funbosjön

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 25 Rasbo och U 16 Funbo

Delar av Gåvsta omfattas av fördjupad översiktsplan

Funbo kyrkomiljö ingår i fördjupad översiktsplan

Kulturmiljölagen

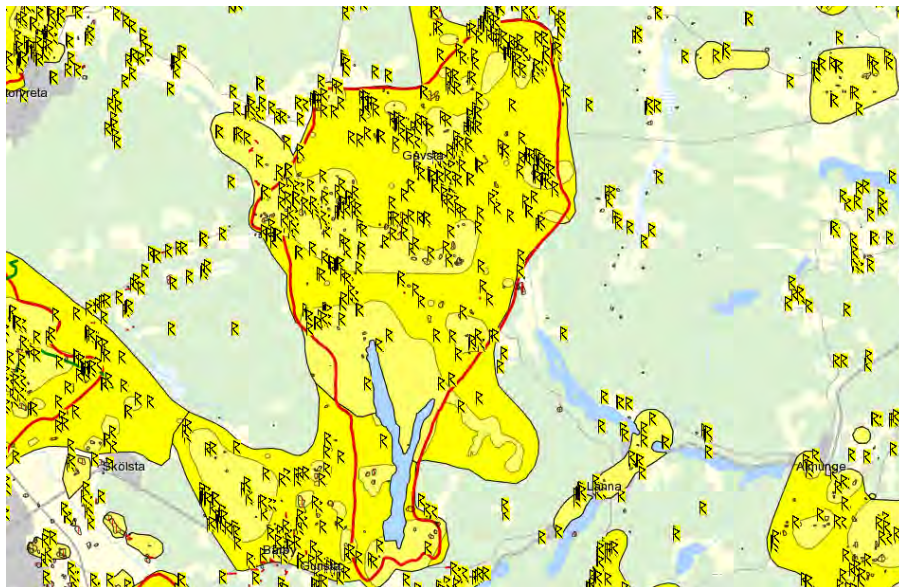
Fornlämningar, 2 kap. KML

Kyrkor och kyrkomiljöer, 4 kap. KML; Rasbo och Funbo kyrkor

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresseområde Rasbo – Funbo (röd avgränsning), kommunal kulturmiljö (gult område)

2.1.10 Skuttungeby. C 29

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Bymiljö och sockencentrum med unik prästgårdsbebyggelse från 1600- och 1700-talen.

Uttryck för riksintresset:

Reglerad bybebyggelse från 1700- och 1800-talen, prästgård, kaptensboställe och trefaldighetskälla, medeltidskyrka och skolhus.

Genom särskilt beslut utpekad kulturmiljö

Skuttunge prästgård har ett stort kulturhistoriskt värde då miljön omfattar hus som hör samman med den tid när också prästen var jordbrukare. Byggnadsminne sedan 1983.

Utbredning

Gränsen enligt RAÄ 96 sammanfaller med ÖP 2002, behöver ej justeras

Motivering och uttryck för riksintresset är fortfarande aktuellt och ändras inte jämfört med 1996 års beslut.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande och bebyggelsestruktur

Skuttungeby ligger kring en slingrande åravin, det s.k. Storhagsdiket, och omges av en öppen lerslätt. Kyrkan, som är synlig på långt håll över slätten, ligger på en moränkulle i övergången mellan lera och morän nordost om byn. På ömse sidor om vägen vid kyrkan ligger ett gravfält med huvudsakligen stensättningar och högar. Skuttungeby har varit en stor by. Vid tiden för laga skiftet fanns det 16 gårdar, varav fem kom att utskiftas.

Skuttunge by är en livskraftig by och flera av byggnaderna har kvar sina ursprungliga funktioner. Skolan är fortfarande i bruk för undervisning F-5 och bygdegården används flitigt. I byn finns ett antal större jordbruksföretag framförallt inriktade på spannmålsodling. Djurhållning i begränsad skala med hästar och nötboskap förekommer. Någon mindre industriverksamhet. Skuttunge prästgård är en plats med starka traditioner. Varje år vid tiden för trefaldighetsafton (en vecka efter pingst) firas Skuttungedagen med att dricka vatten från trefaldighetskällan vilket lär ge god hälsa resten av året. Prästgårdsmiljön används flitigt av såväl Skuttungebor som utsocknes för midsommarfirande och andra högtider.

Skuttunge by har kvar sin gamla karaktär. Byn ligger längs kanten på båda sidorna om en bäckravin. Vid laga skiftet bestod byn av sexton gårdar, varav elva blev kvar. Bybildningen och bytomten är relativt opåverkade av skiftet. De kvarvarande gårdarna ligger fortfarande samlade på de gamla och smala och trånga tomterna. De utflyttade gårdarnas tomter ligger som tomma, smala stråk mellan dem. Gårdarna ligger på smala tomter på båda sidor om ravinen. Bybebyggelsen härrör till stora delar från 1700- och 1800-talen. Hus och gårdar i byn är överlag mycket välbevarade.

Skuttunge kyrka

Kyrkan är vida synlig över slätten och ligger en bit bort från byn. Det är en medeltida salkyrka byggd omkring 1300, med sakristia i norr och torn i väster. Sakristian är medeltida men tornet byggdes först 1806. Kyrkan från 1300-talets början hade ursprungligen en rektangulär plan och var en gråstenskyrka med tegelornerade gavlar. Nuvarande exteriör härrör från de ombyggnader som genomfördes under 1700-talets senare del och 1801-1803, då bl.a. tornet tillkom. Ombyggnaden vid 1800-talets början gav kyrkan dess klassicerande prägel med putsade, vitkalkade fasader. Kyrkogården omges av en gråstensmur med trädkrans av lövträd. Ingången i väster har en ovanligt påkostad form. Den har en portal med höga stenkolonner och en smidesgrind som kröns av Gustav IV:s monogram. Porten ersatte en äldre stiglucka.

Skuttunge prästgård

I Skuttunge by ligger länets bäst bevarade prästgård, som består av ett tiotal knuttimrade hus av vilka de äldsta är en bodlänga och en tiondebod från 1600-talet. Den ligger en bit sydväst om kyrkan. Prästgården har en unik kringbyggd gårdsmiljö med ett flertal timrade faluröda byggnader främst från 1600- och 1700-talen. Två hus kan sägas utgöra gårdens huvudbyggnad, den gamla sätebyggnaden från 1600-talet och den nya från 1776 som idag är sammanbyggda. Den äldre sätesbyggnaden har sedan den nya uppförts, blivit arrendatorsbostad. Längs gårdens ena sida ligger en byggnad som tidigare varit drängstuga och pastorsexpedition. Den är sannolikt byggd i mitten av 1800-talet. Intill denna finns en byggnad som troligtvis är från 1800-talets senare del och varit stall, vagnsbod och vedbod. Numera fungerar den som garage och förråd. Längs den andra sidan finns en visthusbod, uppförd vid mitten av 1700-talet, men möjligen byggd redan på 1600-talet. Bredvid visthusboden ligger ett magasin/mjölbod från tidigt 1700-tal och ett brygghus som uppges vara byggt 1821. Vid västra infarten till prästgården finns två tiondebodar för förvaring av spannmål, vilka har daterats till 1600-talets respektive 1700-talets mitt. Prästgården blev byggnadsminne 1983.

Kyrkskolan

Mittemot kyrkan på dess västra sida ligger byskolan, som fortfarande är i bruk, med två skolhus från 1890-91 och 1954.

Kaptensbostället

Före detta kaptensbostället under Upplands regemente är en kringbyggd gård från tidigt 1800-tal. Den ursprungliga mangårdsbyggnaden, en parstuga från 1700-talet, är mycket välbevarad liksom den yngre huvudbyggnaden från 1836, med sexdelad planform. De timrade ekonomibygnaderna är från början av 1800-talet och bildar en kringbyggd gård.

Övrigt

I Skuttunge by finns en äldre övergiven parstuga från 1700-talet med delvis blyinfattade fönster. I byn finns även en mangårdsbyggnad från 1867 med snickarglädje som ursprungligen har varit pensionat.

Historiska skikt

Forn tid

Intill Skuttunge kyrka har fynd påträffats från sten- och bronsålder, som sten- och bronsyxor. I närområdet till kyrkan finns några hållristningar, rösen och skärvstenshögar.

En kvartärgeologisk undersökning har visat att området dominerades av en insjö, som tömdes runt 1000 före Kristus, genom ett åsgenombrott. Området kring Skuttunge har varit bebyggt åtminstone sedan senneolitikum/bronsåldern. Bebyggelsen låg då sannolikt i den nordvästra utkanten av insjön Skuttungesjön. I området har påträffats rester av ett hus från Vendel-/vikingatid, spår efter metallhantverk samt grophus som kan indikera hantverk på platsen. Under järnåldern kom bygden att präglas av en stormannamiljö, detta styrks av fynd av närliggande boplatser och gravfält, inslag av rika och storslagna gravar, lösfynd av vapen och runstenar.

Medeltid

Arkeologiska utgrävningar intill kyrkan har visat på rester av klockgjutning. Den äldsta anläggningen har daterats till 1180–1280 e.Kr, vilket gör anläggningen till en av de äldsta kända undersökta av sitt slag i landet. Klockgjutningen har ett samband med att kyrkan uppfördes och att det behövdes klockor till kyrkan. Det har varit en engångsföreteelse.

Under tidig medeltid kan ett större frälsegods spåras på platsen. Frälsegodset tros ha burit namnet *Spitaby*, och har sannolikt ägts av medlemmar av ätten Ängel. Godset har haft sitt centrum i närheten av kyrkan. Senast under 1200-talets andra hälft delades godsets ägor upp på flera bebyggelseenheter, Hagby och Forsgårde som ligger utanför riksintresseområdet samt Skuttunge strax söder om kyrkan samt ett antal mindre bebyggelseenheter i nordväst.

Nyare tid

Prästgården uppförs under 1600- och 1700-talet. ”Laga hus” var de byggnader som socknen enligt lag var förpliktigad att hålla prästgården med. Byggnader utöver dessa fick prästen bekosta själv och de var hans privata egendom. Vid skifte av boställesinnehavare förvärvades dessa byggnader ofta av den nya prästen, men det hände också att de såldes till annan ägare och flyttades därifrån. För att förhindra detta och bevara gårdens enhet skänkte dåvarande innehavaren ca 1930 sina byggnader till församlingen. Skuttunge prästgård fungerade som prästgård fram till 1962. Sätessbyggnaden hyrs idag ut som privatbostad. Gårdens äldre delar har blivit museum. Gården förvaltas sedan 1954 av Stiftelsen Skuttunge prästgård.

Laga skiftet under första hälften av 1800-talet innebar byn delvis utskiftades, av sexton gårdar blev elva kvar. Trots skiftet har byn kvar sin ålderdomliga karaktär med de utflyttade gårdarnas tomma stråk mellan sig.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner, vems landskap samt visuella/ historiska samband och koppling till naturgeografi

Skuttunge är framförallt en gammal jordbruksbygd med bördiga slätter. Skuttungebagar ´n låg tidigare mitt i Skuttunge by, företaget flyttade sedan till Uppsala. Vagnätet som slingrar sig fram längs ån är oförändrat åtminstone sedan 1700-talet och troligtvis äldre.

Sockencentrum med kyrka, skola och bygdegård. Kyrkans centrala plats i bygden är tydlig och prästgården, klockargården och kyrkskolan har uppkommit runt den. Arkeologiska undersökningar på senare tid har visat att området kring Skuttunge har varit en central bygd. En kombination av en förtätad fornlämningsmiljö med näraliggande boplatser och gravfält, inslag av rika och storslagna gravar, lösfynd av vapen och runstenar samt spår av metallhantverk är starka indikationer på att området under järnåldern kommit att präglas av en stormannamiljö. Under tidig medeltid kan ett större frälsegods spåras på platsen, detta splittras under 1200-talet.

Småskalig jordbruksbygd med framförallt deltidsbönder. Flertalet åretrunt boende och något fritidshus.

Trefaldighetskällan invid Skuttunge prästgård kan vara anledningen till att prästgården anlades på just den platsen och inte i ett läge närmare kyrkan. Bebyggelsen vid Skuttunge by ligger samlad längs bäckravinen. Området runt kyrkan har vuxit fram vid kanten av en insjö som tömdes 1000 f.Kr.

Kulturhistoriska värden

Skuttunge by är en enhetlig och förtätad bymiljö av ålderdomlig karaktär som idag är mycket ovanlig och som ger byn en mycket stort kulturhistoriskt värde och även ett stort upplevelsevärde. Skuttunge är en mycket stor by. Vid laga skiftet bestod byn av sexton gårdar, varav fem utskiftades.

Nybildningen och bytomten är relativt opåverkade av skiftet. De kvarvarande gårdarna ligger fortfarande samlade på de smala och trånga tomterna, och de utflyttade gårdarnas tomter ligger som tomma, smala stråk emellan dem. Flera byggnader som skolhus, kyrka och bygdegård har kvar sina ursprungliga funktioner vilket ger ett kontinuitetsvärde.

Skuttunge prästgård har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då den speglar den tid då prästen själv brukade den jord som hörde till prästgården. Delar av prästgårdens bebyggelse är mycket gammal och uppvisar ovanliga byggnadsformer. Prästerskapet var ofta förnyare inom jordbruket och kunde i sin trädgård odla medicinalväxter och kryddor. I Skuttunge har trädgården delvis kvar sin ursprungliga karaktär och har till viss del rekonstruerats.

Skuttunge kyrkomiljö utgör en väl samlad, ålderdomlig helhet utan påverkan av senare tiders förändringar, vilket ger miljön ett stort kulturhistoriskt värde och även ett stort upplevelsevärde. Den gamla slingrande vägen förstärker upplevelsevärdet.

Bevarande: Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor

- Den medeltida kyrkan och kyrkomiljön
- Sockencentrumkaraktären
- Skuttunge gamla prästgård
- Det öppna odlingslandskapet
- Bebyggelsens placering på gamla tomter
- De tätt placerade husen
- De utflyttade gårdarnas tomma, smala stråk i bymiljön

Utveckling: Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Kyrkomiljön, prästgården och övriga byggnader i Skuttunge by bör underhållas och skötas så att byns karaktär bevaras. Husen i byn ligger tätt samlade och de är med något enstaka undantag målade med falurödfärg.
- Utveckling av bebyggelsen bör i första hand ske vid befintliga tomter och vid de gamla tomterna längs bäckravinen.
- Nyttillskott i bebyggelsen bör underordnas och utformas med hänsyn till den äldre bebyggelsen i området.
- Fortsatt jordbruksdrift bör uppmuntras, högväxande grödor bör undvikas.
- Ny bebyggelse bör ej placeras på åkermark
- Vägnätets äldre sträckning bör beaktas och värnas.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6 § MB
Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc

Plan och bygglagen

Bebyggelse, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 5 Skuttunge

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

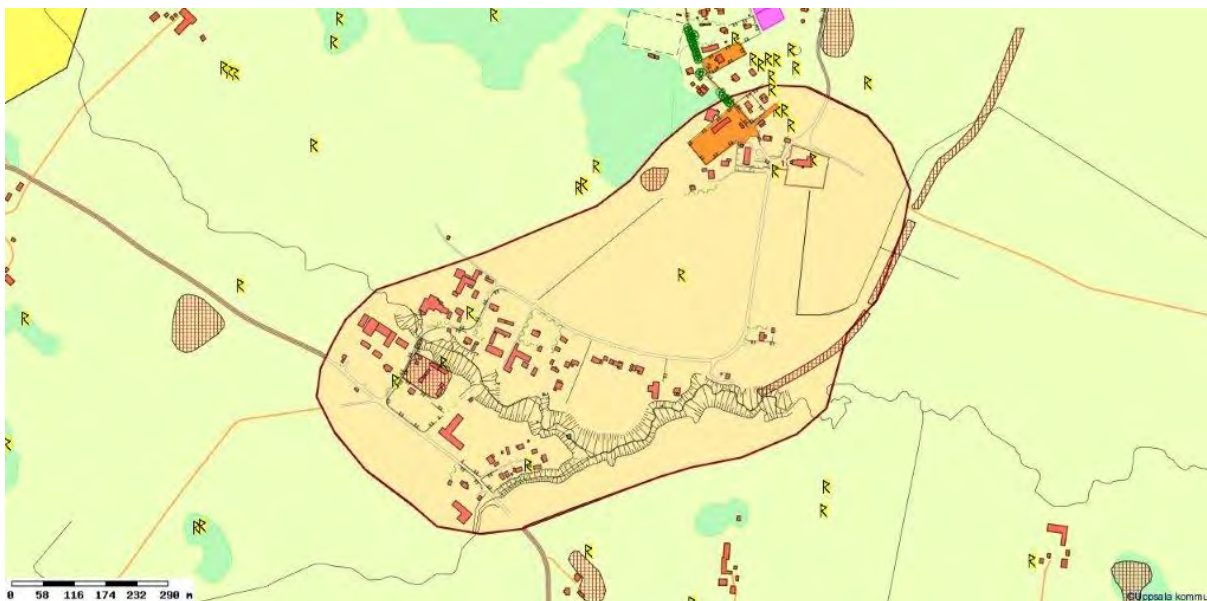
Byggnadsminne, 3 kap. KML; Skuttunge gamla prästgård (blev byggnadsminne 1983)

Kyrka och kyrkoomiljö, 4 kap. KML; Skuttunge kyrka

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ny bebyggelse får endast tillkomma i en omfattning som är lämplig med hänsyn till bevarandevärden. Anpassning av tekniska krav får ske för att bibehålla byggelsens kulturvärden. Hur varsamhetskrav och förvanskningförbud tillgodoses bör dokumenteras vid beslut. Tidigt samråd ska ske med länsstyrelsen.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresseområde Skuttunge by (röd avgränsning)

2.1.11 Sätuna. C 27

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Herrgårdslandskap med karaktäristisk struktur och med arkitekturhistoriskt intressant bebyggelse från 1700- och 1800-talen.

Uttryck för riksintresset:

Medeltida ruin av sätesgård, herrgårdsbyggnad från 1740-talet, äldre flygelbyggnad, ekonomibyggnader, alléer samt torpbebyggelse.

Utbredning

Samma som tidigare

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande, bebyggelsestruktur

Landskapsbild

Ett storskaligt herrgårdslandskap kring Långsjöns strand. Runt Sätuna gård utgörs landskapet av en flack och öppen åkermark som gränsar mot stora skogsområden i norr och Uppsalaåsen, som här kallas Björklingeåsen, i väster. Sätuna gård inramas av ett parklandskap med ädellövträd och en snörrät allé leder in mot gården från Björklinge. Stora åkermarker omger gården och i de småbrutna markerna kring slätten ligger ett stort antal f.d. dagsverkstorp och arrendegårdar. Vid Långsjöns nordöstra strand ligger naturreservatet Djurgården med betade ängs- och hagmarker samt rik ädellövträdsvegetation.

Brukande

Flertalet åretruntboende och fritidsboende. Sätuna AB äger Sätuna egendom med underlydande hemman och inventarier. Sätuna AB bedriver framförallt skogsbruk och jordbruk med inriktning på spannmålsodling. På Sätuna gård finns flera åretruntboende liksom vid Sommaränge. Flera av de äldre torpen finns bevarade och hyrs ut som fritidshus. Djurgårdens naturreservat utnyttjas för friluftsliv och fågelskådare. Populärt rekreationsområde.

Dagens bebyggelsestruktur

Herrgårdsanläggningen är vackert belägen på en höjd invid Långsjön och omges av en herrgårdspark med ädellöv och ett vidsträckt odlingslandskap. Den nuvarande manbyggnaden uppfördes av friherre Otto Fleming och ritades av arkitekten Carl Hårleman på 1740-talet. Herrgårdsbyggnaden uppfördes till stor del på de gamla murarna från ett tidigare nerbrunnet slott. I källarvåningen finns rester av det gamla 1600-tals slottet i form av kryssvalv. Från den äldre anläggningen återstår även delar av flygelbyggnaderna. Hårleman var influerad av den strama franska klassicismen, men som herrgårdsarkitekt var han ännu bunden av den karolinska traditionen. Sätuna är en typisk medelstor herrgårdsbyggnad som bär flera av Hårlemans återkommande signum, huvudvåningen med högre takhöjd är förlagd till nedre botten, den strikta symmetrin i exteriören, den putsade släta fasaden, dekorerad med rustik och listverk och avfärgad i en varm gul färgton samt det brutna mansardtaket.

Huvudbyggnaden flankeras på östra sidan av en ekonomilänga kallad "Långa raden". I denna har ett märkligt avträde inretts som består av ett välvt rum med plats för 5 vuxna och 3 barn, och väggarna bemålade med naturalistiska träd. Söder om "Långa raden" ligger gårdskonteret.

Gårdens kanske äldsta hus är ett trevånings timrat magasin. Magasinet är rödfärgat och har ett högt valmat tak krönt av en takryttare med vällingklocka. Klockan är fortfarande i bruk och går idag att styra med går att styra elektroniskt. Bland gårdens övriga ekonomibyggnader märks ett mejeri från 1700-talet. Övriga värdefulla byggnader är trädgårdsmästarebostaden - en gulfärgad reveterad byggnad från 1700-talet. Spannstall och vagnshus är trelängat i timmer med framskjutande sidopartier och nyklassicistiska portaler, byggt i början av 1800-talet.

Till Sätuna hör också ett stort antal torp och dagsverksheggen vilka på ett för herrgårdslandskap typiskt sätt, ligger i skogsbrynen. I gårdens periferi finns flera små bebyggelseenheter som ursprungligen har varit arbetarbostäder av olika slag med tillhörande uthusbyggnader. Bostäderna vårdas och utnyttjas för boende. Torpen ligger i skogen. Många av torpen har en gammal välbevarad bebyggelse, t.ex. Malmen, Mjölänge och Tjäderbo. Både Tjäderbo och Mjölängen är intakta med flera ålderdomliga uthusbyggnader bevarade.

På gränsen mellan Viksta och Tensta socknar ligger byn Sommaränge, vars gårdar genom århundraden varit frälsegårdar under Sätuna. Byn har haft en tydlig radbykaraktär, vilket fortfarande till delar går att uppleva. Av den äldre bebyggelsen återstår ett flertal bostadshus och uthus, bebyggelsen ligger inbäddad i hagmark be vuxen med lövträd. Invid Långsjön finns ruinerna efter två medeltida anläggningar.

Historiska skikt*Järnålder*

Namnet antyder ett forntida ursprung, men det finns inga gravfält bevarade. Fynd av vikingatida svärd vid 1800-talets början visar dock att det i gårdens närhet funnits gravar som sannolikt förstörts genom odling och bebyggelse.

Medeltid

Sätuna gård omtalas första gången 1344 och var fram till 1500-talet förenad med sätesgården Sandbro. I området runt Långsjön har inslaget av frälsejord varit betydligt större än i länet i övrigt. Byarna Ramsjö, Sätuna/ Lundbo, Sommaränge och Sandbro bestod helt av frälsejord. Byarna, som flertalet har förmedeltida namn, ligger i utkanten av den öppna jordbruksbygden och har god tillgång till skog och ängsmark. Dessa ingick i ett sammanhängande godscomplex, som under medeltiden var underfrälssläktens Sandbroättens ägo. Komplexet bestod av tre huvuddelar som var för sig bildade mindre komplex; Sandbro, Ramsjö och Sätuna. Vid mitten av 1300-talet ägdes godscomplexet kring Långsjön av bröderna Torsten och Greger Styrbjörnsson af Lindholmen, de båda dubbades till riddare och byggde sig varsitt stenhus. Torsten lät bygga Nynäs, och Greger lät uppföra Lindholmen (som även tog upp gårdens namn i sitt namn). Nynäs låg på en flack udde, medan Lindholmen verkar ha varit en ö eller en halvö i Långsjön. Medan Nynäs upphörde att vara sätesgård redan under 1360-talet blev Lindholmen sätesgård för Gregers son Magnus, och efter arv, för riksrådet Nils Bosson (Natt och Dag). Lindholmen var bebott minst fram till 1433.

Nyare tid

Sätuna fick sannolikt sin nuvarande omfattning år 1613 då riksskattmästaren Jesper Mattsson Cruus fick Sätuna i förläning. Gården övertogs på 1620-talet av änkan Britta De la Gardie. Hon lät på 1640-talet uppföra en ståtlig slottsbyggnad i tre våningar och två låga flyglar, som sammanbands av en länga med porttorn. Slottet brann ner år 1700. På murarna från det brunna slottet uppfördes på 1740-talet den nuvarande manbyggnaden. Samtidigt höjdes gårdsplanen framför byggnaden så mycket att den äldre bottenvåningen blev källarvåning. Sätuna gård hade patronatsrätt (rätt att utnämna präst i en församling) och har haft stor betydelse för Björklinge kyrka. Vid mitten av 1600-talet lät grevinnan Agneta Horn på Sätuna utforma och bekosta en om- och tillbyggnad av kyrkan för att bättre motsvara stormaktstidens ideal. Agneta Horn var barnbarn till rikskanslern Axel Oxenstierna och änka efter Lars Kruus.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsstrukturer, visuella/ historiska samband och koppling till naturgeografi

Historiska näringar

Jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske.

Kommunikation

Herrgårdslandskapet har vuxit fram i gränzonen mellan Långsjön i öster och Uppsalaåsen i väster. Långsjön förbinder även Sätuna med Sandbros ägor. Långsjön avrinner genom Sävastabäcken till Vendelån och mynnar slutligen ut i Fyrisån.

Makt och samhällsfunktioner

Egendomen har ägts av adessläkter såsom Oxenstierna, Horn, Lewenhaupt och Flemming. Sätuna har även en stark koppling till Björklinge kyrka genom att gården hade patronatsrätt, samt genom att kyrkan fick sin nuvarande utformning under stormaktstiden av Agneta Horn på Sätuna.

Visuella/ historiska samband och koppling till naturgeografi

Kopplingen till sätesgården Sandbro i Björklinge är synlig genom lämningarna Lindholmen och Nynäs. Tydliga tillfartsvägar med alléer mot herrgården. Äldre färdväg längs Uppsalaåsen med runsten i närheten. Nuvarande väg 600, tidigare E4:an, kallas även Drottning Kristinas väg, enligt traditionen ska hon själv ha ritat ut vägen med linjal. Klart är i alla fall att vägen ingick i 1643 års stadsplan över Uppsala.

Kulturhistoriska värden

Namnet Sätuna vittnar om ett forntida ursprung trots avsaknad av gravfält. De båda medeltida sätesgårdarna Nynäs och Lindholmen är bra exempel på frälsefamiljernas vilja att anlägga nya befästa sätesgårdar under senmedeltiden.

De medeltida husgrunderna speglar det medeltida frälsegodset och den historiska herrgårdsmiljön. Dagens Sätuna är en herrgårdsmiljö med bebyggelse från 1700- och 1800-talen och med en arkitekturhistoriskt intressant struktur. Från tre väderstreck leder alléer fram mot gårdens centrum. Den dubbla huvudallén mot söder är tydligast, av den östra och den västra allén återstår endast rester. Hela gårdsanläggningen med dess byggnader från olika tider i samverkan med det omgivande landskapet ger ett stort kulturhistoriskt värde där det är möjligt att uppleva helheten från en storskalig herrgårdsmiljö till enkla torpmiljöer.

Sätuna manbyggnad uppfördes på 1740-talet efter ritningar av Carl Hårleman, en av sin tids största arkitekter. Byggnaden är ett fint exempel på rokokotidens byggnadsstil, och med sin ljusgula puts, vita lisener och sitt mansardtak är Sätuna ett representativt exempel på en medelstor Hårlemansk herrgård. Flera av byggnaderna har stora arkitekturhistoriska värden, men några av gårdens byggnader såsom herrgårdsbyggnaden med flyglar och ett äldre magasin har speciellt stort värde. Sätuna gård har en orörd karaktär då inga stora ny- och ombyggnationer har gjorts på senare tid.

Sätuna herrgård brukas alltjämt för jord- och skogsbruk, och ett flertal av byggnaderna som stall och ekonomibygnader har kvar sina ursprungliga funktioner vilket ger ett kontinuitetsvärde. Gården har under de senaste decennierna fått en del nytillkomna ekonomibygnader, viktiga för gårdens verksamhet, men dessa har placerats och anpassats till miljön med hänsyn till de äldre strukturerna.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekats av länsstyrelsen värdebärare/värdekärnor.

- Fornlämningar
- Ruiner och lämningar efter de medeltida sätesgårdarna Lindholmen och Nynäs
- Herrgårdsmiljön med corps de logi, flyglar, ekonomibygnader etc.
- Torpmiljöer och arbetarbostäder
- Alléer
- Öppet odlingslandskap
- Ängs- och hagmarker

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningar ska skyddas i enlighet med 2 kap KML
- Herrgårdsmiljön med sina arkitektoniskt intressanta byggnader bör underhållas och bevaras.
- Det omgivande landskapet med arbetarbostäder och torpmiljöer från olika tidsskeden är betydelsefulla för förståelsen av godsets historia.
- Det bör vara möjligt att uppleva den flacka öppna åkermarken.
- Den omgivande miljön med alléer bör vidmakthållas.
- Fortsatt användning av torpbebyggelse och arbetarbostäder för bostadsändamål bör uppmuntras.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB
Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Djurgårdens naturreservat bildades 1967-11-03.

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL
Regionalt kulturmiljöområde, U 2 Sätuna

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

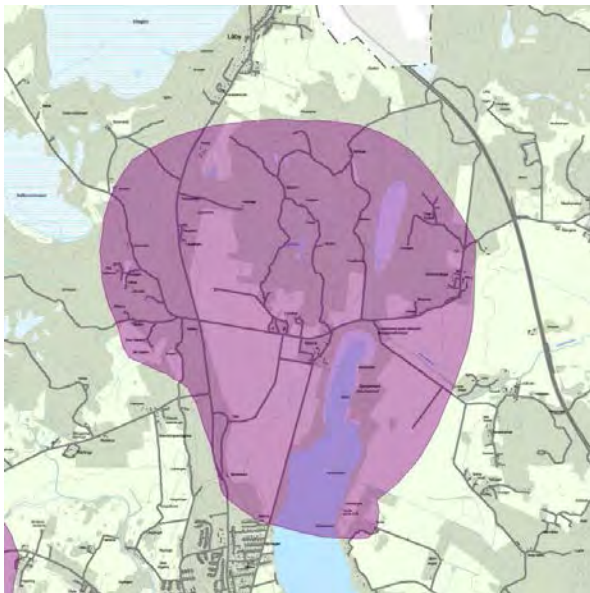
(Gamla) Naturvårdslagen

Landskapsbildsskydd gäller för området öster om Djurgårdens naturreservat sedan 1967-11-03

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se vidare *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *kulturhistoriska värden* ovan.

Riksintresseområde Sätuna

2.1.12 Sävaåns dalgång. C 42

*Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset**Motivering (alt 1):*

Odlingslandskap med forntida bebyggelse lämningar i karaktäristiska lägen som visar bebyggelseutvecklingen alltifrån stenåldern till 1800-talet.

Uttryck för riksintresset:

Yngre stenåldersboplatser i höjdlägen vid Holmbro och Vrå, bronsåldersboplatser med rösen, skärvstenshögar och skålgropar, bl a vid Tjälinge, gravfält från järnåldern med de yngre intilliggande

byarna, fornborg vid Tibble, runstenar och hålvägar vid Focksta, Skogs-Tibble romanska kyrka, bebyggelse från främst 1800-talet i Hagby och Testa byar. Eka och Sunnanå herrgårdar med 1700-talsbebyggelse samt Focksta kvarnmiljö. Focksta är byggnadsminne sedan 2004

Utbredning

ALTERNATIV (Från länsstyrelsen)

Alt 1 – området motsvarar den äldre avgränsningen till viss del, motiveringen justeras så att den beskriver området långa kontinuitet – men justeras

Alt 2 – området motsvarar det 1996 års motiv som inte stämmer med uttrycken, d.v.s. motiv och uttryck måste justeras, vissa gränjusteringar

Alt 3 – området utgår helt

Riksintresseområdet ”Sävaåns dalgång” behöver förändras avseende motiv och utsträckning alternativt utgå.

Dessa överväganden kan ske på ett bra sätt först efter att merparten av Uppsala läns riksintresseområden reviderats. Av betydelse för värderingen är hur många liknande områden det finns som berättar samma historia och om de är mer representativa och fylliga än Sävaåns dalgång.

Text och karta måste justeras efter att länsstyrelsen tagit ställning till om Alt 1/ Alt 2 eller Alt 3 ska gälla.

Beskrivningen är nu sammanställd så att den omfattar alternativ 1.

Om alternativ 2 ska gälla kan de delar som behandlar Skogstibble socken utgå.

Alternativ 3 – området avskrivs.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskap, brukande och bebyggelsestruktur

Öppen dalgångsbygd med vida utblickar över Sävaåns meandrande vattenfåra i dalgångens botten. Byar och gårdar ligger en bit upp i sluttningarna där lerdalen möts av moränjord. Vägsträckning som till stora delar följer markslagsgränsen mellan in- och utåga. Bortom byarna och gårdarna som ligger på framträdande lägen i terrängen vidtar den skogbevuxna mer höglänta marken. I Hagby socken ligger gårdar och byar nära den djupt nedskurna åfåran. På den östra sidan av ån är landskapet mer öppet och flackt och det är här som Hagby kyrka och by ligger.

Området domineras av jordbruks- och skogbruksfastigheter. Vid Vrå finns ett militärt övningskjutfält. I området finns villor från sent 1900-tal som ligger på avstyckade tomter i skogskanten.

Sävaåns dalgång berör Skogstibble socken i norr och Hagby socken i söder. Ådalens skiftande karaktär från bred, öppen dalgång i Skogstibble med vidsträckt åkermark utmed Sävaåns relativt lugna flöde till dalgångens karaktär i Hagby där den är smal och djupt nedskuren med forsande vatten har gjort att bebyggelsen återfinns i olika lägen. I Skogstibble ligger bebyggelsen på kanterna i brytsonen mellan åker och skog, på avstånd från ån. I Hagby är dalgångens profil brantare och bebyggelsen har placerats invid ån.

Skogstibble socken

Skogs-Tibble kyrka är uppförd under 1100-talet som en romansk tornlös gråstenskyrka med långhus, smalt kor och absid. Under 1400-talet förlängdes kyrkan åt väster och vapenhuset uppfördes. Efter att ha ombyggt kraftigt under 1800-talet återställdes den äldre karaktären i görligaste mån vid en renovering 1929. Klockstapeln från 1729 fick sitt nuvarande utseende efter ett åsknedslag 1839. Bland inventarierna märks en dopfunt i sandsten från 1200-talet från Sigfrids verkstad. Till kyrkomiljön hör även tre skolhus från 1840-, 1860- och 1890-talen.

Sedan tidigare har en rad bebyggelsemiljöer i Skogstibble uppmärksammats för sina kulturhistoriska värden. Flera av dessa miljöer har förändrats sedan de beskrevs på 1980-talet, flera byggnader finns inte kvar eller har lämnats att förfalla.

Testa är en bymiljö som bevarat stora delar av sin plan från tiden före skiftena. På två av gårdarna finns det kvar välbevarade parstugor och några äldre bodar. Ekonomibygnaderna är borta med undantag av en gård där det alltjämt finns kvar en ladugård. En kraftig stenmur kantar bygatan. Bykullen som tidigare präglades av öppen hagmark och trädgårdsmark, enligt äldre foton, är idag bevuxen med träd och täta buskage. På västra sidan av bykullen har det uppförts några villor under sent 1900-tal.

Vid Ingla finns en stor stenladugård från 1800-talet som genom sin storlek dominerar landskapsbilden. Mangårdsbyggnaden på Skillsta från 1800-talets senare har en glasveranda i tidstypisk stil.

Hagby socken

Hagby första kyrka uppfördes på 1200-talet. Kyrkan revs på 1840-talet och ersattes med en av för sin tid, Karl-Johanstiden, ovanligt representativ kyrkobyggnad.

Vid Möjbro finns en äldre bryggerimiljö, i eftersatt skick år 2012. Sunnanå är en herrgårdsmiljö som ligger norr om och intill Sävaån, omgiven av nyplanterade körsbärsodlingar. Sunnanås huvudbyggnad uppfördes vid mitten av 1700-talet, i trä med brutet tegeltäckt tak. Till gården hör flygelbyggnader och faluröda ekonomibygnader. Vid Sunnanå finns även en stenvalvsbro. Sunnanå herrgårdsmiljö har renoverats under det senaste decenniet och fått nya garagelängor placerade tätt inpå herrgårdens huvudbyggnad.

Eka är den mest välbevarade herrgårdsmiljön i dalgången. Corps de logi har ljust gråmålad panel och är uppförd vid 1700-talets slut i en våning med ett brutet, tegeltäckt tak med valmade gavelspetsar. Huvudbyggnaden flankeras av två flygelbyggnader från 1700-talet och vid infarten står två ålderdomliga timrade bodar. Till gården hör stora faluröda ekonomibygnader med falskt skiftesverk.

I Hagby finns en tät bymiljö med välbevarad bystruktur och gårdar med 1800-talsbebyggelse som alltjämt ligger kvar på ursprunglig plats. Bostadshusen är rödfärgade, av salstyp och ofta försedda med frontespis och verandor. Till gårdarna hör ett stort antal rödmålade ekonomibygnader från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Focksta f.d. tullkvarn, är en av länets mest välbevarade kvarnmiljöer med faluröd kvarn från 1881, kvarnstall, smedja, magasin, kvarngård och ekonomibygnader. Vid Focksta finns även en stenvalvsbro. Focksta kvarn utgör byggnadsminne.

Historiska skikt

Stenålder

Sävjaåns dalgång bildade land först under yngre stenålder och det var de norra delarna och de högsta höjderna utmed dalgången som torrlades först. I Skogs-Tibble socken finns det stenåldersboplatser vid Holmbro och Vrå med ett huvudsakligt fyndmaterial av krukskärvor och lerklining. De ligger på en nivå av ca 40 meter över havet och har varit kustbundna bosättningar. Vid Statens historiska museum förvaras en rad yxor av olika typer påträffade på platser inom hela området såsom skafthålsyxor av

bergart, tunnackiga flintyxor m.fl. De visar att hela området tagits i anspråk under loppet av yngre stenålder.

Bronsålder

Landhöjningen fortsatte och medförde en omfattande landtillväxt under bronsåldern som innebar att de centrala delarna av Skogs-Tibble och Hagby socknar koloniserades fullt ut under bronsåldern. På höjderna utmed dalgången återfinns gravrösen och i de småkuperade avsatserna utmed dalgången finns områden med skärvstenshögar och hällristningar i form av skålgropar. Tydliga bosättningsområden från bronsålder återfinns (från norr till söder) vid Holmbro, Helgesta, Vrå, Tibbleby, Skillsta, Tjälinge, Sunnanå, Filke, Ångelsta, Forsa, Focksta, Hällby och Skornome. Vid Sunnanå-Skillsta framträder en koncentration av mer än 15 skärvstenhögar, ett antal hällristningar och flera rösen runt området. Vid Ingla har det påträffats en arming av brons, nål av brons från Skogstibble.

Järnålder

Kontinuitet in i järnålder kan följas genom ett stort antal gravfält. Samtidigt som landarealen ökar genom den fortskridande landhöjningen ökar antalet bosättningsområden i dalgången. Under järnålder är det troligt att Sävaån näst intill bildade en mindre, långsmal sjö från Ingla till Möjbro. Vid sidan om de områden som varit bebodda redan under bronsålder visar det stora antalet gravfält från järnåldern att de områden där vi finner de historiska byarna tas i anspråk. Vid varje by alternativt gård finner vi ett järnåldersgravfält. Många av dessa byar/gårdar har ortnamn som slutar på – sta och – by vilka dateras till minst yngre järnålder. Merparten av gravfälten omfattar mellan 10 och 40 gravar och i regel förekommer både stensättningar och högar på gravfälten. Större gravfält/ grupper av gravar finns vid Onsike-Holmbro, vid Ångelsta-Lundbacken och vid Bergesta söder om Hagby by. Vid Focksta finns ett flertal gravfält som genom sin formrikedom och tack vare den betade marken är särskilt framträdande.

Utmed dalgången finns ett tiotal runstenar, varav merparten återfinns invid den väg som binder samman byarna med varandra. Två står invid Focksta kvarn och markerar det forntida vadet över Sävaån. Runstenen från Möjbro är en av Sveriges mer kända runstenar genom sitt motiv, en ristning med äldre runor och ett ryttarmotiv. Stenen finns utställd på Statens historiska museum i Stockholm. Vid Historiska museet förvaras flera gravfynd från området uppgrävda på 1800-talet, bl.a. rika benmaterial och flera vapengravar med stigbyglar, hästbetsel, svärd och spjutspetsar av järn. Gravar av denna typ har påträffats vid Holmbro, Onsike, Vrå, Testa och Skogstibble.

Medeltid

Skogs-Tibble kyrka är en av de äldsta i länet, uppförd under 1100-talet som en romansk tornlös gråstenskyrka med långhus, smalt kor och absid. Under 1400-talet förlängdes kyrkan åt väster och vapenhuset uppfördes. Ombyggd på 1800-talet och renoverad 1929. Klockstapelns från 1729 fick sitt nuvarande utseende efter ett åsknedslag 1839. I kyrkan finns en dopfunt i sandsten från 1200-talet från Sigfrids verkstad.

Hagby medeltida kyrka uppfördes på 1200-talet och innehade en särskild ställning genom att det redan vid denna tid fanns prost och kapitel. Kyrkan var så gott som ensam ägare till all mark i socknen. Kyrkan revs på 1830-talet och ersattes av en för sin tid, Karl-Johanstiden, ovanligt representativ kyrkobyggnad.

Till medeltid kan knytas en säteribildning, Onsike är omnämnd redan på 1400-talet, då som Onsta sätesgård.

Nyare tid

Under 1600-talet bildas en rad säterier i området vilket har gett upphov till en rad representativa herrgårdsanläggningar. Onsta sätesgård fanns redan på 1400-talet, medan Eka, Focksta, Sunnanå och Vrå tillkom under 1600-talet. Särskilt välbevarade är Eka och Sunnanå. Till miljön vid Sunnanå hör även en stenvalvsbro med två spann över Sävjaån.

Utmed Sävjaån har det funnits flera kvarnar som drivits av det bitvis strida vattenflödet. Focksta f.d. tullkvarn framstår som en av länets bäst bevarade kvarnmiljöer med faluröd kvarn från 1881, kvarnstall, smedja, magasin, kvarngård och ekonomibyggnader. Kvarnen är byggnadsminne. Vid Focksta finns även dammen kvar i norr och en stenvalvsbro i söder. Focksta kvarn har funnits åtminstone sedan 1600-tal då den var en tullkvarn vilket innebar att man betalade för malningen med säd.

Sävjaåns dalgång kantas av en rad välbevarade gårdar och byar varav många troligen legat på ungefär samma plats eller i samma område sedan minst yngre järnålder. Detta antyds genom de gravfält som ofta ligger invid bytomten och genom ortnamnsskicket.

I området förekommer såväl utskiftade byar med gårdar placerade i solitärt läge i åkermarken som byar vilka bevarat sin äldre oskiftade karaktär. Bland de oskiftade byarna märks Testa och Hagby, med delvis välbevarade bystrukturer. I Testa finns bl.a. två parstugor och en kraftig stenmur som kantar bygatan. Även Hagby har en tät bymiljö med flera välbevarade gårdar med 1800-talsbebyggelse. Det är också under 1800-talet som den låglänta ängsmarken utmed Sävjaån odlas upp och landskapet får den indelning i markslag som dominerar än idag.

Från 1800-talet märks tre skolbyggnader i Skogstibble.

Historiska näringar, kommunikation, visuella samband

Renodlad jordbruksbygd med några kvarnplatser och någon enstaka protoindustrimiljö såsom snickeri i anslutning till Sävjaån.

Vägsträckningen norr om Sävjaån i gränsen mellan in- och utmark passerar förbi dalgångens två kyrkomiljöer och en rad runstenar. Till vägsträckningen hör vadställen/broplatser över Sävjaån vid Focksta kvarn, Holmbro och vid Sävja omedelbart söder om riksintresseområdets gräns. Invid de platser där det legat broar finns det högar alternativt höggravfält som visar på vägsträckningens avsevärda ålder. Vägen går tillbaks till minst yngre järnålder.

Vid sidan om vägsträckningen har Sävjaån och den havsvik som föregick Sävjaån varit viktiga vattenvägar.

De historiska byarna har kontinuitet tillbaks i tiden till yngre järnålder i en bosättning med ett till två gravfält om ett femtiotal gravar per enhet. Gravfälten omfattar ofta gravläggningar från äldre och yngre järnålder. I området finns egentligen ingen enhet som förefaller vara mer betydande under järnålder.

Två sockencentrum, vid Skogstibble och vid Hagby med tillhörande administrativa funktioner såsom prästgård, skolor, sockenstuga, etc.

Stenåldersboplatserna vid Holmbro och Vrå ligger invid dåtida vikar och sund på lättdränerade jordar som skapat mycket skyddade boplatslägen vid den tiden. Gravfälten är exponerade ut mot Sävaån och i anslutning till vägstråket som följer den historiska gränsen mellan in- och utmark.

Kulturhistoriskt värde

Området visar på ett kontinuerligt nyttjande av landskapet dominerat av jordbruk och djurhållning där fornlämningar liksom dagens bebyggelsestruktur tydligt kan ses som uttryck för sin samtids landskapsutnyttjande och dominerande näring. Inom begränsade landskapsavsnitt är det möjligt att följa hur bosättningarna med tillhörande gravar flyttat i terrängen och följt på varandra över tiden, från bronsålder genom järnåldern in i historisk tid. De visar också att vissa delar av området har förtätats över tiden.

Fornlämningarna i området, från stenålder och framåt visar på ett successivt ianspråktagande av Sävaåns dalgång och att bygden varit fullt koloniserad redan under bronsålder.

I området finns en rad rika bronsålderskomplex med rösen, skärvstenshögar och hållristningar, bl.a. vid Filke, Focksta och Björnome. De visar hur området utmed den dåtida havsviken koloniserades.

Järnålderns gravfält visar hur boplatserna flyttat efter den vikande strandlinjen till de platser där den historiska bebyggelsen etableras. Fornlämningarna anger att den medeltida bebyggelsestrukturen vilar på ordinära förhistoriska bebyggelseenheter.

I området finns en rad runstenar invid bro- och vadplatser som visar på vägnätets betydande ålder. Runstenen från Möjbro är en av Sveriges mer kända runstenar genom sitt motiv, en ristning med äldre runor och ett ryttarmotiv. Vägnätet har en ålderdomlig, terränganpassad sträckning som följer gränsen mellan in- och utägomark. Vid Focksta framträder gravfälten utmed den meandrande Sävaån tydligt i den hävdade hagmarken. Här finns även runstenar invid den gamla vadplatsen över Sävaån som på ett pedagogiskt sätt visar på platsens strategiska betydelse långt innan kvarnen anlades. Den ålderdomliga vägsträckningen utmed Sävaåns västar sida i Hagby socken har en autentisk prägel och går genom ett pastoralt och naturskönt landskap.

De två kyrkomiljöerna, Skogstibble med en medeltida kyrka och Hagby med en kyrka från 1840 omfattar en rad byggnader och en intilliggande by som visar på ett administrativt sockencentrum med bl.a. skolbyggnader.

Bland områdets säteribildningar är det framförallt Eka med välbevarad bebyggelse från 1700-talet som tydligt berättar om en mindre, äldre herrgårdsmiljös utformning.

Vid Testa där det finns två äldre parstugor och i Hagby kan man alltså skönja den oskiftade byns täta bebyggelsemönster. Markslagsindelningen går tillbaks till 1800-talets skiften som ledde till att den låglänta ängsmarken utmed Sävaån odlades upp.

Vid Focksta finns en välbevarad och representativ kvarnmiljö som omfattar en rad byggnader som speglar kvarndrift i äldre tid. Focksta kvarn är en naturskön plats med många ingredienser som förmedlar upplevelsen av en kvarnmiljö med rötter i 1700-talet.

Det öppna jordbrukslandskapet speglar ett kontinuerligt jordbruk sedan förhistorisk tid då ängsmarker runt Sävaån torrlades.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen värdebärare/värdekärnor.

- Stenåldersmiljöerna vid Holmbro och Vrå som omfattar flera boplatser på en nivå av ca 40 m.ö.h.
- Bronsåldersmiljöer med rösen, skärvstenshögar och skålgropar vid Holmbro, Helgesta, Vrå, Skogstibble, Tjälinge, Skillsta-Sunnanå, Ångelsta, Forsa, Nötlunden, Lundbo, Filke, Focksta-Hesta, Årke, Skornome, Björnorne. De visar hur området utmed den dåtida havsviken koloniserades.
- Järnåldersmiljöer med gravfält som uppgår till ett 50-tal gravar per enhet vid Holmbro, Helgesta, Vrå, Ingla, Skogstibble, Tjälinge, Ångelsta, Skillsta, Möjbro, Eka, Hagby, Focksta, Hesta, Hällby, Årke och Skornome. Järnålderns gravfält speglar hur denna tids bosättningar följer efter den vikande strandlinjen ut på hyllor i dalgången.
- Runstenar och hålvägar vid bro/vadställena vid Möjbro och Focksta.
- Medeltida kyrkor vid Skogstibble och Hagby med tillhörande kyrkomiljöer med äldre bebyggelse från framförallt 1800-talet som speglar äldre samhällsfunktioner.
- Kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer vid Focksta kvarn, Hesta, Eka herrgård och Hagby kyrkby, samt två parstugor i Testa.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningarna ska bevaras i enlighet med 2 kap KML.
- Kyrkor och kyrkomiljöer ska bevaras och underhållas i enlighet med KML.
- Byggnadsminnet Focksta kvarn ska bevaras och underhållas i enlighet med 3 kap KML.
- Landskapsbilden med öppen jordbruksmark ner till Sävaån bör värnas. Öppen mark som hävdas genom bete eller jordbruk och bör inte planteras igen med högväxande gröda.
- Det ålderdomliga, terränganpassade vägnätet, många gånger i gränsen mellan in- och utmark bör behålla sin autentiska prägel.
- Eka herrgårdsmiljö med tillhörande allé har stora kvaliteter värda att värna om.
- Ålderdomlig bebyggelsestruktur och enskilda byggnader med kulturhistoriska kvaliteter bör bevara sin karaktär och underhållas. De bör underhållas med varsamhet. Ny bebyggelse bör inte anläggas inte i exponerade lägen, i sådana lägen att ursprunglig bebyggelse förstörs eller att landskapsbilden påverkas negativt.

Skyddsinstitut
Miljöbalken

Riksintresse för kulturmiljövården 3 kap. 6§

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 12 Sävaåns dalgång

Områdesbestämmelser för Hagby kyrkomiljö och Eka herrgård

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Byggnadsminnen, 3 kap KML

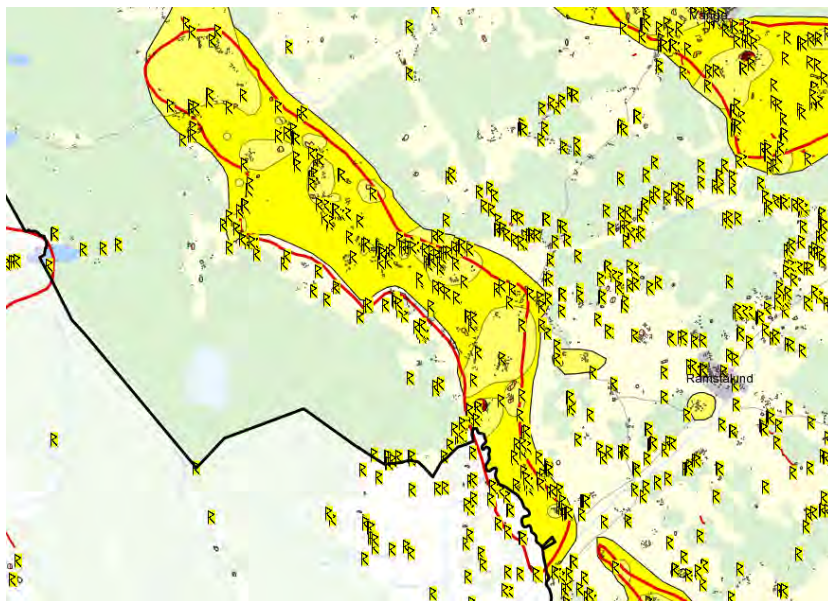
Kyrka och kyrkomiljö, 4 kap. KML

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Se Områdesbestämmelser för Hagby kyrkomiljö.

Riksintresseområde Sävaåns dalgång (röd markering)

2.1.13 Trätmot. C 31

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Motivering:

Komplex fornlämningsmiljö från bronsålder och äldre järnålder.

Uttryck för riksintresset:

Talrika och tätt liggande rösen och stensättningar, boplatsslämningar i form av skärvstenshögar, röjda ytor och terrasseringsringar invid dåtidens kustlinje, idag belägna i skogsmark.

Utbredning

Samma som tidigare.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

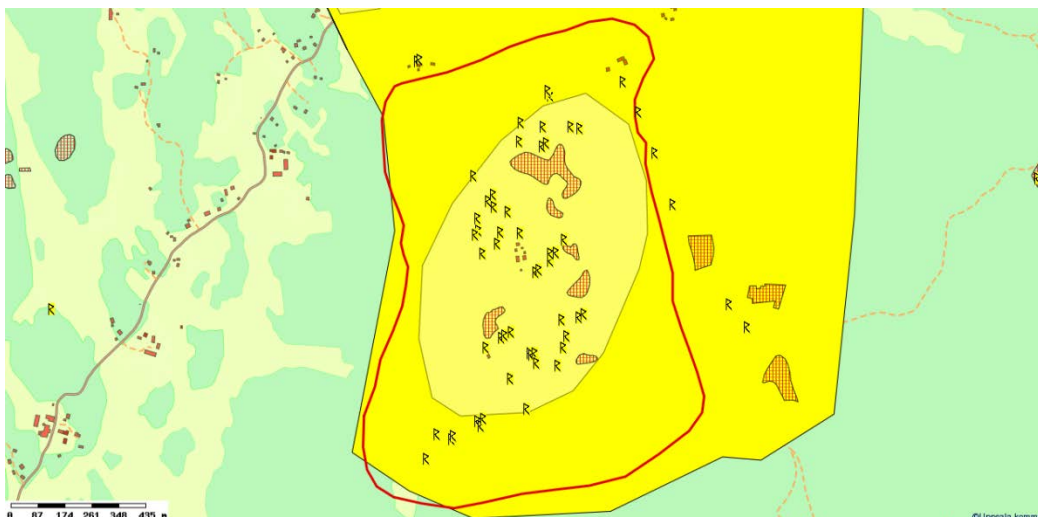
Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Skyddsinstitut

MB, PBL, KML (fornlämningar kap 2)

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att prioriterade bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Riksintresseområde Trätmot (röd avgränsning, kommunal kulturmiljö (gult område)

2.1.14 Uppsala-Näs. C43

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Odlingslandskap i utpräglad sprickdal med en illustrativ fornlämnings- och bebyggelsebild som visar förskjutningen av en intensiv bronsåldersbosättning mot lägre belägna marker under järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Stråk med rösen, stensättningar, skärvestenshögar och skålgropar i huvudsak från bronsålder. Gravfält från äldre och yngre järnålder, bl. a. den stora Stabbyhögen från vendeltid. Medeltidskyrka och äldre fristående f.d. sakristia som hört till en tidigare träkyrka, radbyarna Högby, Lörsta och Stabby samt den mindre herrgården Ytternäs, alla med 1700- och 1800-talsbebyggelse

Utbredning

Samma som tidigare.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskap, brukande och bebyggelsestruktur

Området utgör en sluten dalgång med kuperat odlingslandskap. I dalbotten slingrar sig Näsbacken omgiven av åkrar, med undantag av området närmast Näsvisken vid Mälaren som består av fuktiga strandängar. Bebyggelsen ligger, med undantag för Högby, på moränmarken i söderslutningarna och omges av betesmarker. Dalgången kan beskrivas som ett öppet odlingslandskap där skogshorisonen står som en fond i öster och väster med bebyggelse placerad på hyllor utmed dalgången.

Odlingslandskapet med tillhörande gårdar berättar om två olika vägar till utveckling. På Akademigårdarna i Stabby och Högby drivs aktivt jordbruk med spannmålsodling och djurhållning, bl.a. ekologisk mjölkproduktion vid Stabby. Andra gårdar såsom Vängelsta och Söderby har utvecklats åt ett annat håll mot turism, rekreation och boende. Området domineras av åretruntboende. Vid Söderby gård finns golfanläggning med en 18-hålsbana och en 9-hålsbana. För herrgårdsmiljön vid Vängelsta har det upprättats en detaljplan i syfte att förtäta miljön med enplansvillor, parhus,

flerfamiljshus och ett femtiotal moderna hus. Området kallas Näs Focksta och ska vara ett tätortsnära boende i moderna hus.

Området öster om Stabby ingår i Hågdalens naturreservat och är av stor betydelse för det rörliga friluftslivet.

Området domineras av jordbrukslandskap med byar, gårdar och ett sockencentrum med kyrka i söder. Under de senaste decennierna av 1900-talet har det tillkommit nya byggelsemiljöer framför allt vid Söderby och Näs Focksta. I anslutning till de aktiva jordbruken har det även tillkommit några nya villor och ekonomibyggnader, t.ex. vid Edeby, Stabby och Högby.

Till de bäst bevarade bymiljöerna hör radbyarna Högby, Lörsta och Stabby. De mindre herrgårdarna Ytternäs, Vängelsta och Söderby har alla 1700- och 1800-talsbebyggelse.

Uppsala-Näs kyrka

Kyrkan är belägen mitt i dalgången, strax norr om Näsbacken där den mynnar ut i Näsvisken i Mälaren. Den är placerad relativt lågt i dalgången och omges av åkermark. Kyrkan ligger på mark som har tillhört gården Övernäs. Den omtalas första gången 1291 och var då ett kapell till gården Näs, som då ägdes av riksrådet Magnus Johansson Ängel. Kyrkan byggdes som en rektangulär salskyrka under 1400-talet. Byggnadsmaterialet är gråsten med tegel i gavelröstena och fönsteromfattningarna. Omkring år 1500 välvdes kyrkan med tegelvalv, sakristian är välvd med tunnvalv. På kyrkogården strax söder om kyrkan ligger den s.k. Lillkyrkan av gråsten med ett inre murskal av tegel. Invändigt är den försedd med medeltida tegelvalv. Byggnaden är uppförd som sakristia till en äldre träkyrka. Det råder delade meningar om när den byggdes. Tuulse daterar den till 1200-talets slut, medan Bonnier anser att den är byggd senare. Förtagningsstenar i sydturen sägs tyda på att den uppförts som första etappen av en planerad stenkyrka. Förmodligen var det de dåliga grundförhållandena som gjorde att den nya kyrkan på 1400-talet placerades norr om den gamla kyrkan. Därefter blev den murade sakristian kvar på platsen. Väster om kyrkogården ligger klockargården med ett äldre rödfärgat bostadshus byggt 1908. På den skogklädda höjden norr om kyrkan står klockstapeln.

Ytternäs gård

Gården har ett fritt och dominerande läge med vacker utsikt över Näsvisken och dalgången. En lång pilallé leder upp till gården. Huvudbyggnaden som härrör från 1700-talets mitt är vit och placerad på en terrassering. Byggnaden har ett framträdande högt brutet tak, täckt med tegel. Bostaden flankeras av en timrad bodlänga. Ytternäs var troligen sätesgård redan på 1500-talet. Under 1500-talets andra hälft beboddes gården av ärkebiskop Laurentius Petri. Gården reducerades 1689.

Näs prästgård

Prästgården ligger i höjdläge söder om Stabby, omgiven av omfångsrika lövträd. Bostadshuset, från 1804, är uppfört av timmer med frontespis och sadeltak. Huset är klätt med faluröd panel. Lång välhållen timrad ladugårdslänga från 1897. Väl underhållen lada i falskt skiftesverk byggd 1908.

Högby

Byn ligger väl synlig i det omgivande dalgångslandskapet inramad av stora lövträd. Gården Näs-Högby 6:1 har ett välbevarat magasin i två våningar av timmer. Även äldre brygghus finns bevarat. Högby har kvar sin radbykaraktär.

Lörsta

Lörsta by bevarar radbymönstret. Ursprungligen var gårdarna av centralsvensk typ med mangård och fägård avdelade genom en länga, vilket inte syns i dag. Gårdarnas ekonomibyggnader är placerade med gavlarna mot vägen och bostadshusen i söderläge.

Lilla Bärsta

Välbevarad gårdsmiljö från tiden efter laga skifte med en björkallé som leder upp till gården. Vålunderhållet bostadshus med sexdelad plan, ljust målad pärlspontpanel

Söderby gård

Gårdsmiljön fungerar idag som golfbana med flera äldre ekonomibyggnader, bl.a. ett stall i korsvirkesteknik. Många av byggnaderna har fått nya användningsområden inom golfbanan, t.ex. administrationsbyggnader, omklädningsrum och restaurang. I området pågår uppförande av permanentbostäder och hus för korttidsboende. Den äldre mangårdsbyggnaden från mitten av 1800-talet finns kvar. Den är uppförd i två våningar med gul panel och rik lövsågeridekor, s.k. schweizerstil. Den och ladugården är sannolikt uppförda enligt ritningar av arkitekten Charles Emile Löfvenskiöld.

Stabby by

Byn har en framträdande placering på en höjd som skjuter ut i dalgången och omges av öppen betesmark och Näsbäcken i söder och en djupt nedskuren bäckravin i öster. Byn utgörs av två akademigårdar med välbevarade mangårdar med en rad byggnader från sekelskiftet 1800-1900, bl.a. mangårdsbyggnader med frontespis.

Historiska skikt

Bronsålder

Landhöjningen innebar att området blev torrlagt och tillgängligt för bosättning först under bronsålder. I området finns rika boplatsmiljöer från bronsålder vid Lörsta/Ubby, Vängelsta, Bärsta/Lunden, Högby, Prästgården och Stabby. Bronsåldersmiljöerna omfattar ett stort antal skärvstenshögar, hållristningar och gravar. Bronsåldersmiljöerna återfinns på avsatser i de områden där den öppna dalgången övergår i höglänt skogsmark.

Järnålder

Från bronsålder och fram i tiden kan man skönja kontinuitet i bosättningsmönster genom de järnåldersgravfält som finns i området. Intill varje by utmed dalgången finns ett gravfält om ca 50-100 gravar. Genom sin formriktighet visar de på ett kontinuerligt nyttjande av gravplatsen under hela järnåldern. De omfattar, rösen, rektangulära, kvadratiska och runda stensättningar, treuddar, resta stenar och högar. Vid Stabby finns en storhögen den sk Stabbyhögen, från Vendeltiden. Högen är ca 25 meter i diameter och närmare 5 meter hög.

Ett gemensamt drag för fornlämningsmiljöerna utmed dalgången är att alla tiders fornlämningar tycks ligga i ungefär samma områden, tätt invid varandra, troligen delvis över varandra. Det kontinuerliga bruket av samma områden utmed dalgången kan troligen förklaras av dalgångens topografi. De inbjudande och för bosättning lämpliga avsatserna på dalsidornas övre delar har varit relativt smala och inte erbjudit några expansiva förflyttningar vilket man kan se i slättbygder. Ortnamnskicket i området, gårdar med slutled på –sta och

-by anger att de etablerats under järnålder. En iakttagelse är att –stanamnen ligger på norra sidan av dalgången och –bynamnen på södra sidan av dalgången med undantag av Stabby.

Mitt för Stora Bärsta på andra sidan dalgången ligger en plats med namnet Lunden där det återfinns en väl sammanhållen fornlämningsmiljö med fornlämningar från bronsålder men också ett gravfält med ett 50-tal gravar från hela järnåldern. Denna förhistoriska bebyggelseenhet har inte någon känd fortsättning som historisk by, utan tycks överges vid början av medeltid.

Medeltid

Uppsala Näs socken omtalades första gången 1298 och hette ”Näs” fram till 1886. Namnet Näs syftar på gården med samma namn med läget på en udde. Näs gård donerades till Uppsala domkyrka vid slutet av 1200-talet. Gården Näs kom senare att delas i Bodarna, Ytternäs, Övernäs och Prästgården. Kyrkan omtalas första gången 1291 och var då ett kapell till gården Näs, som då ägdes av riksrådet Magnus Johansson Ängel. Kyrkan uppfördes under 1400-talet och försågs med tegelvalv på 1500-talet. Intill kyrkan ligger en äldre sakristia, troligen från 1200-talet, som hört till en äldre träkyrka.

Nyare tid

Säteribildningar vid Focksta, Söderby och Ytternäs där det uppförs ståndsmässig bebyggelse under 1600-1800-talen. Merparten av områdets byar delas inte i samband med skiftena utan gårdarna blir kvar på bytomten, ex. på detta går att se vid Högby, Stabby och Lörsta. Lill-Bärsta är dock exempel på en av områdets få gårdar som skiftats ut vid mitten av 1800-talet. Fram till skiftenas genomförande dominerades de lägsta partierna i dalgången av ängsmark. Efter skiftena kom den låglänta ängsmarken att odlas upp.

Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Historiska näringar, kommunikation, visuella/historiska samband

Området är en utpräglad jordbruksbygd. På Vängelsta herrgård bedrevs behandlingshem mellan 1905-1939.

Näsbäcken var en bred havsvik under bronsålder. De goda kommunikationsmöjligheterna utgjorde en viktig förutsättning för bebyggelseexpansionen i det forntida kulturlandskapet. Dagens väg som följer den norra sidan av Näsbäcken har en sträckning som kan föras tillbaks i tiden till mins 1600-tal. Vägen har en framskjuten placering mitt genom åkermarken och binder snarast samman de historiska bytomterna.

Sockencentrum vid Uppsala Näs kyrka. Nedlagd järnväg och före detta järnvägsstation intill väg 55. Det mesta av jordbruksmarken samt de större jordbruksfastigheterna ägs av Uppsala Akademiförvaltning och brukas av arrendatorer.

Merparten av bebyggelseenheterna utmed Uppsala-Näs dalgång uppvisar lång kontinuitet bak i tiden. Invid bytomterna ligger gravfält från äldre och yngre järnålder. Vid de byar som ligger utmed dalgångens kanter finns lämningar från bronsålder som visar att det funnits bosättningar i området redan under denna tid. I området är således det kontinuerliga brukandet av, oftast, topografiskt avgränsade platser mycket tydligt från bronsålder genom järnålder och in i historisk tid. Inom respektive tidsperiod har de olika fornlämningar ett tydligt samband med varandra. Som ex. kan

nämnas bronsålderns fornlämningsbild, med skärvstenhögar i för dem typiska lägen i brytsonen mellan åker och impediment, hållristningar ofta ute på den flackare gräsmarken och rösen på de högsta höjderna.

Många av de förhistoriska lämningarna, framför allt gravfält och ensamliggande rösen och högar ligger så att de är exponerade ut mot dalgången. Det har varit meningen att de ska vara väl synliga.

Kulturhistoriska värden

Fornlämningssmiljö med boplatsområden från bronsålder och järnålder som speglar hur de förhistoriska bosättningarna flyttar i landskapet till lägre liggande mark i spåren av landhöjningen.

Fornlämningssmiljöerna berättar om en fullkoloniserad bygd under bronsålder med ett antal rika bronsåldersboplatser med skärvstenshögar och hållristningar som vänt sig ut mot den dåtida havsviken. I området är det möjligt att följa och uppleva hur järnålderns boplatssmiljöer och gravfält följer efter den vikande havsnivån och placeras på mer framträdande uddar utmed dalgången.

Landskapets karaktär har medfört att bosättningarna återfinns inom tydligt avgränsade landskapsrum, närmast hyllor, utmed sidorna av Uppsala-Näs dalgång. Inom dessa återfinns bronsålderns och järnålderns fornlämningar kant i kant med den historiska byn med ortnamn som slutar på –sta och –by vilket berättar att ortnamnen etablerats när gravfälten anläggs. Många av fornlämningarna är tydliga med pedagogiska kvaliteter. I området är det möjligt att uppleva hur man bor på i samma områden från bronsålder fram till idag.

Vid Stabby finns en storbög, Stabby högen- daterad till 500 e. Kr. i ett exponerat läge som anger att det funnit en mer betydande enhet på platsen.

Uppsala-Näs kyrka är uppförd under 1400-talet nära Näsåns utlopp i Mälaren och representerar stora arkitekturhistoriska och konstnärliga värden. Intill kyrkan står en fristående f.d. sakristia med kryssvalv, s.k. "Lillkyrkan". Den är troligen uppförd under 1200-talet och har sannolikt hört till en tidigare träkyrka. Som typ är den ovanlig och har stort byggnadshistoriskt och religionshistoriskt värde. Den utgör även socknens äldsta byggnad.

Det öppna odlingslandskapet i dalgången illustrerar de senaste århundradenas jordbruksskiftet. De lägsta partierna i dalgången, utmed Näsån har utgjort ängsmark fram till 1800-talets laga skifte, ibland längre. Åkermarken i anslutning till byarna har odlats kontinuerligt sedan de äldsta kartorna på 1600-talet, men förts samman i mer sammanhängande odlingsytor genom laga skifte. Vägen som löper parallellt med Näsån följer 1600-talets väg och fägata som även till delar utgjorde gräns mellan åker och äng. Byarna i området, varav bl.a. Högby och Lörsta med välbevarad radbykaraktär, visar hur de är placerade mitt i odlingsmarken.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen värdebärande/värdekärnor.

- Bronsåldersmiljöer med skärvstenshögar och hållristningar vid Lörsta/Ubby, Vängelsta, Bärsta/Lunden, Högby, Prästgården och Stabby i uppdragna lägen invid den dåtida havsviken.
- Gravfält med gravar från äldre och yngre järnålder invid varje by, storbög vid Stabby från 500-talet/ vendeltid.
- Medeltida kyrka och sakristia i sten från 1200-talet med omgivande sockencentrum och prästgård i närheten.

- Radbyarna Högby och Lörsta m.fl., gårdar, säterier och odlingslandskap som tillsammans speglar bebyggelsemönster, byggnadsskick och markanvändning under historisk tid.
- Uppsala-Näs kyrkomiljön med medeltida kyrka, sakristia i sten från 1200-talet, klockstapel och en närliggande Klockargård.
- I området finns flera mindre säterier, Ytternäs, Vängelsta och Söderby där Ytternäs uppvisar en mycket ålderdomlig huvudbyggnad.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningssmiljöerna ska bevaras enligt KML.
Det ska vara möjligt att förstå och uppleva fornlämningssmiljöerna som visar bosättningarnas förskjutning i landskapet med hänsyn till landhöjningen. Här ingår att sambanden mellan fornlämningarna bör värnas. Många av fornlämningssmiljöerna ligger i betad hagmark vilket bidrar till en god upplevelse och förståelse av dem. Det finns således ett stort värde i att hagmarken fortsatt betas.
- Kyrka och kyrkomiljö ska bevaras och underhållas enligt KML; Uppsala-Näs kyrka
- Kyrkomiljön och dess betydelse som äldre administrativt centrum ska kunna upplevas.
- Det ska vara möjligt att förstå och uppleva byarnas struktur med dess delvis ålderdomliga byggnadsbestånd. Bebyggelsemiljöer och enskilda byggnader med kulturhistoriska kvaliteter bör bevara sin karaktär och underhållas. Nyttillskott i bebyggelsen bör underordnas och utformas med hänsyn till den äldre bebyggelsen i området. Den äldre bebyggelsen och dess karaktär bör fortsätta att präglade området och dominera landskapsbilden.
- Nybyggnation på åkermark bör undvikas.
- De hävdade ängs- och hagmarkerna samt den brukade åkern bör värnas.
- Vägnätets mycket ålderdomliga sträckning och placering i landskapet är en viktig del i förståelsen för landskapsbilden.
- Jordbrukslandskapet öppenhet med framträdande bebyggelselagen i den öppna dalgången ska bestå.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresse för kulturmiljövården 3 kap. 6§

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 18 Uppsala Näs.

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Kyrkliga kulturminnen kap 4 KML (Uppsala Näs kyrka)

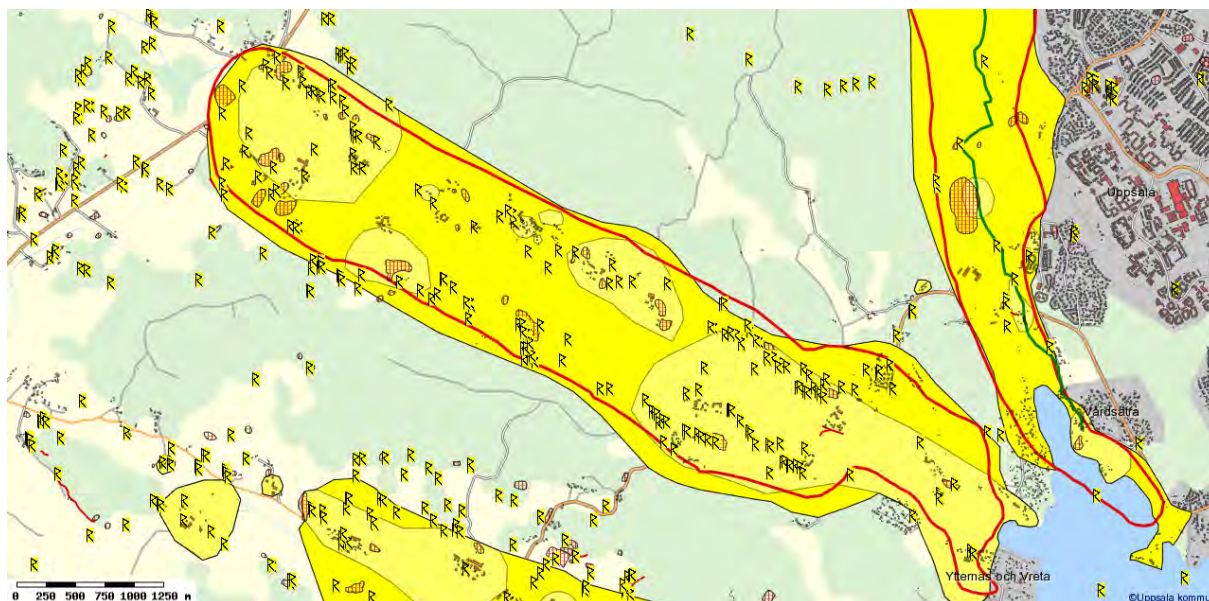
Kommunens bedömning och ställningstagande

Området har höga kulturhistoriska värden. Förutsätter att historiskt värdefulla strukturer bevaras och värnas från negativ påverkan.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresseområde Uppsala-Näs (röd markering), kommunal kulturmiljö (gult område).

2.1.15 Uppsalaslätten och Jumkilsåns dalgång. C 35

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Odlingslandskap med ovanligt rikt och delvis unikt innehåll av fornlämnings- och bymiljöer.

Uttryck för riksintresset:

Ett av landets mest omfattande stråk med boplatser från bronsåldern med ett stort antal skärvtenshögar intill forntida fjärdar. Ett till sin sammansättning unikt gravfält vid Broby med bl a husgrundslänkande anläggningar samt talrika gravfält från äldre och yngre järnålder med inslag av större högar. Ett ålderdomligt vägnät markerat av runstenar vid övergångar samt milstenar knyter samman byar och medeltida kyrkor. Påtagligt välbevarade byar med representativ bondebebyggelse, till stor del i timmer, från 1700-och 1800-talen.

Utbredning

Gränsen behöver justeras något så att sammanhållna fornlämningsmiljöer ingår i sin helhet. Idag skär gränsen rakt igenom flera fornlämningsmiljöer. Den bör följaktligen utvidgas mot S och SV vid Holmsta, Utvidgas mot V vid Bröje så att den bronsåldersmiljö som finns i området ingår i sin helhet. I norr bör gränsen flyttas längre mot N så att fornlämningsmiljöerna vid Kättslinge och Tuna ingår i sin helhet.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande och bebyggelsestruktur

Det flacka och öppna slättlandskapet utgörs huvudsakligen av bördig, lerig åkermark. I de delvis branta moränbackarna i övergången mot skogsbygden i sydväst finns en rad fornlämningsrika ängs- och hagmarker. Nedanför dessa flyter Jumkilsån fram och skär en djup ravin i de mäktiga lerlagren. Ravinen har mestadels karaktär av öppen betesmark. Strax söder om Lilla Nyåker mottar ån sitt största

tillflöde, Bälungeån, för att efter ytterligare ett antal kilometer förena sig med Fyrisån. Ett större fornlämningsrikt skogsparti skiljer slätten från den centrala odlingsbygden i Börje i sydväst. I områdets nordvästra del blir landskapet mera kuperat med större sammanhängande höjdparter samtidigt som dalgångslandskapet utmed Jumkilsån får en mera sluten karaktär. På jordbrukslandet anas åarna genom uppstickande vegetation och i det öppna landskapet framträder byarna på långa höjder som rödfärgade bebyggelsesamlingar.

Uppsalaslätten är sedan långt tillbaka känd för sin bördiga jordbruksmark. Området utgör alltså en levande jordbruksbygd med djurhållning utmed åarna som bidrar till ett att haglandskapet bevarat sin hävdade karaktär i de slingrande ådalarna. Kyrkorna och kyrkomiljöerna används fortfarande för sitt ursprungliga ändamål. Ulva kvarn är ett omtyckt utflyktsmål både för kvarnmiljön och den intilliggande hantverksbyn med konsthantverkare, butiker, restaurang och café.

Inom området finns tre kyrkor, samtliga uppförda vid 1300-talets början.

Börje kyrka

Börje kyrka ligger på en mindre höjd i det öppna odlingslandskapet. Kyrkan är uppförd av gråsten och har ett för den uppländska landsbygden typisk form med rektangulärt långhus, smalare korparti, utbyggd sakristia och ett vapenhus från 1400-talet. Klockstapeln står på en kulle söder om landsvägen, mittemot kyrkan. Den byggdes vid mitten av 1700-talet och har en välbevarad utformning av ett för Uppland ovanligt slag. Taket har karnisformad profil och är täckt med falsad skivplåt, det kröns av en liten lanternin med plåttäckt huv. Kyrkogården har trädkrans, kallmurade setnmurar och gjutjärnsgrindar vid entréerna. I kyrkan närhet ligger den gamla prästgården med flera byggnader från 1700-talet. Huvudbyggnaden från 1785 har sexdelad plan och ett valmat brutet tak. Den flankeras av en bostadsflygel i två våningar samt en brygg- och bostadshuslänga av ålderdomlig karaktär. Till kyrkomiljön hör också klockstapeln och skolan från 1905 söder om kyrkogården. Kyrkan och dess närliggande omgivning har karaktär av sockencentrum med lång kontinuitet.

Jumkils kyrka

Jumkils kyrka ligger vid Jumkilsån på en höjd sydväst om den branta åravinen. Kyrkan har en liknande karaktär och historia som Börje kyrka. Kyrkan byggdes under 1300-talets första hälft i gråsten. Sakristian i norr uppfördes strax efter salkyrkan och gavs en mycket exklusiv utformning i tegel med putsade blinderingar. Sakristian har två rum vilket är ovanligt. Det ena rummet är välvt med kryssvalv, och det andra mindre rummet med tunnvalv. Vapenhuset är byggt omkring 1500 i gråsten med gavelröste i tegel, försett med en portal i tegel. Koret har välbevarade målningar trots att de tidigare varit överkalkade, målningarna har tillskrivits kretsen kring Albertus Pictor. Öster om kyrkan ligger skolan med ett äldre skolhus från 1911, senare ombyggt. I söder står den spånklädda klockarbostaden från 1700-talet, nära intill ligger församlingshemmet inrymt i den gamla klockarbostaden. Ytterligare en bit bort ligger komministergården med bl.a. en välbevarad äldre parstuga. Kyrkan och dess närmsta omgivning har karaktär av gammalt sockencentrum.

Åkerby kyrka

Åkerby kyrka ligger mitt i det öppna odlingslandskapet på den platta Uppsalaslätten. Enligt traditionen är kyrkan uppförd vid 1300-talets början under kyrkoherde Ingevaldus tid. Kyrkan med sitt medeltida långhus fick sitt nuvarande utseende under det tidiga 1800-talet och utgör idag exempel på hur en medeltida sockenkyrka kunde byggas om i nyklassicistisk stil. Anledningen till ombyggnationen var det dåliga skick som kyrkan befann sig i. Kyrkogården är liten och har inga sentida utvidgningar, den omges av en kallmurad gråstensmur med en påkostad nyklassicistisk portik i väster, och delvis av en

trädkrans av lövträd. Söder om kyrktornet står två runstenar uppställda, de var tidigare inmurade i kyrkväggarna. Den gamla landsvägssträckningen mot Östervåla-Gysinge löper parallellt med kyrkogårdens södra sida. I äldre tid låg kyrkan isolerad på slätten men omkring sekelskiftet 1900 växte ett litet samhälle fram i kyrkans närhet. Sedan skolhuset i slutet av 1800-talet uppförts i öster om kyrkogården byggdes bl.a. lanthandel, ordenshus och baptistkapell samt flera bostadshus, vilka fortfarande är bevarade.

På den öppna flacka lerslätten ligger bebyggelsen väl samlad i byar. Byarna ligger lågt i ånära lägen omgivna av åkermark. Bara några enstaka gårdar som flyttades ut vid laga skiftet bryter detta mönster. I områdets nordvästra del blir landskapet mera kuperat och dalgångslandskapet utmed Jumkilsån blir mer slutet. Byarna och gårdarna ligger här i höjdläge utmed dalgångens sidor. Flera av områdets byar fick sannolikt redan under medeltiden den radbystruktur som ännu finns bevarad i deras bytomter, t.ex. Hjälmså by. Andra välbevarade byar är bl.a. Söderby, Sylta, Tuna, Äskelunda, Altuna, Tisby och Nyby. Inom området har de allra flesta byarna en välbevarad bystruktur, med ett i många fall varierat byggnadsbestånd. Forkarby är den största byn, belägen på en svag höjdrygg mitt på den öppna slätten. Vid laga skifte hade Forkarby 27 gårdar och var då en tåbunden dubbel radby, d.v.s. hade en ringgata som löpte runt hela bytomten. Av den äldre bebyggelsen kvarstår bara några få hus, men den gamla strukturen är bibehållen. Sundbro, belägen vid Tunabäckens sammanflöde med Bälungeån utgör än idag en väl sammanhållen bymiljö med faluröd bebyggelse från 1800-talets senare hälft och början av 1900-talet.

Utmed vattendragen har flera kvarnar funnits i äldre tider. Den idag mest välbevarade och intressanta anläggningen är Ulva intill Fyrisån där en kvarn funnits sedan 1300-talet, belägen vid ett gammalt vadställe över Fyrisån. Under medeltiden var domkyrkan ägare till en kvarn och under 1500-talet ägde även kronan kvarnar i Ulva. Kvarnarna hade förhållandevis stor betydelse och finns ofta omnämnda i äldre handlingar. Den nuvarande kvarnbyggnaden i sten och brutet tak är byggd 1760.

Inom området finns även ett antal mindre herrgårdar, Hässelby och Brunnby i Börje socken som tillkom på 1600-talet, Agersta i Jumkils socken som tillkom på 1800-talet och Vallhov i Jumkils socken som ligger precis utanför riksintresseområdets gräns.

Historiska skikt

Bronsålder

De äldsta bosättningarna inom området daterar sig till bronsålder och ligger framför allt utmed Jumkilsåns södra sida som kantas av en mjukt kuperad, höglänt moränmark. En höjdrygg nordost om Jumkilsån från Kättslinge till Söderby-Berga visar också upp fornlämningar från bronsålder. Vi denna tid var slätten nedanför och fjärd och Jumkilsån hade mer karaktären av en smal havsvik. I området finns ett tiotal, rumsligt sammanhållna fornlämningskomplex som daterar sig till bronsålder. De återfinns vid Tuna-Agersta, Kättslinge, Holmsta, Altuna, Kättinge-Klinta, Hörnbo, Börje, Broby, Hässelby och Söderby-Berga. De omfattar boplatslämningar såsom skärvestenshögar, röjda ytor, terrasserade ytor, Brobyhus, stensättningar, rösen och hållristningar. Tillsammans speglar lämningarna ett brett spektra av bronsålderns samhälle och hör företrädesvis hemma i yngre bronsålder, 1000-500 f. Kr.

Flera av miljöerna omfattar ett mycket stort antal fornlämningar, bl.a. uppvisar många av platserna mer än ett tjugotal skärvestenshögar. Broby i Börje intar en särställning genom sitt stora antal lämningar från bronsåldern, där det finns skärvestenshögar, gravar och husgrundsterrasser samt odlingsytor. Utöver dessa sedvanliga lämningar förekommer en form av kulthus/gravhus som fått namn efter denna plats och därför kallas för Brobyhus. Arkeologiska undersökningar har visat på ett

omfattande boplatssområden med betydande bronslantverk vid Broby. Till fornlämningsområdet hör även flera stora högar och det finns uppgifter om ytterligare som nu odlats bort. Om det rör sig om högar från bronsålder eller från yngre järnålder är dock ovisst.

Järnålder

Under järnåldern ledde landhöjningen till en omfattande arealökning av strandängar genom att slättområdena mellan Bälunge och Broby torrlades och koloniserades. Bebyggelsen håller sig dock till ungefär de områden som var bebodda redan under bronsålder. Som nya bebyggelseplatser framträder flera platser med – sta namn, Målsta, Trysta, Kroksta, Hjälmssta men också Tuna, Äskelunda, Sundbro, Åkerby och Ekeby är platser där fornlämningsbilderna visar på lämningar från järnåldern med enstaka nedslag av bronsålderslämningar.

För att binda samman gårdarna med varandra växer det fram ett vitt förgrenat vägnät över slätten och utmed sidorna av Jumkilsån. Som en del av dessa vägar uppstår ett antal vadplatser. Utmed vägarna står det runstenar och invid många av vadplatserna ligger det gravfält från yngre järnålder. Runstenarna och gravfälten visar tydligt på vägarnas betydelse under yngre järnålder.

Tuna i den östra delen har ett namn som anger att platsen haft en särskild roll under yngre järnålder och fungerat som ett administrativt centrum under förhistorisk tid.

Medeltid

I tidig medeltid sker stora förändringar med sockenbildning, bybildningar och uppförandet av kyrkor. Inom riksintresseområdet finns tre kyrkor, Jumkil, Åkerby och Börje kyrka. Alla är de uppförda i början av 1300-talet. Uppsalaslätten har varit en utpräglad jordbruksbygd och utmed åarna i området har det etablerats kvarnar redan under medeltid. Ulva kvarn är en av de kvarnar som kan beläggas i källmaterialet och som går tillbaks till mitten av 1300-talet. Ytterligare kvarnar i området finns vid Vallhov och Nyåker, när de anläggs är dock oklart. Flera av områdets byar fick sannolikt redan under medeltiden den radbystruktur som ännu finns bevarad i deras bytomter, t.ex. Hjälmssta by.

Nyare tid

De stora slättområdena fick tidigt en hög uppodlingsgrad vad gäller åkermarken. Detta framtvängde i flera fall redan under medeltiden en geometrisk reglering av byarnas odlingsmarker. Därefter har det genomförts storskifte och senare laga skifte. Skiftena har format dagens jordbrukslandskap med stora täckdikade åkrar i ett stycke avgränsade av glest liggande diken. Hela området är idag uppodlat.

Under 1740-talet införde Carl von Linné uppskattade exkursioner i sin undervisning, *Herbationes Upsalienses*. Årets sista exkursion lades i trakterna runt Jumkil för att visa de stora skogarna, myrslättern och rikkärren. För att komma till Jumkil lejde Linné hästar och kärror från Jumkils socken. Universitetsföljet for iväg till Jumkils kyrka, där de övernattade i gårdarna runt kyrkan.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner, visuella samband och koppling till naturgeografi

Jordbruksbygd och kvarnar utmed områdets åar är historiska näringar i området.

Ett ålderdomligt vägnät kantat av flera runstenar knyter samman byar och medeltida kyrkor. Vid Sundbro markerar två runstenar troligen en forntida bro utmed en väg mot Söderby. På samma sätt kan de två runstenarna vid Äskelunda ha hört samma med en bro. Namn som Gesvad och Ulva vid Fyrisån antyder forntida vadställen liksom Löpsbron vid Jumkilsån med ett flertal hålvägar i åravinen.

Riksvägen utmed Jumkilsån fick en ny sträckning under 1960-talet. Den äldre vägen har sedan dess delvis bortodlats men finns i behåll mellan Åkerby kyrka och Kroksta. Utmed denna sträcka finns en milsten från 1700-talet bevarad. På södra sidan av Jumkilsån löper en gammal terränganpassad väg, från vilken man har god överblick över slättbygden. Utmed återfinns förhistoriska gravar och gravfält samt runstenar vilka berättar att vägen varit i bruk sedan minst järnålder.

Broby kan utifrån fornlämningsbilden antas ha varit en centralplats under bronsåldern. Tuna antas ha haft en administrativ funktion under yngre järnålder. I området finns också tre sockencentrum vid Börje, Åkerby och Jumkil. Vid dessa har det funnits fattigstugor och skolhus.

När man färdas genom området blir vägnätets historiska ursprung tydligt genom de runstenar, gravfält och byar som passerar utmed vägen. Fornlämningarna återfinns framför allt på södra sidan av Jumkilsån på avsatser och mjuka sluttningar ner mot den forna havsviken.

Kulturhistoriska värden

Landhöjningen kan följas genom landskapets kolonisation från bronsålder till yngre järnålder. Utmed Jumkilsåns södra sida återfinns en rik bronsålderbygd som med dryga tioalet bosättningsområden kan sägas spegla en fullt koloniserad och expansiv bronsåldersbygd. Till miljön hör en centralplats vid Broby. Det stora antalet komplexa boplatsumiljöer ger ovanligt goda möjligheter att studera framväxten och utvecklingen av bronsålderns samhälle. De många lämningarna ger också god möjlighet att studera variationer och landskapets utnyttjande under bronsåldern, t.ex. de formrika gravfälten vid Klinta. Bronsåldersmiljöerna utmed Jumkilsån är i många fall tydliga och uppvisar stor formrikedom med möjligheter att pedagogiskt förklara bronsålderns bosättningar och samhälle, t.ex. vid Holsta, Börje och Broby.

Under järnåldern kom genom den ständigt pågående landhöjningen de stora slättområdena att delvis torrläggas och befolkas. Kontinuitet fram i järnålder bidrar till möjligheterna att följa områdets utveckling över tiden. Äldre järnåldern återfinns ofta i kanten av bronsåldersmiljöerna och visar riktningen mot yngre järnålder. Järnålderns byar, det förhistoriska vägnätet med runstenar, gravfält och vadplatser berättar om kolonisering av det öppna slättlandskapet och kommunikation ur en rad olika aspekter. Byar som Altuna, Hjälmså, Kroksta, Kättinge m.fl. har sitt ursprung i järnåldern. Ett flertal gravfält ligger invid dessa byar. Det terränganpassade vägnätet med rötter i järnåldern är till stora delar alltjämt i bruk. Till yngre järnålder hör en rad framträdande gravfält och framför allt det ålderdomliga vägnätet som kantas av runstenar och vadställen, särskilt upplevelsevärda miljöer återfinns vid Altuna, Berga, Sundbro och Åkerby bro. De forna vadplatserna är idag broar över områdets vattendrag, t.ex. vid Ulva och vid Sundbro.

De tre medeltida kyrkorna och deras närmaste omgivning har samtliga karaktär av gammalt sockencentrum med lång kontinuitet. Det ålderdomliga vägnätet knyter samman byarna och de medeltida kyrkorna. Börje och Jumkils kyrkor är välbevarade exempel på medeltida uppländska sockenkyrkor med karaktäristiska gråstensmurar och påkostade blinderingar i tegel. Åkerby kyrka är exempel på hur en medeltida kyrka byggts om i nyklassicistisk stil i början av 1800-talet. Samtliga kyrkomiljöer har stora miljöskapande värden och används fortfarande för sina ursprungliga ändamål, vilket ger ett kontinuitetsvärde.

Uppsalaslätten är ett utpräglat laga skifteslandskap vilket är bl.a. är utläsbart genom markernas indelning i stora sammanhängande ägor och enstaka utflyttade gårdar som exempelvis Forkarbyholm.

Gården ligger helt oskyddad på slätten, omgiven av träd. Gården har ett flertal ålderdomliga och välbevarade byggnader. Flera av byggnaderna har troligtvis flyttas med från sin gamla plats i byn.

Bevarande: Befintliga värden ska vara en utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekats av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Koloniseringen av landskapet som speglar landhöjningen.
- Bronsåldersmiljöer utmed Jumkilsån med skärvstenshögar, rika gravfält, hållristningar, rösen och s.k. Brobyhus.
- Äldre järnåldersgravar som en fortsättning på bronsåldersgravfälten t.ex. vid Klinta.
- Yngre järnålderns rika gravfält med resta stenar och högar t.ex. vid Altuna och Berga.
- Vägnät med rötter i järnålder med terränganpassad karaktär kantat av runstenar och gravfält t.ex. vid Sundbro och Åkerby vad.
- Medeltida kyrkor och kyrkomiljöer från 1300-talet vid Jumkil, Åkerby och Börje.
- Stora, reglerade radbyar på slätten, t.ex. Altuna, Åkerby och Forkarby, den två senare med tä (fågata runt bytomten).
- Öppet odlingslandskap med spår av laga skiftet.
- Kvarnar utmed områdets åar, Ulva kvarn, Nyåkers kvarn och Vallhavs kvarn.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av av angelägna och betydelsefulla berättelser, historiska epoker, eller förhållanden som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Odlingslandskapets öppna karaktär på slätten ska bevara den karaktären, som medger långa utblickar över landskapet.
- Den öppna odlingsmarken bör inte planteras igen med högväxande gröda.
- Vägnätet ska behålla sin ålderdomliga karaktär och vara möjligt att färdas på.
- Vägsträckningar med förhistoriskt ursprung ska behålla sin terränganpassade sträckning och i de fall de alltjämt har grusbeklädnad så är det värdefullt att vägens betäckning består.
- Fornlämningar ska bevaras enligt KML. Fornlämningar som utgör en helhetsmiljö separeras inte genom nya anläggningar eller ny bebyggelse.
- Det ska vara möjligt att förstå och uppleva fornlämningarnas miljöerna i sina sammanhang.
- Kyrkorna och kyrkomiljöerna ska bevaras och underhållas enligt KML.
- Bebyggelsens övergripande struktur med sammanhållna byar på slätten och byar i gränsen mellan den historiska in- och utåtomarken söder om Jumkilsån ska bevaras. Bebyggelsens struktur behålls bl.a. genom att nytillskotten underordnas befintlig bebyggelse.
- Bebyggelsens utformning när det gäller skala och färgsättning bör utvecklas med utgångspunkt i miljöernas bebyggelsetradition. Ny bebyggelse bör anpassas till den äldre bebyggelsen i området.

Skyddsinstitut
Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap. 6§ MB
Riksintresseområde för naturvården, 3 kap.6§ MB; N26 Jumkilsåns dalgång

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Landskapsbildsskydd; Jumkilsåns dalgång, Ullbollsta-Hjälsta

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 PBL

Kulturmiljölagen

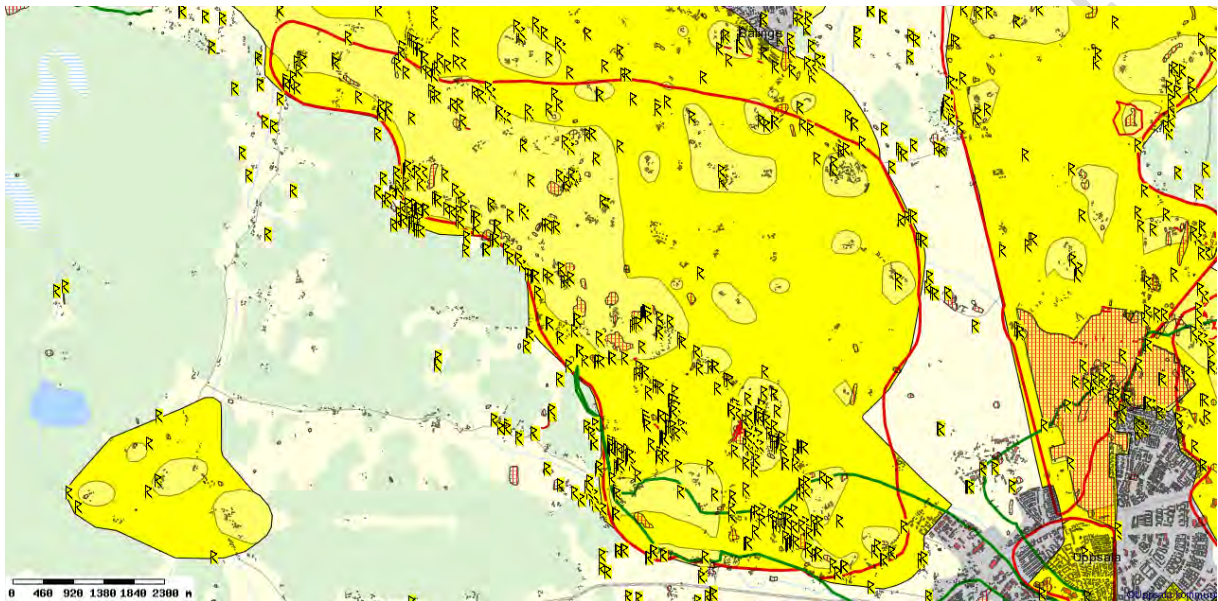
Fornlämningar, 2 kap. KML

Kyrkor och kyrkomiljöer, 4 kap. KML; Börje, Jumkils och Åkerby kyrkor

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresseområde Uppsalaslätten och Jumkilsåns dalgång (röd avgränsning) kommunal kulturmiljö (gult område), Linnéstig (grön markering)

2.1.16 Vaksala. C 36

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

A. Omfattande och representativa fornlämningsmiljöer, i huvudsak från bronsåldern men med väsentliga inslag från hela järnåldern.

B. Sockencentrum med intressant kyrkplats.

Uttryck för riksintresset:

A. Grav- och boplatsområden med stensättningar, skärvtenshögar, röjda ytor och terrasserings från främst bronsåldern. Äldre och yngre järnåldersgravfält, de senare belägna intill nuvarande eller övergivna byar samt runstenar.

B. Vaksala medeltida kyrka, tiondebod, prästgårdsbyggnader m m.

I området ingår även:

Eke, Jälla och Vittulsbergs herrgårdar, Vallby skola från 1700-talet, lerhuset på Råby gård samt arrendeegnahem från 1930-talet.

Utbredning

Gränsen har justerats i söder så att den numera följer E4. Se karta.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande och bebyggelsestruktur

De flacka dalgångarna präglas av öppet odlingslandskap med vida utblickar över öppna fält. På moränhöjderna finns naturlig betesmark och skogspartier som bildar fond till det öppna landskapet. Hagmarkerna har i många fall ett rikt inslag av ek och hassel som ger området en pastoral prägel. I mötet mellan åker och skog ligger bebyggelsen. I den sydöstra delen ligger Jällas arrendegårdar regelbundet utskiftade på slätten med sina respektive boningshus och vinkelställda ladugårdar. Vaksala kyrkhöjd utgör ett dominerande inslag i landskapsbilden, med kyrkspiran som är väl synlig från hela bygden. Väg 288 går genom området mot Uppsala stad. Från Vaksala kyrkohöjd går vägen rakt in mot Uppsala domkyrka och utgör en del av drottningens Kristina raka infartsvägar mot staden anlagda 1643.

Vaksalabygden är i dag en brytpunkt mellan Uppsala stads utbredning österut och landsbygden på uppsalaslätten. Området utgör framför allt jordbruksbygd. Inom området finns flera hästgårdar och Jälla lantbruksskola vilket bidrar till områdets hävdade karaktär. Det finns också ett stort antal åretruntboende, fritidshus, mindre industrier såsom Skanska asfalt och betong i Skälby samt Uppsala cementgjuteri i Uppsala Eke.

Genom området går en av Uppsalas Linnéstigar, vilken delvis är svår att följa.

Under 1600-talet bildades ett stort antal säterier i Vaksala, av vilka alla utom Eke, Jälla och Vittulsberg, indrogs i samband med Karl XI:s reduktion. Av de gamla byarna kom flera att avhysas under 1600- och 1700-talen. Bland kvarvarande byar kan nämnas Trälösa och Råby med flera bevarade byggnader från 1700- och 1800-talen

Vaksala kyrka

Vaksala kyrkplats har ett dominerande läge på en moränholme. Den höga tornspiran är vida synlig i landskapet. Kyrkan byggdes ursprungligen i romansk stil, de äldsta delarna härrör från 1100-talet. Sakristian tillkom i mitten av 1200-talet och något senare byggdes koret i samma bredd som långhuset. Under inflytande av domkyrkobygget i Uppsala förändrades kyrkan mot en mer gotisk stil under 1200- och 1300-talen. Väggarna höjdes och stora spetsbågiga fönster tillkom. Under 1400-talet byggdes tvärarmarna med sina tegelblinderade gavlar och samtidigt revs de två vapenhusen och tornet höjdes. Kalkmålningarna är från 1400- och 1500-talet. Den spånklädda spiran byggdes 1692. I den värdefulla kyrkomiljön ingår en kyrkbod i tegel från 1400-talet som genomgick stora förändringar när den byggdes om till sockenmagasin på 1760-talet. Boden omnämns ibland som tiondebod eller kyrkhärbärge.

Vaksala prästgård

Prästgården ligger intill kyrkan och består av en faluröd huvudbyggnad uppförd 1768. Bland ekonomibyggnaderna märks främst en lillstuga, tiondebod samt brygghus- och bodlänga från 1700-talet. I den sistnämnda ingår en medeltida källare. I närområdet ligger socknens f.d. kyrkskola, en stor

fasspontpanelad byggnad med brutet och valmat tak, uppförd på 1870-talet och tillbyggd i jugendstil 1912.

Brillinge

Ursprungligen var Brillinge en av flera medeltida byar och gårdens läge idag är troligen detsamma som under medeltid, Brillinge består i dag av bebyggelse från framförallt 1900-tal.

Eke

Eke säteri grundades 1643, reducerades till kronan på 1680-talet och återgick 1692 i privat ägo som berustat säteri. Gården består av en tvåvåning vitputsad huvudbyggnad med en stor trädgård, Huvudbyggnaden från 1700-talet är påbyggd med en övervåning och putsad i nyrenässansens anda på 1880-talet. Ursprungligen hade byggnaden en våning under säteritak. Vidare finns äldre arbetarbostäder, några magasin och bodar samt en lång ekonomilänga. Rakt genom gården löper vägen. Den imponerande ekonomilängan med en stenladugård från 1880-talet är senare utbyggd med loge och stall på 1910- och 1920-talen. I dag rymmer byggnaden en omfattande hästverksamhet, hästarna håller även hagmarkerna runt gården öppna genom bete.

Jälla

Jälla bildades av byarna Jälla och Torkarby, vars gamla bytomter med husgrunder och andra lämningar finns kvar sydväst om den nuvarande gården. Av den ursprungliga herrgårdsanläggningen återstår två vitputsade flyglar, Vasaflygeln och Kristinaflygeln, vilka eventuellt kan vara från 1600-talet. Uppsala läns landsting köpte in Jälla och startade lantbruksutbildning 1937. Landstinget lät bygga skolhus med klassrum, expedition, matsal och kök samt även personalbostäder. I utkanten av området anlades tolv jordbruksegnahem. Dessa bebyggdes utifrån gemensamma ritningar, och gav området en enhetlig karaktär. Jordbruksegnahemmen bestod ursprungligen av ett mindre bostadshus, en ladugård uppförd av sten samt en bod. Flera av jordbruksegnahemmen finns bevarade i mer eller mindre ursprungligt skick, bland dessa kan nämnas Godegård, Lusseslätt, Lundbol, Backbo, Tomten och Ekholmen.

Råby

Byn omtalas första gången i skriftliga källor 1344. 1540 fanns en gård som tillhörde dekanatet, en frälsegård, en skattegård och en gård under Skokloster. 1780 köpte professor

Carl Peter Thunberg, en av Carl von Linnés lärjungar en av gårdarna i byn. 1820 lät Thunberg uppföra ett *lerhus*, strax utanför byn, där han placerade stora delar av sina botaniska samlingar.

Uppsala läns hushållningssällskap gav år 1817 ut en skrift som propagerade för lerhus som ett alternativ till stenhus. Orsaken var att bristen på skog var tämligen utbredd. Enligt direktiven så liknar lerhuset ett stenhus, blir lika varaktigt men kostar mindre än ett trähus. Ingredienser var lera, sand och lite skräphalm. Med denna metod gick det att bygga hus med upp till 100 alnars längd (59,4 m) och 50 alnars bredd (29,7 m). Byggnaden speglar den tidens nya idé om lerhus som ett nytt utomordentligt byggnadssätt.

Vittulsberg

År 1700 var Vittulsberg en by med sex gårdar, de flesta frälsegårdar under egendomar som Mörby, Länna och Salsta. Under 1700-talet slogs gårdarna samman under släkten de Geers ägo. Vittulsberg är i dag en herrgårdsanläggning med huvudbyggnaden flankerad av två flyglar. Byggnaderna härrör från 1700-talet men huvudbyggnaden är kraftigt ombyggd vid flera tillfällen, flyglarna har mer ursprungligt utseende. Under 1800-talet flyttades ekonomibygnaderna en knapp kilometer från gården. Samtidigt planterades en flera kilometer lång allé som bebyggelsen än i dag är knuten till.

Längst i väster placerades torp miljöer samt en grindstuga, i mitten ligger herrgården och i öster återfanns arbetarbostäder, ladugård och ekonomibyggnader. Flera ekonomibyggnader är bevarade, av torp miljöerna finns rester kvar och runt och mellan dem har villabebyggelse tillkommit vilket förändrat landskapsbilden.

Historiska skikt

Bronsålder och äldre järnålder

Vaksala socken uppvisar rika fornlämningsmiljöer från framförallt bronsålder och äldre järnålder. Landhöjningen medförde att höjdområdena i Vaksala började torrläggas under bronsålder. Bronsålder och äldre järnålder är en ovanligt expansiv period i Vaksala med kontinuerligt ökande landarealer allt eftersom havsviken drar sig tillbaka.

I den blockrika brytningszonen mellan lerslätt och höglänta moränmarker finns omfattande fornlämningskomplex med lämningar från brons- och äldre järnålder. Här finns boplatsovråden med skärvstenshögar, hållristningar och terrasskanter samt stensättningar och gravfält från äldre järnålder. Större boplatsovråden finns vid Vaksala kyrkhöjd, Eriksberg, Vittulsberg, Råby, Eke, Oxkällan och Åby. I öster vid Eriksberg har det även noterats ett större stensträngssystem från äldre järnålder. I anslutning till dessa finns i regel odlingsytor och boplatsovråden.

Utgrävningarna för motorvägen resulterade i viktig och ny kunskap om bosättningar runt Uppsala. De undersökta boplatsovrådena vid Vaksala lyfte framförallt fram en rad boplatser från bronsålder och äldre järnålder. Undersökningarna visade att det finns betydande boplatser på den flacka lermarken. Ett ex. är undersökningarna vid Brillinge 2006 som lyfte fram tydliga spår efter sakrala eller rituella handlingar. Där kunde bland annat iaktas husoffer i stolphål som nedlagda löpare, ett silverbleck och en eldslagningssten. På platsen har även en härd med brända hästben påträffats, vilken tolkats som resterna efter ett måltidsoffer. Fynden speglar sannolikt en gårdsanknuten kultutövning av privat karaktär.

I närheten av gården Brillinge fann man även rester av en större boplat med bl.a. ett av Upplands längsta hus från yngre romersk järnålder.

Yngre järnålder

I området finns flera mycket stora yngre järnåldersgravfält. De återfinns i anslutning till nuvarande eller tidigare bytomter (flera byar har avhysts i samband med säteribildningar). Nära Vaksala kyrka ligger det högt belägna gravfältet "Prästberget" med 8 stensättningar. Vid Brillinge bostadsområde ligger flera gravfält, bl.a. "Tingshöjden", ett stort gravfält med 59 gravar. I anslutning till Ekholmen/Vittulsberg, Råby, Trälösa och Skåve finns gravfält av ansenlig storlek. Gravfältet väster om Råby, ligger eg. på Gamla Uppsala bys mark och omfattar mer än 200 gravar. Nära Samnaån på Trälösa mark finns ett gravfält om ca 130 gravar, vid Eke omfattar gravfälten tillsammans mer än 200 gravar. Antalet gravläggningar är omfattande och visar på betydande storgårdar under yngre järnålder. I området finns även en rad ensamliggande högar från vikingatid, anmärkningsvärt är att flera av dessa ligger utmed Samnaån och framförallt i ett område där man närmar sig Uppsala högar.

Vägen från Eriksberg, via Vittulsberg till Eke har en mycket ålderdomlig karaktär och slingrar sig fram på höjdryggarna i området förbi de äldre bytomterna.

Vid Vaksala kyrka finns sju stycken runstenar, varav den största står uppställd utmed den på 1600-talet anlagda raka landsvägen in mot Uppsala.

Medeltid

På 1100-talet uppfördes Vaksala kyrka, på 1400-talet tillkom sockenmagasinet. Många av sockenens byar torde ha utvecklats till regelrätta byar i början av medeltid.

1600-1700-talen

Den raka infarten mot Uppsala stad från Vaksala planlades 1643 som en del i Drottningens Kristinas rutnätsplan. Säterierna Eke och Jälla etablerades på 1600-talet. På Jälla kan två flygelbyggnader härröra från 1600-talet. Eke huvudbyggnad uppfördes under 1700-talet och byggdes senare om under 1800-talet. Prästgården vid Vaksala kyrka har flera byggnader som daterar sig till 1700-talet.

En av Carl von Linnés vandringar som denne införde på 1740-talet gick genom Vaksala under namnet, ”Herbatio Waxaliensis”. Den gick från Vaksala tull till Eke och Jälla för att avslutas vid Törnbylund, öster om riksintresset Vaksala.

1800-1900-talen

Råby lerhus, uppfördes på 1820-talet av Carl Peter Thunberg och är ett intressant exempel på dåtidens försök att utveckla nya byggnadstekniker. På 1800-talet och i början av 1900-talet tillkom skolorna vid Vaksala. I samband med att det startades en lantbruksutbildning på Jälla under 1930-talet etablerades ett tiotal mönstergårdar, s.k. jordbruksegnahem varav merparten alltjämt finns kvar med boningshus och ladugård.

Kunskap om befintliga värden är en förutsättning för bevarande och utveckling. Saknas underlag som preciserar och värderar historiskt värdefulla strukturer. Utgångspunkt för framtida bevarande och utveckling bör vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsfunktioner, visuella/historiska samband och koppling till naturgeografi

Jordbruk, skogsbruk och småskaliga industrier. Vaksala -Eke Tegelbruk var i bruk 1946-1965. Det efterträddes Vaksala Nya Tegelbruk i Petterslund som flyttades till Eke lär leran tog slut i Fyrislund. I närheten av Eke, vid Skälby och mot Brillinge har det funnits lertäkter på tre-fyra platser. Uppsala cementgjuteri tog över verksamheten på platsen när Vaksala Eke lades ner. Jälla, tidigare lantbruksskola, är idag en naturbruksskola, gymnasieskola, i Uppsala kommuns regi.

Landsvägen över Vaksalaslätten in mot Uppsala anlades under 1600-talet och ingick i 1643 års stadsplan.

Utmed ån Samnan ligger några ensamliggande högar som signalerar yngre järnålderns stormannabygd och vägen upp mot gamla Uppsala. Vaksala kyrka har varit sockencentrum och lokalt administrativt centrum sedan 1100-talet. I området finns flera säterier tillkomna under stormaktstiden.

Flera av områdets fornlämningar ligger i för dem typiska lägen, bronsålderns gravar ligger på moränkrönen, skärvtenshögar ligger i brytsonen mot åkermarken, hällristningar en bit ut i den flacka åkermarken, de ensamliggande högar ligger invid Samnaån som är en farled till gamla Uppsala.

Den raka tillfartsvägen mot Uppsala som skär genom Vaksalaslätten är en del av 1643 års stadsplanering av Uppsala. De raka tillfartsvägarna skulle förstärka intrycket av Uppsala som en monumental och representativ stad inför Drottningens Kristinas planerade kröning.

Kulturhistoriskt värde

Området visar på kolonisation i spåren av landhöjningen under bronsåldern. På de torrlagda markerna växer det fram dryga tioalets bosättningsområden som visar på kontinuitet fram i äldre järnålder.

Särskilt bronsålderns boplatsoområden är ovanligt rika till sitt innehåll och kompletta genom att de omfattar skärvtenshögar, hällristningar, boplatstytter och terrasserings samt gravfält. Inom området

finns grav fält med renodlad bronsålderskaraktär respektive äldre järnålderskaraktär. Det finns också gravfält som uppvisar kontinuitet från bronsålder till yngre järnålder.

I området finns det noterat minst ett större stensträngssystem från äldre järnåldern som speglar markanvändningen under denna tid.

I området finns det goda förutsättningar att följa bebyggelseutveckling och markanvändning från bronsålder fram till yngre järnålder. Bronsåldersmiljöerna representerar stora vetenskapliga värden. Många av fornlämningsmiljöerna är väl sammanhållna med tydliga lämningar som har pedagogiska kvaliteter.

Järnålderns enheter med sina ortnamn och tillhörande bygravfält är av stort intresse som viktigt närmsta omland till Gamla Uppsala och den kungsgård som fanns där. Dessa miljöer är viktiga som en del i förståelsen av gamla Uppsala och det sammanhang som hör till den miljön. Här ingår de högar som ligger som markörer utmed Samnaån, på väg mot Gamla Uppsala.

Vaksala kyrka och kyrkomiljö representerar höga arkitektoniska värden genom kyrkan som byggnadsverk, med ursprung i 1100-talet och en tillhörande bod från 1400-talet. Miljön har stor samhällshistorisk betydelsen som ett välbevarat sockencentrum med välbevarade byggnader såsom prästgård, sockenmagasin och skolor av olika ålder, vilka tillsammans speglar olika epoker och funktioner knutna till Vaksala sockencentrum.

Närområdet till kyrkan präglas av öppen odlingsmark som bidrar till upplevelsen av kyrkan som ett historiskt och dominerande inslag i landskapsbilden.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen som värdebärare/värdekärnor.

- Bronsåldersbygd med ett tiotal bronsåldersmiljöer/-boplatser som omfattar skärvtenshögar, hållristningar och gravfält. Miljöerna speglar ett intensivt kolonisationsförlopp i spåren av landhöjningen.
- Äldre järnåldersmiljöer uttryckt i gravfält och stensträngsmiljöer som ligger i anslutning till och följer på bronsålderns bosättningar.
- Folkvandringstid - yngre järnåldern synlig genom ortnamn, historiska bytomter, bygravfält och ensamliggande högar utmed Samnaån. Dessa miljöer och lämningar har utgjort ett viktigt omland till och kan bidra till förståelsen av Gamla Uppsala.
- Vaksala kyrkomiljö och sockencentrum utgör en väl sammanhållen och ”komplett” miljö med kyrka, sockenmagasin, prästgård och flera generationers skolor. Tillsammans speglar miljön såväl kyrklig arkitektur, konstnärliga aspekter men också administrativa och samhällsfunktioner.

Utveckling: utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningar ska bevaras enligt KML, sammanhängande fornlämningsmiljöer bör inte störas av tomtavstyckningar. Fornlämningarna bör kunna upplevas och förstås i sina sammanhang.
- Vaksalaslättens öppna landskap bör behålla sin övergripande karaktär så att Vaksala kyrkomiljö och Samnaåns dalgång består. Det innebär t.ex. att den öppna åkermarken inte bör planteras med högväxande gröda så att utblickarna över landskapet försvinner.

- Kyrka och kyrkomiljön ska bevaras och underhållas i enlighet med KML. Kyrkomiljön och dess betydelse som sockencentrum bör vara möjlig att uppleva.
- Bebyggelsemiljöer och enskilda byggnader med stora kulturhistoriska kvaliteter bör bevara sin karaktär samt underhållas.
- Nyttillskott i bebyggelsen bör underordna sig äldre bebyggelse och bebyggelsestrukturer och placeras så att de inte försvårar upplevelsen och förståelsen av fornlämningsmiljöerna.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 PBL

Regionalt kulturmiljöområde, U 28 Vaksala

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML

Kyrka och kyrkomiljö, 4 kap. KML; Vaksala kyrka

Kommunens bedömning och ställningstagande

I översiktsplanen föreslås ett nytt läge för ytkrävande verksamheter öster om E4 inom riksintresset Vaksala. Området är strategiskt ur trafiksynvinkel, kräver få investeringar i infrastruktur och är delvis redan ianspråktaget genom handel och uppställningsplatser. I länsstyrelsens nya förslag till riksintressetexten beskrivs slättlandskapets siktlinjer in mot Vaksala kyrka. Kommunens förslag är att riksintresset fokuserar på siktlinjer och landskapsammanslagning i den del som ligger söder om väg 288.

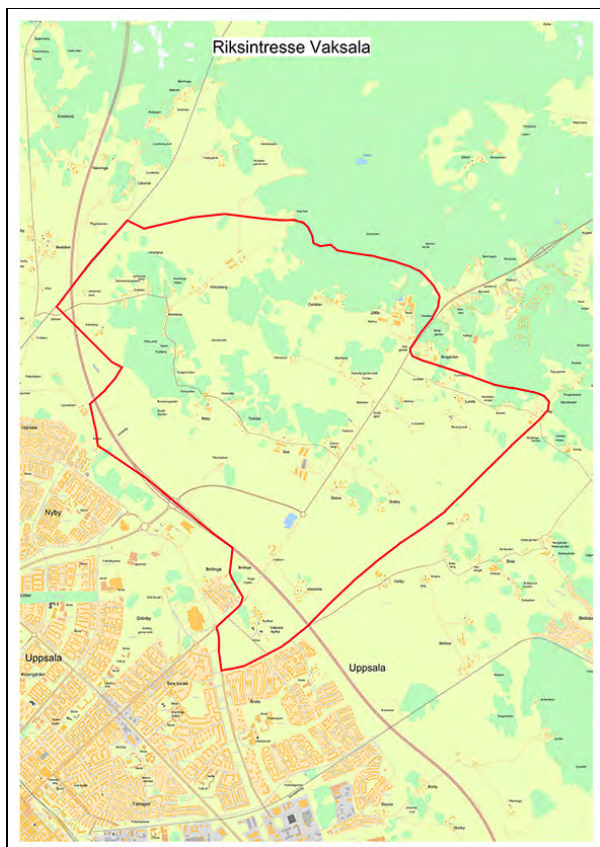
Det öppna landskapet väster om Vaksala kyrka har kulturhistoriska och naturvärden som ska utvecklas och göras mera tillgängliga. Linnéstigen dras om och går igenom området.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande och Utveckling* under rubriken *Kulturhistoriskt värde* ovan.

Riksintresset Vaksala med justerad områdesgräns i söder

2.1.17 Viks slott och Balingsta. C 44

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Ett av landets bäst bevarade medeltida fasta hus med herrgårdslandskap. Kyrko- och bymiljöer utmed forntida väg med runstenar.

Uttryck för riksintresset:

Herrgårdslandskap med Viks senmedeltida stenhus med anor från 1200-talet samt omgivande herrgårdsmiljö med byggnader från framförallt 1700- och 1800-talen. Balingsta romanska kyrka och sockencentrum samt grunden av 1800-talskyrka. Balingstaby reglerade radby med välbevarad bebyggelse från 1700- och 1800-talen och gravfält från yngre järnåldern, forntida väg markerad av ett flertal runstenar.

Genom särskilt beslut utpekad kulturmiljö

Wiks slott uppfördes under medeltiden som ett högt hus i ett strategiskt läge. Slottet har ett mycket karakteristiskt utseende och är trots ombyggnader en av landets bäst bevarade medeltidsborgar. De två stora ombyggnaderna på 1600 och 1800-talen speglar respektive tids arkitekturideal. Slottet är sedan 1982 byggnadsminne.

Utbredning

Gränsen justeras så att Bonäs och torpmiljöerna Källbo, Sjöbo och Hällen kommer med. Det är miljöer som har ett viktigt kulturhistoriskt samband med Viks slott.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskap, brukande och bebyggelsestruktur

Det är ett öppet slättområde, där fornlämningarna och bebyggelsen ligger på moränbackar som sticker upp ur leran. Ner mot Mälaren blir dalgången mer markerad och avslutas med en stenbunden höjd vid Vik. Slättbygden befolkades under yngre järnåldern och fick tidigt sin nuvarande karkatär. I hagmarkerna nordost om Balingsta by ligger de äldsta gravfälten. Runstenar markerar den gamla vägens sträckning och gravfält finns intill den nuvarande bebyggelsen. Landskapet är ett resultat av mänsklig verksamhet under årtusenden. 1500 år f.Kr torrlades mindre delar av nuvarande Balingsta by. Vid Kristi födelse var området fortfarande en havsvik även om delar vid platsen för nuvarande Balingsta kyrka hade torrlagts. Platsen för nuvarande Viks slott torrlades inte förrän ca 500 år e. Kr. Miljön kring Vik utgörs av ett karaktäristiskt mäljarlandskap intill Lårstavikens norra strand. Balingsta kyrka ligger mitt i byn omgivet av ett öppet odlingslandskap. Till Viks slott leder en rak allé.

Jordbruk, bebyggelse, sockencentrum med kyrka karakteriserar området. Det medeltida huset Viks slott samt omgivande bebyggelse används som folkhögskola och för konferensverksamhet. Området har med tiden kompletterats med tillskott av modernare byggnader som placerats och utformats med hänsyn till slottets utseende och läge samt områdets äldre strukturer. Vissa äldre ekonomibyggnader såsom stall har fått nya användningsområden, som undervisningslokaler och bostäder. Området är tillgängligt för allmänheten och har såväl parkeringsplats som informationstavlor för besökare. Balingsta kyrka och kyrkomiljö används för sitt ursprungliga ändamål. På platsen för Balingsta nykyrka hålls på sommaren friluftsgudstjänster.

Miljön runt Vik utgörs av ett karaktäristiskt mäljarlandskap utmed Lårstavikens norra strand. Fuktängar, betade hagmarker, alléer och ädellövrik natur breder ut sig kring gården och slottsmiljön. Landskapet karakteriseras av ett öppet slättområde, där bebyggelsen ligger på moränbackar som sticker upp ur leran.

Balingsta kyrka

Balingsta kyrka är belägen i det öppna slättlandskapet och är en av Upplands bäst bevarade romanska kyrkor. Den uppfördes i gråsten vid slutet av 1100-talet med långhus, smalare kor, avslutat med absid. I början av 1200-talet byggdes tornet i väster, under 1300-talet uppfördes sakristian i norr och på 1400-talet tillkom vapenhuset i söder. År 1872 övergavs den medeltida kyrkan (Balingsta socken var den enda socken i Uppland där man gjorde så) för en ny sockenkyrka i tidstypisk nygotisk stil som man låtit uppföra 1869-72, efter ritningar av A.E. Peterson. Den nya tegelkyrkan uppfördes på en moränbacke sydväst om den gamla blev dock inte långlivad. När den nya kyrkan behövde restaureras på 1910-talet valde man istället att restaurera medeltidskyrkan. Nykyrkan revs 1934 och det enda som återstår idag är tillfartsvägen med allé samt grundmurarna. Det var dåvarande ägaren till Viks slott, Alfred Berg, som lät finansiera restaureringen av den gamla medeltidskyrkan som kom att ledas av restaureringsarkitekt Sigurd Curman. Sigurd Curman kom att introducera en ny restaureringsideologi, som kom att prägla kyrkorestaureringar i landet under hela 1900-talet. Sedan Balingsta medeltida kyrka återinvigdes 1919 har inga större förändringar skett. Balingsta kyrkogård omges av en kallmurad gråstensmur och en trädkrans av lövträd. Intill Balingsta kyrka ligger prästgården med ljusmålad mangårdsbyggnad i klassicistisk stil från 1923-1924. I närheten ligger även det faluröda församlingshuset och en drängstuga från 1700-talet. Till miljön hör även skolhus och lärarbostäder från 1880- och 1960-talen.

Balingsta by

Balingsta by ligger i en sydostsluttning ned mot landsvägen. Byn utgör idag en enhetlig radby med den karaktär som fanns innan storskiftena genomfördes. Byn har en värdefull äldre bebyggelse, däribland ett kaptensboställe med en framkammarsstuga från 1814 och en mangårdsbyggnad med sexdelad plan från 1844. I byn ligger även ett skolhus, Balingsta kyrkskola från 1882 samt ett missionshus från 1880-talet. Tre före detta lärarbostäder ligger på andra sidan vägen. Missionshuset tillkom under en tid då missionsföreningarnas byggnader tillskrevs ett större symbolvärde än tidigare. Höga spetsiga fönster är typiska kännetecken. 1970 uppgick församlingen i Uppsala missionsförsamling, byggnaden används i dag som bostad.

Viks slott

Alternativa, och äldre stavningar är Wik eller Wiik. Viks slott är en välbevarad, senmedeltida borg. Det är en enkelhusborg som inte har haft några yttre försvarsanläggningar. Byggnaden karakteriseras av ett massivt murverk med hängande hörntorn i vardera hörnet. Läget vid Mälarens och Lårstavikens strand är inget optimalt försvarsläge, men borgen var relativt starkt befäst. Slottet är byggt i gråsten och var från början uppfört i nio eller elva våningar. Idag har byggnaden sju våningar. Slottet har präglats av framför allt två stora ombyggnader, en i mitten av 1600-talet och en vid mitten av 1800-talet. Vid ombyggnaden på 1600-talet lät greve Gustaf Horn bl.a. riva de översta våningarna och skapa en central trappanläggning i byggnaden. Han anlade också den nuvarande entrén med barockportalen i sandsten. Till portalen leder en bred trappa, vilken nås via en murad bro. Från huvudingången kommer man in i slottets fjärde våning. Därunder finns tre källarvåningar, vilka ännu har kvar sin medeltida prägel. Två trappor upp ligger Riddarsalen, som fick sin inredning vid ombyggnaden av slottet i mitten av 1800-talet. Dåvarande ägaren, general von Essen, anlät arkitekten F. W. Scholander, som gav Riddarsalen en nybarock inredning med en öppen spis i målad gips. Scholander försåg också slottet med ett nytt tak som domineras av en stor takryttare. De små karakteristiska hörntornen på yttermuren, turellerna, är dock medeltida.

Vid gårdsplanen framför slottet ligger en envåning flygelbyggnad, vars mittparti uppfördes 1751 som bostad åt slottsägaren. Även denna byggnad fick sitt nuvarande utseende vid Scholanders restaurering. Flygeln byggdes sedan till på båda sidor år 1823, efter ritningar av arkitekten Carl Christoffer Gjörwell. Ett stycke ifrån slottet finns en uthuslänga från 1910-talet, ritad av arkitekten Ivar Tengbom.

Till miljön hör flera anmärkningsvärda byggnader såsom bryggeriet, en stenbyggnad från 1700-talet, diverse ekonomi- och bostadbebyggelse från kring 1800. Spannstallet från 1910-talet efter ritningar av arkitekten Ivar Tengbom, numera ombyggt till elevhem och undervisningslokaler. Ladugården från 1799 är byggd med en för tiden rekommenderad teknik av torkad lera, byggnaden är vitputsad och har stort brutet tak.

Under den tid som Vik har varit folkhögskola har flera byggnader av skilda karaktär tillkommit inom det ursprungliga parkområdet. På 1930-talet uppfördes en gymnastiksal, ritad av Ragnar Hjort. Flera ljusstputsade byggnader (matsal och elevhem) uppfördes under 1940-talet. De senast tillkomna husen ligger i den östra delen av parken, ett skolhus och ett elevhem. Alla uppförda i rött tegel efter ritningar av arkitekten Stig Lundqvist. Vid sekelskiftet 1800 anlades en vidsträckt park öster om slottet, området hade tidigare varit beteshagar. Huvuddragen i parken som slingrande gångar finns fortfarande kvar.

Ett stort antal gårdar i den egna och närliggande socknar har legat under Wik. På 1910-talet, i samband med ett ägarbyte avstyckades samtliga jordegendomar samt Wiks eget jordbruk. I samband med detta tillkom år 1915 nytt bostadshus för arrendatorn samt arbetarbostäder under 1940-tal.

Arrendatorsbostaden har högt brutet tak, locklistpanel och en stor veranda. Till bostaden leder en allé. Väster om Vik leder en lång rak väg kantad av en allé fram till Bonäs. Bonäs var ursprungligen en by men består nu av två bebyggelseenheter. Väster om Bonäs finns de välbevarade torpmiljöerna Andershov och Källbo.

Historiska skikt

Järnålder

Flera järnåldersgravfält finns, framförallt vid Balingstaby och strax norr om Vik, med högar och stensättningar. De visar på bosättningar i området under järnålder. Utmed vägen mellan Böksta och Vik finns flera runstenar. Mest känd är Bökstastenen (U 855) från 1000-talet är framför allt känd för avbildningen av en skidåkare, antagligen den äldsta i Sverige. Skidåkaren med spänd pilbåge har tolkats som guden Ull. Intill honom syns en jaktscen med flyende villebråd, hundar och en jaktfågel. På Bökstastenen avbildas en ryttare med spjut som tillsammans med två djur, antagligen hundar, jagar ett hjortdjur. I Hjortdjurets krona sitter en rovfågel. Ytterligare en fågel finns avbildad utanför själva jaktscenen. Jaktmetoder där fåglarna dresseras att anfälla bytesdjurets huvud för att ge jaktdjuren chans att hinna ifatt finns bland annat beskrivna från arabisk område. Här har det förekommit att korpar använts som jaktfåglar, och i linje med detta har det föreslagits att jaktscenen i Balingsta kan föreställa Oden på jakt med sina två korpar. Snett nedanför hästen finns den berömda skidåkaren med sin pilbåge. Skidåkaren har tolkats som guden Ull. Ull har bland annat förknippats med just jakt och skidåkning.

Medeltid

Den äldste kände ägaren till vikgodset är lagmannen i Uppland, Israel Andersson And, (d. 1289). Efter hans död tillföll gården hans dotter, fru Ramborg till Wik, som 1331 lät uppföra Västeråkers kyrka där hon vilar under en med hennes bild försedd häll. Nuvarande byggnad uppfördes troligen under 1400-talet. Byggherre var troligen den danske riddaren Claus Nielsen, eller dennes son Niels Clausen.

Efter hennes död, och i början av 1400-talet ägdes gården av Margareta Arvidsdotter, gift med riksrådet och lagmannen Ture Bengtsson (Bielke). Möjligen var Vik deras sätesgård. Därefter ärvdes Vik av deras son Sten Turesson (Bielke) och därefter Stens dotter Katarina Stensdotter. Hon bodde på Vik 1458 och var gift med den danske riddaren Claus Nielsen. Deras son Nils Klasson (Sparre av Ellinge) blev riddare 1497 och dog 1505. Efter Nils Klassons död bodde änkan Margareta Lagesdotter (Brok) och sonen Knut Nilsson Rönnow på Vik. Under deras tid skedde den omtalade belägringen av borgen 1521. Knut Nilsson, kunde i nästan tolv månader försvara slottet mot Gustaf Vasas belägringshär under inbördeskriget mot den danske kungen Kristian II och hans anhängare. Knut dog 1522, men hans mor bodde kvar på Vik även efter belägringen tills hon avled 1526.

Balingsta by omtalas i skriftliga handlingar första gången 1292 då Magnus Johansson (Ängel) testamenterade de kvarnar som hörde till Balingsta gård till sin hustru Ingeborg om han skulle dö före henne.

Nyare tid

1860, vid lagaskifte bestod byn av sex gårdar, varav två militära boställen. Ett kaptensboställe med två bostadshus från 1814 och 1844 och ett för mönsterskrivaren i livregementet. Det senare utflyttat vid laga skifte. Mönsterskrivarebostället är numera rivet. Byggnaderna på viksområdet ägs sedan 1923 av Landstinget i Uppsala län. Vid övertagandet skedde en utrustning av slottet och man ställde i ordning lokalerna för att Wiks folkhögsskola skulle kunna ha undervisning där.

Historiska näringar, kommunikation, visuella/historiska samband

Området är en utpräglad jordbruksbygd. Under järnålden kom landvägen att få allt större betydelse vilket bland annat kan utläsas genom det stora antal runstenar och resta stenar som finns längs vägen.

Byggandet av borgar och fasta hus på de stora adelsgårdarna under medeltiden är ett sätt att visa såväl ekonomisk som politisk makt. Viks slott är ett Upplands av få välbevarade hus från senmedeltiden. Balingsta by uppstår i närheten av sockencentrat vid Balingsta, Viks sätesgård uppstår under samma tid. Placeringen av sätesgården Vik vid Lårstaviken är bra ur kommunikationssynpunkt men svår ur försvarssynpunkt. Viks slott har därför varit väl befäst med vallgrav och tjocka murar.

Kulturhistoriska värden

Området var länge en havsvik och befolkades under yngre järnålder, områdets utveckling är sedan dess är synligt i landskapet.

Böksastenen är känd för sitt bildinnehåll och ger med sina jaktscener information om hur jakt kan ha bedrivits under vikingatiden. Stenen är den äldsta runstenen i Sverige med en avbildning av en skidåkare.

Viks slott är en av landets äldsta bevarade sätesgårdar, från 1200-talet fram till 1912 har godset gått i arv bland landets främsta adelsätter. Viks slott är ett av landets bäst bevarade medeltida fasta hus. Förutom slottet finns flera andra arkitektoniskt intressanta byggnader såsom flygelbyggnaden, den stora ladugården byggd av lera samt spannstallet.

Viks slott har ett mycket karakteristiskt utseende, och är trots ombyggnader en av landets bäst bevarade medeltidsborgar. Av kulturhistoriskt värde är också de två stora restaureringarna från 1600- och 1800-talen, som speglar respektive tids arkitekturideal.

Vägen som leder fram mot herrgårdsmiljön vid Viks slott är en äldre vägsträckning som kantas av runstenar, kyrko- och bymiljöer.

I slottets omgivande park finns möjlighet att uppleva olika trädgårdsepoker. Skogen har hassellundar och ekhagar som minner om den tid då området bestod av hårt betade kala backar. Under 1820-talet blev området engelsk park vilken fortfarande är möjligt att uppleva genom bland annat det slingrande stigsystemet.

Balingsta sockencentrum omfattar medeltidskyrkan och omgivande administrativ bebyggelse såsom prästgård, församlingshem och skolhus. Miljöerna har stora byggnadshistoriska och samhällshistoriska värden. Såväl församlingshem som skolbyggnader har fortfarande kvar sina ursprungliga funktioner.

Balingsta kyrka är en av få kyrkor i länet som har bevarat sin romanska planform med långhus och smalare absidförsett kor, vilket ger kyrkan ett särskilt högt byggnadshistoriskt värde. Kyrkan restaurerades av Sigurd Curman som var den som introducerade en ny restaureringsideologi som kom att prägla många kyrkor under 1900-talet. Det ger kyrkan ett stort arkitektur- och restaureringshistoriskt värde.

Balingsta by är en välbevarad radby som fortfarande gör det möjligt att uppleva bystruktur och bebyggelse från 1700- och 1800-talen.

Platsen för den nu rivna Balingsta nykyrka visar på kyrkans ställning under 1800-talets senare del.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekas av länsstyrelsen värdebärare/värdekärnor.

- Järnåldersgravfält norr om Vik
- Äldre vägnät markerat med resta stenar och runstenar
- Viks slott och dess närmiljö
- Balingsta sockencentrum med medeltida kyrka, församlingshem, prästgård, skolhus mm.
- Balingsta by, reglerad radby med äldre bebyggelse
- Torp tidigare underliggande Vik
- Platsen för den nu rivna Balingsta nykyrka

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningarna ska bevaras enligt 2 kap KML
- Det ska vara möjligt att förstå och uppleva fornlämningarna i området. Variationen av fornlämningstyper är en viktig del i förståelsen av området. Fornlämningssmiljöerna, särskilt gravfältet strax norr om Wik är lämpligt att beta eller röja och göra tillgängligt.
- Byggnadsminnet ska bevaras och underhållas i enlighet med 3 kap KML
- Den storslagna miljön vid Viks slott och dess park skall fortsatt vara tillgänglig för allmänheten att ta del av.
- Kyrkan och kyrkomiljön ska bevaras och underhållas i enlighet med 4 kap KML
- Nykyrkans plats bör kunna upplevas (nykyrkan är fast forn lämning).
- Ängs- och hagmarker bör fortsätta att betas, och åkermarken bör fortsätta att brukas och inte planteras igen.
- Ny bebyggelse bör ej placeras på åkermark. Nya inslag i bebyggelsen, särskilt i Balingsta by och i Wik bör utformas med stor hänsyn till äldre bebyggelse och bebyggelsestrukturer i området.

Skyddsinstitut
Miljöbalken

Riksintresse för kulturmiljövården 3 kap. 6§

Södra delen ingår i riksintresseområde för det rörliga friluftslivet 4 kap. 2 § MB

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Området har ett stort antal inventerade skyddsvärda träd

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL
Regionalt kulturmiljöområde, U 14 Balingsta
dalgång

Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML
Byggnadsminnen, 3 kap KML (Wiks slott)
Kyrka och kyrkomiljö, 4 kap. KML (Balingsta kyrka)

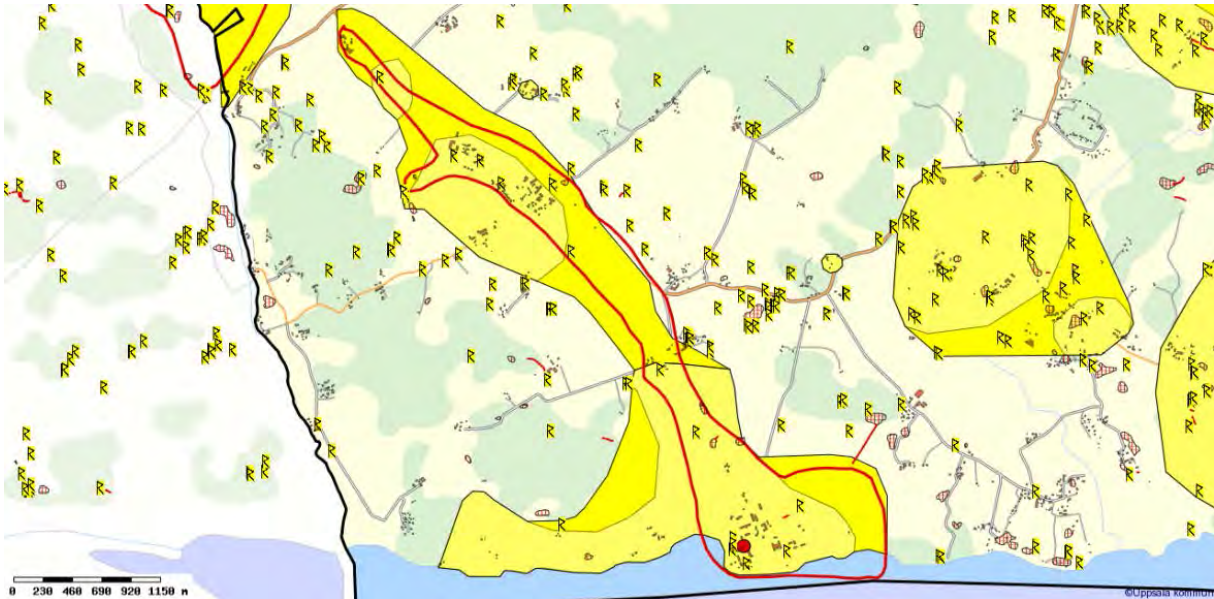
Kommunens bedömning och ställningstagande

Området har höga kulturhistoriska värden och delarna närmast Mälaren är en attraktiv resurs för rekreation och upplevelser. Förutsätter att historiskt värdefulla strukturer bevaras och värnas från negativ påverkan.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se *Bevarande* och *Utveckling* under rubriken *kulturhistoriska värden* ovan.

Riksintresseområde Viks slott och Balingsta (röd markerad), kommunal kulturmiljö (gult område)

2.1.18 Åland. C 38

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Motivering:

Gällande text: Odlingslandskap i randbygd från yngre järnålder omgivet av ett anmärkningsvärt stort antal fornborgar.

Ny text: Kommunikationsmässigt strategisk plats under folkvandringstid och yngre järnålder vid Åland omgiven av fem fornborgar och med äldre färdväg med runstenar. Yngre järnåldersmiljö som utvecklas till ett sockencentrum i en avgränsad odlingsbygd med säteri och byar.

Uttryck för riksintresset:

Gällande text: Fem fornborgar på bergskränen runt dalgången, två yngre järnåldersgravfält, medeltida kyrka, Österby herrgård och Kölva gästgivaregård med välbevarade byggnader från 1700- och 1800-talen.

I området ingår även stationshuset från 1873 invid norra stambanan samt kvarnmiljö.

Ny text: Fem fornborgar belägna runt och i anslutning till de uppodlade dalgångarna i Åland som uppvisar variationer i konstruktion och funktioner. Färdvägen mellan Uppsala och Sala kantad av två runstenar invid vadställe över Sävaån. Bygdecentrum etablerat under yngre järnålder uttryckt i tre yngre järnåldersgravfält. Medeltida kyrka med ursprung i 1300-talet. Österby säteri och Kölva gästgivaregård med välbevarade byggnader från 1700- och 1800-talen.

Utbredning

Gränsen har varit felaktig. Den har endast innefattat den centrala delen av Åland och därmed endast tre av de fem fornborgar som omger Åland. Gränsen har justerats så att samtliga fem fornborgar, vilka omnämns i motivtexten och som har ett direkt samband med bygden i Åland ingår. Den har också utvidgats mot sydost så att det område där Sävaån kommer in i Åland ingår, ett område som en av fornborgarna överblickar.

Nordväst om området, vid Fibysjöns norra strand ligger en fornborg, i ett liknande läge som de två nordliga fornborgarna i Åland. Fibysjöns fornborg bedöms höra till och vända sig ut mot Fiby och i förlängningen Vänge och Hågadalen.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Dagens landskapsbild, brukande, bebyggelsestruktur

Öppet, närmast skålat, landskapsrum präglad av storskalig åkermark. Några gårdar med mycket stora och visuellt framträdande ladugårdar som utgör dominerande inslag i landskapsbilden. Genom bygden leder den relativt hårt trafikerade landsvägen till Heby. Centralt i bygden ligger kyrkan på en mindre höjd invid Sävaån. Runt den öppna odlingsmarken möter höglänta marker med granskog som kan ses som väggar runt dalens rum.

Jordbruk och skogsbruk. Fornborgen söder om Hedsta är skyltad, har parkeringsplats och kan nås via en upptrampad stig. Fornborgarna är så spännande att flera av dem skulle kunna vara attraktiva besöksmål. Miljön har stora värden som jordbruksbygd och levande landsbygd med många bofasta i de centrala delarna av Åland.

Centralt i bygden, där landsvägen korsar Sävaån, ligger sockencentrum med en äldre välbevarad kyrkomiljö. *Ålands kyrka* är uppförd under 1300-talet av gråsten med gavelrösten i tegel. Vapenhuset tillkom i slutet av 1400-talet. Det nuvarande utseendet fick kyrkan under 1700- och 1800-talen. De flesta reparationer och ombyggnader har föranletts av besvärliga grundförhållanden som vållat sättningar, sprickor och ras. År 1772 rasade en del av östra valvet. Kyrkan reparerades 1776 då murarna höjdes och ett platt tak ersatte de nedrivna valven. Intill den västra gaveln finns en gräsbevuxen kulle som utgör en gravkammare, den s.k. Österbygraven. Klockstapel står strax intill och har en karaktäristisk barockhuv. Invid kyrkan ligger ett rödmålat f.d. skolhuset från 1932 med inslag av nationalromantisk stil. Byggnaden är idag bostad.

Västerby var ursprungligen en radby där merparten av gårdarna flyttades till nya lägen i samband med laga skifte 1843. Dessa gårdar präglas av manbyggnader från tidigt 1900-tal med tillhörande ekonomibygnader från 1900-talets början.

Österby säteri, bildat på 1600-talet, fick ny bebyggelse i början av 1800-talet som karaktäriseras av en reveterad nyklassicistisk huvudbyggnad i två våningar från 1807, eventuellt enligt ritningar av arkitekten Carl Fredrik Sundvall. De stora ekonomibygnaderna är byggda i gråsten och timmer under 1870- och 90-talen och har flera klassicistiska arkitekturdetaljer. Till den rödfärgade ekonomigården hör ett lider, ett stall och en lada. Nära gården finns arbetarbostäder från 1700- och 1800-talen. Invid gården finns även en tvättstuga och en smedja. Av den ursprungliga 1600-anläggningen återstår en flygel som senare blivit arbetarbostad.

Kölva f.d. gästgivargård ligger på ett typiskt sätt invid den gamla vägsträckan som fram till 1936 utgjorde huvudväg mellan Uppsala och Sala. Fram till 1907 var Kölva gård gästgiveri. Gården som omtalas som gästgiveri redan 1742 bevarar än idag en karaktäristisk utformning för gästgivargårdar. Kölva har en vit reveterad huvudbyggnad i två våningar från omkring 1770, flankerad av faluröda flygelbyggnader varav den södra är från 1700-talet. Till miljön hör även en äldre, välbevarad parstuga, en stenladugård och ett magasin från 1800-talet.

Bland övriga byggnader märks *Ålands stationshus* från 1873, mitt på den flacka åkermarken, invid ”Norra stambanan” som invigdes 1875. Stationshuset är uppfört enligt statsbanornas mönsterterrningar och är en av ett fåtal av denna typ som finns kvar. Invid Sävaån ligger *Ålands kvarn och såg*, en välbevarad anläggning med faluröd kvarnbyggnad från 1890 och bostadshus från omkring 1860.

Historiska skikt

Stenålder - bronsålder

Området saknar näst intill helt fornlämningar från stenålder och bronsålder. Vid Karlsta, nordväst i socknen har det påträffats en stenyx. Landhöjningen och studier av strandlinjernas förskjutning anger att det bör finnas förutsättningar för att finna boplatser från slutet av äldre stenålder och yngre stenålder. Området tycks ha utgjort ett perifertandområde under bronsålder om man jämför med fornlämningsbilderna i Hagby och Skogs-Tibble i sydväst mot Mälaren. Vid Västerby finns det dock en skärvstenhög som kan tillskrivas bronsålder.

Äldre järnålder – folkvandringstid

Ålandsbygden koloniserades i slutet av äldre järnålder och i folkvandringstid, kring 400-500 e.Kr. Området utgör Sävaåns järnåldersbygds sista utpost mot norr. Mest specifikt för Åland är det stora antalet fornborgar, tillsammans fem stycken, tre runt Ålands sockencentrum och två i den nordöstra delen av Åland. Vid sidan om dessa två finns ytterligare en fornborg i detta skogsområde. Den ligger norr om Fibysjön och vänder sig mot Fiby – Vänge och Hågadalen. Gemensamma drag för de tre som ligger i den centrala bygden är att de ligger på bergshöjder runt Åland med vida utblickar över den flacka, öppna marken. Fornborgarna har kategoriserats av Mickael Olausson i dennes avhandling där två anges som Hillforts (Åland RAÄ4 och 10) som Enclosure A (Åland RAÄ8 och 22) och som Enclosure B (Åland RAÄ21 och Vänge RAÄ200). Det kan även noteras att de fördelar sig så att det finns en av varje typ i söder respektive norr.

Fornborgarnas placering och uppbyggnad varierar och deras funktion kan även antas ha varit olika. De tre som ligger runt centrala Åland ligger på markanta berg och avgränsas av kraftiga vallar, ibland i dubbla rader och stup. Fornborgarna vid Borgberget och Kölva har tydliga ingångar. Borgbergets fornborg är den som är kraftigast med höga, bitvis dubbla och delvis kallmurade murar. Fornborgarna i skogsmarken i norr ligger avlägset och den vid Karlsta präglas av att den ligger på ett högt, brant berg med relativt låga och korta murar. Längs i norr, i skogsmarken ligger Skansberget en till ytan stor fornborg, med en mycket bred mur. Fornborgarna i den centrala delen av bygden ger intryck av att ha en mer befäst, fortifikatorisk prägel, där de legat, svårantagliga, med kraftiga murliv och vida utblickar över Ålandsbygden. De två som ligger i skogsmarken ligger bortom alla kommunikationsstråk, på avstånd från bygden och har mer prägel av att vara tillflyktsborgar. Av de fem fornborgarna på bergskrönen runt dalgången är den vid Kölva och den väster om Boda de största.

Yngre järnålder

På höjderna runt det historiska sockencentrat ligger tre ordinära gravfält som till största delen hör hemma i yngre järnålder. I socknen finns två runstenar, en på ursprunglig plats invid ett vadställe/plats för bro söder om Kölva. Den andra har placerats i Österby trädgård.

Tillsammans visar fornborgarna/vallanläggningarna runt bygden, gravfältens koncentration till det som blir sockencentrum och runstenarna invid färdvägen att området vid Ålands kyrka varit en viktig

plats, en kommunikativ knutpunkt. Miljön utgör en ovanligt specifik och sammanhållen miljö som speglar en plats som är av särskild, strategisk, betydelse under folkvandringstid och yngre järnålder.

Platsen, mitt i det öppna dalbäckenet där två viktiga kommunikationsstråk möts, landvägen mellan Sala och Uppsala samt Sävån som leder söderut till Mälaren har varit lokalisering för bebyggelsen vid Åland och fornborgarna.

Medeltid

Under medeltid, på 1300-talet, uppfördes Ålands kyrka invid landsvägen som då passerade Österby, Västerby och Kölva för att sedan fortsätta vidare genom skogstrakterna till Järlåsa. Ursprungligen tycks det ha funnits en bebyggelseenhet i centrala delen av Åland som sedan delats i Västerby och Österby under medeltid. Ortnamnsskicket i Åland, med flera –boda, -bo och –säternamn belägna i kanterna av bygden tyder på en medeltida kolonisation av skogsmarken runt den centrala bygden.

Nyare tid/Efterreformatörisk tid

De geometriska kartorna från 1630-talet visar sju gårdar i Västerby och sju i Österby, Av dessa är ett frälse i Österby. Detta stämmer väl med uppgifter om att en gård i Österby ska ha ägts av en storman redan under 1500-talets slut. På 1670-talet blir Österby säteri, vilket bl.a. illustreras av en karta från 1688, då Österby bytomt var avhyst och istället visas Österby säteri. Västerby fortlevde som en reglerad radby fram till 1843 då laga skifte genomfördes. Därefter flyttades flera gårdar ut för att hamna mitt i eller i anslutning till den nyskiftade ägan. Norr om Ålands kyrka, utmed Sävån ligger Ålands kvarn och såg, en välbevarad anläggning med faluröd kvarnbyggnad från 1890 och bostadshus från omkring 1860. Under 1800-talet skedde en omfattande etablering av torp på utmarken. Mot slutet av 1800-talet tillkom småskola, lanthandel och år 1900 uppfördes ett missionshus.

Platser med anknytning till infrastruktur är Kölva som var gästgiveri fram till 1907 och Ålands station, med stationshus från 1873 uppfört invid Norra stambanan.

Historiska näringar, kommunikation, makt och samhällsstrukturer, visuella/ historiska samband och koppling till naturgeografi

Bygdens historiska näring är jordbruk. Den äldre landsvägen till Sala gick tidigare genom Österbyn och Västerbyn förbi Kölva och vidare genom skogsbygden till Järlåsa. Mellan Kölva, som fram till 1907 var gästgivaregård, och Järlåsa har vägen ännu den sträckning den hade under 1600-talet. Den äldre vägen markeras av en milstolpe vid Kölva och ca 2 km norr om Kölva invid sockengränsen står ytterligare en milstolpe. Invid sockengränsen, utanför riksintresseområdet har det funnits en avrättningsplats.

Säteribildning vid Österby och sockencentrum representerar makt och samhällsfunktioner i bygden.

Fornborgarna i området är placerade på markant höjder, runt den flacka dalgången och har haft utsikt över dalen. Flera är förbundna med varandra genom siktlinjer.

Sockencentrum och bybildningen har legat mitt i bygden invid den plats där flera åar möts. Den ligger vid en central nod i landskapet, där landsvägen korsar Sävån, precis söder om den plats där Sävån delar sig i två åflöden.

Kulturhistoriska värden

Antalet fornborgar/vallanläggningar i förhållande till övriga fornlämningar från äldre och yngre järnålder och deras placering visar tydligt på en medveten disposition av landskapet under senare delen av järnålder. Tillsammans visar fornborgarna/vallanläggningarna runt bygden, gravfältens

koncentration till det som blir sockencentrum och runstenarna invid färdvägen att området vid Ålands kyrka varit en viktig plats, en kommunikativ knutpunkt. Miljön utgör en ovanligt specifik och sammanhållen miljö som speglar en plats som är av särskild, strategisk, betydelse under folkvandringstid och yngre järnålder.

Fornborgarna/vallanläggningarna uppbär stora upplevelsevärden genom att de tillsammans visar på ett annorlunda forntida samhälle med fortifikationsanläggningar på strategiska platser runt en central jordbruksbygd, invid en knutpunkt. De tre fornborgarna närmast den centrala odlingsbygden ligger på markanta platser i terrängen med vida utblickar över den flacka slätten, med förhistorisk färdväg och Sävaån. Mellan dessa har det sannolikt även funnits siktlinjer. Fornborgarna har stora pedagogiska kvaliteter med tydliga konstruktioner som vallar, i flera fall dubbla vallar och ingångsöppningar som bidrar till förståelsen av deras betydelse och det arbete som ligger bakom deras uppförande.

Fornborgarna varierar i läge och utförande, från anläggningar som berättar om och förmedlar känslan av befästningsverk och övervakning till fornborgar med tillbakadragen, undangömd placering som snarare för tanken till tillflyktsborgar. Det öppna jordbrukslandskapet är en förutsättning för upplevelsen av fornborgarnas sammanhang och utsikten från fornborgarna.

Det tydliga landskapsrummet illustrerar ovanligt väl de förändringar som präglat landsbygden från medeltid fram till idag. Ålands historia rymmer förändringar i bystruktur och markanvändning från radby till laga skifte med utskiftade gårdar i Västerby, från avhyst radby till säteribildning i Österby. Till det kommer att platsen utgör en knutpunkt utmed landsvägen mellan Uppsala och Sala vilket kommer till uttryck i vägnätet, där flera kommunikationsstråk möts invid Åland kyrka. Kölva gästgiveri uppbär samhällshistoriska värden som en del i äldre tiders vägshistoria. Den äldre landsvägen, runstenarna, Kölva gästgiveri och milstenen vid Kölva berättar om en färdväg kontinuerligt brukad sedan järnålder.

Vid sidan om Ålands kyrka från 1300-talet uppvisar flera av byggnaderna i området arkitektoniska värden som hör samman med byggnadernas ställning och funktion, t.ex. Österby säteri med en nyklassicistisk huvudbyggnad från 1807 och Kölva f.d. gästgiveri, en vit reveterad byggnad i två våningar med karaktäristisk utformning för gästgivargårdar från 1770. Ålands kyrkomiljö och sockencentrum är en väl sammanhållen miljö där det är möjligt att uppleva en medeltida kyrkomiljö med autentisk prägel, med intilliggande skola, bybebyggelse och på lite avstånd en säteribebyggelse.

Bevarande: Befintliga värden ska vara utgångspunkt för bevarande och utveckling. Följande element utpekade av länsstyrelsen värdebärare/värdekärnor.

- Fornborgar/vallanläggningar, totalt fem stycken belägna runt en strategisk knutpunkt mellan Sävaån och landväg. Sambandet mellan fornborgarna och siktlinjerna mellan dessa.
- Yngre järnåldersgravfält belägna centralt i bygden där sockencentrum växer fram och två runstenar placerade invid färdväg och vadställe.
- Sockencentrum med Ålands kyrka och by som sedan blir Västerby och Österby.
- Österby säteribildning med corps de logi från tidigt 1800-tal i nyklassicistisk stil.
- Kölva gästgiveri med typisk gästgivaregård från 1770-talet.

Utveckling: Utgångspunkt ska vara strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla berättelser, dvs historiska epoker eller förhållanden, som är speciellt tydliga eller laddade i riksintresseområdet.

- Fornlämningarna, framförallt fornborgarna ska värnas så att de kan upplevas och förstås i sitt sammanhang. Övriga kulturhistoriska lämningar bör behandlas med stor aktsamhet.
- Ålands kyrka och kyrkomiljö ska bevaras och underhållas enligt KML. Kyrkomiljön bör behålla sin ålderdomliga och övergripande karaktär som en central plats i bygden invid Sävaån och den gamla landsvägen.
- Det öppna jordbrukslandskapet är av stor betydelse för upplevelsen och förståelsen av fornborgarnas miljö samt för sockencentrums och kyrkans placering mitt i bygden varför landskapets öppna karaktär bör värnas.
- Den gamla landsvägen med runstenar, milstolpar och Kölva gästgiveri bör bevaras. Vägmiljön bör underhållas med stor varsamhet. Den ålderdomliga vägsträckningen bör behålla sin vägbeläggning av grus och sin terränganpassade prägel. Det öppna jordbrukslandskapet bör inte exploateras för bebyggelse eller planteras med högväxande gröda på ett sådant sätt att de öppna utblickarna försvinner.

Skyddsinstitut

Miljöbalken

Riksdirektionsområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB
Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag etc.

Plan och bygglagen

Bebyggelsen, 8 kap. 13, 14, 17 §§ PBL
Regionalt kulturmiljöområde, U 10 Åland

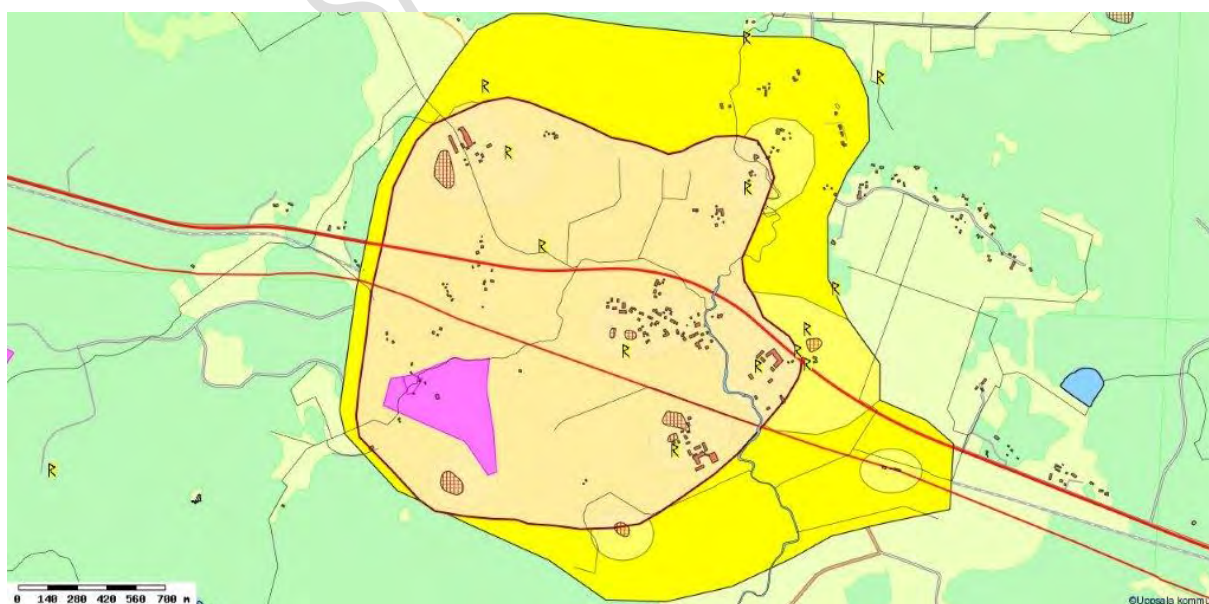
Kulturmiljölagen

Fornlämningar, 2 kap. KML
Kyrka och kyrkomiljö, 4 kap. KML

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att bevarandevärden inte påtagligt påverkas.

Se vidare *Bevarande och Utveckling* under rubriken *kulturhistoriska värden* ovan.

Riksintresseområde Åland (röd avgränsning, kommunal kulturmiljö (gult område), kommunal mark (lila)

2.2 Naturvård/Natura 2000

Områden av riksintresse för naturvården pekades ut av Naturvårdsverket efter införande av naturresurslagen 1987. Hushållningsbestämmelserna från naturresurslagen är sedan 1998 införda i miljöbalken (MB). Under år 2000 tog Naturvårdsverket ett kompletterande beslut om riksintressen för naturvården. I Sverige finns ca 2000 områden av riksintresse för naturvården varav 29 berör Uppsala kommun.

Som en följd av implementering av EU's art- och habitat- samt fågeldirektiv pekades senare s.k. Natura 2000-objekt ut av regeringen. Dessa utgör naturområden av särskilt stort värde sett i ett europeiskt perspektiv. Även Natura 2000-objekten betraktas enligt miljöbalken sedan år 2001 som områden av riksintresse för naturvården (MB 4 kap). 39 av Sveriges ca 4000 Natura 2000-områden berör Uppsala kommun.

I många fall sammanfaller Natura 2000-objekt mer eller mindre med tidigare utpekade riksintressen. Redovisningen nedan är strukturerad efter huvudgrupperna Riksintressen (NXX) respektive Natura 2000 med hänvisningar i texten för att undvika upprepningar. Där de geografiska gränserna för Natura 2000-objekt sammanfaller väl med tidigare utpekade riksintressen hänvisas till Natura 2000-objekten i redovisningen. För Natura 2000-objekten har Länsstyrelsen tagit fram s.k. bevarandeplaner. Dessa texter är mer aktuella än de äldre riksintressebeskrivningarna, vilka finns på Länsstyrelsen (i s.k. registerblad).

För ytterligare beskrivningar av de olika riksintresseområdena hänvisas till Länsstyrelsen

Generellt förhållningssätt

Områden av riksintresse för naturvården (inklusive Natura 2000-områdena) utgör en resurs för kommunen genom att erbjuda attraktiva områden för rekreation och/eller andra ekosystemtjänster.

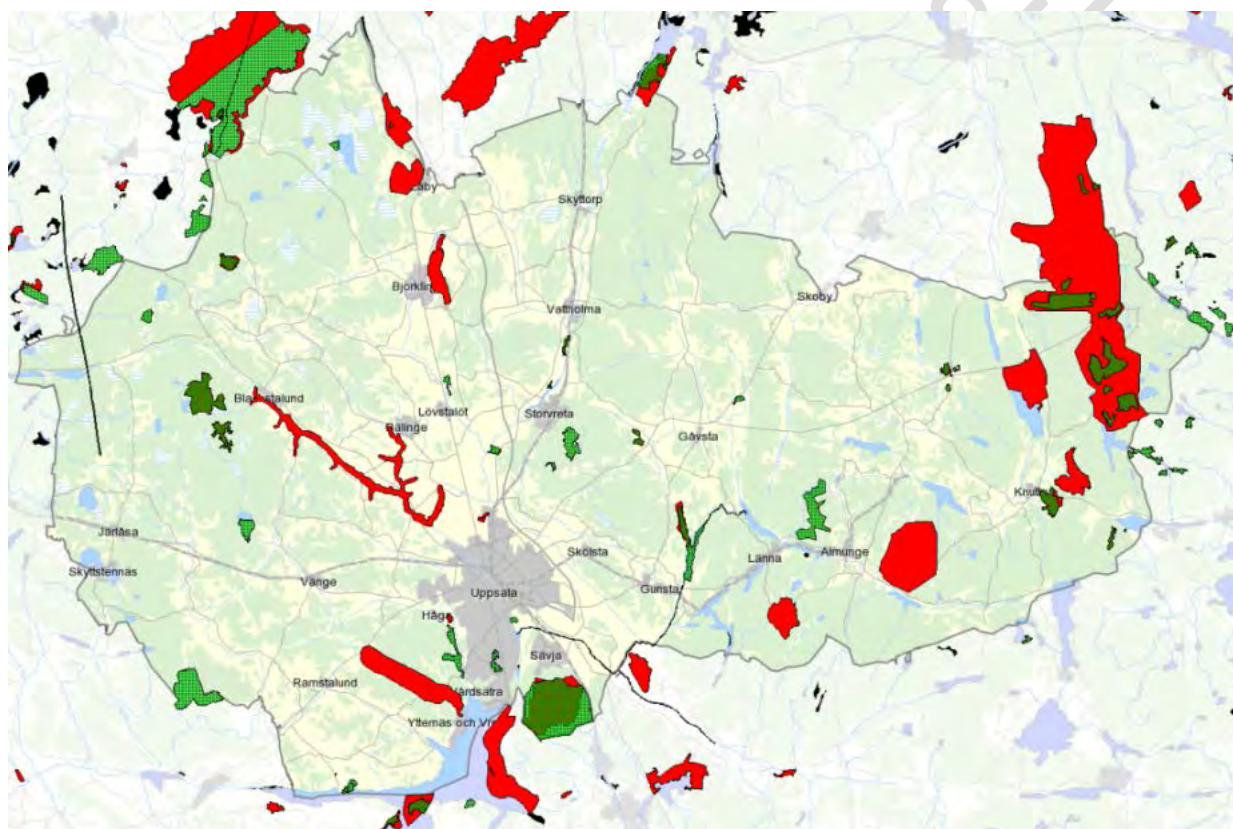
De är också viktiga i strävan att uppnå internationella, nationella, regionala och lokala miljömål rörande biologisk mångfald eller andra delar av den kulturella/vetenskapliga naturvården (t.ex. geovetenskapliga värden). Detta är huvudsyftet med de utpekade områdena.

Områden som är av riksintresse för naturvården ska enligt miljöbalken skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada naturmiljön. Natura 2000-objekten omfattas dessutom av bestämmelser om särskild prövning av verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i Natura 2000-området (MB 7 kap 28a § f f). Även åtgärder som sker utanför gränsen för Natura 2000-objekt kan omfattas av denna tillståndsplikt. För åtgärder utanför sådana riksintressen som inte utgör Natura 2000-objekt kan samma synsätt tillämpas, även om dessa riksintressen inte omfattas av bestämmelserna om särskild prövning.

I de flesta fall innebär riksintressena för naturvården inga som helst konflikter med kommunens föreslagna markanvändningsplanering. De flesta riksintressen och Natura 2000-objekt är belägna långt från staden och andra utvecklingsområden och/eller ingår i skyddade områden eller i områden där skydd är under planering.

Endast i några fall berörs riksintressen för naturvården direkt eller indirekt av planerad framtida markanvändning. Det gäller främst följande områden:

- Natura 2000 Bäcklösa – ingår i utvecklingsområdet ”Södra staden”, vilket innebär att omfattande bebyggelse planeras i objektets omgivning.
- Natura 2000 Sävjaån-Funbosjön – utgör recipient för dagvatten från delar av staden.
- Natura 2000 Uppsala Kungsäng och RI Ultuna källor – är båda belägna inom det planerade naturreservatet Årike Fyris, men ligger nära planerade utvecklingsområden.
- RI Uppsala-Näsdaalen ligger nära staden och samlad bebyggelse vid Uppsala-Näs-Vreta och det är därför högt bebyggelsestryck inom området.
- RI och Natura 2000 Tämnaaren – utgör en leverantör av vatten som genom överledning och infiltration bidrar till Uppsalas dricksvattenförsörjning.
- RI Björklinge-Långsjön ligger nära bebyggda områden med förväntad utveckling av bebyggelsen.

Riksintressen för naturvården (röda ytor) och Natura 2000-objekt (gröna ytor) i Uppsala kommun. Många riksintressen överlagras helt eller delvis av Natura 2000-objekt (överlappet visas som mörkare gröna ytor).

2.2.1 Tämnaaren och Sörsjön. N 15

Se Natura 2000 Tämnaaren öst.

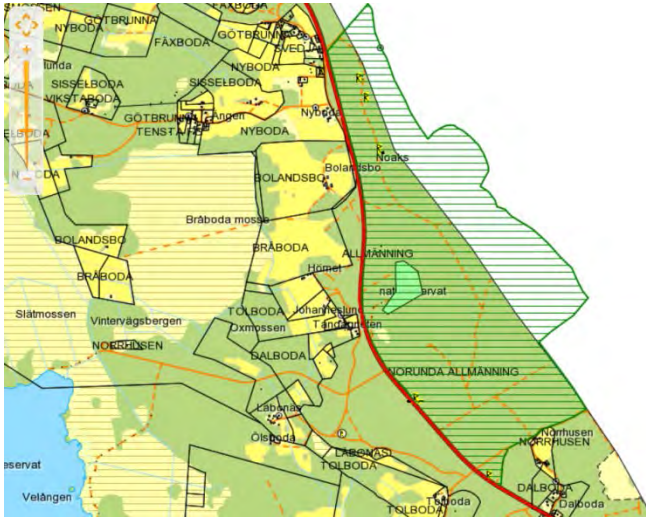
2.2.2 Vikstaåsen. N 16

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Högsta delen av Uppsalaåsen, med länets största stentorg och strandvallar/-terrasser från landhöjningen.

Utbredning

Oförändrad. Östra delen av riksintresset är beläget i Tierps kommun. Inom Riksintresset finns ett litet N2000-objekt (se Natura 2000 Viksta stentorg).

Riksintresse Vikstaåsen (grönrandig yta) med N2000, tillika naturreservatet, Viksta stentorg på krönet (ljusblå yta). Östra delen av riksintresset är beläget i Tierps kommun.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda, förutsatt att tillstånd till grustäkt aldrig kommer att medges av Länsstyrelsen. De enda potentiella hot som kan förutses i dagsläget skulle kunna vara husbehovstäkt, liksom att storskalig markberedning i samband med skogsbruk kan påverka strandvallarna. Åsen utgör också en stor grundvattenresurs som eventuellt kan bli intressant för framtida grundvattenförsörjning. I synnerhet stentorget på krönet är ett populärt besöksmål. En parkering finns intill gamla E4:an och en stig leder upp till krönet.

Skyddsinstitut

Mindre del av området (bara själva stentorget på krönet) utgör naturreservat och Natura 2000-objekt. Den norra hälften av riksintresset ligger inom vattenskyddsområde, yttre zon.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Åsen och dess geomorfologiska värden (strandvallar och stentorg) ska bevaras intakta. Grustäkt ska inte medges. Därmed bevaras även åsens värde som grundvattenresurs. Besöksvärdena kan utvecklas vid behov, på ett varsamt sätt.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatsföreskrifter gäller för Viksta stentorg. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen. För resten av riksintresset: ingen tillkommande bebyggelse utöver eventuell byggnad eller anläggning för friluftslivets behov, vilken placeras och anläggs på ett sådant sätt att strandvallar och stentorg inte påverkas negativt. Åsen ska också så långt möjligt värnas från övrig infrastruktur såsom master, vindkraftverk, ledningar och vägar.

2.2.3 Andersby ängsbackar. N 21

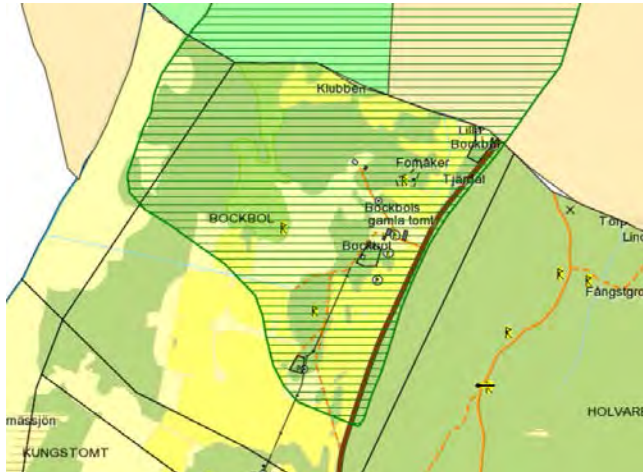
Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Sannolikt upplands största sammanhängande skogs- och hagmarksområde med dominerande ädla lövträd. Ålderdomligt odlingslandskap; ängsmark, betesmark och betad skog samt rik flora och fauna.

Området är intressant ur odlingshistorisk synvinkel och här har bedrivits och bedrivs en omfattande vetenskaplig forskning.

Utbredning

Oförändrad. Endast en liten och perifer del av riksintresset ligger i Uppsala kommun, större delen är beläget i Östhammars kommun.

Riksintresse Andersby ängsbackar (grönrandigt). Natura 2000-objektet och naturreservatet omfattar bara den del som ligger i Östhammars kommun.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

I viss mån osäkra på sikt, åtminstone vad avser den del som ligger i Uppsala kommun, utanför Natura 2000 och naturreservat (i Östhammars kommun), eftersom det handlar om skötselberoende värden och dessa kanske inte prioriteras utanför N2000-objektet. Området har för kommunen okänd hävdstatus i dagsläget. Enstaka bostadsbebyggelse finns inom objektet.

Skyddsinstitut

Inget på Uppsala-sidan av kommungränsen.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och landskapsvärden inklusive odlingshistoriska värden ska bevaras och gärna utvecklas.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ingen tillkommande bebyggelse eller anläggning, med undantag för eventuella kompletterande byggnader eller anläggningar som behövs för upprätthållande av jordbrukshävd eller för att tillgängliggöra området för friluftslivet. Sådana eventuella tillkommande byggnader eller anläggningar ska placeras med hänsyn till områdets natur- och landskapsvärden. För mer information om dessa värden se länsstyrelsens registerblad och kommunens naturvårdsinventering.

2.2.4 Ryggmossen. N 23

Se Natura 2000 Ryggmossen.

2.2.5 Vissjön. N 24

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

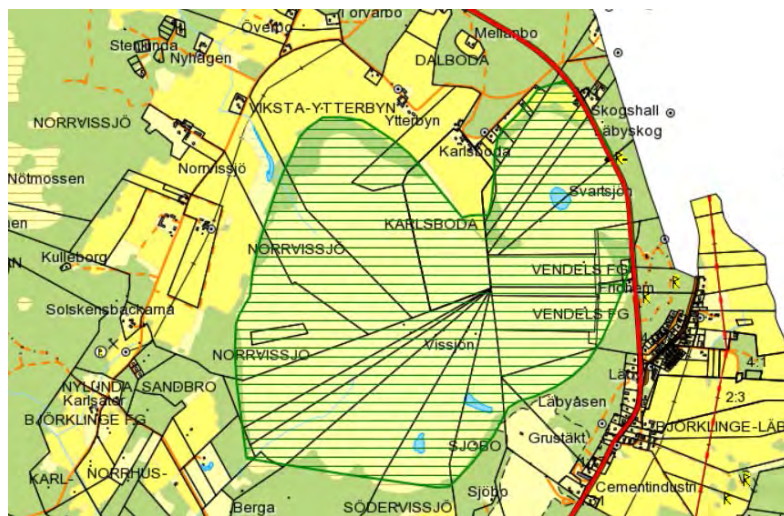
Stor hydrologiskt opåverkad våtmark med rikt fågelliv och inslag av sällsynt kalkkärrvegetation.

Utbredning
Oförändrad.

Förutsättningar för bevarande och utveckling
Goda, främst med hänvisning till det generella markavvattningsförbudet.

Skyddsinstitut
Det generella markavvattningsförbudet enligt 11 kap 14 § miljöbalken och 4 § förordning om vattenverksamhet m.m. (Fo 2013:1173).

Kommunens bedömning och ställningstagande
Området ska bevaras intakt, med undantag för eventuell framtida utveckling av anläggningar för friluftslivet.

Riksintresse Vissjön (grönrandigt).

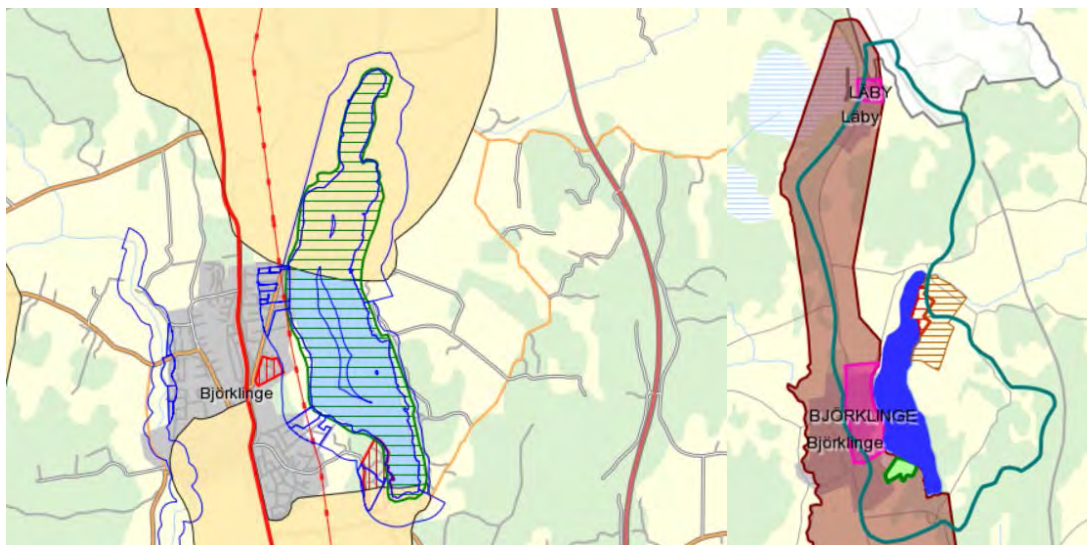
Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Bebyggelse eller anläggningar ska inte tillåtas, med undantag för eventuella anläggningar för utveckling av friluftslivet (t.ex. stig/spång, rastplats, fågeltorn) under förutsättning att detta kan ske på ett varsamt sätt i förhållande till områdets hydrologi, flora- och faunavärden.

Kommunen ska aktivt arbeta med
Inget aktivt arbete planeras för närvarande. I framtiden kan kommunen eventuellt, kanske i samarbete med annan aktör, t.ex. förening, vilja utveckla området som målpunkt för friluftsliv.

2.2.6. Björklinge-Långsjön. N 25

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
”Åsmatad” (grundvattenmatad från åsen) sjö med skyddsvärd kalkpräglad vattenvegetation som delvis omges av strandängar med orkidéer.

Utbredning
Oförändrad.

Riksintresse Björklinge-Långsjön (grönrandigt). På den vänstra bilden syns RI för naturvård (grönt), riksintresse för kulturmiljövård (beige), strandskydd (blått) och nybyggnadsförbud (rött V sjön). På den högra bilden syns vattenskyddsområde inre zon (rosa) och yttre zon (brun), naturreservat (rödrandigt i NO), landskapsskydd (brunrandigt i NO). Miljöskyddsområdet (grön linje) har en vidare avgränsning som omfattar sjöns tillrinningsområde. Bebyggelse ingår i riksintresset, främst öster och söder om sjön.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

En fortsatt god vattenkvalitet är avgörande för bevarande av sjöns värden. Visserligen finns det ett högt bebyggelsetryck kring sjön, dels i samhället men också i det gamla fritidshusområdet längs sjöns östra strand. Förutsättningarna för bevarande av vattenkvaliteten är ändå goda eftersom sjön är skyddad från tillförsel av föroreningar.

Skyddsinstitut

Sjön är skyddad enligt miljöbalken från tillförsel av förorenande utsläpp (miljöskyddsområde). Dessutom gäller utvidgat strandskydd (upp till 300 m på land och i vatten) för stora delar av sjön. Ett mindre naturreservat (Djurgården) ligger vid sjöns nordöstra strand. Nybyggnadsförbud (äldre förordnande) gäller inom två områden intill sjöns södra delar. Sjöns västra strand omfattas av vattenskyddsområde, inre resp. yttre zon.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Sjön och dess vattenkvalitet, inklusive kransalgflora, ska bevaras. Sjön är en viktig resurs för bad och friluftsliv. Tillgängligheten för dessa ändamål kan förbättras och besöksfunktioner utvecklas förutsatt att det sker på ett sätt som inte försämrar vattenkvaliteten.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Gällande föreskrifter för miljöskyddsområdet, nybyggnadsförbudet samt strandskydd ska tillämpas strikt. Ingen tillkommande bebyggelse inom riksintressegränsen, utöver eventuella anläggningar för friluftslivet, vilka placeras och utformas så att de inte negativt påverkar vattenkvaliteten i sjön. Tillkommande bebyggelse och annan infrastruktur i omgivningarna, d.v.s. i Björklinge samhälle och kring andra delar av sjön får inte äventyra vattenkvaliteten eller försämma den allemansrättsliga tillgängligheten till stränderna.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Ställa höga krav på genomtänkt dagvattenhantering i detaljplaner i omgivningarna samt verka för att minska belastningen på sjön i samband med prövning och tillsyn i ärenden som kan påverka vattenkvaliteten, t.ex. från jordbruk och enskilda avlopp. På egen mark ska kommunen bibehålla och förbättra tillgängligheten till sjön för allmänheten.

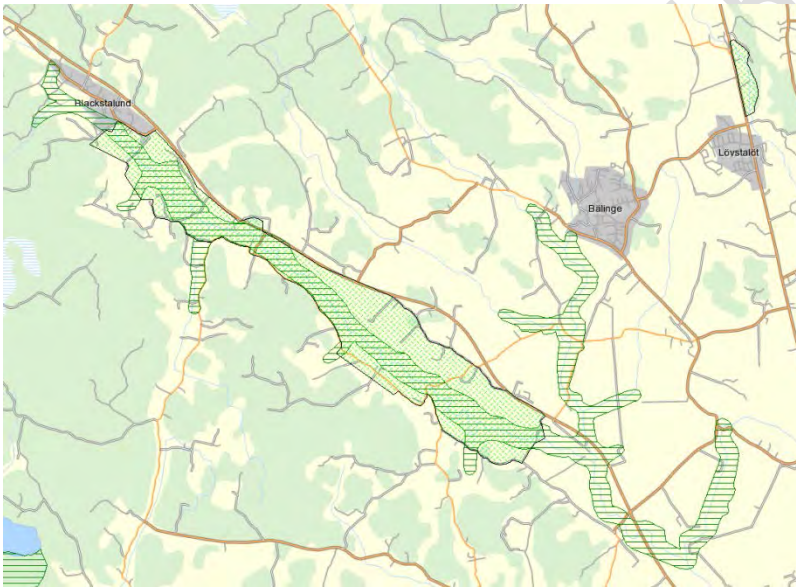
2.2.7 Jumkilsåns dalgång. N 26

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Jumkilsåns ravin (med sidoraviner) utgör tillsammans med omgivande dalgång ett betydelsefullt inslag i landskapet och är geomorfologiskt intressant i egenskap av mellansvenskt ravinsystem utvecklat i lera. Åns meandrande lopp är helt opåverkat. Betesdriften förstärker intrycket av ålderdomligt kulturlandskap i ett annars starkt rationaliserat jordbrukslandskap.

Utbredning

Oförändrad.

Riksintresse Jumkilsåns dalgång (grönrandigt). Ljusgrön yta visar befintligt förordnande till skydd för landskapsbilden.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Beteshävderna inom området är i stora delar nedlagd f.n. men de geomorfologiska värdena och värdena för landskapsbilden kvarstår ändå, åtminstone på medellång sikt. Långsiktigt kan upphörd hävd med igenväxning som följd bidra till att de aktiva sluttningsprocesser som bidrar till aktiv ravinbildning avtar. Mindre bebyggelseenheter (bostadstomter och brukningscentra för jordbruk) finns spridda inom riksintresseobjektet.

Skyddsinstitut

En stor del av huvud-dalgången skyddas i viss utsträckning från förändrad markanvändning genom äldre statliga föreskrifter till skydd för landskapsbilden. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen. Strandskydd 100 meter gäller för hela området, med undantag för ett par mindre sidoraviner där strandskydd saknas.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och landskapsvärden ska bevaras. Gällande förordnande till skydd för landskapsbilden bör ligga kvar. Jumkilsån har potential att utveckla större värden för fiskfaunan. En del vandringhinder i form av äldre dammar finns i ån. Dessa behöver åtgärdas, men kommunen har ingen rådighet över dessa dammar, vilka även har kulturhistoriska värden.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ravinens geomorfologiska och biologiska värden samt landskapsbilden ska värnas från negativ påverkan av bebyggelse och infrastruktur. Åtgärder som kan försvåra djurhållning i de delar som idag betas eller som skulle behöva betas framöver ska inte tillåtas. Bebyggelse kan i huvudsak endast tillåtas som mindre kompletteringar, i huvudsak endast sådana som har anknytning till jordbruksdriften. För mer information om riksintressets natur- och landskapsvärden se länsstyrelsens registerblad och kommunens naturvårdsinventering. För prövning inom landskapsbildsskyddet ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.8 Fiby urskog. N 27

Se Natura 2000 Fiby urskog.

2.2.9 Harparbol lund. N 30

Se Natura 2000 Harparbol lund.

2.2.10 Almungemassivet. N 31

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Geologiskt högtintressant studie- och dokumentationsobjekt. Almungemassivet innehåller förutom ovanliga bergarter ett antal ovanliga mineral.

Utbredning

Oförändrad.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Så länge inte området totalförstörs genom storskalig exploatering finns värdena kvar. Skyddsåtgärder inom normal jordbruks-, service- och fritidsbebyggelse, vägbygge eller jord- och skogsbruk är inte motiverade, men områden där berggrunden är synlig och särskilt där gränsen mellan omgivande berggrund och Almungemassivet exponeras är viktiga att bevara. Tyvärr är dessa delområdens utbredning inte kända, hos kommunen vilket gör det svårt att i praktiken bevaka värdena inom ramen för hantering av enskilda ärenden.

Riksintresse Almungemassivet (grönrandigt)

Skyddsinstitut

Inget skydd finns eller är motiverat, men eventuell bergtäkt ska föregås av miljöprovning enligt miljöbalken.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets geologiska värden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Bebyggelse och andra åtgärder som kan leda till att den i hållarna blottade berggrunden blir bortsprängd eller övertäckt ska undvikas inom särskilt intressanta delar av området. Tyvärr är dessa delområdens utbredning inte kända av kommunen, vilket gör det svårt att bevaka värdena. Samråd med experter på SGU rekommenderas tills vidare i ärenden som innebär påverkan på berggrunden inom området.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Att ta initiativ till att de viktiga delarna av områdets berggrund identifieras och kartläggs för att bättre kunna bevaka, inom ramen för fysisk planering och ärendehantering, att berggrundens geologiska värden inte påverkas negativt.

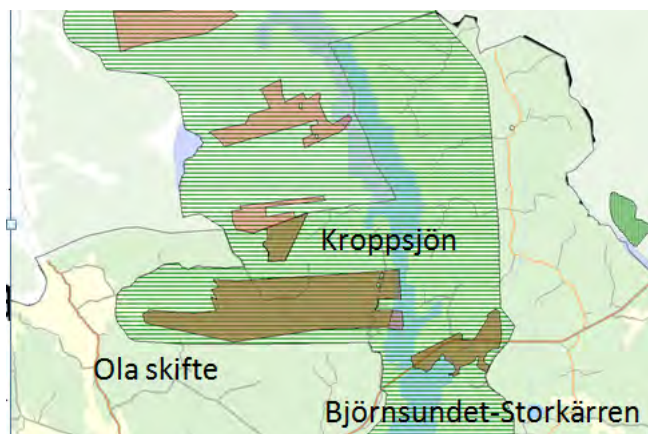
2.2.11 Vällenområdet och Bennebol. N 32

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

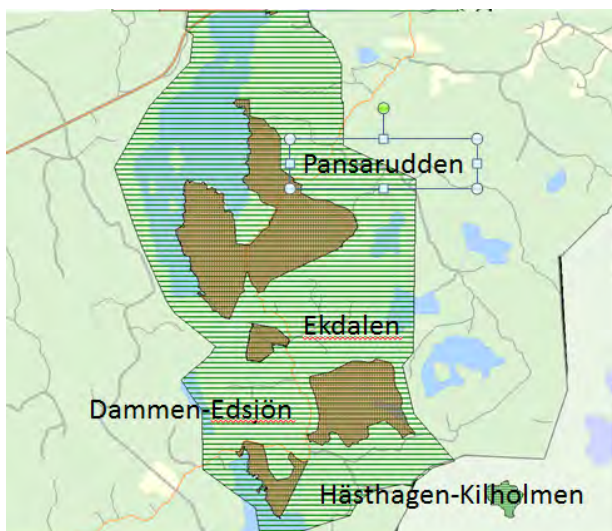
Stort och omväxlande landskapsavsnitt med skogar, våtmarker, sjöar och gammal bruksmiljö. Varierad och rik skogsmiljö med örtrika granskogar, hållmarkstallskogar och lövrika lundområden. Inslaget av ädellövträd är påfallande stort liksom förekomsten av hotade arter av bl.a. växter och fåglar. Den varierade hydrotopografin med orörda myrmarker och sumpskogar är av stort värde liksom naturskogspartierna. Området är en "hotspot" för hotade arter som saknar motsvarighet i kommunen. Större delen av landskapsavsnittet och många av delområdena har högsta naturvärde i kommunens naturvårdsinventering. Området är också av stort rekreativt värde.

Utbredning

Oförändrad.

Riksintresse Vällenaområdet och Bennebol, norra delen (grönrandigt). Natura 2000-objekten Kroppsjön, Ola skifte och Björnsundet-Storkärren (mörkare ytor) är belägna inom riksintresset. Alla dessa tre N2000-objekt är också skyddade som naturreservat.

Riksintresse Vällenaområdet och Bennebol, södra delen (grönrandigt). Natura 2000-objekten Pansarudden, Ekdalen, Dammen-Edsjön och Hästhagen-Kilholmen (mörkare ytor) är belägna inom riksintresset. Alla dessa fyra N2000-objekt är också skyddade som naturreservat.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Under decennier har ett storskaligt skogsbruk påverkat området alltmer, men spridda höga naturvärden finns ännu inom området och stora delar av skogsmarkerna ingår i en ekologisk landskapsplan, framtagen av Upplandsstiftelsen i samarbete med skogsbolaget Holmen som äger stora delar av marken. Flera delar av området har pekats ut som Natura 2000-objekt. Området har stor potential att utvecklas som besöksmål för natur- och kulturturism.

Skyddsinstitut

Sju stycken Natura 2000-objekt finns inom riksintresset. Dessa är: Ola, Kroppsjön, Björnsundet-Storkärren, Pansarudden, Ekdalen, Dammen-Edsjön och Hästhagen-Kilholmen. Alla dessa sju områden är även naturreservat och omfattas därmed av statliga reservatsföreskrifter. Utvidgat strandskydd om 300 meter gäller för alla sjöarna inom riksintresset. Bruksmiljöerna vid Vällnora och Bennebol är även skyddade med områdesbestämmelser, vilka reglerar även t.ex. trädfällning.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Området utgör en stor resurs för biologisk mångfald och friluftsliv, i vissa delar även för kulturmiljövården. Områdets värden ska bevaras och får gärna utvecklas.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Områdets natur-, frilufts- och landskapsvärden (inklusive kulturmiljövården) ska värnas från negativ påverkan av bebyggelse och anläggningar. De delar som är naturreservat omfattas av statliga föreskrifter. För mer information om riksintressets natur- och landskapsvärden se länsstyrelsens registerblad, kommunens naturvårdsinventering och Upplandsstiftelsens ekologiska landskapsplan.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Inget aktivt arbete för närvarande, utöver kommunens fortsatta förvaltning av den allmänna badplatsen vid Måviken. I framtiden kan kommunen eventuellt vilja verka för, i samarbete med andra aktörer, att området utvecklas som besöksmål.

2.2.12 Lunsen. N 44

Se Natura 2000 Lunsen.

2.2.13 Rungarn. N 48

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Lövsöksrikt herrgårdslandskap med åkrar, kultur – och naturbetesmarker, lundartade hag – och skogsbackar.

Utbredning

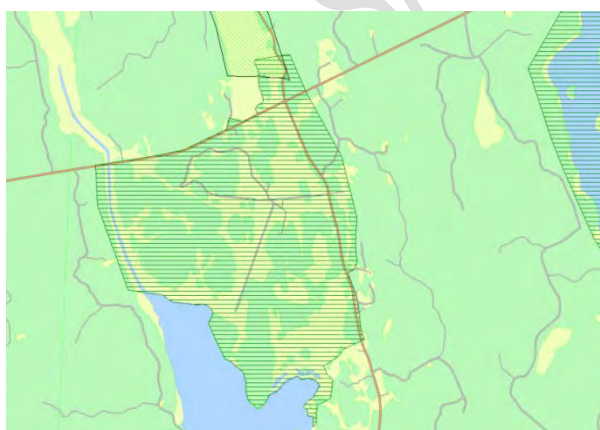
Oförändrad.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Delvis osäker på sikt p.g.a. att natur- och landskapsvärdena är skötselberoende.

Skyddsinstitut

Inga skydd i dagsläget.

Riksintresse Rungarn

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och landskapsvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar med undantag för sådana som är nödvändiga för den fortsatta jordbruksdriften. Sådana byggnader eller anläggningar ska placeras och utformas med hänsyn till natur- och landskapsvärdena. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning i de delar som behöver betas (idag eller i framtiden) ska inte tillåtas. För mer information om områdets natur- och landskapsvärden se Länsstyrelsens registerblad och kommunens naturvårdsinventering.

2.2.14 Aspbladsmossen. N 50

Se Natura 2000 Aspbladsmossen.

2.2.15 Degermossen. N 52

Se Natura 2000 Degermossen.

2.2.16 Frötunaviken. N 59

Se Natura 2000 Sävjaån-Funbosjön. Riksintresset Frötunaviken utgör en mindre del av Natura 2000-objektet.

2.2.17 Faringe. N 61

Se Natura 2000 Faringe.

2.2.18 Långbergsbacken. N 63

Se Natura 2000 Lena Husby.

2.2.19 Ekeby-Ånge. N 65

Se Natura 2000 Ekeby-Ånge.

2.2.20 Örby. N 66

Se Natura 2000 Örby.

2.2.21 Kungshögarna. N 68

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Äng och naturbetesmark med art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter.

Utbredning

Oförändrad.

Riksintresse Kungshögarna. Riksintresset ligger inom ett större gränslinjebestämt fornlämningsområde.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda, då området ingår i gränslinjebestämd fornlämnning, ingår i Länsstyrelsens "Odlingslandskap i Uppsala län" och i Naturvårdsverkets nationella bevarandeplan för odlingslandskapet och därför bör vara högt prioriterat av alla berörda aktörer vad avser hävd av skötselberoende värden. Kungshögarna utgör ett betydelsefullt turistiskt besöksmål för Uppsala. Hela stråket Röbo-Gamla Uppsala är ett viktigt friluftsområde för Uppsalaborna som är väl utvecklat med rekreativstråk och naturinformation. Linnéstig, Eriksleden, "Smultronställe" samt natur- respektive kulturinformation finns inom området. En samlad skötselplan för hela stråket togs fram år 2012 av Länsstyrelsen i samarbete med kommunen, kyrkan och andra markägare.

Skyddsinstitut

Gränslinjebestämt fornlämningsområde enligt 2§ kulturmiljölagen.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Området är ett mycket prioriterat besöksmål för Uppsala. Det ska bevaras och utvecklas vidare som friluftsområde och besöksmål, på ett varsamt sätt i förhållande till natur- och kulturmiljövärdena.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Området ska värnas från alla typer av negativ påverkan på natur-, kulturmiljö- och rekreativvärden. Åtgärder som kan försvåra djurhållning i de delar som idag betas eller som skulle behöva betas framöver ska också undvikas, liksom åtgärder som kan försämra allmänhetens tillgänglighet till området. Åtgärder för att tillgängliggöra området ytterligare som besöksmål för turister och Uppsalabor ska göras på ett sådant sätt att bevarandevärdena inte påverkas negativt. För närmare information om områdets värden se skötselplanen.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Fortsatt utveckling och skötsel av friluftsanläggningar (motionsspår, gc-väg och naturinformation) inom hela området samt naturvårdande skötsel av egen mark, men även av delar av andras marker i samarbete med markägarna och i enlighet med skötselplanen.

2.2.22 Styggkärret. N 71

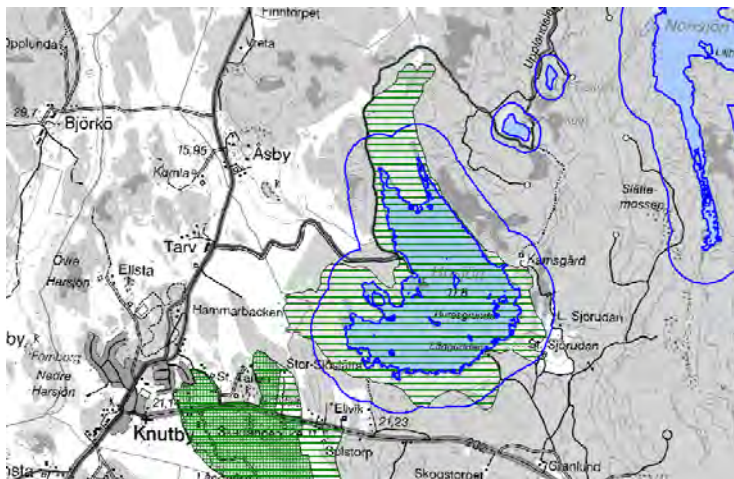
Se Natura 2000 Styggkärret.

2.2.23 Fäbodmossen. N 72
Se Natura 2000 Fäbodmossen.

2.2.24 Knutby. N 73
Se Natura 2000 Knutby.

2.2.25 Hosjön med kringliggande våtmarker. N 74
Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Sjömaderna vid Hosjön är bland de största och bäst utbildade i kommunen. Sjön och närområdet har stor betydelse för fågellivet. Skyddsvärt odlingslandskap med hagmarker och hävdad strandäng vid Stora Sjørudan.

Utbredning
Oförändrad.

Riksintresse Hosjön med kringliggande våtmarker

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Vad gäller de skötselberoende värdena delvis osäker på sikt. Det är för kommunen okänt huruvida hagmarker och strandäng vid Stora Sjørudan fortfarande sköts. Vattenmiljöns värde för fågel kvarstår i vilket fall som helst. Kommunen tillhandahåller och förvaltar (genom avtal med markägaren) en allmänt tillgänglig badplats vid sjön. Upplandsstiftelsen har i samband med markägaren vidtagit naturvårdande skötsel av badplatsens närområde.

Skyddsinstitut

Strandskydd (300 meter på land och 100 meter i vattnet) täcker större delen av riksintresset.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och friluftsvärden ska bevaras. Den allmänt tillgängliga badplatsen ska bibehållas och utvecklas. Åtgärder för friluftslivet kan göras, förutsatt att områdets naturvärden inte påverkas negativt.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar med undantag för sådana som är nödvändiga för den fortsatta jordbruksdriften eller för utveckling av friluftslivet. Sådana byggnader eller anläggningar ska placeras och utformas med hänsyn till natur- och landskapsvärdena. Åtgärder i omgivningarna som

kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas. Liksom åtgärder som kan försvåra allmänhetens tillgänglighet till bad och övriga rekreativvärden i/kring sjön.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Inget aktivt arbete planeras för närvarande, utöver fortsatt förvaltning och utveckling av badplatsen i samarbete med markägaren och Upplandsstiftelsen.

2.2.26 Ulvsbygden. N 75

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Tilltalande, relativt välbevarat odlingslandskap med åkrar, naturbetesmarker och lundpartier omgivet av bergig skogsmark.

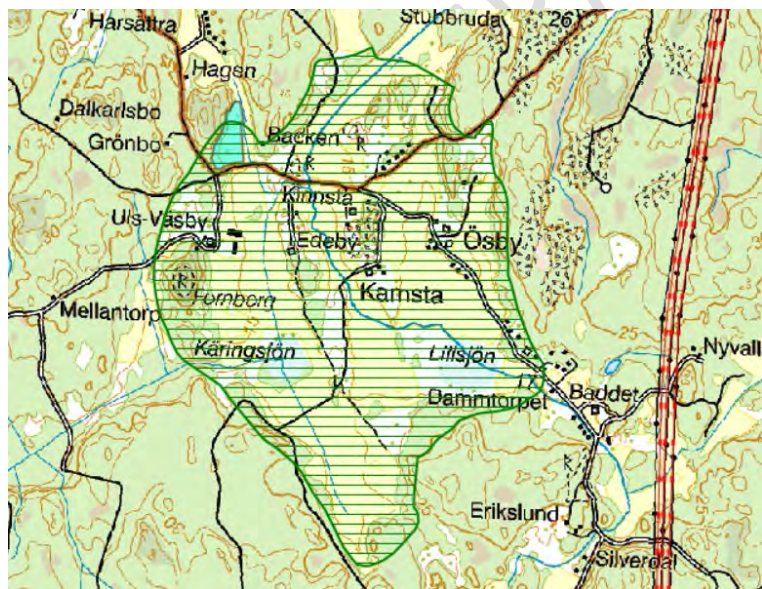
Utbredning

Mindre justering av gränsen så att detaljplanelagd mark i NV undantas.

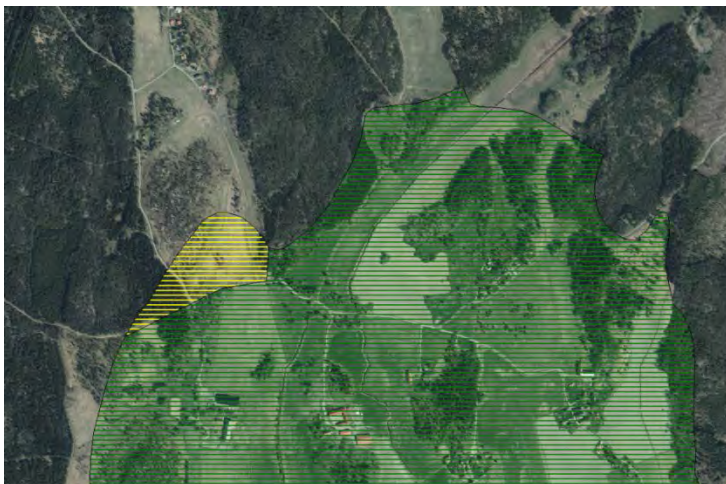
Förutsättningar för bevarande och utveckling

Fortsatt jordbruksdrift och skötsel av landskapselement är en förutsättning för bevarande. Eftersom det finns en större hästverksamhet i området och denna också har en utvecklingspotential genom en gällande detaljplan (2011) för ett antal villor (i syfte att skapa hästnära boende), finns goda förutsättningar för fortsatt hävd av jordbruksmarkerna genom hästbete och vallodling. Betet bör ske på ett naturvårdsinriktat sätt, så att värdefull mark och vegetation inte skadas. Skog och skogsbryn ska skötas på ett naturvårdsinriktat sätt för att bibehålla eller återfå naturvärden.

Objektet ingår i Länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden och i Naturvårdsverkets nationella bevarandeplan för odlingslandskapet. Landsbygdsprogrammets miljöstödd kan förhoppningsvis bidra till hävden av värdefulla marker och landskapselement.

Riksintresse Ulvsbygden (grönrandigt). En detaljplan (blå yta) berör en perifer del av objektet.

Gränsen för riksintresset justeras så att den gula ytan tas bort.

Skyddsinstitut

Inga befintliga eller planerade.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Odlingslandskapet och dess ingående naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar med undantag för sådana som är nödvändiga för den fortsatta jordbruksdriften. Sådana byggnader eller anläggningar ska placeras och utformas med hänsyn till natur- och landskapsvärdena. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas.

2.2.27 Hågahögen. N 76

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Naturbetesmark med art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter.

Utbredning

Oförändrad

Riksintresse Hågahögen (grönrandigt)

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda, eftersom riksintresset ingår i det välfrekventerade friluftsområdet och naturreservatet Hågadalen-Nåsten .

Skyddsinstitut

Kommunalt beslutat naturreservat sedan 1998.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och friluftsvärden ska bevaras och utvecklas.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Området omfattas av kommunala reservatsbestämmelser.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Fortsatt skötsel och utveckling av naturreservatet i enlighet med reservatets syften. Skötselplanen ska uppdateras framöver.

2.2.28 Uppsala-Näsdalen. N 77

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Representativt odlingslandskap i slätt- och mellanbygd med kontinuitet i hävden och överlag välhävda naturbetesmarker i form av ekhagar, björkhagar och sötvattenstrandängar.

Utbredning

Gränsen justeras både utåt och inåt. Inåt vid golfbana och väg 55 samt Focksta för att utesluta delar som inte längre utgörs av odlingslandskap. Utåt vid Bärsta och i sydost för att täcka in hela dalgången inklusive bryn. Se nedan inzoomade kartbilder.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Fortsatt jordbruksdrift med åkerbruk och bete samt skötsel av landskapselement är en förutsättning för bevarande. Inom den (mindre) del av dalgången som ligger inom naturreservatet Hågadalen-Nåsten kan detta ske med stöd i skötselplanen, trots att kommunen inte äger marken här.

Landsbygdsprogrammets miljöstöd kan förhoppningsvis bidra till hävden av värdefulla marker och landskapselement. Objektet bör prioriteras för miljöstöd eftersom hela riksintresset ingår i Länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden och i Naturvårdsverkets nationella bevarandeplan för odlingslandskapet. Större delen av riksintresset för naturvärden är även av riksintresse för kulturmiljövården.

Förändringar: Vissa delar av betesmarkerna hävdas inte för närvarande. Högt bebyggelsetryck och tryck på omvandling har påverkat delar av området. Gränsen justeras därför.

Skyddsinstitut

Äldre förordnande till skydd för landskapsbilden gäller för den östra delen av riksintresset. Mindre del av nordöstra dalsidan har sedan 1998 istället kommit att ingå i kommunalt naturreservat.

Kommunens bedömning och ställningstagande

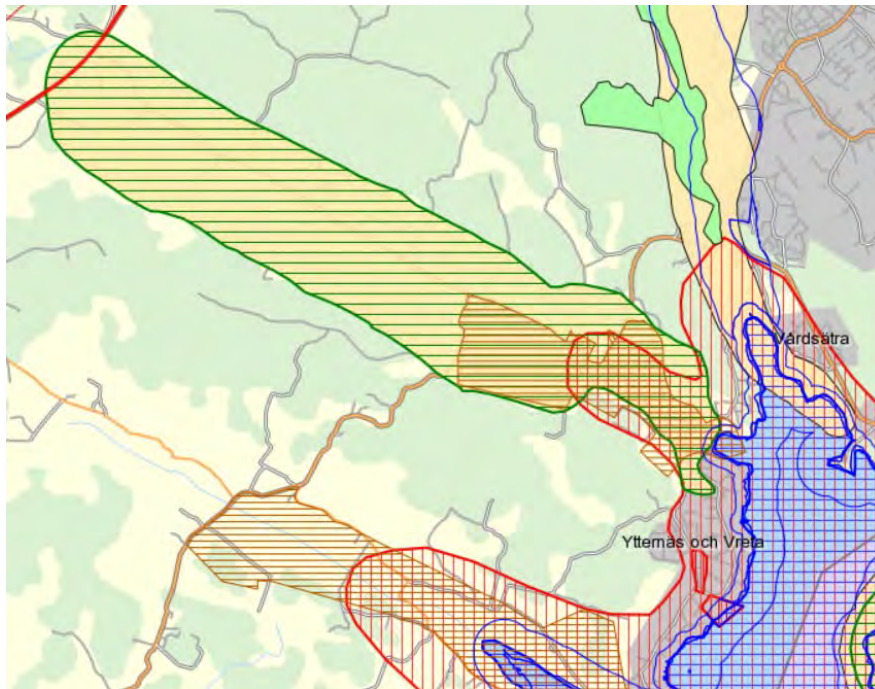
Odlingslandskapet ska bevaras, liksom betesmarkernas natur- och kulturvärden.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

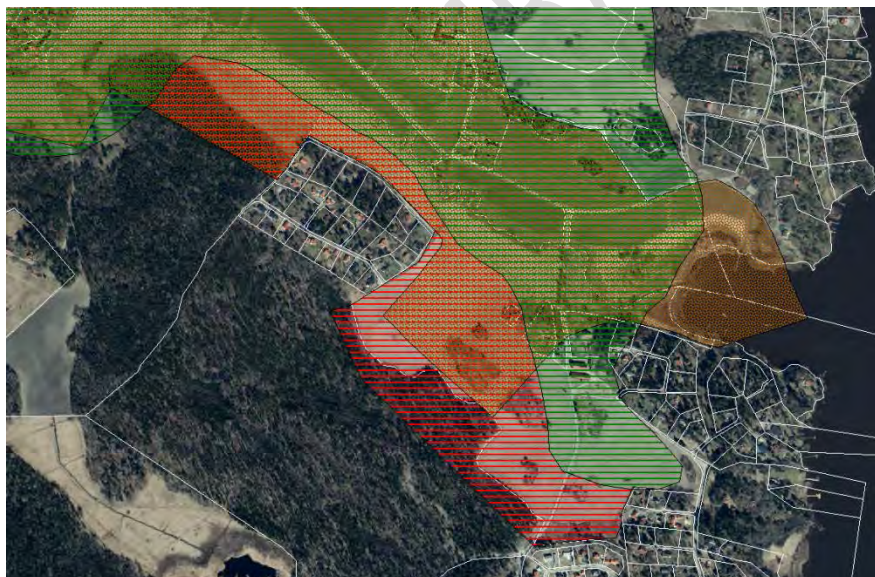
Området värnas från negativ påverkan av bebyggelse och infrastruktur. Inga tillkommande byggnader eller anläggningar inom riksintresset som inte har anknytning till jordbruksdriften. Sådana byggnader eller anläggningar ska utformas och placeras så att de inte gör intrång i värdefull naturmiljö (bete/bryn/lundar/strandäng/bäckravin) eller påverkar landskapsbilden i dalgången negativt.

Kommunen ska aktivt arbeta med

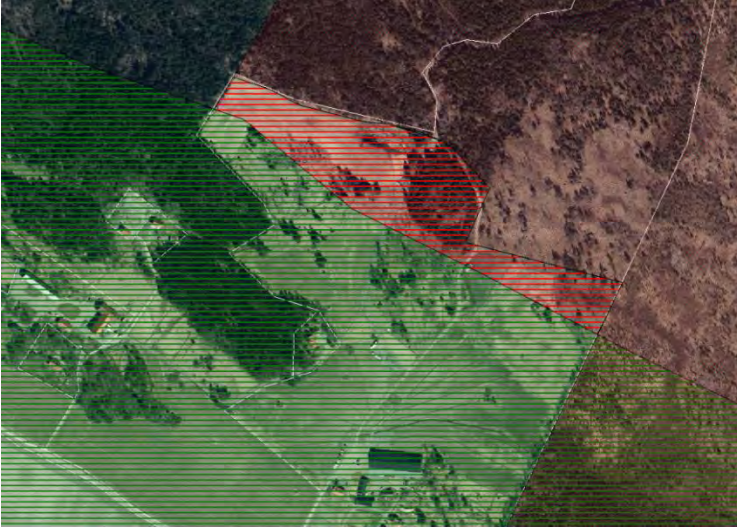
Inget aktivt arbete utöver tillsyn och förvaltning av den delen av riksintresset som är beläget inom naturreservatet Hågadalen-Nåsten (dock på ej kommunalt ägd mark).

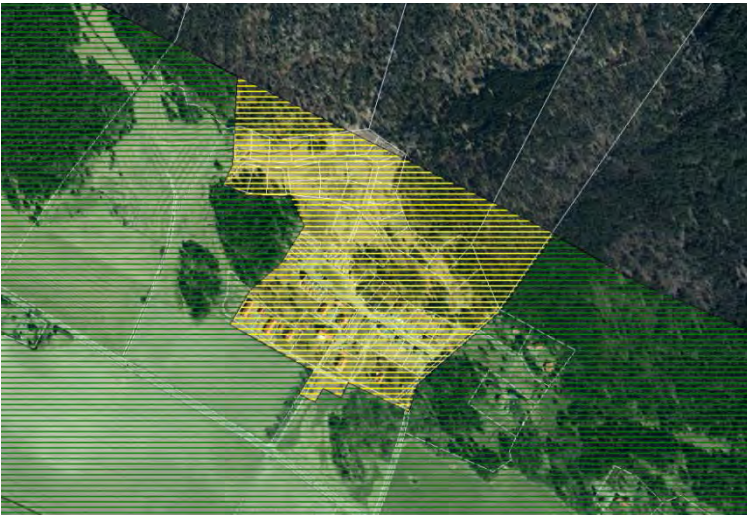
Tidigare utbredning för riksintresse Uppsala-Näsdalen (grönrandigt) sammanfaller helt med Riksintresse för kulturmiljövården (ljudbrunt). Brunrandig yta i sydöst är befintligt förordnande till skydd för landskapsbilden och rödrandig är Riksintresset Mälaren.

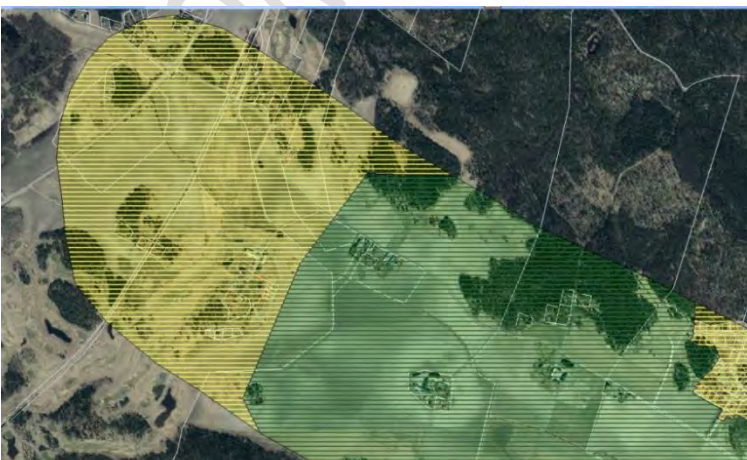
Gränsen för riksintresset utvidgas i sydöst (röd yta) för att få med hela dalgångslandskapet och brynen. Den utvidgade ytan ligger delvis inom skydd för landskapsbilden (brunaktig yta i den röda ytan).

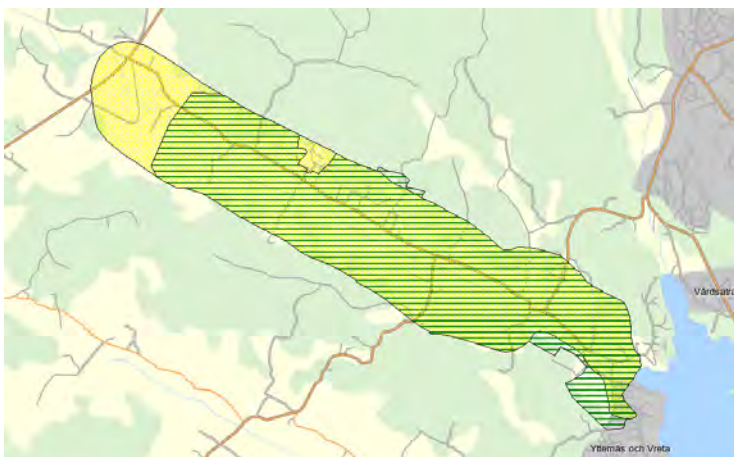
Gränsen för riksintresset utvidgas vid Bärsta (rödrandig yta) för att täcka in hela dalgången och brynet fram mot naturreservatet Hågadalen-Nåsten .

Gränsen för riksintresset justeras inåt vid Focksta så att planlagd ny bebyggelse utesluts (gul yta).

Gränsen för riksintresset justeras så att golfbana och den del som passerar över väg 55 (gul yta) utesluts.

Riksintresse Uppsala-Näs-dalen med ny gräns (grönrandigt) ovanpå den gamla gränsen (gul yta).

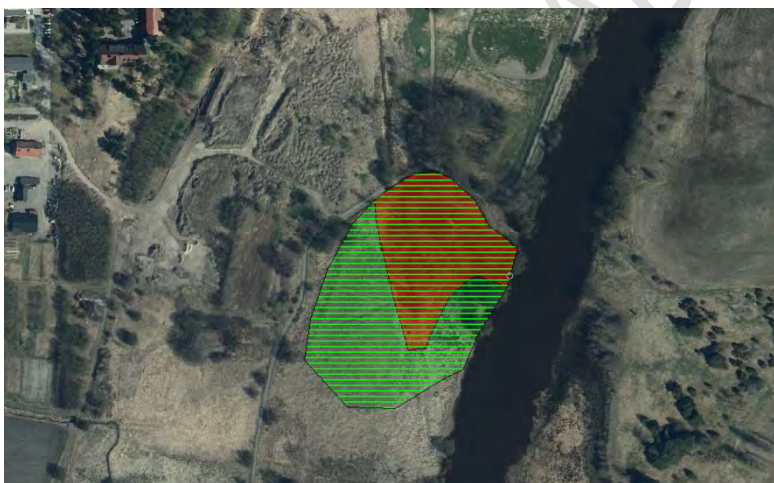
2.2.29 Ultuna källa/Ultuna källor. N 78

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Ultuna källa hör till de kraftigaste naturliga källorna i Uppland.

Utbredning

Gränsen justeras till att förutom källan och källdammen även omfatta utströmningsområdet i fuktängen.

Riksintresse Ultuna källa. Ny föreslagen gräns (grönrandigt). Rödaktig yta visar tidigare avgränsning.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Utfloppet varierar naturligt med förändringar i Fyrisåns vattennivå, med fördröjning eftersom åsen reagerar långsammare än ån. Vattenuttag från råvattentäcker i Uppsalaåsen kan också under perioder tillfälligt påverka källflödet. Klimatförändringar med höjda vattenstånd i Mälaren och Fyrisån kan ge mindre eller helt upphörd utströmning i framtiden.

Skyddsinstitut

Strandskydd, landskapsbildsskydd samt ingår i yttre zon av vattenskyddsområde.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Källan ska bevaras och skyddas från negativ påverkan.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ingen bebyggelse, anläggning eller annan påverkan får ske inom riksintresset. Vid åtgärder i omgivningarna ska försiktighetsåtgärder vidtas vid behov för att undvika påverkan på de hydrogeologiska förhållandena.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Fortsätta att arbeta för ett naturreservat i Årike Fyris. Vid en eventuell framtida anläggning av planerad trafikförbindelse över ån i höjd med Ultuna ska kommunen säkerställa att källan inte påverkas negativt.

Natura 2000

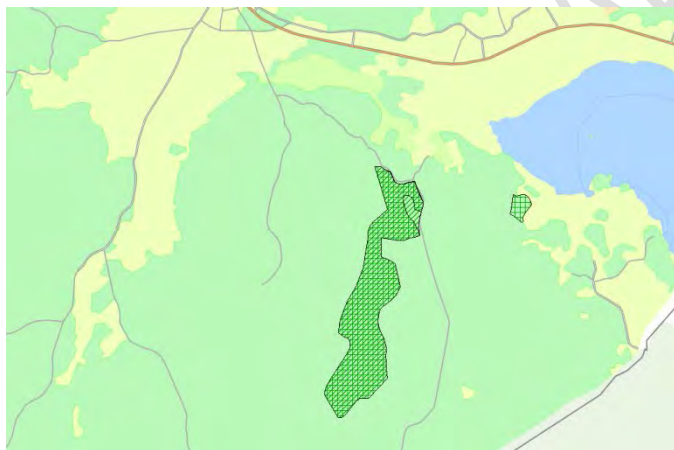
2.2.30 Natura 2000 Aspbladsmossen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Varierat och hydrologiskt orört myrområde delvis omgärdat av blandskog med rik flora och fauna.

Utbredning

Gränsen för riksintresset, som idag avviker i mindre utsträckning från Natura 2000-objektets gräns, justeras efter Natura 2000-gränsen. Om Länsstyrelsen framöver utvidgar naturreservatet bör gränsen för riksintresset justeras efter ny naturreservatsgräns.

Riksintresse Aspbladsmossen och Natura 2000 Aspbladsmossen. Gränsen för riksintresset justeras efter N2000-gränsen vilket innebär att en liten yta i NO (grönrandig) utgår. (Till höger i bild syns även N2000 Rytthagen).

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Områdets bevarandestatus har hittills varit icke gynnsam. Länsstyrelsen föreslår i bevarandeplanen för Natura 2000-objektet att befintligt naturreservat ska utvidgas och ny skötselplan fastställas för att förbättra situationen.

Skyddsinstitut

Naturreservat sedan 1998. Natura 2000-objekt med samma gräns som naturreservatet.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.31 Natura 2000 Björnsundet-Storkärren

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Variert skogs- och våtmarksområde vid sjön Vällens östra strand i anslutning till vägen mellan Rasbo och Hallstavik. Området präglas av blockrik mark med en mosaik av lövrika barnnaturskogar uppkomna efter brand, lövrika hyggen, myrmark, sumpskog, ädellövträdsrik strandskog liksom igenväxande hagmarker. Inom området finns kärren Lindbolsmossen och Storkärren. Objektet utgör värdekärna inom riksintresset Vällenområdet.

Utbredning

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är dock inte bevarandestatusen helt gynnsam f.n.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.32 Natura 2000 Bokaren

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Naturskogsartad blandskog dominerad av asp och gran. Förekomst av aspbarkgnagare.

Utbredning

Oförändrad.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Förutsättningarna för bevarande av aspanknutna värden beskrivs inte i bevarandeplanen men är sannolikt goda eftersom objektet är relativt stort och det dessutom finns mycket asp i omgivande landskap. Objektet angränsar till väg 288 och mindre väg, vilket innebär att eventuella vägbreddningar och säkerhetsavverkningar för angränsande vägar kan komma att påverka objektet i mindre utsträckning. Enstaka befintlig byggelse finns väldigt nära objektets SV gräns.

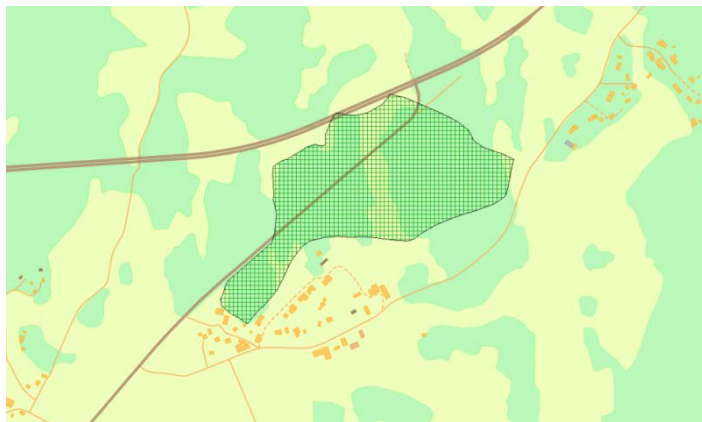
Skyddsinstitut

Natura 2000. Statligt naturreservat är under planering.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ingen exploatering ska tillåtas utöver eventuell nödvändig breddning av väg 288. Eventuell tillkommande bebyggelse i närheten av objektet bör hålla åtminstone en buffertzoon på ca 30 meter (en trädlängd). Eventuell breddning av väg eller säkerhetsavverkning intill väg ska samrådas med eller prövas hos Länsstyrelsen.

Natura 2000 Bokaren (grönrutigt) ligger intill väg 288 öster om Gåvsta.

2.2.33 Natura 2000 Bäcklösa

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Västlig taiga och trädklädd betesmark. Skogsbestånden är asprika och utgör livsmiljö för bl.a. den prioriterade arten cinnoberbagge som är knuten till nydöd aspved.

Utbredning

Oförändrad. Gräns enligt Natura 2000. Två delobjekt.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Skoglig kontinuitet och ständig tillgång på asp i olika åldrar samt nydöd grov aspved utgör en förutsättning. De öppna gräsmarkerna behöver hävdas genom bete eller slåtter. Kommunen planerar omfattande bostadsbebyggelse i de två delobjektens omgivningar inom Dag Hammarskjölds-stråket. Områdena nyttjas redan idag för rekreation, bl.a. passerar Gula stigen igenom båda delobjekten. Besöksstrycket kommer att öka när närområdena bebyggs.

Skyddsinstitut

Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras. Området har höga biologiska värden och utgör en attraktiv resurs för rekreation. Det ska skyddas från exploatering och värnas från övrig negativ påverkan på prioriterade bevarandevärden.

Natura 2000 Bäcklösa (grönrutigt) omfattar två delområden och är beläget inom det planerade utbyggnadsområdet Södra staden.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ingen exploatering i objektet. Utbyggnadsplaneringen i omgivningen anpassas så att prioriterade bevarandevärden inte påverkas. Vid exploatering i omgivningarna bör en buffertzona om ca 30 meter (en trädlängd) hållas fri från bebyggelse.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Tillgängliggöra riksintresseområdet för friluftslivets ändamål på ett sätt som tar hänsyn till bevarandevärdena, d.v.s. kanalisera friluftslivet och ta fram information om områdets värden. Kommunen bör i samband med bebyggelseutveckling i omgivningarna ta över markägandet i hela N2000-objektet och sköta området i enlighet med bevarandeplanen för Natura 2000.

2.2.34 Natura 2000 Dammen-Edsjön

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Ett större öppet kärr (Dammen), Edsjön och omgivande skogsmark. Skogsmarken präglas av en rik- och delvis storblockig morän med inslag av hållmarker, fuktiga svackor och dråg. Miljön är kulturhistoriskt intressant och präglad av bruket vars drift upphörde i slutet av 1800-talet. Området är genom sin större sammanhängande areal av våtmarker och naturskogar mycket värdefullt för den naturskogsbundna florans och faunan, bl.a. cinnoberbagge. Objektet utgör värdekärna inom riksintresset Vällenområdet.

Utbredning

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är även bevarandestatusen gynnsam för merparten av områdets ingående naturmiljöer.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

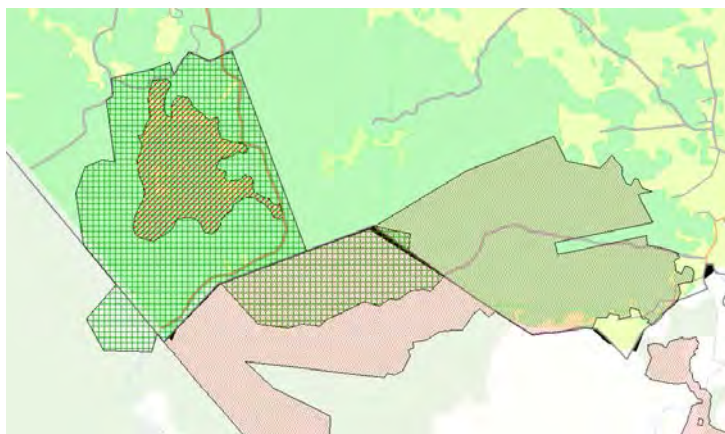
2.2.35 Natura 2000 Degermossen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Grandominerade gamla skogar inom Skogstibble skjutfält med stort lövinslag samt trädbevuxna och öppna myrar. Mängden död ved är ofta hög, särskilt i blockiga partier där stora granar har fallit. I vissa av dessa blockiga delar utgör asp >90% av grundytan. Värdefull fågelfauna (hackspettar, ugglor m.m)

Utbredning

Oförändrad. Gränsen för riksintresset utvidgas till gränsen för Natura 2000-objektet.

Natura 2000 Degermossen (grönrutigt. Gränsen för riksintresset degermossen utvidgas till N2000-gränsen. En del av N2000-objektet (främst i Enköpings kommun) är skyddat som naturreservat (röd/brun yta.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området planeras skyddas som statligt naturreservat. Bevarandestatus för naturtyperna framgår ej av bevarandeplanen för Natura 2000.

Skyddsinstitut

Natura 2000. Statligt naturreservat planeras.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras. Området ska skyddas som naturreservat.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Bebyggelse och anläggningar ska inte tillåtas. Statliga reservatsbestämmelser förväntas komma.

2.2.36 Natura 2000 Ekdalen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Ett under senare tid relativt orört lund- och högörtgranskogsområde med en mycket rik flora och fauna, med bl.a cinnoberbagge. Objektet utgör värdekärna inom riksintresset Vällenområdet.

Utbredning

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Länsstyrelsen har dessutom föreslagit att utvidga reservatet till att omfatta hela Natura 2000-objektet. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är även bevarandestatusen gynnsam för större delen av området.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

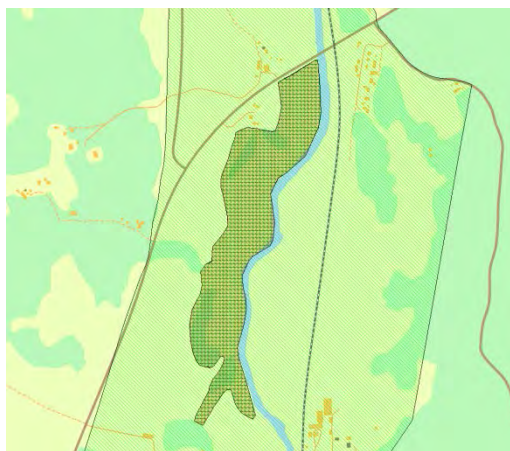
2.2.37 Natura 2000 Ekeby-Ånge

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Fint och varierande beteslandskap på och utmed Vattholmaåsen längs Fyrisåns västra strand. Området har mycket lång kontinuitet i markhävd. Betande djur har gått här sedan vikingatiden och området har floristiskt mycket höga värden med många krävande betesväxter.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Ekeby-Ånge sammanfaller helt med Riksintresset Ekeby-Ånge. Området ligger inom förordnande till skydd för landskapsbilden i Fyrisåns dalgång mellan Storvreta och Vattholma

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Osäkra p.g.a. att värdena är skötselberoende. Beroende av fortsatt djurhållning.

Skyddsinstitut

Natura 2000, strandskydd 300 meter samt äldre förordnande till skydd för landskapsbilden.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras. Landskapsförordnandet ska ligga kvar.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar utöver eventuella anläggningar för djurhållning eller för friluftsliv, vilka utformas och placeras så att områdets natur- och landskapsvärden inte störs. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Inget aktivt arbete för närvarande. Kommunen kan i framtiden eventuellt vilja utveckla gångstråk inom området.

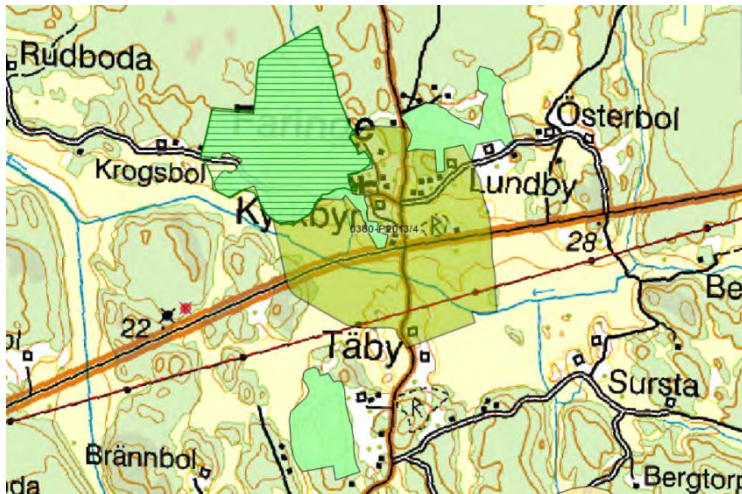
2.2.38 Natura 2000 Faringe

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Naturbetesmarker med stora biologiska värden med arter typiska för betes- och slåtterpräglade marker med lång kontinuitet. Det gäller såväl växter som fjärlar och svampar. Ovanligt omväxlande och artrika marker som också innehåller stor areal betad skog.

Utbredning

Oförändrad. Natura 2000-objektet består av tre separata delområden. Gränsen för riksintresset som idag skiljer sig lite från N2000-gränsen anpassas till densamma för det NV delområdet.

Natura 2000 Faringe utgörs av tre delobjekt, där ett av dem utgör Riksintresset Faringe. Gränsen för riksintresset anpassas till N2000-gränsen för det NV delobjektet. Gulaktig yta visar områdesbestämmelser kring Faringe kyrka, berör delar av de två norra objekten.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Osäkra p.g.a. att värdena är skötselberoende. Beroende av fortsatt djurhållning men området bör ha hög prioritet när det gäller miljöstud.

Skyddsinstitut

Natura 2000. Delar av de två norra objekten omfattas av områdesbestämmelser kring Faringe kyrka, vilka sedan 2013 har ersatt äldre förordnande till skydd för landskapsbilden.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga nya byggnader eller anläggningar ska tillåtas, med undantag för anläggningar som behövs för djurhållningen. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas. Inom område

med områdesbestämmelser gäller särskilda bestämmelser. Kommunen ansvarar för prövning och tillsyn.

2.2.39 Natura 2000 Fiby urskog

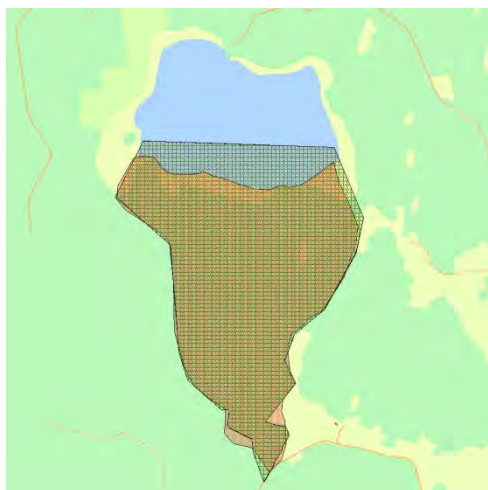
Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Naturskogsområde söder om Fibysjön. Den sydligaste delen av sjön med omgivande myrmark ingår också. Ända sedan 1700-talets slut har området varit i stort sett opåverkat av mänskliga aktiviteter, och skogen har fått utvecklas fritt mot ett urskogsliknande tillstånd. Här finns bl.a. ugglor, hackspettar och cinnoberbagge.

Mycket populärt utflyktsmål för allmänheten och dessutom ett ofta utnyttjat objekt för undervisning och forskning.

Utbredning

Oförändrad. Gränsen för riksintresset, som idag avviker i mindre utsträckning från Natura 2000-objektets gräns, anpassas till densamma.

Natura 2000 och naturreservatet Fiby urskog. Riksintresset Fiby urskog (röd yta) har haft lite avvikande gräns, men anpassas nu till N2000-gränsen

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1966 (utvidgat 2000). Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är bevarandestatusen gynnsam f.n.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

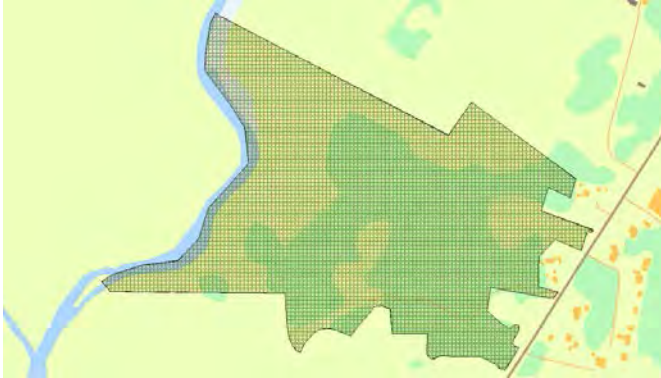
2.2.40 Natura 2000 Fullerö backar

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Hagmarksområde längs Vattholmaåsen som präglas av mycket lång kontinuerlig brukningshistoria. Öppna respektive trädklädda betesmarker samt vatten/våtmark vid Fyrisån ingår. Fin lokal för bl.a. trumgräshoppa.

Utbredning
Oförändrad.

Natura 2000 och naturreservatet Fullerö backar

Förutsättningar för bevarande och utveckling
Goda. Området är statligt naturreservat.

Skyddsinstitut
Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Området är skyddat och ska bevaras opåverkat.

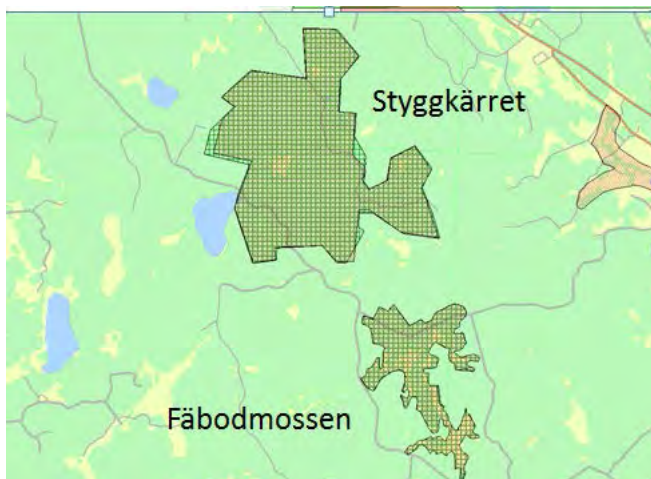
Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning eller allmänhetens tillgänglighet till naturreservatet ska inte tillåtas.

2.2.41 Natura 2000 Fäbodmossen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Stor och flikig myr med såväl mosse som kärr. Delar av mossen är

skogsbevuxen. Kring myren finns talldominerade fastmarksskogar av naturskogskaraktär.

Utbredning
Oförändrad.

Natura 2000 (grönrutigt) och riksintressena Styggkärret respektive Fäbodmossen (rödbrun yta) ligger inom Ulleråkers allmanning. Riksintressegränsen för Styggkärret har tidigare avvikit lite men anpassats till N2000-gränsen. Båda objekten är skyddade som naturreservat, för Fäbodmossens del med lite rakare gränser än på denna kartbild.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är bevarandestatusen gynnsam för våtmarkerna men mindre gynnsam för skogen f.n. till följd av granunderväxt och brist på död ved.

Skyddsinstitut

Naturreservat (med en aningens vidare gräns än riksintresset/N2000) samt Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.42 Natura 2000 Gåsholmen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Gammal barrskog med bitvis stort lövinslag.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Gåsholmen. Objektet är skyddat som naturreservat.

Förutsättningar för bevarande och utveckling
Gynnsam bevarandestatus enligt bevarandeplanen.

Skyddsinstitut

Natura 2000 och statligt naturreservat sedan 2003.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

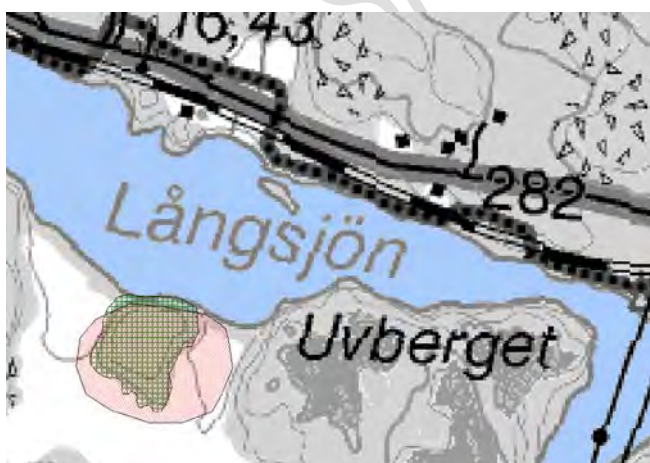
2.2.43 Natura 2000 Harparbol lund

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Liten gammal ädellövskog med artrik flora av växter och svampar samt artrik insektsfauna.

Utbredning

Oförändrad. Gränsen för riksintresset, som tidigare varit lite mer oprecis än Natura 2000-objektets gräns, justeras efter densamma.

Natura 2000 (grönrutigt) och riksintresse (rött) Harparbol lund. Riksintressegränsen justeras till N2000-gränsen.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Områdets värden är väl kända sedan lång tid tillbaka. Det är visserligen oskyddat men ingår i en ekologisk landskapsplan och förutsätts bevaras. Bevarandestatus för arter och naturtyper framgår inte av bevarandeplan för Natura 2000.

Skyddsinstitut

Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Bebyggelse och anläggningar ska inte tillåtas, med undantag för eventuella anläggningar för friluftslivet vilka placeras och utformas så att de inte negativt påverkar områdets naturvärden.

2.2.44 Natura 2000 Hästhagen.-Kilholmen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Mångformigt område med sjö- och strandmiljö, våtmark, lundmiljö och naturskogsartad skog. Värdefull flora och fauna, med bl.a cinnoberbagge. Objektet utgör värdekärna inom riksintresset Vällenområdet.

Utbredning

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är även bevarandestatusen gynnsam för merparten av områdets ingående naturmiljöer.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

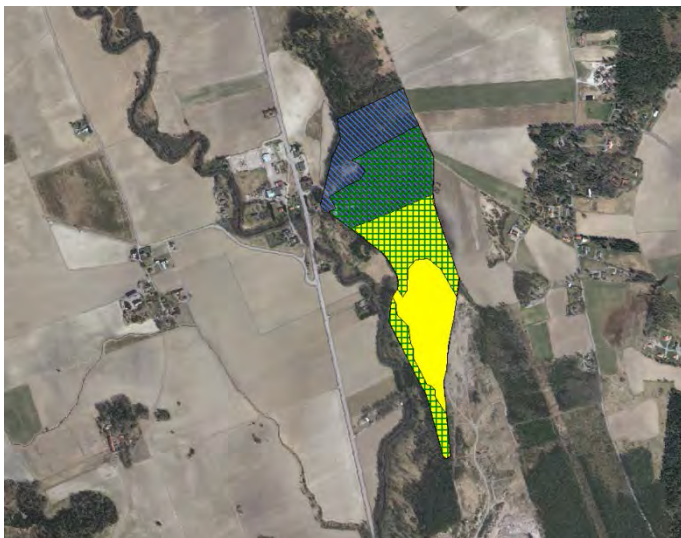
2.2.45 Natura 2000 Högstaåsen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Delvis getryggsformat åsparti med välutvecklade strandlinjer, bevuxen med gammal barrblandskog.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Högstaåsen (grönrutigt). Gul yta visar naturreservatet och grön och blå yta planerad utvidgning av detsamma mot norr.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda. Större delen av området är skyddat som statligt naturreservat. Reservatet är planerat att utvidgas.

Skyddsinstitut

Natura 2000 och statligt naturreservat.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och friluftsvärden ska bevaras, inklusive den del som planeras ingå i utvidgningen av naturreservatet. Området ingår i viktig tätortsnära friluftsmark för Lövstalöt.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Kommunen fortsätter att förvalta ett (obelyst) motionsspår som passerar igenom området. Kommunen äger också ett mindre skogskifte som ingår i planerad utvidgning av naturreservatet. Detta skifte överlåtes lämpligen till staten.

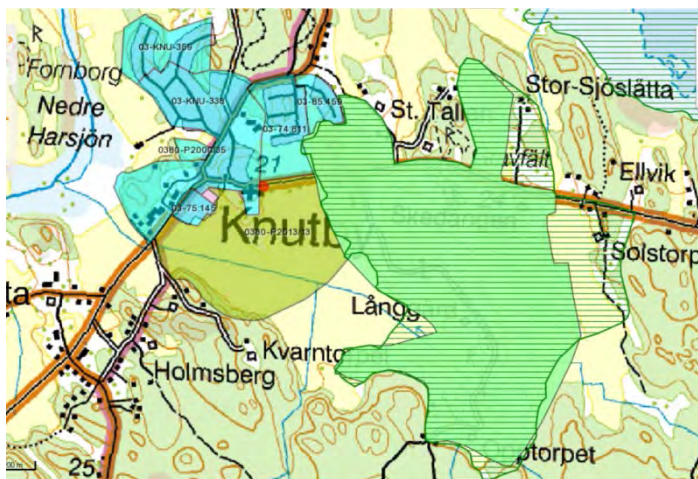
2.2.46 Natura 2000 Knutby

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Mycket stort och variationsrikt hagmarksområde med lång kontinuitet. Omväxlande art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter av växter och svampar. Ett av de största och mest värdefulla hagmarksområdena i länet.

Utbredning

Oförändrad. Gränsen för riksintresset som tidigare avvikit lite från N2000-gränsen anpassas till densamma.

Natura 2000 Knutby (grönt) sammanfaller i stora delar med Riksintresset Knutby grönrandigt). Gränsen för riksintresset anpassas till gränsen för N2000. Gulgrön yta i väster visar områdesbestämmelser kring Knutby kyrka, berör västra kanten av N2000/riksintresset.

Skyddsinstitut

Natura 2000. Mindre del i nordväst ingår i områdesbestämmelser, vilka ersatt äldre förordnande till skydd för landskapsbilden kring kyrkan.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och landskapsvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Bebyggelse och anläggningar ska inte tillåtas, med undantag för eventuella anläggningar som behövs för djurhållningen eller för friluftslivet, vilka placeras och utformas så att de inte negativt påverkar områdets naturvärden.

Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas.

2.2.47 Natura 2000 Kroppsjön

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

En liten myrtjärn inom sjön Vällens avrinningsområde som i motsats till alla andra sjöar inom avrinningsområdet är helt orörd och tillsammans med de omgivande våtmarkerna hyser stora naturvärden. Objektet utgör värdekärna inom riksintresset Vällenområdet.

Utbredning

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området nu föreslås ingå i det statliga naturreservatet Ola. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är bevarandestatusen ännu inte bedömd.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.48 Natura 2000 Kärr norr om Sjödyn

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Lövsumpskog av fennoskandisk typ, öppna svagt välvda mossar, fattig och intermediära kärr och gungflyn, och skogsbevuxen myr. Förekomst av käppkrokmossa.

Utbredning

Oförändrad.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda, främst med hänvisning till markavvattningsförbudet.

Skyddsinstitut

Natura 2000

Kommunens bedömning och ställningstagande

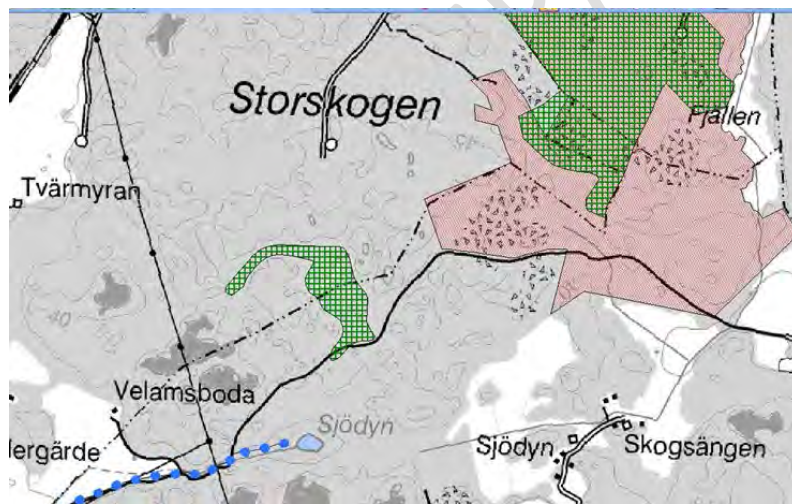
Områdets naturvärden ska bevaras. Området ingår i större område med höga friluftsvärden mellan staden och Storsveta.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar utöver eventuella anläggningar för friluftsliv, vilka utformas och placeras så att områdets naturvärden inte negativt påverkas.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Inget aktivt arbete för närvarande. Kommunen kan i framtiden eventuellt vilja utveckla rörelsestråk för friluftslivet i närheten? (Linnéstig i närheten)

Natura 2000 Kärr norr om Sjödyn ligger SV om Storskogens naturreservat (röd yta) och nära Linnéstig (blåbrickig linje).

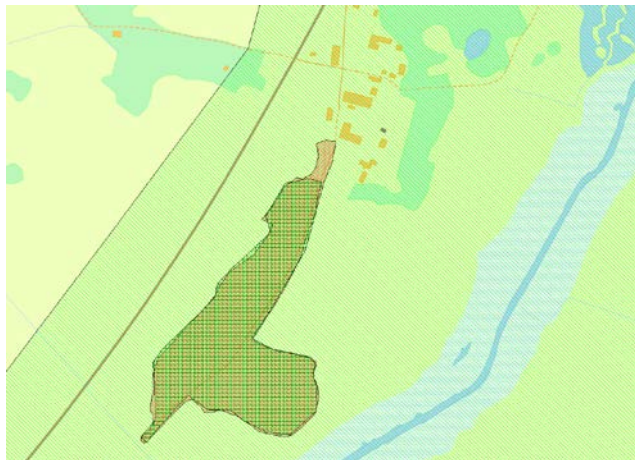
2.2.49 Natura 2000 Lena-Husby

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Två betade åskullar (Långbergsbacken och Horsberget) med mycket lång kontinuitet och en rik flora av kärlväxter och svampar.

Utbredning

Oförändrad. Gränsen för Riksintresset Långbergsbacken justeras till samma gräns som N2000-objektet Lena-Husby.

Natura 2000 Lena- Husby (mörkgrön yta) sammanfaller nästan helt med Riksintresset Långbergsbacken (röd yta). Gränsen för riksintresset anpassas till N2000-gränsen. Området ligger inom förordnande till skydd för landskapsbilden (ljusgrön yta) i Fyrisåns dalgång mellan Storvreta och Vattholma.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Osäkra p.g.a. att värdena är skötselberoende. Beroende av fortsatt djurhållning.

Skyddsinstitut

Natura 2000, strandskydd 300 meter samt äldre förordnande till skydd för landskapsbilden

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och landskapsvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar utöver eventuella anläggningar för djurhållning eller för friluftsliv, vilka utformas och placeras så att områdets natur- och landskapsvärden inte störs.

Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas. För närmare information om områdets natur- och landskapsvärden se kommunens naturvårdsinventering.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Inget aktivt arbete för närvarande. Kommunen kan i framtiden eventuellt vilja utveckla gångstråk inom området inom ramen för utvecklingen av friluftsmark för Storvreta.

2.2.50 Natura 2000 Lunsen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Höglänt tätortsnära större skogsområde dominerat av en mosaik av häll- och myrmarker.

Utbredning

Gränsen för riksintresset vilken tidigare avvikit i mindre utsträckning från Natura 2000-objektets gräns justeras efter Natura 2000-gränsen.

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då större delen av området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998 och merparten av resterande delar avses ingå i en 2014 pågående utvidgning av naturreservatet Ola. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är bevarandestatusen gynnsam för merparten av områdets ingående naturmiljöer.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.52 Natura 2000 Oxkällan

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Mineralrik källa och källkärr av fennoskandisk typ.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Oxkällan är ett mycket litet objekt som ligger i en betesmark strax nordväst om Vik.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Källa i jordbruksmark är skyddad av det generella biotopskyddet. Men objektet är hävdberoende.

Skyddsinstitut

Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras. Betesmarken bör vara högt prioriterad för miljöstud.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas.

2.2.53 Natura 2000 Pansarudden

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Större sammanhängande skogsområde med i huvudsak äldre naturskog, ett

flertal hydrologiskt opåverkade myr- och sumpskogspartier. I anslutning till sjön Vällen i områdets västra del finns lövträdsdominerade partier med ett rikt ört- och lundväxtinslag samt en lövbränna från en tidigare skogsbrand. Objektet utgör värdekärna inom riksintresset Vällenområdet.

Utbredning

Oförändrad. Se kartor för Riksintresse N32 Vällenområdet och Bennebol.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är bevarandestatusen dock inte gynnsam för merparten av områdets ingående naturmiljöer f.n. Ändamålsenlig skötsel förväntas förbättra situationen framöver.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.54 Natura 2000 Ramsens västra strand

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Silikatrika urbergshällar med klippvegetation och angränsande zon av västlig taiga.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Ramsens västra strand.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda eftersom värdena inte är skötselberoende och området ligger inom strandskydd.

Skyddsinstitut

Natura 2000 och strandskydd.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras.

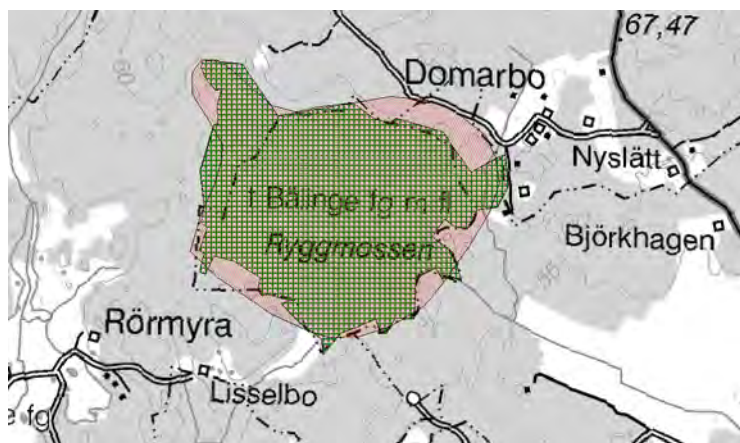
Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar utöver eventuella anläggningar för friluftsliv, vilka utformas och placeras så att områdets natur- och landskapsvärden inte störs.

2.2.55 Natura 2000 Ryggmossen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Uppsalatraktens och troligen hela Upplands största och mest välutbildade koncentriska högmosse. Värdefull flora och fauna.

Natura 2000 och Riksintresse Ryggmossen. Riksintresset justeras till N2000-gränsen. Hela N2000-objektet är skyddat som naturreservat.

Utbredning

Oförändrad. Gränsen för riksintresset, som tidigare avvikit i mindre utsträckning från Natura 2000-objektets gräns, justeras efter densamma.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1997. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är dock inte bevarandestatusen helt gynnsam f.n.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.56 Natura 2000 Rytthagen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Linddominerad ädellövskog.

Utbredning

Oförändrad.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat.

Skyddsinstitut

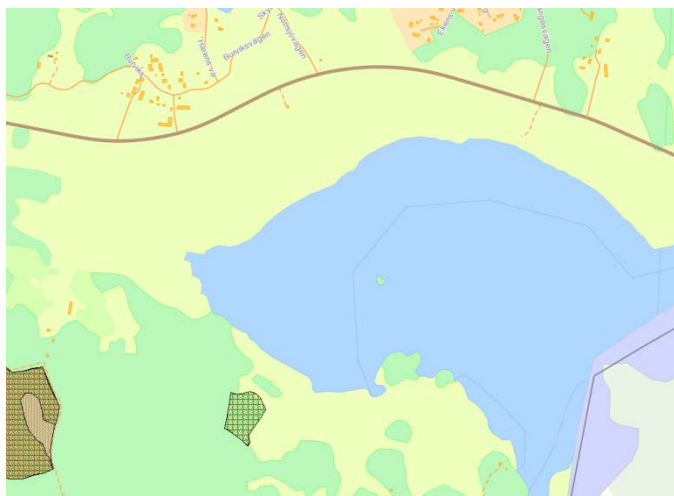
Natura 2000 och statligt naturreservat.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

Natura 2000 Rytthagen ligger söder om sjön Sottern nära gränsen mot Norrtälje kommun. Objektet är skyddat som naturreservat.

2.2.57 Natura 2000 Siggeföra ledningsgata södra

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Lång och bred ledningsgata genom i huvudsak skogs- och myrmark. Livsmiljö för sällsynta fjärilar, främst väddnätfjäril som lever på ängsvädd.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Siggefora ledningsgata södra passerar strax öster om Siggeforasjön.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Så länge området utgör en kraftledningsgata och hålls fri från igenväxning är förutsättningarna för bevarande av fjärrilmiljöerna goda.

Skyddsinstitut

Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar, utöver eventuella nödvändiga åtgärder kopplade till befintlig ledning.

2.2.58 Natura 2000 Stigsbo rödmosse

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Representativt område för en typisk, näringsfattig, välvd högmosse av tuva-hölja-typ, s.k. ”rödmosse”.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 tillika naturreservatet Stigsbo rödmosse ligger nordost om Östfora.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda. Området är skyddat som statligt naturreservat. Myren kan anses ha gynnsam bevarandestatus. Dock är andelen död ved för låg. De skogliga naturtyperna har icke gynnsam bevarandestatus f.n., då de är alltför påverkade av skogsbruk.

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatsbestämmelser gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

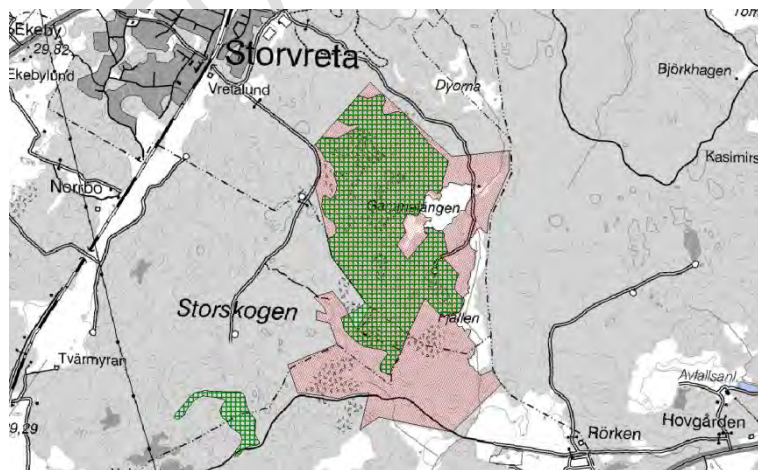
2.2.59 Natura 2000 Storskogen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Barrdominerat naturskogsområde med mycket värdefull flora och fauna, bl.a. förekomst av cinnoberbagge.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Storskogen (grönrutigt). Nästan hela objektet är skyddat inom naturreservat (rött). (I kartbilden syns även Natura 2000 kärr norr om Sjödyn).

Förutsättningar för bevarande och utveckling
Goda. Området är skyddat som statligt naturreservat 2014.

Skyddsinstitut
Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras. Området ingår i ett större tätortsnära friluftsområde mellan staden och Storvreta och utgör en resurs för rekreation.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Statliga reservatsbestämmelser gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

Kommunen ska aktivt arbeta med
Kommunen förvaltar spår och leder för friluftslivet på egen mark i området.

2.2.60 Natura 2000 Styggkärret

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Skogsområde med blockrika barrskogsbevuxna moränmarker samt myrar, sumpskogar, hållmarker och små lundartade miljöer främst i anslutning till glupar och källor. Barrskogen är till stora delar över 100 år, med enstaka tallöverståndare som är upp till 350 år gamla. På flera platser finns gamla brandspår, dels i form av sotiga stubbar och dels i form av lövrika partier med asp och björk som uppkommit efter brand. Mycket värdefull flora och fauna.

Utbredning
För Natura 2000-objektet; oförändrad. Gränsen för riksintresset, som tidigare avvikit i mindre utsträckning från Natura 2000-objektets gräns, har justeras till denna. För kartbild se Natura 2000 Fäbodmossen.

Förutsättningar för bevarande och utveckling
De formella förutsättningarna är goda, då området är skyddat som statligt naturreservat sedan 1998. Enligt bevarandeplan för Natura 2000 är bevarandestatusen i de olika naturtyperna f.n. av varierande kvalitet

Skyddsinstitut
Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Statliga reservatsbestämmelser gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.61 Natura 2000 Sävjaån-Funbosjön

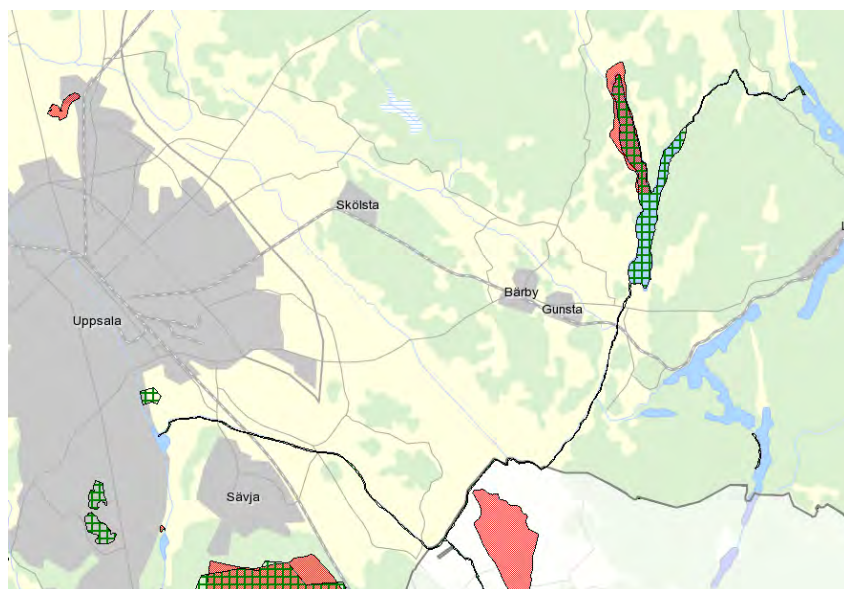
Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Natura 2000-objektet innefattar Vistebyån, Funbosjön, Sävjaån och biflödet Storån (den senare i Knivsta kommun). Detta är ett av de artrikaste vattensystemen i mellansverige och vandringshinder saknas i stort sett. Här finns utter och de sällsynta fiskarna asp, nissöga och stensimpa. Aspen har flera

lekplatser i systemet. Maderna vid Funbosjön, t.ex. Frötunaviken har stor betydelse för häckande och rastande våtmarksfågel. Frötunaviken är sedan tidigare utpekad som riksintresse för naturvården med hänvisning till fågelvärdena.

Utbredning

Oförändrad. Riksintresset Frötunaviken utgör en mindre yta i NV Funbosjön och Natura 2000-objektet en större yta som inkluderar vattendrag uppströms och nedströms sjön.

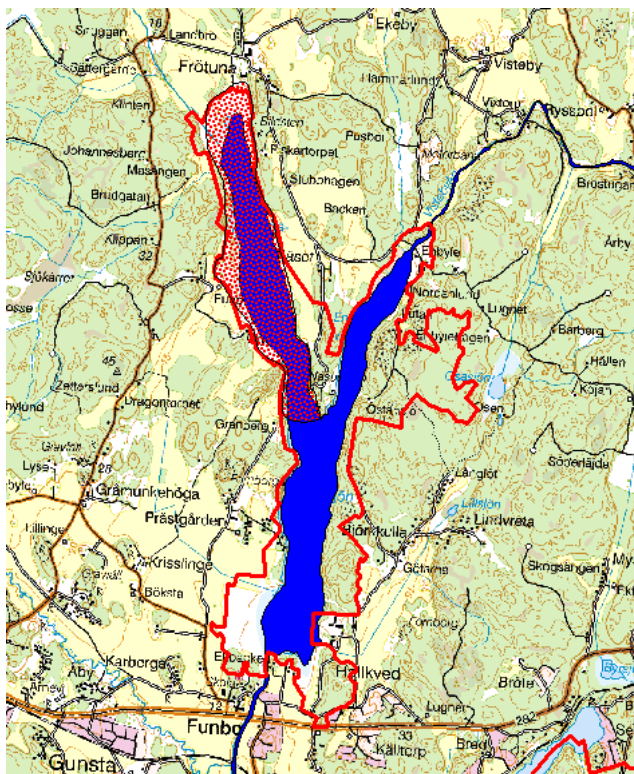

Natura 2000 Sävjaån-Funbosjön (grönrutigt samt mörka vattendrag uppströms och nedströms Funbosjön) och riksintresse Frötunaviken (röd yta i kring NV Funbosjön).

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda förutsättningar att bibehålla öppna vandringsvägar och bibehålla eller förbättra lekplatser. Kommunens utbyggnadsplanering inom avrinningsområdet kan riskera att påverka vattenkvaliteten (genom dagvattentillförsel). Eutrofiering genom närsalttillförsel från jordbruksmark eller enskilda avlopp är också en riskfaktor. Även sportfiske kan vara en risk, liksom utveckling av gc-stråk eller vistelsezoner i vattendragens strandzoner (som kan ge störning på utter). Men redan idag finns en Linnéstig längs Sävjaån och tillgängligheten över ån avses utvecklas inom utvecklingen av Årike Fyris.

Frötunavikens värden för fågellivet (i Funbosjön) är delvis hävdberoende och därför mer osäkra på sikt. Det kan möjligen uppstå målkonflikter mellan strandängsbete och vattenkvalitet. Funbosjön med närmast omgivande marker har av Länsstyrelsen föreslagits skyddas som naturreservat, dock inte aktuellt i närtid.

Det föreslagna naturreservatet för Funbosjön med omgivande marker (preliminär gräns) visas med röd linje. Blå yta visar natura 2000-objektet och rödprickig yta riksintresse Frötunaviken.

Skyddsinstytut

Strandskydd 300 meter kring Funbosjön och 100 meter kring Sävjaån samt Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Området ska värnas från påtaglig negativ påverkan. Lekplatser för fisk får inte störas och vattenkvaliteten får inte försämrans genom tillförsel av dagvatten eller enskilda avlopp. Bebyggelse och anläggningar får inte ge påtagliga negativa störningar i strandzonen. Åtgärder som kan försvåra djurhållning på strandängar (gäller främst riksintresset Frötunaviken) ska undvikas.

Inom den föreslagna naturreservatsgränsen för Funbosjön med omgivningar hänvisas tills vidare till Länsstyrelsen för samråd i alla ärenden som kan påverka området värden.

Kommunen ska aktivt arbeta med

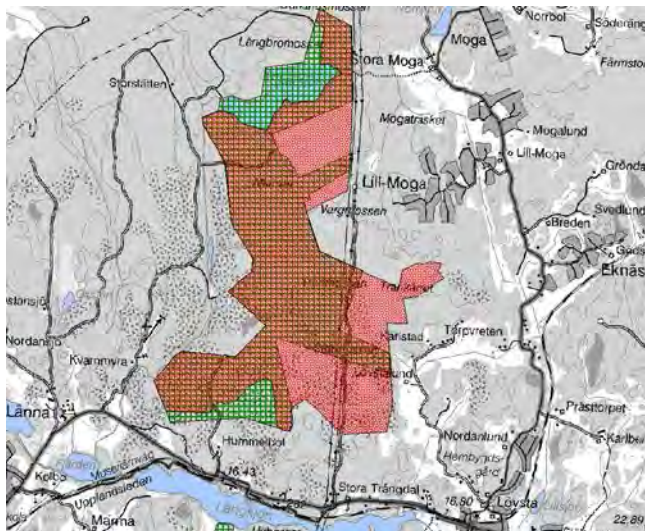
I samband med utveckling av tillgängligheten i Årike Fyris ska störningsrisker för främst utter minimeras i Sävjaåns strandzon. I bebyggelseplanering och hantering av bygglov ska vattenkvaliteten värnas och förbättras.

2.2.62 Natura 2000 Tjäderleksmossen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Stort skogsområde med gammal grandominerad barrblandskog och våtmarker.

Utbredning
Oförändrad.

Natura 2000 Tjäderleksmossen (rutig yta) är ett stort objekt som ligger norr om vägen mellan Länna och Almunge. Merparten av objektet är skyddat som naturreservat (röd yta).

Förutsättningar för bevarande och utveckling
Goda. Området är skyddat som statligt naturreservat.

Skyddsinstytut
Naturreservat och Natura 2000.

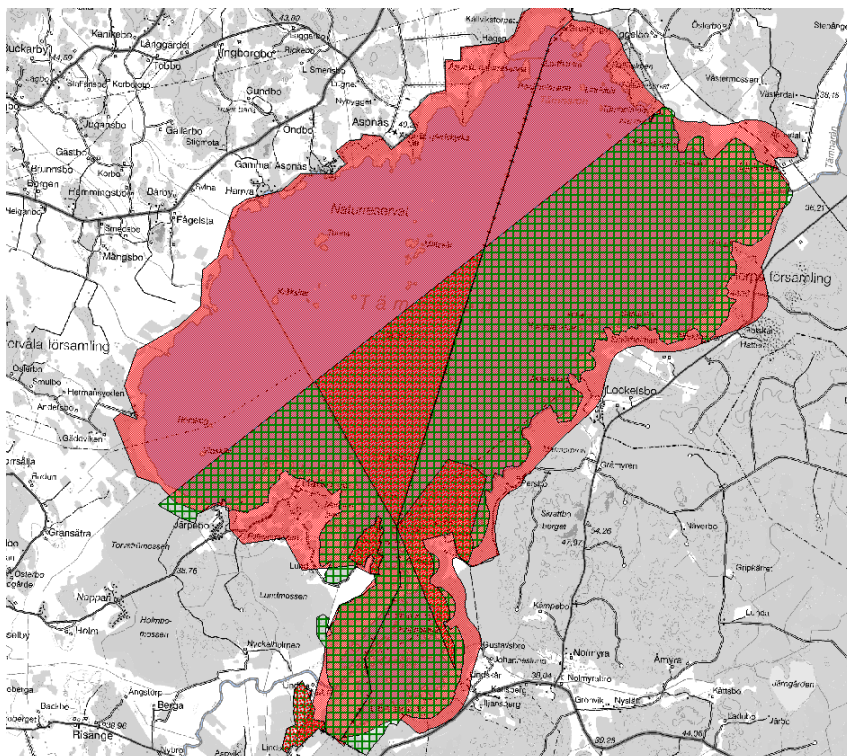
Kommunens bedömning och ställningstagande
Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)
Statliga reservatsbestämmelser gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.63 Natura 2000 Tämnaren öst

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset
Stor och grund igenväxande lerslättsjö med omgivande våtmarks- och lövskogsstränder inklusive inslag av ädellövvegetation. Höga biologiska värden, knutna både till vattenmiljö och strandområden. Området hyser en mångfald av fågelbiotoper och utgör en viktig häck- och sträcklokal för fågel.

Utbredning
Gränsen för riksintresset, som idag avviker i mindre utsträckning från Natura 2000-objektets gräns inom den del som berör Uppsala kommun, justeras efter Natura 2000-gränsen.

Natura 2000 Tåmnaren (rutigt) och Riksintresse Tåmnaren och Sörsjön (röd yta). De rödrutiga delarna är skyddade som naturreservat. Kommungränsen går tvärs igenom sjön.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Potentiella hot: Vattenregleringar, tillförsel av närsalter, torvtäkt, avverkning av sumpskog, kantzoner och fastmarksholmar.

Uppsalas vattenförsörjning kan möjligen utgöra en konflikt eftersom Tåmnaren utgör reservoar för att säkerställa tillgång på infiltrationsvatten till grundvattenmagasinet i åsen. I övrigt inga konflikter med kommunens planering.

Skyddsinstitut

Natura 2000-objekt Mindre delar är skyddade som naturreservat (Långnäset) respektive som skogliga biotopskydd eller med tidsbegränsade naturvårdsavtal.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Kommunens nyttjande av sjön som vattenreservoar för vattenförsörjningsändamål kan möjligen samverka med bevarandebestämmelserna och ge positiva synergier.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Sjön ska skyddas från negativ påverkan av t.ex. bebyggelse, infrastruktur eller tillförsel av närsalter eller föroreningar. Eventuella förändringar av sjöns vattenregim, med anledning av behovet av infiltrationsvatten för Uppsalas vattenförsörjning, bör föregås av noggranna utredningar om konsekvenser för sjöns fågelliv. Lösningar som ger positiva synergier för fågellivet bör eftersträvas.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Att bibehålla en god vattenregim för Tåmnaren.

2.2.64 Natura 2000 Uppsala kungsäng

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Stor sidvallsäng med lång kontinuitet. Nordens största förekomst av kungsängslilja.

Vetenskapshistoriskt intressant, beskriven sedan 1600-talet av Rudbeck d ä, Linné m.fl.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Uppsala kungsäng. Objektet är skyddat som naturreservat och ligger inom det större området Årike Fyris som kommunen planerar skydda som naturreservat.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda, under förutsättning att vattenregimen bibehålls. Området är statligt naturreservat.

Skyddsinstitut

Natura 2000 och statligt naturreservat. Hela dalgången är skyddad enligt ett äldre förordnande till skydd för landskapsbilden.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och friluftsvärden ska bevaras och utvecklas. Detta är ett av kommunens viktigaste besöks/turistmål, i synnerhet i maj då kungsängsliljan blommar här. Friluftsområdet och kommunens planerade naturreservat Årike Fyris innefattar/omger det statliga naturreservatet.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatföreskrifter gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Fortsätta utvecklingen av friluftsområdet Årike Fyris enligt framtagna utvecklingsplan och fortsätta att driva naturreservatsärendet framåt.

2.2.65 Natura 2000 Viksta stentorg

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Ett av Uppsalaåsens största och mest välbevarade stentorg.

Utbredning

Oförändrad. Det lilla N2000-objektet ingår i det betydligt större riksintresset Vikstaåsen som ligger kvar i sin helhet. För karta se Riksintresse Vikstaåsen.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda. Området är statligt naturreservat .

Skyddsinstitut

Naturreservat och Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Statliga reservatsbestämmelser gäller. För prövning och tillsyn ansvarar Länsstyrelsen.

2.2.66 Natura 2000 Wik

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Ädelövrík hagmark som närmast slottet och folkhögskolan har parkkaraktär. Vidkroniga ekar finns över hela området vilket visar att området har lång kontinuitet som hagmark. Dessutom finns här gott om rödlistade arter knutna till solbelysta, gamla ädellövträd.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 Wik.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda. Området ägs av Landstinget och sköts av Upplandsstiftelsen.

Skyddsinstitut

Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Inga tillkommande byggnader eller anläggningar utöver eventuella anläggningar som är nödvändiga för den fortsatta jordbruksdriften eller som behövs för friluftslivet. Sådana anläggningar ska utformas och placeras så att områdets natur- och landskapsvärden inte påverkas negativt. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas.

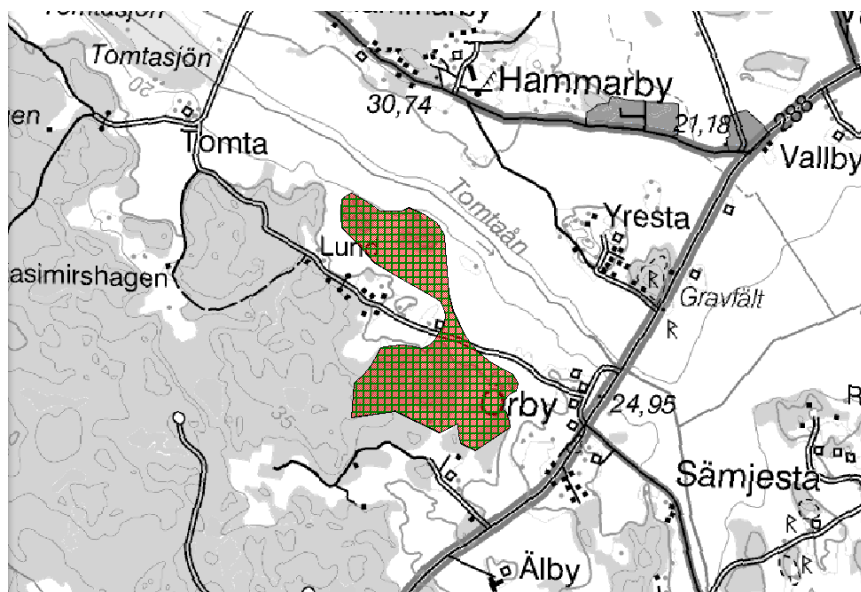
2.2.67 Natura 2000 Örby

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Mycket artrika naturliga betesmarker med lång kontinuitet. Öppna till halvöppna naturbetesmarker, ekhagar, betespräglad barrskog, våtmarker och åkermark. Ett stort antal arter, främst insekter, svampar, mossor och lavar, är nämligen knutna till stora och grova gamla ekar. Ett av de största och mest värdefulla hagmarksområdena i länet.

Utbredning

Oförändrad.

Natura 2000 och Riksintresse Örby. Gränserna för objekten är desamma.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Osäkra p.g.a. att värdena är skötselberoende, beroende av fortsatt djurhållning men området bör vara högprioriterat för miljöstöd.

Skyddsinstitut

Natura 2000.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets naturvärden ska bevaras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

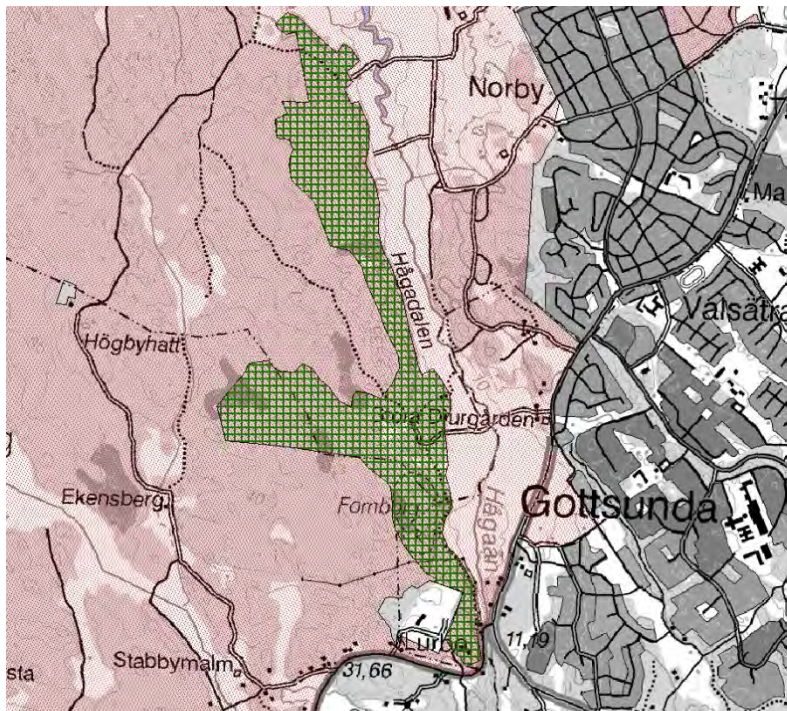
Inga tillkommande byggnader eller anläggningar utöver eventuella anläggningar som är nödvändiga för den fortsatta jordbruksdriften eller som behövs för friluftslivet. Sådana anläggningar ska utformas och placeras så att områdets natur- och landskapsvärden inte påverkas negativt. Åtgärder i omgivningarna som kan försvåra djurhållning ska inte tillåtas. För närmare information om områdets naturvärden se kommunens naturvårdsinventering, betesmarksinventeringen e.t.c.

2.2.68 Natura 2000 Östra Nästen

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Artrik brynzon med ädellövträd och gammal asp. Förekomst av bl.a. den prioriterade arten cinnoberbagge.

*Utbredning
Oförändrad.*

Natura 2000 Östra Nåsten (grönrutig yta) är beläget inom det kommunala naturreservatet Hågadalen-Nåsten (röd yta).

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Goda, eftersom N2000-objektet ingår i det välfrekventerade friluftsområdet och naturreservatet Hågadalen-Nåsten.

Skyddsinstitut

Kommunalt beslutat naturreservat sedan 1998.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Områdets natur- och friluftsvärden ska bevaras och utvecklas.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Kommunala reservatsbestämmelser gäller.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Fortsatt skötsel och utveckling av naturreservatet i enlighet med reservatets syften. Skötselplanen ska uppdateras. I denna del av naturreservatet ska åtgärder för att säkra kontinuerlig tillgång på nydöd asp prioriteras, för att gynna bl.a. cinnoberbagge. Kommunen ska också gynna spridningsmöjligheter för cinnoberbagge från området genom att generellt värna och gynna asp/grov död tall i skötsel av skog på egen mark samt genom att värna och utveckla asp-värden där det finns förutsättningar för det i samband med framtagande av detaljplaner i staden.

2.3 Totalförsvarets militära del

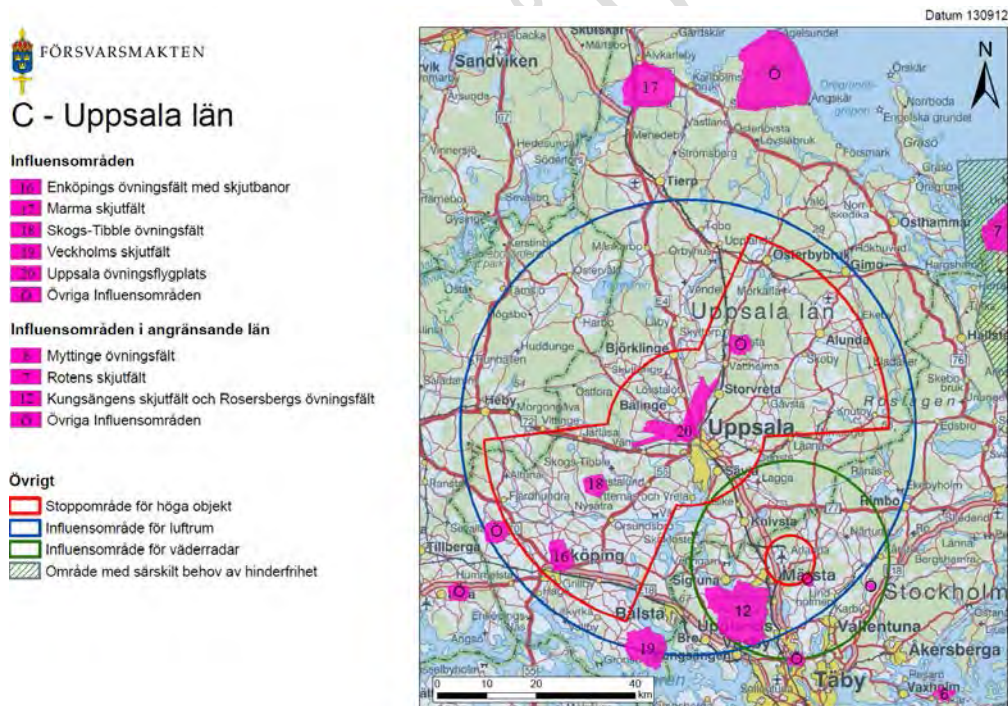
2.3.1 Totalförsvarets militära del

Totalförsvarets riksintressen intar en särställning genom att de alltid har högsta prioritet vid sammanvägning med andra riksintressen. Riksintresseområdena är försvarsanläggningar med verksamheter och teknisk utrustning av olika slag. Försvarsmakten anger också influensområden där exempelvis ny bebyggelse kan påverka eller påverkas av verksamhet vid respektive område. Ibland omfattas själva riksintresset av sekretess som innebär att endast influensområdet kan redovisas. I vissa fall kan inte ens influensområdet redovisas.

Till skillnad från andra myndigheter anger försvarsmakten på egen hand gränser för riksintresseområdena och influensområdena. Det innebär att kommunen i sin översiktliga planering har små möjligheter att påverka gränserna.

Slutligen ska nämnas att hela landet är influensområde för uppförande av höga objekt (20 meter utanför respektive 45 meter innanför sammanhållna bebyggelse).

Försvarsmakten har sett över sina riksintressen i skrivelse 2013-09-13, dnr 13 920:62366. Samtliga försvarsmaktens riksintressen med influensområden som berör Uppsala län och kommun redovisas på bilden nedan. Uppsala övningsflygplats är det riksintresse som har väsentlig påverkan på kommunens utvecklingsförutsättningar. Det är därför den som behandlas i detta avsnitt.

2.3.2 Uppsala övningsflygplats

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Uppsala övningsflygplats är ca 5 km norr om de centrala delarna av Uppsala stad. Flygverksamheten påbörjades 1943, Akademiska sjukhusets ambulanshelikopter baserades på flygplatsen 2006.

Flygplatsen är försedd med två rullbanor, bana 08/26 med måtten 2 010 x 40 m, och bana 03/21 med

måtten 1 905 x 40 m. Därutöver finns taxibanor. Bana 26 används huvudsakligen för starter och bana 21 för landningar. Efter nedläggningen 2003 av F 16 bedrivs den militära flygverksamheten i huvudsak med special- och transportflyg, skolflyg, stridsflyg och helikoptrar av gästande förband vid övningar och transporter samt tidvis basering av incidentberedskap.

Flygplatsen har också förklarats vara av riksintresse för civil luftfart. Efter tillståndsprövning enligt miljöbalken har regeringens tillståndsbeslut för civil linjetrafik vunnit laga kraft under 2014.

Värdebeskrivning

Värdet av flygplatsen består i första hand av möjligheterna att fortsatt nyttja en av få kvarvarande militära flygplatser för militära övningar och transporter. Civil flygverksamhet innebär ett samutnyttjande av tidigare mycket omfattande samhällsinvesteringar. Samtliga militära flygplatser utgör även reservflygplatser vid pågående flygtjänst i händelse av otjänlig väderlek vid återgång till ordinarie flygplats för flygande enheter, eller vid nödsituationer. Försvarsmakten bedömer att det saknas såväl ekonomiska förutsättningar som andra motiv för att överväga nyetablering av militära flygplatser. Behovet av skydd för riksintresset är därför mycket högt prioriterat. Närmare definition av riksintresset för civil luftfart görs av Trafikverket.

Utbredning

Försvarsmaktens syn på riksintresseområdets och influensområdenas utbredning framgår av figurerna nedan. Influensområdet för buller grundas på givna tillstånd avseende såväl den militära som den civila delen av flygverksamheten. Verksamheten kan pågå såväl dagtid som kvällstid och påverkar därmed bebyggelseplaneringen i flygplatsens närhet, både beträffande flygbuller och hinderfrihet. Påverkansområdet avseende buller har av Försvarsmakten definierats som beräknade utomhusnivån Lamax 80 dB för det definierade militära flygvägssystemet. För den civila trafiken definieras påverkansområdet av beräknad utomhusnivå Lamax 70 dB för det i tillståndsansökan redovisade civila flygvägssystemet. Endast Uppsala kommun berörs. I fråga om hinderfrihet har påverkansområdet definierats särskilt efter omfattande analys. Höga objekt kan påverka flygsäkerheten inom en radie av 46 km från flygplatsens ARP (mittpunkt banor), flygplatsens MSA-yta (Minimum Sector Altitude). Dessa påverkansområden redovisas särskilt på karta. Det hinderfria området täcker även utflygningar på låg höjd samt visuella landningar vid låg molnbas. Utflygning och inflygning på låg höjd, ca 200 m, förekommer vid militära övningar. Försvarsmaktens anspråk innebär att högsta tillåtna byggnadshöjd för ny bebyggelse inom påverkansområdet begränsas till 45 meter inom samlad bebyggelse och 20 meter på övriga platser. Vad som är samlad bebyggelse avgörs enligt försvarsmakten av lantmäteriets officiella kartor.

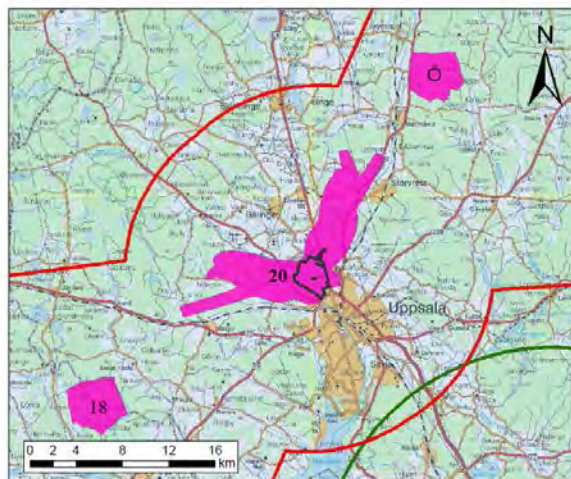
Riksintresse för totalförsvaret Uppsala övningsflygplats (20) -omgivningspåverkan

Uppsala kommun - Uppsala län

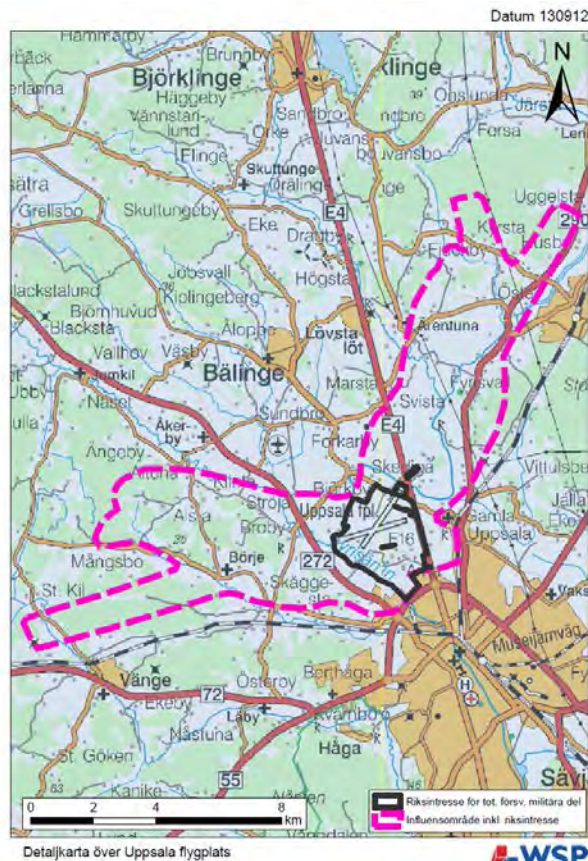
De rosa områdena i kartan till vänster och den streckade rosa linjen i kartan till höger markerar influensområde för buller, säkerhet eller annan aspekt. Alla plan- och lovarenden inom detta område remitteras till Försvarsmakten.

Vad gäller höga objekt, 20 m och högre utanför samlad bebyggelse (enl. definition för flyghinder) och över 45 m inom samlad bebyggelse, är hela landets yta influensområde.

	Riksintresse för tot. försv. militära del
	Influensområde inkl. riksintresse
	Influensområde
	Övrigt influensområde
	Stoppområde för höga objekt
	Influensområde för väderadar
	Hela omr. nedan utgör influensomr. för lufttum

Översiktsskarta

Detailsskarta över Uppsala flygplats

Datum 130912

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Risken för påverkan på riksintresset består i att olämpligt lokaliserad störningskänslig bebyggelse på sikt kan innebära begränsningar av verksamheten på flygplatsen. Även enstaka åtgärder kan därvid utgöra påtaglig skada genom lovbeslut eller miljötillstånd som kan antas få prejudicerande verkan. Detta gäller även höga objekt, såsom master och vindkraftverk, som kan utgöra flygsäkerhetsrisker vid placering inom de särskilt angivna områdena för hinderfrihet enligt gällande luftfartsbestämmelser vid start och landning, samt vid flygning på låg höjd i flygplatsens närområde.

Skyddsinstitut

Inga särskilda skyddsinstitut finns.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Riksintresseområdet ligger i direkt anslutning till Uppsala stad och det är därför angeläget både att ha tydliga bedömningsunderlag och spelregler som inte i onödan lägger hinder i vägen för stadsutvecklingen. Uppsala kommun anser att den hinderfria höjden i flygplatsens närområde behöver tydliggöras ytterligare genom GIS-underlag, så att lokaliseringsfrågor kan utredas utan remiss i tidiga skeden. Uppsala kommun vill på samma sätt se en differentiering av influensområdena (särskilt för buller) för att på egen hand kunna arbeta med lokaliseringsfrågor i tidiga skeden. Uppsala kommun utgår vidare från att influensområdenas gränser inte är absoluta utan i någon mån är töjbara om det handlar om andra väsentliga samhällsintressen. Försvarsmaktens bedömningsgrund för vad som är samlad bebyggelse behöver förändras, så att den utgår dels från faktiska förhållanden (lantmäteriets kartuppdatering ger en eftersläpning), dels från kommunens översiktsplan, där framtida stadsgränser och vissa tätortsgränser finns utlagda och avstämda gentemot statliga intressen i översiktsplaneprocessen. Beträffande själva riksintresseområdet önskar kommunen att delar av området kan öppnas för ytterligare miljöpåverkande civil verksamhet, för att åstadkomma god hushållning med mark och infrastruktur.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Ansökningar om lov och tillstånd för skilda åtgärder inom influensområdena samråds med försvarsmakten i de avseenden som nämnts ovan. Som störningskänslig verksamhet för flygbuller betraktas bland annat boende och skolverksamhet.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Kommunen ska uppmana försvarsmakten att tydligare beskriva hinderstegen i flygplatsens närområde, att differentiera influensområdena, att ändra bedömningsgrund för tätortsgräns samt söka samtal om möjlig ytterligare civil användning inom flygplatsområdet.

2.4 Transportinfrastruktur

Transportinfrastruktur

Mark- och vattenområden som är särskilt lämpade för anläggningar för industriell produktion, energidistribution, kommunikationer, vattenförsörjning eller avfallshantering ska enligt MB 2 kap 8§ så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av sådana anläggningar.

Vägar av riksintresse

2.4.1 E4 Helsingborg - Haparanda

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Väg E4 ingår i det av EU utpekade Trans European Transport Network, TEN-T. Vägarna som ingår i TEN-T är av särskild internationell betydelse och E4:an är en viktig väg för långväga transporter av såväl gods som personer. Den är också en viktig länk för regional och i viss mån lokal trafik.

Utbredning

Väg E4 sträcker sig genom hela Sverige, från Helsingborg till Haparanda. Genom Uppsala kommun sträcker sig väg i en tydlig nord/sydlig riktning, drygt 30 km.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Behovet av långväga transporter, såväl av gods som av människor kommer att kvarstå. Så även när det gäller arbetspendling. Med tillkommande bebyggelse kan buller och utsläpp dock skapa konfliktpunkter.

Kommunens bedömning och ställningstagande

E4 genom Uppsala kommun är den enskilt viktigaste vägen för såväl långväga transporter som dagligt resande och arbetspendling. Inte minst gäller det utbytet med Stockholmsregionen och Arlanda. Att säkerställa denna funktion är grundläggande.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Vägens funktion för långväga transporter och arbetspendling skall säkerställas vid ärendehantering till exempel när det gäller buller, farliga godstransporter och bygglov.

2.4.2 Väg 600 – Uppsala flygplats

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Väg 600 utgör en anslutning till en utpekad flygplats av riksintresse och är därmed också ett riksintresse.

Utbredning

Riksintresset sträcker sig från Bärbyleden genom hela kommunen.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Så länge Ärna utgör riksintresse för totalförsvaret samt för att säkra flygplatskapaciteten i Stockholm-Mälarenregionen kvarstår vägen som ett riksintresse.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Sedan ny E4 tillkom bör vägens roll som riksintresset ”flyget Ärna” utredas norr om Ärna.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Vägens funktion som anslutningsväg till riksintresset Ärna skall säkerställas.

2.4.3 Väg 55 Norrköping-Uppsala

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Väg 55 utgör förbindelse mellan regionala centra, vilket innebär att vägen är av särskild regional betydelse. Väg 55 ingår i det regionala vägnätet och förbinder Norrköping med Uppsala.

Utbredning

Inom Uppsala kommunen utgörs hela sträckan från E4 trafikplats Uppsala norra till kommungränsen mot Enköpings kommun av riksintresset.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Vägen behöver byggas om för att förbättra trafiksäkerheten och framkomligheten. En åtgärdsvalsstudie bör genomföras. Beroende på resultatet av studien är det viktigt att hantera tillgänglighet till målpunkter längs vägen. Det är också viktigt att hantera vägens barriäreffekter inom Uppsala stad.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Inom ramen för kommande åtgärdsvalsstudie är det viktigt att kommunen prioriterar vikten av att jobba med trafiksäkerhetsfrågor men också att en eventuell ombyggnad av vägen gynnar kollektivtrafik och tillgänglighet till denna. Sträckan är ett utpekat och prioriterat cykelvägsstråk vilket också skall beaktas i arbetet. Inom stadens gränser bör vägen dessutom på sikt byggas om så att dess barriäreffekter minimeras.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Vägens funktion skall säkerställas vid ärendehantering till exempel när det gäller buller, farliga godstransporter och bygglov.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Att åtgärdsvalsstudie genomförs.

2.4.4 Väg 72. Sala-Uppsala

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Väg 72 utgör förbindelse mellan regionala centra, vilket innebär att vägen är av särskild regional betydelse. Väg 72 ingår i det regionala vägnätet och är en del av förbindelsen mellan Borlänge/Falun och Uppsala.

Utbredning

Riksintresset startar vid väg 55, Läbykorsningen, och sträcker sig sedan till kommungränsen och vidare västerut.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Vägens storregionala funktion har minskat något i och med utbyggnaden av E4 till motorväg. Beroende på målpunkt i Dalarna är E4 och E16 från Gävle en snabbare och säkrare väg. Vägen spelar dock en fortsatt viktig roll som delregional länk.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Kommunens ställningstagande är att en utveckling av Dalabanan är viktigare för att kunna hantera ett ökat resande. Åtgärder för väg 72 bör snarare hanteras ur ett trafiksäkerhetsperspektiv.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Vägens funktion skall säkerställas vid ärendehantering.

2.4.5. Väg 288. Uppsala-Hargshamn

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Vägen utgör en anslutning till en utpekad hamn av riksintresse.

Utbredning

Vägen sträcker sig från E4 tpl Uppsala/Gränby till kommungränsen och vidare in i Östhammars kommun till Gimo och sedan väg 292 till Hargshamn.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Vägen är under utbyggnad till mötesfri landsväg, så kallad 2+1-väg. Inom kommunens gränser ska utbyggnaden vara klar under 2015.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Med ombyggnaden av vägen erhålls en kapacitet och en trafiksäkerhet som räcker för överskådlig tid. Dock bör möjlighet finnas för en ny vägsträckning närmast Uppsala stad.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Vägens funktion skall säkerställas vid ärendehantering till exempel när det gäller buller, farliga godstransporter och bygglov.

Järnvägar av riksintresse

2.4.6 Ostkustbanan

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Ostkustbanan ingår i TEN-T nätet och det strategiska godsnätet. Ostkustbanan är också central för långväga persontransporter till och från Norra Sverige. Därtill är banan, särskilt mellan Stockholm och Uppsala viktig för dagligt resande, regionförstoring samt för kollektiva transporter till och från Arlanda.

Utbredning

Banan sträcker sig mellan Stockholm och Sundsvall.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Utifrån de kapacitetsbegränsningar som råder på järnvägssträckan mellan Stockholm – Uppsala idag, den förväntade trafikutvecklingen samt nya kombiterminalen i Rosersberg och nya planerade stationer ser Trafikverket ett behov av att i framtiden genomföra kapacitetshöjande åtgärder på sträckan med bl.a. utbyggnad från två spår till fyra spår på sträckan Myrbacken- Uppsala C. I Strategisk spårstudie Stockholm-Uppsala redovisas var nya spår kan lokaliseras. Genom Uppsala fram till Bergsbrunna är planerna på ett framtida spår ska gå på östra sidan om befintligt spår för att i Bergsbrunna sedan gå över på västra sidan vidare ner mot Alsike.

Skyddsinstitut

Trafikverket och länsstyrelsen anser att ett område om 30 meter ifrån järnvägen bör vara fritt från bebyggelse. Ett sådant avstånd ger utrymme för eventuella räddningsinsatser om det skulle ske en olycka och det medger en komplettering av riskreducerande åtgärder vid en förändrad risksituation. Det ger också en viss bullerreduktion och möjliggör viss utveckling av järnvägsanläggningen. Avståndet 30 meter från järnvägen är ett minimumavstånd, gällande bostadsbebyggelse rekommenderas ett större avstånd från järnvägen. Inom 50 meter från järnvägsanläggningen är det svårt att åstadkomma en god bebyggelsemiljö trots skyddsåtgärder i form av buller dämpande lösningar vidtas

Kommunens bedömning och ställningstagande

Ostkustbanan är kommunens viktigaste kommunikationsstråk och en kapacitetshöjning på sträckan Stockholm – Uppsala är högst prioriterat av kommunen. Vid utbyggnad med två nya spår på sträckan har Trafikverket tagit hänsyn till kommunens önskemål om att gå på den östra sidan om nuvarande spår. Dock anser kommunen att vid stationerna ska det gå att bygga närmare än 30 meter och att man kan motivera avsteg på grund av det goda kollektivtrafikläget.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Att säkerställa ett tillräckligt reservat för ytterligare spår samt möjligheterna att vid strategiska lägen, såsom vid stationer, kunna göra avsteg från skyddsavstånd. Till exempel genom riskreducerande åtgärder.

2.4.7 Dalabanan

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Dalabanan är av nationell betydelse interregionala persontransporter till och från Dalarna. För stora delar av sträckan är den även av stor betydelse för godstransporter, dock ej inom Uppsala kommun.

Utbredning

Banan sträcker sig mellan Uppsala och Mora.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Medel finns avsatta i Trafikverkets nationella plan 2014-2025 för smärre åtgärder i syfte att höja hastigheten och öka robustheten.

Kommunens bedömning och ställningstagande

En utveckling av Dalabanan som möjliggör en utvecklad pendeltågstrafik mot Sala är en förutsättning för en utbyggnad av Vänge med ett uppehåll där. En åtgärdsvalsstudie påbörjas hösten 2014 med syfte att utreda bland annat ett uppehåll i Vänge. Kommunens ställningstagande bör avvakta slutsatserna i denna studie.

2.4.8 Uppsala C

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Resandeutbyte för internationell/nationell trafik samt för regional/lokal trafik. Ingår i det funktionsanpassade nätet.

Utbredning

Riksintresset omfattar stationsanläggningen. Det vill säga perronger och spårtillfarter till stationsområdet i tillräcklig omfattning för att säkerställa anläggningens kapacitetsgränser.

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Resandeutbytet är stort och ökande. Ianspråkstagande av ytterligare mark är omöjligt. På sikt behövs ytterligare spår för Ostkustbanan söderut, vilket hanteras under Ostkustbanan ovan. Ökad kapacitet måste ordnas genom effektivisering av befintlig anläggning och på sikt komplettering med andra knutpunkter.

Kommunens bedömning och ställningstagande

Uppsala Central är kommunens viktigaste knutpunkt för kollektivtrafik. Den är grundläggande för att säkerställa en god tillgänglighet till staden och dess omland. Och för att skapa god tillgänglighet för Uppsala till viktiga målpunkter.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Åtgärder som möjliggör trimning och ökad kapacitet inom befintlig anläggning.

2.4.9 Uppsala bangård

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Växlingsbangård. Vid bangården finns ett antal anslutningar till industrier i Uppsala

Utbredning

Omfattar bangården.

Kommunens bedömning och ställningstagande

I dagsläget nyttjas bangården för styckning av godståg med fasta bränslen för kraftvärmeverket i Boländerna. Den funktionen måste säkerställas.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Ta tillvara på bangården och möjliggöra utveckling av godstrafik. Framför allt bör lastningsplatsen inom området kunna utvecklas och att godset ska kunna omlastas för vidare transport in i staden.

Kommunen bör göra djupare studier kring riskerna att bygga i närheten av bangården som i sitt läge vid resecentrum är mycket attraktiv att etablera sig kring. Arbetet ska ske i samverkan med berörda parter.

På lång sikt bör bangården flyttas till ett mer strategiskt läge, en liten bit utanför staden. Utredning om lämplig plats bör påbörjas för att inte bygga bort möjligheten

2.4.10 Uppsala/Ärna flygplats

Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset

Flygplatsen är utpekad som riksintresse för totalförsvaret. Även behovet av flygplatskapacitet för att säkerställa framtida utveckling av utrikestrafiken i Mälardalen motiverar att flygplatsen är ett utpekad riksintresse.

Skyddsinstitut

Skyddsytan, den sk MSA-påverkande ytan består av en cirkel med radien 55 km, som utgår från flygplatsens landningshjälpmedel. Alla föremål och byggnader högre än 20 meter ska lokaliseringprövas av flygplatsen, så även försvarsmakten eftersom Ärna flygplats är för totalförsvaret. Se vidare under riksintresse för totalförsvaret.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

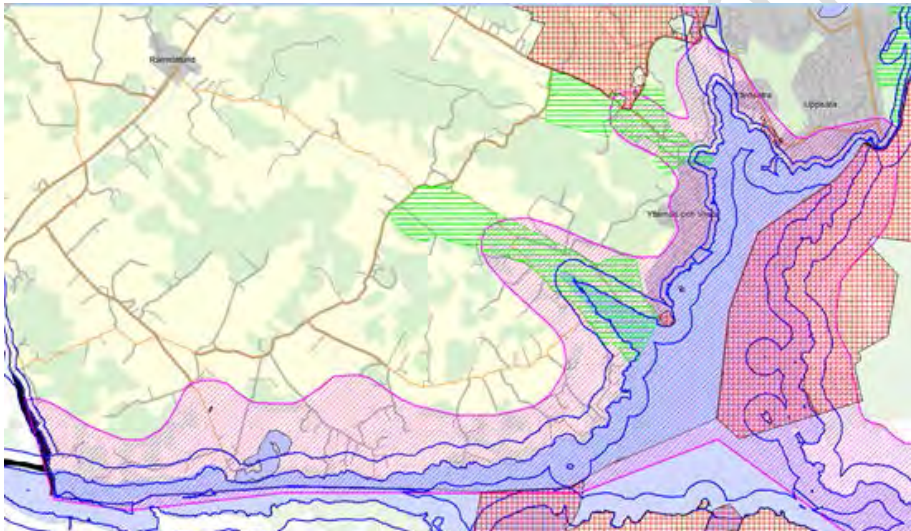
Försvarsmaktens ska få ärenden på remiss.

2.5 Mälaren med öar och strandområden (4:2 MB)*Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset*

Mälaren är med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärdena samt med hänsyn till turismen och friluftsliv av riksintresse enligt MB 4 kap.

Utbredning

Oförändrad.

Riksintresse Mälaren (rosarandigt). I bilden syns även naturreservat (rödrutigt), landskapsbildsskydd (grönrandigt), strandskydd (blå linje), Natura 2000 (blå yta vid Vik)

Förutsättningar för bevarande och utveckling

Turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen ska särskilt beaktas inom detta riksintresse. Bestämmelserna innebär dock inte någon restriktion för utveckling av tätorter och det lokala näringslivet. En fortsatt god vattenkvalitet är också avgörande för bevarande av sjöns värden. Den ekologiska statusen i Ekoln-Mälaren är klassad som måttlig. Det höga bebyggelsestrycket i omgivningarna hanteras bland annat genom inriktningen för Omlandets Mälarlandskap i översiktsplanen.

Skyddsinstitut

Strandskydd 300 meter, mellan Vreta och Flottsund 100 meter. Landskapsbildsskydd i Dalby- och Uppsala Näs-dalarna. Natura 2000-objekt vid Vik och två små ytor är naturreservat (Vreta udd samt liten del av Hågadalen-Nåsten).

Kommunens bedömning och ställningstagande

För Uppsalas invånare är Mälarens nordligaste vik Ekoln med tillhörande strandområde en oerhört viktig tillgång, både som närnatur och som besöks- och utflyktsmål. De främsta värdena utgörs av vattenkontakt och utblickar, flora- och faunavärden, bad- och vattensport samt båtliv. Mälarens stränder har även utpekats som skoglig värdeattrakt av Skogsstyrelsen för sina sammanhängande lövträdshabitat och strandskogar. Vidare gör den begränsade tillgången till rekreationsområden med vattenkontakt i Uppsala tätorts närområde gör de kvarvarande allemansrättsliga tillgängliga strandområdena inom detta objekt extra värdefulla att långsiktigt bevara och utveckla. Mälaren är också och kommer även i framtiden att vara en viktig dricksvattentäkt för en växande befolkning.

Riktlinjer (att beakta vid ärendehantering)

Den begränsade del av Mälarstranden som finns i Uppsala kommun är en högt värderad resurs för hela kommunen. De kvarvarande obebyggda stränderna ska värnas från tillkommande privatiserande eller landskapsbildspåverkande bebyggelse och avskärmande anläggningar. I alla ärenden som rör området ska lösningar sökas som kan bevara och utveckla befintliga värden för friluftsliv och turism samt förbättra tillgängligheten till stranden. Ekoln-Mälaren värnas från all typ av negativ påverkan på vattenkvaliteten så att den uppnår både god ekologisk och kemisk status.

Kommunen ska aktivt arbeta med

Ställa höga krav på genomtänkt dagvattenhantering i detaljplaner i omgivningarna samt verka för att minska belastningen på sjön i samband med prövning och tillsyn i ärenden som kan påverka vattenkvaliteten, t.ex. från jordbruk och enskilda avlopp. På egen mark och inom ramen för utbyggnadsplanering och hantering av bygglov ska kommunen bibehålla och förbättra tillgängligheten till vattnet och dess stränder för allmänheten. Målpunkter och rörelsestråk längs stränderna ska utvecklas på ett varsamt sätt och ett nytt bad ska utvecklas i Vårdsätra. Stadsnära strandstråk är högt prioriterade och i närtid ska stråket Skarholmen-Lurbo utvecklas för rekreation

2.6 Yrkesfisket (3:5 MB)*Motivering och värdeomdöme/uttryck för riksintresset*

Mark och vattenområden som har betydelse för yrkesfisket eller för vattenbruk ska skyddas så långt möjligt mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringarnas bedrivande.

Ekoln ingår, som en del av Mälaren, i område av riksintresse för yrkesfisket.

Utbredning

Oförändrad.

Kommunens bedömning och ställningstagande samt riktlinjer

Värdefulla, såväl kända som okända lek- och uppväxtmiljöer i Ekoln bör lokaliseras och bevaras/skyddas. Viktigt att säkerställa återväxten av strömlökande fiskarter.

Yrkesfiskets behov av landningsplatser, bostäder och driftsbyggnader bör beaktas.

Utsläpp eller andra ingrepp som kan skada fiskbestånden i Mälaren ska motverkas.

Med hänsyn till Ekolns vattenkvalitet bör nya fiskodlingar inte medges.

Vid detaljplaneläggning av strandnära områden vid Ekoln ska samråd ske med Fiskerifunktionen vid Västmanlands län som ansvarar för fisket i Mälaren.

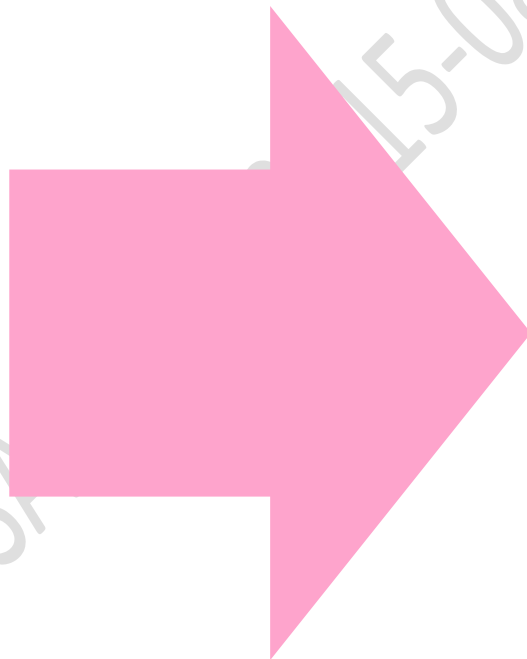
INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

KSN-2014-1327
2015-08-18

Översiktsplan 2016 för Uppsala Kommun - samrådsförslag

DEL C:

Hållbarhetsbedömning
inklusive miljökonsekvensbeskrivning

Innehåll

Sammanfattning	5
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Översiktsplanens syfte och mål	8
1.3 Planens inriktning för mark- och vattenanvändning	11
1.4 Planens förhållande till andra planer och program	13
1.5 Hållbarhetsbedömning med integrerad miljöbedömning	13
1.6 Disposition	14
2 Utgångspunkter, metod och bedömningsgrunder	15
2.1 Avgränsning	15
2.2 Metod	16
2.3 Bedömningsgrunder	17
3 Strukturbilder och alternativ	20
3.1 Från sju scenarier till två strukturbilder	20
3.2 Utveckling av scenario 6 och 7 till strukturbilder	24
3.2.1 Strukturbild Flerkärnig - investeringar för sydlig stadsutbyggnad och utveckling inom befintlig kapacitet i övriga orter	24
3.2.2 Strukturbild Enkärnig - utveckling inom befintlig stadsstruktur och satsningar i några tätorter	25
3.2.3 Vägar till strukturbilderna	26
3.3 Referensscenariot - nollalternativet	27
4 Planens konsekvenser – funktionella samband	29
4.1 Transporter: Tillgänglighet och framkomlighet	29
4.2 Tekniska försörjningssystem	32
4.3 Ekologiska samband på landskapsnivå, inkl. vattensystem	32
4.4 Social sammanhållning – systemperspektiv	33
4.5 Miljömässigt fotavtryck: klimatpåverkan	34
4.5.1 Vägtrafikens klimatpåverkan	34
4.5.2 Övriga klimatpåverkande utsläpp	36
4.6 Samlad bedömning av planens funktionella utfall	36
5 Planens konsekvenser – skapande av attraktiva miljöer	37
5.1 Individ- och hushållsperspektiv	37
5.2 Grupperspektiv	40
5.3 Näringslivsperspektiv	42

5.4	Risker och störningar	43
5.5	Samlad bedömning	43
6	Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter	45
6.1	Påverkan på naturmiljö, ekosystemtjänster och vattenmiljöer och -system	45
6.2	Påverkan på kulturhistoriskt värdefulla miljöer	46
6.3	Hushållning med naturresurser	46
6.4	Samlad bedömning av planens påverkan på dagens värden och kvaliteter..	47
7	Planens ekonomiska konsekvenser	48
7.1	Samlad bedömning	49
8	Planens genomförbarhet	50
9	Samlad bild och bedömning.....	52
9.1	Översiktsplanens mål.....	52
9.2	Strukturbildernas egenskaper.....	52
9.3	Planens samlade konsekvenser och bidrag till hållbar utveckling.....	54
10	Planens genomförande: förslag på styrning och uppföljning.....	57
10.1	Synergier, konflikter och kompensationsåtgärder	57
10.2	Principer för styrning och genomförande.....	57
10.3	Principer för uppföljning.....	58
Bilaga 1. Metod: Bedömningsmodell och bedömningsgrunder		59
Bedömningsmodellen summerad.....		59
Specifika bedömningsgrunder		64
De specifika bedömningsgrunder som på olika sätt är relevanta för den bedömning som gjorts av planens konsekvenser är första hand de som redovisas kortfattat nedan.....		64
Riksintressen		64
Riksintressen som berör Uppsala kommun		64
Miljökvalitetsmål.....		65
Folkhälsomål		66
Annan hänsyn och riktvärden för översiktlig planering.....		67
Bilaga 2. Avgränsning, inkl. sammanfattning av samråd med länsstyrelsen		69
Bilaga 3. Regelverk kring miljöbedömning av planer och program i relation till bedömningsmodellen		71
Behov av miljöbedömning		71
Miljöbedömningens syfte och innehåll.....		71
Miljölagstiftningens krav på MKBns innehåll i förhållande till dispositionen i denna rapport		71

Figurer

Figur 1. Översikt temaområden och planeringsmål	9
Figur 2. Uppsalapprinciperna för samhällsbyggnad.....	10
Figur 3. Schematiskt beslutsträd för successiva vägval som leder till alternativa slutstrukturer.	26
Figur 4. Färdmedelsfördelning nuläge samt 2050 för strukturbild Flerkärnig med olika styrmedelskombinationer.....	30
Figur 5. Färdmedelsfördelning nuläge samt 2050 för strukturbild Enkärnig med olika styrmedelskombinationer.....	31
Figur 6. Koldioxidutsläpp från transporter ton per år, beräknat med trafikmodell Lutrans	35

Tabeller

Tabell 1. Nyckeltal för strukturbilderna <i>Flerkärnig</i> och <i>Enkärnig</i> , samt för referensscenariot.....	28
Tabell 2. Sammanfattande analys den fysiska strukturens egenskaper år 2050 med en utveckling av kommunen i linje med strukturbildernas <i>Enkärnig</i> , <i>Flerkärnig</i> och referenssvenario/nollalternativ	53
Tabell 3. Strukturbildernas egenskaper i termer av kostnader och genomförbarhet...53	

Sammanfattning

Den här rapporten redovisar arbetssätt och resultat från den hållbarhetsbedömning av samrådsversionen av Uppsala översiktsplan som genomförts under november 2014 – juni 2015. Arbetet har genomförts av en grupp konsulter från WSP Sverige AB, i nära samverkan med kommunens tjänstemän.

Lagstiftningen säger att en miljöbedömning behöver genomföras för en översiktsplan och att den ska dokumenteras i en miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Kommunen har valt att integrera den lagstadgade miljöbedömningen av den nya översiktsplanen i en bredare *hållbarhetsbedömningsprocess*. Hållbarhetsbedömningen kan ses som en bred konsekvensbedömning av planens samlade påverkan, kompletterad med en bedömning av planens genomförbarhet. Arbetet med bedömningen av planen har lagts upp så att den löpande har producerat vägledning och underlag till det pågående planarbetet.

Som grund för arbetet har en bedömningsmodell tagits fram, där miljölagstiftningens krav på MKB integrerats i en struktur med bredare frågeställningar. I förenklad form bygger bedömningsmodellen på fem perspektiv:

- I. Hur väl kommer den färdiga fysiska strukturen fungera?
- II. I vilken utsträckning kommer planen bidra till att attraktiva och hälsosamma miljöer skapas i existerande och tillkommande bebyggelse?
- III. Hur kommer genomförandet av planens att påverka på dagens värden och kvaliteter?
- IV. Vilka kostnader är förenade med planens genomförande?
- V. Vilka möjligheter och svårigheter är förknippade med planens genomförande?

För att hitta en ändamålsenlig fysisk struktur för kommunens utveckling av bebyggelse och infrastruktur togs under vintern 2014/15 sju olika strukturscenarier fram och bedömdes. Strukturscenarierna konstruerades utifrån principen att dels fånga en tänkbar utveckling, dels fånga in utvecklingar som bedöms möjliga eller önskvärda.

Från den ursprungliga uppsättningen med sju scenarier valde kommunen att gå vidare med två stycken som utvecklats till så kallade strukturbilder: *Flerkärnig* - investeringar för sydlig stadsutbyggnad och utveckling inom befintlig kapacitet i övriga orter och *Enkärnig* - utveckling inom befintlig stadsstruktur och satsningar i några tätorter. Båda dessa har ett starkt fokus på att tillkommande bebyggelse i första hand ska lokaliseras inom staden. Där så har varit möjligt har hållbarhetsbedömningen försökt identifiera skillnader i konsekvenser mellan de båda strukturbilderna, samt jämfört dessa med utfallet av det s.k. referensscenariot (karaktäriserat av lägre tillväxt och lägre investeringar i infrastruktur).

Den bedömning av strukturbilderna som gjorts visar att de i många avseenden är likvärdiga, och att deras förtjänster i första hand ligger i att de styr bort från en expansion av stadens gränser och en exploatering av den omkringliggande jordbruksmarken.

Båda strukturbilderna bygger samtidigt på en stark förtätning av den existerande bebyggelsen, vilket väcker frågor kring den framtida tillgången på grönytor och påverkan på nuvarande stadsbild och kulturhistoriskt värdefulla miljöer.

Som helhet är bedömningen att den uppsättning mål som definierats för planen har stor bredd, är välformulerade och att de generellt sett ansluter till nationella mål av relevans för översiktsplaneringen. Utvecklingen av mål har skett i ett nära samspel med den övriga planeringen (t.ex. ställningstaganden och avvägningar i planbeskrivningen) vilket minskar risken för inkonsekvenser i mellan mål och anvisade medel och skapar goda förutsättningar för ett kraftfullt genomförande i nästa skede.

Sammantaget bedöms planen stärka de *funktionella sambanden* i kommunen. En rumslig utveckling enligt någon av strukturbilderna Enkärnig och Flerkärnig bedöms båda kunna innebära möjligheter till resurseffektiva lösningar, inte minst på transportområdet. Den fysiska strukturen kan dock inte ensam leverera dessa vinster. De kraftiga minskningarna av transportsystemets klimatpåverkan som är en del av målsättningen kan bara åstadkommas med en kombination av kraftfulla styrmedel.

Om den fortsatta planeringen präglas av den goda blandning av funktioner, aktörer, upplåtelseformer samt priser på bostäder, mark och lokaler som översiktsplanen betonar har den förutsättningar att positivt kunna bidra till social sammanhållning, även om en mängd parallella utvecklingar måste ske (t.ex. vad gäller ökat deltagande på arbetsmarknaden) för att dagens trend med ökande sociala skillnader ska kunna brytas.

Sammantaget bedöms planens inriktningar att på ett positivt sätt kunna bidra till att *attraktiva miljöer* skapas för de som bor och verkar i kommunen. Båda strukturbilderna bedöms skapa dessa goda förutsättningar, så länge planens principer och övriga inriktningar för markanvändningen följs i kommande planering. Bedömningen betonar vikten av att skapa breda beslutsunderlag. Sådana underlag bör innehålla riktade konsekvensbedömningar som belyser frågor och perspektiv som annars riskerar att förbises i planeringen. Speciellt viktigt är att grupper och frågor som saknar starka företrädare uppmärksammas, liksom allmänna intressen och kvaliteter (exempelvis vad gäller tillgången på tystnad, eller lugna miljöer). Båda dessa perspektiv tenderar att få en underordnad roll i planering som syftar till att hantera stark befolkningstillväxt, och där skapandet av nya bostäder ofta ges mycket hög prioritet.

Planen identifierar ett stort antal *lokala och regionala värden, kvaliteter och funktioner* för vilka specifika förhållningssätt beskrivs. I grunden är de förhållningssätt som beskrivs positiva ur ett påverkansperspektiv – de förändringar och tillskott av bebyggelse och infrastruktur som krävs till följd av befolkningsökningen balanseras på ett tydligt sätt mot behoven att värna och utveckla existerande värden. Det är dock av största vikt att kommande planering (fördjupade översiktsplaner, områdesprogram, detaljplaner) och bygglovsprövning i tillräcklig utsträckning och på ett systematiskt sätt säkerställer att förhållningssätten tillämpas och ger avtryck i den faktiska utvecklingen av kommunen.

Ingen av strukturbilderna framstår som entydigt bättre än den andra ur ett *ekonomiskt perspektiv*, varken för samhällsekonomin eller för den kommunala ekonomin. För bästa möjliga ekonomiska utfall framöver framstår det dock som centralt att enskilda vägvalsbeslut och ställningstaganden av strukturerande karaktär (t.ex. i kommande fördjupade översiktsplaner) bedöms ekonomiskt och kopplas till möjliga utfall i termer av exploateringsintäkter och driftskostnader.

Planens *genomförbarhet* är sammantaget svårt att bedöma, men det är tydligt att flera centrala osäkerheter (exempelvis rörande en framtida station i Bergsbrunna (Uppsala södra)) är utanför kommunens rådighet och helt kopplade till statens prioriteringar och ekonomiska ramar. En fortsatt intensiv dialog med staten i dessa och andra liknande frågor förordas i bedömningen, liksom ett kontinuerligt utbyte med landstinget för att samordna den fysiska utvecklingen med utvecklingen av kollektivtrafiken.

Ett uppföljningsprogram bör upprättas och beslutas, inte minst eftersom omfattningen av många av de effekter av planen som identifierats i bedömningen är osäker, och bara kan bedömas i kommande, mer detaljerade, planerings- och beslutsprocesser.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-10

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Uppsalas översiktsplan är en avsiktsförklaring om hur den fysiska miljön bör utvecklas på lång sikt – i staden, på landsbygden och i de mindre tätorterna. Det långa tidsperspektivet, fram till år 2050, gör det möjligt att ha beredskap för en hög befolkningstillväxt och större investeringar. Det ger också tid att påbörja systemförändringar som kräver nya sätt att tänka och agera, exempelvis kopplat till avfallshantering och transporter.

Översiktsplanen ger en grov ram för den fysiska utvecklingen. Den ger vägledning för ställningstaganden om stora och viktiga investeringar i till exempel transportinfrastruktur, beroende på hur omvärlden utvecklas. För att förändringar konkret ska genomföras behöver dock översiktsplanen kompletteras och fördjupas inom olika områden, t.ex. med tematiska tillägg.

Arbetet med ny översiktsplan för Uppsala inleddes efter aktualitetsförklaringen av den tidigare planen under 2014. Ambitionen är att kommunfullmäktige ska kunna anta en ny plan i slutet av 2016. Som en del av planarbetet har en hållbarhetsbedömning genomförts. Syftet med det arbetet har dels varit att bidra till helhetssyn och hög kvalitet i planarbetet, dels att uppfylla de krav lagstiftningen ställer på att översiktsplaner miljöbedöms. Bedömningen ska belysa om översiktsplanen skapar förutsättningar för att leva och verka hållbart i Uppsala. Vidare är syftet att ”integrera miljöaspekter i planen eller programmet så att en hållbar utveckling främjas.”¹ Hållbarhetsbedömningen ska uppfylla såväl plan- och bygglagens krav på tydlighet i redovisningen av planens innebörd och konsekvenser som miljöbalkens krav på innehåll i en miljöbedömning.

Den här rapporten redovisar resultat och slutsatser från hållbarhetsbedömningen.

1.2 Översiktsplanens syfte och mål

Enligt plan- och bygglagen ska varje kommun ha en aktuell översiktsplan som omfattar kommunens hela geografiska område. Av planen ska grunddragen i användningen av mark- och vattenområden framgå. Den ska redovisa kommunens syn på hur den byggda miljön ska utvecklas, samt de allmänna intressen och de miljö- och riskfaktorer, som ska beaktas vid beslut som gäller planering, byggande och resurshushållning.

---

¹ Miljöbalken 6 kap.11 §, andra stycket

Översiktsplanen redovisar Uppsala kommuns prioriteringar för mark- och vattenanvändning: hur bebyggelse och andra anläggningar bör lokaliseras och hur den bebyggda och obebyggda miljön bör utvecklas i ett långsiktigt perspektiv, fram till horisontåret 2050.

I arbete med den nya översiktsplanen har fyra viktiga temaområden identifierats. Till varje tema har ett antal planeringsmål formulerats. Temat *Uppsala i världen* är inriktat på att formulera svar på vilken roll Uppsala vill ha och hur man kan ta globalt ansvar. Inriktningen med temaområdet *Vi blir fler* är att utnyttja de möjligheter som befolkningstillväxten ger för att utveckla boende, verksamheter, försörjningsystem och trivsel. Målen under temaområdet *En kommun för alla* inriktas på att stärka sammanhållningen i kommunen. Det sista temaområdet, *De goda livet*, sammanfattar målsättningar för att skapa förutsättningar för livskvalitéer. Temaområden och mål sammanfattas i Figur 1.

Figur 1. Översikt temaområden och planeringsmål

UPPSALA I VÄRLDEN

Handlar om utveckling, ansvar och identitet. Vilken roll vill vi ha och hur tar vi globalt ansvar?

MÅL 1: Uppsala är en drivande kraft med stark identitet där människors kompetens och innovationer tas tillvara

MÅL 2: Uppsala är en föregångare i ansvarsfull resurseffektiv samhällsutveckling

MÅL 3: Uppsalas platsunika förutsättningar tas strategiskt till vara, värnas och utvecklas

VI BLIR FLER

Handlar om kapacitet och kvalitet. Hur ska vi ta tillvara befolkningsökningen?

MÅL 4: Utrymme och kvalitéer finns för att leva, trivas och verka i Uppsala, långvarigt eller för en kortare tid.

MÅL 5: Utrymme, kapacitet och kvalitet finns för näringslivets, organisationers och offentliga aktörers utveckling, omvandling och omflyttning

MÅL 6: De samhällstekniska försörjningsystemen är samordnade och bidrar till goda livsvillkor och till uthållig användning av resurser

EN KOMMUN FÖR ALLA

Handlar om sammanhållning och sammanhang. Hur ska vi stärka sammanhållningen?

MÅL 7: Uppsala är fysiskt och socialt sammanhållet, jämställt och öppet

MÅL 8: I Uppsala finns plats, närhet och hög tillgänglighet till service och spontana och planerade aktiviteter

MÅL 9: Transportsystemet och bebyggelsestrukturen samspelar för rörelse och vistelse på likvärdiga, inbjudande och säkra villkor samt för resurseffektivitet

DE GODA LIVEN

Handlar om kvalitet, närhet och utbud. Hur skapar vi förutsättningar för livskvalitéer?

MÅL 10: Människors vardagsliv, arbetsliv och Uppsalas näringsliv präglas av kvalitet och närhet

MÅL 11: God möjlighet finns till inspirerande små och stora upplevelser

MÅL 12: Miljön i Uppsala främjar alla människors hälsa och säkerhet

Som ett komplement till målen har en uppsättning principer som ska vägleda det kommunala arbetet med den fysiska planeringen formulerats. Uppsalapriniciperna ger principiell vägledning för den rumsliga utvecklingen i kommunen: i staden, på landsbygderna och i tätorterna.

Uppsalapriniciperna ska användas: tillsammans, eftersom de kompletterar varandra; i arbetet med fördjupade översiktsplaner och områdesprogram, vid planläggning, inför beslut om bygglov och vid planering av transportnät och teknisk infrastruktur; vid överväganden om var olika verksamheter bör lokaliseras exempelvis service och parker; av olika aktörer och sektorer eftersom de går att applicera på olika situationer och i olika geografiska sammanhang; i olika skeden av samhällsbyggnadsprocessen: i startfasen, vid planering, under genomförande och vid uppföljning. Principerna har riktlinjer för användning och ska användas som ett verktyg för att uppfylla de av kommunen satta målen. Principerna är även vägledande för efterföljande planering i de fall då inriktningarna för mark- och vattenanvändning i planbeskrivningen inte ger tillräcklig vägledning.

Figur 2. Uppsalapriniciperna för samhällsbyggnad

1.3 Planens inriktning för mark- och vattenanvändning

Kommunens kommande prioriteringar för mark- och vattenanvändningen redovisas i planbeskrivningen. Till planbeskrivningen hör dels en plankarta över hela kommunen, dels en mer detaljerad karta över Uppsala stad. Plankartan visar tillsammans med planbeskrivningen hur kommunen anser att de fysiska strukturerna (bebyggelse, transportsystem, grönstruktur och vattenområden) långsiktigt kan samspela effektivt, och hur olika funktioner bör lokaliseras. I nästa steg, till utställningsversionen av översiktsplanen (2016), kommer inriktningarna att preciseras till mer detaljerade riktlinjer.

Den storskaliga markanvändning för vilken kommunen gjort avvägningar och ställningstaganden är indelad ett antal kategorier, kort beskrivna nedan. Plankartan innehåller också markanvändning i kategorierna *transportinfrastruktur* och *teknisk försörjning*, företrädesvis i formen av enskilda objekt, stråk eller mindre geografiska ytor i kommunen.

- *Stadsväven* är en avgränsning av Uppsala stad, dvs. områden med hög potential för stadsutveckling. Planens inriktning är att stadsväven ska göras tätare och att marken ska användas intensivare. Syftet är att inom en radie av 4 km från resecentrum ha en sådan täthet att det är cykelavstånd till en stor andel av stadens utbud. Förändringarna mot en intensivare markanvändning ska ske på ett sätt som tar hänsyn till platsens karaktär och som tillför kvaliteter för närmiljön. Kompletteringar ska stödja gång- cykel- och kollektivtrafik. De ska också bidra till att minska barriäreffekter och förbättra mötesfunktioner och samband av olika karaktär. Stadsnoder ska utvecklas i Gränby, Bergsbrunna (Uppsala Södra) och Gottsunda/Ultuna. De ska ha hög stadsmässighet och integreras i stadsväven. Planen betonar att parker och närnatur utgör större värdekärnor i stadens grönstruktur. De är viktiga resurser för den växande stadsbefolkningens behov av större parker och naturområden. De har också viktiga funktioner som livsmiljöer för växter och djur (biologisk mångfald) och är bas för många andra ekosystemtjänster utöver rekreation. Områdena ska värnas från tillkommande bebyggelse och anläggningar, och ska sammankopplas med park- och naturlänkar.
- *Stadens omland* omfattar de närmaste landskapen utanför stadsväven där särskilt starkt bebyggelsestryck föreligger på grund av just närheten till staden. I förhållande till resten av landsbygden har befolkningstillväxten här varit mycket kraftig de senaste 10 åren. Planen konstaterar att det ligger stora värden i att ha ett omland som är förhållandevis obebyggt. Värdena ligger bland annat i de olika landskapskaraktärerna: dalgångslandskapet, det småbrutna landskapet, slättlandskapet och skogslandskapet. Det finns även värden med en tydlig gräns mellan stad och landsbygd samt upplevelsen av staden på slätten. Några huvuddrag i planen blir därför att bibehålla karaktären av landsbygd och staden på slätten, att säkra utvecklingsmöjligheter för landsbygdsnäringar, att bibehålla, och utveckla nya, attraktiva rekreativsmöjligheter för invånare (i staden, närmaste tätortskrets, landsbygden) och besökare, samt att stödja god samhälls- och kommunalekonomi (VA, trafiksystem, med mera).

Det innebär att ny bostadsbebyggelse endast bör tillkomma i begränsad omfattning.

- *Landsbygder och tätorter.* Planen lyfter fram att *landsbygden* har stora värden som kan utvecklas. För att underlätta för den gröna näringen och andra näringar beroende av landsbygden så tillåts byggnationer främst i redan befintliga småortsstrukturer eller byar. Vid prövning av tillägg av bebyggelse bör generellt mark med höga natur- och kulturmiljövärden eller landskapsvärden värnas. Möjligheterna att ansluta ny bebyggelse till robusta VA-system skall vägas in. En lågstrålande zon som finns i kommunens östra del (med låga nivåer elektromagnetisk strålning) bibehålls.

På plankartan identifieras 15 st. prioriterade *tätorter*. Dessa tätorter är stöd-
jepunkter för basservice för sina egna invånare och omgivande landsbygder och ibland andra orter. Planens inriktning är att välkomna en fortsatt befolkningstillväxt i flertalet av tätorterna. Ambitionen är att basservice och andra grundläggande funktioner ska finnas i och i anslutning till orten. Vid expansion av tätorter pekar planen på vikten av att åstadkomma så pass hög täthet att kvaliteten med närhet och överblick kan behållas och att nya områden får en god sammanlänkning med befintliga. Gränsen till omgivande landsbygd bör hållas tydlig. För att öka andelen cykel- och kollektivtrafikresor behöver möjligheterna till cykling inom tätorterna och deras närmaste omgivning stärkas och byte mellan cykel och kollektivtrafik underlättas.

- *Verksamhetsområden* områden som i huvudsak värnas för verksamheter och näringsliv. Här har kommunen mark- och planreserv över tid för kommersiell verksamhet. Områden värnas särskilt för verksamheter som inte är känsliga för störningar eftersom området kan innehålla verksamheter som måste ha skyddsavstånd (exempelvis processindustri, flygplats) till störningskänsliga funktioner som exempelvis bostäder, skolor och företag av känslig karaktär. Inriktningen är att verksamhetsområden ska vara anpassade för näringslivets behov gällande markförhållanden och god tillgänglighet för kollektivtrafik och godstransporter. Områdena ska ha god bredbandsförsörjning och vara attraktivt för kommersiella syften. I områdena ska utvecklas förutsättningar för samhällsservice, handel, kontor och restauranger.
- Under rubriken *Det gröna och blå* beskrivs inriktningar för Park och natur, stora naturområden, å-stråk, det känsliga grundvattenområdet Åsen och särskilt värdefulla vattenområden. Park och natur ska värnas från tillkommande privatiserande bebyggelse och anläggningar. I övrigt gäller att denna mark tills vidare nyttjas inom ramen för pågående markanvändning (jord- och skogsbruk). Kommunen kan vid behov överväga att aktivt arbeta för att säkerställa och utveckla områdenas natur- och friluftsvärden. Områdena ska skyddas från ändrad markanvändning som skadar friluftsvärdena, försämrar den allemansrättsligt grundade tillgängligheten eller försvårar utveckling av kvaliteter och tillgänglighet för friluftslivet. Årike Fyris är ett unikt landskapsrum längs åsen och ån och föreslås skyddas som naturreservat under planperioden.

1.4 Planens förhållande till andra planer och program

Översiktsplanen är inte juridiskt bindande men den är vägledande när kommunen upprättar detaljplaner och områdesbestämmelser, samt prövar bygglov enligt plan- och bygglagen. När kommunen fattar andra beslut som rör mark- och vattenanvändningen i kommunen, till exempel vid framtagandet av obligatoriska planer som avfallsplan och energiplan, ska översiktsplanen också vara vägledande. De finns även andra typer av planer, som regionala utvecklingsplaner och förvaltningsplaner och åtgärdsprogram för vatten, som en översiktsplan måste förhålla sig till.

1.5 Hållbarhetsbedömning med integrerad miljöbedömning

Lagstiftningen säger att en miljöbedömning behöver genomföras för en översiktsplan och att den ska dokumenteras i en miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Det regelverk styr miljöbedömningen av översiktsplaner finns kortfattat sammanfattat i Bilaga 3.

Kommunen har valt att integrera den lagstadgade miljöbedömningen av den nya översiktsplanen i en bredare *hållbarhetsbedömningsprocess*. Hållbarhetsbedömningen kan ses som en bred bedömning av planens samlade konsekvenser, kompletterad med en bedömning av planens genomförbarhet. Arbetet med bedömningen av planen har lagts upp så att den löpande har producerat vägledning och underlag till det pågående planarbetet.

Det övergripande syftet med hela bedömningen har varit att arbetet ska bidra till helhetssyn och kvalitetssäkring i planarbetet. Ambitionen har varit att säkerställa att de samlade konsekvenserna av planen (inklusive miljökonsekvenserna, enligt gällande lagstiftning) fått en adekvat behandling i planarbetet och tillåtits påverka planens inriktning och ställningstaganden.

Hållbarhetsbedömningen har letts en konsultgrupp från WSP Sverige AB och genomförts i samarbete kommunens ansvariga tjänstemän. Internt i kommunen har sakkollegor och planerare löpande involverats genom workshops och andra typer av möten.

Det löpande stödet i planprocessen har i slutskedet kompletterats med en riktad insats då hela det tillgängliga samrådsmaterialet har bedömts. Föreliggande rapport utgör dokumentationen av denna riktade insats, och tjänar alltså samtidigt som miljökonsekvensbeskrivning enligt miljöbalkens regler för miljöbedömning av planer och program.

Redovisningen av bedömningen strukturerats så att resultaten av många olika typer av konsekvensbedömningar nu och framöver kan sorteras in i och komplettera analysen, utan att själva strukturen för den skull behöver göras om.

Hållbarhetsbedömningen har fungerat som en integrerad del i planeringen, och inte bara som en revision eller efterhandsbedömning av det färdiga plandokumentet. Arbetet och konsulteringen har därför pågått sedan hösten 2014 genom löpande dia-

log mellan kommunen och konsulten, med fokus på vägvalen inom de olika delprocesserna (strukturscenarier, principer, prioriterade allmänna intressen osv.)

1.6 Disposition

Rapporten är upplagd enligt följande.

I nästa kapitel (2) beskrivs kortfattat utgångspunkterna för analysen, de avgränsningar som gjorts och den metod som använts för analysen.

I det följande kapitlet (3) beskrivs de strukturbilder som arbetats fram i planprocessen samt det referensscenario som de två strukturbilder som finns med i samrådet har jämförts med.

De följande kapitlen beskriver bedömningarna av planens konsekvenser i tre perspektiv: planens bidrag till stärkta funktionella samband (4), planens bidrag till skapandet av attraktiva miljöer (5) och planens påverkan på dagens värden och kvaliteter i kommunen (6). I kapitel 7 beskrivs de ekonomiska effekterna av planen kortfattat och i kapitel 8 förs resonemang kring planens genomförbarhet.

I kapitel 9 görs en bedömning av planens samlade konsekvenser och i vilken mån den har förutsättningar att uppnå de mål som satts upp för kommunens utveckling. I rapportens sista kapitel (10) finns framåtblickande resonemang kring genomförande, styrning och uppföljning av planen.

Tre bilagor beskriver kortfattat den metod som använts (1), de beslut och samråd kring avgränsning som gjorts (2) och det regelverk som styr miljöbedömningen av planer och program (3).

2 Utgångspunkter, metod och bedömningsgrunder

Det saknas idag etablerade sätt att genomföra hållbarhetsbedömningar av planer och program, både vad gäller process och sätt att dokumentera resultaten. Den metod som använts här är en kombination av de behov och frågeställningar som Uppsala kommun själv pekat ut som relevanta för planprocessen och de krav som miljölagstiftningen ställer på miljöbedömning av planer och program.

En detaljerad redovisning av den bedömningsmodell som använts återfinns i Bilaga 1. Där återfinns också en beskrivning av hur de samhällsekonomiska kalkylerna genomförts och vilka modeller som använts för trafikanalyserna. Processmässigt har arbetet följt den modell för miljöbedömning av planer och program som lagstiftningen föreskriver.

2.1 Avgränsning

Parallellt med arbetet med själva översiktsplanen arbetar kommunen med att ta fram en *Innerstadsstrategi* som ska samrådsbehandlas under hösten 2015. En *Fördjupad översiktsplan för Södra staden* är föremål för samråd under tiden 15 juni – 11 september. Som en del av översiktsplanen kommer kommunens förhållningssätt och ställningstaganden till de riksintressen som finns inom kommunen att redovisas i en separat *riksintressebilaga*. Begränsningar i uppdragets omfattning har gjort att analysen som redovisas i denna rapport gjorts med kännedom om de övergripande dragen i dessa dokument, men att de i sig inte varit föremål för analys eller bedömning.

Hållbarhetsbedömningen har inriktats på de aspekter av planen som kan anses betydande och relevanta, givet planens syfte och omfattning, och andra planer och program som den ska samspela med. Analysen har avgränsats i tidsmässigt, geografiskt och ämnesmässigt.

När det gäller avgränsningen i tid så är bedömningarna fokuserade på läget år 2050, vilket är samma tidshorisont som i översiktsplanen i övrigt.

För den geografiska avgränsningen är det så att den påverkan som ett genomförande av översiktsplanen har kan sträcka sig olika långt beroende på vilken effekt som behandlas. Beskrivningen och bedömningen av påverkan har därför principiellt hanterats utifrån från två geografiska nivåer:

1. Kommungränsen
2. Influensområdet, det vill säga det område som bedöms påverkas av ett visst ställningstagande i översiktsplanen. Influensområdet varierar beroende på vilken effekt man talar om.

Hållbarhetsbedömningen är bred och ämnesövergripande. Det miljökonsekvenser som behöver beskrivas enligt kraven på miljöbedömning har integrerats i den valda metoden. Avgränsningen i sak ska ses som en prioritering utifrån den *betydande miljöpåverkan* planen kan förväntas leda till, baserat på de krav som ställs i miljölagstift-

ningen. De ämnesområden som lyfts fram som särskilt viktiga för Uppsalas översiktsplan är:

- Kulturmiljö (landskap, bebyggelse, fornlämningar och annat kulturarv)
- Naturmiljö (biologisk mångfald, djurliv och växtliv)
- Vattenmiljö (vattenkvalitet och -tillgång)
- Befolkning och människors hälsa (rekreation och friluftsliv; buller; luft; och risker och störningar)
- Klimat (klimatpåverkan)
- Hushållning med naturresurser och materiella tillgångar

Behovet av anpassning av samhället till ett förändrat klimat får anses som en omvärlds- och planeringsförutsättning (på samma sätt som t.ex. en ökande befolkning, teknisk utveckling, eller ändrade resvanor) och har därför inte utgjort ett separat fokusområde i bedömningen, där ju syftet är att beskriva och bedöma *effekterna på miljön* av planens genomförande. Klimatanpassningsfrågorna finns integrerade i avsnitt 5.4 om risker och störningar.

Omfattningen av respektive analys har anpassats till planens detaljeringsgrad (karta och text) och dess styrverkan. Stor vikt har lagts vid att i analysen fånga de *stora dragen* i både påverkan och effekter, och att inte tynga texten med för mycket detaljer och bakgrundsbeskrivningar. Bedömningen har därför inriktats på effekterna av de strategiska ställningstaganden planen gör - dess primära påverkan och effekter samt de delar där man erfarenhetsmässigt kan säga att översiktsplaner tenderar att ha stort genomslag.

Många frågors detaljeringsgrad gör att de bättre eller mer ändamålsenligt hanteras, analyseras och belyses i kommande beslutsprocesser (t.ex. områdesprogram, detaljplan, vägplan, järnvägsplan). Mängden detaljresonemang har därför generellt hållits nere i texten.

Avgränsningen har gjorts i samråd med länsstyrelsen. Samrådet finns sammanfattat i Bilaga 2.

2.2 Metod

Den metod som använts för att strukturera analysen och redovisningen bygger på de behov och frågeställningar som i planeringen dök upp när steget från sju möjliga till två utvalda strukturalternativ för kommunens utveckling till 2050 skulle tas.

Det krav som ställdes var att valet av två slutliga alternativ, av sju möjliga, skulle tas på ett systematiskt, transparent och repeterbart sätt och att det skulle kunna motiveras så att såväl yrkesverksamma som den breda allmänheten kan förstå hur det gått till. Den bedömningsmodell som utarbetades av WSP och kommunens tjänstemän tillsammans i detta skede har sedan vidareutvecklats och kompletterats så att den kunnat användas som ramverk för hela den bedömning som redovisas i föreliggande rap-

port. Stor vikt har lagts vid att hitta en struktur i vilken riktade analyser av specifika perspektiv (t.ex. barn, jämställdhet, konkurrenskraft, tillgänglighet i transportsystemet) kan inordnas utan att strukturen i sig måste göras om. Bedömningsmodellen är under utveckling, vilket betyder att den kommer kunna vidareutvecklas inför kommande skeden i planeringen.

I förenklad form bygger bedömningsmodellen på fem frågeställningar:

- I. Hur väl kommer den färdiga fysiska strukturen fungera - hur kommer planen bidra till att delar och system kopplas ihop och samverkar, och att det skapas resurseffektiva lösningar på systemnivå i framtiden?
- II. I vilken utsträckning kommer planen bidra till att attraktiva och hälsosamma miljöer skapas i existerande och tillkommande bebyggelse – hur kommer det att vara att leva och verka i Uppsala i framtiden?
- III. Hur kommer genomförandet av planens att påverka på dagens värden och kvaliteter – vilka natur- och kulturmiljövärden kommer att påverkas när planen genomförs, och hur tillgodoses krav på hushållning med naturresurser i planens ställningstaganden?
- IV. Vilka kostnader är förenade med planens genomförande – för samhället och för kommunen?
- V. Vilka möjligheter och svårigheter är förknippade med planens genomförande – vilka frågor har kommunen själv rådighet över och vilka krav ställs på andra aktörer för att planens mål ska kunna uppnås?

För att svara på dessa frågor har var och en av dem brutits ned i en handfull underkategorier som belyser olika aspekter av respektive frågeställning. Dessa aspekter återfinns som underrubriker i bedömningarna i kapitel 4-6, och finns summerade i Bilaga 1.

I Bilaga 3 finns en detaljerad redovisning i tabellform där miljölagstiftningens krav på innehållet i en MKB för planer och program sorteras i förhållande till dispositionen i denna rapport, som stöd för den intresserade läsaren.

2.3 Bedömningsgrunder

För att bedöma översiktsplanens påverkan har övergripande och specifika bedömningsgrunder använts, dvs. kriterier gentemot vilka effekterna ställts för att bedöma hur stora de är.

De övergripande bedömningsgrunderna används i första hand för att bedöma om planen integrerat hållbarhetsperspektivet i tillräcklig omfattning, medan de specifika bedömningsgrunderna används för att identifiera och bedöma de konkreta effekter som

planen kan förväntas få. För miljöfrågorna utgörs de specifika bedömningsgrunderna bland annat av lagar, förordningar, föreskrifter och riktlinjer.

I hållbarhetsbedömningen utgörs de övergripande bedömningsgrunderna av planens egna mål, redovisade i avsnitt 1.2 ovan samt i tabell i kapitel 9. De strukturvägledande principer som återfinns i planen kan ses som både medel och mål. Principerna har därför inordnats som delar av bedömningsmodellen. Resonemang kring de specifika bedömningsgrunder som legat till grund för analysen redovisas i Bilaga 1.

Det finns stora värden, men också svårigheter, med att i en sammanhållen bedömningsmodell försöka kombinera effekter av mycket olika karaktär. Mot bakgrund av de etablerade arbetssätt som finns för att bedöma konsekvenser på miljöområdet sedan lång tid tillbaka (MKB) är det naturligt att utgå från dessa begrepp.

I MKB används ofta begreppen påverkan, effekt och konsekvens. *Påverkan* är den förändring av fysiska eller beteendemässiga förhållanden som planens genomförande medför. *Effekt* är den förändringen i miljön som påverkan medför, exempelvis, förbrukning av ändliga naturresurser, förlust av ett skogsområde, buller eller föroreningar i luften. *Konsekvens* är den verkan de uppkomna effekterna har på en viss företeelse, i detta sammanhang: biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, forn- och kulturlämningar och annat kulturarv.

När det gäller konsekvensernas omfattning har där så är möjligt terminologin nedan använts, även för konsekvenser som inte har med miljön att göra. Beskrivningen är hämtad från MKB för Uppsala ÖP 2010:

Stora konsekvenser – Stora konsekvenser på riksintressen, intressen på EU-nivå, eller värden av regional betydelse. Påverkan som kan ge stora konsekvenser kan bland annat vara: utsläckande av värdefullt habitat/livsmiljö, total dominans i landskapet och överskridande av miljö kvalitetsnormer.

Måttliga konsekvenser – Måttliga konsekvenser av regional, kommunal eller lokal betydelse. Påverkan som kan ge måttliga konsekvenser kan bland annat vara: påverkan på habitat/livsmiljö, viss dominans i landskapet och tangering av gränsvärden.

Små eller obetydliga konsekvenser – Små konsekvenser av mindre/lokal betydelse. Påverkan som kan ge små konsekvenser kan bland annat vara: liten påverkan på habitat/livsmiljö, ny typ av inslag i landskapet men utan dominans.

Bedömningsgrunder för sociala aspekter är inte lika etablerade som för miljömässiga aspekter. De nationella mål som delvis beskriver sociala aspekter är miljömålen *God bebyggd miljö* och *Frisk luft*, folkhälsomålen och de transportpolitiska målen. Barnkonventionen ger också vägledning om vad som kan betraktas som god social utveck-

ing. Sociala konsekvenser är dock svåra och ibland omöjliga att bedöma kvantitativt, speciellt när tidshorizonten ligger många årtionden in i framtiden. Kvantifieringar av nuläget kräver vanligtvis intervjuer eller andra typer av fältarbete som inte rymts inom ramen för hållbarhetsbedömningen. Analysen har därför denna gång begränsats till en riktninganalys – expertbedömningar fokuserade på om planens inriktning sammantaget ger positiva eller negativa konsekvenser.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

3 Strukturbilder och alternativ

För att hitta en ändamålsenlig fysisk struktur för kommunens utveckling av bebyggelse och infrastruktur togs under vintern 2014/15 sju olika strukturscenarier fram och bedömdes. Strukturscenierna konstruerades utifrån principen att dels fånga en tänkbar utveckling, dels fånga in utvecklingar som bedöms möjliga eller önskvärda. Sex av de sju scenarierna är beroende av en utökad kapacitet på Ostkustbanan mellan Stockholm och Uppsala. De redovisas i detalj i planen, och summeras kortfattat nedan, tillsammans med en beskrivning av vilka överväganden som i planeringen lett fram till att fem av scenarierna inte anses lämpliga att arbeta vidare med. Beskrivningen är ett referat av de överväganden som gjorts i planeringen och alltså inte i sig en del av den bedömning som WSP gjort.

Slutsatsen från utvärderingen var att scenarierna *Enkärnig* (Investeringar för sydlig stadsutbyggnad och utveckling inom befintlig kapacitet i övriga orter) och *Flerkärnig* (Utveckling inom befintlig stadsstruktur och satsningar i några tätorter) båda har goda egenskaper – de uppfyller de krav som ställs i termer av funktionalitet, med små eller begränsade negativa effekter. Dessa två scenarier har tillsammans vidareutvecklats till två strukturbilder (se avsnitt 3.2 nedan) som tillsammans med *referensscenariot* (se nedan) analyserats i hållbarhetsbedömningen, redovisat i kapitel 4 och framåt. De kvantitativa skillnaderna mellan strukturbilderna och referensscenariot i termer av befolkning och sysselsättning summeras i Tabell 1 sist i detta kapitel.

De avfärdade alternativen har inte behandlats ytterligare i hållbarhetsbedömningen.

3.1 Från sju scenarier till två strukturbilder

De sju scenarierna har utvärderats av kommunen med den bedömningsmodell som tagits fram inom ramen för hållbarhetsbedömningen (se Bilaga 1). I en serie workshops har kommunens tjänstemän inom olika expertområden utvärderat scenarierna med hjälp av modellen, vilket resulterat i att fem strukturer avfärdats som mindre lämpliga att jobba vidare med. Utvärderingen summeras nedan.

Scenario 1: Utspridning

Scenariot Utspridning utgår från den starka efterfrågan på småhusboende som finns i Uppsala stads närhet och att det under lång tid har byggts mycket på landsbygden. I scenariot kanaliseras befolkningsutvecklingen utanför staden i stor utsträckning just till den stadsnära landsbygden. Viktigt är dock att det sker i form av bebyggelsegrupper kring gemensamhetsanläggningar för VA och vägar. Scenariot utgår även från att staten investerar i Ostkustbanan, vilket möjliggör ett stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra). Dessutom möjliggör statlig medfinansiering i kapacitetsstark kollektivtrafik en flerkärnig utveckling av staden.

Utvärdering av scenario 1: Utspridning

Resultatet från utvärderingen av scenariot är överlag negativt. Orsaken är den spridda bebyggelsen utanför staden. Den innebär en hög bilanvändning och en täthet i sta-

dens närhet som gör det svårt att samtidigt behålla övergripande handlingsfrihet för stadens expansion. Det är även tveksamt om hållbara tekniska försörjningssystem kan skapas. Den spridda bebyggelsen innebär vidare att man inte utnyttjar befintlig kapacitet i infrastruktur och tekniska försörjningssystem i till exempel Almungestråket. Det kommer även att göra det svårare att behålla kommersiell och offentlig service i tätorter utanför staden. Däremot bedöms scenariot vara genomförbart ur ett marknads- perspektiv.

Scenario 2: Stationsorter

I detta scenario ökar befolkningen i befintliga och tillkommande stationsorter från 10 000 personer till cirka 40 000 personer, för att märkbart avlasta staden. Detta kräver stora investeringar i tekniska försörjningssystem och sannolikt också i transportinfrastruktur (stationslägen, kapacitetshöjande åtgärder) för Dalbanan. För staden innebär scenariot en lägre tillväxt och att omfattande investeringar i kollektivtrafiksystem kan senareläggas. Kommunala medel för infrastruktur satsas i detta scenario i nordliga stationslägen vilket innebär att planer på en ny station i Bergsbrunna (Uppsala södra) utgår. I övriga kommunen tillkommer bebyggelse inom de ramar som de tekniska försörjningssystemen medger.

Utvärdering av scenario 2: Stationsorter

Trots befolkningsökningen i stationsorterna bedöms efterfrågan på bostäder även fortsättningsvis vara starkt fokuserat på staden. Detta är grunden till att det ur ett marknads- perspektiv bedöms som svårt att nå denna kraftiga befolkningsökning i tätorterna. Samtidigt är de redovisade befolkningsnivåerna nödvändiga för att motivera de investeringar som krävs och för att en påtaglig avlastning av stadens tillväxt ska kunna ske. En minskad tillväxt i staden och ett uteblivet stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra) minskar möjligheterna att utveckla staden till en nordlig nod i huvudstadsregionen.

Scenario 3: Stad + stråk

Scenariot Stad + stråk innehåller en flerkärnig utveckling med på sikt spårburen kollektivtrafik i staden, men inget stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra). I detta scenario lokaliseras småhusbebyggelse i större och mindre grupper nära busshållplatser längs några av de större statliga vägarna in mot Uppsala. Samfälligheter ansvarar för vägar, VA och energi. Alternativet kräver vissa investeringar i statlig transportinfrastruktur längs de radiella vägarna. För det landskapsmässigt attraktiva Almungestråket hålls möjligheten öppen för en större utbyggnad runt spårburen trafik. Detta innebär fokus på några av stråkets stationsorter. I övriga kommunen, utanför stråken, tillkommer bebyggelse enligt efterfrågan och inom de kapacitetsramar som tekniska försörjningssystem och transportinfrastruktur ger.

Utvärdering scenario 3: Stad + stråk

Som generell inriktning bedöms scenariot vara svårt att utveckla på ett bra sätt. Det krävs en samordning av lokalisering av ny bebyggelse, kollektivtrafik och investeringar i infrastruktur. Eftersom kommunen saknar rådighet över bland annat markinnehav i stråken blir det svårt att få till stånd en ändamålsenlig struktur. Dessutom kommer det sannolikt att krävas medfinansiering i det regionala vägnätet för att få till detta scenario. Alternativet innebär att kommunala investeringsmedel satsas utanför staden längs regionalt vägnät vilket innebär att något stationsläge inte tillkommer i Bergsbrunna (Uppsala södra), vilket gör att en viktig pusselbit för Uppsala som en nordlig nod uteblir.

Scenario 4: Attraktiva landskap

Detta scenario innebär en kanalisering av stadens tillväxt till de södra delarna av staden samt till Mälarstranden, som är mycket attraktiv för bosättning på grund av det sjönära läget. I staden byggs inte något kapacitetsstarkt kollektivtrafiksystem i de norra delarna, vilket innebär en lägre utbyggnad av bostäder och lokaler där. Istället sker en kraftigare utbyggnad av bostäder och arbetsplatser längs Mälarstranden, tillräckligt stor för att motivera en konkurrenskraftig kollektivtrafik, i förlängningen möjligen spårburen. Scenariot förutsätter en koppling till en ny tågstation i Bergsbrunna (Uppsala södra). Den nya stationen behövs också för att avlasta trafik till och från Uppsala resecentrum.

Utvärdering scenario 4: Attraktiva landskap

Scenariot innebär en kraftig förskjutning av bebyggelse och investeringar till såväl den södra delen av kommunen som den södra delen av staden. En konkurrenskraftig kollektivtrafik längs Mälarstranden förutsätter ganska omfattande utbyggnader. En utbyggnad i andra riktningar är dock mindre investeringstung, vilket gör det svårt att motivera en satsning här.

Scenario 5: Fåkärnig stad + tillgängliga motorvägslägen

I det här scenariot sker, av finansiella skäl, inga omfattande kapacitetsstärkande investeringar på Ostkustbanan. I stället genomförs mindre kostsamma investeringar i E4:an: ett motorvägsbussystem och stärkt kapacitet i övrigt på vägen. Scenariot möter detta med en bebyggelseutveckling som kopplar till motorvägssystemet. Staden växer särskilt längs ett kapacitetsstarkt kollektivtrafikssystem i bland annat Södra staden och Gränby.

Utvärdering scenario 5: Tillgängliga motorvägslägen

Motorvägsbussar kopplar dåligt till målpunkter i såväl Uppsala som i Stockholmsregionen. Det blir svårt att skapa ett system som kan konkurrera med bilen, och därigenom bedöms detta scenario som negativt ur både effektivitets- och miljösynpunkt. En utbyggd Ostkustbana med utökad trafikering bedöms vara en förutsättning för att Uppsala kommun ska kunna nå de ambitioner som finns om en fortsatt ökad befolk-

ning, eftersom en djupare integrering med huvudstadsregionen är en förutsättning för den högre befolkningsökningen.

Scenario 6: Flerkärnig stad – fåkärnig kommun

Scenariot innebär en flerkärnig utveckling av staden med stora investeringar i transportinfrastruktur. Ett stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra) är aktuellt i detta scenario för att bland annat avlasta resecentrum. Utanför staden koncentreras befolkningsökningen framför allt stationsorter längs Ostkustbanan. Om kapaciteten på Dalabanan byggs ut kan även en kraftigare tillväxt i Vänge vara möjlig, kopplat till ett nytt stationsläge. Dessutom kan Börjetull utvecklas till en stadsnod med en ny station.

Utvärdering av scenario 6: Flerkärnig stad

Det här scenariot var ett av de två scenarierna som utvärderades mest positivt. Scenariot redovisar en struktur för staden som ligger i linje med pågående planeringsarbeten och pågående utbyggnader. Det bygger på en mycket kapacitetsstark kollektivtrafik som har möjlighet att ta färdmedelsandelar från biltrafik. I en flerkärnig struktur i staden möjliggörs även gröna länkar i större utsträckning än i en enkärnig struktur. Genom att investera i befintliga stationsorter nyttjas befintlig infrastruktur för konkurrenskraftig spårburen kollektivtrafik som ger hög tillgänglighet till en stor arbetsmarknad. Det förutsätter omfattande kommunala åtaganden i form av investeringar för särskilt transportinfrastruktur. Det bedöms dock svårt att hantera nödvändig kommunal medfinansiering i bland annat nya uppehåll längs en utbyggd Dalabana. För övriga kommunen möjliggör scenariot en utveckling av orter inom ramen för kapaciteten som finns för vatten och avlopp, energi och social infrastruktur, såsom skolor.

Scenario 7: Enkärnig stad – fåkärnig kommun

Scenariot innebär en mer koncentrerad tillväxt av staden inom en radie av fyra kilometer från resecentrum. På så sätt maximeras förutsättningarna för gång och cykel att ta större andelar av resandet i staden. Utanför staden koncentreras tillväxten till de orter där tillväxten finns idag, i enlighet med fördjupade översiktsplaner för Storvreta och Funbo, samt till Jälla och Bälinge-Lövstalöt. Ett stationsläge tillkommer i Bergsbrunna (Uppsala Södra) och ett nytt stationssamhälle utvecklas där, funktionsmässigt som Storvreta norr om staden. Gottsunda med sitt centrum utvecklas mer som en självständig kärna utanför Uppsala stad.

Utvärdering scenario 7: Enkärnig stad – fåkärnig kommun

Detta scenario är det andra av två som utvärderats mest positivt. Det är dock knappast rimligt att se utvecklingen runt Gottsunda och Sävja/Bergsbrunna som något som sker utanför staden. En enkärnig struktur medför större täthet i centrala Uppsala och bedöms därigenom göra det svårare att behålla ekologiska samband och hantera utrymme för den sociala infrastrukturen, Samtidigt skapar en högre täthet förutsättningar för intressanta och attraktiva miljöer för såväl boende som verksamheter. Genom ny bebyggelse kan existerande barriärer, såväl fysiska som andra, överbryggas. Scenariot kräver inte så omfattande kommunala investeringar i transport- och teknisk

infrastruktur. Det passar också väl in på efterfrågan av bostäder. Det är dessutom inte så beroende av statliga infrastrukturinvesteringar, förutom Ostkustbanan som är en förutsättning. För övriga kommunen innebär scenariot en koncentration till några tätorter där ökad befolkning skapar goda förutsättningar för att utveckla såväl offentlig som privat service.

De avfärdade alternativen har inte ytterligare studerats i hållbarhetsbedömningen.

3.2 Utveckling av scenario 6 och 7 till strukturbilder

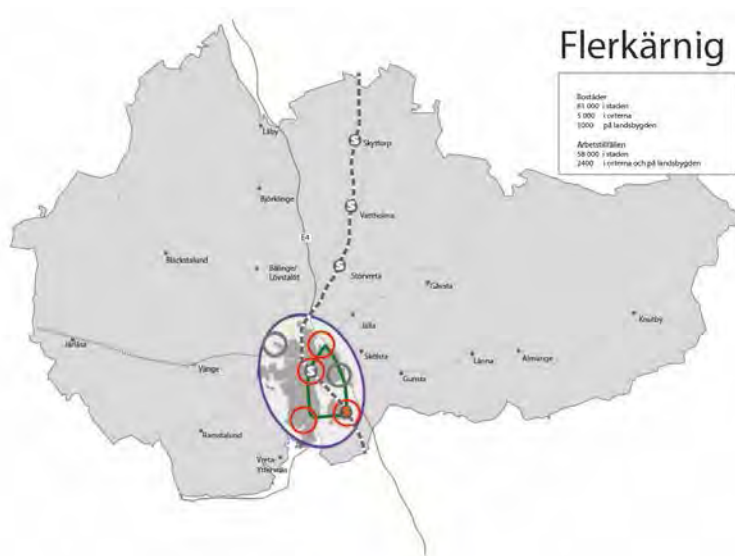
De två sista scenarierna, nummer 6 och 7, är de som fallit ut bäst i utvärderingen av de sju scenarierna. Genom att lyfta in delar från andra scenarier har de två "vinnande" scenarierna bearbetats till mer utvecklade strukturbilder. Som nämnts tidigare ska strukturbilderna inte ses som alternativ, utan tydliggöra knäckfrågor och val och uppmantra till diskussion. Hur åstadkommer vi en flerkärnig utveckling av staden? Hur hanterar vi trängseln i resecentrum om det visar sig svårt att få till stånd avlastning i en enkärnig stad? Är det möjligt och önskvärt att få till stånd den täthet i de mest centrala stadsdelarna, som en enkärnig stad kan innebära? Vad innebär en fortsatt fokusering på staden för kommunen som helhet?

Nedan redovisar vi strukturbilderna som också ska uppfylla tre grundkrav:

- de ska vara måluppfyllande
- de ska vara genomförbara
- de ska vara tydligt olika

3.2.1 Strukturbild Flerkärnig - investeringar för sydlig stadsutbyggnad och utveckling inom befintlig kapacitet i övriga orter

I staden utvecklas nya stadsnoder i Gränby, Bergsbrunna (Uppsala södra) och Gottsunda-Ultuna. De utvecklas med hög exploateringsgrad och med en mångfald av funktioner som kompletterar varandra och innerstaden. En förutsättning för den här strukturen är en utveckling av kapacitetsstark kollektivtrafik som binder samman stadsnoderna med varandra och med Stockholmsregionen via ett nytt stationsläge i Uppsala södra. Flerkärnigheten innebär en robust struktur och kostym som staden kan växa i under lång tid, även efter planperioden (2050), bland annat på grund av den avlastning av resecentrum ett stationsläge i Uppsala södra kan innebära. Utmaningarna ligger i att åstadkomma de stora investeringar i transportinfrastruktur som krävs och att faktiskt få till stånd en utveckling av täta stadsnoder i de angivna lägena. Därmed bedöms, i den här strukturen, inte investeringar i Dalabanan och kommunala finansiella åtaganden i bland annat stationsuppehåll längs med banan kunna prioriteras under planperioden. Utanför staden får därför utbyggnaderna ta stöd i befintlig kapacitet, det vill säga måttliga tillskott i flera tätorter och större tillskott i främst Storröta och Gunsta, som förberetts för detta tidigare.

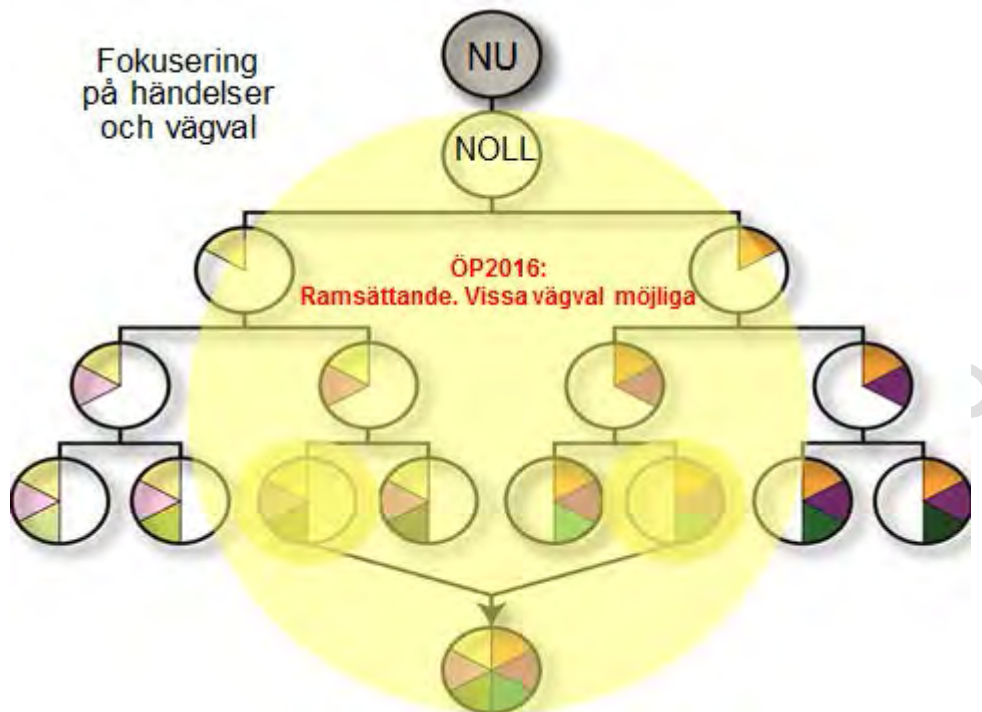

3.2.2 Strukturbild Enkärnig - utveckling inom befintlig stadsstruktur och satsningar i några tätorter

I denna struktur möjliggörs inget stationsläge i Bergsbrunna (Uppsala södra). Inom staden sker merparten av bostads- och lokalbyggande inom en radie på cirka fyra kilometer från resecentrum. Det ökar möjligheten att röra sig till fots eller med cykel samtidigt som investeringar i transportinfrastruktur hålls nere. Det innebär också att det inom staden blir svårare att svara upp mot efterfrågan på villa- och radhusmiljöer. Förutom Storvreta och Gunsta, kan Jälla och Vattholma ha goda möjligheter genom sina korta tidsavstånd till staden och relativt små investeringsbehov för att rymma fler bostäder. I Storvreta utvecklas också ett större verksamhetsområde för industri och logistik. Utmaningarna i detta scenario ligger i att frigöra utrymme för tillkommande bostäder och lokaler i en redan tät stadsmiljö, utan att förlora viktiga kvaliteter. En annan utmaning ligger i att upprätthålla tillräcklig kapacitet i trafiksystemen. Den avlastning som resecentrum behöver kan eventuellt ske i Börjetull, i slutskedet av planperioden eller strax därefter, genom att Stockholmstågen kan vända där i stället för i resecentrum.

3.2.3 Vägar till strukturbilderna

Figur 3. Schematiskt beslutsträd för successiva vägval som leder till alternativa slutstrukturer.

För både strukturbilderna och referensscenariot finns många gemensamma element, som innebär en möjlighet att stegvis besluta om investeringar och utbyggnadsområden, givet händelser och beslut i omvärlden. Figuren illustrerar principiellt hur sådana successiva vägval leder till strukturella lösningar av vad som blir möjliga slutstrukturer. Strukturlösningarna illustreras av färgkombinationerna i respektive cirkel. Vägvalen beror starkt av händelser utanför kommunens rådighet. Sista steget illustrerar att kommunens struktur, exempelvis efter 2050, kan ha drag av båda strukturbilderna. Det betyder att innehållet i de två slutstrukturerna ömsesidigt skulle kunna komplettera varandra.

Översiktsplanen har lång tidshorisont och kan inte förutse alla framtida händelser och vägval. Den behöver därför ge en ram som tillåter olika slutstrukturer, vilket föreliggande planförslag gör, (se plankarta och planbeskrivning). Den bör vidare klargöra kritiska händelser och vägval och även vad som krävs för att hålla öppet för kombinationer av strukturer. En mer utvecklad vägledning för detta kan tas fram i arbetet med det slutliga planförslaget, efter samrådet. Ett exempel på överväganden allra högst upp i figuren (nuläget) ges nedan.

Innan bindande beslut fattats om en investering i högre kapacitet i Ostkustbanan bör kommunen agera i linje med utbyggnad enligt referensscenariot, men med beredskap för en högre kapacitet i ett senare skede och som då medför högre takt i utvecklingen. Det innebär en koncentration av faktisk utbyggnad inom en radie på fyra kilometer från resecentrum, med krav på hög täthet i dessa projekt. Det innebär också en försiktighet med tröskelinvesteringar. Investeringar prioriteras som kan förväntas bäras av

den lägre tillväxten och som möjliggör högre tillväxt i enkärnig riktning. Samtidigt måste det strategiska arbetet för att åstadkomma de önskade investeringarna i ostkustbanan drivas med full kraft, liksom för ett effektivt stomlinjesystem för kollektivtrafiken. Dessutom behöver kommunen hålla tillbaka initiativ som exempelvis gles villabebyggelse i de potentiella stadsnoderna, eftersom det skulle försvåra eller omöjliggöra senare utveckling till just stadsnod runt till exempel en ny station. Förändringar som är förenliga med en senare nodutveckling ska dock kunna göras, vilket innefattar sådant som inte är svårt eller dyrt att flytta i senare skede. På motsvarande sätt bör initiativ inom fyra kilometerszonen, som inte har eller bäddar för sådan täthet som krävs för att utveckla strukturbild "enkärnighet", modifieras eller tillbakavisas.

3.3 Referensscenariot - nollalternativet

Som stöd för den fortsatta bedömningen av förtjänster och problem med strukturbild 6 och 7 har ett *referensscenario* tagits fram. Det bygger på SCB:s befolkningsprognos från 2011 med antaganden om behållna historiska migrationsandelar (inrikes och utrikes) för länen i Östra Mellansverige. Det innebär att utrikes flyttnetto ganska snart återgår till betydligt lägre nivåer jämfört med de senaste åren. Framskrivningar för ekonomi och sysselsättning bygger på Konjunkturinstitutets prognoser samt Långtidsutredningen (2008), men med antaganden om en lägre reallöneutveckling och därmed lägre sysselsättningsutveckling än i utvecklingsscenerierna. Orsaken är att Sverige anpassar sig sämre till övergripande förändringar i världen, såsom globalisering och specialisering. En konsekvens av detta är en lägre ekonomisk tillväxt som också innebär en lägre investeringsnivå i infrastruktur. Det får till följd att järnvägsinvesteringar koncentreras till stambanorna i södra Sverige. Därmed kommer inga större kapacitetshöjande åtgärder på Ostkustbanan mellan Stockholm och Uppsala förutom möjligen sträckan Skavsta by-Arlanda.

Det innebär för Uppsalas del en fortsatt stark utveckling inom pendlingsregionen, att Stockholm ytterligare stärker sin ställning på den regionala arbetsmarknaden, en i första hand befolkningsrelaterad och konsumtionsdriven tillväxt i Uppsala, ett ökat pendlingsberoende till Stockholm och att Stockholmsregionen är fortsatt starkt monocentrisk.

Referensscenariot fungerar som nollalternativ i bedömningarna i resten av rapporten.

Tabell 1. Nyckeltal för strukturbilderna *Flerkärnig* och *Enkärnig*, samt för referensscenariot.

		Dagens fördelning (2011)	Flerkärnig Stad – fåkärnig kommun 2050	Enkärnig stad – fåkärnig kom- mun 2050	Referensscenario 2050	
Befolkning	Stad	76 %	81 %	78 %	76 %	andel
		152500	275400	265200	199120	slutsumma
			122900	112700	46620	förändring
	Övrig kommun	24 %	19 %	22 %	24 %	andel
		47500	64600	74800	62880	slutsumma
			17100	27300	15380	förändring
Totalt	200000	340000	340000	262000	slutsumma	
		140000	140000	62000	förändring	
Dagbefolkning	Stad	90 %	90 %	88 %	86 %	andel
		85000	142200	139040	98900	slutsumma
			58600	54040	14600	förändring
	Övrig kommun	10 %	8 %	9 %	10 %	andel
		9000	12640	14220	11500	slutsumma
			2440	5220	1800	förändring
Totalt	94000	158000	158000	115000	slutsumma	
		64000	64000	21000	förändring	
Stad	(2 personer/bostad)	61450	56350	23310		
Bostads- byggande	övriga kommu- nen	(3 personer/bostad)	5700	9100	5127	
Totalt			67150	65450	28437	

4 Planens konsekvenser – funktionella samband

I detta avsnitt redovisas planens konsekvenser ur ett funktionellt perspektiv – hur kommer planen bidra till att delar och system kopplas ihop och samverkar, och att det skapas resurseffektiva lösningar på systemnivå? Analysen är baserad på fem delanalyser: transporter, teknisk försörjning, ekologiska samband, social sammanhållning och miljömässigt fotavtryck (här avgränsat till klimatpåverkan).

Jämförelser görs där så är möjligt (utifrån tillgången på underlag och analyser) mot både nuläget och nollalternativet.

4.1 Transporter: Tillgänglighet och framkomlighet

Trafikeffekter har beräknats för strukturbilderna Flerkärnig och Enkärnig, samt för referensscenariot. För beräkningarna har framskrivningar av bl.a. befolkning och disponibel inkomst legat till grund för beräkningar av efterfrågan resor mellan olika delar av kommunen, samt mellan kommunen och Stockholm.

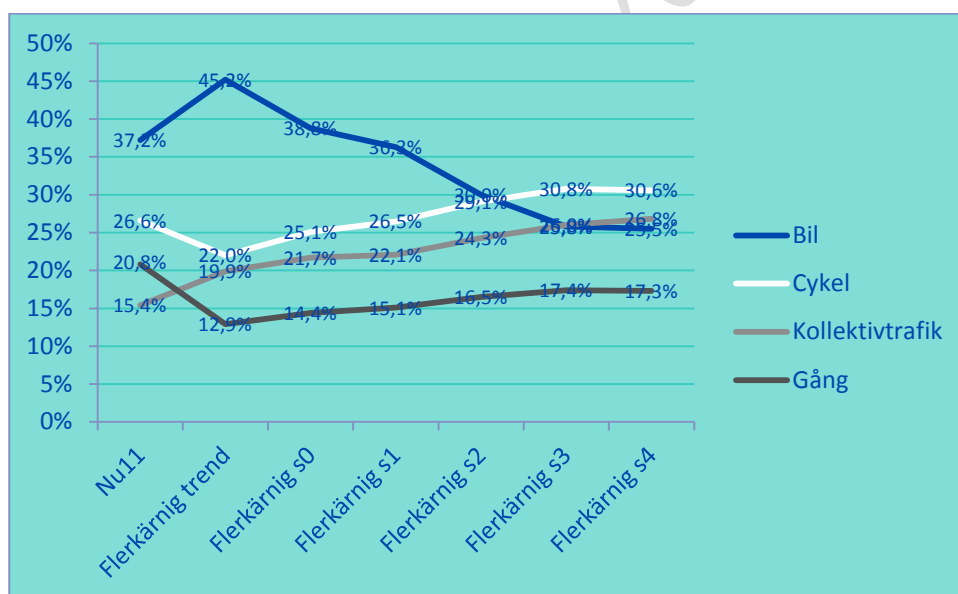
För de båda strukturbilderna har dessutom en rad styrmedel testats för att studera påverkan på bil- och kollektivtrafikresandet, vilka sedan jämförts med en situation utan påförda styrmedel ("Trendframskrivning"). De fem styrmedel som testats är ökade parkeringsavgifter, hastighetsåtgärder, bilpoolssystem, ökad milkostnad (genom vägavgifter) och gemensam kollektivtrafiktaxa med Stockholms län. Effekterna som studerats är bland annat tillgänglighet, resandevolymer, färdmedelsandelar, transportarbete samt tidsförluster och trängsel. Analysen finns redovisad i rapporten *Trafikanalys*, som utgör ett underlag till översiktsplanen.

Båda strukturbilderna förväntas ge positiva tillgänglighetseffekter för Uppsala kommun jämfört med dagsläget 2015. Tillgängligheten (dvs. möjligheten för stora delar av befolkningen att snabbt ta sig till arbetsplatser och viktiga målpunkter) ökar genom en kombination av hög befolknings- och sysselsättningstillväxt och investeringar i väg- och kollektivtrafik som ger ökat utbud för resor i korta och långa reserelationer. Arbetsmarknadspotentialen förbättras i båda strukturbilderna genom att antalet arbetsplatser som nås inom 60 minuter ökar. Utbyggnad av nytt stationsläge i Uppsala södra (Bergsbrunna) i strukturbild Flerkärnig ger dock ett bättre tillgänglighetsutfall jämfört med Enkärnig. Detta tillskott handlar framför allt om att Uppsalaborna får bättre möjligheter till interregionalt resande över länsgränsen mot Stockholms arbetsmarknad. En utveckling i linje med Flerkärnig förväntas därför på ett bättre sätt kunna bidra till regional integration än Enkärnig.

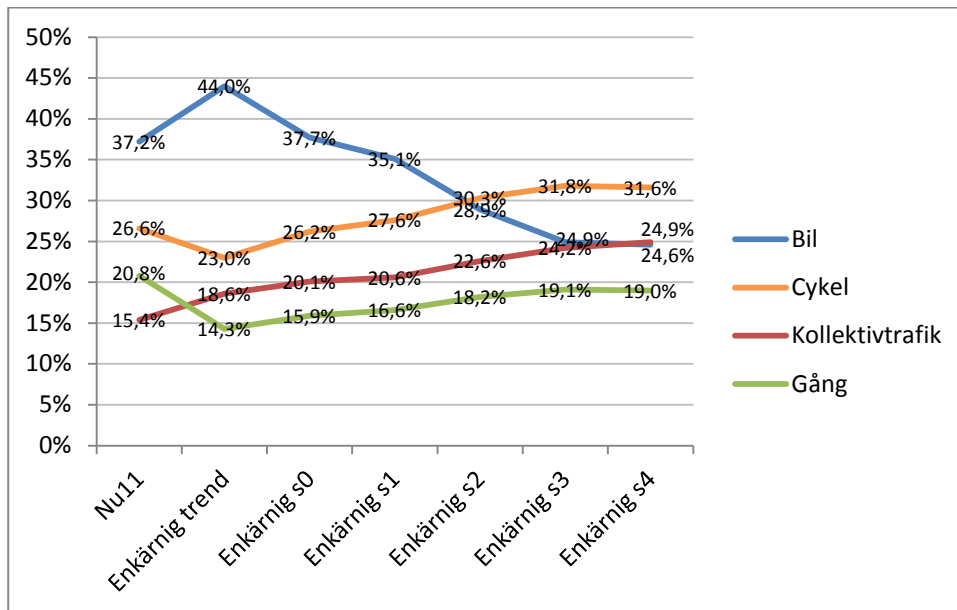
Den höga befolkningstillväxten (i kombination med stark inkomstutveckling) innebär dock att resandet med bil ökar i trendframskrivningen för båda strukturbilderna, vilket leder till ökad trängsel och minskad framkomlighet på vägarna i staden som helhet. Flerkärnig förefaller ge något bättre trängselsituation jämfört med Enkärnig, även om skillnaderna är små. Utveckling i linje med referensscenariot förväntas ge betydligt mindre trängsel. Detta är dock inte en struktureffekt, utan primärt en konsekvens av lägre underliggande befolknings- och sysselsättningstillväxt.

Utan styrmedel kommer många vägvagn i staden att bli överbelastade, med kraftig trängsel som följd. Trafikanalyserna visar dock att det går att komma tillrätta med trängselsituationen på vägarna genom införande av styrmedel. Därmed kan trängseln och tidsförlusterna på vägarna reduceras till nivåer *under* dagens. Styrmedelseffekten är större än lokaliseringsskillnaderna mellan strukturbilderna, varför skillnaderna mellan de båda strukturbilderna är små.

En annan effekt av styrmedlen är att de också åstadkommer en överflyttning från bilresande till gång, cykel och kollektivtrafik. Trafikanalyserna visar att bilens marknadsandel i staden ökar från dagens 37 procent till omkring 44 procent utan styrmedel i trendframskrivningen, mätt som andel av resorna. Med styrmedel kan dock denna andel minska till omkring 25 procent. Samtidigt ökar cykel- och kollektivtrafikandelen till omkring 30 respektive 26 procent, vilket gör dessa till de största trafikslagen år 2050. Utanför staden dominerar dock fortfarande resor med bil, även om marknadsandelen minskar med införande av styrmedel. Skillnaderna mellan strukturbilderna är återigen små, men Flerkärnig förefaller gynna kollektivtrafikresandet mer än Enkärnig. Å andra sidan förefaller en utveckling i linje med Enkärnig gynna gång- och cykelresande mer än Flerkärnig. Detta är primärt en effekt av att den samlade och täta utvecklingen i den centrala staden gynnar gång- och cykelresande. Färdmedelsfördelningen med olika styrmedelskombinationer illustreras i Figur 4 och 5 nedan.

Figur 4. Färdmedelsfördelning nuläge samt 2050 för strukturbild Flerkärnig med olika styrmedelskombinationer.

Figur 5. Färdmedelsfördelning nuläge samt 2050 för strukturbild Enkärnig med olika styrmedelskombinationer.

Överflyttningen från bil till kollektivtrafik innebär att resandevolymer med kollektivtrafik i staden ökar betydligt jämfört med idag. Detta gäller särskilt Flerkärnig, som ger störst ökning av antalet resenärer (+250 % jämfört med idag). Även med en fysisk struktur som Enkärnig fördubblas kollektivtrafikresandet (+210 %). Detta kommer att innebära en stor belastning på kollektivtrafiken. Trafikanalyserna visar dock att föreslagna investeringar (i första hand nytt stomlinjenät och vissa nya broar) med vissa lokala kompletteringar kan klara den ökade efterfrågan på kollektivtrafikresande.

Trafikanalyserna visar att resandet mot Stockholm ökar i båda strukturbilderna, särskilt med antagen gemensam kollektivtrafiktaxa med Stockholms län. Det ökade resandet innebär en stor påfrestning för Resecentrum i strukturbild Enkärnig. I Flerkärnig finns dock ett alternativ för resor söderut genom byggandet av Uppsala södra. Den nya stationen visar sig ha stor potential att avlasta Resecentrum och skapar dessutom bättre förutsättningar för ökat resutbyte mellan Uppsala och Stockholm. Detta återspeglar sig även i att reslängderna med kollektivtrafik förväntas öka, särskilt med införande av gemensam kollektivtrafiktaxa i Stockholms och Uppsala län.

Sammantaget visar trafikanalyserna att det kommer krävas ett paket av olika styrmedel för att klara framkomligheten i Uppsala 2050, oavsett enligt vilken strukturbild kommunen utvecklas. Detta är också nödvändigt för att skapa förutsättningar för en ökad överflyttning från bil till kollektivtrafik, gång och cykel. Det ska påpekas att den modell som använts inte beräknar effekterna i cykelsystemet, och att eventuell trängsel där inte syns i resultaten.

Båda strukturbilderna kommer alltså att kunna leverera den framkomlighet och tillgänglighet som planen har som mål att åstadkomma. Det som mer än strukturen kommer att påverka de kraftiga överflyttningar från bil till kollektivtrafik som krävs, är förmågan att införa de styrmedel som krävs. Sker en medveten satsning på cykelstråk,

lokala som regionala, kommer det ha en positiv effekt på överflyttningen från bil till cykel.

4.2 Tekniska försörjningssystem

Bebyggelsens utveckling fram till 2050 kommer att påverka förutsättningarna för effektiva systemlösningar för teknisk försörjning, el, värme & kyla, avfall, vatten & avlopp (VA).

I och med innerstadens förtätning så kommer befintliga VA-ledningar kunna användas för att ansluta nybyggda fastigheter. I tätort och landsbygd är den generella inriktningen att bygga fastigheter i den utsträckningen som det existerande VA-systemet kapacitetsmässigt klarar av. Gränsvärden för antal bostäder som behöver byggas för att ekonomiskt kunna motivera ytterligare investeringar i VA-nätet redovisas i planbeskrivningen.

Inom VA särskiljer man mellan kostnader för tröskelinvesteringar och de kostnader som ingår i exploateringen. I nuläget är kapaciteten i Uppsalas VA-system fullt utnyttjad inom staden. Det betyder att kapacitetshöjande tröskelinvesteringar behöver genomföras oberoende av befolkningstillväxtens storlek och oavsett framtida markanvändning.

Huvudledningar och nytt vattenverk samt åtgärder i Kungsängsverket behövs enligt Uppsala Vatten till 2050. Även en långsam befolkningstillväxt kommer att kräva dessa investeringar, vilket betyder att planförslaget innebär att investeringarna behöver genomföras till 2030. Strukturbild Enkärnig bedöms utöver tidigare nämnda investeringar, kräva tröskelinvesteringar även i Vattholma och Jälla. Kostnaderna fördelas på VA-kollektivet, vilket innebär att kostnaderna för tröskelinvesteringarna påförs vatten- taxan. De exploateringsrelaterade kostnaderna betalas av de nyinflyttade och per bostad blir kostnaderna något högre i Flerkärnig än i Enkärnig. Om däremot samtliga kostnader för VA fördelas på bostadstillskottet blir den totala kostnaden per bostad lägst i Flerkärnig. Låg befolkningstillväxt innebär att färre hushåll delar på kostnaderna för tröskelinvesteringarna, vilket ger högre kostnader per bostad än i planförslaget och i jämförelsealternativet. Mot denna bakgrund bedöms Flerkärnig bidra positivt till effektiva systemlösningar för vatten och avlopp.

4.3 Ekologiska samband på landskapsnivå, inkl. vattensystem

Någon analys av hur ekologiska samband och spridningsvägar på landskapsnivå påverkas av den fysiska utvecklingen i de båda strukturbilderna har inte genomförts som en del av själva översiktsplaneringen. På landskapskala pekar planbeskrivningen ut markanvändningstyperna park och natur, stora blågröna områden, blågröna stråk, Åsen. För stora blågröna områden är den övergripande inriktningen att deras opåverkade karaktär ska bevaras, i första hand genom att tillkommande privatiserande bebyggelse inte tillåts. Samma förhållningssätt gäller för de blågröna stråken, som innefattar bl.a. Fyrisån, Björklingeån och Jumkilsån. Inriktningen för Uppsalaåsen är att den i sin hel-

het skyddas från bebyggelse och verksamhet som negativt kan påverka grundvattenbildningen.

Eftersom bebyggelseutvecklingen i båda strukturbilderna tydligt koncentreras till staden är bedömningen att de är likvärdiga i termer av påverkan på ekologiska samband på landskapsnivå. Den kraftiga utbyggnaden och expansionen i sydost som kommer med utvecklingen av stationsläget i Bergsbrunna i strukturbild Flerkärnig kommer dock lokalt att ha stor påverkan. En stor del av slättlandet mellan centrala staden och sydöstra stadsdelarna kommer att tas i anspråk, vilket bl.a. kommer att påverka ekologiska länkar in mot Fyrisåns område samt riksintressen för kulturmiljön. Planen betonar att denna utveckling bara kan bli aktuell efter omfattande fördjupningsstudier, och behovet av att upprätthålla gröna länkar måste få påverka den kommande markanvändningen.

4.4 Social sammanhållning – systemperspektiv

Den bebyggda miljön utgör en viktig identitetsbärare och förändringar i den bebyggda miljön kan därför ha påverkan på en plats karaktär och hur den uppfattas. Det kan röra sig om en viss typ av arkitektur eller att en plats används på ett visst sätt. Karaktär är inte något som är statiskt – den utvecklas hela tiden och varierar också mellan människor och områden. När förändringar sker i den fysiska miljön påbörjas också en förändring i platsens karaktär och innehåll.

Planen innebär inriktningar för stadsväven som innebär ett starkt fokus på förtätning, både inom redan bebyggda områden och inom utvecklingsområden. Det är inte möjligt att göra en detaljerad bedömning av påverkan på social sammanhållning kopplad till Uppsala stad, inte minst då den troligen varierar stort mellan områden och kan vara platsspecifik. Planens genomförande kommer dock att innebära förändringar som också kommer påverka den fysiska upplevelsen av Uppsala stad samt hur stadsrummet används. Exempelvis kan områden som starkt präglas av en viss tidsepok förlora delar av sin karaktär. Bebyggs allmänna platser finns också risk att platser som har stor betydelse för hur ett områdes uppfattas, exempelvis att den fyller en viktig social funktion och används på ett speciellt sätt, försvinner.

För att förebygga eller begränsa dessa möjliga negativa konsekvenser bör kommande detaljplanering utgå från och bygga vidare på befintliga platser och områdens värden. Ett verktyg för detta är att regelmässigt genomföra sociala konsekvensbeskrivningar i fördjupad översiktsplanering, arbete med områdesprogram och i samband med detaljplaneringen.

Planen inriktas mot förbättrade kommunikationer mellan olika delar av staden, både vad gäller gångtrafik, cykel och kollektivtrafik. Förbättrade möjligheter till kontakt och interaktion mellan stadsdelar bedöms möjliggöra positiva effekter vad gäller social sammanhållning i ett hela-staden-perspektiv. Konsekvenserna av detta är svårbedömda, men en ökad känsla av delaktighet, samhörighet och respekt för olika grupper i samhället kan på lång sikt gynnas. För att få utväxling av förbättrade kommunikationer bör sådana satsningar kombineras med incitament för interaktion mellan berörda stadsdelar.

Sammantaget bedöms båda strukturbilderna ha förtjänster i termer av social sammanhållning. I tillägg till en god fysisk struktur kommer dock en mängd åtgärder och insatser krävas för att stärka sammanhållningen, exempelvis men inte uteslutande i linje med de planeringsmål som formulerats under temat EN kommun för alla.

4.5 Miljömässigt fotavtryck: klimatpåverkan

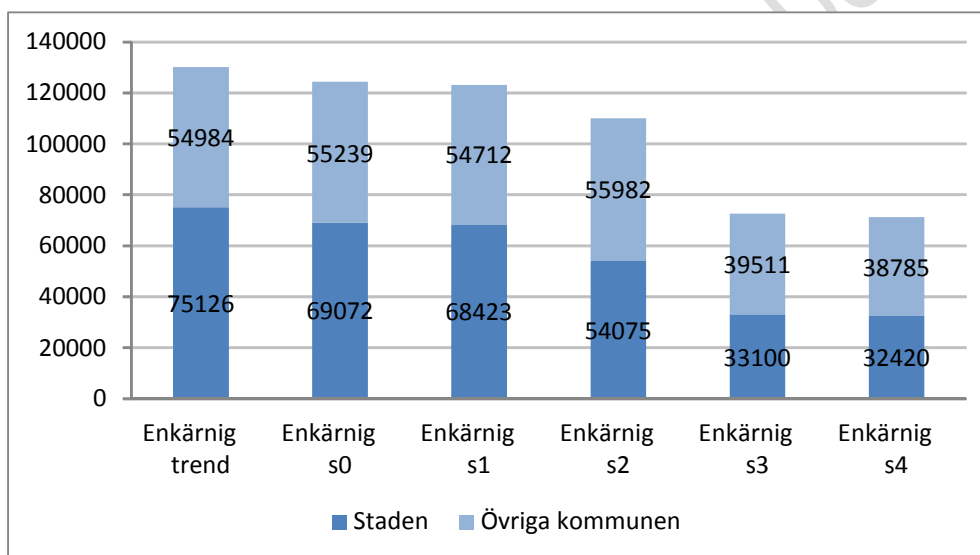
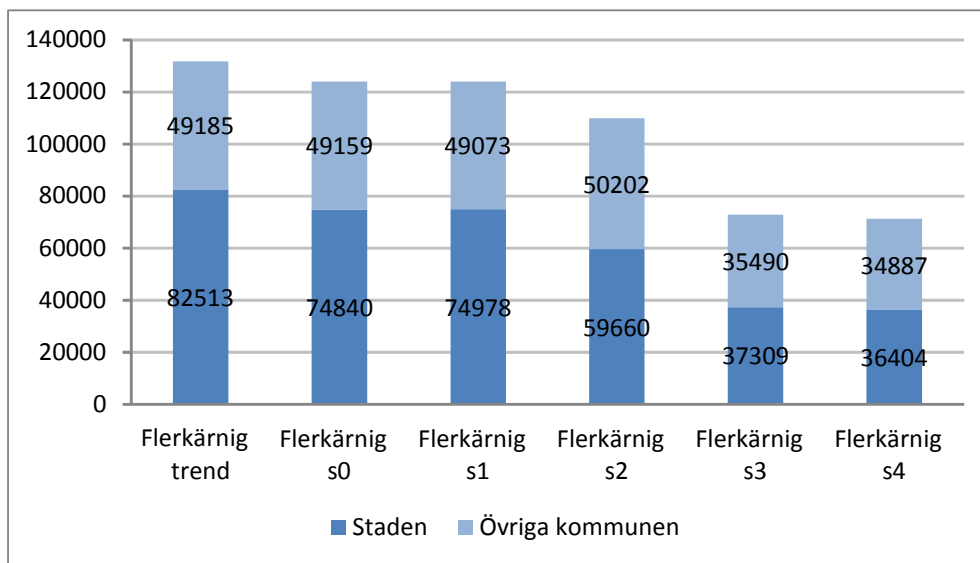
Planen har som mål att Uppsala ska vara en föregångare i uthållig resurseffektiv samhällsutveckling där kretslopp utgör grunden. Det innebär att planen ska bidra till att Uppsala är lokalt klimatneutralt år 2030 och globalt klimatpositivt år 2050. Planens inriktning är att infra- och bebyggelsestrukturer ska utformas utifrån de lokala ekologiska förutsättningarna och bidrar till att minska resursbehoven.

4.5.1 Vägtrafikens klimatpåverkan

Planen betonar att klimatsmarta och miljövänliga transportalternativ kommer att premieras i kommunen framöver. Genom förtätningen av innerstaden och investeringar ska gång, cykel och kollektivtrafik vara prioriterade av utrymmes- och miljöskäl. De stadsstråk som binder ihop innerstaden med stadsnoderna kommer även de att anpassas till miljövänligare transporter så att förflyttning blir naturligt och attraktivt med gång, cykel och kollektivtrafik.

Trafikens klimatpåverkan har beräknats för strukturbilderna Flerkärnig och Enkärnig. Lokalisering av befolkning och arbetsplatser samt investeringar i transportinfrastruktur skiljer sig åt. Dagens styrmedel (Trend) och fem framtida styrmedelskombinationer har prövats (s0-s4) för båda bilderna. Styrmedelskombinationerna är uppbyggda av ökade parkeringsavgifter, hastighetsåtgärder, bilpoolssystem, ökad milkostnad (genom vägavgifter) och gemensam kollektivtrafiktaxa med Stockholms län. Kombination s4 innefattar samtliga styrmedel.

I figurerna nedan redovisas utsläpp 2050 räknat som ton koldioxid per år, med gemensamma antaganden om teknisk utveckling när det gäller fordonsflottans sammansättning och prestanda.

Figur 6. Koldioxidutsläpp från transporter ton per år, beräknat med trafikmodell Lutrans

De totala utsläppen som genereras av trafiken skiljer sig endast marginellt mellan de båda strukturbilderna. Beräkningarna visar att transporternas utsläpp av koldioxid är mindre i staden i Enkärnig och att detta gäller oavsett styrmedel. I kommunen i övrigt är sambandet det motsatta: Flerkärnig ger lägre och Enkärnig högre utsläpp eftersom en större andel av befolkningen i den senare strukturbilden bor utanför stadskärnan och därför reser mer med bil. En viktig slutsats är att styrmedlen påverkar utsläppen mer än markanvändningen. I Flerkärnig trend, som motsvarar den framtida trafiken med dagens styrmedel, är utsläppen cirka 131 700 ton koldioxid per år och i Enkärnig trend cirka 131 100 ton. Eftersom en låg befolkningstillväxt genererar mindre transporter innebär referensscenariot lägre utsläpp – cirka 109 000 ton, varav cirka 60 000 ton i staden och cirka 49 000 ton i kommunen i övrigt. Per capita är dock utsläppen störst i referensscenariot. Flerkärnig ger de lägsta utsläppen per capita på grund av att utbyggnaderna koncentreras till staden i större utsträckning än i Enkärnig.

Om kraftigare styrmedel införs minskar utsläppen. Styrmedelskombinationen med 10 kronor högre parkeringsavgifter i staden plus åtgärder som innebär att 10 procent av bilinnehavet ersätts med bilpool (s0) leder till cirka 124 000 ton koldioxid i Flerkärnig och cirka 124 300 ton i Enkärnig.

Bedömningen är att de båda strukturbilderna likvärdiga när det gäller koldioxidutsläpp och att fokus i detta avseende i kommande beslutsprocesser bör ligga på hur de nödvändiga styrmedlen ska kunna fås på plats.

4.5.2 Övriga klimatpåverkande utsläpp

Planen ger i sig inte underlag för att bedöma hur övriga klimatpåverkande utsläpp i staden kommer att utvecklas fram till 2050. Uppsalas långsiktiga klimatmål (från *Miljö- och klimatprogram 2014-2023*) är att de samlade utsläppen av växthusgaser per medborgare ska minska med minst 50 procent till år 2020, jämfört med 1990 års nivå, för att därefter fortsätta minska och senast år 2050 vara cirka ett halvt ton per invånare.

Som delmål för utvecklingen av de samhällstekniska systemen anger planen att kommunens energisystem ska ställas om så att det blir långsiktigt hållbart, och att olika små- och storskaliga delsystem, distributionssätt, energiproducenter och energikonsumenter, ska integreras, samverka och stödja varandra. Energinätet (el, fjärrvärme, gas) ska byggas ut i samordning med bebyggelseutveckling och övriga system. Slutligen ska avfall, material och schaktmassor utgöra resurser som tas tillvara i utvecklade kretsloppssystem som samverkar med övriga samhällstekniska försörjningsystem och bebyggelseutveckling. Kommunens insatser ska också möjliggöra en högre självförsörjningsgrad genom en ökad lokal produktion av livsviktiga resurser (material, livsmedel och energi) och att Uppsalas förutsättning som en Sveriges viktiga livsmedels producent nyttjas.

Bedömningen är att båda strukturbilderna har goda förutsättningar att kunna bidra till att dessa mål uppnås.

4.6 Samlad bedömning av planens funktionella utfall

Sammantaget bedöms planen stärka de funktionella sambanden i kommunen. En rumslig utveckling enligt någon av strukturbilderna Enkärnig och Flerkärnig bedöms båda kunna innebära möjligheter till resurseffektiva lösningar, inte minst på transportområdet. Den fysiska strukturen kan dock inte ensam leverera dessa vinster. De kraftiga minskningarna av transportsystemets klimatpåverkan som är en del av målsättningen kan bara åstadkommas med en kombination av kraftfulla styrmedel.

Om den fortsatta planeringen präglas av den goda blandning av funktioner, aktörer, upplåtelseformer samt priser på bostäder, mark och lokaler som översiktsplanen betonar har båda strukturbilderna förutsättningar att positivt kunna bidra till social sammanhållning, även om en mängd parallella utvecklingar måste ske (t.ex. vad gäller ökat deltagande på arbetsmarknaden) för att dagens trend med ökande sociala skillnader ska kunna brytas.

5 Planens konsekvenser – skapande av attraktiva miljöer

I det här kapitlet bedöms planens bidrag till att skapa attraktiva miljöer för boende och verksamma i Uppsala år 2050. Begreppet attraktiv ska här tolkas i en bred bemärkelse – det handlar både om upplevda värden och om faktiska och mätbara förhållanden (t.ex. buller och luftkvalitet). I kapitlet integreras de bedömningar som i miljökonsekvensbeskrivningar brukar finnas i kategorin befolkning och hälsa, med bedömningar av hur planens inriktning påverkar näringslivet. Dessutom finns ett separat avsnitt om planen förhåller sig till risker och störningar.

5.1 Individ- och hushållsperspektiv

Planförslaget innebär ett stort fokus på att förtäta staden och utpekade prioriterade tätorter. Ambitionen är att bostadsbyggandet ska möta efterfrågan och olika behov samt kännetecknas av kvalitet, uthållighet, blandning och integration. Samtidigt betonas att det i kommunen ska utvecklas ett tydligt hälsoperspektiv och god säkerhet, där särskild uppmärksamhet ges till barn och andra känsliga grupper. Kommunen ska ha goda ljudmiljöer med ansvarsfull bullerhantering för livskvalitet och stadsutveckling.

Förtätning av den bebyggda miljön innebär både utmaningar och möjligheter för skapandet av attraktiva sociala miljöer för individer och hushåll. Bedömningen här avgränsar sig till aspekterna rekreation, buller, luftkvalitet och tillgång till servicefunktioner.

Rekreation

Att ha tillgång till bostadsnära natur har stor inverkan på hur ofta man använder sig av området. Till bostadsnära natur räknas ett grönområde som ligger inom 300 meter från bostaden². Grönytor har stor betydelse för människors möjlighet till fysisk aktivitet och välmående, men har också visat sig ha påverkan på luftkvalitet och buller. SCB har kartlagt grönytor inom tätorter³ och resultatet av studien visar att grönytor har minskat i alla studerade städer och att en orsak till minskningen är utbyggnad och nybyggnad av hus. I Uppsala minskade nettoarealen grönyta med cirka en procent under perioden år 2000 till år 2005.

En förtätning av bebyggelsen i Uppsala stad fram till 2050 bedöms medföra en risk att mängden bostadsnära grönytor minskar. Vidare är det troligt att en förtätning också kommer begränsa tillgången till lekplatser och andra mindre ytor för rekreation. Strukturbild Enkärnig bedöms inte medföra en lika omfattande påverkan på tillgången till bostadsnära natur som Flerkärnig. Även en utveckling i linje med Enkärnig innebär dock risker för att mängden bostadsnära natur minskar.

Direkta orsakssamband mellan översiktsplanen och invånarnas hälsa är inte möjliga att etablera. En trolig effekt av en försämrad tillgång på bostadsnära grönytor är dock

² Boverket 2013, *Tillståndet i den bebyggda miljön*.

³ SCB 2010, Förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter 2000-2005 - De tio största tätorterna 2005

att regelbundet nyttjande av sådana miljöer minskar för de invånare som berörs. Denna effekt kan i princip leda till ett antal hälsokonsekvenser, kopplat till att möjligheterna att utöva fysiska aktiviteter begränsas. Studier har också visat på att upplevelsen av biologisk mångfald påverkar hälsan positivt.⁴

Planen har som delmål att det ska finnas god tillgång och närhet till park, närnatur, fri-luftsområden för boende och verksamma i alla stadsdelar och tätorter. Detta är i grunden positivt. För att hantera spänningen mellan förtätning och tillgången till närnatur, lekplatser etc. bör tillgången till ytor för rekreation ges speciell uppmärksamhet i kommande planering, förslagsvis inom ramen för social- eller hälsokonsekvensbeskrivningar. Möjligheterna att förstärka existerande grönytors kvaliteter bör uppmärksammas. Även om mängden grönytor i sig inte minskar, kan trycket på existerande ytor öka markant när inflyttningen innebär att fler hushåll ska dela på samma resurser, vilket bör uppmärksammas i dessa analyser.

I ett regionalt perspektiv bedöms planens inriktningar, bland annat fokus på utveckling av Uppsala samt utpekade tätorter (istället för en utspridning av bebyggelsen på landsbygden), påverka tillgången till rekreationsområden och möjligheterna till friluftsliv baserat på allemansrätten positivt.

Bedömningen är att inga väsentliga skillnader i termer av tillgång till rekreationsmöjligheter finns mellan de båda strukturerna. Utvecklingen av Sydöstra stadsdelarna och området runt Bergsbrunna kommer dock att innebära en påtaglig förändring av landskap, bebyggelse och infrastruktur, samt tillgången till närliggande rekreationsområden. I den kommande fördjupade översiktsplanen för området bör dessa effekter speciellt uppmärksammas.

Buller

Buller har en stor inverkan på människors hälsa och möjlighet till en god livskvalitet. Studier har bland annat visat att långvarig exponering för buller kan öka risken för hjärt- och kärlsjukdomar. Andra negativa effekter av buller är sömnstörningar, stress, koncentrations- och inlärningssvårigheter.⁵

Ett av planens delmål är att kommunen ska ha goda ljudmiljöer med ansvarsfull bullerhantering för livskvalitet och stadsutveckling. Vad detta i praktiken betyder på lång sikt är svårt att bedöma. Planens inriktning mot att förtäta staden och att inom stadsdelar och stråk prioritera gång, cykel och kollektivtrafik kommer att minska biltrafiken, men en intensifierad busstrafik kommer göra att det finns risk för höga bullernivåer, både i termer av högstanivåer och ekvivalentnivåer.

Trafikanalyserna visar att biltrafiken totalt sett kommer att öka i Uppsala (staden) jämfört med dagsläget 2015. Utan styrmedel (Trendalternativet) beräknas ökningen i totalt trafikarbete i kommunen som helhet uppgå till omkring 150 % jämfört med nuläget. Med styrmedel kan ökningen begränsas till 38 %. Skillnaderna mellan en- och flerkärnig struktur är små, men flerkärnig struktur förefaller ge högre trafik tillväxt inom

⁴ Hedblom Marcus (2012). Städernas flora och fauna – övervakning av grön mångfald i centrum

⁵ www.naturvardsverket.se

staden jämfört med Enkärnig. Detta är framför allt en effekt av högre gång- och cykelresande i Enkärnig struktur.

Översiktsplanen fokuserar i båda strukturbilderna en stor andel av den nya bebyggelsen till stadsväven, där förtätningar och kompletteringar sker. Detta resulterar i en tät sammanhållen stad. Ny bebyggelse kan tillkomma i bullerutsatta lägen, som till exempel nära järnvägar och trafikleder. En ökning av befolkningen inom stadsväven innebär sannolikt att ett större antal och en större andel människor kommer att bli bullerstörda, vilket i sin tur kan leda till konsekvenser i form av stress, trötthet, blodtrycksförändringar och sömnstörningar. Vid nybyggnation ska de riktvärden som riksdagen beslutat om för trafikbuller dock klaras. Hur stora problemen med buller i utomhusmiljön blir beror till stor del på hur och var ny bebyggelse utformas och förläggs. Det går inte att utifrån översiktsplanen bedöma hur många bostäder som kan komma ifråga för tillämpning av avsteg från gällande riktvärden.

Genomförs planens inriktningar mot begränsningar av biltrafiken i bostadskvarter trafikeras istället att öka längs vissa stråk. Lägre ekvivalenta bullernivåer kan förväntas inom sådana områden dels på grund av ett minskat antal bilar men också att bilarna i många fall kommer vara underordnade andra trafikslag vilket bedöms medföra lägre hastigheter och lägre bullernivåer. Längs med stråk där trafiken ökar kommer de ekvivalenta bullernivåerna däremot att öka. Att kollektivtrafik prioriteras innebär fortsatt höga bullernivåer under kortare perioder och att de maximala bullernivåerna under dygnet troligen inte minskar.

Strukturbild Flerkärnig innebär en högre koncentration av boende i tätorter jämfört med Enkärnig varför Flerkärnig också bedöms medföra att en högre andel, men också fler i absoluta tal, som kommer utsättas för sådana störningar. Skillnaderna mellan de båda strukturbilderna bedöms dock vara små i sammanhanget, jämfört med de positiva och negativa effekter som kan komma av planering i senare skeden.

Kommande planering bör i första hand inriktas på att förebygga buller. Endast när möjligheterna till förebyggande är uttömda bör insatserna riktas mot att mäta, kontrollera och åtgärda. Kunskaperna om bullrets hälsopåverkan växer, och det är troligt att frågan kommer att få ökande tyngd i planeringen i framtiden.

Luftkvalitet

Luftföroreningar påverkar människors hälsa negativt och kan leda till förkortad livslängd.⁶ Planförslagets inriktningar vad gäller gång, cykel och kollektivtrafik bedöms medföra positiva effekter vad gäller luftkvalitet. Dock innebär en tätare stad försämrade möjligheter för ventilation mellan huskropparna. Trafikanalyserna visar att framtiden kan medföra ökad trafik i Uppsala stad. Vad gäller luftföroreningar från biltrafik är det främst kvävedioxid och partiklar som är relevanta. Utvecklingen av utsläppen av kvävedioxid påverkas av vilken typ av bränsle som användas i framtiden. Vad gäller partiklar beror dessa på mängden trafik och dubbdäcksandelen. Utifrån trafikanalyserna bedöms, beroende på vilket styrmedel som implementeras, strukturbild Fler-

---

⁶ www.miljomal.se

kärnig medföra mer utsläpp av partiklar jämfört med Enkärnig. De negativa konsekvenserna kopplade till försämrad luftkvalitet i Uppsala stad bedöms därför vara större i Flerkärnig än i Enkärnig. Det omvända gäller för övriga kommunen där Flerkärnig medför lägre trafiksiffror jämfört med Enkärnig.

I målformuleringen för Uppsalas långsiktiga utveckling finns inga strategiska delsteg formulerade med fokus på luftkvalitet. Målformuleringen om att särskild uppmärksamhet ges till barn och andra känsliga grupper, vad gäller hälsoperspektivet, omfattar troligtvis luftkvalitet men är inte vidare specificerat varför det inte är möjligt att göra en bedömning av planförslagets styrkraft vad gäller luftkvalitet och hälsa. Luftkvalitet bör vara en central fråga i den kommande planeringen, i synnerhet när verksamheter som berör barn och äldre är aktuella.

Tillgång till service

Planens målsättning är att ett varierat utbud av bostäder, lokaler, mark och miljöer för människor och verksamheter ska erbjudas inom kommunen. Fler servicefunktioner samlat på en och samma plats kombinerat med utveckling av cykel- och kollektivtrafik innebär förbättrade möjligheter till ett smidigt vardagsliv, inte minst för barnfamiljer som ska få ihop pusslet med dagis, skola, inköp och pendling. Genom att skapa förutsättningar för en effektivare vardag kan tid frigöras. Exempelvis kan det medföra att tid frigörs för att utöva fritidsaktiviteter eller så innebär det en mindre stressig vardag. Detta medför positiva konsekvenser, inte minst med avseende på människors hälsa.

Strukturbild Flerkärnigs inriktning att förtäta staden samt utveckla prioriterade tätorter gör att det inom stadsdelar, stadsdelsnoder och utpekade tätorter skapas förutsättningar för ett större underlag för olika typer av servicefunktioner, exempelvis af-fär, dagis, skola, bibliotek etc., jämfört med Enkärnig där inte samma satsningar kommer att göras och där befolkningen är relativt sett mer utspridd.

5.2 Grupperspektiv

Grupperspektivet kan likställas med ett jämlikhetsperspektiv. Jämlikhet är ett begrepp som avser att förklara principen om alla människors lika värde, samt har samma skyldigheter och rättigheter. Jämlikhet omfattar alla individer i samhället oavsett etnisk tillhörighet, sexualitet, funktionsnedsättning, utbildning, ekonomi, ålder och kön med mera. I den hållbarhetsbedömningen har de tillgängliga ekonomiska och tidsmässiga resurserna inte tillåtit en bredare analys, utan resonemangen har avgränsats till att fokusera på barn, äldre, kvinnor och män, samt socioekonomi och resurssvaga grupper. För dessa grupper finns relativt sett större erfarenhet av att bedöma konsekvenser (jämfört med andra grupper) och expertbedömningar med rimlig precision kan därför göras med relativt sett små insatser.

Planförslagets målformuleringar och strategiska åtgärder innehåller många formuleringar som bedöms ge planförslaget styrning mot ett mer jämlikt samhälle. Bland annat ska det offentliga rummet spegla stadens mångfald och man ska oberoende av könsidentitet ha likvärdiga möjligheter att delta i samhället. Ett barn-, äldre- och jämställdhetsperspektiv ska tillämpas i planeringen.

Emellertid har det identifierats ett antal områden där planförslaget bedöms påverka vissa grupper mer än andra. Hälsofrågor som rekreation, buller och luftkvalitet (se föregående avsnitt), påverkar i synnerhet barn och äldre. Barn och äldre har ett större behov av bostadsnära natur och rekreativsmöjligheter eftersom de har en mer begränsad räckvidd. Det har bland annat visat sig att barns möjligheter att röra sig fritt i det offentliga rummet har minskat över tid⁷, bland annat på grund av ökad trafikmängd. Vad gäller buller och luftkvalitet har det också visat sig att barn och äldre påverkas mer än vuxna. I fallet med barn handlar det bland annat om barns lungutveckling som visat sig påverkas av luftföroreningar och inlärnings- och koncentrationssvårigheter vad gäller buller. Äldre är mer känsliga för buller, inte minst på grund av nedsatt hörsel förmåga, och av luftföroreningar då de generellt sett är känsligare. Bland annat ökar höga partikelhalter dödligheten i hjärt- och lungsjukdomar främst hos äldre. Som belysts i föregående avsnitt kan det finnas en konflikt mellan planförslagets inriktning mot en tätare stad och dess målformuleringar om att miljön i Uppsala ska främja hälsan. Att särskild uppmärksamhet ska ges till barn och andra känsliga grupper är positivt. För att konkretisera denna ambition bör den kommande planeringen i ett tidigt skede placera ut förskolor, skolor, omsorgsboenden och övrig social infrastruktur etc. för att undvika sista-minuten lösningar vilket ofta innebär dåliga placeringar ur ett hälsoperspektiv. Den sociala infrastrukturen spelar en mängd viktiga roller för lokalboende, föreningsliv och som mötesplats och den bör ha en tydlig plats i den kommande planeringen också av dessa skäl.

En förutsättning för planförslaget är en omfattande inflyttning vilket ska hanteras med en omfattande bostadsutveckling, främst inom stadskärnan och stadsväven. Planförslagets målformuleringar säger också att en mångfald av bostadstyper och bostadsmiljöer ska säkerställas, vilket är positivt. Det finns en utmaning i att åstadkomma detta. Klarar man inte av att säkerställa en tillräcklig byggtakt, eller att fel typ av bostäder byggs, kan detta innebära att bostadspriserna ökar för mycket eller att obalans uppstår mellan utbud och efterfrågan av en viss bostadstyp. Ett sådant scenario bedöms drabba socioekonomiskt svaga grupper hårdast, det vill säga de som har sämst möjlighet att påverka sin egen situation. För att förebygga eller begränsa risken av ett sådant scenario behöver kommunen utveckla strategier för att säkerställa att uppställda målformuleringar inte glöms bort senare i planeringen. Ett förslag är att sätta upp måltal baserat på inflyttningsprognoser, exempelvis för varje år, om vilka typer av bostäder och bostadsområden som ska byggas. Uppfylls inte en kvot har den företrädare i planeringen för nästa period. Differentiering bör göras baserat på boendekostnad (och inte upplåtelseform).

I den fortsatta planeringen av infrastruktur och kollektivtrafik bör jämlikhetsperspektivet speciellt belysas, både i termer av olika gruppers behov och efterfrågan, och med avseende på deras medverkan i själva planeringsprocessen – dessa grupper är ofta dåligt representerade i samrådsprocesser, och "allmänhetens" åsikter tenderar att domineras av resursstarka grupper. Det bör betonas att den tillgängligheten av ett specifikt område bestäms av mer än bara de tekniska möjligheterna att resa dit. T.ex. kan otrygghet eller känslor av icke-tillhörighet skapa barriärer som hindrar människor att ta del av det utbud som samhället erbjuder på en viss plats.

---

⁷ Forskning barn och trafik, Trafikverket

5.3 Näringslivsperspektiv

Planens inriktning är att i stad, tätort och kommun erbjuda ytor och lokaler med olika lägesegenskaper, storlek och prisklass i samordning med övrig bebyggelse utveckling. Utbudet av mark och lokaler för näringslivets och olika verksamheters behov ska ses som en del i utvecklingen av en uthållig attraktiv kommun. Utrymme och kvalitét för olika verksamheters utveckling ska dels finnas i specialiserade klustermiljöer med tydlig identitet och profil, dels i funktionsblandade miljöer.

Den samlade påverkan på näringslivet av planen är generellt sett svår att bedöma – det saknas vedertagna metoder för denna typ av analys. Sverige är en liten och mycket exportberoende ekonomi, och de omvärldsfaktorer som påverkar näringslivets internationella konkurrenskraft finns inte med som underlag i planeringen. Näringslivets utveckling påverkar förutsättningarna att nå andra mål i planen, inte minst de som rör sysselsättning och social utveckling. Andelen sysselsatta påverkar kommunens skatteintäkter samtidigt som arbetsmarknadens dynamik har betydelse för kommunens attraktivitet för inflyttare. Samrådet bör utnyttjas för att berika bedömningen av hur förutsättningarna för både nya och etablerade företag att växa och utvecklas påverkas av planens inriktningar.

För företag som verkar på den *lokala marknaden* (i första hand inom handel, service, fastighet, bygg, vård & omsorg, skola & utb., kultur & nöjen, och i viss utsträckning hotell & restaurang) är faktorer som närhet till kunder, tillgång på lämpliga lokaler i lägen med goda kommunikationer och tillgång på lokal arbetskraft med rätt kompetens avgörande för att kunna växa och utvecklas. Planförslagets inriktning mot ökad täthet och tydliga sammankopplingar av stadsdelar med innehållsrika och kontinuerliga stråk är positiv i detta avseende. Om handel och service inte bara koncentreras i externt placerade handelsplatser utan ges utrymme på fler platser i stadsväven gynnas mångfald och öppnas möjligheter för även andra än de etablerade och storskaliga aktörerna.

För företag och aktörer som verkar på den *nationella och internationella marknaden* (kunskapsjänster, teknik, FoU, tillverkning, inkl. universiteten) är konsekvenserna lättare att bedöma, åtminstone på principiell nivå.

Strukturbild Flerkärnig innebär att det anläggs nya stadskärnor utanför Uppsala stadskärna. Detta tillsammans med investeringar i transportinfrastruktur ger betydligt förbättrad tillgänglighet nationellt och internationellt för de södra delarna av Uppsala. Stationsläget i Uppsala södra kommer att öka tillgängligheten till Arlanda och till Stockholm, vilket öppnar upp för bättre möjligheter till tjänsteresor och arbetspendling. För kunskapsintensiva verksamheter med internationell räckvidd, i vilken även universitetens forskning ingår, kommer den nya stationen att möjliggöra ett större upptagningsområde för bland annat rekrytering och samarbeten. I en framtid Enkärnig tillkommer ingen ny station, vilket innebär att tillgängligheten väntas vara på samma nivå som i nuläget. Baserat på ovanstående resonemang bedöms strukturbild Flerkärnig bidra positivt till för företag och aktörer som verkar på den nationella och internationella marknaden.

5.4 Risker och störningar

Planen har ett separat mål (12) inriktat mot hälsa och säkerhet, med ett separat delmål inriktat mot att skapa tillfredställande framkomlighet och säkerhet för transporter av farligt gods. I förtydligandena av målen betonas att en god säkerhet för kommunens invånare och besökare kan vidmakthållas samtidigt som bebyggelsen i centrala delar kan utvecklas och framkomligheten för nödvändiga transporter med farligt gods kan säkras, förutsatt att utvecklingen bygger på väl genomarbetade riskanalyser och väl förankrade riskreducerande åtgärder. En övergripande riskutredning kan identifiera risksituationen längs farligt godslederna samt peka ut var risken är oacceptabelt hög ("omöjliga platser"). Markens förutsättningar och risker ska beaktas och hanteringen beskrivas mycket tidigt vid all planering och exploatering. Det kan handla om ras, skred, radon, sulfidhaltiga leror översvämningsrisker och förorenad mark.

När det gäller klimatförändringen, konstaterar planen inledningsvis att konsekvenserna av klimatförändringarna kommer att påverka i princip alla samhällets sektorer: kommunikationer, tekniska försörjningssystem, bebyggelse och byggnader, areella näringar, naturmiljö och hälsa. Många verksamheter får ändrade förutsättningar. Planen inriktas därför mot att samspelet mellan bebyggelse-, vatten- och grönstruktur tas tillvara och så att de samlat bidrar till attraktivitet, minskad miljö- och klimatpåverkan samt hantering av klimatförändringar. Behovet av att genom medveten utformning och lokalisering vid om- och nybyggnation som minska riskerna i bebyggelsen till följd av ändringar framtida klimatförhållanden betonas.

Sammantaget måste planen sägas ha belyst riskperspektivet på ett tillfredsställande sätt. De två strukturbilderna skiljer sig inte i detta avseende.

5.5 Samlad bedömning

Planen har höga ambitioner för både tillkommande och existerande bebyggelse. Kommunens "identiteter och unika värden" i befintliga och tillkommande miljöer ska värnas och utvecklas kontinuerligt, och Uppsala stads identitet som landets mest betydande läro- och levande kulturstad ska manifesteras i stadens byggnadskultur och stadsliv som ska värnas och utvecklas.

Sammantaget bedöms planens inriktningar att på ett positivt sätt kunna bidra till att attraktiva miljöer skapas för de som bor och verkar i kommunen. Båda strukturbilderna bedöms skapa dessa goda förutsättningar, så länge planens principer och övriga inriktningar för markanvändningen följs i kommande planering. Vikten av att skapa breda beslutsunderlag bör dock betonas. Sådana underlag bör innehålla riktade konsekvensbedömningar som belyser frågor och perspektiv som annars riskerar att förbises i planeringen. Speciellt viktigt är att grupper och frågor som saknar starka företrädare uppmärksammas, liksom allmänna intressen och kvaliteter (t.ex vad gäller tillgången på tystnad, eller lugna miljöer). Båda dessa perspektiv tenderar att få en underordnad roll i planering som syftar till att hantera stark befolkningstillväxt, och där skapandet av nya bostäder ofta ges mycket hög prioritet.

För att skapa bästa möjliga förutsättningar för att utvecklingen verkligen leder till attraktiva miljöer för boende och verksamma är det nödvändigt att den typ av analyser som beskrivits ovan - om konsekvenser på barn, äldre, eller på annat sätt utsatta grupper - görs så tidigt och så långt "uppströms" som möjligt i beslutsprocessen, som ett underlag för viktiga inriktningsbeslut. Om frågorna dyker upp först i sena skeden (i formen av konsekvensbedömningar av redan fattade beslut) kan redan gjorda vägval i tidigare skeden göra att möjligheterna till goda sociala resultat kraftigt begränsats och möjligheter till kostnadseffektiva synergieffekter försvunnit.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

6 Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter

6.1 Påverkan på naturmiljö, ekosystemtjänster och vattenmiljöer och -system

Planens inriktning är att den ekologiska infrastrukturen, dess biodiversitet och ekosystemtjänster värnas, utvecklas och nyttjas på ett hållbart sätt. Planbeskrivningen innehåller kompletterande beskrivningar och inriktningar för ett antal park- och naturområden i kommunen där viktiga större sammanhängande naturvärden återfinns. Planen inriktas vidare på en robust dagvattenhantering med där utrymme, lokalt ansvarstagande och naturlig vattenbalans säkras och utgör en resurs.

Bedömningen är att planen generellt sett har höga ambitioner att värna och utveckla kommunens naturmiljö, ekosystemtjänster och vattenmiljöer och – system. Speciellt positivt i detta avseende är att:

- planen koncentrerar tillkommande storskalig bebyggelse till Uppsala stad och utvalda tätorter och att en utspridning och fragmentering av landskapet motverkas,
- att planen är restriktiv mot tillkommande byggnation på landsbygden annat än i anslutning till existerande bebyggelse, och under förutsättning att anslutning till ett robust VA-system kan säkerställas,
- Naturmiljövärden och vattenfrågor generellt sett tycks ha haft en framträdande roll i de avvägningar och ställningstaganden som gjorts och som kommer till uttryck i planbeskrivningen.
- Planen reserverar de ekologiskt och rekreativt viktigaste grönområdena och sambanden i en grov grönstruktur för staden och tar tydligt ställning för skydd och utveckling av stora park- och naturområden. Tydliga förhållningssätt och restriktioner formuleras, samt att
- Uppsalaåsen i sin helhet skyddas från allt typ av negativ påverkan på grundvattenkvaliteterna och att ingen ny grustäkt tillåts.

Skillnaden mellan strukturbilderna ligger i första hand i den påverkan på naturvärden, rekreativitet, och förutsättningar för ekosystemtjänster som den kraftiga expansionen i stadens sydöstra delar som följer av strukturbild Flerkärnig. Detsamma gäller expansionen söderut mot Gottsunda/Ultuna, inklusive den tänkta transportlänken över Fyrisån.

De ambitioner som planen generellt har när det gäller naturvärden och ekosystemtjänster gör att behovet av tydlighet i både utformning, genomförande och uppföljning av kommande planering och bygglovsgivning blir stort. Dessa frågor bör få betydande tyngd i det kommande uppföljningsarbetet av planens genomförande, samt utredningar och analyser inför och under kommande arbete med fördjupade över- och underlagsplaner och områdesprogram.

6.2 Påverkan på kulturhistoriskt värdefulla miljöer

Planen har som mål att Uppsalas unika kulturlandskap, kulturmiljöer och natur värnas och lyfts fram som del i kommunens utveckling. Natur-, kultur- och landskapsmiljöer ska vara inkluderande och tillgängliga för alla, och Uppsalas identiteter och unika värden i befintliga och tillkommande miljöer ska värnas och utvecklas kontinuerligt. Plats-specifika landskaps-, natur-, vatten och kulturförutsättningar ska tas till vara som en resurs vid utveckling av bebyggelse.

Inget specifikt avsnitt av planen beskriver kommunens förhållningssätt till kulturmiljöfrågor, utan överväganden och ställningstaganden är integrerade i planbeskrivningens olika delar. Begreppet kulturmiljö dyker dock upp bara vid ett fåtal tillfällen. För det större utvecklingsområdet Södra staden konstateras att det "berörs av riksintressen för kulturmiljö i väster och öster" vilket ställer "särskilda krav". För landsbygderna säger planbeskrivningen att marker med höga natur- och kulturmiljövärden eller landskapsvärden generellt bör värnas i prövningen av tillägg av bebyggelse. I beskrivningen av den s.k. Ultunalänken över Fyrisån föreskrivs att den skall göra det möjligt för gång- och cykeltrafik samt kollektivtrafik som "minimerar" intrånget i natur- och kulturmiljöerna. För vissa specifika orter och områden betonas också att det finns lokala kulturmiljövärden.

En koncentration av ny bebyggelse till de tre stadsnoderna i strukturbild Flerkärnig kommer med nödvändighet att resultera i ett annat byggande än idag i dessa områden – högre, tätare och mer stadsmässigt. I vilken utsträckning enskilda kulturmiljövärden eller sammanhängande strukturer kommer att påverkas av den nya bebyggelsen är svårt att säga med den övergripande karaktär som planen har, men det är positivt att man för innerstaden föreskriver att det historiska arvet, kvaliteterna i de offentliga rummen och de gröna kvaliteterna ska värnas, samtidigt som de utvecklas, visas upp och medverkar till ett rikare stadsliv. Dessa skrivningar utvecklas i den separata Innerstadsstrategin. Motsvarande skrivningar om kulturmiljövärden saknas i inriktningarna för stadsnoderna.

Bedömningen att det förhållningssätt till kulturmiljöfrågor som ska prägla kommande planering och beslutsfattande ytterligare behöver tydliggöras genom hela planen, i första hand i planbeskrivningen. En text som samlat tydliggör det förhållningssätt som ska gälla i rörande kulturmiljö och arkitektoniska frågor i kommande planering och beslutsfattande skulle kunna ingå i planen, eller redovisas i ett separat dokument. I nästa skede behöver frågorna ges permanent plats i uppföljningsarbetet för planen.

Bedömningen skiljer sig inte emellan strukturbilderna.

6.3 Hushållning med naturresurser

Planen har som mål att Uppsala ska vara en föregångare i ansvarsfull resurseffektiv samhällsutveckling. Det innebär bl.a. att utformning av infra- och bebyggelsestrukturer ska ske så att de bidrar till att minska resursbehoven, och att de naturliga plats-specifika förutsättningarna nyttjas som utgångspunkt och resurs. Dessutom ska Uppsala bli världsledande på lokala och globala lösningar, tjänster och produkter inom

miljödriven affärs- och verksamhetsutveckling samt inom kretsloppsteknik där avfall, material och massor utgör viktiga resurser.

Planen konstaterar att Uppsalaåsen är ett viktigt karaktärsmärke för Uppsala och är mycket viktig som naturresurs. Den bildar grundvatten genom att rena dagvatten som filtreras genom åsmaterialet och utgör en av landets viktigaste grundvattenförekomster. Som inriktning framöver anges att åsen skyddas i sin helhet från all typ av negativ påverkan på grundvattenkvaliteterna. Ingen ny grustäkt tillåts och befintliga täkter efterbehandlas på ett sätt som gynnar natur- och friluftsvärden och skyddar vattenresursen. Nyexploatering på känsliga delar av åsen sker i begränsad omfattning och risk för förorening av dricksvattnet minimeras genom tekniska lösningar, lokal dagvattenrening och stor försiktighet av dem som bor och verkar inom området.

För högkvalitativ jordbruksmark föreskriver planen för stadens omland att den ska värnas och att ingrepp som försvårar fortsatt brukande ska undvikas. För landsbygden sägs att brukningsvärd jordbruksmark utanför tätorternas expansionsområden samt de prioriterade stråken så långt som möjligt ska skyddas från exploateringar som försvårar framtida brukande av jorden. Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen ska så långt möjligt skyddas mot exploatering som påtagligt kan försvåra för skogsbruket.

Bedömningen är att planens målsättningar och den inriktning som beskrivs för jordbruksmark och för utveckling på eller i anslutning till Uppsalaåsens sammantaget borgar för en god hushållning med naturresurser. Bedömningen gäller båda strukturbilderna.

6.4 Samlad bedömning av planens påverkan på dagens värden och kvaliteter

Planen identifierar ett stort antal lokala och regionala värden, kvaliteter och funktioner för vilka specifika förhållningssätt beskrivs. I grunden är de förhållningssätt som beskrivs positiva ur ett påverkansperspektiv – de förändringar och tillskott av bebyggelse och infrastruktur som krävs till följd av befolkningsökningen balanseras på ett tydligt sätt mot behoven att värna och utveckla existerande värden. Det är dock av största vikt att kommande planering (FÖP, områdesprogram, detaljplaner) och bygglovsprövning i tillräcklig utsträckning och på ett systematiskt sätt säkerställer att förhållningssätten tillämpas och ger avtryck i den faktiska utvecklingen av kommunen.

7 Planens ekonomiska konsekvenser

Strukturbild Flerkärnig ger beredskap för en hög befolkningstillväxt. Det kommer att innebära omfattande byggande av nya bostäder, och för kommunens del tillhandahållande av social infrastruktur såsom exempelvis skolor och barnomsorg, men även transportinfrastruktur. Samtidigt som befolkningsutvecklingen påverkar kommunens utgifter genererar de nya invånarna inkomster.

Analys av de åldersberoende intäkterna och kostnaderna visar att nettot på den kommunala ekonomin inte i nämnvärd utsträckning påverkas av om det blir en hög eller låg befolkningstillväxt. I mångt och mycket beror det på att det kommunalekonomiska inkomst- och kostnadsutjämningsystemet påverkar kommunens intäkter. Under förutsättning att nettokostnaderna per invånare inte ökar mer än vad som beror på ålder, kan emellertid inflyttningen ge ett inkomstillskott för kommunen. Historiskt sett har dock kommunens kostnader ökat mer än vad som kan förklaras av demografiska faktorer. Oberoende av utvecklingen, kommer en utmaning att vara att hålla kostnaderna under kontroll. Bedömningen av planens konsekvenser är att befolkningstillväxt och sysselsättningstillväxt inte har någon nämnvärd betydelse för de den kommunala ekonomin.

De omständigheter som talar för att kostnaderna kan komma att öka mer än vad som beror på demografi är att det idag råder fullt kapacitetsutnyttjande i förskolor och skolor. Även en låg befolkningstillväxt kommer att innebära fler barn i åldrarna 1-19 år och behov av att investera i nya lokaler. Strukturbild Flerkärnig innebär att social infrastruktur väntas tillkomma i anslutning till utbyggnadsområdena. När det gäller lokaliseringen av nya skolor och förskolor kan ett enkärnigt strukturalternativ innebära större utmaningar. I strukturbild Enkärnig förtätas den centrala staden med bostäder, vilket kan innebära dyrare utbyggnad på grund av ökad konkurrens om marken. Om det inte finns yta för att bygga nya förskolor och skolor kan emellertid befintliga skolområden komma att användas i större utsträckning, vilket kan vara mindre kostsamt. Ytbehovet för social infrastruktur kan därför i Flerkärnig innebära att större yta tas i anspråk än i Enkärnig.

Flerkärnig innebär mer omfattande investeringar i transportinfrastruktur än jämförelse- och nollalternativet. De nyttor som uppkommer i planförslaget i termer av minskad restidsuppföring överstiger kostnaderna för att tillhandahålla en bättre kollektivtrafik. Utrymmet som finns därutöver för samhällsekonomiskt lönsamma investeringar ligger i intervallet 800-1500 miljoner kronor. Oavsett befolkningstillväxt kommer emellertid investeringar att behövas i åtgärder för att förbättra framkomligheten för kollektivtrafiken, vissa kapacitetsförstärkningar och utbyggnader av cykelbanor.

Beräkningar visar att Flerkärnig potentiellt genererar ett större samlat byggrättsvärde än Enkärnig, vilket beror på något fler bostäder och att småhusbyggandet sker i lägen som är mer lönsamma än i Enkärnig. Referensscenariot ger ett betydligt lägre byggrättsvärde på grund av en långsammare befolkningstillväxt ger än planförslag och jämförelsealternativ.

Mot bakgrund av att strukturbild Flerkärnig förutsätter kommunal finansiering av investeringar i social infrastruktur och transportinfrastruktur och att intäkter inte automatiskt genereras av en växande befolkning, behöver ett utbyggnadslogiskt synsätt beakta potentiella exploateringsintäkter för kommunen. Av finansieringsskäl är det fördelaktigt att periodisera byggandet så att investeringar kan finansieras med exploateringsintäkter från kommunalt markinnehav.

Kostnader för drift och underhåll berör kommunens budget. En utveckling i linje med Flerkärnig innebär ökade kostnader på grund av att det anläggs nya stadsdelar, offentliga rum, gator och vägar. När det gäller kostnaden för drift och underhåll finns det olika bilder av hur dessa kommer att utvecklas i de olika strukturbilderna. Sammantaget går det alltså inte bedöma vilken strukturbild som bäst bidrar till effektiva systemlösningar avseende kommunens kostnader för drift och underhåll.

7.1 Samlad bedömning

Strukturbild Flerkärnig är förenad med en större mängd nyinvesteringar av både social infrastruktur och transportinfrastruktur än strukturbild Enkärnig. Den har fler stomnätslänkar och ett större inslag av helt nya strukturer. Stora osäkerheter föreligger kring möjligheten att skapa exploateringsintäkter, samt kostnadsfördelningen mellan olika aktörer för en eventuell utveckling av ett stationsläge i Bergsbrunna.

Ingen av strukturbilderna framstår som entydigt bättre än den andra ur ett ekonomiskt perspektiv, varken för samhällsekonomin eller den kommunala ekonomin. För bästa möjliga ekonomiska utfall framöver framstår det dock som centralt att enskilda vägvalsbeslut och ställningstaganden av strukturerande karaktär (t.ex. i kommande fördjupade översiktsplaner) bedöms ekonomiskt och kopplas till möjliga utfall i termer av exploateringsintäkter och driftskostnader.

8 Planens genomförbarhet

Under hela arbetet med hållbarhetsbedömningen har frågor kring planens genomförbarhet diskuterats. För att planens mål ska kunna uppnås krävs att ett flertal aktörer samordnar sina beslut och investeringar – kommunen har bara begränsad rådgivning över den faktiska utvecklingen i kommunen. Som resonemangen i föregående kapitel visat finns det dessutom stora osäkerheter kring vilka effekter på den kommunala ekonomin som expansionen och förtätningen av bebyggelsen kommer att ge. Genomförbarheten av planen – möjligheterna att få med centrala aktörer på tåget – påverkas alltså till stor del av bedömningar av framtida nyttor av investeringar (var uppstår de, och vem gynnas?), samt de kostnader som är förknippade med investeringarna både initialt och i driftskedet.

De viktigaste frågor kring genomförbarheten som diskuterats i arbetet med hållbarhetsbedömningen och som behöver bevakas framöver är följande (utan inbördes ordning):

- En utveckling i linje med strukturbild Flerkärnig förutsätter att staten finansierar en utbyggnad av Ostkustbanan söderut, samt en ny station i Bergsbrunna. Det finns stora osäkerheter kring statens ambitioner för denna del av järnvägsnätet och den pågående Sverigeförhandlingen har väckt frågor om huruvida ny transportinfrastruktur även fortsättningsvis ska vara ett statligt ansvar eller om kommunerna i ökande omfattning kommer att avkrävas medfinansiering eller andra motprestationer.
- För att biltrafiken, trängseln i vägnätet och utsläppen av koldioxid från transportsystemet ska kunna hållas på de önskade, låga, nivåerna krävs att Upplands Lokaltrafik (UL) utvecklar kollektivtrafiksystemet, att nya fordon införskaffas och att turtäthet och linjenät utökas för att möta den ökande efterfrågan. UL har dock ett uppdrag för hela länet och insatser inom Uppsala tätort kommer att behöva vägas mot behov i övriga länet.
- Planen eftersträvar att tillkommande bebyggelse i goda lägen, med hög variation och med höga arkitektoniska kvaliteter. Att bygga tätt och i redan bebyggd miljö är generellt sett mer kostnadskrävande, komplicerat och tidskrävande än att bygga på oexploaterad mark. Inriktningen kommer att bidra till högre relativa byggkostnader, vilket väcker frågor om hur efterfrågan på denna typ av bostäder och lokaler kommer att se ut framöver, och om marknadens aktörer spontant kommer att ansluta sig till planens bärande principer. Det finns även frågetecken kring kommunens förmåga att långsiktigt ”hålla emot” utvecklingen i stadens omland och upprätthålla den skarpa gräns mellan stad och land som eftersträvas och utgör en huvudinriktning för markanvändningen.
- För strukturbild Flerkärnig finns det frågor om kommunen långsiktigt kan klara att skapa *bara* en ensam kollektivtrafiklänk över Fyrisån (i nära anslutning till, och rakt igenom, känsliga natur- och vattenmiljöer), eller om exploateringstrycket i närområdet i ett senare skede kommer vara sådant att kraven att

omvandla länken till en vägförbindelse blir omöjliga att hålla emot. Hur kommer en sådan vägförbindelse i så fall påverka exploateringstrycket i södra stadshalvan och de antaganden som görs om planens trafikanalyser kring kollektivtrafikandelar osv.?

- I strukturbild Flerkärnig är bildandet av stadsnoder i Gränby, Gottsunda-Ultuna och vid Bergsbrunna en bärande idé. Förutsättningarna för att skapa de stadsmässiga kvaliteterna som eftersträvas i planen är dock osäkra. Planen betonar att det är viktigt att det finns en tillräckligt stor kritisk massa av bostäder, verksamheter och besöksmål i direkt anslutning till noderna, dvs. att en hög täthet och exploateringsgrad eftersträvas. Marknadsförutsättningarna för denna typ av utveckling är dock osäkra, inte minst eftersom stadsmässighet och attraktivitet bara till begränsad del kan planeras fram – i vilken utsträckning boende och verksamma uppfattar ett område som intressant att flytta till påverkas också av t.ex. områdets historia, dess karaktär och status. Ur detta perspektiv framstår en utveckling i linje med strukturbild Enkärnig som en mer robust strategi som lättare låter sig genomföras i små steg, i första hand eftersom den i större utsträckning bygger på en utveckling av existerande värden och områden.
- En central fråga för båda strukturbilderna, men mest för Enkärnig, är hur förutsättningarna ser ut för förtätning i den redan existerande bebyggelsen i innerstaden, om man väger in alla de värden som *inte* kommer till uttryck i trafik- och tillgänglighetsanalyserna (t.ex. arkitektoniska, landskapsekologiska, eller kulturmiljömässiga frågeställningar). Det finns även frågor kring i vilken utsträckning plats kan beredas för annan bebyggelse (annat än bostäder och lokaler) som krävs för ett fungerande lokalsamhälle: t.ex. förskolor, skolor, bibliotek och annan samhällsservice. Hur säkerställs att byggande baserat på den identifierade förtätningspotentialen inte oavsiktligt negativt påverkar svår-fångade kvaliteterna som finns i existerande bebyggelse, både vad gäller struktur/funktion och nyttjandet av platser och byggnader? Hur undviker vi att förstöra existerande värden, i vår iver att få plats med den växande befolkningen? Mot bakgrund av den kraftiga befolkningsökningen och den förtätningstrategi som planen har (i båda strukturbilderna) är det troligt att konflikter mellan bevarande av existerande värden och tillskapandet av nya (genom stadsbyggandet) kommer att ta stort plats i debatten i Uppsala framöver. Kommunen har allt att tjäna på att förekomma dessa diskussioner med tydliga ställningstaganden och förklarande utredningar, allt i syfte att så långt möjligt få diskussionen att handla om "rätt" saker och baseras på ett sakligt underbyggt underlag.

9 Samlad bild och bedömning

9.1 Översiktsplanens mål

När det gäller översiktsplanens bidrag till en hållbar utveckling kan inledningsvis konstateras att den uppsättning mål som definierats för planen har stor bredd och är välformulerade. De ansluter till nationella mål av relevans för översiktsplaneringen (t.ex. miljömål, folkhälsomål, transportpolitiska mål) och speglar agendan på EU-nivå inriktad på ett minskat miljömässigt fotavtryck och ett gemensamt ansvarstagande för vår påverkan på världen utanför Sverige. Utvecklingen av mål har skett i ett nära samspel med den övriga planeringen (t.ex. ställningstaganden och avvägningar i planbeskrivningen) vilket minskar risken för inkonsekvenser i mellan mål och anvisade medel och skapar goda förutsättningar för ett kraftfullt genomförande i nästa skede.

Målen för översiktsplanen inriktas på år 2050. Jämfört med andra beslutsprocesser i samhället är detta en mycket lång tidshorisont – exempelvis har den statliga långtidsutredningen typiskt jobbat med ett 20-års-perspektiv in i framtiden. Målsättningar för 2050 för en kommun måste därför i första hand ses som riktningvisare, gentemot vilka beslut och åtgärder i närtid kan utvärderas.

Det som ska bedömas är alltså inte i bara den långsiktiga framskrivningen till 2050 utan i minst lika hög grad de åtgärder och prioriteringar som anvisas idag (2015) och i närtid som svar på dessa framskrivningar. Är dessa åtgärder kostnadseffektiva, hänsynstagande, robusta osv., och leder de åt rätt håll i förhållande till målbilden? Det är därför viktigt att kommande planering (fördjupade översiktsplaner, områdesprogram, detaljplaner) tar målen och inriktningarna för översiktsplanen som utgångspunkt, och att utvärderingar av alternativ i dessa senare skeden av planeringen görs i förhållande till deras bidrag till luffyllelsen av målen i översiktsplanen.

Sammantaget är bedömningen att målen till 2050 kan nås, om kommande planering och offentliga investeringar tydligt prioriteras i denna riktning.

9.2 Strukturbildernas egenskaper

En av de ursprungliga ambitionerna med hållbarhetsbedömningen var att undersöka egenskaperna hos de två utvalda strukturbilderna Enkärnig och Flerkärnig, och där så möjligt jämföra dem med referensscenariot (som ju karaktäriseras av betydligt lägre befolkningstillväxt). Det övergripande resultatet från denna analys är att strukturerna Enkärnig och Flerkärnig i många viktiga avseenden är likvärdiga. De styrkor och svagheter som de eventuellt har kommer att komma till uttryck först i senare skeden när det (möjligen) visar sig att möjligheterna att få till vissa för de båda strukturerna centrala element eller byggstenar är så begränsade att strukturen i praktiken inte går att skapa. Risken att detta ska ske bedöms som högst för strukturbild Flerkärnig, som ju som bärande element har skapandet av helt nya stadsmässiga och täta miljöer i no-

derna Gränby, Gottsunda/Ultuna och Uppsala Södra. De svenska erfarenheterna av att på kort tid skapa sådana stadsmässiga kvaliteter som beskrivs i planen är små.

Strukturbildernas och referensscenariot/nollalternativets egenskaper sammanfattas i kortfattat i Mörkt grön färg indikerar mycket positiva egenskaper, ljus grön färg positiva egenskaper och grå färg begränsade eller dåliga egenskaper. Det ska betonas att referensscenariot bygger på en svagare tillväxt i befolkning och sysselsättning. Behovet av ny bebyggelse blir då mindre, vilket medför mindre behov av exploatering av ny mark.

och 3 nedan. Mörkt grön färg indikerar mycket positiva egenskaper, ljus grön färg positiva egenskaper och grå färg begränsade eller dåliga egenskaper. Det ska betonas att referensscenariot bygger på en svagare tillväxt i befolkning och sysselsättning. Behovet av ny bebyggelse blir då mindre, vilket medför mindre behov av exploatering av ny mark.

Tabell 2. Sammanfattande analys den fysiska strukturens egenskaper år 2050 med en utveckling av kommunen i linje med strukturbildernas Enkärnig, Flerkärnig och referensscenariot/nollalternativ

	Flerkärnig	Enkärnig	Referensscenariot/nollalternativ
Funktionella samband	<u>Mycket goda egenskaper</u> Strukturen utvald baserat på goda funktionella egenskaper, i första hand för transportsystemet (men beroende av styrmedel)	<u>Mycket Goda egenskaper</u> Strukturen utvald baserat på goda funktionella egenskaper, i första hand för transportsystemet (men beroende av styrmedel)	<u>Dåliga egenskaper</u> Både styrmedel och investeringar i ny infrastruktur antas utebli, och förändring mot mer resurseffektiva system uteblir.
Skapande av attraktiva miljöer	<u>Goda egenskaper</u> Förtätningen ger många fördelar, men risker finns kopplade till hälsa och goda levnadsmiljöer i övrigt	<u>Goda egenskaper</u> Förtätningen ger många fördelar, men risker finns kopplade till hälsa och goda levnadsmiljöer i övrigt	<u>Goda egenskaper</u> Lägre befolkningstillväxt ger lägre behov av förtätning, men frigör inte resurser för utveckling av värden
Påverkan på existerande värden	<u>Goda egenskaper</u> , men stor lokal påverkan vid stadsnoder samt i sydöstra staden (Bergsbrunna/Sävja)	<u>Goda egenskaper</u> , men stark förtätning kräver stark styrning för att bevara och utveckla värden	<u>Mycket goda egenskaper</u> , i jämförelse med strukturbilderna där befolkning och bebyggelse växer betydligt mer

Tabell 3. Strukturbildernas egenskaper i termer av kostnader och genomförbarhet

Ekonomiska konsekvenser	<u>Måttliga eller höga kostnader.</u> Två kollektivlänkar, en ny station och helt nya stadskärnor tillkommer. Oklart hur stor del av dessa kostnader som kan täckas med exploateringsintäkter.	<u>Måttliga kostnader.</u> Korta och färre stomlänkar för kollektivtrafik och huvudsakligen utveckling i existerande stadsstruktur.	<u>Låga kostnader.</u> Inga betydande investeringar i kapacitetshöjande insatser görs
Genomförbarhet	<u>Osäker genomförbarhet.</u>	<u>Goda genomförbarhet</u>	<u>God genomförbarhet</u>

	Svårigheter förknippade med skapandet av stadsmässiga noder och risker förknippade med behovet av statliga investeringar.	Strukturen bygger i huvudsak på en utökning och förtätning av existerande bebyggelse, med bibehållen karaktär	Referensscenariot bygger varken på stora investeringar eller byggandet av nya strukturer
--	---	---	--

De trafik- och bebyggelseanalyser som genomförts pekar på i mycket grova drag på att man kan klara utbyggnaden i båda strukturbilderna utan att ta mycket ny mark i anspråk – bebyggelsetillskottet sker i första hand i de existerande kvarteren. Det är dock viktigt att påpeka att dessa analyser i sig inte utgör en del av planen och att de inte har kunnat bedömas i detalj i hållbarhetsbedömning.

En faktor som försvårat bedömningen är att strukturbildernas inbördes förhållande inte tydligt beskrivs i planen. Deras egenskaper och bärande element finns förvisso integrerade i exempelvis beskrivningarna av innerstaden och stadsnoderna, men eftersom texten inte tydligt strukturerats utifrån begreppen Enkärnig och Flerkärnig blir det för läsaren bitvis svårt att hålla ordning på vilka de viktigaste skillnaderna är mellan strukturbilderna.

På plankartan är strukturbilderna inritade överlagrade på varandra, vilket tolkas som att de enskilt och i godtycklig ordning skulle kunna ses som steg på vägen – exempelvis kan en enkärnig struktur 2030 under de efterföljande 20 åren kompletteras med element från Flerkärnig (i första hand stadsnoderna) så att slutresultatet 2050 är enligt plankartan. Eller så kan en Flerkärnig struktur senare kompletteras med förtätning i centrala lägen.

9.3 Planens samlade konsekvenser och bidrag till hållbar utveckling

Sammantaget är bedömningen att planen med de principer och inriktningar som anges lägger en god grund för att Uppsala fram till 2050 ska kunna röra sig betydligt mot de mål som satts upp för planeringen och att den därför kommer att kunna bidra till hållbar utveckling. Det dominerande skälet till denna bedömning är att den process som lett fram till samrådsförslaget har präglats av ett stort antal omtag och avstämningar såväl internt som externt, och att planen därför präglas av ett konsekvent tänk, väl i linje med dominerande tankemodeller kring hållbar utveckling i kommuner.

Planens samlade bidrag till att funktionella samband stärks och utvecklas bedöms som gott. Denna bedömning bygger på att en kombination av de styrmedel som ingått i trafikanalyserna införs, och att biltrafiken därmed inte ökar så kraftigt som befolkningstillväxt och ökad disponibel inkomst annars skulle medföra. Bedömningen bygger också på att kommande planering och beslutsfattande sker i linje med planens intentioner.

Planen har höga ambitioner när det gäller att skapa attraktiva miljöer för såväl boende som verksamma, och de inriktningar som definieras måste sägas ligga väl i linje med de ambitionerna. Dock bedöms planens samlade bidrag till att skapande av attraktiva miljöer som måttligt på grund av de stora utmaningarna som förtätning och trafikök-

ning har på rekreation, buller och luftkvalitet och risken för påverkan på hälsan hos känsliga grupper.

Risken för negativ påverkan på existerande värden är med nödvändighet stor med den starka befolkningstillväxt som ligger framför kommunen, inte minst när det gäller förtätningens konsekvenser i den existerande bebyggelsen. Indirekt påverkar detta möjligheterna att skapa attraktiva miljöer för de boende. Det är dock positivt att planen så tydligt tar ställning mot en expansion av stadsbyggandet ut på slätten. På detta sätt bibehålls Uppsalas tydliga karaktär av "staden på slätten", samtidigt som stora värden i det omgivande landskapet kan värnas och utvecklas till gagn för ekosystem och biologisk mångfald, samt alla de Uppsalabor och besökare som nyttjar landskapet idag. När det gäller kulturmiljön är bedömningen planens ambitioner är höga och artikulerade, men att det förhållningssätt till kulturmiljö och arkitektoniska som ska prägla kommande planering och beslutsfattande ytterligare behöver tydliggöras genom hela planen, i första hand i planbeskrivningen.

Både genomförbarhet och ekonomiska konsekvenser framstår som hanterbara utmaningar, även om stor medverkan från ett antal andra aktörer (i första hand staten och landstinget) kommer att krävas för att transportsystemets funktion ska hållas hög och dess och miljöpåverkan minska i riktning mot nivåer nära noll år 2050. Frågor kring marknadens villighet att bygga i linje med planen finns, och riktade analyser kring just detta kan vara motiverade framöver.

Översiktsplanens samlade konsekvenser och bidrag till hållbar utveckling sammanfattas översiktligt i Tabell 4 nedan. Mörkt grön färg indikerar mycket positiva egenskaper, ljus grön färg positiva egenskaper och grå färg begränsade eller dåliga egenskaper.

Tabell 4. Sammanfattning av översiktsplanens samlade konsekvenser och bidrag till hållbar utveckling

	Översiktsplan 2016	Osäkerheter i bedömningen	Krav på efterföljande planering för att målen ska kunna nås
Funktionella samband	Planen har <u>höga och tydliga ambitioner</u> , och ställningstaganden och inriktningar i linje med dessa ambitioner. Strukturbilderna är utvald baserat på goda funktionella egenskaper, i första hand för transportsystemet, men dess goda egenskaper är beroende av kraftfulla styrmedel	Kommunens rådighet över styrmedel i transportsystemet är mycket begränsade. Deltagandet på arbetsmarknadens påverkar förutsättningarna för social utveckling i linje med planen, men kommunen saknar rådighet över regler som styr arbetsmarknadens funktion.	Tydlighet och likriktning i kommunens planering och efterföljande beslut om investeringar– alla delar av kommunens organisation måste sträva mot samma mål. Tydliga besked från staten rörande kommande investeringar i Ostkustbanan och ny station i Bergsbrunna.
Skapande av attraktiva miljöer	Planen har <u>goda förutsättningar att bidra till att attraktiva miljöer</u> skapas för både invånare och verksamheter. Förtätningen ger många fördelar, men risker finns kopplade till hälsa	Frågetecken finns kring hur väl efterföljande planering klarar att följa planens intentioner. Marknadsförutsättningarna för att skapa de täta stadsmiljöerna som eftersträvas är svåra att	Framtagande av breda beslutsunderlag i planering och investeringsbeslut, med riktade konsekvensbedömningar som belyser frågor och perspektiv som annars ris-

	och goda levnadsmiljöer i övrigt.	bedöma.	kerar att förbises.
Påverkan på existerande värden	<u>Planen har tydliga förhållningssätt till skydd och utveckling av existerande värden.</u> Men risken för negativ påverkan är med nödvändighet stor med den starka befolkningstillväxt som ligger framför kommunen. Det blir betydande lokal påverkan vid stadsnoder samt i sydöstra staden (Bergsbrunna/Sävja)	Frågetecken finns kring hur väl efterföljande planering klarar att följa planens intentioner. Den exakta utformningen av enskilda byggnader, kvarter och områden kommer att avgöra omfattningen av den negativa påverkan.	Tydlighet och likriktning i kommunens planering och efterföljande beslut om investeringar – alla delar av kommunens organisation måste sträva mot samma mål.
Ekonomiska konsekvenser	Planens ekonomiska konsekvenser i termer av <u>kommunala kostnader är måttliga eller höga</u> , beroende på vilken av strukturbilderna som dominerar den fysiska strukturen.	Stora osäkerheter föreligger kring möjligheten att skapa exploateringsintäkter, samt kostnadsfördelningen mellan olika aktörer för en eventuell utveckling av ett stationsläge i Bergsbrunna.	Stor vikt behöver fästas vid de inriktningar som planen har. Enskilda vägvalsbeslut och ställningstaganden av strukturerande karaktär behöver bedömas ekonomiskt och kopplas till möjliga utfall i termer av exploateringsintäkter och driftskostnader
Genomförbarhet	Planens <u>genomförbarhet ligger är osäker eller god</u> , beroende på valet av strukturbild. Enkärnig struktur framstår som en mer robust strategi än Flerkärnig, ur ett genomförandeperspektiv	Osäkerheter finns kring kommunens förmåga att få staten, landstinget och marknadens aktörer att besluta och investera i linje med planens mål och intentioner.	Tydlighet kring planens mål, ställningstaganden och inriktningar i kommunens kommunikation med andra aktörer, så att alla centrala aktörer får möjlighet anpassa sina beslut till planen.

Den stora utmaningen för Uppsala de kommande åren blir att ge planen den tyngd och naturliga plats i det kommunala beslutsfattandet som den måste ha för att målen ska kunna uppnås. Det är i efterföljande planering (fördjupade översiktsplanering, områdesprogram, detaljplaner), i bygglovsprövning, i beslut och genomförande av investeringar i infrastruktur för transporter och tekniska system, och i näringslivets investerings- och lokaliseringsbeslut som planens genomförande i praktiken kommer att ske – om summan av alla dessa steg, justeringar och tillägg till staden och kommunen i tillräcklig utsträckning ligger i linje med planens inriktningar och intentioner har kommunen stora möjligheter att röra sig mot de mål som satts upp för 2050, till gagn för såväl Uppsalaborna som världen i stort.

10 Planens genomförande: förslag på styrning och uppföljning

10.1 Synergier, konflikter och kompensationsåtgärder

Planen har som grundförutsättning att den kommande befolkningsökningen går att hantera genom en förtätning av nuvarande bebyggelse, en utveckling av bebyggelse i noggrant utvalda områden, och en kapacitetshöjning i kollektivtrafiken.

Bedömningen ovan visar generellt att en tätare, mer stadslik, bebyggelsestruktur har stora förtjänster, framför allt när det gäller transportförsörjning. De problem som kan uppstå kommer att vara platsspecifika och ställa existerande värden mot tillkommande (samt det allmänna intresset att skapa plats för nya invånare).

För att få utväxling av förbättrade kommunikationer bör sådana satsningar kombineras med incitament som stödjer interaktion och flöden av människor mellan berörda stadsdelar.

Det är viktigt att påpeka att förtätningsproblematiken handlar om mer än "bara" tillgång till och kvaliteter i grönområden. När ny bebyggelse tillförs i områden med arkitektoniska värden och sammanhållande planeringsprinciper finns risker att även andra värden än de biologiska går förlorade. Planens mål ska uppnås utan känslan i efterhand blir att det gått för fort, att man i hastigheten gjort sig av med värden som var värda att bevara. I det fortsatta arbetet med fördjupade översiktsplaner, områdesprogram och detaljplaner kommer behovet av konkret vägledning, uppföljning och utvärdering vara fortsatt stort. Metoder för att kompensera eller på annat sätt tillföra nya värden om/när tidigare värden går förlorade utvecklingen av ett område behöver tillämpas. Ambitionen måste vara att såväl nytillkomna som tidigare boende i ett område upplever att de tjänar på de tillskott och förändringar som görs.

10.2 Principer för styrning och genomförande

Den nya planen har mycket höga ambitioner vad gäller att ta ett samlat grepp på utvecklingen, och tydligt länka den fysiska utvecklingen till den sociala utvecklingen. För att planens mål ska kunna uppnås behövs förutom ett fortsatt politiskt stöd för dem på generell nivå att ett antal andra krav uppfylls:

- Detaljplanering och bygglovsgivning måste göras i linje med översiktsplanens inriktningar. Detta ställer krav på internt erfarenhetsutbyte på tjänstemannanivå kopplat med ett politiskt ledarskap som artikulerar och betonar de allmänna intressena.
- För att upprätthålla ett långsiktigt och brett stöd för den förtätning av bebyggelsen som planen inriktas mot kommer skickligt genomförd medborgardialog och högkvalitativa insatser av arkitekter och planerare att behövas – inte minst för att kvaliteten i slutresultatet ska vara bättre än det som ersattes. Behovet av sådan dialog framstår som särskilt stort i de tillkommande noder-

na (för strukturbild Flerkärnig) och i staden som helhet (för strukturbild Enkärnig).

- Partnerskap med fastighetsägare och byggherrar behöver skapas för att skapa bred förståelse för planens inriktningar och prioriteringar, så att förslag och initiativ från marknaden redan från början ligger i linje med kommunens prioriteringar. Sådana partnerskap behöver bygga på en gemensam ambition att båda parter ska tjäna på att ingå i partnerskapet.
- En livaktig och kontinuerlig dialog med Stockholmsregionens aktörer, med en upprätthållen ambition att Uppsala ska bli en nordlig nod i Stockholmsregionen
- Ett tätt samarbete med landstinget som i sin roll som huvudman för kollektivtrafiken kommer att ha avgörande inflytande över i vilken utsträckning transportsystemet kan utvecklas i linje med planens ambitioner.
- En fortsatt aktiv medverkan i och samverkan med regionförbundet.
- En fortsatt kontinuerlig dialogen med staten där kvalificerad analys utifrån en systemsyn för Östra Mellansveriges behov och tillväxt utgör grund för prioriteringar.

10.3 Principer för uppföljning

Ett uppföljningsprogram bör upprättas och beslutas, inte minst eftersom omfattningen av många av de effekter av planen som identifierats ovan är osäker, och bara kan bedömas i kommande, mer detaljerade, planerings- och beslutsprocesser.

Av uppföljningsprogrammet ska framgå uppföljningens omfattning, tillvägagångssätt och tidsutsträckning. Vidare behöver anges vem (Nämnd/Kontor) som ansvarar för respektive moment i uppföljningen, hur dokumentationen ska göras och till vilken instans som avrapportering ska ske.

Uppföljningen bör inte vara begränsad till tillståndsbeskrivningar och effekter (t.ex. luftkvalitet, bullernivåer, deltagande på arbetsmarknaden osv.), utan också inkludera faktorer tidigare i orsakskedjan (t.ex. inflyttning, tillkommande bebyggelse, beslut om kollektivtrafiksystemets utveckling) så att en framförhållning kan upprätthållas och nödvändiga åtgärder för att parera en negativ utveckling kan vidtas *innan* de negativa effekterna uppträtt.

Bilaga 1. Metod: Bedömningsmodell och bedömningsgrunder

Bedömningsmodellen summerad

Den metod som använts för att strukturera analysen och redovisningen bygger på de behov och frågeställningar som i planeringen dök upp när steget från sju möjliga till två utvalda strukturalternativ för kommunens utveckling till 2050 skulle tas.

Det krav som ställdes var att valet av två slutliga alternativ, av sju möjliga, skulle tas på ett systematiskt, transparent och repeterbart sätt och att det skulle kunna motiveras så att såväl yrkesverksamma som den breda allmänheten kan förstå hur det gått till. Den bedömningsmodell som utarbetades av WSP och kommunens tjänstemän tillsammans i detta skede har sedan vidareutvecklats och kompletterats så att den kan användas som ramverk för hela den bedömning som redovisas i föreliggande rapport.

Stor vikt har lagts vid att hitta en struktur i vilken riktade analyser av specifika perspektiv (t.ex. barn, jämställdhet, konkurrenskraft, tillgänglighet i transportsystemet) kan inordnas utan att strukturen i sig måste göras om. Bedömningsmodellen är under utveckling, vilket betyder att den kommer kunna vidareutvecklas inför kommande skeden i planeringen. Den finns summerad i en tabell på de följande två sidorna.

Analysen och slutsatser som redovisas i rapporten har i första hand baserad på expertbedömningar. För trafik och samhällsekonomi har dock kvantitativa modeller varit tillgängliga.

Planens *ekonomiska effekter* har bedömts med såväl kvalitativa som kvantitativa ansatser. Kvalitativa ansatser har använts för att bedöma om målsättningar uppfylls där indata och metoder för beräkningar inte varit tillgängliga eller möjliga. Underlaget till kostnadsbedömningarna på vatten och avlopp baseras på, "Ekholm, K., 2015, PM – Översiktlig kalkyl VA Översiktsplan 2016, Uppsala Vatten och Avfall AB". Metoder för uppföljning av planens ekonomiska effekter redovisas i "Ekonomiska analyser i översiktsplanarbetet i Uppsala kommun" (WSP 2014-07-02). Här refereras resultat från uppdaterade beräkningar till 2050 med i rapporten beskrivna kommunalekonomiska kostnads-intäktmodell och beräkningsmodell för byggrättsvärden.

Trafikeffekterna har beräknats med transportmodellen LuTrans, som är en förenklad version av Sampers. Modellen kan beräkna effekter av olika antaganden om bland annat trafiksystem/objekt och strukturalternativ (framtida lokalisering av bostäder och arbetsplatser). Effekter som kan beräknas är bland annat färdmedelsandelar, trängsel i väg- och kollektivtrafiken, utsläpp från vägtransporterna, trafikarbete mm. I modellen är det också möjligt att studera vilka effekter som olika styrmedel ger.

På de följande sidorna finns bedömningsmodellen summerad i tabellform. Modellen är resultatet av ett pågående metodutvecklingsarbete, och dokumentationen av modellen begränsas i dagsläget till föreliggande tabell samt texten i denna rapport.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

	Kategori	Underkategorier		Utvärderingsparametrar (möjliga datakällor)
Bedömning av sluttilstånd 2050	1. Planens konsekvenser – funktionella samband	1.1.	Transporter: Tillgänglighet och framkomlighet	Andel av befolkning som når utvalda målpunkter inom viss tid osv., andel av trafiksystemet med trängsel (Körningar LuTRANS)
		1.2	Teknisk försörjning	Förutsättningar för effektiva systemlösningar för teknisk försörjning (Expertbedömning + specifika utredningar.)
		1.3	Ekologiska samband på landskapsnivå, inkl. vattensystem	Ekosystemtjänster och konnektivitet (t.ex. lämplig landskapsekologisk modell)
		1.4	Social sammanhållning - systemperspektiv	(Expertbedömning)
		1.5	Miljömässigt fotavtryck: klimatpåverkan	Klimatpåverkan direkt och indirekt, samt energianvändning och –mix. (modellkörningar + expertbedömning)
		Relevanta Uppsalaprinciper 1. ÖKA TÄTHETER I NODER OCH STRÅK 2. KOPPLA SAMMAN 3. SKAPA NÄRHETER		
	2. Planens konsekvenser – skapande av attraktiva miljöer	2.1	Individ- och hushållsperspektiv	(Expertbedömning, ev. kompletterad med modellkörningar för t.ex. buller)
		2.2	Grupperspektiv	Barn, äldre, resurssvaga osv. (Expertbedömning)
		2.3	Företag som verkar på den lokala marknaden	Konkurrenskraft, förutsättningar för utveckling och tillväxt (Expertbedömning)
		2.4	Företag och organisationer som verkar på den nationella och internationella marknaden	Konkurrenskraft, förutsättningar för utveckling och tillväxt (Expertbedömning)
		Relevanta Uppsalaprinciper		

			4. <i>BLANDA KARAKTÄRER OCH FUNKTIONER</i> 5. <i>UTNYTTJA OCH UTVECKLA DET PLATSSPECIFIKA</i> 6. <i>SKAPA MERVÄRDEN PÅ KORT OCH LÅNG SIKT</i>		
Bedömning av genomförande under tiden fram till 2050	3.	Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter	3.1	Påverkan på naturmiljö och ekosystemtjänster (på viss skala; riksintressen, gröna länkar i större landskap, skyddad natur)	(Expertbedömning kompletterad med GIS-analys)
			3.2	Påverkan på vattenmiljöer och –system	(Expertbedömning kompletterad med GIS-analys)
			3.3	Påverkan på kulturhistorisk värdefulla miljöer	(Expertbedömning kompletterad med GIS-analys)
			3.4	Hushållning med naturresurser	(Expertbedömning)
			<i>Ingen av Uppsalapriinciperna direkt kopplad till denna kategori</i>		
	4.	Planens ekonomiska konsekvenser	4.1	Samhällsekonomisk nytta och kostnad	Kronor nuvärde. (Expertbedömning ev. inkl. körning av rAps-modell, kompletterad av LuTRANS-resultat för nyttor i termer av t.ex. restider)
			4.2	Effekter på kommunens ekonomi och kommunala taxor	Fördelning intäkter och utgifter över tid (kr), skuldsättning (kr) (Expertbedömning kompletterad med riktade utredningar)
			4.3	Ekonomiska effekter på hushåll, företag, andra aktörer	Kronor nuvärde. (Expertbedömning kompletterad med riktade utredn.)
			Relevant Uppsalapriincip 7. <i>SAMMORDNA INVESTERINGAR</i>		

	5.	Planens genomförbarhet	5.1	Kommunens rådighet och påverkansförmåga	(Expertbedömning)
			5.2	Beroende av andra aktörers investeringar och prioriteringar	(Expertbedömning)
			5.3	Beroende av ännu ej tillgängliga teknik- och systemlösningar	Teknikberoende för måluppfyllelse (Expertbedömning, ev. med stöd av riktad utredning)
			<i>Ingen av principerna direkt kopplad till denna kategori</i>		

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

Specifika bedömningsgrunder

De specifika bedömningsgrunder som på olika sätt är relevanta för den bedömning som gjorts av planens konsekvenser är första hand de som redovisas kortfattat nedan

Riksintressen

Att ett område är av riksintresse betyder att det är skyddsvärt ur ett nationellt perspektiv därför att det inrymmer nyttigheter, eller besitter värdefulla egenskaper, men inte att området eller miljön inom området automatiskt är skyddad.

Hantering av riksintressen för natur- och kulturmiljövård regleras i 3 kap. 6§ miljöbalken som säger att områdena ska skyddas mot ingrepp eller åtgärder som kan innebära "påtaglig skada" på riksintresset. Riksintressen enligt 4 kap. miljöbalken är områden som beslutats av riksdagen och anges direkt i lagtexten. Det gäller ett antal geografiskt avgränsade områden med syfte att skydda områdena mot exploatering. Bestämmelserna innebär dock inte någon restriktion för utvecklingen av tätorter och det lokala näringslivet.

3 kap. 8§ miljöbalken behandlar områden som är särskilt lämpade för anläggningar för industriell produktion, energiproduktion, kommunikationer, vattenförsörjning eller avfallshantering. Dessa områden ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av sådana anläggningar.

3 kap. 9§ miljöbalken behandlar riksintressen för totalförsvaret.

Riksintressen som berör Uppsala kommun

Riksintressen för naturvård, friluftsliv och Natura 2000

Det finns 29 områden i kommunen som utpekats med stöd av miljöbalken 3 kap 6§ som riksintresse för naturvården.

För de geografiska områden som pekas ut direkt i lagtexten i 4 kap. miljöbalken berör ett av dessa områden kommunen, nämligen "Mälaren med öar och strandområden". Inom riksintresseområdet ska turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

Vidare finns inom kommunen 39 Natura 2000-områden, vilka klassas som riksintressen enligt 4 kap. miljöbalken.

Riksintressen för kulturmiljövård

I kommunen finns ett tjugotal områden utpekade enligt 3 kap. 6§ miljöbalken som riksintresse för kulturmiljövården. Till dessa områden hör bland annat Uppsala stad med sitt stadslandskap.

Riksintressen för infrastruktur

Samtliga kraftledningar med 70, 220 och 400 kV inom kommunen utgör riksintressen.

E4, riksväg 55 och riksväg 72 är vägar av riksintresse och för järnvägar hävdas Ostkustbanan och Dalabanan som riksintressen.

Det finns ett utpekad område av riksintresse för vindkraft i västra kommundelen. Ärna flygplats är utpekad som riksintresse för civil luftfart.

Riksintressen för totalförsvaret

Ärna flygplats är utpekad som riksintresse för totalförsvaret.

Miljö kvalitetsmål

Det finns idag 16 nationella miljö kvalitetsmål 6 med tillhörande delmål. Målen beskriver och preciserar det tillstånd i miljön som behövs för att samhället ska vara ekologiskt hållbart. De nationella miljömålen är storskaliga och allmänt hållna. De regionala miljö kvalitetsmålen för Uppsala län har samma inriktning som de nationella miljömålen, men är mer preciserade för att passa det regionala miljöarbetet.

Arbete med miljö kvalitetsmålen och tillhörande delmål vilar på fem grundläggande värden, nämligen att ekologisk utveckling ska:

- främja människors hälsa
- värna den biologiska mångfalden
- ta till vara de kulturhistoriska värdena
- bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga och trygga en god hus-hållning med naturresurserna

Enligt miljöbalken ska en MKB innehålla en beskrivning av hur relevanta miljö kvalitetsmål och annan miljö hänsyn beaktas i planen. Av de 16 nationella miljömålen har tolv bedömts vara relevanta med avseende på översiktsplanens genomförande. De mål som bedömts kunna påverkas av ett genomförande av översiktsplanen har markerats med fet stil.

Mål 1: Begränsad klimatpåverkan

Mål 2: Frisk luft

Mål 3: Bara naturlig försurning

Mål 4: Giftfri miljö

Mål 5: Skyddande ozonskikt

Mål 6: Säker strålmiljö

Mål 7: Ingen övergödning

Mål 8: Levande sjöar och vattendrag

Mål 9: Grundvatten av god kvalitet

Mål 10: Hav i balans samt levande kust och skärgård

Mål 11: Myllrande våtmarker

Mål 12: Levande skogar

Mål 13: Ett rikt odlingslandskap

Mål 14: Storslagen fjällmiljö

Mål 15: God bebyggd miljö**Mål 16: Ett rikt växt- och djurliv**

Kommunfullmäktige antog i november 2014 Uppsalas Miljö- och klimatprogram 2014 - 2023. Miljö- och klimatprogrammet har två huvudsakliga syften. Ett övergripande syfte är att skapa en sammanhållen och övergripande plattform för det strategiska arbetet med miljö och klimat och på så sätt uppnå kommunens långsiktiga miljö-, klimat- och utvecklingsmål. Ett externt syfte är att visa på kommunens riktning, spets och bredd i miljö- och klimatarbetet och på så sätt ta vara på medborgarnas, företagens och organisationernas engagemang i miljö- och klimatfrågan.

Folkhälsomål

Riksdagen antog år 2003 elva nationella mål för folkhälsan (Propositionen 2002/03:35). Det övergripande målet är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. De första sex målområdena handlar om förhållanden i samhället och vår omgivning som skapar våra livsvillkor. De sista fem målområdena rör levnadsvanor som individen själv påverkar mer direkt, men där strukturella faktorer ofta spelar en stor roll.

De nationella folkhälsomålen:

1. Delaktighet och inflytande i samhället
2. Ekonomisk och social trygghet
3. Trygga och goda uppväxtvillkor
4. Ökad hälsa i arbetslivet
5. Sunda och säkra miljöer och produkter
6. En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård
7. Gott skydd mot smittspridning
8. Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa
9. Ökad fysisk aktivitet
10. Goda matvanor och säkra livsmedel
11. Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande

Barnperspektiv

Enligt FN:s barnkonvention ska barns bästa sättas i främsta rummet. Enligt konventionens fyra grundprinciper krävs att:

- Alla barn och ungdomar ska behandlas lika, ingen ska diskrimineras oavsett kön, ras, handikapp, ålder mm
- Barns bästa ska beaktas i alla åtgärder som rör dem
- Barns rätt till liv och utveckling till det yttersta av sin förmåga ska säkerställas
- Barn ska få komma till tals i alla frågor som rör dem, att ge barn och ungdomar möjligheter att påverka

Miljökvalitetsnormer

Bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer (MKN) infördes i samband med att miljöbalken trädde i kraft den 1 januari 1999. Miljö kvalitetsnormer är föreskrifter om lägsta godtagbara miljö kvaliteten inom ett geografiskt område. En miljö kvalitetsnorm ska tas fram på vetenskapliga grunder och ange den lägsta godtagbara miljö kvaliteten, till exempel i form av halt av ett ämne, som människan och/eller miljön kan anses tåla. Det finns idag gränsvärdesnormer för utomhusluft och för fisk- och musselvatten, grund- och ytvatten. För omgivningsbuller finns en målsättningsnorm.

Annan hänsyn och riktvärden för översiktlig planering

Bedömningsgrunder för buller

Buller är, framförallt i större tätorter, ett stort folkhälsoproblem. I Sverige utgör trafiken den vanligaste orsaken till bullerstörningar.

För beskrivning av buller vars styrka är konstant i tiden används ofta ljudnivå i decibel med beteckningen dB(A). Detta störningsmått är enkelt att arbeta med och kan direkt mätas med ljudnivåmätare. I Sverige används två olika störningsmått för bland annat trafikbuller; ekvivalent respektive maximal ljudnivå. Med ekvivalent ljudnivå avses en form av medelljudnivå under en given tidsperiod. För trafikbuller är tidsperioden i de flesta fall ett dygn. Den maximala ljudnivån är den högsta förekommande ljudnivån, under exempelvis fordonspassage.

Enligt Boverkets Allmänna Råd 2008:1 *Buller i planeringen* bör samma krav kunna uppfyllas vid planering av nya bostäder som ovanstående riktvärden. I vissa fall kan det vara motiverat att göra avsteg från huvudregeln, till exempel i centrala delar av städer i större tätorter med bebyggelse av stadskaraktär. Vid dessa avsteg bör en tyst sida finnas, det vill säga en sida med en dygnsekvivalent ljudnivå som är lägre än 45 dB(A) frifältsvärde som en totalnivå, det vill säga det sammanlagda ljudet från olika källor, till exempel trafik, fläktar och industri.

Riskhänsyn vid fysisk planering

Det finns ett antal rekommendationer för riskhantering i fysisk planering. Enligt plan- och bygglagen ska bebyggelse lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till boendes och övrigas hälsa. Sammanhållen bebyggelse ska utformas med hänsyn till behovet av skydd mot uppkomst av olika olyckor och översiktsplaner ska redovisa riskfaktorer.

Dagvatten

Regler kring dagvattenhantering finns i miljöbalken, Boverkets byggregler samt i Naturvårdsverkets föreskrifter. I kommunen finns dagvattenstrategi antagen av kommunfullmäktige i januari 2015.

Landskap

Det finns en Europeisk landskapskonventionen vars syfte är att skapa en gemensam europeisk ram för arbetet med de europeiska landskap som är utsatta för ett föränd-

ringstryck. Konventionen gäller även för det så kallade vardagslandskapet, det vill säga områden som saknar speciella naturvärden, men som är viktiga som människors närmiljö och där det behövs riktlinjer för skydd, förvaltning (skötsel) och planering.

Landskapskonventionen trädde i kraft 1 maj 2011 i Sverige efter att Sverige ratificerat den. Det är ingen enskild myndighet som har någon utpekad särställning eller ansvar för konventionen.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

Bilaga 2. Avgränsning, inkl. sammanfattning av samråd med länsstyrelsen

Arbetet med en ny översiktsplan inleddes i samband med aktualitetsförklaringen av Uppsalas översiktsplan i maj 2014. Arbetet med hållbarhetsbedömningen påbörjades under hösten 2014 vilket betyder att arbetet med hållbarhetsbedömningen i praktiken kunnat bedrivas parallellt med planprocessen.

Ett förslag till avgränsning togs fram i april 2015 och ett avgränsningssamråd hölls med länsstyrelsen den 29 april 2015. Länsstyrelsen hade inga synpunkter på den föreslagna avgränsningen. Det bestämdes vid avgränsningssamrådet att MKB:n skulle behandla de högscenarier som planbeskriver (Enkärnig och Flerkärnig), samt ett lågtillväxtscenario (referensscenario). Det sistnämnda scenariot svarar mot lagstiftningens krav att MKB:n innehåller "...en beskrivning av miljöförhållandena och miljöns sannolika utveckling om planen, programmet eller ändringen inte genomförs" (det s.k. nollalternativet).

Vidare bestämdes att

- MKB:n skulle hållas på en strategisk nivå.
- Bedömningarna i MKB:n fokuseras på läget år 2050, vilket är samma tidshorisont som i översiktsplanen i övrigt.
- Beskrivningen och bedömningen av miljöpåverkan preliminärt hanteras utifrån två geografiska nivåer:
  3. Kommungränsen
  4. Influensområdet, det vill säga det område som bedöms påverkas av översiktsplanen. Influensområdet kan variera med behandlad miljöaspekt, men kan bland annat innefatta påverkan utifrån ett regionalt perspektiv (för till exempel luftföroreningar)
- följande miljöaspekter behöver täckas i hållbarhetsbedömningen:
  - Kulturmiljö (landskap, bebyggelse, fornlämningar och annat kulturarv)
  - Naturmiljö (biologisk mångfald, djurliv och växtliv)
  - Vattenmiljö (vattenkvalitet och -tillgång)
  - Befolkning och människors hälsa (rekreation och friluftsliv; buller; luft; och risker och störningar)
  - Klimat (klimatpåverkan)
  - Hushållning med naturresurser
- omfattningen av respektive analys kommer att anpassas till planens detaljeringsgrad (karta och text) och dess styrverkan.

MKB:n inriktas på effekterna av de strategiska ställningstaganden planen gör (dess primära "effekter" samt de delar där man erfarenhetsmässigt kan säga att översiktsplaner tenderar att ha stort genomslag), med det uttalade syftet att fungera som ett stöd för dem som ska fatta beslut om planen. Frågor som utifrån deras detaljerings-

grad bättre eller mer ändamålsenligt hanteras i kommande beslutsprocesser (t.ex. detaljplan, vägplan, järnvägsplan) förslås hänskjutas dit.

Behovet av anpassning av samhället till ett förändrat klimat får anses som en omvärlds- och planeringsförutsättning (på samma sätt som en ökande befolkning, teknisk utveckling, eller ändrade resvanor) och bör därför inte utgöra den del av den bedömning som utförs i MKBn (där ju syftet är att beskriva och bedöma *effekterna på miljön* av planens genomförande).

Samråd med grannkommunerna om miljöbedömningens avgränsningen återstår att genomföras.

INFÖR SAMRÅD 2015-08-18

Bilaga 3. Regelverk kring miljöbedömning av planer och program i relation till bedömningsmodellen

Behov av miljöbedömning

För alla planer och program som obligatoriskt ska upprättas eller fastställas av en myndighet eller en kommun ska en miljöbedömning göras om ett genomförande av planen eller programmet kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Översiktsplaner anses som huvudregel alltid medföra betydande miljöpåverkan och de ska därmed alltid miljöbedömas. Som en del i en sådan miljöbedömning ska en miljökonsekvensbeskrivning upprättas.

Miljöbedömningens syfte och innehåll

Syftet med att genomföra en miljöbedömning är att integrera miljöaspekter i planen så att en hållbar utveckling främjas. Vidare syftar processen till att ge allmänheten, organisationer, myndigheter och andra intressenter möjlighet att påverka planen. Med begreppet miljökonsekvensbeskrivning (MKB) avses själva dokumentet. I MKB:n ska den betydande miljöpåverkan som kan antas uppstå av planens genomförande beskrivas och bedömas.

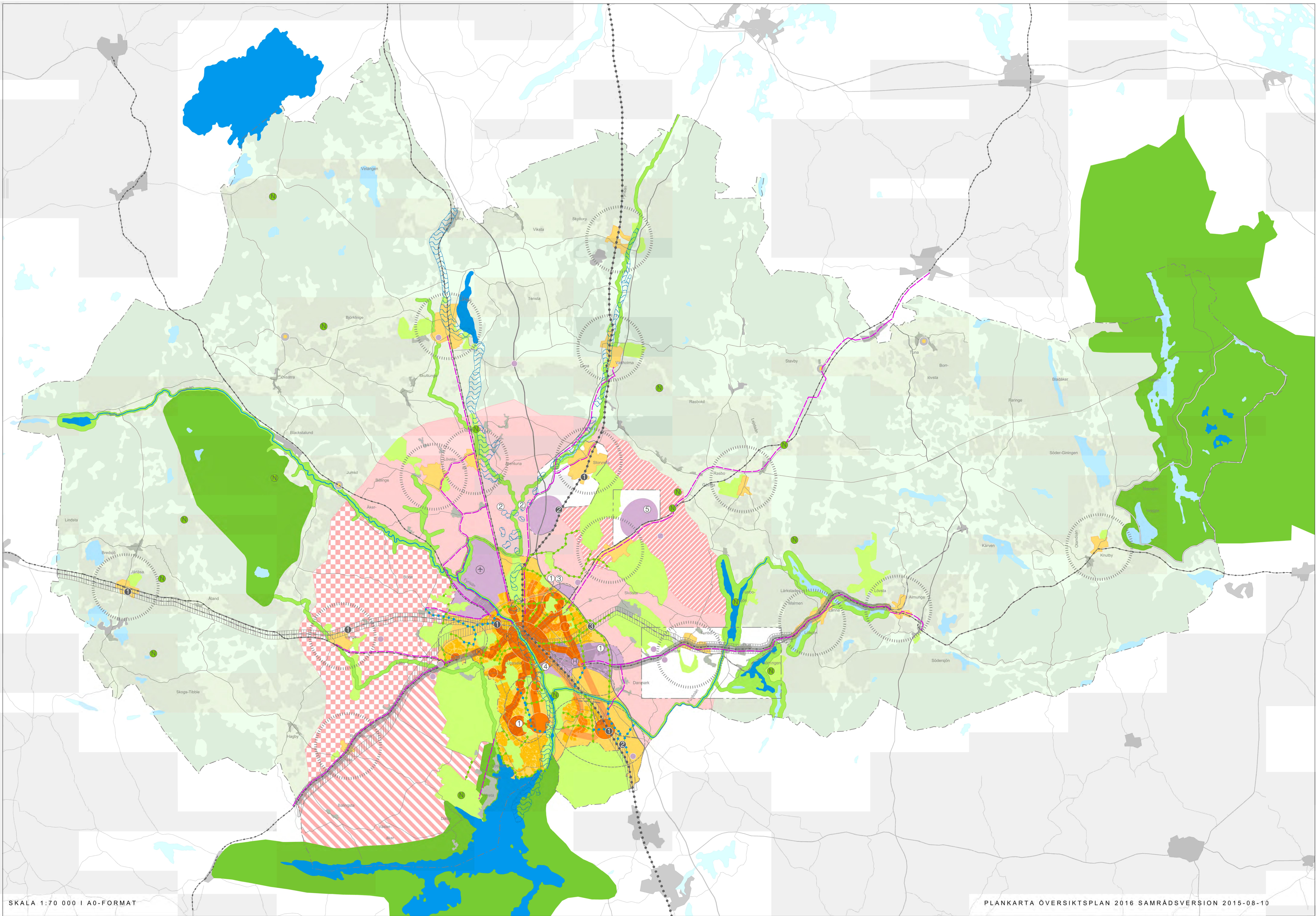
De metoder som används för att genomföra en miljöbedömning bör således väljas både med utgångspunkt från att identifiera och värdera planens betydande miljöpåverkan och med avsikt att reda ut vilka miljöaspekter som – och på vilket sätt – bör integreras i planen för att en hållbar utveckling ska främjas. Miljöbedömningsprocessen och innehållet i MKB:n regleras i 6 k ap. miljöbalken, samt i MKB-förordningen.

Miljölagstiftningens krav på MKBns innehåll i förhållande till dispositionen i denna rapport

Dispositionen av hållbarhetsbedömningen skiljer sig från konventionella MKB för planer och program. För att hjälpa läsaren att orientera sig redovisas nedan hur det innehåll i en MKB som föreskrivs i miljöbalken 12 § *principiellt* sorterats in i den föreliggande rapporten

Det förtjänar dock att påpekas MKBn bara ska redovisa den *betydande miljöpåverkan* som planens eller programmets genomförande kan antas medföra. Den avgränsning som gjorts i arbetet med hållbarhetsbedömningen betyder att alla de miljöaspekter som nämns i tabellen nedan inte nödvändigtvis redovisas under egen rubrik i huvudtexten.

Miljöbalken 6 kap. 12§: Miljökonsekvensbeskrivningen skall innehålla...		Återfinns i hållbarhetsbedömningens rapport i kapitel
1. en sammanfattning av planens eller programmets innehåll, dess huvudsakliga syfte och förhållande till andra relevanta planer och program,		1. Inledning (1.2 och 1.3)
2. en beskrivning av miljöförhållandena och miljöns sannolika utveckling om planen, programmet eller ändringen inte genomförs,		9. Samlad bild och bedömning
3. en beskrivning av miljöförhållandena i de områden som kan antas komma att påverkas betydligt,		6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
4. en beskrivning av relevanta befintliga miljöproblem som har samband med ett sådant naturområde som avses i 7 kap. eller ett annat område av särskild betydelse för miljön,		6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
5. en beskrivning av hur relevanta miljö kvalitetsmål och andra miljöhänsyn beaktas i planen eller programmet,		1. Inledning
6. en beskrivning av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på...	biologisk mångfald,	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
	befolkning, människors hälsa,	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
	djurliv, växtliv, mark, vatten, luft,	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
	klimatfaktorer,	4. Planens konsekvenser- funktionella samband
	materiella tillgångar,	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
	landskap,	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
	bebyggelse,	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter samt 5. Planens konsekvenser - skapande av attraktiva miljöer
	for- och kulturlämnningar och annat kulturarv...	6. Planens konsekvenser för dagens värden och kvaliteter
(6. forts.) ... samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter		9. Samlad bild och bedömning
7. en beskrivning av de åtgärder som planeras för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan,		10. Planens genomförande: förslag på styrning och uppföljning
8. en sammanfattande redogörelse för hur bedömningen gjorts, vilka skäl som ligger bakom gjorda val av olika alternativ och eventuella problem i samband med att uppgifterna sammanställdes,		2. Utgångspunkter, metod och bedömningsgrunder
9. en redogörelse för de åtgärder som planeras för uppföljning och övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planen eller programmet medför, och		10. Planens genomförande: förslag på styrning och uppföljning
10. en icke-teknisk sammanfattning av de uppgifter som anges i 1-9. Lag (2004:606).		Sammanfattning

Ställningstaganden till mark - och vattenanvändning

I planbeskrivningen redovisas förslag till övergripande inriktning för hur olika områden bör utvecklas i ett långsiktigt perspektiv. Till planbeskrivningen hör dels en plankarta som visar hela kommunen, dels en mer detaljerad karta över Uppsala stad. Inriktningarna ska fungera som stöd i efterföljande planläggning och beslut. De vänder sig både till kommunen själv, till andra myndigheter, markägare, byggherrar och till allmänheten.

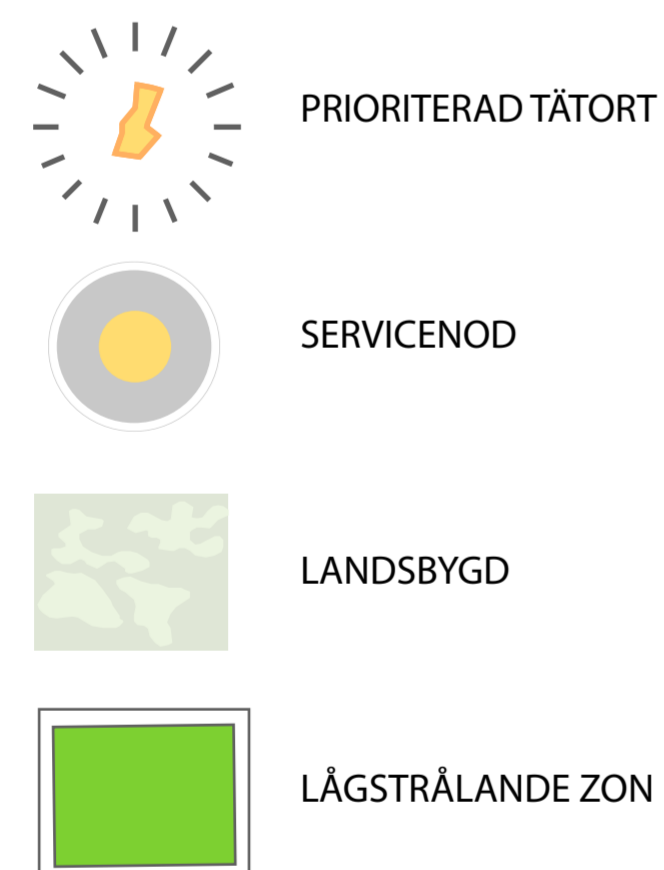
Stadsväven

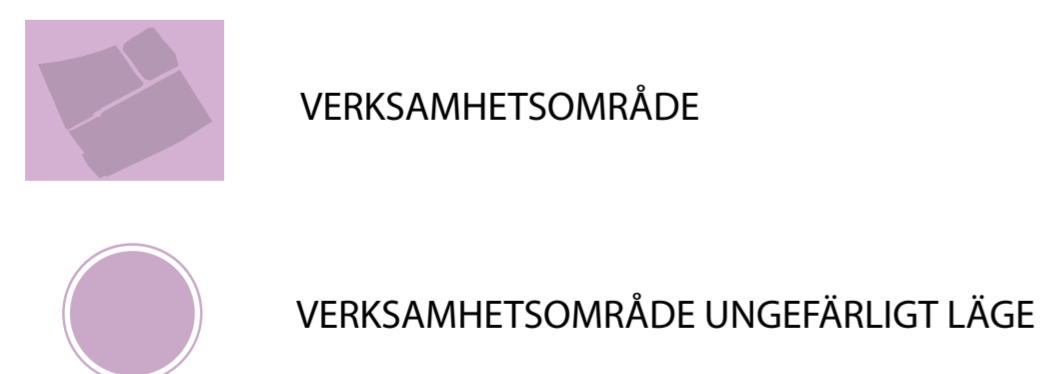
Stadens omland

Tätorter och landsbygder

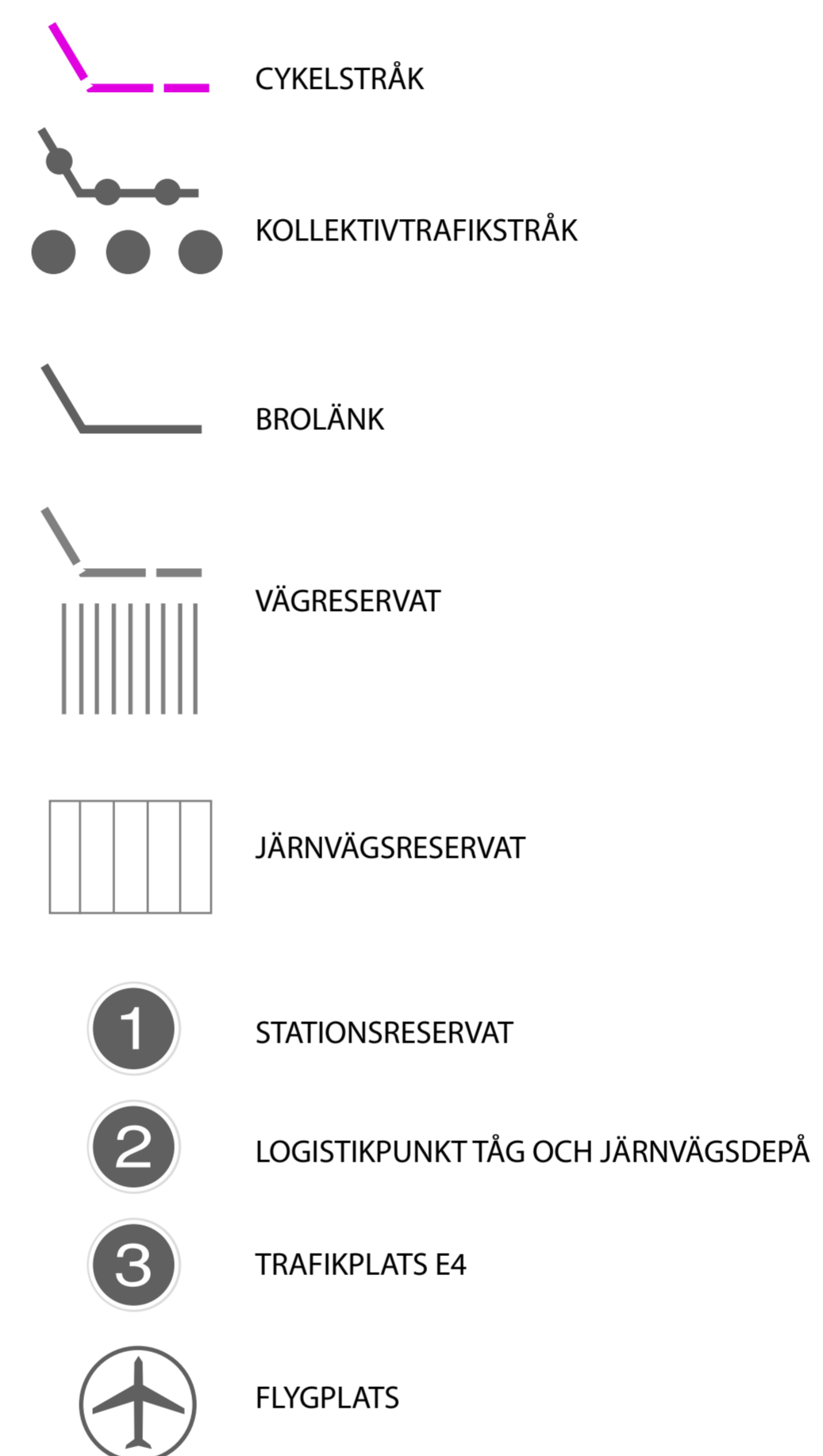
Verksamhetsområden

Det gröna och blå

Transportinfrastruktur

Teknisk försörjning

Teckenförklaring

